Б 800 Р

БИБЛИОТЕКА

АРХИВ

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО
"КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СОФИЯ

ДОКУМЕНТИ ЗА КАТОЛИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ XVII ВЕК

ДОКУМЕНТИ ЗА КАТОЛИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ XVII ВЕК

СЪСТАВИТЕЛИ
Борислав Примов, Петър Сарийски, Милчо Йовков

НАУЧЕН РЕДАКТОР
к. и. н. Свилен Станимиров

ДОКУМЕНТИ ЗА КАТОЛИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ XVII ВЕК

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
СОФИЯ • 1993

Предложеният том „Документи за католическата дейност в България през XVII век" съдържа пълния разчетен текст и превода на 12 доклада, 12 писма и 3 други документа от 8 католически мисионери. Със свои доклади и писма са представени основателят на католическата пропаганда в нашите земи Петър Солинат, Петър Богдан, Франческо Соимирович, Антон Стефанов, Стефан Кнежевич и Стефан от Людбрег. Релациите представляват ценен документален източник за историята на страната и на много отделни селища. Те дават подробни описания на бита, демографската структура, духовния и политическия живот в българските земи през XVII век.

Български
3055
1993

© Борислав Примов, предговор, съставителство, превод
© Петър Сарийски, съставителство, превод
© Милчо Йовков, предговор, съставителство, коментар
1993
c/o Jusautor, Sofia
941 Б

ПРЕДГОВОР

Османското владичество нанася непоправими щети върху цялостното развитие на българския народ. В резултат на варварското вмешателство на завоевателя не само се унищожава политическата независимост, но се задържа и духовният напредък. Народът се оказва лишен от държавни, църковни и други институции. През първите векове на чуждата власт страната се оказва в значителна степен изолирана от външния свят. Писмените сведения за българската история от този период са много оскъдни в сравнение с тези за другите европейски народи. Малкото останали домашни извори са пръснати и разкриването им е свързано с редица трудности.

Щастие за българската история е фактът, че в чуждестранните архиви се намират многобройни документи от този период.

Докладите и писмата, които действащите по това време в българските земи католически мисионери изпращат до своя център в Рим, са извънредно ценен източник на сведения за българската история. Тяхната стойност и непреходност се подсилва от факта, че останалите извори — османските документи за периода XVI—XVII в., създадени за административни нужди, са твърде лаконични, а устните предания и легендите са със съмнителна достоверност.

Първото широко публикуване на документи от архивите на католическата пропаганда, отнасящи се за българската история, е дело на българина францисканец Евсевий Ферменджин и основателно се посреща с голям интерес. „Изданието на Е. Ферменджин се ползва със заслужена слава и няма сериозен автор, който да е писал за България през последните години и да не го е използвал“ — писа Никола Милев още през 1914 г.[1]

В следващите години излизат нови публикации на Е. Ферменджин, в които са поместени отделни писма на български католически мисионери[2].

Две десетилетия по-късно Любомир Милетич публикува но-

ви документи. В „Нашите павликяни“ (СбНУ, XIX, 1901) са приложени 6 документа от началото на XIX в., а в „Нови документи по миналото на нашите павликяни“ (СбНУ, XIX, 1905) — 30 документа от XVIII и първата половина на XIX в.

През 1914 г. Н. Милев публикува 4 неизвестни дотогава документа от периода 1659—1668 г.[3]

Свой принос в издирването и публикуването на документи от католическите архиви внася през 30-те години и Иван Дуйчев с разкриването на 15 „информативни процеса“[4] и обнародването на 47 други документа[5] от архивите на Ватикана. Негов е и преводът на доклада на Петър Богдан от 1640 г.[6]

В последно време някои документи на Петър Парчевич и Антон Стефанов публикува Бистра Цветкова[7].

Частично разкриване на отделни материали от български католически духовници има в някои чужди издания[8].

На фона на сериозните успехи, постигнати от изворознанието през последните десетилетия с научното разкриване на гръцки, латински, еврейски, османски и други извори на българската история, прави впечатление отсъствието на събрани и научно обработени нови документи на католическите мисионери. Интересът към тях не е по-малък, но засега се използва само част от това богатство, тъй като някои от документите са достояние на отделни учени, а друга голяма част са все още неизвестни.

Сборникът на Е. Ферменджин, както и останалите непубликувани досега релации, обикновено са на оригиналния език — латински или италиански. Липсват преводи и научен коментар, а ако има такива, те са частични. Към това следва да прибавим и обстоятелството, че с малки изключения става дума за чужди издания, които са библиографска рядкост и ползването им от по-широк кръг изследователи е невъзможно.

Трябва да се има предвид и фактът, че въпросните материали са ръкописни и разчитането им в много случаи представлява сериозна трудност. Сравняването на оригиналите на докладите и другите материали показва, че в изданието на Е. Ферменджин са допуснати някои неточности и пропуски, които се срещат в почти всички други издания. Някъде има пропуснати страници, отделни изрази или думи, погрешно разчетени и неправилно записани фрази, дори печатни грешки в датите и др.[9] Всичко това показва, че в интерес на научната достоверност е необходимо публикуването на такива документални извори да се придружава с автентични фотокопия от самите ръкописи. За съжаление и в настоящото издание не е възможно да се

отпечатат факсимилета на ръкописите, поради което сме принудени да се ограничим с илюстриране на най-важните фрагменти. Този недостатък на изданието сме се опитали да компенсираме с внимателното разчитане на ръкописния текст и запазване на палеографските му особености.

Сборникът съдържа пълния разчетен текст на 12 доклада, 12 писма и 3 други документа от 8 католически мисионери. За всеки отделен автор са дадени уводни бележки, коментар към документите и справочен апарат. Тук за първи път се публикуват два доклада на основателя на католическата пропаганда в нашите земи Петър Солинат до Съборната конгрегация в Рим.

Основната част от поместените релации принадлежат на перото на най-видния представител на българското католическо духовенство от XVII в. Петър Богдан Бакшев. Публикуват се и негови неизвестни досега или малко използвани доклади до Конгрегацията за разпространение на вярата в Рим от 1658, 1663, 1667 и 1670 г., няколко писма, както и пълният текст на доклада му от 17 февруари 1647 г., публикуван от Е. Фермендджин.

Подробният доклад на Франческо Соимирович от 1666 г. се явява богат извор на сведения за историческата епоха. Свидетелство за политическите тежнения сред българите католици и българското население изобщо са релациите на Антон Стефанов и Стефан Кнежевич.

Заслужава да се отбележи разкриването на ръкописите на друг малко известен досега представител на католическите мисионери от сръбски произход, действал в Южна България — Стефан от Людбрег. Неговите писма и единственият му доклад са уникални документи за положението в страната по време и след Чипровското въстание от 1688 г.

Докладите и писмата на католическите мисионери, макар и да имат много общи черти, се различават по своя характер. В тях се чувстват отражението на специфичните задачи, които решават отделните дейци, политическата обстановка в момента на тяхното писане и не на последно място — подготовката и темпераментът на авторите.

Фактическият материал, с който изобилстват поместените ръкописи, обогатява нашата представа за облика на техните създатели и ни дава основание да се присъединим към онези наши историци, които виждат в тези дейци на българската католическа църква от XVII в. предходници в политическите влечения и духовните интереси на Българското възраждане[10].

Създадени с цел да отговорят на една църковноорганизационна и административна нужда, с течение на времето релациите на католическите мисионери са надхвърлили далеч значението си на църковни документи и са се превърнали в извори на ценни сведения за много страни и явления от нашата история.

Завидната ерудиция на католическите духовници, широкият им поглед, който имат не само върху църковната, но и върху общата политическа история, географските познания, както и многобройните им пътувания в страната и в много държави от Централна и Югоизточна Европа, придават на техните обширни описания значението на ценен документален, а в много случаи и на единствен извор за историята на страната и на много отделни селища. Релациите съдържат подробни описания на бита, физико-географската и демографската структура, духовния и политическия живот, като фиксират историческите сведения и събития по време и място.

Оригиналите на документите, които поместваме, се намират в Archivio della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide", фондовете Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali, Scritture riferite nei Congressi и fondo di Vienna и Biblioteca Apostolica Vaticana, Acta Concilli, Relationes dioecesanae, Sophiensis по-нататък за краткост APF, SOCS, SC, BAV.

Извънредно ценно съдействие за издирването и доставянето на документите ни оказаха българските католически духовници Венко Плачков и Купен Михайлов и служителите в Архива на Конгрегацията за разпространение на вярата Енрико Питцки, Йозеф Метцлер, Маргарита Мария Виллалуц, Умберто Пруньоли и др. На всички тях дължим най-сърдечна благодарност.

С предлаганото издание съставителите смятат, че се предоставя по-добра възможност широк кръг изследователи да ползват поместените тук документи и се надяват да дадат своя принос в по-нататъшното изясняване на редица проблеми от българската история през XVII в.

1980 г. *Борислав Примов, Милчо Йовков*

---

[1] Милев, Н. Католишката пропаганда в България през XVII век. Историческо изследване с приложения. С., 1914.

[2] Fermendzin, É. Chronicon observantis provinciae Bosnae Argen-

tinae. — Starine, XXII, 1890; Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752. Zagrabiae, 1892; Izprave ticuce se Crane Gore i Stare Srbije. — Starine, XXV, 1892.

[3] Милев, Н. Цит. съч.

[4] Dujcev, I. Il cattolicesimo in Bulgaria nel secolo XVII secondo i processi informativi sulla nomina bei vescovi cattolici, Roma, 1937.

[5] Дуйчев, И. Софийската католишка архиепископия през XVII век — изучаване и документи. С., 1939.

[6] Дуйчев, И. Описание на България през 1640 г. от архиепископ Петър Богдан. — Архив Поселищни проучвания (по-нататък АППр), 1939, 2, 174—210.

[7] Цветкова, Б. Нови документи за историята на освободителните движения в българските земи през XVII. — Известия на института по история (по-нататък ИИИ). Т. 19. 1967, 243—262; Цветкова, Б. Документи за Петър Парчевич от Венецианския държавен архив. — Известия на Държавните архиви (по-нататък ИДА), 27, 1974, 141—151.

[8] Cartinescu, G. Altre notizie sui missionari nei Paesi Romeni. Diplomatarium Italicum, II, Roma, 1930, 305—314; Morariu, B. La visita bi un prelato cattolico nel 1644 alla corte bi Matteo Bassarab, principe di Valacchia. — Acta Philosophia et Theologica, II, Roma, 1944.

[9] Вж. доклада на П. Богдан от 1647 г. и доклада на Ан. Стефанов от 1685 г., поместени тук.

[10] Дуйчев, И. България и западния свят през XVII век. — Родина, I, 1938, № 1, с. 133; Първи прояви на духовно и политическо възраждане. — Просвета, III, 1938, № 1, 59—69.

ПЕТЪР СОЛИНАТ

Родоначалникът на организираната католическа пропаганда по българските земи Петър Злоютрич, наречен още Солинат, е роден през 1565 г. в гр. Туза, Босна. През 1595 г. в качеството си на апостолически визитатор заедно с няколко босненски францисканци се установява в Северозападна България и разгръща активна дейност сред католическото население в Чипровския край[1] (изгражда църкви и манастири, открива училище) и проучва условията за покатоличване на павликяните.

Близо три десетилетия (1595—1622) Солинат посвещава в служба на католическата църква. Още през 1596 г. отива лично в Рим, за да разкрие условията за разпространяване на католицизма на Балканите. Тези преки контакти се превръщат в традиция, както показва една бележка, писана вероятно от чиновник на Съборната конгрегация (Congregazione concilii) върху един от ръкописите в библиотеката на Ватикана: „Доклад на 7-то посещение, представен от епископа на 1 април 1622".

Успехите на Солинат сред павликяните и чипровските католици са оценени високо от папа Климент VIII и през 1601 г. той го назначава за софийски епископ. По тактически съображения Солинат избира за седалище на епископията Чипровец. Преодолявайки огромни трудности, той успява да покатоличи значителна част от павликяните. Подбира и изпраща млади българчета за обучение в Италия и поставя основите на учебното дело в Чипровец.

Умира на 4 април 1623 г.

За делото на Солинат обикновено се съди по сведенията и оценките, които дават за него другите мисионери и историците, като за единствени автентични източници до неотдавна се считаха едно кратко писмо от 16 окт. 1610 г., докладът на антиварския архиепископ Марино Бици от 1611 г.[2] и анонимна релация от 1622—1623 г., публикувани от Е. Ферменджин[3].

Откритите и публикувани тук за пръв път доклади от 1612

и 1622 г. представляват ценен извор не само за осветляване живота и дейността на Солинат. Те съдържат много интересни сведения за политическия и духовния живот по време на османското владичество в нашите земи и разкриват малко известни моменти от историята на българските павликяни.

[1] Преди XVII в. католици е имало в Чипровец, Копиловец, Железна и Клисура. Част от тях били далечни потомци на саксонски рудари, вж. Милев, Н. Католическата пропаганда в България през XVII в., с. 15, 24—29; Дуйчев, И. Чипровското въстание през 1688 г. — В: Чипровци 1688—1968. С., 1971, 17—19.

[2] По това време Софийската епископия отчита своята дейност пред антиварския архиепископ. Твърде вероятно е в архивните фондове на Архиепископията да се намират и други материали, писани от П. Солинат.

[3] Вж.: Fermendzin, E. Acta..., 14—21.

ДОКЛАД НА СОФИЙСКИЯ ЕПИСКОП ПЕТЪР СОЛИНАТ ДО СЪБОРНАТА КОНГРЕГАЦИЯ В РИМ ОТ 1612 Г.*

Това е първият открит засега доклад в католическите архиви от Петър Солинат от 1612 г. Той отразява неговата петгодишна дейност като софийски епископ. Докладът не е публикуван досега. Като изтъква безчинствата на турците и страданията на местното население, Петър Солинат настоява пред Съборната конгрегация тя да поеме грижата за подготовката на български младежи за духовници, които да разпространяват католицизма в България.

С присъщата си скромност П. Солинат само загатва за извършеното в България през този период — изграждането на Чипровския манастир, покръстването на павликяните от с. Петокладенци и др.

Докладът се състои от 3 ръкописни страници. Оригиналът се съхранява в ASV, Congregazione del Consilio, scatola 756.

In N[omi]ne D[omi]ni. Amen.

La relatione delle cose fatte in seruitio di Dio, et, della S[an]ta Fede Catolica Rom[an]a da Fra Pietro Salinate, Vescouo di Soffia nei cinque anni passati. Che vi è partito da Roma p[rim]a arriuando a Venetia con l'autorità del Ordinario

* Оригиналният текст няма заглавие.

ha' tenuto i Sacri, et altri ordini, e(t) dopo ariuando i Zara in Dalmatia medemamente con la licenza del Ordinario ha consecrato tre altri; et venedo in Chraina di Hercegouina nel paese Turchesco, essendo stato dimandato dal Ordinario, e da queli diuoti populi, ha chrismato molto numero in più luochi, et gli ha consenrato una chiesa; e passando in Verdolia ha consecrato due chiese in diuersi luoghi et il ha chrismato gran moltitudine ri queli popoli, doue non poteua venire il loro Vescouo per paura de i infedeli, dove p[er] il passato doi Vescoui sont stati, e assaissimo trauagliati da i nemici della S[an]ta Fede.

Et essendo ariuato nella sua Diocese, fermatosi nel Monasterio da esso, e da queli populi essendo stato fondato, e fabricato ha atteso ad instruire nella S[an]ta fede, e nelle lettere, e la Dotrina Christiana la giouentù di queli veochi, et noui christiani predicando il S[an]to Euangelo a queli populi; et della d[ett]a giouentù ha vestito i Frati, hauendo l'autorità da i prouinciali di Bosna; et altri ha ordinato Preti ei Chierici. Ha consecraio la Chiesa da lui et da queli populi fondate, et fabricata nel luogo chiamato Copilouaz; ha quetato molte e pericolose liti fra queli populi, de quali poteuanoesser assai dannegiati da i Turchi ha estinto molti abusi, et abomineuele usanze fra quele genti, et molti lodeuoli, et salutiferi modi, et osseruane catoliche ha ordinato. Ha tenuto più uolte i sacri et altri Ordini secondo il Sacro Concilio di Trento della S[an]ta Romana Chiesa: ha eretto di n[u]ouo una Chiesa nel p[rim]o Casale chiamato Cinque Fonti da esso alla S[an[ta Fede co]n]uertito: ma visitato la sua Diocese, chrismando, e predicando la parola di Dio, e stanno nella città di Ternouo: ha con ertito et betazzato buon numero de i d[ett]i Paulini, mandando i suoi sacerdoti doue esso non potendo in persona ariuare, hanno co[n]uertito, e buon n[ume]ro batezzato di doi Casali presso Filipopoli della med[esim]a natione Paulina alla S[an]ta Fede Catolica Romana; e l'uno chiamato Calafrouo, et altro Nouoseglia; e doue ha potuto p[ro]uedere de sacerdoti, ha prouisto: et in Rama ha co[n]secrato una Chiesa; dei quali negocij e suoi viaggi ha patito molti mali et p[er]icoli vicino alla p[er]dita della vita, e molti danni del denaro, et tre volte è stato battuto da i Turchi, e più volte è stato in p[er]icolo da i sud[ett]i Paulini spese volte concorendo gli in contro, e massimente del Sangriaco di Nicopoli, il quale l'hauea cercato p[er] prenderlo [g 370 r] essendo stato diffamatto, e p[er] la co[n]uersione de Paulini, e più volte è stato accusato a i Turchi da i Sismatici et mali christiani: e più volte e stato trauagliato e

con il suoi popoli Catolici dal Metropolia Greco Sismatico, Arciuesoue di Soffia inimicissi della S[ant]i Chiesa Rem[an]a ogni anno venendo, e volendo sottometterlo, et i sioi popoli al suo Sismatico Impero, e dimandandoli le sue iniuste impositioni di denari come toglie dalli suoi sogetti sismatici popoli ligandoli, battendoli in compagnia, doue più crudeli Turchi può trouare, biasmando il S[om]mo Pontefice N[oshro?] et il Rito Romano, et ancora ecitando i Turchi contro di noi, e de ŕ popoli nostri, e p[er]suadendoli a farci et persecutioni; et ancora questo tristissimo male ha patito con i sioi deuoti popoli esendo venuto un pricipe di Gianiceri mandato dal Gran Turco ha tegliere i figlioli de popoli christiani secondo il loro pessimo uso toglìerli in tanti anni p[er] il suo seruitio, e de suoi prencipi; quel che li é stato gran dolore ascondendo la doro giouentù nelle montagne selve, e grotte p[er] struarli nella S[an]ta Fede, e non p[e]rderli, e purchè non senza la gran p[er]dita della loro po etrà, ma con il aiuto di Dio, e delle sante or[ati]oni, lacrime, e sospiri non è stata perdita delle a[n]i[m]e rep[ag]andoli con denari, e con doni; et l'anno passato venendo un Sangiaco con la moltitudine Turcti prencipi et altre nemiche genti in compaghnia; imponendoli certe inique querele hauerano fatto giuramento fra loro, primarimante uccider il Vescouo ([. 370 v] e dopo i capitali christiana, et il restante si spauanti tottalmente scorticar delle loro sostanze, se non li socorreua i Dio p[er] la sua misericordia hauendo hauuto riguardo alle or[ati]oni, et lacrime si liberano con doni et spese del denaro, doue haueano incominciato ha parechiar il palo et altri spau-e[n]tosi tormenti a queli poueri christiani.

Questo in breue hauemo notato, tralasciando molte altre cose; e questo solo p[er] mostrar l'asprezza di quella durissima mano e patienza di quele pecorelle di Christo.

Queli vecchi e noui poueri popoli christiani deuotissimi della S[an]ta Chiesa Rom[an]a han[n]o gran necessità di un Seminario di qualche numero della giouentù loro q[ui] in Roma, non hauendo le scole sotto quella crudelissima mano del Turco et fra infinito numero di Sismatici et'altri infideli, et se di altro saremo diamandati, risponderemo a bocca.

In Roma questo di 10 Maggio 1612.
IL FRA PIETRO SALINATE VESCOVO DI SOFFIA

В името на Господа. Амин.

Отчет на извършените дела в служба на Бога и на светата

католическа римска вяра от брат Петър Солинат, софийски епископ, през миналите пет години. Отпътувал от Рим, той пристига първом във Венеция, [където] с разрешение на местния епископ ръкоположи [семинаристи] в по-високи и по-малки чинове, след това, като пристигна в Зара[1], в Далмация[2], също с разрешение на местния епископ освети три олтара. Идвайки в Крайна[3] в Херцеговина, в Турската страна, помолен от епископа и от онзи набожен народ, той миропомаза голям брой хора в много места и освети една църква. Минавайки във Вердолия[4], освети две църкви на различни места и миропомаза голямо множество от онния хора там, където не можеше да дойде техният епископ поради страх от неверниците, където в миналото двама епископи бяха ограбени и твърде много измъчвани от неприятелите на светата вяра.

Когато пристигна в епархията си и се настани в манастира, основан и изграден от него и местните хора, той се погрижи да поучава в светата вяра, в четмо и закон Божи младежта на старите и новите християни, като проповядваше Светото евангелие на хората. Измежду младежите облече братя [францисканци][5], имайки разрешение от областните настоятели от Босна[6]. Други [мирски] свещеници и семинаристи ръкоположи [в по-горни чинове]. Освети църквата, основана и изградена от него и местните хора, в местността, наречена Копиловец[7].

Успокои многобройни и опасни спорове всред онния хора, заради които можеха да пострадат от турците, премахна много злоупотреби и отвратителни обичаи всред същите хора, въведе много похвални и спасителни начини на живот и християнски наредби. Ръкополагал е неколкократно свещеници, раздавал е и по-долни чинове съгласно светия Тридентски събор[8] на Светата римска църква.

Изгради из основи една църква в първото селище на име Петокладенци[9], приобщено от него към светата вяра.

Посвещаваше своята епархия, като миропомазваше и проповядваше словото божие. И като беше в град Търново, приобщи и покръсти голямо число от споменатите павликяни. Изпращаше свои свещеници там, където той не можеше да отиде лично. Те приобщиха и покръстиха в светата католическа римска вяра голям брой хора от същите павликяни в две селища близо до Филипопол[10]: едното наречено Калаброво и другото Ново село[11]. И там, където той можа да снабди [селата] със свещеници, извърши това, а в рама[12] освети една църква.

В изпълнението на тези неща при пътуванията си той понесе много злини и опасности, почти до загуба на живота, и мно-

го загуби в пари, три пъти е бил бит от турците, и много пъти е бил в опасност и от страна на павликяните, които му се противопоставяха, и най-вече от страна на управителя на Никополския санджак, който го бе търсил, за да го залови, понеже беше наклеветен заради покръстването на павликяните. Неколкократно е бил обвиняван пред турците от схизматиците[13] и лошите християни. Тъй също е бил измъчван със своите католици от гръцкия митрополит схизматик, от софийския архиепископ, голям враг на Светата римска църква. Последният всяка година идваше с цел да подчини него и неговите хора на своята схизматична империя и изискваше от него несправедливи облагания с пари, както взема от своите подчинени хора схизматици, като ги връзва, бие ги, съюзен с най-жестоките турци, които може да намери. Същият осмива папата и римския обред, насъсква турците против нас и нашите хора, увещавайки ги да ни нанасят вреди и гонения.

[Епископът] понесе още и следното най-печално зло заедно със своите верни. Пристигна един началник на еничари, изпратен от султана да открива синовете на християнските народи според този най-лош обичай, за негова служба и на неговите първенци в продължение на много години. С голяма мъка младежите бяха укрити по планините, горите и пещерите, за да бъдат запазени в светата вяра и да не се загубят. Макар не без материални жертви на бедния народ, с божията помощ, с молитви, сълзи и въздишки нямаше загуба на души, като се даваха [на турците] пари и подаръци.

Миналата година дойде един управител на санджак с множество турски големци и с други неприятелски настроени хора. Те поставиха на нашите хора известни несправедливи искания, като си дадоха клетва помежду си първо да убият епископа и после по-главните християни, а останалите, като се изплашат, да бъдат обрани от всичко, каквото притежават. Бог обаче им помогна заради своята милост, като обърна внимание на молитвите и сълзите им. Те се освободиха с подаръци и пари, когато вече бяха започнали да приготовляват колове и други страшни мъчения за тези бедни християни.

Това отбелязахме накратко, изоставяйки много други неща, и то за да покажем суровостта на страшно тежката ръка на турците и страданията на овчиците христови.

Тези стари и нови клети християни[14], най-предани на Светата римска църква, имат голяма нужда от един семинар за известен брой младежи, които да учат тук, в Рим, понеже нямат

училища под най-жестокото управление на турчина, всред неизчислимия брой от схизматици и други невярващи.

Ако бъдем запитани за друго,
ще отговорим устно.
В Рим, на 10 май 1612 г.

Брат Петър Солинат, епископ на София[15]

---

[1] Зара — град в Далмация, пристанище на Адриатическо море. Славянското му име е Задар, с което съществува и сега.

[2] Далмация — област в Хърватско, край Адриатическо море.

[3] Крайна — област в Херцеговина.

[4] Вердолия — неустановено.

[5] Францисканци — членове на монашески орден, основан от св. Франциск Азиски (1209 г.).

[6] Босна — област в северозападната част на Балканския п-в. През XII—XIII в. тук било широко разпространено богомилството. В 1300 г. към Босна е присъединена областта Рама (дн. Херцеговина).

[7] Копиловец (Копиловци, Копиловац) — старо селище, разположено на 36 км югозападно от днешния Михайловград. През XVII в. е едно от големите селища в този край. В него има училище и францискански манастир. Вж. Терзийски, И. Село Копиловци и Чипровското въстание. — В: 250 години от Чипровското въстание 1688—1938. Фердинанд, 1938, 22—23; Дуриданов, И. Лингвистично-историческа оценка на географските имена от краището Чипровци — Говежда. — В: Чипровци 1688—1968. Материали от научната сесия по случай 280-годишнината на Чипровското въстание. С., 1971, 161—162.

[8] Тридентски събор — вселенски събор на католическата църква, свикван в италианския град Трето (итал. Тридентиум) през 1545—1547 г., 1551—1552 г., 1562—1563 г. и в Болоня през 1547—1549 г. от император Карл V и папа Павел III. Имал за цел възстановяването на църковното единство, нарушено от Реформацията. Решенията на Тридентския събор стават програма на Контрареформацията.

[9] Петокладенци — село в Централна Северна България, югозападно от Свищов.

[10] Филипопол — днешен Пловдив.

[11] Калаброво и Ново село — нелокализирани селища с павликянско население, за които има данни от първата половина на XVII в. Вероятно са се намирали в южните склонове на Стара планина.

[12] Рама — област в Босна, около р. Рама. В този район сега съществува с. Рам. От текста не става ясно в кое селище П. Солинат е осветил църква.

[13] Схизма — (гр. отцепване, разкол). Схизматици католическите мисионери наричат лицата, принадлежащи към източноправославната църква.

[14] Стари и нови християни — с името стари християни мисионерите назовават потомствените католици, а нови християни са покатоличените, т. е. тези, които преди това не са принадлежали към католическата църква (предимно покатоличените павликяни).

15 Последните два реда от документа са бележка на архивиста: Relatio 6, quinquennii exibita ab Ipsomet Reveren [dissimo] Domino Episcopo die 11 Maij 1612. (Шестият петгодишен доклад представен от същия високопреподобен господин на 11 май 1612 г.)

ДОКЛАД НА СОФИЙСКИЯ ЕПИСКОП ПЕТЪР СОЛИНАТ ДО СЪБОРНАТА КОНГРЕГАЦИЯ В РИМ ОТ 1622 Г.

Докладът разкрива активната дейност на католическите мисионери в Северозападна България около Чипровец (Железна, Копиловец, Клисура) и по средното течение на р. Дунав (Вардим, Петокладенци, Белене) за намаляване влиянието на православната църква, за спечелване на павликяните и за борбата срещу извращенията на католическите обичаи.

Посочени са прилаганите средства: изграждане на църкви и манастири и снабдяването им със светите тайнства на католическата църква и др.

Докладът на Солинат се състои от 2 ръкописни страници. Към него вероятно при получаването в Рим е прикрепен отделен (трети) лист с отбелязана дата на представянето му — 1 април 1622 г.

Оригиналът се съхранява в архива на библиотеката на Ватикана ASV, Congregazione del Concilio, scatola 756.

[419r] Fra Pietro Salinati Vescouo di Sofia nel Ragno di Bulgaria essendo uenuto al quinquento a uisitare i limini apostolici, espone qualmente in tutta la Bulgaria, non ue ne sia altro Vescouo chatolico for d'esso, essendo molti Vescoui, et Arciuescoui scismatici, fra i quali il Primato è quello di Tarnouo, sotto del quale ui a gran numero di detti scismatici; et li nostri chatolici in tutta la Bulgaria circa 20 giornate di camino in lungo, e poco meno in largho ui e una gran parte di mercadanti da uarie parti del Mondo, come Venetiani, Ragusei, et molte altre genti habitanti a questo effetto, et ne sono alcune altre città et terre delli xristiani permanenti et natiui in quelli paesi, come Chiprovazzo, Selesna, Copilouazzo et molti altri. Questi popoli quando io fui mandato ad essi dalla felice memoria di Clemente VIII uiuevano alla xristiana ma malamente, et senza buon Pastore, perchè teneuano molto cattiue paratiche, come superstitioni, magie, stregonerie et certe feste, che teneuano ad usanza delli scismatici. Non andauano alla messa se non quando li piaceua; poche uolte si confessauano, portau-

ano i cibi nella chiesa, et in quella li consumauano, con l'usare molti altri scandali nelle chiese, come balli, giochi et altre indecenze. Deuano le proprie figile agli Turchi, scismatici et molti ne teneuano doi consorti, et quando non li piaceuano una, la lasciuano et ne pigliauano l'altra. Il giorno di Natale di Nostro Signiore faceuano certi giochi (detti Colledari) molto sacandalosi; doue concoreua tanta la gente, utriusque sexus che la maggior parte non udiuano la messa; si maritauano fra di loro in 2-o et 3-o grado et quando faceuan le nozze, si radunauano tutti li parenti et circonuicini, et cosi per una o doi settimane bancheggiauano, et con molta indecenza si imbriachauano: del che ne nasceua gran abuso, le quali cose per gr[ati]a del Signore haueuamo leuato com moltre altre indegne del nome Xpiano, et di detti uitij quando li riprendeuo, subito mi dauano nelle mani dei Turchi, dai quali sopportauo molti stratij et percosse. Ii quali mandandomi da una citta all'altra con grandissimo mio dolore et questo non per altro se non perche non uoleuo sopportare i detti vitij in loro. A questa gente hauemo fatto in alcun locho'l conuento et alcun altro la Chiesa, come in Chiprouazzo hauemo fatto monastero, doue potra stare buon numero di sacerdeti con quella spesa, che la fel[ice] mem[oria] di Paolo V ci diede. In Chopilouazzo hauemo fatto una Chiesa, et monasterio, coll'istessa spesa dataci come p[er] il primo. In Selesna hauemo fatto come in Copilouazzo cosi anche in Chlisura si e fatta un' habitatione di sacerdoti, et una cappella con la prouisione di che potrano uiuere li detti sacerdoti.

Intorno del Danubio ue ne sono molte altre terre e Villaggi nella mia Diocese, quali sono noui Xpiani chatolici p[er] la sollecitudine del detto Vesouo conuertiti, (essendo a questo effetto mandato dalla fel[ice] mem[oria] di Clemente VIII) alla S[anta] fede chatolica, et obedienza della Chiesa Romana, et instrutti nelle osseruanze Xpiane. Questi poueri conuertti hanoo gran bisogno, che i loro figloli siano posti ad imparar le uirtù, p[er]che facilmente potrebono ritornare all'antica setta loro, non hauendo, chi p er l'auenire li trattenesse nel nel buon proposito che hanno abraciato la s[anta]fede essendo poueri circondati da tutte le bande da nemici Turchi Hebrei, Scismatici, Heretici, et da molti altri infedeli; et ancora hanno bisogno, che li sia fabricata qualche Chiesolina et prouista qualche pianeta non auendo il che celebrare il tremento sacrificio della messa perche quella, che la fel[ice] mem[oria] di Paolo V haueua fatto, cio e 9 pian[e]te, e tanti calici con tutto apparato Vescouale con molte

altre gr[ati]e, le quali gia si sono consumate. Per la qual cosa si supplicano le Signorie loro III [ustrissi]me voglin degnarsi con la solita charità di prouederli della cosa necessaria. Iperocheun Arciuescouo scismatico in molti lochi l'ha fatta la sopra dette cosa, hauendo inuidia, che si couertino alla n[ost]ra fede et li ha fatto di nouo una Chiesa nella terra di Vardino, la qual gente riuoltò alla scismatica, dicendogli, se seguiterete me ui faro la più bella chiesa, che sin adesso non ui ha fatto ne anche ui farà v[ost]ro Vescouo. La qual cosa ci fa gran danno non hauendo di che soccorrergli delle sopradette cose, et ancora ha auuho ardimento di dirgli, se il u[ost]ro superiore e Vescouo, et io sono Arciescouo et Primato di tutta la Bulgaria. Però uoglio non solo chè uoi mi facciate ebedienza, et il u[ost]ro Vescouo essendo mio Suffraganeo et inferiore di me. Il che è stato a tutti quelli popoli Xpiani et a me digrandissima mortificatione, però li pregiamo che si proueda a si grande abuso.

Questa gente inanzi la n[ost]ra uenuta non haueua aliud sacramento, et quando li si nominaua il name della santissima Croce, o li si mostrauano le sacre imagini, fugiuano da esse come l'uniuersal nemico della n[ost]ra fede, et adesso, p[er] gratia del Signore la maggior parte de loro sono come se fossero stati sempre chatolici; et uiuano santamente; et la prima uolta quando andai da loro m'han detto, che se non mi partiró quanto prima, m'haurebono lapidato, adesso darrebbono la propria uita, come essi dicono, p[er] il Vescouo et l'altri suoi compagni. Il primo locho di questa gente si conuerti una terra Petticla dazi nel qual luogo habbiamo fatto una Chiesa et habitatione doue potrano stare alquanti sacerdoti; et in un'altra terra, hauemo fatto una cappella, cio è Begliani, et un conuento degli religiosi, et in molti altri luoghi ua aumentandosi tanto le chiese sacerdoti, quantola s anta fede. Il che Signome ciconceda p[er] la sua gran misericordia.

ДОКЛАД НА СОФИЙСКИЯ ЕПИСКОП ПЕТЪР СОЛИНАТ ДО СЪБОРНАТА КОНГРЕГАЦИЯ В РИМ ОТ 1622 Г.

Брат Петър Солинат, епископ на София в царство България, дошъл в Рим на петата година да посети светото седалище, съобщава, че в цялà България няма освен него друг католически епископ. Има мнозина епископи и архиепископи схиз-

матици, сред които начело стои търновският, под [властта на] **когото има голям** брой от споменатите схизматици. А нашите католици в цяла България, двадесет дена път в дължина и малко по-малко в ширина, представляват отчасти търговци от различни страни на света, като венецианци, дубровничани[1] и много други хора, живеещи тук със същата цел.

Има някои градове и места на местни християни, родени в тази страна, като Чипровец[2], Железна[3], Копиловец и много други. Тези хора, когато аз бях пратен при тях от Климент VIII[4], светла му памет, живееха по християнски, но лошо, без добър пастир, защото спазваха много лоши обичаи като суеверия, магии, магьосничества и някои празници по модула на схизматиците. Не ходеха на литургия, освен когато им се нравеше, рядко се изповядваха. Носеха храни в църква и там ги консумираха, като се държаха скандално в църквите: танцуваха, играеха и вършеха други неприличия.

Даваха дъщерите си на турците, на схизматиците и мнозина водеха по две жени. Когато не им харесваше една, я оставяха и вземаха друга.

В деня на Рождество Христово вършеха едни игри (наречени коледари) много скандални, в които вземаха участие хора от двата пола, и по-голямата част не слушаха литургията.

Женеха се помежду си във втора и трета степен и на сватбата се събираха роднини и съседи и така по една или две седмици пируваха и се напиваха много неприлично, от което се раждаха много лоши прояви.

Благодарение на Бога ние премахнахме тези и много други неща, недостойни за християнското име.

И когато ги укорявах за тези пороци, те ме даваха веднага в ръцете на турците, от които понасях много мъчения и удари, и които ме разкарваха от един град в друг, с най-голяма моя болка, и това не за друго, а защото не можех да понасям споменатите техни пороци.

На тези хора някъде построихме манастир, а другаде църква, както в Чипровец, където построихме манастир[5], в който ще може да се настанят значителен брой свещеници с онния средства, които папа Павел V[6] ни даде. В Копиловец построихме църква и манастир[7] със същите средства, дадени ни както за първия в Чипровец. В Железна строихме същото както в Копиловец, и в Клисура[8] се изгради едно жилище за свещеници и един параклис с приходи, от които да могат да живеят свещениците.

Край Дунава има много други земи и села в моята епар-

хия, в които са новите християни католици, прекръстени благодарение грижите на споменатия епископ (понеже за това беше пратен от Климент VIII) на светата католическа вяра и в подчинение на римската църква и поучени в християнските обичаи. Тези бедни, привлечени във вярата хора, имат голяма нужда техните деца да научат добродетелите, защото лесно биха се върнали наново към своята стара секта, като нямат кой в бъдеще да ги задържи в добрите им решения с приемането на светата вяра, понеже са нещастни, заобиколени отвсякъде от неприятели турци, евреи, схизматици, еретици и от много други неверници. Те имат нужда още да им бъде построена някоя малка църква, снабдена с одежди, тъй като нямат с какво да служат страшното жертвоприношение на литургията. Защото тези, които папа Павел V беше им дал, т. е. 9 одежди и толкова чаши, с всички епископски неща, с много други дарения, са излезли вече от употреба.

Именно затова умоляват се Ваши Сиятелства да благоволите с обичайната си милост да ги снабдите с казаните вещи, защото схизматичният владика завижда, че хората се обръщат към нашата вяра. Във Вардим[9] им построи нова църква и хората възвърнаха схизматичеството, а той им казвал: „Ако ме последвате, ще ви направя най-хубавите църкви, каквито досега не ви е направил, нито ще ви направи вашият епископ.“ Това нещо ни причинява голяма вреда, тъй като нямаме с какво да им помогнем в случая. И още имал дързостта да им каже: „Вашият началник е епископ, а аз съм архиепископ и примас на цяла България. Затова искам не само вие да ми бъдете подчинени, а и вашият епископ, който е мой подвластен и по-долен от мен.“ Всичко това бе за всички ония християни и за мен от най-голяма вреда и затова ви молим да се вземат мерки за тази голяма злоупотреба.

Тези хора преди нашето идване нямаха никакво тайнство и когато им се споменаваше името на пресветия кръст или им се показваха свети ликове, бягаха от тях като от общ неприятел на нащата вяра, а сега по милостта на Господа по-голямата част от тях като че ли винаги са били католици и живеят праведно. Когато отидох за първи път сред тях, те ми казаха, че ако не замина час по-скоро, ще ме убият с камъни. Сега те биха дали живота си, както те се изразяват, за епископа и неговите другари. Първото село на тези хора, което се обърна [в новата вяра] бе Петокладенци, където построихме църква и жилище, в което могат да живеят няколко свещеници. И на

друго място направихме един параклис, т. е. в Белене[10], и един манастир за монасите, и в много други места се умножават и църквите, и свещениците в светата вяра.

Това Господ да ни даде поради великото си милосърдие.

Софийски [епископ][11]

---

[1] Raguzei — оттук нататък при превода — дубровничани. През XIII—XVIII в. Дубровник се назовава и с по-старото име на селището — Рагуза. В случая става дума за представители на дубровнишките търговски колонии в българските земи.

[2] Чипровец — Кипровец, Чипровец, Кипровац, Ципровци. До XVII в. голям рударски, търговски и културен център. Средище на българското католичество през XVII в. След известното Чипровско въстание през 1688 г. градът е разрушен и ограбен, а голяма част от населението му емигрира в Банат (Румъния). Възстановен в началото на XVIII в. Общо за Чипровец през XVI—XVII в. вж. Маринов, Д. Чипровци или Кипровец — Св. НУК, XI, 1894, 135—144; Захариев, И. Чипровци. Поселищно-географски проучвания с исторически бележки. С., 1938; Балевски, Б. Чипровец. С., 1968; Дуриданов, И. Лингвистично-историческа оценка на географските имена в краището Чипровци — Говежда. — В: Чипровци — 1688—1968, 155—160.

[3] Железна — едно от четирите католически селища в Северозападна България. Разположено в полите на Чипровската планина, сега в Михайловградска област. Името му е свързано с добиването на желязо през османското владичество, вж. Дуриданов, И. Лингвистично-историческа оценка на географските имена..., с. 160.

[4] Климент VIII — римски папа (1592—1605). При него се поставя началото на организирана католическа пропаганда в българските земи.

[5] Чипровски манастир — изграден след 1595 г. по инициатива на П. Солинат. Тук е била резиденцията на Софийската католическа архиепископия. През XVII в. е значителен просветен център. Разрушен напълно по време на Чипровското въстание от 1688 г.

[6] Павел V — римски папа (1605—1621). Поддържа връзки с католиците в българските земи и проявява активност при покръстване на павликяните.

[7] Копиловски манастир — център на католическата църква през XVII в., разрушен по време на Чипровското въстание (1688 г.).

[8] Клисура — село в Чипровския балкан. Напълно разрушено и разграбено по време на Чипровското въстание от 1688 г.

[9] Вардим — село на брега на р. Дунав източно от Свищов, сега Великотърновско. Има данни за наличието на павликяни в селото от 1622 до 1721 г., вж. и докладите на Ан. Стефанов, поместени тук, и на М. Андреаши от 1721, публикуван от Л. Милетич в „Нови документи по миналото на нашите павликяни", с. 72.

[10] Белене — едно от типичните павликянски селища по поречието на р. Дунав, западно от Свищов. След 1677 г. Белене е седалище на Никополската католическа епархия.

11 Последните редове Soffien[sis] Relatio 7 quinquenij exhibita p[er] ipsummet D[ominum] R[everenelissimum] E[piscopu] die prima Apzilis 1622. (Софийски. Седмият петгоднишен доклад бе представен от преподобния епископ на 1 април 1622 г.) — са написани от служителя на Съборната конгрегация в Рим на отделна страница, прикрепена към доклада.

ДВЕ ПИСМА НА АНТИВАРСКИЯ[1] АРХИЕПИСКОП ДЖОРДЖО БИАНКИ ОТ 1637 Г.

През втората половина на XVI и началото на XVII в. католическата пропаганда по нашите земи се ръководи пряко от Антиварската архиепископия[2].

След Марино Бици и Петър Мазареки антиварски архиепископ става Джорджо Бианки. В двете непубликувани досега писма от 4 и 6 февруари 1637 г. Д. Бианки информира Конгрегацията за разпространение на вярата за впечатленията си от състоянието на католическата църква в Чипровец, Копиловци и Железна, натрупани по време на посещението му в Софийската епархия. Второто писмо е кратко и има повече характер на лична препоръка за Петър Богдан пред дейците на Конгрегацията.

От своя страна П. Богдан също пише до Конгрегацията за посещението на антиварския архиепископ[3]. В писмото си той не посочва името на архиепископа и времето на неговото посещение, поради което някои изследователи погрешно допускат, че става дума за П. Мазареки[4]. Разкриването на писмата на Д. Бианки помага за изясняването на този факт.

Оригиналите на писмата се съхраняват в APF, SOCG, vol. 268, f. 32 r, 33 rv.

---

[1] Антивари — град в Черна гора, пристанище на Адриатическо море, седалище на католическа архиепископия.

[2] След Тридентския събор (1545—1563) антиварският архиепископ Амброзий е назначен за апостолически визитатор в България и Сърбия, с което софийската църква става подвластна на антиварския архиепископ. През 1625 г. папа Урбан VIII подновява правата на антиварския архиепископ над Софийската епископия. Вж. Д у й ч е в, И. Софийската католишка архиепископия през XVII в..., с. 2, 11, 14—15, 20—21, 116—117. За визитаторските посещения на антиварските архиепископи Марино Бици и Петър Мазареки вж.

пак там, с. 15, 30—32; Draganović, K. Izvesće apostolskog vizitatora Petra Masarechija o prilikama katol. naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni g. 1623 i 1624. — Starine, XXXIX, 1—48.

[3] Вж.: Acta.. ., с. 42.

[4] Вж. Дуйчев, И. Софийската католишка архиепископия.. ., с. 18, 21.

[f. 33 r] Noi Giorgio Bianchi, per la misericordia Diuina, et gra[tia] della Santa Sede, Arciu [escovlo di Antiuari, et Primato Serviae a tutti quelli a quali si presenteranno q[uesl]te n[ost]re l[ette]re presenti: facciamo Ampla, et Chiara fede. Qualmente per aver noi uisitato Servia, trasferiti da Procupia uenimmo in Bulgaria, oue in prima habbiamo uisitato il Convento di S[an]ta Maria di Chiprouaz et altri duoi Conuenti cioè nella villa Xelesna, et il Conuento nella villa Copillouaz. Et q[ues]ti tre conuenti erano fondati dalla b[uona] m[emoria] fra Pietro Salinatis Bosnese. Ves[cov]o Soffiense, passati anni 33 e poi redificati et fabricati dalla (sollecitudine) delli Padri già Religiosi francescani, honestamente et honoratamente, conforme gli ordini della Sac[ra] Religione, con molta sadisfattione spirituale di que lle anime Xpiane, con li sermoni et prediche et administr[atiolne delli Sacramenti. Et in sudetto tre Ville si trouano frati incirca trenta, et il P[adre] Custode di d[et]ti Conuenti fra Pietro Diodati di Chiprouaz, intelligente et diligentissimo nel Gouerno delli Manasteri, frati e famiglia. Che p[er] le suoi buone diligenze s'erano augmentate molte cose in d[et]ti luoghi, nelli Monasterij. Cosi anco il sud[et]to Custode spendento il talento di Dio continuamente a quel Populo con molto frutto, et edi fi catione spirituale dell'anime Xpiane. Et anco li Scismatici ch'erano confinanti in d[et]to luogo prendeuano buon animo et affettione uerso la Santa Chiesa Romana, si come noi habbiamo uisto, et inteso dalli primi, e Capi, et da t[ut]ti q[ue]lli Populi che con una uoce narauano, et confessauano in presentia n[ost]ra, la servitù et sadisfattione sp[irit]uale che da d[et]ti P[ad]ri continuamente haueuano, che le loro uigil[f. 33v]lanze erano di molto profitto sp[irit]uale; si come noi p[er] venti giorni continui siamo stati trattenuti, e fatti di mora nel Conuento di Chiprouaz doue da d[et]ti Pardi siamo benignamente et caritatiuamente trattati; dandone ogni sadisfattione, et seruitù conueniente. Et p[er] fede della uerità, habbiamo scritto la presente et sigillato con il n[ost]ro solito sigilio, et sottoscritto con la propria mano. In quorum fidem etc. Data in Chiprouaz il 4 feb[ra]ro 1637.

Arciu[escovlo ut sopra.

Ние, Джорджо Бианки, по божие милосърдие и благоволението на Светото седалище антиварски архиепископ и примас[1] на Сърбия, на всички ония, на които бъдат представени тези настоящи наши писма, удостоверяваме обстойно и ясно. Когато ние посетихме Сърбия, минавайки през Прокупле[2], дойдохме в България, където първо посетихме манастира „Света Мария" в Чипровец и други два манастира, т. е. този в село Железна и манастира в село Копиловец.

Тези три манастира са били изградени от, добра му памет, брат Петър Солинат от Босна, софийски владика, преди 33 години и после отново са били преизграждани с грижата на отците монаси францисканци, прилично и достойно, съгласно разпорежданията на светата религия, за голяма духовна радост на ония християнски души, с поучителни слова и проповеди, с раздаване на тайнствата. В споменатите три селища се намират около тридесет братя и отецът кустос на споменатите манастири брат Петър Деодат от Чипровец, интелигентен и най-старателен в управлението на манастирите и ръководенето на братята и прикрепените семейства. Чрез неговите добри грижи са се умножили много неща в ония места и в манастирите. Така също гореспоменатият отец кустос раздавал непрекъснато божията мъдрост на оня народ с много плод и духовно назидание на християнските души. Дори и схизматиците, които са съседи на споменатото място, бяха разположени добре и с обич към Светата римска църква, както ние видяхме и научихме от тях, от първенците и от целия оня народ, който единогласно разказваше и признаваше пред мен за услугите и духовното удовлетворение, който постоянно получаваше от ония отци, чиито грижи и внимание са от голяма духовна полза. Ние бяхме поканени и в продължение на цели двадесет дни гостувахме в Чипровския манастир, където споменатите отци се отнасяха към нас добросърдечно и любезно, давайки ни всяко удовлетворение и правейки подобаващи услуги. В уверение на истината писахме настоящето и го подпечатахме с нашия обичаен печат и подписахме собственоръчно.

За истинността на горното и пр.
Дадено в Чипровец на 4 февруари 1637.

Архиепископ, както горе

---

[1] Примас — първи по сан или по права епископ.
[2] Прокупле — град в Сърбия, на р. Тополница, приток на р. Морава.

[f. 32] Noi Giorgio Bianchi per la Miseratione Diuina, et gra[tia] della Santa Sede Ap[ostollica Arciu[escov]o d'Antiuari, e primato du Seruia.

A'tutti q[ue]lli alli quali sarà represantata q[ues]ta n[ost]ra l[ette]ra facciamo ampla et indunitata fede, qualmente hauende noi personalmente visitato la Prou[inci]a della Bulgaria, ariuando in d[ett]a Prou[inci]a Mese Gen[a]ro nel 1637, et fra altro, uisitandi primo luogho di Chiprouaz, e poi Copilouaz, et la Xelesna, douo con benigno amore, et Carità Cristiana siamo stati accettati, q[uant]o dalli Religiosi di S. Fran[ces]co d'ob-[servan]za, li quali gouernano quella gente in Sp[irituali]bus, tanto dalli Cattolici di d[ett]i loughi, li quali ho trouato che siano ueri, e fedelissimi figlioli della Santa Madre Chiesa Romana, et zelosi della santa fede. Et confesso di non hauer trouato, in partibus infideliun meglior Xpianità, li quali attendono secondo la lor possiblità adempire la parola di Dio, et obedire in tutto le cose alla Sede Ap[ostoli]ca.

Particolarmente trouai tra li altri il R[everendo] P[adre] fr. Pietro Diodati da Chiprouaz, alora Custode di Bulgaria, Persona intelligente, et di Buona, et eszemplare uita, benigno, amato da tutto quel paese, degno, et meriteuole di qualsiuoglia prelatura della S. Chiesa: hauendo cognosciuto, tanto dalle buone relotioni che d'esso Padre si diceuano, q[ua]nto poi per la sue prediche, et sermoni, quali tante uolte ha fatto in presentia n[ost]ra publice, in Chiesa, esplicando la parola di Dio nella lor lingua Illirica, cosi puntualmente e gratiosamente che tutti q[ue]lli Xpiani haueuano gran gusto, et consolatione, insieme con tesoro et frutto sp[irit]uale, et giouamento dell'anime et testifico che non si troverà in molti luoghi simil Persona inter infideles. Com'habbiamo sentito il sop[radet]to P[adre] et però mossi dalla prop[ri]a n[ost]ra conscienza, et in fede della uerità habbiamo, fatto, et dato q[ues]ta n[ost]ra scritta sigillata con il n[ost]ro solito Sigillo, et sottoscritta con la prop[ri]a mano. Raccom [andia]mo detto P[adre] à tutte le p[er]sone della Santa Chiesa.

In quorum fide etc. Datim in Chiprouaz nel Conuento di Santa Maria il di 6 di Fedraro 1637.

Arciu[escovo] ut supra manu p[ropri]a.

Ние Джорджо Бианки, по божия милост и благоволението на Светото апостолическо седалище антиварски архиепископ и примас на Сърбия.

На всички ония, на които ще бъде представено това наше писмо, удостоверяваме обстойно и сигурно, че посетихме лично провинцията България, пристигайки в казаната провинция през месец януари 1637 и между другото посетихме на първо място Чипровец, после Копиловец и Железна, където с добросърдечна любов и християнско милосърдие бяхме приети както от монасите обсерванти на свети Франциск, които ръководят в духовните неща тамошния народ, така и от католиците от споменатите места, които намерих, че са истински и най-верни синове на Светата майка Римската църква и усърдни в светата вяра. Признавам, че не съм намирал в страните на неверниците по-добра християнска община; тези християни се стремят според възможностите си да изпълняват божието слово и да бъдат послушни във всичко на Светото седалище.

Най-вече намерих между другите преподобния отец брат Петър Деодат от Чипровци, тогава кустос на България, човек умен, с добър и примерен живот, кротък, обичан в цялата страна, достоен и заслужаващ всяка прелатура на светата църква. Опознах го както от добрите сведения, които се разказваха за същия отец, така и от неговите проповеди и поучителни слова, каквито той държа многократно в наше присъствие в църквата, обяснявайки божието слово на техния илирийски език така точно и изящно, че всички ония християни изпитваха голямо удоволствие и утеха и също получаваха духовни съкровища и плодове и полза за душата. Удостоверявам, като чух гореспоменатия отец, че няма да се намери на много места такава личност сред неверниците. Затова, ръководени от собствената си съвест и в името на истината, направихме и дадохме поименно този наш документ, подпечатан с нашия обичаен печат и подписан със собствената ръка. Препоръчваме споменатия отец на всички лица на Светата църква.

За истинността на горното и пр.
Дадено в Чипровец в манастира
на света Мария, 6 февруари 1637 г.

архиепископ, както горе
собственоръчно

СПОРАЗУМЕНИЕ МЕЖДУ СОФИЙСКИЯ И МАРЦИАНОПОЛСКИЯ АРХИЕПИСКОП ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ ГРАНИЦИТЕ МЕЖДУ ДВЕТЕ ЕПАРХИИ ОТ 7 ФЕВРУАРИ 1644 Г.*

По предложение на П. Богдан[1] през 1643 г. Конгрегацията за разпространение на вярата взема решение да отдели от Софийската архиепископия земите на Централна и Североизточна България и Молдавия. Обособява се нова архиепископия, която получава името Марцианополска или Преславска[2]. За нейн пръв архиепископ е назначен Марко Бандулович (или Бандини).

Преди да заеме този пост М. Бандулович минава през България, като се задържа няколко месеца в Чипровец, Железна и Клисура. Тук на 6 февруари 1644 г. П. Богдан и М. Бандулович сключват писмено споразумение за границите между двете епархии.

Оригиналите от споразумението вероятно са останали у двамата архиепископи. Копие от него е изпратено за сведение на Конгрегацията. По почерка се разбира, че то е писано от кустоса на Софийската архиепископия Франческо Соимирович.

Споразумението е публикувано от Е. Ферменджин в Acta..., с. 138, от том 220 от серията SOCG, като отбелязва, че това е оригиналът. По-късно съглашението е публикувано и от Г. Калинеску[3] с означението „копие" от серията Scritture non riferite, Moldavia, vol. 1, f. 250, Г. Калинеску дава и протокола от заседанието на Конгрегацията, състояло се на 2 май 1644 г. Между тези два издадени текста съществуват различия, които не са от значение. Тук при публикуването на италианския текст се отбелязват само двете съществени различия.

---

* Оригиналният текст няма заглавие.

[1] Acta..., 136—139.

[2] В Конгрегацията погрешно се отъждествяват Марцианопол и Преслав, затова новата епархия била назована „Марцианополско или Преславско архиепископство", вж. Acta..., с. 138. Подобна грешка се запазва и при някои историци, вж. Милетич, Л. Из историята на българската католишка пропаганда в XVII в. — Български преглед (по-нататък БПр.), 1, 1894, № 10, с. 79, бел. 2.

[3] Calinescu, G. Alcuni missionari italiani nella Moldavia nei secoli XVII—XVIII. Diplomatarium Italicum, 1. Roma, 1925, 93—94.

Questa e la coppia della diuisione che fecero li M[onsigno]ri di Soffia et Martianopoli per ordinne delli E[minenze] V[ostre].

D'ordine delli E[minentissi]mi e R[everendissi]mi S[ignori] cardinali della S[asra] Cong[regazio]ne di propaganda fide, noi sottoscritti arciu[escovi]i faciamo questa publica scrittura della diuisione et accordo, che habbiamo fatto fra di noi delle chiese et provincie a noi dalla S[anta] chiesa Romana concredite per la futura pace et quiete, che potrebbe nascera fra gli successori, come molte uolte occorre fra gli prelati. Et perciò restando fra di noi d'accordo dell'termini, o uero confini, che fra di noi deuono essere, et che ogniuno sapia sino doue si stende la sua giurisdizione, metteremo qui che sotto li termini con la distintione delli fiumi grossi et della montagne, che sarano segni notabili del n[ost]ro accordo et diuisione perpetua fra di noi et nostri posteri, che dopo di noi succedano nelle n[ostre] chiese[1].

Al ariu[escov]o di Sardica, Soffia nuncupata, sia concessa la sua chiesa Sardicense con le sue sufragnee, et l'administratione della Tracia, Dacia rippense e Valachia.

Al arciu[escov]o elletto di Marcianopoli sia concessa la sua chiesa di Marcianopoli con le sue sufraganne e la prouincia ouero chiesa di Tomi, che confina con la sua, et la provincia di Moldavia, doue potrà far la residenza, essendo Prouincia libera e doue potrà [401] hauer commodità di uiuere.

La Dacia Ripense sarà diuisa delle chiese sufraganee di Monsignor di Martianopoli con il fiume chiamato Iskar[2], che sbocca nel Danubio sopra Nicopoli. La Metropoli di Sardica et la prouincia della Tracia sarrà diuisa dalla predetta chiesa di Martianopoli con il segnalato Mont'Hemo, chiamato uolgarmente Catena mundi.

La Moldauia sarrà diuisa dalla Vallachia con fiume Seret, come ancora l'istessi prencipi sono fra di loro divisi.

Et in fede di questa et perpetua pace et accordo, habbiamo fatto presente scrittura dalle nostre proprie mani sottoscritta, et

con li propri n[ostri] sigilli segnata, nel monasherio della Madonna assonta in Chiprovatz li 6 di Fedraro 1644.

Fra Pietro Diadato, arciu[escov]o di Sardica, m[anu] p[ropria]. Locus sigilli.

Fra Marco Bandino di Scopia Bosnese, elletto di Martianopoli, m[anu] p[ropria]. Locus sigilli.

Concordato con originale.

---

[1] От началото над документа до бел. 1 у Калинеску този текст е заменен със следното:

In Cogregat-ne de Prop-da fide habile die 2 maij 1644

Postremis relatis his authenticis RR. PP. fr. Petri Archie-pi Sardicensis et f-is Marci eletti Archie-pi Marcianopolis de confinibbus eorum adminitratni concordi animo constitutis ad tollendas diffi cultates, ed dissidia quae inter eos eorumq. in p-tis Eclesijs successores exoriri possent Sacra Cogreg. illa probavit quo ad administratne respectu Ecclesiarum quarum non habent titulos confinia vero, ut s-a à dd-is Prelatis constituta sunt, ut seguitur, lingua vulgari Italica ex eisdem his transcripta ult.

[2] У Калинеску е Osan, т. е. Осъм.

Това е копие на подялбата, която направиха монсеньорите на София и Марцианопол по заповед на Техни превъзходителства.

По заповед на сиятелните и високопреподобни кардинали на Свещената конгрегация за разпространение на вярата ние, долуподписаните архиепископи, съставяме този публичен документ за подялбата и споразумението, които постигнахме помежду си, за епархиите и областите, поверени нам от Светата римска църква, за бъдещия мир и избягването на спорове, които биха се породили между приемниците, както много пъти се случва между прелатите. И за това, за да има между нас съгласие за границите, които следва да съществуват помежду ни, като всеки трябва да знае докъде се простира неговата юрисдикция, ще отбележим тук по-долу границите, обозначени от големите реки и планини, които ще бъдат забележителни знаци за нашето споразумение и вечната подялба помежду ни и [между] нашите приемници, които подир нас ще наследят епархиите.

На архиепископа на Сардика, наричана София, да бъдат дадени неговата Сардикийска епархия с нейните подчинени

епархии, администрацията на Тракия, крайбрежна Дакия[1] и Влахия.

На избрания архиепископ на Марцианопол[2] да бъдат дадени неговата Марцианополска епархия с нейните подчинени епархии и областта или епархията на Томи[3], която граничи с неговата, и областта Молдавия, където може да си установи резиденция, понеже тя е свободна област и там ще има удобства да живее.

Крайбрежна Дакия ще бъде разделена от подчинените епархии на Марцианополския архиепископ от реката, наричана Искър, която се влива в Дунава над Никопол. Митрополията на Сардика и областта Тракия ще бъдат разделени от споменатата преди Марцианополска епархия от прочутата планина Хемо, наричана обикновено Верига на света[4].

Молдавия ще бъде разделена от Влахия с реката Серет, както самите князе са разделени помежду си.

И в уверение на този вечен мир и съгласие съставихме настоящия документ, подписан от нашите собствени ръце и подпечатан от нашите собствени печати в манастира на Успение Богородично в Чипровец на 6 февруари 1644 г.

Брат Петър Деодато, архиепископ на Сардика:
собственоръчно; място на печата

Брат Марко Бандино[5] от Босненско Скопие, избран за архиепископ на Марцианопол, собственоръчно; място на печата

Сверено с оригинала

---

[1] Крайбрежна или Брегова Дакия — римска провинция от IV в., обхващаща земите между р. Вит, р. Дунав и част от днешна Северозападна Сърбия.

[2] Марцианопол — античен град, основан в началото на II в. от римския император Траян (98—117), столица на Долна Мизия, вж. Дуйчев, И. Българско средновековие. С., 1972, 242—247; Велков, В. Градът в Тракия и Дакия през късната античност (IV—VI в.). С., 1959, 84—85; Мирчев, М., Г. Тончева. Исторически бележки за Марцианопол. — Истор. преглед, 1956, № 6, 69—79.

[3] Томи — дн. Кюстенджа или Констанца — пристанище на Черно море в Северна Добруджа (сега в Румъния).

[4] Хемо или Хемос — Стара планина.

[5] Марко Бандулович (или Бандини) — по народност босненец. Преди 1644 г. е мисионер в Карансебеш в Трансилвания, след което е назначен за марцианополски архиепископ. Бандулович се установява в гр. Бъкау, Мол-

давия. Той не изпълнява възложената му мисия за духовно ръководство над павликяните в Централна Северна България, което предизвиква много упреци и оплаквания до Конгрегацията и Софийската архиепископия.

През януари 1650 г. Бандулович умира и на неговото място се опитва да застане П. Парчевич. Той обаче не получава достатъчно подкрепа и успява да стане марцианополски архиепископ чак през 1656 г. От 1652 г. дотогава Марцианополската епархия се управлява от никополския епископ Ф. Станиславов.

ПЕТЪР БОГДАН

Петър Богдан е централна фигура в историята на католическата пропаганда по нашите земи през XVII в.

Повече от пет десетилетия той разгръща активна многостранна дейност, чието значение далеч надхвърля пряката задача на мисионера да работи за затвърдяване устоите на католическата пропаганда и се превръща в принос за политическото и духовно издигане на народа.

Съвременниците на П. Богдан подчертават неговата богата ерудиция, горещото патриотично чувство, нравствената чистота и ревностната борба за защита на справедливостта.

Роден е в Чипровци през 1601 г. Отначало учи в Чипровския манастир, а след това в Клементинския колеж в Рим. През 1622 г. е посветен в свещеническо звание и е избран за викарий при Петър Солинат. Шест години по-късно през 1628 г. епископ Илия Маринов изпраща младия П. Богдан да продължи образованието си в манастира „Арачели" в Рим. В своето препоръчително писмо до Конгрегацията софийският епископ отбелязва: „... да придобие наука, тъй като е добър граматик и има голяма воля да се учи, е с много добър живот, с добри и честни нрави и с малко се задоволява в живота."[1] И наистина целият съзнателен живот на П. Богдан потвърждава тази характеристика.

След завръщането си от Италия през 1631 г. той става кустос на българските францисканци. През 1637 г. П. Богдан е избран за галиполски епископ и помощник с право на наследяване на софийския епископ. Спонтанното одобрение, с което се посреща изборът от българските католически духовници, свидетелства за авторитета и популярността на този „препочтен в доброто и надарен с много добродетели и наука българин"[2].

В началото на 1639 г. Конгрегацията назначава П. Богдан за апостолически викарий във Влахия и Молдавия. Две годи-

ни по-късно (1641 г.) той наследява починалия епископ Илия Маринов, а в 1643 г. вече е „епископ на София, архиепископ на цялото българско царство и апостолически викарий във Влахия и Молдавия".

Жизненият път на П. Богдан завършва през септември 1674 г.

Историческото значение на половинвековната неуморна дейност на П. Богдан в България като викарий, кустос, епископ и архиепископ се изразява главно в две направления: активна практическа работа за духовно и умствено просвещение и творчески изяви като публицист, литератор, изследовател и политик.

Първото направление е подчинено на целта да се извоюва самостоятелност на българската католическа църква. Това от своя страна допринася за разчупване на политическата изолация, в която се намира българският народ през робството.

П. Богдан разгръща активна дипломатическа дейност, като поддържа многобройни контакти с видни политически и културни дейци в Европа. Сам той е един от най-ревностните радетели за организиране на борбата на българския народ и за създаване на антитурска коалиция и има определен принос за подготвяне на вътрешнополитическата атмосфера на Чипровското въстание. Неслучайно гръцкото духовенство и османските власти се страхуват от П. Богдан и го преследват постоянно.

Въпреки големите усилия и времето, което поглъща практическата работа, П. Богдан оставя неопровержими доказателства за изследователския си талант. Седемте достигнали до нас доклади, писмата и всички останали материали, винаги собственоръчно написани, както отбелязва сам той, са в изискан публицистичен стил, пропити с нескривана патриотична приповдигнатост. Те разкриват интереси и познания по археология, география, картография, икономика и т. н.

Името на П. Богдан е свързано с един много важен момент в българската историография. В последните години от своя живот той пише история на българите, отпечатана едва след смъртта му. Оригиналът на това съчинение, създадено един век преди „История славянобългарска" на Паисий, все още не е известен. За неговото безспорно съществуване съдим както по писмата и докладите на самия П. Богдан до Конгрегацията, така и по открития от Божидар Димитров ръкопис на Джовани Пастрицио[3], който съдържа началните глави от съчинението на П. Богдан[4]. Макар и оскъдни, тези данни ни дават основание да считаме, че изследването представлява ценност, и да

се надяваме, че евентуалното му откриване ще има голямо значение за родната история.

На П. Богдан дължим най-хубавите и съдържателни описания на редица селища отпреди Освобождението: София, Търново, Никопол, на някои павликянски села и др.

П. Богдан притежава и богати литературни интереси. Той владее няколко езика — италиански, латински, хърватски, влашки и др. На младини сътрудничи на известния хърватски книжовник Рафаил Левакович. Известни са 2 негови превода от италиански език: „Размишленията на св. Бонавентура за Страстите господни" и „Благосъкровище". Повечето от ръкописите му са приносни за българската епистоларна и пътеписна литература.

Разкриването на нови доклади и писма на П. Богдан, които поместваме в настоящия сборник, показва, че известното е все още недостатъчно и че с всеки новооткрит документ характеристиката на този виден българин се обогатява, а с това се допълва и кръгът от извори за българската история от онова време.

---

1 Acta..., с. 32.

2 Пак там, с. 45.

3 Джовани Пастрицио — италианското име на хърватския писател и висш функционер на Конгрегацията Иван Пастрич.

4 Димитров, Б. Цит. съч., 115—123.

ПИСМО НА АРХИЕПИСКОП ПЕТЪР БОГДАН ОТ 30 ЯНУАРИ 1647 Г.

Във връзка със съобщението за потъналия дубровнишки кораб, по който е изпратил няколко писма, Петър Богдан пише отново до Конгрегацията. Неговото писмо съдържа гореща молба за възстановяване духовната власт на софийския архиепископ над Влахия и загатва за преследванията, на които са подложени мисионерите от турците.

Оригиналът на писмото има 4 ръкописни страници. Съхранява се в APF, SOCG, vol. 219, 127 rv, 130 rv.

E[min]entissi mi e R[everendissi] mi Sig[no]ri e P[atro]ni Colend[issi]mi

[f. 127 r.] Altro gionro mi scriue uno Ragusa che le mie lettere diuerse ch'haueo scritto per molti bisogni della mia Chiesa, s'erano perse in mare, essendosi persa una naue Ragusea, con tutte le robbe et perciò son restato molt'addol [ora]to della mia disgratia; et perciò di nuouo scrivo auisanto l'Em[inen] ze V[ost]re, come il Monsig[no]r Vescouo Zamoyski haueua dato facolta al Monsignor fra Marco Ariuesc[ov]o di Marcianopoli, ch'esso hablja cura della Valachia, che gia di N[ostro] S[ignore] fel[ice] mem[oria] Urbano VIII con un Bre e m'era data, con nome del Vic[ari]o Ap[osto]lico, et io tanti anni habbi cura della detta Prou[inci]a con renontiare al Monsig[no]r di Marcianopolia Molda ia, et cosi semo restati di patto, con la confirmat[io]ne d'un Decreto dell' Em[inen]ze Loro; et adesso mi scriue predetto Monsignor fra Marco et mi dice, ch'esso uoleua uisitar la Valachia, et mi manda la copia della Patente di Monsig[nor] Zamoyski, la quale io mando alle Em[inen]ze V[ost]re, acciò uedano, et determinino che si ha da fare; io ho detto che non lasciaro mio Vic[aria]to sin tanto che non mi sarà ord[ina]to di N[ostro] S[ignore] essendo io d'esso a questo Vic[aria]to promosso, senza hauerlo mai ricercato. Nel mio Breue dice durante absentia E[pisco]pi Baccouiensis, et pur questa sua absenza dura, et durarà sempre. Altro, Vescouato di Baccouia non si troua fra li Vescouati antichi essend'eretto (come mi hanno d[ett]o p[ri]ma da Clemente VIII fel[ice] mem [oria] in un conuento di Frati Minori dell'oss[ervan]za. Questo è titolo del Vescouato di Baccouia, e la Baccovia è nella Prouincia di Moldauia, no hauendo nissuna cong[iunzio]ne con la Prou[inci]a di Valachia, due Prou[inci]e [f. 127 v.] distinte, doi Principati diuersi. Non nego che quel tempo, quando Clemente VIII fel[ice] mem[oria] fecce quel Vesc[ova]to di Baccouia, ch'è una Terra semplice, hauesse comesso cura della Valachia a quel Vesc[ov]o et dopo suo successore ha commesso predetta cura a me non hauendolia io dimandato et adesse me uogliono scaciare con uergognia, non so che dire; io Em[inentissi]mi Sig[no]ri ogni cosa rimetto sopra la u[ost]ra conscienza, et tutto che di loro sarà commandato io metterò in esecu[zio]ne preganoli però con maggior humiltà che posso, che habbino raccomm[anda]to il mio honore; essendo io stato, et uisitato tante uolte la Valachia, et me cognoscono tutti, et adesso che sia caciato uituperosamente non sarà honesto; io dubito ancora, che Monsig[no]r di Marcianopoli non havesse inspirato Zamoyski. Esso è desiderato nella sua Diocese, et Prouincia, et non uienne, e uorebbe

uenir nella Valachia? Quelli iani che gia erano sotto la nostra cura, et poi furono dati nel poter suo, si lamentano di me e dicono ci ha lasciati Monsig[no]re di Soffia, et altro loro Pastore non hanno uisto ancora, et io (come sa Iddio) quando sento q[ues]to mi par che io habbia fatto peccato peccato grandissimo et pur la Santa Chiesa ha fatto tutto per maggior commodità et più felice governo di quell'anime, come V[ostre] Em[inen]ze sano bene ma predetto Monsign[o]re sin hora non ha visto la sua. Chiesa ne Prou[inci]a. Non puol uenire, e uero, ha paura delli Turchi, o che non ha con che, io non me posso imag[ina]re. Ogni cosa s'è fatta per maggior utile, ma forse la malta fortuna impedisce far bene, lascio da pensar all' Em[inen]ze V[ost]re, perchè credo [f. 130 r.] che sin ora havranno scritto, tanto Monsig[no]r di Marciinopoli, quanto Monsig[no]r Zamoyski. In Valachia non cognoscono Zamoyski, se non Papa di Roma; s'adesso andarà un altro Vesc[ov]o della parte di Zamoyski, haurando di che burlarsi li sismatici. Vedino nella mia ultima visita come m'ha riceuuto Principe di Valachia, et hoggi di mi scriue, et tiene qualche poco di conto della mia persona, non per me, se non per honor della Chiesa Romana et perciò bisognia pensare bene, di fare in altro modo. Io non voglio dir niente più, di non mostrarmi troppo ingordo, ma lascio (come di sopra) sopre l'Em[inen]ze V[ost]re, et aspetto la resolutione.

Ho fatto la visita, la q[ua]le con p[ri]ma occasione mando all'Em[inen]ze Loro; et la Valachia tralasciai, sino alla resolut[io]ne della Sacra Cong [regazio]ne; non uoria trouarmi imbrogliato, perchè forse esso Monsig[no]r di Marcianopoli potrebbè andare et io andar di qua, sarebbe un rider delli sis[mati]ci.

Supplico poi V[ostre] Em[inen]ze che mi uogliano sentir benignamente et concedermi questa gratia che honestamente chiedo. Sapino V[ostre] Em [inen]ze come io ho comprato una Vignia per 80 scudi saranno tre anni adeso, la q[ua]le a pena paga le spese non essendo in questi paesi uini tant'apprezati, essendo ch'ognuno ha le vigne, ma io l'ho preso per molti rispetti, uno per andar qualche uolta alla recreatione. L'altro poi per non andar sempre (quando mi vienne qualche occasione) di mandar del cantinaro del conuento, perchè molte uolte sto indisposto nella casa del mio Padre o uero uerà qualcheduno et di più essendo la Vigna uicino, doue si puol andar senza pericolo. E la dimande [f. 130 v] supp[li]ca e questa che mi concedino la licenza confermata di N[ostro] S[ignore]che io habbia l'autor[it]à o in uita o in morte lasciare questa Vignia

al Monastero della Madonna di Chiprovaz, dal quale ho riceuuto tutto quello che ho, et hoggi di sto nel soprad[et]to Conuento, nella Tauola di S[an] Francesco et io potria fare adeso questo con qualche scrittura pubica, ma non uoglio per molti bonirispetti, uno per sfrenar le lingue, e l'altro per schiuare qualche mal incontro delli Turchi; e questo à squasi niente, perchè in q[ues]ti paesi tanto hauer questa poca vignia, quanto non hauerla, poichà hoggi ci lasciano altri intorno et q[uel]la resterà deserta, ma sol[amen[te per una certa consolazione particolare. Et per fine resto pregando sua D[ivi]na Maestà per L'Em[inen]ze Loro: et prostrato per terra ui bacio le fimbrie della sacre Porpore. Chiprouaz, li 30 di Gennaro 1647.

Di V[ostre] S[ignorie] E[minentissi]me e R[everendissim] e
Hum[ilissi]mo et obleg[atissi]mo Ser[vito]re
Fra Pietro Diodato, Arciu[escov[o di Soffia.

Най-превъзходни и високопреподобни господа
и най-уважавани покровители,

Преди два дена ми писа човек от Дубровник, че разните мои писма, които бях писал за много нужди на моята епархия, са се загубили в морето, понеже потънал един дубровнишки кораб с всички неща. Поради това останах много наскърбен от моето нещастие. Затова пиша повторно, като уведомявам Ваши Превъзходителства как монсеньор владиката Замойски[1] беше упълномощил монсеньор Марко[2], марцианополски архиепископ, да се грижи той за Влахия, която по-рано с грамота на нашия господар Урбан VIII, щастлива му памет, беше поверена на мен с титла на апостолически викарий[3], и аз в продължение на толкова години се грижех за споменатата провинция, като предоставих Молдавия на марцианополския монсеньор. И така постигнахме споразумение, което получи потвърждение с един декрет на Ваши Превъзходителства. А сега ми пише споменатият монсеньор брат Марко и ми каза, че той възнамерявал да посети Влахия, и ми праща копие от разпореждането на монсеньор Замойски, което аз пращам на Ваши Превъзходителства, за да видят и определят какво трябва да се прави. Аз казах, че няма да оставя своя викариат, докато не ми бъде наредено от нашия господар[4], понеже от него съм бил издигнат на този викариат, без да съм търсил това някога. В

моята грамота се казва „в отсъствието на епископа на Бъкау“, а това отсъствие е налице и ще трае винаги. И друго. Епископията на Бъкау не се среща сред старите епископи, тъй като е била основана (както ми казаха) за пръв път от Климент VIII, щастлива му памет, в един манастир на братята минорити обсерванти. Тази е титлата на епископията на Бакъу[5], а Бъкау се намира в провинцията Молдавия, като няма никакви връзки с провинция Влахия. Две различни провинции, две отделни княжества. Не отричам, че по онова време, когато Климент VIII, щастлива му памет, основа онази епископия на Бъкау, която е незначителна местност, бе поверил грижата за Влахия на онзи владика, а после неговият приемник я повери на мен, без да съм искал. А сега искат да ме изпъдят с позор, ако мога да се изразя така. Аз, Ваши Превъзходни сиятелства, предоставям всяко нещо на вашата съвест и всичко, каквото вие наредите, ще приложа в изпълнение, като ви моля обаче с най-голямо възможно смирение да имате предвид моята чест. Аз съм бил и съм посещавал толкова пъти Влахия, и ме познават всички, а сега да бъда изпъден позорно не е честно. Съмнявам се дали марцианополският монсеньор не е бил вдъхновителят на Замойски. Той е желан в епархията си и провинцията и не идва, а би искал да отиде във Влахия? Онези християни, които по-рано бяха под наша грижа и после бяха дадени под негова власт, се оплакват и казват: „Остави ни софийския монсеньор.[6]“ Друг свой пастир още не са виждали, а на мен (както Бог знае), когато слушам това, ми се струва, че съм извършил най-голям грях. И все пак светата църква направи това за най-голямо удобство и по-сполучливо ръководство на ония души. Ваши Превъзходителства знаят това добре. Споменатият монсеньор обаче до днес не е виждал своята епархия и провинция. Дали не може или по-скоро се страхува от турците или няма с какво да дойде, не мога да си представя. Всичко бе сторено за по-голяма полза, но може би голямото щастие е пречка за доброто. Оставям на Ваши Превъзходителства да размислите, защото вярвам, че досега ще да са писали както марцианополският монсеньор, така и монсеньор Замойски. Във Влахия не познават Замойски, а само папата от Рим. И ако сега отиде един епископ от страна на Замойски, ще има с какво да се подиграват схизматиците. Погледнете в последното посещение как ме прие князът на Влахия[7], и днес той ми пише и оказва известно уважение към моята личност не толкова за мен, колкото за чест на римската църква. И затова би следвало да се мисли добре преди да се постъпи дру-

тояче. Не искам да казвам нищо повече, за да не се показвам премного лаком, а оставям въпроса (както бе казано по-горе) на Ваши Превъзходителства и очаквам решението.

Извърших посещение и при пръв случай ще пратя доклад на Ваши Превъзходителства. Изоставих Влахия до решението на Свещената конгрегация. Не бих желал да се намеря измамен, защото може би и той, марцианополският монсеньор, би могъл да отиде, а и аз да отида оттук, а това би било повод за смях от страна на схизматиците[8].

Умолявам също Ваши Превъзходителства да ме изслушат благосклонно и да ми дадат това благоволение, което честно прося. Нека да знаят Ваши Превъзходителства, че аз закупих едно лозе за 80 скуди преди три години, което едва плаща разходите, понеже в тези страни няма много качествени вина, а и всеки си има лозе. Аз го купих по много съображения, едно, за да отивам понякога на отдих, и друго, за да не ходя постоянно (при случай на нужда) при управителя на избата на манастира, защото понякога стоя неразположен в бащината ми къща, или пък ще дойде някой, още повече, че лозето е близо, където може да се отиде безопасно. Моето искане или молба е да ми дадат разрешение, потвърдено от папата, да имам властта или приживе, или при смърт да оставя това лозе на манастира на Богородица в Чипровец, от който получих всичко, каквото имам и днес се намирам в споменатия манастир, на трапезата на свети Франциск. Аз бих могъл да сторя това сега с някой публичен документ, ала не искам заради много причини, едно, за да обуздая езиците, и второ, за да избягна някоя лоша среща с турците, и това е почти нищо, тъй като в тези страни да имаш толкова малко лозе, струва колкото и да го нямаш, защото днес могат да се напуснат и други лозя наоколо и лозето ще остане пусто, само правя това за известно особено удовлетворение. И накрая моля Негово божествено величие за Ваши Превъзходителства. И паднал на колене целувам края на свещените ви пурпурни мантии.

Чипровец, 30 януари 1647 година.

На Ваши превъзходни и високопреподобни господа
Най-смирен и задължен служител
брат Петър Деодат

софийски архиепископ

[1] Монсеньор Замойски (Joanes Baptista Zamoyski) — доминиканец, епископ на Бъкау от 18 юли 1623 г. до 7 януари 1651 г. Замойски не се отнася с необходимата сериозност към своите задължения, което принуждава папа Урбан VIII да назначи за апостолически викарий във Влахия и Молдавия Петър Богдан, вж. Дуйчев, И. Софийската католишка архиепископия през XVII век..., 19—20, бел. 2 и приложение XIV и XV, 126—127.

[2] Монсеньор Марко — архиепископ Марко Бандини.

[3] Апостолически викарий — папски заместник, висш духовник с власт на епископ в страна, в която католическата църква започва да се организира (или още не е организирана). Петър Богдан е назначен за апостолически викарий на Влахия и Молдавия с декрет на Конгрегацията от 17 ян. 1639 г. и бреве на папа Урбан VIII от 26 септ. 1640 г., вж. Дуйчев, И. Софийската католишка архиепископия..., 19—20, 126—127. По предложение на П. Богдан през 1644 г. Молдавия преминава под духовното ръководство на марцианополския архиепископ, вж. Acta..., 136—138, 148.

[4] Става дума за папа Инокентий (1644—1689).

[5] Бъкау — град в Молдавия, сега в Румъния.

[6] Имат се предвид павликяните по поречието на р. Осъм и дубровнишките колонии в Централна и Североизточна България, влизащи в пределите на Марцианополската епархия.

[7] За резултатите от пастирската си обиколка през 1644 г. Петър Богдан прави доклад до Конгрегацията, части от който са публикувани от Morariu, B. La visita bi un prelato cattolico nel 1644 alla corte bi Matteo Basarab principe di Valaccohia. — Acta Philosophica et Fheologica, II, Roma, 1944, 343—351; Pall, F. O vizita in Tara Românească in anul 1644 (relatare inedita a lui Baksič: — Studii si materiale de istorie medie, VIII 1975, 219—227.

[8] По всяка вероятност въпросът е приключил благоприятно за Петър Богдан. През следващата година той отива със специална мисия във Влахия, за което прави подробен доклад, вж. Calinescu, C. Altre notizie..., 363—374.

ДОКЛАД НА СОФИЙСКИЯ АРХИЕПИСКОП ПЕТЪР БОГДАН БАКШИЧ ЗА СЪСТОЯНИЕТО НА НЕГОВАТА АРХИЕПИСКОПИЯ, 17 ФЕВРУАРИ 1647 Г.

Този доклад отразява впечатленията на Петър Богдан от пастирската обиколка, която той прави на епархията си от 4 ноември 1646 г. до 17 февруари 1647 г.

Докладът е характерен както със своето съдържание, така и с композицията си. Обстойните описания наситени с исторически и географски данни тук отстъпват място на разкъсания, задъхан отчет, в който често прозира нескрит песимизъм.

Посещението на Петър Богдан съвпада по време с първите години на войната между Турция и Венеция за о-в Крит, която продължава близо четвърт век (1645—1669). Войната се води

по море и създава сериозни проблеми на икономиката на Османската империя. Към данъчните тежести и чумата от 1642 г. се прибавят и „ежедневните притеснения и опасности". С неподправена искреност Петър Богдан споделя своята тревога за „утрешния ден на клетите християни", които „едва живеят" в тези плачевни времена.

Оригиналът на доклада е от 48 ръкописни страници и се съхранява в APF, SOCG, vol. 219, f. 132—155 v.

Докладът е публикуван за първи път от Е. Ферменджин в Acta..., 155—175. Издателят е съкратил началната част с обясненията на П. Богдан и вероятно поради печатна грешка докладът е датиран на 7 вместо на 17 февруари, което много добре личи в ръкописа. Има и някои липси, които се отбелязват при италианския текст. Части от издадения от Ферменджин доклад са преведени на български от В. Писинова (вж. Пътища и пътешественици XIV—XIX век. С., 1982, 92—105).

В полето на много от страниците има направени бележки с почерка на секретаря на Конгрегацията за разпространение на вярата Франческо Инголи.

PETRI BOGDANI BAKSIC, ARCHIEPISCOPI SOPHIESIC DE STATU ECCLESIAE SUAE RELATIO

Ciprovacij, 17 Februarij 1647

[132 r] Il mio desiderio è tale, et tanto che vorebbe per honor di Dio, et salute delle anime (se questo, fusse possibile) a visitare tutti luogni a noi pertanenti, ogni anno, a più spesso; ma uno che li paesi sono lontani, e distanti, e l'altro, che li pericoli, et ostacoli quotidiani ci prohibiscono di fare tanto spesso li viaggij; per ciò, secondo la nostra possibiltà si fanno le visite gen[era]li almeno in doi anni una uolta, et qualche uolti di più, o dimeno. Hauendo dunque fatto l'ultima visita l'anno 1644, cominciando nel principio di Genaro, et finita la circa il fine di Giugno. Determinai poi quest'anno 1646 d'Aprile prossime passato di cominciar la mia visita, et fui impedito delli cattivi passi sino che le montagne erano uestite della verdura, e dopo questo, m'apparecchiai subbito doro la Madonna d'Agosto, et di belnovo mi fu prohibito di certi Sig[no]ri Mercanti Ragusei habitanti in Soffia per amor delle guerre. Et al ultimo con Iddio gratia, et consigliato di Lettere delli medesimi Signori Mercanti, m'inviai da Chiprouaz li 7 di Noumbre, 1646, hauendo in compagnia M[olto] R[everendo] P[adre] Custode, con altro sacerdote et Chierico et un Vitturino che mi portaua le robbe e gouernaua li caualli; et arriuai a Soffia, li 10 del d[ett]o mese, sule 2 hore di notte,

dove fui riceuuto da quelli Sig[no]ri Mercanti Ragusei con grandissima humanità, donde poi passai in Tracia, come con aiuto del Signore. Dirò nel suo luoge, quando cominciarò descriver li luoghi da me visitati; non toccando li siti delli paesi, hauendo altre volte dato la relatione di q[uest]o alla Sacra Cong[regazio]ne di propaganda fide, [f. 32 r]solamente (con l'aito del mio Sig[no]re) toccherò quelo s'aspett'al gouerno delle Chiese, salute dell'anime, et per guest'effetto ho mandato le lettere o uero editto p[ri]ma della visita, acciò risulti ogni cosa nel maggior gloria di Dio, et salute dell'anime, a nostra humiltà et nienteza, della Santa Chiesa raccomandante senza nissun nostro merito.

Editto gratuito sula visita li X 8bre 1646.

La forma dell'Editto per la visita.

Noi fra Pietro Diodato per Iddio e della Santa Sede Ap[osto]lica gratia Arcivescouo di Sardica, Soffia chiamata, Amm[istrato]re della Tracia, et Dacia Mediterranea, e Ripense, et Vicario Ap[osto]lico della Valachia Transalpina: a tutti nostri suditi tanto sacerdoti quanto Christiani, salute nel Signore.

Si come li medici usano a visitare l'amalati, per arrecare loro la sanita; cosi dilettisimi li Pastori, che sono medici dell'anime visitano li suoi sudetti fra li q[ua]lli molte uolte si ritrouano dell'infermi, et indisposti spititualmente; et la presenza del Pastore li risava, e l'unisce con Dio loro Sig[nor]i e ch'al hora puol dire quel'anima ralegrandosi nel Sig[no]re che la uisita per mezo delli suoi serui. Visitauit nos oriens ex alto.

Hauendo dunque noi l'intentione et uolontà (essendo a ciò fare oblegati) di visitare le chiese et oratorij, o uero capelle, quomodomque a noi sottoporte, et della Santa Sede Apostolica raccomandate a fore di proudere tutto ciò che bisogni al culto Diuino, alla salute dell'anime Christiane [f. 133 r] alla honesta uita delli Sacerdoti et bon stato della nostra Chiesa et Amministratione.

Et acciò questa nostra attione riesca e risoluta secondo il nostro desiderio al magior seruitio di Sua Maestra Diuina, efortiamo tutte le persone a face l'oratione fruttuosa al Signore che si degni darsi ogni opportuno aiuto. Vigilino dunque cum omni instantia et obsecratione pro omnibus Sanctis et pro me ut detur michi sermo in apertis ne oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Euangelij. Ordiniamo ancora, che li Parochi p[ri]ma del nostro arriuo inuitano fedeli alla Sacra Confessione et Communione quando pero noi piacendo al Signore saremo presenti nelle Parochie loro; et l'insegnino che faccino l'oratione per la

nostra Chiesa di Sardica, per la nostra Amminis[tratio]ne et per la Chiesa Universale et noi per tal effetto, li concederemo l'Indulgenza plenaria quel giorno, quando saranno confessati e comm[unica]ti hauendo tal facoltà della Sonta Sede Apostolica in scriptis.

S'inuitano di più, tutto quelli, che non hauranno riceuuto il S[antissi]mo Sacramento della Confermatione, ammonendoli, di prepararsi con deuotione, di poterlo riceuer con frutto spirituale et vedano d'osseruar cose della Chiesa ordinate.

Commandiamo pure alli Parochi, tante delle Chiese alli Monasteri annesse, quanto alle Capellani delle Città e casali, che p[ri]ma della n[ost]ra uenuta s'apparecchino conforme la possibilità [f. 133 v] del paese di tener in pronto l'Inuentarij delle Chiese, nelli quali facilmente possono comprender le cose al uso della loro Chiesa spettanti: le scritture, l'Indulgenze e Priuilegij Ap[osto]lici, i quali possono consegnare nelle nostre mani quando saremo presenti.

Stiano vigilanti li Parochi, di veder che nelle Parochie loro non sia qualcheduno sospeso dell'heresia, o che questo anno non sia confessato e com[munica]to o gualche publico peccatore, che potesse infetare l'altri, et ciò con ogni diligenza, senza rumori, più presto con carità et amore (secondo i luoghi) lo faccino riddure alla penitenza, et lo riduchino alla nostra presenza, se sarà possibile.

Siano ancora in prontu l'oblighi delle Messe, et altre orationi e commem[oratio]ni per li defonti et sotto pene a noi arbitrarie guardino di non occultare gualche lascito delle Chiese.

Et ancora sapendo qualcheduno qualche anima esser nelli lacci del demonio, et in termine di perdersi, vogliamo, et preghiamo tutti nelle Viscere di Gesù Christo, che voglino con la carità fraterna significarcilo etiam se fussero, cose occulte, ma ogni cosa sia fatta per la salute di q[ue]ll'anime, et honor di Dio, il q[ua]le non uult mortem peccatoris, sed ut magis convertatur, et uiuat.

Commandiamo che le presenti, quando saranno peruenute nelle uostre mani, et saranno lette, et ben rominate, siano sottoscritte delle proprie mani, annotando di più giorno, e l'anno, nel q[ua]le furno riceuute et si mandino per li [f. 134 r] altri luoghi, et finito che sarà per tutto, siano rimandate nelle nostre mani, o del nostro Vicario Gen[era]le. In quorum fidem et c[aetera].

Datum Chiprouatij, nella nostra solita residenza, li 10 d'8bre 1646.

Fra Pietro Diodato Arcieuscouo di Sardica. Locus sigilli.

Lo sopradetto Editto di nostra propria mano sottoscritto, et con nostro sigillo minore segnato, et delli Parochi sottosc[ritt]o, si conserua nel nostro Archiuio Arciuescouile.

*Visita della Chiesa di Soffia li X 9bre e li seguenti.**

Partito di casa con la sopradetta compagnia, arriuai Vigilia di San Martino Vescouo e Confessore nella Citt di Sardica, Sophia nuncupata, cioè alli 10 di Novembre, ch'erano circa due hore di notte. E quando intrassimo nella città, et fussimo per intrare nella piazza, ci ueniua in contra un Turcho con la lanterna in mano, di quelli che quardano di notte la piazza, et hauendoci uisto ritornò con noi quel lume sempre caminando inanzi, et ci condusse sino alla porta della Capella, et uedendo noi quella humanità che haueua dimmostrato uerso di noi, lo ringratiassimo con donarli alquanti denari, li q[ua]lli riceuendo, et ringratiandoci se neparti uia, et noi fussimo riceuuti di q[ue]lli Signori Mercanti benignamente.

Fatta la mattina l'11 di Novembre, Anno 1646, Cantai la Messa Pontificale, con l'assistenza del Diacono, e Sudiacono et altri sacerdoti ch'erano presenti, tenendo il Choro li Signori Mercanti; et infra l'offertorio feci'l sermone pertinente alla Visita, pigliando per thema le parole di [f. 134 r] San Martino (essendo ii giorno della sua festa) D[omi]ne, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem. Et finito'l sermone, alla debolezza mia possibile, fu data l'indulgenza Ep[iscopa]le. Finita la Messa, et data la beneditione furno inuitati q[ue]lli Christiani per dimani alla Messa Solenne, che si deueua cantar da noi per li fedeli defonti [benefattori] di quella capella, et coloro ch'erano per cresmarsi, che s'apparecchino come già erano informati altre uolte del Parocho.

Alli 12 del detto Mese, che fù lunedi, cantai la Messa p[er]li morti, come ho detto di sopra et fatte l'esequie in Chiesa, non essendo tempo d'andar nel Cemeterio, ch'è lontano fora della Città uno perch'era catiuo tempo, e l'altro per non dar qualch'occasione di scandalo essendo questi tempi calamitosi, et finito, cominciassimo a far la Visita della Chiesa, et dell'altre cose come segue.

Della Chiesa di Sardica, o Soffia, ho dato piena relatione nell'altre mie uisite alla Sacra Cong[regazion]e di prop[agand]a

---

* В този доклад с курсив са вмъкнати бележките на секретаря на Конгрегацията за разпространение на вярата Франческо Инголи, поставени в полето на оригиналния текст.

fide et per questo adeso non pretendo di descriue[re] la predetta Città, ne meno, la Capella delli Signori Mercanti Ragusei, solamente uedrò le cose spettanti al culto di Dio.

La predetta Capella o per dir meglio la Chiesa, essendo capace p[er] molti fedelli, et cosi è chiamata d'istessi Turchi, è dedicata in' honor della Purificatione della Madonna, non è consecrata ab antiquis, et adeso non è tempo di [f. 135 r] fare la consecratione. Ha due porte, una della parte quilonare sopra la q[ua]le vi hanno posto nella muraglia una Groce intagliata in pietra bianca, e l'altra da mezo giorno; le donne stanno separate delli homini, quando si selenrano li diuini Sacrificij, sopra un soffitta fotto à posta p[er] q[ues]t'effetto.

Hauèndo finito l'esequie predette pigliai di nouo Pioviale bianco, sopra l'Alba, e Stola, et detecto capite, con li doi Cereoferarij, et incenso, con quella riverenza che si conuiene andai a visitare il S[antissi]mo Sacramento, essendo ancora popolo nella Chiesa.

Venuti con solita deuotione inanzi l'Altare del Sac[ratissi]mo Rosario nel q[ual]le di dentro è fabricato un tabernacolo sotto la figura della Madonna, uestito di dentro con la seta, non si conosce di fora doue sia il tabernacolo, essendo fott'aporta inquesto modo, di non pericolar con il S[antissi]mo essendo fra li turchi: ha sua p[ri]ma porticella di vetro e seconda di legno.

Aperta la porticella del tabernacolo, et dato l'incenso, et intotnato Tantu'ergo sacramentum. Visitai'l S[antissi]mo Sac[ramen]to che staua in una Pisside d'argento indorata di dentro, ped[...]ta d'otone pur ind[ora]ta di sotto, o uero nel pauimento del d[ett]o taber[naco]lo era strato il Corporale netto, e la Pisside coperta di Vesticiola de panno d'oro, con le sue cordicelle di seta, intric[cia]te con oro e di sotto fod[era]ta di taffetano roso. Nella Pisside erano cinque Particole consecrate senza fragmenti; si mutano secondo l'orgini nostri sinodali ogni ottauo giorno. Chioue del [f. 135 v] detto tabernacolo si conserua appresso Parocho; fatte altre diligenze circa il Sant[issi]mo Sac[ramen]to Sac[ramen]to* nel suo luogo et serato con la sua chiaue la q[ua]le non essendo ben fatta ordinai che faccino la migliore.

Il Sant[issi]mo Sac[ramen]to si porta p[er] l'amalati secretamente e senza la cota solamente. La stola sotto la Veste et quand'entra sacerdote nella casa dell'amalato, al'hora piglia la cota, et s'impiciano le candele e p[er] questa causa non si tiene baldachino ancora et altre cose necess[ari]e.

* Текстът дотук липсва у Ферменджин.

Arde inanzi al Sacramento giorno e notte la lampada fatta d'argento all'italiana, l'altra inanzi al'Altar maggiore, e la terza inanzi al Altar di San Roccho e le spese p[er]oglio la parte ui e delli lasciti e la parte della comm[uni]tà.

Il fonte battesmale non ha questa Chiesa, non essendo manco la commodità di farlo. L'ogli sacri si conseruana nella camera doue stauo le robbe della Chiesa, in un armario fra li calici in una parte nelli Vasetti di stagnio, in una scatola di legno serata con la sua chiaue, con la sua bombace nelli vasetti, ed ogno vasetto ui ha la sua inscratione.

Si rinouano detti ogli Sacri ogni anno, abrusiando li vecchi, secondo li Constit[ution]ni della Chiesa R[oman]a e nostra Sinodali.

Si porta d[ett]o Sant'oglio p[er] l'estrema Untione all'amalati secretamente, come ancora il S[antissi]mo, ut supra.

[f. 136 r] La Chiesa ha una sedia Confessionale, nella quale in mezzo della sedia sta 'l sacerdote et d'una parte si confessano li huomini et nell'altra le donne, con le sue lame forate, et pie Imagini. Nella Camera doue si ueste Sacerdote per celebrare, ui stano casi nostro riservati, attacati nella muraglia. Reliquiae delli Santi nullae.

Altari di d[ett]a Chiesa che sono 3, colle sacre supelletili.

L'Altar maggiore della Purific[atio]ne della B[eat]a Vergine di legno con due gradi pur di legno, si celebra sopra la pietra sacrata: tre Mappe di lino et antipendia benedetta. In Altare una Imagine della Madonna depinta alla greca, con Bambino in mano, et sopra quella un Cracifisso pur depinto alla greca sopra le tauole, et intorno a queste figure diuersi Santi, et ornamenti mediocri all'antica: l'Imagine della Madonna ornata con la corona d'argento insieme con Bambino, et alquante colla[n]ine di perle d'oro et d'argento. In mezo dell'Altare una Croce di rame all'antica; candel[ier]i di rame in suf[ficen]za et candele ancora di cera comune; Tabula Secretarum, li Pallij, e le Mappe si mutano secondo li colori delle feste; et dell'altre cose necessarie per seruitio dell'Altare è prouista bene guesta Chiesa.

Il 2-o Altare sta in man dritta della Madonna del Rosario et si celebra sopra la Pietra sacrata, un grado solo di legno: l'Imagine della Mad[onn]a depinta nella tauola alla greca, ornata di corone, perle, colline, et altri voti d'argento, serata di sopra con la rete fatta di filo di ferro: si recita tre uolte inanzi a q[uest]o Altare alla settimana il Sac[ratissi]mo Rosario publicamente.

[f. 136 v] Il 3-o Altare a man manca di San Roccho con la sua Imagine, et d'una parte di Sant'Andrea Ap[osto]lo, et dell'

altra di San Francesco, sopra d'esso si celebra nella pietra sac-[rat]a; un grado solo, pur di legno, et questi doi Altari hanno li suoi parati honesti, et si mutando secondo le feste.

La Chiesa ha sedie ouero banchi per commodità delli fedeli; in mezo pende un Candeliere d'euricalco di 6 candele, et le mura hanno un parato di cordono indorato; vicino la porta sta l'aqua benedetta in un vaso di rame con suo aspersorio; ha due fenestre; l'Indulgenza plenaria giorno della purficatione ad d[ecretuIm ab Urbano VIII, felic[is] mem[oriae].

Si fa qualche uolta l'oratione di 40 hore, particolarmente tempo di quaresima: il Parocho amministra li Sacramenti con Rituale Romano. Presente Parocho è Religioso dell'Ordine delli Predicatori. Altre cose di questa Capella tralascio, per non esser tanto prolisso, et hauendo nell'altre mei visite detto suficien-[temen]te.

Il Choro*, la Sacristia, et altre cose alla perfettione della Chiesa spettanti non ui sono. Pianete, Calici et altre cose necessarie ui sono à bastanza, con Incensiero, et Nauicella d'argento; Messali, et altri libri necessarij per ser[viti]o della Chieso.

Finita ogni cosa, furono presentati quelli che si doueuano cresmare et furono cresmate cinque persone hauendosi cresmati altre uolte, quand'hauemo visitato detto luogo, e Capella. l'anime de comm[unio]ne saranno circa 60 poco più et essendo Mercanti, qualche uolta sono più di 100 [f. 137 r] et qualche uolta meno; l'anime di puti sono 15 o poco più; spesse uolte si rid[uce]-no delli Scismatici, et adeso uno di 16 anni in circa chiamato Michele, et da noi fu cresmato sub cond[itio]ne; mai non mancano forastieri, et passagieri Christiani d'ogni natione, essendo Soffia nella strada publica di Constantinopoli; et habitanti sono tutti della natione slaua.

Decreto per il reverendo sac[erdot]e della Chiesa di Soffia.

Decretum trad[itu]m absoluta Visitatione R[everendo] P[atri] F[rat]ri Gabrieli Correis a Rag[usi]o, Parocho Sardicensi.

Nos fr. Petrus Deodatus Ord[ini]s Min[orum]de obs[ervanti]a, Dei et Ap[osto]licae Sedis gratia Archiep[iscop[us Sardicen[sis], etc. Visitantes Ecclesiam seu Capellam Magnificorum D[ominorum] D[ominorum] Mercatorum Ragusin[orum] Sardicae seu Sophiae in nostra Diocesi habitantium, mandamus R[everendo] P[atri] f[rat]ri Gabrieli Correis a Rag[usi]o Ord[ini]s Praedicatorum, praed[ic]tae Capellae sacellano seu Parocho, ut

* Ферменджин разчита думата като Clero (клир).

portam Tabernaculi, in quo asservatur Venerabile Sacramentum claui et sera bene muniat et claudat; et hos intra spatium temporis Mag[nifi]cis D[ominis] D[ominis] Mercatoribus praefati commodum sub poenis nobis arbitrarijs ets.

Ita pronunciamus, et declaramus Nos fr[ater] Petrus Deodatus, Archiep[isco]pus Sardicensis m[anu] p[ropria]. Datum Sardicae die IXij Nouembris. Anno MDCXLV.

Gratis.

Hauendo finito 2-o giorno le mie cose, et stauo per cercar la compagnia di passar nella Tracìa, et il 3-o di dopo mezo giorno me pigliò la febre cosi terribile, ch'Iddio solo sa come stauo, et pasati doi giorni se uoltò alla terzana, et fra questo [f. 137 v] stauo squasi desperato che non poteuo seguir il mio uiaggio dolendome di più di quelli poueri Paulianisti, et erano molti che mi prohibiuano di fare il viaggio cosi amalato, et io un giorno quando non era termine della febre me risolsi de andare, se sapessi morir per la strada, non per altro Dio sa, se non per consolar quelli poueri nouelli Christiani, et pregai li Signori Mercanti che mi uolessero conceder un di loro nella compagnia, perchè il P[adre] Custode con quell'altri compagni, doueua passare (finito che haueua di visitare quei luoghi) per Monte Hemo nella Mijssia intorno a Nicopoli ad Danubium per visitare li suoi frati, et ancora li c[hrist]iani, perchè si lamentano, che il Monsignor di Marcianopoli non andaua di visitarli: et per gratia loro mi diedero un homo bono, et di età per nome Signor Tomasso Milli, al q[ua]le diedi mio cauallo, et alle mie spese li promessi di menarlo e ritornarlo meco a Soffia, et cosi se inuiassimo li 16 di Nouembre uerso Filippopoli; et io caualcando cosi passai quel giorno come sa mio Signore. Sabbato si leuamo di notte, essendo giorno corto, e la strada longa, arriuamo nella Villa chiamata porta Venetorum in n[ost]ra lingua Vetarno, duoe ab antiquis è stato fabricato un castello adeso roinato, si conoscono le roine, e le muraglie, ete essendo in quel luogo restassimo per infrescar li caualli, et la mia compagnia cominciò a proueder di far col[atio]ne et io stauo aspettando la febre, et hauendo lori fatto col[atio]ne et rinfrescati li caualli, pigliamo la strada, et hauendo caminato un mezo miglio, me pigliò la febre [f. 138 r] et la sete cosi teribile, che mi uedeuo abrusiare, cosi stauo male che tutta la compagnia staua per questo di mala uolontà, et caminassimo così tutto'l giorno, non ci era luogo nella strada di poter alloggiare, ne riposare, se non cosi a cauallo combattendo con la febre sino ch'arriuassimo in una Villa la

q[ua]le doueuamo passare per andar in una Terra grossa chiamata Pasarcik, doue ci sono l'hosterie, et altre commodità per li viand[an]ti ma essendo io tanto fiacco non potei andar più inanzi, se non con gran trauaglio entrassimo inanzi una casa et ci prohibiuano iscusandosi, pensando che siamo turchi, et detto fu a loro ch'eramo, mi diedero luogo inanzi la casa, deue ui erano due tauole con un poco di paglia, et subbito scaricati li caualli m'accommodarno in guel luoco, et loro cominciorno à proueder necessità per li caualli.

Stando cosi nella febre, mi souienne che nel mio Breuiario ui era un'Imagine di Beato Saluatore, sotto la quale ui era stamto un breue contra la febre, et me ricordauo d'hauer letto, che guel B[eato]haueua fatto, et ne fa hoggi di molti miracoli, et ne concede molte gratie, particolarmente in vita sua ogni cosa façeua per mezo della mia particolar Signora et Auocata Vergine gloriosa; et stando così in letto, mi uienne una tenerezza di cuore, et cominciai a lagrimare dicendo questo parole Signora et Auocata mia gloriosissima, essendo io un grandissimo peccatore et inimico del tuo S[antiss]imo Figlio, hauendol'offeso senza fine [f. 138 v] et essend'inimico del tuo dolcissimo Vnigenito, non è dubio che son ancora inimico della Madre et perciò nonardisco di pregarui; se non ecco che metto per mezo B[eato] Saluatore, et lo prego con magior humiltà che posso, che si degni di pregare V[ost]ra Clemenza per me, et impetrarmi la gratia, et liberarme di questo trauaglio per mezo V[ost]ro che posso seguitar il mio viaggio, et dare satisfattione a guell'anime, che di tanto tempo con grand[issi]mo desiderio ci aspettano, et credo fermamente che per mezo suo sarò esaudito; et per tal gratia riceuuta, prometto di far un guadretto con l'Imagine tua con Bambino in mano e di sotto l'Imagine del detto Beato, et di sotto le mia ingenochioni. Ed dopo guesto con grandissima speranza chiamai P[ad]re fra Paolo che staua uicino di me et li dissi, trouatemi 'l mio Breuiario, (et questo P[adre] fra Paolo è della natione pur de Pauliani, et ha fratelli, et parenti in una Villa doue andauamo, et essendo al'hora tornato delli studij da Napoli, lo menauo che uisitasse suoi fratelli. Padre inteligente et di bona vita) hauendo inteso che io dimandauo 'l Breuiario disse: cosa uolete adeso del Breuiario? risposi, trouatelo e poi ui dirò et hauendolo ritrouato, dissi, uedete di trouar dento un'Imagine del B[eato] Salvatore, et pigliatela, et mi direte ponendola sopra la mia testa, un breue stampato sotto q[uel]la), et cercandola esso non la poteua ritrouare, in tanto giunse R[adre] Custode, et la ri [f. 139 r] trouò et io con quel desiderio ch'haueuo di ueder quel'

Imagine me leuai un poco, et dicendo tre Aue Maria, la pose detto P[adre] Paolo sopra la mia testa, et seguitò a leger quel breue, che à questo che seque: Potentia Dei Patris, Sapientia Dei Filij; Virtus Spiritus Sancti, liberet et ab omni febre terciana, quartana, et continua, Beato Saluatore orante pro te famulo suo. Hauendo finito, baciai l'Imag[in]e raccommandandoni alla B[eata] Vergine et à'quel B[ea]to, me coprì di nouo d[ett]o Padre et così m'indormenzai con q[uel]la febre, passato un pezzo, che già era l'Aue Maria di notte, uienne il Padre Custode, e me dimanda uolete mangiar qualche cosa? et io subbito leuatomi, andai con loro a tauola, et mangiai un poco, di quel che ci'era.

E leuandosi à bon'hora la mat[tin]a giongemo à Falappopoli; e così per'gratia della B[eata] Vergine et di B[eato] Saluatore restai liberato della febre, non hauendo sentito di poi ne manco una minima alteratione: et così ringratiando il Signore, e la Beat[issi]ma Vergine et B[eato] Sal[vato]re, andai con la mia compagnia, a visitare quelli Christiani; annuntiando omnibus Dei mirabilia; quae aliquando abscondere bonum est; aliquando uero reuelare et confiteri honorificum est.

Et protesto inanzi al Signore che io non ho narrato questo caso per aquistar d'esso qualche glaria, confessandome il maggior peccatore di q[uest]o mondo; solam[en]te la mia intentione e stata di palesare la benignità e gran misericordia [f. 139 v] di Dio il q[ua]le non guarda le nostre colpe se non la sua bentà et permette p[er]mezo della sua S[antissi]ma Madre et altri suoi serui le gratie e dani sp[irit]uali, et temporali alli suoi ribbelli peccatori et ingrate creature.

Chiesa di Filippopoli 19 Noembre 1646. Non c'è Chiesa ma si celebra in casa d'un Mercante. Non hanno sacerdote, uiene sacerdote dei paulianisti, che porta li parati. Passano molti christiani per esser strada maestra p[er] Cost[antinopo]li.

Li 19 di Novembre, Anno 1646, Visitai la Città di Filippopeli, doue non ce Chiesa, ne Capella delli catt[oli]ci; cono in circa Anime 12 delli catt[oli]ci et questi sono Mercanti Ragusei con li loro seruitori, si celebra la Messa nella Casa d'un Mercante. Hanno un quadro del Crocifisso, et Candelieri di legno, fanno l'Altare d'una tauola et sopra celebra Sacerdote nella petra sacrata. Non hanno Sacerdote, uienne quelo che ha cura delle Ville de Paulianisti. Parati per la Messa non hanno, se non quando uienne Sacerdote porta seco le robbe necessarie. Essendo strada publica di Constantinopoli, sempre si trouano delli passagieri cattolici. Del sito della Città et dell'altre circostanze sue, ho toc[ca]to nell'altra visita etc.

Visita del casale di Calacie 21 Novembre 1646. Sono 70 case catoliche. Anime 500.

Anno 1646, alli 21 di Nouembre, Visitai 'l Casale di Calacie. doue nella passata mia visita erano 60 Case delli Paulianisti, della natione slaua et adeso si sono aumentati più di 70 essendo uenuti parecchi di quelli che stanno intorno a Nicopoli, non essendo tanto aggrauati in questi paesi delli tributi, quanto in quelli, et anzi spesso fuggono di la, et passano per Mont'Haemo, et uengono nella Tracia d'habitare. Saranno circa 500 Anime, squasi tutti batezati, for di sie o sette case o fameglie, uenute di neuo. [f. 140 r]

Giacomo Homodei Alunno del collegio Illirico e parocho in una casa grande. Non hanno parati da Messa se non guale li diede Paulo V quale e'stracciata e con quella vanno a dire Messa. Il visitatore gli ha data una di Ciprovazzo e gli ha lasciato un Calice et un Missale. Finiti li 3 anni uoleua partire; l'ha fermato. In questo luogo hanno fabricato una casa gra[n]de, alla usanza del paese, coperta di paglia, con dua partimenti et dentro ha fatto D[on] Giacomo Homodei Alunno del Collegio Illyrico di Loreto, Parocho al presente di guelle Ville un Altare ornato delle figure, che l'ho datto io, et in quella casa si celebra, essendo capace per tutto 'l popolo; et intorno cortille serato di siepe con la sua porticella. La Chiesa non hanno, ne meno parati di Messa, se non q[uell]a Pianeta di Paopo V, fel[icis] mem[oriae], che gia è stracciata; celebra da per tutto, portandola seco de loco ad locum. Li ho dato io una di tella bianca, della sacristia di Chiprouaz, et adeso li lasciai un Messale che portauo p[er] me, et l'ho dato un altro Calice, che non pericoli con uno portandolo in qua in la, m'altre cose non ui sono.

In questa Villa sta d'habitatione predetto D[on] Giacomo, et uiue di quelli 20 scudi che la Sacra Cong[regazion]e li somministra; et quest'anno che uienne uoleua finir 3 anni, et pregaua di partirsene, et lasciare questi casali, et io l'ho pregato et squasi sforzato che stia sino all'altro ordine della Sacra Cong[regazion]e perchè lui è gia conosciuto di quelli et è nationale, e io non h'altri sacerdoti, e così per adeso e restato.

Ha distribuito medaglie e corone e Agnus Dei. 56 cresimati, battezzati 5.

Hauendo celebrato Pontificalmente et fatto la predica, et data l'Indulgenza, et beneditione Pontificale, et distribuite corone, crocette, medaglie, Agnus Dei, figure delli Santi, correuano tutti come le pecore al sale. E fatta la Cresima, furono con fermati, fra grandi e picioli n[umer]o 56 perso [f. 140 v] ne, delli

quali nomi e cognomi et delli Patroni o Compari li tengo nel libro del nostro Archivio. Finita la Confermatione, furono batezati da me essendo ancora uestito pontificalmente, l'infrascritti: 1. Joan Gergov, 2. Rad Radiscev, 3. Rada Velikova, 4. Dobra Velikova, 5. Matra Bobova. Li p[rim]i 4 batterzai io, e la 5ª il Padre Custode, et io cresmai quelli che furono battezati, [et questo erano squasi tutti adulti.] Li battezati da D[on] Giacomo Parocho delli Casali, meterò ultim[amen]te quando dià haurò uisitato tutti, hauendomi dato in scriptis quelli che haueua battezzato p[er] doi anni et già terzo cominciato da luglio in qua.

Cortasie ricevute da quel popolo.

Dopo che furono finite le cose sp[irit]uali, vennero li Vechi de Casale, chi portò pane, chi vino, chi uno chi l'altro, et ci feccero honore secondo la possibilità loro quel giorno, et per non aggrauarli, et ancora hauendo d'andare p[er] l'altri luochi, li ringratiai, et con la compagnia, pigliando ancora con noi D[on] Giacomo come Parocho, andassimo a uisitar l'altri.

23[Novem]bre 1646 visita della villa d'Hambarlie,cattolici 60, puti 20, sotto la cura del d[ett]o Homodei che celebra in casuccia e porta seco il parato perchà non l'hanno.

Anno 1646, li 23 di Nouembre, Visitai la Villa di Hambarlie, questo luogo haura circa 60 anime Chdistiane ridotte già fede et puti circa 20 sotto la cura del medesimo Parocho, chiamati Paulianisti, ma della natione slaua. Non ui è Chiesa, ha fatto un Christiano appresso sua casa di siepe una casuccia, doue si celebra queando uienne sacerdote et noi ancora habbiamo celebrato nel'istesso loco sopra l'Altare portatile, et fatto secondo che si è potuto, cioè cantar l'Euangelio [f. 141 r] dar l'Indulgenza et dir il sermone et data beneditione, furono presentati quelli che si doueuano cresmare, et furono cresmati fra grandi e picioli n[umer]o 22 persone; et distribuite le Crocette, Medaglie, Imagini e Agnus Dei fu finita la Messa; et dopo venuti quelli che ueniuano alla fede, hamini e donne con li suoi figli. Nomi delli batezati da me, 1. Nedo, 2. Slau, 3. Stoyana, 4. Rada, 5. Dobre et batezati che fuorno, li cresmai quel giorno, et questi sono fuori de quelli 22 predetti che cresimai prima.

Non hanno niente per celebratione della Messa, sacerdote porta seco (quando uienne a dir Messa) ogni cosa; et q[uan]do hanno bisogno del Sacerdote mandano à posta un homo sino à Kalacie per esso. Stanno pouereti fra li Turchi et non hanno tanta libertà com'altre Ville, niente d[ime]no quello che è p[er] loro salute Parocho esercita p[er]le case.

25 Novembre 1646, visita della villa di Dauuxevo. Ha 400 cattolici.

L'Anno 1646, li 25 di Nouembre, visitai la Villa di Dauuxeuo delli Paulianisti, natione slaui, doue ui saranno più di 400 Anime, non ce altra gente fra di loro. Nella ultima mia Visita ho toccato la loro durezza, la quale per gratia del Signore adeso habbiamo ritrouato più mole, essendosi partito uia un lo[r] Prete, che pretendeua molto, e sapeua niente, et ancora Sp[irit]us ubi uult spirat. *Cortasie usate dal popolo al visitatore.* Essendo uenuti nella Villa circa 20 hare del giorno, et alloggiati in Casa de un Vecchio, et sparsa la voce [f. 141 v] Per la Villa della nostra uenuta, uennero guella sera alquanti con noi alla cena, et essendo venerdi portorno della loro pouertà delli legumi, et di pane, et quello che haueuano. Fatta la matina, fecero li nostri l'Altare inanzi la casa, et ornato con li parati che portauo, et era loco aperto di tutte le parti, così che si uedeua da per tutto chi passaua, et quindi fu tempo di celebrare, induti Pontificalibus, et secondo il tempo e loco fu celebrata la Messa, stando tutto l'popolo grandi e picioli, et quelli ch'erano infideli stauano da lontano et certi che si doueuano battezare stauano uicino; cantato l'Euangelio, et fatta la predica, secondo che la mia debolezza poteua, anzi non sumus nos qui loquimur, in tal bisogno, sed etc.

Finita la Messa, et data la bened[itio]ne et distribuite le Crocette ut supra, furono chiamati quelli che si doueuano confermare, et cresmati parechi, anzi correuano, che sino a mezo giorno non si poteua finir la Cresima et battesmo; *battezati vecchi di 70 anni ed altri aduiti con famiglie intiere;* battezai certi Vecchi più di 70 anni et altri tutti adulti con le loro fameglie intiere, così gratia dello Spirito Santo apri li cuori loro, che ueniuano soli, et dimandauano sacro battesmo, et non potendo così sacro negotio prolongare, ordinai alli altri Sacerdoti di battezare et cominciò battezare P[adre] Custode in una parte, et il Signor D[on] Giacomo in altra et io stauo a cresmare quelli che si battezauano, et altri. *Si lasciarono alcune cerimonie per non dar scandalo massime sulle giovani, è tolta la cerimonia che sa fa sul petto, massimamenche stauano presenti dei Turchi.* Anzi tralasciauamo molte cose, et ceremonie del Rituale [f. 142 r] uno perchè non era tempo, e l'altro poi che non se scandalizisse qualicheduno uedendo che 'l Sacerdote le giovani e citelle toccaua nel petto etc., perche guardauano d'intorno li turche [e] scismatici, i qualli pottenbero burlarsi di loro, non intendendo il misterio delle ceremonie; et battezati furno quel giorno da me et del P[adre]

Custode, et di D[on] Giacomo l'infrascritti; perchè il P[adre] fra Paolo staua sriuendo li battezati, et ancora quelli che si cresimauano.

Nomi delli battezati più vecchi

Dobre Radou, di 70 anni et più, Dobre Stagniov pur di 70 anni in circa, Doda Costoua, Dobra Slauova. Ragazzi n[umer]o 4: Zora Radoua, Sabba Petroua, Necio Bagliouo et del P[ad]re Custode battezati furno n[umer]o 15, for delli pred[ett]i delli quelli nella prescia non h'osseruato di scriuer nomi etc.

Cresimati 102. Cresmai quel istesso giorno tanto questi ch'erano battezati, et non erano confermati, in tutt n[umer]o 102. Li nomi loro si conseruano (come dell'altri) nel n[ostr]o Archiuio.

Non hanno la Chiesa ne cose necessarie per la celebratione della Messa: dimandano sacerdote particolare, quale bisognerebbe ch'huesse almeno 20 scudi l'anno perchè altrimente non potrebbe uiuere. Il Signor D[on] Giacomo viene quando hanno bisogno, come fa per altri luoghi, ma essendo lontano circa 25 miglia o più non puol tanto spesse esser con loro. *Ha lasciato un sacerdote serviano, già educato et istrutto per battezar in caso di necessità e per confessione e communione che vada a trovare un sacerdote lontano tanto che siano provvisti di sacerdote. Della villa di Selcikovo oue sono 12 case di christiani saranno 50 anime che vennero all'altra villa vicina d'Hambar lie furono visitati.* Era uno chiamato Rusko, che prima era loro prete, sa legger in seruiano, et s'è conuertito et [f. 142 v] battezato; et ho dato à esso la facoltà in scriptis, che possa battezare in necessità, hauendolo prima informato bene della forma, et materia, e l'intentione; et che giorni di Domenica et festa dia segno alli fedeli, et quando saranno insieme d'insegnarli Pater n[oste]r, Aue Maria et Credo, et di pregare Iddio, et dire iui le litanie et altre orationi. Et quando sarà bisogno della confessione e communione et amministratione dell'altri sac[ramen]ti, che sia ess'oblegato di mandar per sacerdote et di darli in nota, s'haurà qualcheduno battezato, ch'esso faccia poi quello lo tocca ex officio; et q[uand]o in sin tanto, che saranno prouisti del Sacerdote. Vi è un'altra villa chiamata Selcikovo et sono tutti turchi et hauendo gran campagnie, et loco d'arare, ha dato il Patrone d'essa l'auttorità à chi vol uenire, et habitare in una parte di d[ett]o luogo, che per 4 anni non gli pigliarà niente; et si sono congregate 12 case delli Paulianisti, et sono uicini à Hambarlie, saranno n[umer]o 50 anime con grandi e picioli. L'habbiamo auisito nel passare, et uennero tutti alla Messa in Hambarlie.

Vi sono di questa natione per altri luoghi, fra li Turchi, e sismatici molti: et con aiuto del Signore, se a questi sarà bene, et hauranno la prosperità tutti altri ueranno star loro, et si conuertiranno pian piano alla vera fede.

96 anime battezati da Hommodei. Nel libro del Signor Don Giacomo predetto, Parocho per adeso di questi luoghi, che ho preso di conservarlo nel nostro Archivio [f. 143 r] Archiuescouale, trouai, ch'haueua battezato in q[ues]ti doi anni, o poco più, fra grandi e picoli, maschi e fem[min]e, numero 96 persone, et credo che non haurà ben advertito di scriuer con diligenza ogni cosa.

Decretum datum Parocho qui curam Paulianistarum in Tracia habitantium gerit

Nos F[rate]r Petrus Deodatus Ord[ini]s Min[orum] de Obs[ervanti]a, Dei et Apostolicae Sedis gratia Archiep[iscop]us Sardicensis. Visitantes Christifideles, alias nouos Chistianos, Paulianistas nuncupatos, mandamus eorum Parocho, ut nomina et cognomina eorum guos post hanc nostram visitationem baptizauerit, necnon Nomina Pat[rinoru]m distincte, apposito anno et die, describere curam adhibeat. Praecipimus quoque praedicto Parocho, ut nullo modo dictas Parochias seu Christifideles praefatos, absque speciali licentia Sacrae Congreg[ationi]s de fide propaganda deserere praesumat. Ita pronunciamus, et declaramus Nos f[rate]r Petrus Deodatus, Archiepiscopus Sardicensis p[ropria] m[anu]. Datum Philippopolis die 27 Novembris, Anno 1646.

Gratis. Locus+sigill.

[f. 143 v] Finita la predetta Visita, tornai nella residenza inanzi Natale di N[ostro] S[ignore] et tralasciai la Visita di questi luoghi dopo le feste. Passate le predette feste, ritornai a fare il mio douut'officio come segue:

1647, 16 Genaro. Visita di Xelesna. Funtioni pontificali fatti in quella città. Anno 1647 alli 16 di Genaro, andai a Xelesna per uisitar la Chiesa, at retrouarme alla festa di Sant'Antonio Abbate, essendo la Chiesa di suo nome, e guel giorno ui'è l'Indulgenza plenaria, et concorrono quel giorno al perdon tutti li conuicini cattolici. Quel giorno che era la Vigilia del perdetto Santo cantai 'l Vespero Pontificalmente et dimani congregato il popolo et accomodato l'Altare inanzi la Chiesa, ch'è fatto di pietro, et di sopra coperto, non essendo capace la Chiesa, uestito d'habito Vescouale, con la Croce Arciv[escovi]le, accompagnato delli Religiosi, andai à cantar la Messa, che fu celebrata Ponti-

ficalmente, con Diacono e Subdiacono et dopo l'Offertorio, data l'Indulgenza, predi[c]ai sopra l'Euangelio corrente: et quel istesso giorno poi cantai il Vespero pont[ificalmen]te et data la bened[itio]ne, finì la festa.

Alli 18 poi del predetto Mese, et anno, giorno della Catedra di San Pietro, essendo auisato popolo della visita, et uenuti nella Chiesa, fecci l'assolutione per l'anime delli defonti, cantando li salmi, et orationi, con l'aqua benedetta et incenso, et altre ceremonie secondo le rubriche del Pontificale Romano, per tutta la Chiesa, e Cemeterio, seguitandoci tutti li fedeli, alli quali prima haueuo dato d'intender la causa della mia venuta, come commandano li sacri Can[oni] et rubriche del d[ett]o Pont[ifica]le; tornai con Sacerdoti et Chierici nella Chiesa, e cominiciai a visitare quae sequuntur.

[f. 144 r] *Ha Chiesa e fonte battesimale, dedicata a Sant'Antonio Abbate, ma minaccia rovina e fu edificata l'anno 1618, il 10 giugno. Ci ha un altare privilegiato.* Con il dua Cereof[erar]ij, incenso, et altre douute ceremonie, et sine Mitra, Visitai prima Tabernacolo doue si conserua il S[antissi]mo Sac[ramen]to fatto a rileuo di certi greci, con la sua ves interiore di seta, et di fora si copre honestamente con l'Imagine di N[ostro] S[ignore] nella sepultura sopre porticella; si sera bene con la chiaue di ferro non hauend'indorata: Corporale strato dentro, la Pissi-de d'ergento indorata di dentro, et di fora la coperta, coperta o uestita con un vello. Si mutano le sacre particule ogni ottauo giorno, fragmenta nulla, le sacre particule non mancano mai ad minus cinque: la chiaue del Tabernacolo sta nella stantia doue si conseruano le robbe della Chiesa; la lampada non arde sempre, essendo loco pouero, e l'oglio caro. Si porta San[tissi]mo all' infermi in un calice, con la Cota e stola, Croce, Aqua benedetta, candela et campanella. *Non c'è sempre accesa la lampada al S[antissi]mo Sac[ramen]to per esser il luogo povero e l'olio caro. [Il Santissimo] si porta agli infermi sollenemente.*

Una donna ha fatta far una mostranza d'argento con la qual s'espone il Santissimo e si porta in processione. Ha fatto adeso una donna la Mostranza o Tabernacolo gestatorio d'argento, con la sua mera luneta indorata, et di tutte due parti serato di cristallo con li suoi raggi, et la Croce nela cima, et la sua pedata che serue per la Processione et espositione del S[antissi]me Sac-[ramen]to altre cose spettanti alle predette ceremonie s'osseruano secondo la possibiltà et commodità delli paesi.

Fonte battesimale sta in una parte della Chiesa, si benedice l'aqua ogni Sabbato Santo, et Viglia di Pentecoste in un Vaso

di rame con la sua coperta linita di stagno et sta nel Sacrario serata con la chiaue, con un uaseto piccolo per battezar li puti, et insieme sale benedetto pro [f. 144 v] baptizandis, bombace per netar li unti nel battesmo, et in quel'istesso luogo ui è sacrario, fatto di pietra per seruitio della predetta Chiesa, et ad nutum nostrorum synodalium decretorum.

Gli Olii sacri ci si tengono bene. Vi è un Armariolo in cornu Ep[isto]lae con la sua porta uestito di dentro di seta colorita, et si sera con un luchetto, nel quale si conseruano l'Ogli sacri in un Vascolo d'argento separato in tre sopra ogniuno l'inscritione di riconoscer li ogli sacri, con la sua bombace, coperto ò uero inuolto quel Vascolo nella pezza di seta rossa: sopra la porta inscritione delle lettere Maiuscule OLEA SACRA. Si rinouano li predetti sacri ogni ogni anno Giovedì Santo, con abrusciare li uecchi nel Sacrario, come com[manda]no li canoni.

Non essendo la Chiesa capace, si dono le confessioni nel cimitero in publico. Reliquie non vi sono. Ha diuersi usati calici et un altare di pietra consecrato. Essendo la Chiersa incapace per le sedie Confessionali, perciò non ui sono, se non li confessori confessano nel cemeterio in loco publico doue puol esser uisti d'ogniuno. Li casi da noi riseruati, et altre cose tengono attacate nel muro della Chiesa, doue ogniuno puol uedere e leggere per oviar l'ignoranza.

Reliquie delli Santi nulle, et s'ab antiquis fossero state, le guerre et continue destruttioni delli paesi hanno messo in oblivione ogni cosa, et forsi altroue translate.

Altare maius dedicato a Sant'Antonio Abbate, fatto di pietra, con tre gradi pur di pietra, con la sua Ara lapidea, consecrato insieme con la Chiesa. Tella incerata immobile, the Mappe di tella monda, fenestrelle nulle; Antipendia, o vero Paliotti, benedetta ogni cosa, si mutano secondi li [f. 145 r] colori delle feste, benchè non sia Chiesa prouista d'ogni colore suficintem[ent]e. Candelieri d'ottone n[umer]o 6 con le sue candelli di cera commune. In quest'Altare sta Tabernacolo de S[antissi]mo Sacr[amen]to, l'Imagini del'Altare depinto del 1597 di Santi diuersi, come si potra uedere uedere nell'altre mie visite: Tabula Secretarum, con l'Euangelio di San Gio anni, campanelle, tapetia sotto li piedi del celebrante etc.

Il 2-o Altare à man del'Euangelio in mezo della Chiesa, attacato alla muraglia, consecrato, et mi dissero ch'era ded[ica]to all'Ascensione di N[ostro] S[ignore]. L'Imagine è di San Saluatore depinta nel muro, d'una parte la Madonna et dell'altra S[an] Gioanni Battista: la incerata, Mappe, Paliotta et duo Candelie-

ri d'otone, tabula, campanella, et altre cose necessarie per la celebratione honestamente è prouisto. Quelo di S[ant'] Antonio è privil[egia]to per l'anime delli morti singulis secundis ferijs, et com[memoratione] delli defonti con la ottaua. Non hanno dotte, ne meno l'oblighi delle Messe etc.

La Chiesa è ded[ica]ta al predetto S[ant'] Antonio Abbate, non ha Choro, è depinta tutta quanta con li Misterij dell'humana redentione et dell'Ap[osto]li, Proffetti, Martiri, et altre pie Imagini, pittura Grega; la Chiesa fab[rica]ta in modum fornicis all' antica, coperta di pietra, minacia roina, è spaccata tutta di sopra, anzi si celebra dentro con timore: ha una Croce grande sopra l'Altari maggiore fatto a rilieuo con figliami delli pittori Greci. Sedie nulle, quando uienne l'Arciuescouo portano una sedia semplicemente coperta con qualche panno; ha due fenestra, oscure sotto [f. 145 v] la uolta; due porte, una più grande d'occidente sopra la quale è depinta B[eata] Vergine et tutta facciata intorno con la representatione del Giudicio Universale, et altri Santi, tutto in muro; la 2-a porta laterale di mezo giorno, liù piciola et di sopra l'Imagine di S[ant'] Antonio Abbate, o del'oriente nella muraglia; die fora una Imagine pur della Madonna con Bambino in bracio; Pulpito non ha, si predica dell'Altare; vi sono le sepulture per la Chiesa in terra, essendo pauimento di semplice terra; Armaria nulla; arculae eleemosynarum nullae; appresso le due porte della Chiesa, li duoi vasi di pietra per l'Aqua benedetta che si benedice ogni Dom[eni]ca. Intorno la Chiesa — cemeterio serato di mura, con due porte di fora, et terza del Monasterio anzi stesso Monasterio è dentro la mità nel Cemeterio, è benedetto da Monsignor Elia Vescouo di Soffia, b[eatae] m[emoriae], ma non so ch'anno, non essendo scritto; cinque Croci di legno che stanno ancora nel essere. Vi sono alquanti Alberi per d[ett]o cemet[eri]o fruttieri. La Chiesa non ha Campanille, ne meno lo permettono di farlo per adeso. Consecrata nel 1618, li 20 di Giugno, dal Monsignor fra Pietro Salinate Vesc[ov]o di Soffia, b[eatae] m[emoriae] et si fà l'officio della dedicatione quel giorno con la sua ottaua, et ancora del titulare con la sua 8-a. L'Indulgenza plenaria ui è giorno di Sant'Antonio, et feria 2-a Paschatis ad d[ecretu]m come ho detto di sopra, concessa da Urbano VIII, fel[icis] mem[orae]. S'espone gualche uolta il Sant[issi]mo Sac[ramen]to etc.

[f. 146 r] *Ha la chiesa li libri mà vechi e straciati.* E prouista la Chiesa secondo la possibilità delli libri Chorali: Messali, Breuiarij, Rituali, Ordinarij dell'officio, Martirologio, Euangelistarij et Ep[isto]le nella lingua slaua per li biorni fesiui, et

altre cose necessarie; et tutti questi libri sono già vecchi, et mezo stracciati.

Ha supelletili sufficienti Presso la Chiesa e il monastero dei frati si conservano le mobilia della Chiesa. Delle cose sacre, come Paianete, Calici, Camisi, et altre, la Chiesa si serua honestamente benchè non habbia ogni cosa in sufficienza, guanto delli colori per ogni solennità dell'anno. Piouiale non hanno, ne meno color uerde, et paunazo benche ci sono certe cose colorite, che si seruono nella necessità, che non ha lege. Tutte queste robbe della sacristia si conseruano nel Conuento in una stanza particolare; essendo che la Chiesa non ha sacristia, ne meno la permettono far di nouo; non ha le Dalmaticae ancora per Diacono et Suwiacono. Tabula delle feste di precetto sta nella Chiesa apensa nella Muraglia.

L'Inuentari delle cose spettanti alla Chiesa, et sacristia l'habbiamo nel nostro Archiuio.

Questa Chiesa è Parochiale ab antiquis, alla quale ui è annesso Monasterie delli frati Min[ori] d'oss[ervan]za di S[an] Fran[ces]co, fabricato in q[ues]ta forma ch'è adeso nel 1613 di bona mem[oria] fra Elia Marini Chiprouaz al'hora Guardiano et dopo Vescouo di Soffia.

Anime da communione 300, puti 70 sono quasi tutti mercanti per la Valachia. Anime delli Catt[oli]ci per commu[nio]ne sono circa 300, o poco più delli puti più di 70 della natione slaua: l'huomini di questa Terra di Xelesna sono squasi tutti Mercanti, et fanno le loro mercanzie per la Prou[inci]a della Valacchia.

[f. 146 v] *Paroco del luogo è il guardiano del convento.* Parocho del d[ett]o luogo è Guardiano del Convento con la sua famiglia officiano la Chiesa, et altre cose spettanti alla salute secondo il rito Romane. Li fedeli frequentano la Chiesa, et uiuono (essendo in questi paesi) Christianamente et obed[ientissi]mi alla S[anta] Sede Ap[osto]lica.

La Cresima in questo luogo non ho fatto, hauendola fatto Visita passata, come meglio appare in q[uell]a; et quelli che saranno nati per doi anni, sarebbono troppo picioli per la confirm[atio]ne non hauendo tempo di ricordarsi, et tenir in memoria.

Dopo l'ultima visita trouai nel libro baptizandorum n[umer]o 45 puti, morti tra grandi e picioli, n[umer]o 35. Nuptiae benedettae n[umer]o 16.

Editto per la Xelesna da farsi per detta Chiesa per i Santissimo Sacramento.

Decretum pro Ecclesia Sancti Antonii Abbatis Xelesnae.

Nos fr[ater] Petrus Deodatus Ord[in]is Min[orum] de obs-

[ervanti]a Dei et Ap[oso]licae Sedis gr[ati]a, Archiep[iscop]us Sardicensis, Visitantes Ecclesiam Parochialem Sancti Antonis Abbatis Xelesnae, annexam Monasterio Ord[ini]s fratum Min[orum] de obs[ervati]a mandamus V[estrae] P[aternitati] Guardino et ieus Vic[ari]o tamquam Parochis eisusdem Ecclesiae, Pixidem, in qua asseru[atur] Venerabile Sac[ramentu]m uello serico, uel aliquo alio honestissimo panno cooperire, clauem numquam ad portam tabernaculi derelinquere, Populumque monere, ut Pluuiale pro processionibys et aliis ecclesiae, necessitatibus de illis pecunis quas apud se habent, quas apud se habent, quae (uti proprio ore apud nos confessi sunt) ad praefatam ecclesiam spectant, providere procurarent. Et haec omnia fiant usque ad furum Capitulum Custodiae Bulgariae sub paenis nobis arbitrarijs. Ita pronunciamus, et declaramus, Nos fr[ater] Petrus Deodatus, Archiep[iscop]us Sardicensis, qui supra m[anu] p[riopria]. Datum Xelesnae in Conuentu Sancti Antonij Abbatis praedicti Ord[ini]s die 18 Januarij Anno 1647.

Locus + sigilli. Gratis.

[f. 147 r] *1647 li 20 di Genaro: visita della chiesa di Copilovaz. La chiesa dopo esser state levate le imagini ed altre cose... perchè minacciava rovina, finalmente, la vigilia della purificatione del 1646, cascarono li muri affatto, senza danno d'alcuno, perchè non vi si celebra più, standovi il d[ett]o pericolo. Hora si celebra sub dio.* Anno 1647, li 20 di Genaro visitai la Chiesa Parochiale di Copilouaz anness'al Monasterio de frati Min[ori] dell'Oss[ervan]za di S[an] F[rances]co. Essendo la Chiesa predetta malamente fabricata nel principio senza boni fondamenti et di giorno in giorno minacciaua la roina, et uedendo io questo anno passato mese di Nouembre, cioè 1645, feci serar la Chiesa, et celebrar fora, temendo di qualche caso e danno notabile perchè non sarebbe solamente il danno della gente, et perdita di quelli che si ritrouarebbono dentro, ma serebbe peggio delli Turchi, perchè non vasterebbe tutta la Terra con tutti li loro beni di pagare la condennagione o pena per tal caso, del quale con questa preuisione per Iddio gratia, ho liberato questi Padri et il populo anzi haueuo fatto cavar per tempo tutte le robbe, et quadri megliori della Chiesa, parati et altre cose necess[ari]e dell'Altari, et questo fu di Nouembre predetto anno, et stete la Chiesa nol suo essere sino a febraro prossimo futuro cioè 1646 et nella vig[ill]a della Purificatione della Madonna, dopo l'Auemaria, cascò la Chiesa, con tutte le velle

a fundamenti, con tanto strepito, et roina, che (come dicono, q[uel]li che erano presenti) durò per una hora intiera il terremoto et fracasso, ch'è una cosa compasioneuole a ueder una machina così grande giacer prostrata per terra, et poueri Religiosi dicono Messa fora, et popolo ancora sta fora o sia pioggia, sia neue o tempesta, bisognia hauer patienzia; anzi nel cascar non ha fatto altro danno che di romper una muraglia uicina d'un Christia [f. 147 v]no, sono restate sole muraglie della facciata, et una della parte di setent[rio]ne ma tutte roinate, et meze rote e per accomodare la detta Chiesa sarà necessario a leuare ogni cosa sino li fondamenti.

Per accomodarla bisogna haver la licenza dai Turchi che costerà molto denaro, si rarà però il possíbile. S'approssima già un anno come cascata, et non ardiscono leuar una pietra, o un minimo legno del luogo non permetendo il Cadi, e Gouernatiori. Poueri Christiani hanno gran desiderio di poterla in qualche modo accomod[ar]la non potendo stare sempre fora alli Diuini Offcij, ma non ardiscono di comincia essendo che si uorebbe una bona somma de dinaro per impetrare solamente la licentia, for dell'altre spese per la fabrica, et sta così, sino che a Dio piacerè di proueder per sua bontà etc.

Questa à la causa che io non ho da uisítar in questo luogo ne Chiesa, ne meno Sant[issi]mo Sac[ramen]to ne Altari ne niscuna cos'altra che si doueua uisitare, niente d[ime]no, quelo che si potrà fare, si farà al possibile.

Prima della Messa, sedendo nella Sedia, uestito Pentificalmente, insegnai popolo la causa della mia uenuta, et dechiarai erdinat[amen]te ogni cosa del Pontificale et fatta la Confessione gen[era]le, diedi l'assolutione et pigliando Piouiale, et la Mitra semplice cominciai assoluer l'anime delli morti, ch'erano sepolti inchiesa, et for della Chiesa, et poi andai nel Cemeterio commune che à fora della Terra sopra una collina, seguendoci però sepmre tutti li Sacerdoti et Popolo deuotamente. Finita poi [f. 148 r] l'assolutione del Cemeterio, et fatto li un breue sermoncino della memoria di morti tornassemo procession[alment]e leggendo Miserere, et altri Psalmi sino alla Chiesa, o Altare inanzi la Chiesa, doue si celebrar doueua. Cantai la Messa, et dopo l'Offertorio feci la predica dichiarando corrent'Euangelio, et data l'Indulgenza, et bened[itio]ne, uisitai quelo che si poteua uisitare, nen essendo la Chiesa in essere.

Si celebra sopra un altare di legno con la Pietra sacrata inanzi al Monasterio, sacerdote sta sotto il tetto, et tutto popolo di fora, come ho detto di sopra; et bisogna trauagliar ogni giorno

di acconciar l'Altare, et finite le Messe, leuare ogni cosa uia; similmente nelli giorni di festa per il Vespero.

Non si può conservare il Sac[ramen]to, bisogna aspettarla per communicarsi. Vi è poi la mostanza di argento fatta da un christiano; et agli infermi si porta il S[antissi]mo con devotione. Il Santissimo Sac[ramen]to non si conserua per adeso, non esendo commodità della Chiesa, ne d'altro luogo a questo proposito, se non quando uogliono communicar, particolarmente l'ammalati bisognia spettare tempo della Messa e dirla per tempo. Il Tabernacolo nel quale si conseruaua S[antissi]mo sta nel Monasterio fra le robbe della sacristia. Quando si porta Sa[ntissi]mo Sac[ramen]to all'amalati, ua Sacerdote uestito di cota e stola, con la Croce, candelle, incenso, ac qua benedetta e la campanella, et per doue passa ognuno delli fedeli incontrando S[antissi]mo, s'ingenocchiano reuerentemente: porta seco la borsa con il corporale etc. Per l'espositione di 40 hore ui è una Mostranza, o uero Tabernacolo gestatorio d'argento fatto a Roma con la sua meza lunetta indorata, et cristallo di tutte due parti, con li raggij intorno, tenendola un Angelo sopra la testa con la sua pedata d'argento, fatta alle spese d'un piano di questa Terra.

[f. 148 v] *Il fonte battesimale è colli vasi sotto le mura della Chiesa.* Fonte battesmale già era fatto, et si benediceua l'aqua ogni Sabbato Santo et Vig[ili]a Pentecostes, secondo le rubriche della Chiesa Romana; et ancora: haueuano fatto il Sacrario nella Chiesa con le serature, et altra cose necessarie, ma la disgratia fu che casco la Chiesa, et adeso sta ogni cosa sotterrata, ne meno si possono cauar li vasi, non permettendo li Giudici e Gouer[nato]ri. Si battezano adeso li puti inanzi la Chiesa, con le douute ceremonie, secondo che'l tempo permette, osser[van]do però tutte le circostanze et untioni del Rituale Romano, il battesmo si ammin[ist]ra sempre in Chiesa, mai per le case, nisi urgente necess[ita]te et questo rarissime uolte.

L'Ogli Sacri secondo l'ordini nostri, si conseruauano in Choro, in un Armariolo per questo effetto accommodato et si seraua con la sua chiaue; et dopo che casco la Chiesa, stanno nella stanza, fra l'altre robbe della Chiesa, in una scatoletta di legno serata, et l'Ogli nelli vaseti di stagno, con sue inscritioni, bombace, etc. Si rinouano Giouedi Santo singulis annis con abbruciare li vecchi, ad praescriptionem canonum.

Le sedie per le confessioni non ui sono, ne ui erano manco quando la Chiesa era nel suo essere; uno per non scommodar il popolo, che non lo capiua la Chiesa, et sempre li Confessori confessauano intorno la Chiesa, nelli luoghi aperti, come ne fanno

adeso ancora, sedendo Sacerdote quando confessa, che possa esser ueduto d'ogniuno particolarmente confessando le donne. La Tauola delli casi reseruati, et altre cose necessarie tengono adeso in loco aperto del Convento, non hauendo altro luogo commodo. Reliquiae nullae. *Nen vi sono reliquie perchè sono state sepulte nella rouina della chiesa, ne si possono cauar per causa dei Turchi.*

[f. 149 r] L'Altari stanno sotterrati, et coperti delle mura delle predette roine, et perciò non ui è niente dire adeso d'essi, solo questo mi dispiace che le sacre Reliquie che erano dentro non si possono cauare non hauendo tal licentia come s'è detto di sopra e quelle stanno senza honore alcuno: però prego Iddio, che per honor suo et delli suoi Santi Martiri faccia una uolta gr[ati]a di poter leuar tanto la Chiesa quanto l'Altari et rinouar douuto honore del suo Santo Nome, et de suoi S[an]ti come prim' era etc.

Adeso si celebra inanzi Monasterio; hanno fatt'un Altare di legno, et celebrano sopra la pietra sacrata, et hanno gran fastidio poueri Sacerdoti; perchè ogni giorno bisogna ch'accomodino l'Altare, et giorni festiui per lo Vespero ancora et celebrare et cantare le Messe e per pioggia, caldo, fredo e neue, et popolo sempre sta fora, non potendoui per adeso rimediare senza gran spese come ho d[ett]o di sopra.

Della Chiesa et suo sito non ho da dir niente, essendo adeso in questo stato, nientedimeno attenderò intorno a questo popolo, se sarà possibile, di poter in qualche modo con aiuto di Dio, et limosine loro, et dell'altri fedeli riffare d[ett]a Chiesa, se non com'era almeno al possibile.

La Sacristia in Chiesa non haueuano manco prima, si conseruauano le Sacre Suppeletili in Monasterio in una Cella per questo a posta deputata, dove nelle casse stanno le Pianete, Camnsn, Piouiali, Dalmatiche, Paliotti et altre cose necessarie per la Chiesa et amministr[ation]e delli Sac[ramen]ti.

[f. 149 v] (*La sacra supelletile*) *et i si conservano nel convento.* Calices, Patenae, Vella, Purificatoria, Corporalia et Pallae, Bursae, Stolae, Manipuli, Mappae, diversequae Mappulae pro manibus, pro Communione, li Messali, Breuiarij, Croci d'argento, Incensieri, Nauicella, Graduali, Antiphonarij, Martirologio et altre cose necessarie, vi sono in sufficienza etc.

Non vi sono l'oblighi perpetui delle Messe for di quelle che occorrono accidentalmente et si satisfano in breue tempo.

Parochi sono li Pardi di S[an] Fran[ces]co dell'Oss[ervan]za, essendo la Chiesa congionta con il Monasterio, non hanno altra

Chiesa ne Capella for di questa destrutta. La Chiesa non ha redditi for di certi prati et una Vigna ch'hanno comprato li detti Religiosi delle loro limosine, non potendo uiuere di guesto quotidiano. Officiano secondo rito Romano, richiarando però li giorni festiui la Pistola, et l'Euangelio in Illyrica lingua.

Cemeterio fuori della Tera. Cemeterio sta for della Terra, attendo di benedirlo, quando sarà serato almeno di siepe, essendo aperto adeso et ho dato l'ordine al popolo che lo faccino. Si sepeliuano molti in Chiesa nella terra non hauendo sepulture altre, et altri intorno la Chiesa, ma pochi non essendo loco capace, et tutti poi comunemente in quel Cemeterio di fora, come ho d[ett]o di sopra.

Anime 1200 da communione, putti da 300. Si fa la schola. Anime delli Catt[oli]ci in questa Terra di Copilouaz, saranno più di 1200 per Com[munio]ne et delli puti, poco meno o poco più, di 300; ad antiquis della Natione Albanesi et hoggi di conseruano la lingua Albanese, servendosi però della slaua, o uero, Illyrica. S'esercita la schola d'un Religioso.

[f. 150 r] La Cresima non ho fatto adeso, hauendola fatto l'ultima mia visita, come meglio appare in essa; le cose della Chiesa uano bene, et non in sp[irit]ualibus niente.

Dopo l'ultima visita battezati n[umer]o 114. Merti n[umer]o 36, sposati n[umer]o 11. Abonda questa Chiesa della Cera commune l'Indulgenza giorno di S[anti] Apostoli Pietro e Paolo, et giorno di San Gregorio Papa. Altare priuigeliato era, ma essend'adeso la Chiesa destrutta, non si possono servire.

Decretum pro Ecclesia Sancti Petri etc. Copilouaz.

Nos fr[ater] Petrus Deodatus, Ord[ini]s Min[orum] de Obs[ervanti]a, Dei et Apostolicae Sedis gratia Archiep[iscop]us Sardicensis etc, Visitantes Ecclesiam Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum Copilouatij Nostrae Diecoesis, guae est parochialis, annexam Monasterio Fratrum Min[orum] de Obs[ervanti]a quae modo destructa iacet, mandamus R[everendo] P[atri] Guardiano pro tempore uti Parocho, ut diebus festiuis inter Missarum solemnia, populum pro reparatione praedictae Ecclesiae moneat eosque pijs exortationibus et rationabilibus exemplis exortare procuret etc.

Ita pronunciamus, et declaramus Nos frater Petrus Deodatus Archiep[iscop]us Sardicensis, p[ropria] m[anu]. Datum Copilouatij, in Conuentu S[anctorum] Petri et Pauli Apostolorum die XX Januarij. Anno MDCXLVij.

Gratis Locus + Sigilli

[f. 150 v] *27 Genaro 1647, visita di Klisura. Ha una chiesa et convento de frati. Fabricata dal 1614, ma il convento non è finito ne lo possono finire; li christiani sono oppressi da tributi, Pensano di fuggir altrove.* Anno 1647 li 27 di Genaro visitai Casalje di K l i s u r a: La Chiesa di s[an] Michele Arcangelo, Parechiale; annessa con l'habitatione di frati Minori Osser[van]ti. Non è stata in questo luogo la Chiesa prima della uenuta della Religione di San Francesco. È fabricata nel 1614 con stento e limosine che si sono cercate per tutto questo paese, et dopo pian piano s'è fabricata una casa bona di mura, con la cucina, refettorio et alquante Stantie et non si puol finire hoggidi, essendo tempi calamitosi, che a pena uiuono poveri $\overline{\text{X}}$piani, anzi, come dicono, pensano q[uest]a primavera di fuggire, non potendo più sopportar di pagare tanta gran quantita delli tributi.

Non si conserva il S[antissi]mo per la povertà del popolo che non può fare un tabernacolo, per tenerlo senza lumi, conforme la facoltà che ha dal Santo ufficio. Il Sant[issi]mo Sac[ramen]to non si conserua non essendo Parocho, ne meno fedeli commodi di preparar le cose ecessarie, come Tabernacolo, lampade, l'oglio pur che con l'autorità che hauemo della S[anta] Chiesa, si potrebbe tener senza lume.

Supelletti della chiesa. Adeso una donna del detto luoco haueua fatto fare una Pisside d'argento et non era indorata ancora; hanno un Calice bello d'argento ind[ora]to et la Patena, che ha fatto q[uonda]m Pietro Makicich da Chiprouaz, Conte di Chiprouaz, et una Crocetta d'argente: Vi sono 4 pianete, doi Camisi et Palliotti di tella, Mappe dopie di tella monda, et altre per communione, Messale, sugamani, quatro Candelieri d'otone, campanella, Tauola delle secrete, con l'Euangelio di S[an] Giovanni, una Crocetta di legno nel mezo dell'Altare etc.

La Chiesa è fatta di mura, con soffitto di legno, non è depinta, [f. 151 r], ha 2 porte, et 4 fenestre, ha un Altare di Pietra, et non è consecrato n'Altare, ne meno Chiesa. Altare ha un grado solo di legno, si celebra nella Pietra sac[ra]ta. Desidero di consecrarla, se però sarà possibile, et restaranno li fedeli. Ha nell'Altare una Immagine della Madonna con Bambino in braccio, portata dalla Chiesa di Chiprouaz, d'una parte S[an] Michele, et S[ant] Antonio Abbate, et dell'altra S[an] Nicolò Vescovo e S[an] Giovanni Battista, depinta in tavola, littura greca.

Li sacri Ogli si conseruano in un vaso di stagno diuiso in tre con sue inscritioni, bombace etc. in una borseta di corio, et stanno nel fenestrino appresso l'Altare in cornu Ep[isto]llae, coperto con un panno di tafetano roso, et si rineuanno singulis

annis, abruciando li vechi etc.

Anime 160 da communione, putti quaranta. Anime delli Cattoli[ci] per la com[hunio]ne circa 160, o poco più, delli puti circa 40. Indulg[enz]a plenaria giorno di S[an] Michele ad d[ecretu]m Urbani VIII, b[onae] mem[oriae]. Sta un Padre per Parocho con un altro Religioso, ma uiuono miseramente con poco aiuto delli poueri fedeli.

La Cresima ho fatto nella ultima Visita, et ciò la tralasciai adeso, non hauendo puti d'età per cresimarli.

Decreto per la conservatione degli Olli sacri.

Decretum pro Parocho Klisurae.

Nos fr[ater] Petrus Deodatus Archiep[iscop]us Sardicensis etc. Visitantes Ecclesiam Sancti Michaelis Arcangeli Klicurae nostrae Dioecesis praecipimus R[everendo] P[acocho] Praesidenti uti Parocho fenestrellam prope Altare ubi asseru[anti]r Sacra Olea commodo ostiolo claudere etc. Ita pronunciamus Nos fr[ater] Petrus Deodatus Archiepiscopus m[anu]p[ropri] Datum Klisurae die 27 Mensis Januarij, Anno 1647.

Gratis Locus — sigilli

[f. 151 b] *17 febraro 1647, visita della chiesa di Chiprouaz e suo convento dei frati Min[ori] oss[ervan]ti.* Anno 1647, l'17 di Febraro, Visitai la Chiesa di Chiprouaz, Parochiale, annessa con il Monasterio di frati Min[ori] dell'Osser[van]za. Haueuo determinato di visitarla giorno della Purificatione prossime passata, ma fui tanto io, quanto il popolo impediti perchè uienne il Cadi, et altri Signori con lui et così per otto giorni haueuamo da fare insieme con il popolo, et fu transferita la Visita sino al predetto giorno. Dato segno al solito, et congregato il popolo nella Chiesa, andai con quali Religiosi, con la Croce Arciuescouale te fatta l'oratione inanzi al Sant[issi]mo Sac[ramen]to, prima me messi a sedere nella sedia, et vestito delle sacre vesti, pigliai Piouiale negro, et Mitra semplice, et intanto fu cantata l'Antifona, „Sacerdos et Pontifex" etc. con la oratione et posita sedes in cornu Ep[isto]le, et presentatomi inanzi Pontificale, dichiarai al popolo le cause della Visita Ep[iscopa]le per ordine come sta nella rubrica del d[ett]o Pontificale, et andai dopo questo ad assoluer l'anime delli morti per la Chiesa et cemet[eri]o, et ancora for del Cemet[eri]o essendo molti sepolti fora nel tempo della peste. Et finita ogni cosa tornai con Clero, et popolo che ci seguitaua nella Chiesa, et detta l'oratione ultima per li morti, pigliai la stola, e Pioiale bianco, con doi Sacerdoti vestiti che m'aiutauano, et doi Cereoferarij, con incenso et altri requisiti per quest'effetto, andai a visitare il Tabernacolo,

doue si conserua il Sant[issi]mo Sac[ramen]to che sta nell Altar maggiore, et deposita Mitra et aperto detto Tabernacolo, intonai Tamtum ergo sacramentum prosequentibus [f. 152 r] caeteris sacerdotibus, et dato l'incenso, visitai detto Tabernacolo, fatto di legno a rilieuo, indorato, et distinto delli colori, con la Imagine di $\overline{\text{Xpo}}$ nella sepoltura dep[os]ta sopra la porta, si copre con un conopeo di seta colorita, non essendo commodità di farlo d'ogni colore; et di dentro uestito tutto di seta, Corporale strato sotto la Pisside, ch'à d'argento indorata dentro, et in cima la Croce pur indorata, con la pedata d'osone indorata, si copre con un velo bianco neto; le sacre particole si conseruano ad minus cinque, et si mutano ogni otto giorni; fragmenta nulla. La chiaue del Tabernacolo è di ferro, non essendo modo di farlo d'argento, et si conserua dal Sacristano; arde la lampada giorno e notte, per la quale li fedeli giorni per q[uest]o deputati da noi, fanno particolar limosina della loro pouertà, per honor del Santissimo Sacramento. *Si tiene il S[antissi]mo Sacramento con lampada die notte. Si porta con solennita agli infermi.*

Vi sono Tabernacoli gestatorij d'argento, con le sue lunette indorate et lor cristallo; et quando si porta S[antissi]mo all'ammalati, va Sacerdote vestito di Cota, Stola, con la sua Pisside, o Calice in mano coperto di velo, con la Candela, Borsa del Corporale, Crice, Aqua benedetta e la campanella. Et si porta publicamente et per doue passa li fedeli s'inginocchiano, et uanno accompagnarlo sino la casa del ammalato, quando hanno tempo.

Ha fonte battesimale con vaso di rame stagnato col vasetto per battezare. Il fonte battesimale s'è fatto nella Chiesa e si benedice la Aqua con le solite ceremonie singulis sabbatis Sanctis, et Vig[ili]a Pentecostes nel vaso di rame linito di stagno et si sera nel Sacrario che sta vicino, con suo vasetto per battesimo, sale benedetto etc.

[f. 152 v] Li sacri Ogli si conseruano in un Armariolo fatto in cornu Ep[isto]lae nel muro, uestito dentro di seta, con la sua porticella, in vaso di stagno diuiso in tre con le sue inscritioni e la bombace detro: si porta dal'ammalati inuolto in qualche panno mondo; si rinouanno singulis annis Giovedì Santo con abbruciar li vecchi. Nel sacrario, la porta si sera.

Non vi sono confessionali per l'angusia della chiesa. Si confessa attorno la chiesa in publico. Non vi sono reliquie. Sedie per li confessori nulle dentro la Chiesa, non essendo capace, et per non discommodar popolo non si fanno le dette sedie. Li confessori confessano intorno la Chiesa et per cemet[eri]o nelli luo-

ghi publici, che siano ueduti d'ogniuno. Li casi nostri reseṭuati stanno in Choro, schitti, attaccati nel muro, con altre cose necessarie. Reliquie delli Santi non vi sono, etiamdio se fussero state, ma li, paesi sono roinati tante uolte di diuerse genti, et perciò non si sa la mem[ori]a ne meno si trouano li Catt[oli]ci da per tutto essendo estinti le Città, et le Chiese etc.

Ha la chnesa 4 altari. Questa Chiesa ha dentro quattro Altari, primo maggiore fatto di pietra con un grado di legno, essendo nel luogo più eminente fra il Choro e la Chiesa, con la sua Ara lapidea consecrata tutta, et la tela incerata sopra tutta l'Ara immobile; le fenestrelle non ui sono, solo della parte posteriore del Choro ui è un armario per commodità delli libri del Choro et altre cose, ma non sotto tutta l'Ara doue sono le Reliquie: Mappe tre benedette, nel mezo sta Tabernacolo del San[tissi]mo Sac[ramen]to. Candelieri 4 d'otone; nelli giorni festiui si mettono 6 Icon, o vero quadro d'esso fatto all'italiana. In mezo fra quatro angeli la Mad[onn]a della Chiesa del presepe, et sotto quela [f. 153 r] di San Gioanni Battista, S[an] Pietro e Paolo, S[an] Fran[ces]co e Antonio de Padoa. *Imagini sacre.* Dentro nel quadro sta una pia Imagine della Madonna, depinta da Grecci, con bambino in mano, uestita d'argento, con le sue corone, et angeletti pur d'argento; et nelli giorni festiui si leua quel quadro di mezo et si ueda quell'Imagine della Madonna miracolosa coperta con suo vello, doue li fedeli hanno grandissima deuatione, et ne ripportano molti le gratie per mezo suo: giorni feriali la portano nella sacristia, hauendo una uolta li ladri spogliato e, et rubato tutti li ornamenti che sono stati, come perle, uoti d'argento, et altre cose. Essendo nel 1642, nel tempo della peste, stati pochi religiosi nella casa, et loro entrati per una porta chè l'aprirno non so come, et spogliorno detta Imagine et una limpade grande d'otone et quelo che ci era megliore nella Chiesa, et mai fu possibile di trovarle etc...

Tauola delle secrete, del Euang[eli]o di S[an] Gioanni, Pallia uaria et mutatio s'osser[v]a secondo le feste, et colori, tapetia, campanella etc.

Altare privilegiato dato da Paola V. Altre 2-o del S[antissi]mo Crocifisso, Ara lapidea consecrata, senza li gradi, consecrato, della incerata, mappe tre benedette, Croce, Candelieri 2 d'otone, l'Imagine del Crocifisso, con la Maddalena sotto la Croce, senza le cornici, tauola secretarum et del ultimo Euang[eli]o. Mappe et Pallia si mutano giorni festiui ut supro. Quest'Altare è priuilegiato per l'anime delli morti singulis 2 feriis, con la Commem[oratio]ne delli morti et per octavam concesso da Paolo V, felice mem[eria], perpetio.

Altare 3-o di S[an] Giorgio Martire, l'Ara lapidea consecrata tutta, senza gradi, incerata, mappe tre benedette, palliotti, Candelieri doi [f. 153 v] d'otone Croce in mezo; l'Imagine del istesso Martire doue amazza il dracone, senza ornamento. Cuscinetti, tauole secretarum etc.

Altare 4-o dell'Immacolata Concettione, non consecrato, si celebra sopra la pietra sacrata, senza gradi, palliotti, mappe benedette, tauole secretarum, doi Candelieri d'otone, Croce di legno in mezo et altre necessità etc. [et] l'Imagine della B[eata] Verg[in]e.

Altare 5-o fuori della chiesa che serve per l'estate non essendo capace la chiesva del popolo. Il quinto Altare à fatto for della Chiesa fatto in modum Capellae depinto, deue si celebra sopra la pietra sacrata, nelli giorni solenni, particolarmente d'estate, non essendo capace la Chiesa. Non hanno la dote, solamente son'oblegati li Religiosi per obligo di certi lasciti delli beni immobilii della Chiesa, di dire ogni settimana per tutto l'anno, una Messa pro pluribus defunctis, et quest'obligo sta scritto nella sacristia, nel luogo publico.

La volta sopra il chorò fatta malamente già gocciola per l'ignoranza dei maestri e potrebbe cadere. Il Choro sta dietro l'altar Maggiore con alquante sedie: la sedia Episcopale con un grado senza umbella, posto in cornu Euangelij. La Chiesa è tutta di muro in modum fornicis; anno passato questi [xp]iani obtenta licenza delli Signori leuarno un muro che diuideua la Chiesa, et occupaua luogo, et aggiunsero la fornice o uero uolta sopra li Choro, et la patre inanzi che mancaua, et la coprirno con certe pietre piane, ma essendo li maestri di poco giudicio, è cominciata a gociare, et se non si rimediarà, sta con pericolo ad tempus di cascare, come quella di Copilouaz. Et tutto questo accade in questi paesi essendo maestri catiui et ignoranti: Il pauimento della Chiesa fecero pur anno passato di pietra; la Chiesa è depinta tutta dell'immagini, [f. 154 r] pie della n[ost]ra salute, delli Profeti, Apostoli, Martiri, et altri Santi, for di quele due parti, aggiunto anno passato, come ho detto di sopra, pittura greca, et antica squasi roinata, particolarmente adeso che la Chiesa ha cominciato di gociare per tutto.

La Chiesa non ha pulpito, si predica dell'Altare, fenestre in alto sei, una sopra il Choro del oriente, et della parte aquilonare due, et due da mezo giorno, et una grande rotonda fatta di nouo rotonda dell occidente et altre 2 abaso uicino al Altar maggiore. Si sepeliscono li Sacerdoti inanzi Altare in terra, et Vescouo frat'Elia, b[onae] m[emoriae], è sepolto nel istesso luogo,

sopra la cui sep[oltur]a fecci far io una pietra con la sua Arma, et inscrittione et ancor parecchi delli fedeli si sepeliscono in Chiesa; sedie non ui sono, le donne stanno separate delli maschi; arculae eleemosynarum nullae; l'Aqua benedetta si tiene nelli vasi appresso le porte della Chiesa; ha quatro porte una grande d'occidente, na della parte del Choro, et altre due laterale, sopra una è depinta la Madonna con lo Bambino in mano; nella cima del oriente una Croce di pietra bianca. Intorno la Chiesa è Cemeterio serato delle mura con tre porte, et quarta del Monasterio, benedetto, con le cinque Croci di legno, et sopra ogni sepultura delli fedeli la Croce lapidea; Campanile non ce, non permettendolo il Padrone del paese.

La Chiesa è dedicata alla Madonna Assonta; è stata consecrata ab antiquis, ma non si sapeua il giorno, et per quest'effetto [f. 154 v] la Sacra Cong[regazio]ne delli Riti, mi haueua concesso di poter deputare un giorno al mio beneplacito, ma essendo la Chiesa diuerse uolte fabricata, et particolarmente anno passato et s'è aggionta squasi maggior parte di novo, ha determinato con prima occasione (se a Dio piacerà) consecrarla di novo, et far celebrare la ded[icatio]ne et officio con l'ottaua quel giorno, et scriuer la consecratione, et intagliar nella pietra per memoria eterna, perchè se fosse stato scritto prima non si perdeua la memoria della Cosecratione.

S'ufficia da frati la chiesa giorno e notte. Esistono 15 Religiosi. La Chiesa s'officia giorno e notte, et si celebrano li Diuini officij con gran solennità essendo appresso 15 Religiosi, for dell'altra fameglia; s'osserua in ogni cosa ad punctum il Rito Romano, et lingua latina, solam[ent]e nelli giorni festiui si dichiara la epistola et lo Euangelio nella lingua Illyrica, o slaua come la chiamano altri, et la Confessione gen[era]le dice il Sacerdote dopo l'offertorio nella med[esi]ma lingua. La tauola delle feste di precetto, o deutione sta nel Chora, non essendo la sacristia in Chiesa.

Indulgenzia plenaria giorno della Madonna d'Agosto, et di San Marco Euangelista, due uolte al anno, ad d[ecretu]m Urbani VIII, felic[is] mem[oriae], si espone qualche uolta il Santissimo Sacramento. Choro è prouisto honestamente delli libri necessarij, come Breuiarij, Graduali, Psalterij etc.

Supellettili sufficienti. La Sacristia sta nel Conuento, et è prouista da questo popolo d'ogni cosa: Calici, Patene, Croci Incensieri, [f. 155 r] con le loro nauicelle, Tabernacoli gestatorij tutto d'argento, et Calici e Patene indorati. Pianete, piouiali, Pallioti, mappe, Camisi, Amicti, Purificatorij, vela ,Corporali con

le Borse et altre cose per culto diuino; li Messali for di uno sono stracciati, et di tutto questo si conserua l'Inventario, uno nel nostro Archuio, e l'altro nel Conuento. Tutte queste cose si sono preparate anni passati, perchè adeso non si troua nissuno di poter fare un Camiso essendo impoueriti delle quotidiane oppressioni etc.

Oratorij non ui sono, ne meno Monasterij delle Monache non essendo commodità della libertà e se fosse questo molte Citelle intrarebono nella religione, ma sono sforzate di pigliar li mariti, non hauendo doue seruire Iddio nella s[anta] Vigrinità, secondo 'l desiderio loro.

La Parochi di questa Chiesa sono li predetti Padri del Conuento. Li Sacramenti s'amministrano alli fedeli con ogni prontezza, et celerità; li fedeli frequentano la Chiesa, e li Sacramenti, confessandosi, et communicandosi spesso.

Anime 1600 da communione, 300 puti. Anime delli Cattolici per Communione saranno più li 1600 et circa 300 delli puti maschi e femine, della natione slaua, usano la lingua slaua, o uero Illyrica: Dell'ultima visita sino battezati i 126 putini, morti fra grandi e picioli — 107, congionti nello Matrimonio — 38 et questi trouai scritti nelli libri etc.

Cresimati 260. Non hauendo nella passata visita fatto la Cresima, et per ciò hauendo prima dato a notitia, che doueuo visitare, et fare [f. 155 v] la Cresima, quel istesso giorno di Domenica dopo la messa grande furono cresmati puti maschi e femine N[umer]o 260 i delli quali Nomi e cognomi, et delli loro Compari tengo nel Archiuio Arc[ivescovil]e.

Quel istesso giorno fecce professione della fede un giovane Bulgaro scismatico, che uienne alla obed[ien]za della Santa Chiesa, era d'età circa 18 anni, natiuo di Zagoria, della Villa chiamata Kriua bara, per nome si chimaua Mladen, e lo cresmai cond[itionalite]r.

Decreto perchè si notino bene li battezzati etc. Nos fr[ater] Petrus Deodatus, Ord[ini]s Minorum de obs[ervanti]a, Dei et Ap[ostol]icae Sedis gratia Archiep[iscop]us Sardicensis. Visitantes Ecclesiam Sanctae Mariae Assumptae Chiprouatij, quae est Parochialis, annexam Monasterio Fratrum Minorum S[ancti] Francisci de Obs[ervanti]a, mandamus R[everendo] P[at]ri Guardiano et eius Vicario uti Parochis, ut libros in quibus conscribuntur nomina baptizatorum, et defunctorum ipsi saepius personaliter visitare uelint, et sacrastam monere, ut meliorem curam habeat in praedictis adnatationibus, faciantque eum obseruare forman et modum in Rituali Romano trad[itu]m. Ita pro-

nunciamus, et declaramus Nos fr[ater] Petrus Deodatus Archiep-[iscop]us Sardicensis. P[ropria] M[anu].

Datum Chiprouatij die XVij, Mense Februarij. Anno MDCXLVij.
Gratis Locus + sigilli
Fr[ater] Petrus Deodatus
Archiep[iscop]us Sardicensis.

Моето желание е такова и толкова голямо, че бих искал, за прослава на Бога и спасението на душите (ако това би било възможно), да посещавам всички нам принадлежащи места всяка година или по-често. Но първо, местата са отдалечени, и второ, опасностите и ежедневните препятствия не ни позволяват да правим толкова често пътувания. Поради това според нашите възможности се правят общи посещения поне един път на две години, а понякога в по-голям или по-малък срок. И понеже направих последното посещение през 1644 г., като го започнах в началото на януари и го завърших към края на юни[1], реших тази 1646 година да започна посещението си през месец април, но бях възпрепятстван от лошите пътища в изчакване планините да се покрият със зеленина. Подир това се приготвих да замина веднага след Голяма Богородица през август, но отново ми бе забранено от някои господа търговци от Дубровник, живущи в София, по причина на войните[2].

Най-после с помощта на Бога и съветван чрез писма на същите господа търговци, заминах от Чипровец на 7 ноември 1646, като имах за придружители високопреподобния отец кустос[3], още един свещеник, един семинарист и един кочияш, който ни носеше вещите и се грижеше за конете. Пристигнах в София на 10-и същия месец, към 2 часа през нощта, където бях приет от господата търговци от Дубровник с голяма вежливост, а оттам после минах в Тракия с помощта на Бога. Ще разкажа за това на съответното място, когато почна да описвам посетените от мен места, без да определям местоположенията на селата, понеже друг път съм правил доклад за това на Свещената конгрегация за разпространение на вярата. Само (с божия помощ) ще засегна онова, което се отнася до управлението на църквите, спасението на душите. И за тази цел пратих писмата или постановлението, отнасящо се до посещението, та всичко да бъде за по-голяма слава на Бога и спасението на душите, за наше смирение и нищожност,

като представител на светата църква без никаква наша заслуга.

Безплатно постановление за посещението от 10 октомври 1646 година.

Текстът на постановлението за посещението

Ние, брат Петър Деодат, по милост божия и на Светото апостолическо седалище архиепископ на Сардика, наречена София, администратор на Тракия и на Средиземна и Крайбрежна Дакия[4] и апостолически наместник на Трансалпийска Влахия, до всички наши подчинени, както свещеници, така християни, поздрав в Господа.

Тъй както лекарите посещават болните, за да им възвърнат здравето, така, най-обичани, пастирите, които са лекари на душите, посещават своите подчинени, сред които често се намират болни и духом неразположени, и присъствието на пастира им връща здравето и ги съединява с Бога, техен господ. И тогава оная душа може да каже, радвайки се в Господа, който я посещава чрез слугите си — „Посети, ни, изгрявайки из свише".

Ние имахме следователно намерението и волята (бидейки за това задължени) да посетим църквите и параклисите, подчинени нам по различен начин и от Светото апостолическо седалище нам поверени, с цел да се погрижим за всичко необходимо за божествения култ, за спасението на християнските души, за честния живот на свещениците и доброто състояние на нашата епархия и администрация.

И за да може това наше дело да успее и протече съгласно нашето желание за по-голяма служба на неговото божествено величие, приканваме всички да отправят плодотворна молитва на Господа, за да благоволи да ни даде всяка навременна помощ. Да бдят с голямо постоянство и изпълнение за всички светии и за мен, за да ми бъде дадено ясно слово на устата ми с доверие, да известя тайната на Евангелието. Нареждаме още енорийските свещеници преди нашето пристигане да поканят верните към свещената изповед и към причастие, когато с волята божия ние дойдем в енориите им. Нека да ги поучат да се молят за нашата Софийска епархия, за нашата администрация и за всеобщата църква, и ние като награда, като бъдат изповядани и причестени, ще им дадем в същия ден пълно опрощение, имайки за това писмено разрешение от Светото апостолическо седалище.

Освен това да бъдат поканени всички ония, които не са приели тайнството миропомазване, като бъдат предупредени

да се приготвят с благочестие, за да могат да го приемат с духовни плодове, а също така да изпълняват църковните предписания.

Заповядваме също на енорийските свещеници, както на тези, които са прикрепени към манастирите, така и на капеланите в градовете и селата, да се подготвят преди нашето идване според възможността на страната, да държат в изправност инвентара на църквите, в които лесно могат да включат [сред] нещата за употреба в тяхната църква регистрите, индулгенциите и апостолическите привилегии, които да могат да бъдат предадени в ръцете ни, когато дойдем.

Енорийските свещеници да бъдат бдителни, да видят да няма в енориите някой заподозрян в ерес или който тази година не се е изповядал и не се е причестил, или пък да няма някой публичен грешник, който би могъл да зарази другите. И всичко това [да бъде извършено] с голямо внимание, без шум, по-скоро с любов и милосърдие (според селищата) да го доведат до покаяние, и ако е възможно, да ми го представят.

Да бъдат в изправност задълженията относно литургиите и други молитви и възпоминания за покойните и под заплаха за наказания по наше усмотрение да се пази да не се укрива някое дарение в полза на църквата.

И още, ако някой знае, че някоя душа се намира в примките на дявола и е в опасност да се погуби, искаме и молим всички в сърцето на Исуса Христа да ни го посочат с братска обич, дори да се касае за крити неща, но да бъде направено всичко за спасението на онния души и за прослава на Бога, който не иска смъртта на грешника, а по-скоро да се върне [в правия път] и да живее.

Заповядваме, когато настоящето пристигне в ръцете ви и бъде прочетено и добре премислено, да бъде подписано собственоръчно, като бъдат отбелязани денят и годината, когато е било получено, и да бъде препратено на другите места, и след като обиколи навсякъде да бъде върнато в ръцете ни или в ръцете на нашия генерален викарий. За истината на горното и т. н.

Дадено в Чипровец, в нашето обичайно седалище, на 10 октомври 1646 г.

Брат Петър Деодат, архиепископ на Сердика

Място на печат

Горното писмо, подписано от нас собственоръчно и отбелязано с нашия малък печат, подписано и от енорийските свещеници, се пази в нашата архиепископска архива.

Посещение на софийската църква, 10 ноември 1646 г. и следващите дни.

Като заминах от къщи с гореспоменатите придружители[5], пристигнах в навечерието на свети Мартин, епископ и изповедник, в гр. Сердика, наречен София, т. е. на 10 ноември, към 2 часа през нощта. И когато влязохме в града и вече се отправихме към площада, насреща ни дойде един турчин с фенер в ръка, от ония, които пазят нощно време площада, и като ни видя, тръгна с нас с оная светлина, вървейки все напред, и ни заведе до вратата на параклиса. Като видяхме тази човечност, която показа към нас, ние му благодарихме и му дадохме малко пари, които той прие, благодари и си отиде, а ние бяхме приети любезно от господа търговците.

Сутринта на 11 ноември 1646 г. отслужих понтификална литургия с помощта на дякон, поддякон и други свещеници, които бяха там, а господа търговците пееха. Преди дароприношението говорих за значението на посещението, вземайки за тема думите на свети Мартин (понеже беше денят на неговия празник): „Господи, ако още съм нужен на твоя народ, не се отказвам от страданието." След речта според моите слаби сили бе дадено епископско опрощение. Подир литургията и благословията ония християни бяха поканени за утрешната тържествена литургия, която ние трябваше да отслужим за покойните благодетели на параклиса. А онния, които бяха поканени за миропомазване, трябваше да се подготвят, както им бе вече казано от енорийския свещеник.

На 12-ти същия месец, денят беше понеделник, пях заупокойна литургия, както казах горе. Опелото направихме в църквата, тъй като нямаше време да ходим в гробищата, които са далеч от града, първо, защото времето беше лошо, и второ, за да не даваме повод за смут, тъй като времената бяха напрегнати. След това започнахме огледа на църквата и на другите неща, както следва:

За сардикийската, или софийска църква дадох пълно описание на Свещената конгрегация за разпространение на вярата при другите ми посещения, поради което сега нямам намерение да описвам споменатия град, нито параклиса на господа дубровнишките търговци, а само ще огледам нещата, отнасящи се до богослужението и пр.

Споменатият параклис, или по-точно казано църква, понеже побира много богомолци, пък и така я назовават самите турци, е посветена на Очищение Богородично и не е била осветена от стари времена, а сега не е време да я освещава-

ме. Тя има две врати, едната на север, над която в стената е вграден един кръст, изрязан от бял камък, и другата на юг. Когато се извършват божествените жертвоприношения, жените са разделени от мъжете, [и са] на един балкон, направен за целта.

След опелото сложих отново епитрахила и бялата мантия върху подризника и с открита глава, с двама свещоносци и кадилница, с подобаващо почитание огледах пресветото тайнство, докато имаше още народ в църквата.

Отидохме с обичайното благочестие пред олтара на пресвещената броеница, навътре в който е изградена дарохранителница, под образа на Дева Мария, облечена отвътре с коприна, така че отвън не се познава къде е дарохранителницата. Всичко това е направено нарочно така, за да не бъде в опасност пресветото [причастие], понеже сме сред турци; първата вратичка [на дарохранителницата] е от стъкло, втората — от дърво.

Отворих вратичката на дарохранителницата и покадих, като запях „Пред велико свето тайнство“ и т. н. Огледах пресветото тайнство, което се намираше в един сребърен потир, позлатен отвътре, с поставка от месинг, също позлатена отдолу. А на пода на дарохранителницата имаше постлан чист корпорал, а потирът беше покрит с покров от златен плат с копринени връзчици, сплетени със злато и коприна, подплатен с червена тафта. В потира имаше пет причастия, осветени без парченца. Те се сменят съгласно наши синодални нареждания на всеки осем дни. Ключът на дарохранителницата се пази при енорийския свещеник. След като изпълнихме всички други обреди относно пресветото тайнство, благословихме народа с потира и с необходимата почит, поставихме причастието на мястото му и затворихме с досегашния ключ, който не беше добре направен, поради което наредих да направят по-добър.

Пресветото причастие се носи на болните тайно без одеждата, само с епитрахила под расото. Чак като влезе свещеникът в къщата на болния, тогава облича одеждата, запалват се свещите и затова не се употребяват вече балдахин и други необходими неща.

Пред причастието гори денонощно кандилото, направено от сребро по италиански [начин]. Друго гори пред големия олтар и третото пред олтара на свети Роко. Разходите по олиото отчасти са от даренията и отчасти от енорията.

Тази църква няма кръщелна купел, тъй като не съществу-

ва удобството да се направи. Светите масла се пазят в стаята, където стоят църковните вещи, в един шкаф на същата страна до потирите в оловни съдчета в дървена кутия, заедно с памучетата, заключена със собствен ключ, като всяко съдче си има надпис. Маслата се сменят всяка година, като старите се изгарят съгласно разпорежданията на римската църква и нашите синодални [предписания]. Светото масло за болните се носи тайно за последно помазване, както причастието, което се каза по-горе.

Църквата има една изповедалня. В средата ѝ стои свещеникът, от едната страна се изповядват мъжете, а от другата жените, като от двете страни има метална решетка и свети икони. В стаята, където се облича свещеникът, за да служи, се намира окачен на стената [списък] на специалните нам случаи. Мощи на светци няма никакви.

Олтари на казаната църква, които са три със светата покъщнина.

Главният олтар на Очищение на Блажената Дева е от дърво, с две стъпала също от дърво. Службите се извършват върху осветения камък, над който има три горни ленени покривала и едно предно благословено [покривало]. Върху олтара има една икона на Богородица, изографисана по гръцки, с младенеца в ръце и над нея едно разпятие, също нарисувано постарому, върху дърво, и около тях ликове на разни светии и посредствени старинни украшения. Ликът на Богородица е украсен със сребърен венец, ведно с младенеца и няколко малки огърлици с перли, злато и сребро. В средата на олтара има един кръст постарому, достатъчно медни свещници и свещи от обикновен восък. Списък с тайните молитви. Украшенията и покривките на олтара се сменят според цветовете на празниците и с всички други неща за службата на олтара тази църква е снабдена добре.

Вторият олтар се намира отдясно и е посветен на Богородица с броениците. Служи се върху осветения камък. Има само едно дървено стъпало. Иконата на Богородица е направена на дъска по гръцки [начин], украсена е с венци, перли, огърлици и други оброчни сребърни дарения, затворен отгоре с мрежа, направена от желязна тел. Пред този олтар три пъти седмично се четат публични молитви за пресветата броеница.

Третият олтар от лявата страна е в чест на свети Роко с неговата икона, от едната страна — св. апостол Андрей, а от другата — свети Франциск. Върху него се служи на осве-

тения камък. Има едно стъпало от дърво. И тези два олтара имат свои прилични одежди, които се сменят според празниците.

Църквата има столове или пейки за удобството на верните. В средата виси един свещник от хубав месинг с 6 свещи. Стените имат драперии от позлатена тъкан. Близо до вратата е благословената вода в съд от мед със своето ръсило. Има два прозореца. Пълно опрощение се дава в деня на очищението, по декрет на Урбан VIII[6], щастлива му памет.

Понякога се казват молитвите на 40-те часа, най-вече през Великите пости. Енорийският свещеник раздава тайнствата по римския обредник. Сегашният енорийски свещеник е монах от Ордена на доминиканците. Пропускам други неща от тази църква, за да не бъда толкова многословен, понеже в другите мои посещения съм казал достатъчно.

Няма коро, сакристия и други неща, отнасящи се до съвършенството на църквата. Одежди, чаши и други неща има достатъчно. Има също сребърна кандилница и съд за тамян, литургийници и други книги, необходими за нуждите на църквата.

Като завършихме всичко, бяха представени ония, които следваше да бъдат миропомазани и бяха миропомазани пет души, тъй като другите бяха миропомазани преди, когато сме посещавали споменатия град и църквата. Вярващи за причастие има около 60 или малко повече, и понеже има търговци понякога са повече от 100, а понякога и по-малко; децата са 15 или малко повече; често пъти се обръщат православни, както сега един 16-годишен на име Михаил, който бе миропомазан от нас условно. Никога не липсват чужденци и пътници християни от всяка народност, понеже София се намира на главния път за Константинопол. Всички жители са славяни.

Постановление за преподобния свещеник на софийската църква.

Постановление връчено на преподобния отец брат Гаврил Коройс от Дубровник, сардикийски енорийски свещеник на края на посещението от Ордена на миноритите.

Ние, брат Петър Деодат, обсерванти, по божия милост и на апостолическото седалище сардикийски архиепископ и пр. След посещението на църквата и параклиса на светлейшите господа дубровнишки търговци, пребиваващи в Сердика или София в нашата епархия, нареждаме на преподобния отец брат Гавриил Корейс от Дубровник, от Ордена на доминиканците[7], капелан на споменатия парак-

лис, т. е. енорийски свещеник, да укрепи добре и затваря с ключ и ключалка вратата на дарохранителницата, в която се пази достопочтеното тайнство; и това да става в срок от време удобно на светлейшите господа търговци, под заплаха от наказание по наше усмотрение и пр. Така произнасяме и провъзгласяваме ние, брат Петър Деодат, сардикийски архиепископ. Дадено в Сардика на 12 ноември 1646 г. Безплатно.

Като завърших моите неща на втория ден и мислех да търся придружители, за да мина в Тракия, на третия ден подир обед ме хвана такава страшна треска, че само Бог знае в какво положение се намирах. Като минаха два дена треската се обърна на малария и между това бях почти отчаян, че не можех да продължа своя път, като страдах най-вече за клетите павликяни. Имаше мнозина, които ми забраняваха да пътувам така болен. Но един ден, когато треската не беше спаднала, аз реших да вървя, дори и да умра по пътя, не за друго, Бог ми е свидетел, а единствено да утеша ония клети новопокръстени християни. Помолих господа търговците да ми дадат един техен [човек] за придружител, защото отец кустосът с другите спътници щеше да мине (след посещението на ония места) Балкана в Мизия[8] около Никопол до Дунава, за да посети своите събратя и християните, тъй като те се оплакват, че монсеньор марцианополският епископ не ходел да ги посещава[9]. И поради своята доброта те [търговците] ми дадоха един добър възрастен човек на име господин Томазо Мили, комуто дадох мой кон и на мои разноски му обещах да го водя и да го върна с мен в София.

И така, на 16 ноември отпътувахме към Филипопол и само моят Бог знае как прекарах този ден на коня. В събота станахме през нощта, понеже денят е кратък, а пътят дълъг. Пристигнахме в един град, наречен Вратата на венецианците, на нашия език. Ветарно[10], където от старо време има построена една крепост, сега разрушена. Развалините и стените ѝ още личат. Стигнали на това място спряхме, за да починат конете. Моите спътници започнаха да приготовляват закуската, а аз стоях и очаквах треската. След като закусиха и като починаха конете, поехме по пътя. Подир половин миля ме хвана треската и толкова страшна жажда, че просто изгарях. Бях така зле, та всички придружители бяха в много лошо настроение. Пътувахме така цял ден и из пътя нямаше място, където да се подслоним и починем, продължих така на коня, борейки се с треската, докато най-после пристигнахме в едно село, което трябваше да минем, за да навлезем в един го-

лям град на име Пазарджик, където има гостилници и други удобства за пътниците. Но аз, като бях толкова слаб, не можах повече да издържам освен с голяма мъка. Стигнахме до една къща. Но тези вътре ни забраниха [да влезем], като се извиняваха, понеже ни мислеха за турци. Като им се каза кои бяхме, дадоха ни място пред къщата, където имаше пейка и маси с малко плява. И веднага щом разтоварихме конете ме настаниха на онова място и започнаха да се грижат за конете.

Намирайки се така в треска, спомних си, че в моя молитвослов имаше една иконичка на блажения спасител, под която беше напечатана една кратка молитва против треска. Аз си спомних, че бях чел как онзи блажен правил и прави и до днес много чудеса и дава много благодат. През живота си всичко вършел най-вече чрез моята единствена госпожа и застъпница славната Дева. И като лежах така в леглото, целият се трогнах и започнах да плача, казвайки следните думи: „Госпожо и преславна моя застъпнице, бидейки аз един най-голям грешник и неприятел на твоя пресвет син, когото безброй пъти съм обиждал и като неприятел на твоя пресладък първороден син, не ще съмнение, че съм също неприятел и на майката, и затова не смея да ти се моля. Но все пак аз чрез блажения Спасител, го моля с най-голямо смирение да се застъпи и помоли Вашето милосърдие за мен и да ми издейства милостта и да ме освободи от тази напаст посредством Вас, да мога да продължа пътуването си и да помогна на ония души, които от толкова време с най-голямо желание ни очакват. И твърдо вярвам, че чрез него ще бъда изслушан и заради тази получена благодат обещавам да направя една иконичка с твоя образ и младенеца в ръка, а отдолу лика на казания блажен и пак отдолу и моя образ на колене."

Подир това с най-голяма надежда повиках отец брат Павел, който стоеше близо до мен, и му казах: „Намерете молитвослова ми". (Този отец брат Павел е павликянин и има братя и роднини в едно село, където отивахме; и понеже сега се беше завърнал от ученията си в Неапол, го водех да посети братята си. Той е умен и благочестив отец.) Като чу, че искам молитвослова, той каза: „Какво искате сега от молитвослова?" Отговорих: „Намерете го и ще ви кажа." Като го намери, казах: „Вижте да намерите вътре една иконичка на бл[ажения] спасител, вземете я и поставяйки я над главата ми, ще кажете кратката молитва, напечатана под иконичката." Потърси я, но не я намери. В това време дойде отец ку-

стосът и я намери, а аз с онова желание, с което исках да видя онази иконичка, надигнах се малко и измолих три пъти „Аве Мария". После споменатият отец Павел я постави над главата ми и продължи да чете молитвата, която е както следва: „Могъществото на Бога отца, мъдростта на Бога син, силата на Свети дух да те освободи от всяка треска през три дни, през четири дни и постоянно, чрез застъпничеството на блаженя спасител, който се моли за теб, негов служител." Когато той завърши, целунах иконичката, предоставяйки се на блажената дева и на блажения спасител. Зави ме отново споменатия отец и така заспах с треската. Като мина известно време и беше вече „Аве Мария" вечернята, дойде отец кустосът и ме попита: „Искате ли да хапнете нещо?" Аз станах веднага и отидох с тях на трапезата и ядох по малко от онова, което имаше там.

Като станахме доста рано сутринта, пристигнахме във Филипопол и така благодарение милостта на Дева Мария и на блажения спасител бях освободен от треската, като след това не съм чувствувал и най-малкото неразположение. Така, като благодарих на Бога, на блажената дева и блажения спасител, отидох да посетя със своите придружители ония християни, като известявах всички за чудните божи дела, които понякога е добре да се държат в тайна, но друг път е почтено да се разкриват и да се възхваляват.

И заявявам пред Господа, че не разказах този случай, за да се сдобия с някаква слава, признавайки се за най-големия грешник на този свят. Моето намерение е единствено да открия благостта и великата милост на Бога, който не държи на нашите провинения, а на своята добрина и позволява чрез своята пресвета майка и други свои служители благодат и духовни и материални дарове на своите непокорни грешници и непризнателни създания.

Църквата в град Филипопол, 19 ноември 1646 г. Няма църква, а се служи в къщата на един търговец. Нямат свещеник, идва свещеникът на павликяните, който носи одеждите. Отбиват се много християни, понеже тук минава главният път за Константинопол.

На 19 ноември 1646 г. посетих град Филипопол, където няма църква, нито параклис за католиците. Католиците са около 12 души и това са търговци от Дубровник с техни прислужници. Литургията се служи в къщата на един търговец. Имат едно разпятие и свещници от дърво. Върху една маса правят олтара и там свещеникът служи литургията на осветен

камък. Нямат свещеник, идва онзи, който се грижи за селата на павликяните. Нямат одежди за литургията, а като идва свещеникът, носи всичко нужно със себе си. Понеже тук минава главният път за Константинопол, всякога се намират пътници католици. За местоположението на града и други негови особености съм отбелязвал при предишното ми посещение и пр.

Посещение на село Калачлии[11] *на 21 ноември 1646 г. Има 70 къщи [на] католици.*

На 21 ноември 1646 г. посетих село Калачлии, където при предишното ми посещение имаше 60 къщи на павликяни, по народност славяни, сега са се увеличили на повече от 70, понеже са дошли мнозина от ония, които живеят около Никопол, тъй като тук те не са натоварени с толкова данъци, колкото там, и дори често бягат оттам, минават Балкана и идват да живеят в Тракия. Те са около 500 души, почти всички покръстени, с изключение на шест или седем къщи или семейства, дошли отскоро.

На това място са построили една голяма къща според обичая, покрита с плява, с две помещения вътре. Направил я е дон Джакомо Хомодей, ученик на Илирийския колеж в Лорето[12], понастоящем енорийски свещеник в ония села. Има един олтар, украсен с картините, които аз съм му дал. В тази къща се служи, понеже е достатъчно обширна за целия народ. Наоколо има двор, ограден с плет със своя врата. Църква нямат, нито одежди за литургия, освен онази одежда на Павел V, светла му памет, която е вече покъсана и той служи навсякъде с нея, носейки я със себе си от място на място. Дадох му аз една с бял цвят от чипровската сакристия и сега му оставих един литургийник, който носех със себе си; дадох му също един потир, за да не се излага на опасности, като го носи тук и там. А много други неща няма.

Джакомо Хомодей, ученик на Илирийския колеж, е енорийски свещеник и служи в една голяма къща. Нямат одежди за литургия, освен онзи, които даде Павел V, които са покъсани. Визитаторът му даде една от Чипровец, остави му потир, литургийник.

Като свършил трите години, искал да си замине, но Петър Богдан го спрял.

В това село живее споменатият дон Джакомо и се препитава с ония 20 скуди, които Свещената конгрегация му дава. През тази година, която идва, той искаше да свърши трите години [мисионерство] и молеше да си замине и да изостави

тези села. Аз го помолих, даже насилих да остане до второ нареждане на Свещената конгрегация. Защото вериите вече го познават и е от същия народ, а аз нямам други свещеници, и така засега остана.

Раздаде медальончета, броеници и агнец божи.

Отслужих понтификална литургия, проповядвах, дадох опрощението, епископски благослов и раздадох броеници, кръстчета, медальончета, агнец божи, иконички на светци, и всички тичаха като овце на солта. Миропомазах малки и големи 56 души, имената на 56 миропомазани и 5 кръстени ведно с тези на кръстниците пазя в книгата на нашата архива. Като свърши миропомазването, кръстих, още облечен в понтификални дрехи, долу изброените: 1. Иван Гергов, 2. Рад Радишев, 3. Рада Великова, 4. Добра Великова, 5. Митра Бобова. Първите четирима кръстих аз, петата — отец кустосът, и ги миропомазах. Почти всички бяха възрастни. А покръстените от отец Джакомо, енорийски свещеник на селата, ще запиша накрая, когато посетя всички. Той ми даде записани ония, които бе кръстил през тези две години и през третата, започнала от юли насам[13].

Любезности от онзи народ.

След като свършихме духовните неща, дойдоха старците от селото: кой донесе хляб, кой вино, кой едно, кой друго и ни бяха домакини, според възможностите им този ден. И за да ги не отежнявам, пък и имах да ходя и на други места, им благодарих и с моите спътници, като взех със себе си и дон Джакомо като енорийски свещеник отидохме да посетим останалите.

23 ноември 1646 г. посещава село Хамбаралиш, католици 60, деца 20, под грижата на споменатия Хомодей, който служи в една къщурка и носи със себе си одеждите, защото нямат такива.

На 23 ноември 1646 г. посетих село Хамбарлии[14]. Това място ще да има около 60 християнски души, доведени вече във вярата, и около 20 деца, на грижите на същия енорийски свещеник, наречени павликяни, но по народност славяни. Няма църква. Един християнин построи до къщата си от плет малка къща, където се служи, когато дойде свещеникът и ние също отслужихме на същото място върху преносим олтар. И направихме каквото можахме, т. е. пяхме Евангелието, дадохме опрощение и проповядвахме. Като благословихме, бяха представени хората, които трябваше да миропомажем и бяха *миропомазани* 22[-ма] сред големи и малки, [на] 22 души бяха раз-

дадени кръстчета, медальончета, иконички и агнец божи. След като завърши литургията, дойдоха мъжете и жените с децата си, които щяха да приемат вярата. Ето имената на кръстените от мен, като бях още облечен в понтификални одежди: 1. Недо, 2. Слав, 3. Стоянка, 4. Рада, 5. Добре, *кръстени 5.* И след кръщението ги миропомазах същия ден и тези са извън 22-[ма]та, които миропомазах преди.

Нямат нищо за служенето на литургията: свещеникът носи със себе си всичко (когато идва да служи литургията). Когато имат нужда от свещеника, пращат за него нарочно един човек до Калачлии. Живеят клетите всред турците и нямат такава свобода, както другите селища. Все пак онова, което е [необходимо] за тяхното спасение, енорийският свещеник служи по къщите.

25 ноември 1646 г., посещение на село Давуджево[15]*: има 400 католици. Почести, оказани от народа на визататора.*

На 25 ноември 1646 г. посетих село Давуджево, населено с павликяни, по народност славяни, където живеят повече от 400 души. Няма други [вярващи] сред тях. В последното ми посещение отбелязах тяхното коравосърдечие, а сега по милост божия ги намерих по-добри, след като си замина оттук един техен мирски свещеник, който претендираше много, а не знаеше нищо, и без това божият дух действа според волята си. Пристигнахме в селото към 20 ч. от деня, настанихме се в къщата на един старец. Из селото разнесе се слухът за нашето идване. Същата вечер дойдоха неколцина при нас на вечеря. И понеже беше петък, донесоха от своята бедност зеленчуци и хляб и онова, което имаха. Когато настъпи сутринта, нашите направиха олтара пред къщата, украсен с одеждите, които носех. Мястото беше открито от всички страни, така че се виждаше от всеки минаващ. Когато стана време за службата, облечени [бяхме] в понтификални дрехи и според времето и мястото бе отслужена литургията, като присъстваше целият народ, големи и малки; а неверниците стояха отдалеч, а тези, които щяха да се кръщават, стояха близо. След като пях от Евангелието и проповядвах, доколкото моята слабост позволяваше, защото „не сме ние, които говорим, в този случай и пр.“

Подир литургията, като дадохме благословията и раздадохме кръстчетата, както по-горе, бяха повикани тези, които щяха да бъдат миропомазани: миропомазахме мнозина, а приждаха нови толкова, че до пладне не можахме да свършим с миропомазването и кръщението. *Кръстени старци на 70 го-*

дини и други възрастни със семействата им. Кръстиха се някои старци на повече от 70 г. и други възрастни с целите си семейства. С помощта на Светия дух се отвориха сърцата на тези, които идваха сами и искаха своето кръщение. И понеже не можехме да продължаваме това свещено дело, наредих на другите свещеници да кръщават. На една страна започна да кръщава отец кустосът, на другата — господин дон Джакомо, а аз миропомазвах кръстените и други, дори изоставяхме много неща и церемонии от обредника, едно, че нямаше време, и друго, за да не се скандализира някой, тъй като гледаха, че свещеникът докосва девойките и старите моми по гърдите и пр. Защото гледаха наоколо турци и схизматици, които можеха да се подиграват с тях, неразбирайки тайната на церемонията. И бяха покръстени този ден от мен, от отец кустоса и дон Джакомо долуизброените, защото отец Павел записваше кръстените и също така тези, които се миропомазваха.

Изоставиха се някои обреди, за да не стане скандал, особено при девойките, бе премахната церемонията, която се прави върху гърдите, най-вече защото присъстваха турци.

Имена на по-стари кръстени: Добре Радов, 70 г. и повече; Добре Станьов, също около 70 г.; Дода Костова, Добра Славова, деца на брой 4; Зора Радонова, Съба Петрова, Нечо Бальов. От отец кустоса бяха кръстени 15, освен горните, чиито имена в бързината не бяха отбелязани и пр.

Миропомазани 102.

Миропомазах същия този ден също тези, които бяха кръстени, но не бяха миропомазани, общо 102 души. Имената им се пазят, както и на другите, в нашия архив.

Нямат църква, нито други необходими неща за отслужване на литургията. Искат свещеник за себе си, който би трябвало да има поне 20 скуди годишно, инак не би могъл да живее. Господин дон Джакомо идва, когато те имат нужда, както прави и за другите села. Но понеже е отдалечен 25 мили и повече, не може толкова често да бъде с тях.

Поискаха одежди за службата. Дон Джакомо Хомодей ходи да им служи понякога, но искат един свещеник, комуто да се дават поне 20 скуди, защото дон Хомодей се намира далеч на 25 мили.

Имаше един на име Руско, който по-рано беше техен свещеник, знае да чете сръбски, и се обърна [в католическата вяра] и покръсти. Разреших писмено засега да кръщава при нужда, като го поучих добре предварително за начина, същ-

ността и намерението. Да съобщава на верните за неделни и празнични дни, и когато се съберат, да ги научи на „Отче наш", „Радвай се", „Верую̀то", да се молят на Бога и да казват литаниите и други молитви. И когато стане нужда за изповед, причастие, раздаване на други тайнства, да бъде задължен да прати за свещеника и да му съобщава, ако е кръстил някого, а свещеникът да стори онова, което е длъжен. И това да бъде така, докато бъдат снабдени със свещеник.

Оставил един бивш сръбски свещеник, вече подготвен да кръщава в случай на нужда, а за изповед и причастие да ходи да вика отдалеч свещеник, докато бъдат снабдени със свещеник от село Селджиково[16]*, където има 12 къщи на християни и около 50 души дошли са [от] другото село и ще бъдат посетени близо до Хамбарлии.*

Има едно друго село на име Селджиково. Всичките му жители са турци; и понеже имат обширни поля и места за оран, управителят на селото разрешил на всички, които поискат, да дойдат да живеят в част от споменатото място, [като] в продължение на четири години няма да им иска нищо. Събрали са се 12 къщи на павликяни и са близо до Хамбарлии, 50 души големи и малки. Съобщихме им, като минавахме, и всички дойдоха на литургия в Хамбарлии. *Кръстени 96 души от Хомодей.*

Има от тази народност [павликяни-славяни] и на други места, сред турците и схизматиците. И с помощта на Господа, ако на тези (павликяни) им стане добре и ако се замогнат всички други, ще дойдат да живеят с тях и ще се обърнат постепенно към истинската вяра.

В регистъра на споменатия господин дон Джакомо, енорийски свещеник засега на тези места, който взех, за да го запазя в нашия архиепископски архив, намерих, че за тези две години или малко повече сред големи и малки, мъже и жени, е покръстил 96 души, и смятам, че не е внимавал достатъчно, за да запише педантично всички неща.

Постановление, дадено на енориста, който се грижи за павликяните, живеещи в Тракия.

Ние, брат Петър Деодат, от Ордена на миноритите обсерванти, по божия милост и на апостолическото седалище сардикийски архиепископ, след като посетихме християните, или новите християни, наречени павликяни, нареждаме на техния енорийски свещеник да се погрижи да записва имената и презимената на онези, които ще кръсти след това наше посещение, [както] и имената на кръстниците ясно, с означение на

годината и деня. Също заповядваме на споменатия енорийски свещеник по никакъв начин да не смее да напуска споменатите енории или горните верни на Христа без специално разрешение на Свещената конгрегация за разпространение на вярата. Така се произнасяме и заявяваме ние, брат Петър Деодат, сардикийски архиепископ. Дадено във Филипопол на 27 ноември 1646 г. Място на печата. Безплатно.

Като завърших гореказаното посещение, завърнах се в резиденцията си преди Рождеството на нашия Господ и отложих посещението на тези места за след празниците. След споменатите празници се върнах да изпълня своето належащо задължение както следва:

Посещение на Железна — понтификални служби извършени в онзи град.

На 16 януари 1647 година отидох в Железна, за да посетя църквата и за да бъда отново там за празника на светия игумен Антон, понеже църквата носи неговото име и този ден става пълно опрощение. На този ден за опрощението прииждат всички околни католици. Този ден, който беше в навечерието на празника на споменатия светец, отслужих вечернята понтификално. А на следващия ден, като се събра народът, олтарът който е от камък и покрит отгоре, бе подреден пред църквата, понеже църквата е малка. Тогава облечен с епископски дрехи, с архиепископския кръст, придружен от монаси, отидох да служа литургията, която бе понтификална, с дякон и поддякон. След дароприношението дадох опрощението и проповядвах върху Евангелието и същия този ден пях понтификално вечернята и като благослових народа празникът завърши.

На 18-ти от казания месец и година, ден на престола на св. Петър, тъй като хората бяха известени за посещението и дойдоха в църквата, направих опело на душите на покойните, като пеех псалми и молитви и ръсех с благословена вода, кадях с тамян и извърших други церемонии според предписанията на „Римския понтификал" в цялата църква и гробищата; последваха ни всички верни, на които по-преди бях обяснил целта на моето идване, както повеляват светите канони и предписанията на споменатия Понтификал. Завърнах се със свещениците и семинаристите в църквата и пристъпих да огледам това, което следва.

С двама свещоносци, кадилница и други предписани церемонии, без митра, огледах първо дарохранителницата, изработена в релеф от някои гърци, където се пази пресветото

тайнство. Вътре е облечена с коприна, отвън на вратичката се покрива с иконата на нашия господар при погребението. Затваря се добре с железен ключ, тъй като нямат позлатен. Корпоралът е застлан отвътре, потирът за причастие е от сребро, позлатено отвътре, външно [е] покрита с кадифе. Осветеното причастие се сменя всеки осем дена, парченца няма. Винаги има поне пет причастия. Ключът на дарохранителницата се намира в стаята, където се пазят вещите на църквата. Кандилото не гори винаги, понеже градчето е бедно и олиото скъпо. Причастието се носи на болните в един потир, с малка одежда, епитрахила, кръст, светена вода, свещ и звънец.

Невинаги гори кандилото пред пресветото тайнство, понеже градчето е бедно, а олиото скъпо. Причастието се носи тържествено на болните.

Има църква и кръщелна купел, посветена на светия игумен Антон, но има опасност да рухне. Достроена е през годината 1618, 10 юни. Има един олтар с привилегии.

Една жена направи сега преносима дарохранителница от сребро с позлатена поставка, затворена от двете страни от кристал, най-отгоре със своите лъчи и кръстът и своята поставка, което трябва за шествията и изложение на светото тайнство. Други неща, отнасящи се до горните церемонии, се спазват според възможностите и удобствата в страната.

Кръщелната купел се намира в единия край на църквата. Водата се благославя всяка Велика събота и в навечерието на Петдесетница. Кръщелната купел се държи под ключ в един съд от мед калайдисан с олово, със свое покривало, с чашка за кръщаване на децата, с благословена сол за кръщаваните, памук за чистене на помазаните при кръщението. На същото онова място има сакрариум от камък за нуждите на споменатата църква и съгласно нашите синодални разпореждания.

Светите масла се съхраняват добре.

Има едно долапче на лявата страна на олтара със своя вратичка отвътре облечено със светла коприна, затваря се с катинар. В него се пазят светите масла в сребърно съдче, разделено на три части, върху всяка една има надпис за съответното свето масло със свой памук; съдчето е покрито или увито в парче червена коприна, а върху вратата на долапчето е написано с големи букви „Свети масла". Тези масла се подновяват всяка година във Велики четвъртък, като старите се изгарят в сакрариума, както постановяват църковните закони.

Тъй като църквата е малка, няма място за изповедални;

изповедниците изповядват на гробищата, на публично място, където човек може да бъде виждан от всекиго. Специалните за нас случаи и други неща се държат окачени на вътрешната стена на църквата, където всеки може да види и да чете и така да се избегне незнанието.

Няма мощи на светци, а ако е имало в стари времена, войните и постоянните опустошения на [тези] места са поставили в забвение всяко нещо или мощите са били премествени другаде.

Главният олтар е посветен на светия игумен Антон, направен е от камък, с три каменни стъпала, с жертвеник от камък. Осветен е заедно с църквата. Осветеното платно върху олтара има неподвижна мушама, три покривки, никакви ниши и предни покривки, всичко [е] благословено. Цветовете се менят според празниците, макар тази църква да не е снабдена достатъчно с всички цветове. Има 6 месингови свещници, всеки със свещи от обикновен восък. Върху този олтар е дарохранителницата на пресветото тайнство. Иконите на олтара са изписани през 1497 г. [с ликовете] на различни светии, както може да се види [от докладите ми] от другите посещения. Има списък с тайните молитви, Евангелието на свети Йоан, звънци, килимчета под краката на свещенодействащия.

Вторият олтар се намира отдясно на Евангелието, в средата на църквата, опрян на стената. Казаха ми, че бил посветен на Възнесение Господне. На стената е изрисуван Спасителят, от едната му страна е Дева Мария, от другата — св. Иван Кръстител. Има напрестолна покривка, горни и предни покривки на олтара, два месингови свещника, списък, звънец и други необходими неща за служенето. Олтарът е снабден добре с всичко.

Олтарът на св. Антоний е привилегирован за душите на умрелите всеки понеделник и за деня на умрелите и осмицата. Няма дарения и задължения за литургии [за някого] и пр.

Църквата е посветена на споменатия свети игумен Антоний, няма коро, цялата е изографисана по гръцки начин, с тайните на човешкото изкупление, със сцени с апостолите, пророците, мъчениците и с други набожни картини. Църквата е построена във вид на свод, постарому, покрита е с плочи. Заплашва да се срути, отгоре цялата е разцепена, така че в нея се служи със страх. Над главния олтар има един голям кръст изработен релефно с листа от гръцки художници. Няма столове. Когато идва архиепископът, носят един стол и про-

сто го покриват с някакъв плат. Под свода има два тъмни прозореца, две врати, едната по-голяма, на запад, на която е нарисувана блажената дева и цялата стена наоколо е изписана със [сцени от] Страшния съд и други светци. Втората врата е на юг, по-малка и над нея е иконата на светия игумен Антоний, а отвън на източната стена [има] една икона също на Дева Мария с младенеца в ръка. Няма амвон, проповядва се от олтара. Из църквата има гробове на земята, понеже подът е от проста земя. Няма долапи, нито ковчежета за милостиня. До двете врати има два каменни съда за светената вода, която се благославя всяка неделя. Около църквата са гробищата, оградени със стена, имат две външни врати и трета към манастира, дори половината от самия манастир е в гробищата. Благословени са от монсеньор Илия, епископ на София, блажена му памет; само че не знам коя година, понеже не е записано; още има запазени пет дървени кръста. Из гробищата има няколко плодни дървета. Църквата няма камбанария, нито пък се позволява засега да бъде построена. [Църквата] е осветена на 10 юни 1618 г. от монсеньор Петър Солинат, епископ на София, блажена му памет, и се измолват молитвите за освещаването този ден с неговата осмица и на патрона [св. Антоний] с неговата осмица. Пълно опрощение се дава в деня на свети Антоний и на втория ден след Великден, съгласно декрет на папа Урбан VIII, щастлива му памет. Понякога има и изложение на светото причастие и пр.

Църквата е снабдена според възможностите с хорални книги, литургийници, молитвослови, обикновени обредници за служене, мартиролог, четива от Евангелията и Посланията на славянски език за празничните дни и други необходими неща, всички тези книги обаче са вече овехтели и наполовина покъсани.

С църковна покъщнина, като одежди, чаши, дълги бели ризи и други вещи, църквата разполага достатъчно, макар да няма всичко както трябва, както например цветовете за всяко тържество през годината. Нямат бяла мантия, нито зелена, нито виолетова, при все, че имат някои разноцветни неща, с които си служат при нужда, за която няма правила, точен закон. Всички тези неща от сакристията се пазят в манастира в една нарочна стая, понеже църквата няма сакристия, и не се позволява построяването на нова. Няма още далматиките за дякон и поддякон. Описът на задължителните празници се намира окачен на стената в църквата.

Описите на църковните неща и на сакристията са в нашия архив.

Тази църква е енорийска от старо време, към нея е прикрепен манастирът на братята минорити обсерванти, изграден в сегашния вид през 1613 г. от, добра му памет, брат Илия Маринов, от Чипровец, тогава настоятел и по-после епископ на София.

Вярващи за причастие 300, деца 70, Почти всички са търговци из Влахия

Душите на католиците за причастие са около 300 или малко повече, деца повече от 70, по народност славяни; мъжете от това място Железна са почти всички търговци и продават стоката си из Влахия.

Енорийски свещеник на Железна е настоятелят на манастира

Енорийски свещеник на това градче Железна е настоятелят на манастира. Той и останалите монаси обслужват църквата и вършат всичко друго, което се отнася до спасението, според римския обред. Верните посещават църквата и живеят (бидейки от тези страни) по християнски, послушни на светото апостолическо седалище.

В това градче не направих миропомазване, понеже го извърших през последното посещение, както се вижда добре [от доклада] за него, а онези, които са се родили през тези две години, бяха твърде мънички за миропомазване, нямайки достатъчно години да помнят и запазят за спомен.

От последното посещение намерих в книгата на кръщаваните числото 45 деца, починали са големи и малки — 35, благословени с венчило — 16.

Железна: за въвеждане подобрения в споменатата църква пред пресветото причастие

Постановление за църквата на светия игумен Антоний в Железна.

Ние, брат Петър Деодат от Ордена на миноритите обсерванти, по божия милост и на Светото апостолическо седалище архиепископ сардикийски, след като посетихме енорийската църква на светия игумен Антоний в Железна, прикрепена към манастира на Ордена на братята минорити обсерванти, нареждаме на настоятеля и неговия заместник, като на енорийския свещеник на същата църква, потирът, в който се пази достопочтеното тайнство, да бъде покрит с друг приличен плат или коприна, да не се оставя никога ключът на вратата на дарохранителницата и да се напомни на народа да доставя бяла мантия за шествията и другите нужди на църквата от ония

пари, които имат при себе си, които (както признаха пред нас със собствената си уста) са на споменатата църква. И всички тези неща да се направят до бъдещото събрание на българската кустодия под заплахата от наказание по наше усмотрение. Така се произнасяме и заявяваме. Ние, брат Петър Деодат, сардикийски архиепископ и пр. Дадено в Железна в манастира на светия игумен Антоний от споменатия орден на 18 януари 1647 г. Място на печата. Безплатно. *1647, 20 януари: посещението на църквата в Копиловец. Църквата, след като бяха изнесени иконите и други предмети... защото заплашваше да рухне; най-после в навечерието на Очищение Богородично през 1646 г. паднаха изцяло стените без вреда за някого, защото не се служеше вече вътре заради опасността. Сега се служи на открито.*

На 20 януари 1647 г. посетих енорийската църква в Копиловец, прикрепена към манастира на братята минорити обсерванти. Понеже тази църква е била в самото начало построена лошо, без здрави основи, и от ден на ден заплашваше да рухне, и като виждах това, през миналата година 1645 през месец ноември наредих да затворят църквата и да служат отвън, защото се страхувах от някое нещастие или от значителна вреда. Защото не само би имало вреда за хората и смърт за онези, които биха били вътре, но ще бъде по-лошо от страна на турците, защото не би стигнала всичката земя, с всички нейни блага, за да се заплати присъдата или наказанието за такъв случай. Заради това с предвидливостта си по божия милост предпазих тези отци и народа. Също бях наредил да извадят навреме всички вещи и най-добрите икони от църквата, одеждите и други необходими неща за олтарите. Всичко това стана през ноември 1645 г. и църквата остана в това положение до февруари 1646 г. В навечерието на Очищение Богородично подир Ангел господен църквата рухна из основи с такава унищожителна сила, че както твърдят тези, които са били там, цял час продължили земетресението и грохотът. Наистина предизвиква състрадание да гледаш една толкова голяма постройка да лежи простряна на земята. Клетите монаси служат литургия на открито и народът стои на открито, било при дъжд, било при сняг и буря, [човек] трябва да има търпение. При падането не нанесе други повреди освен разрушаването на една близка стена на един християнин. Останаха само стените от фасадата, една от северната страна, но всички полусрутени, та за да се оправи тази църква, ще бъде необходимо да се вдигне всичко из основи.

Наближава вече една година откакто [църквата] и хората не смеят да дигнат един камък или парче дърво от мястото, тъй като кадията и управителите не позволяват. Горките християни имат голямо желание да я направят, защото не могат да стоят винаги на открито при божествените служби, но не смеят да започнат, понеже е необходима една значителна парична сума, за да се получи само разрешителното, извън другите разходи за построяването. Така стоят нещата, докато бъде угодно на Бога да се погрижи със своята доброта и пр.

За строеж трябва да се получи разрешение от турците, което ще струва много пари. Все пак ще се направи възможното.

По тази причина аз не съм в състояние да огледам в този град нито църквата, нито пресветото тайнство, нито олтари, нито друго нещо, което следваше да бъде посетено. Все пак каквото може да се направи, ще бъде сторено, доколкото е възможно.

Преди литургията, седнал на стол, облечен понтификално, уведомих народа за причината на моето идване и съобщих по ред всяко нещо от книгата „Понтификале". И като се направи обща изповед, дадох опрощението. Сложих мантията и обикновената митра, започнах да опявам душите на покойните погребани в църквата и вън от църквата, а после отидох в общите гробища, които са на едно възвишение извън землището. А всички свещеници и народът ни следваха набожно. Като извърших опелото в гробищата и след кратко слово в памет на покойните, се завърнахме тържествено, пеейки „Боже, помилуй" и други псалми до църквата или олтара пред църквата, където щяхме да служим. Пях литургията, подир дароприношението проповядвах, обяснявайки Евангелието за деня, и като дадох опрощението и благослових, огледах онова, което можеше да бъде огледано, тъй като църквата не съществуваше.

Служи се върху един дървен олтар с осветен камък пред манастира. Свещеникът стои под навеса, а народът отвън, както казах по-горе. Всеки ден трябва да се измъчва човек да нагласява олтара и подир литургиите да се пренася всичко. Същото се извършва в празнични дни за вечерните.

Не може да се съхранява причастието. Трябва да се изчаква литургията, за да се причести човек. Има дарохранителница от сребро, направена от един християнин. На болните се носи причастието с набожност.

Засега пресветото тайнство не се пази, тъй като църквата не е в ред, нито пък има друго подходящо място, а когато

поискат да причестят поединично болните, трябва да се чака времето за литургията и да се казва навреме. Дарохранителницата, в която се пазеше причастието, се намира в манастира между вещите на сакристията. Когато се носи пресветото тайнство на болните, свещеникът отива облечен с малка ризка и епитрахил с кръст, свещи, огън, светена вода и звънец и откъдето минава всеки от верните, срещайки причастието, коленичи с почит. Свещеникът носи със себе си корпорала и пр.

За изложението на 40-те часа има една преносима дарохранителница от сребро, направена в Рим, с кръгла поставка, позлатена и от кристал от двете страни, с лъчи наоколо, като един ангел я поддържа над главата, със своя поставка от сребро, направена на разноски на един християнин от този край.

Кръщелната купел с почупени съдове се намира под стените на църквата.

Преди имаше изградена кръщелна купел и водата се благославяше всяка Велика събота и в навечерието на Петдесетница съгласно предписанието на римската църква. Бяха също направили „сакрариум" в църквата, със заключалки и други нужни неща, но дойде нещастието, църквата рухна и сега всяко нещо се намира заровено и не могат да изтеглят съдовете, понеже не позволяват съдиите и управителите.

Сега децата се кръщават пред църквата с предписаните церемонии, според както времето позволява, като все пак се спазват всички обреди и помазвания според римския обредник. Кръщението се извършва винаги в църквата, никога по къщите, освен при голяма нужда, и то много рядко.

Светите масла съгласно нашите разпореждания се пазеха в корото в едно шкафче, нагласено за целта, което се заключваше със собствен ключ. След като рухна църквата, те се съхраняват в стаята сред другите вещи на църквата, в една кутийка от дърво, затворена. Маслата [се пазят] в оловни съдчета със своите надписи, памучета и пр. и се подновяват всяка година на Велики четвъртък, старите се изгарят, както предписват каноните.

Няма изповедални, нито имаше, когато църквата беше здрава, за да не се пречи на народа поради тесното на църквата. Изповедниците винаги изповядваха около църквата на открити места, както правят и сега, като свещеникът седи, за да може да бъде виждан от всички, особено когато изповядва жените. Списъкът със специалните случаи и други необходими неща държат на достъпно място в манастира поради

липсата на удобно място. Няма никакви мощи. *Няма мощи, защото са били погребани под падналата църква, нито могат да се извадят поради забраната на турците.*

Олтарите са погребани и покрити от стените на споменатите развалини, затова няма какво да кажем за тях. Само едно ме боли: че мощите, които бяха вътре, не могат да бъдат извадени, понеже нямаме такова разрешение, както се каза горе, и те стоят без никаква почест. Но моля Бога за негова прослава и на неговите свети мъченици да ни даде веднъж благодатта да можем да издигнем и църквата, и олтарите и да подновим дължимата чест на неговото свето име и на неговите светии, както беше някога.

Сега се служи пред манастира. Направиха олтар от дърво и сега служат върху осветен камък. Горките свещеници, полагат голям труд, защото всеки ден трябва да приготовляват олтара, а и на празничните дни и за вечерните да служат и да пеят литургиите неизменно и при дъжд, топло, студено и сняг, а народът стои вън. Не можем да се оправим засега без големи разходи, както казах по-горе.

За църквата и нейното положение, бидейки в това състояние, няма какво да кажа. Все пак ще се погрижа за този народ, ако бъде възможно, за да може по някой начин с помощта на Бога и с техните подаяния и с [тези] на останалите верни да възстановим споменатата църква, ако не както беше, поне доколкото е възможно.

В църквата сакристия нямаха и по-рано. Светата покъщнина се пазеше в манастира в една килия определена за целта, където в сандъци са одеждите, дългите ризи, бялата мантия, далматиките, покривки за олтара и други необходими неща за църквата и раздаването на тайнствата. *Чашите и всичката църковна покъщнина се съхраняват в манастира.* Чаши, патени, покривала, очищници, корпорали, пале, пликове, столи, маниполи, покривки, кърпички за ръце, за причастие, литургийници, молитвослови, кръстове от сребро, кадилници, съд за тамян, градуали, антифонарии, мартиролози и други нужни неща има достатъчно.

Няма постоянни задължения за литургии освен обикновените, които се отслужват за кратко време.

Ендористи са францисканците и църквата е свързана с манастира. Друга църква или параклис няма освен разрушената. Църквата няма доходи освен от няколко ливади и едно лозе, което закупиха споменатите монаси от милостините, тъй като не можеха да живеят само от ежедневния [приход]. Слу-

жат по римския обред, като обявяват празничните дни, Посланието и Евангелието на илирийски език.

Гробищата са извън селото. Гробищата очакват благословия, понеже са извън селото, докато бъдат оградени поне с плет, защото сега са открити. Наредих на народа да ги оградят. Някои биваха погребвани в земята в църквата, тъй като нямаше начин за други погребения, а малцина други около църквата, тъй като мястото е малко, а после всички в ония гробища извън селото, както казах горе.

Души за причастие 1200, деца около 300. Има училище. Душите на католиците за причастие в този край на Копиловец ще да са повече от 1200 и на децата около 300, по произход са албанци от стари времена и до днес още знаят албанския език, но сега си служат със славянския или илирийския език. С училището се занимава един монах.

Миропомазване не правих, понеже го раздадох при предишното си посещение, както по-добре личи от доклада за него. Църковните работи вървят добре и в духовните неща нищо не липсва.

След последното посещение са били кръстени 114 души, починали 35, венчани 11. Тази църква е богата с обикновен восък. Опрощения има на празника на светите апостоли Петър и Павел и в деня на светия папа Григорий. Имаше и олтар с привилегии, но като падна църквата, не може да се ползва.

Постановление за църквата „Свети Петър и Павел" в Копиловец

Ние, брат Петър Деодат, от Ордена на миноритите обсерванти по божия милост и на Светото апостолическо седалище сардикийски архиепископ и пр. След посещението на църквата на светите апостоли Петър и Павел в Копиловец от нашата епархия, която е енорийска, прикрепена към манастира на братята минорити обсерванти, която сега лежи рухнала, нареждаме на преподобния отец настоятел и временен енорийски свещеник през празнични дни по време на литургията да увещава народа за възстановяването на споменатата църква и да се погрижи да поощри с благочестиви съвети и уместни примери същия народ.

Така се произнасяме и заявяваме Ние, брат Петър Деодат, сардикийски архиепископ и пр. собственоръчно. Издадено в Копиловец, в манастира на светите апостоли Петър и Павел, на 20 януари 1647 г. Място на печата. Безплатно.

27 януари 1647 г. посещение на Клисура: Има църква и

манастир на братята. Изградена в 1614, но манастирът не е завършен, нито могат да го завършат. Християните са потиснати от данъци и мислят да бягат другаде.

На 27 януари 1647 г. посетих село Клисура, енорийската църква на светия архангел Михаил, прикрепена към жилището на братята минорити обсерванти. Преди да дойдат францисканците тук църква не е имало. Построена е през 1614 г. с пожертвования и милостини, просени в цялата тая страна. После постепенно бе построена една здрава къща със стени, кухня, трапезария и някои стаи. Не може да се довърши всичко днес, тъй като времената са плачевни, та клетите християни едва живеят. Дори, както казват, хората мислят да бягат тази пролет, като не могат да понасят да плащат такова голямо количество налози[17].

Причастието не се съхранява поради бедността на народа, който не може да направи дарохранителница, за да поддържаме без кандила съгласно разрешението, което има архиепископът от Конгрегацията на светата служба.

Пресветото тайнство не се пази, понеже няма енорийски свещеник, нито верни, способни да приготвят необходимите неща, като дарохранителница, кандила, олио, макар че с разрешението, което имаме от Светата църква, би могло и без кандило.

Покъщнина на църквата. Сега една жена от споменатото село беше дала да се направи една чаша за причастие от сребро, но не беше още позлатена. Имат една хубава сребърна позлатена чаша и патената, която направи някога Петър Макизич[18] от Чипровец, княз на Чипровец, и един малък кръст от сребро. Има четири одежди, две дълги бели ризи, покривки от плат, двойни горни покривки [за олтара] от чист плат и други за причастие, литургийник, кърпи за изтриване ръцете при службата, четири пиринчени свещници, звънец, списък за тайните молитви с Евангелието на свети Йоан, един малък дървен кръст в средата на олтара и пр.

Църквата е със зидани стени, има дървен покрив, не е изографисана, има две врати и четири прозореца, един олтар от камък. Не са осветени нито олтарът, нито църквата. Олтарът има само едно дървено стъпало. Служи се литургия върху осветения камък. Желая да осветя църквата, ако бъде възможно и ако останат верните. Върху олтара има една икона на Богородица с младенеца в ръка, донесена от чипровската църква. Нарисувани са върху дъска по гръцки обичай, от едната

страна св. Михаил и св. игумен Антоний, а от другата — владиката свети Никола и свети Иван Кръстител.

Светите масла се пазят в един оловен съд, разделен на три части, с надписи, памучета и пр., [който е] в една торбичка от кожа, и се съхраняват в една ниша до олтара вляво, покрити с червен плат. Маслата се подновяват всяка година, а старите се изгарят.

Вярващи 160 за причастие, деца около 40. Вярващи за причастие 160 или малко повече, деца около 40. Пълно опрощение — в деня на св. Михаил, съгласно декрет на Урбан VIII, добра му памет. Тук пребивава един отец за енорийски свещеник с един друг монах, но живеят мизерно с нищожна помощ от страна на бедните верни.

Миропомазване правих при последното посещение и затова този път го изоставих, понеже нямаше деца на възраст за миропомазване.

Постановление за съхраняване на светите масла.

Постановление за енорийския свещеник в Клисура.

Ние, брат Петър Деодат, сардикийски архиепископ и пр. След като посетихме църквата на светия архангел Михаил в Клисура от нашата епархия, наредихме на господин настоятеля на казаното място, в качеството му на енорийски свещеник, нишата до олтара, където се пазят светите масла, да се затвори с удобна вратичка и пр. Така се произнасяме. Ние, брат Петър Деодат, архиепископ и пр., собственоръчно. Издаден в Клисура на 27 януари 1647 г. Място на печата. Безплатно.

17 февруари 1647 г.: посещение на църквата в Чипровец и неговия манастир на братята францисканци. На 17 февруари 1647 г. посетих енорийската църква в Чипровец, съединена с манастира на братята францисканци. Бях определил да я посетя в последния изминат ден на Очищение Богородично [2 февруари], но както аз, така и народът бяхме възпрепятствани. Дойде кадията и с него и други господа. И така в продължение на осем дена бяхме заети с народа. Така посещението бе отложено за гореспоменатия ден. Като се даде обичайният знак и събрахме народа в църквата, отидох с монасите, с архиепископския кръст. След като се помолихме пред пресветото тайнство, седях върху стола, облечен в свещените одежди, взех черната мантия и обикновена митра, докато се пееше антифонът „Свещеник и владика" и молитвата.

Бе поставен столът от страната на Посланието, представих се отпред понтификално и обявих на народа причините за

епископското посещение подред, както се намира в рубриката на книгата „Понтификале". Подир това пристъпих към опелото на душите на покойниците из църквата и гробищата и вън от гробищата, понеже мнозина са били погребани вън по време на чумата.

Като свърших всичко, завърнах се в църквата с духовенството и народа, който ни следваше. Взех епитрахила и бялата мантия и казах заупокойната молитва с двама свещеници, които ми помагаха, и с двама свещоносци, носещи по една свещ, тамян и други реквизити за целта. Огледах дарохранителницата, където се пази пресветото тайнство, което се съхранява на главния олтар. Свалих митрата, отворих дарохранителницата, интонирах „Пред велико свето тайнство", като всички свещеници ме съпроводиха. Покадих и огледах дървената дарохранителница с позлатен релеф, нарисувана с цветни бои, на вратата с иконата на Христа, положен в гроба. Дарохранителницата се покрива с цветна копринена завеса, тъй като е трудно да се направи с различни цветове. Отвътре е облечена цялата с коприна, под сребърна позлатена чаша, вътре има разгърнат корпорал и най-горе кръстът, също позлатен с позлатена месингова постановка. [Чашата с причастието] се покрива с чиста бяла завеса. От малкото причастие се пазят най-малко пет парчета, които се сменят всеки осем дена. Няма парченца. Ключът на дарохранителницата е железен, като няма възможност да го направим от сребро, и се пази от клисаря. Кандилото гори денонощно, за което верните в дни определени от нас правят въпреки своята бедност подаяния в чест на пресветото тайнство. *Съхранява се пресветото тайнство с кандило, ден и нощ. Причастието се носи тържествено на болните.*

Има преносими дарохранителници от сребро с техните позлатени поставки и кристал. Когато се носи причастие на болните, свещеникът ходи, облечен с одежда и епитрахил, с чаша в ръка, покрита с покривало, със свещи, плик с корпорала, кръст, светена вода и звънец. Носи се публично — където минава свещеникът, верните коленичат и го придружат до къщата на болния, когато имат време.

Има кръщелна купел с калайдисан меден съд, със съдче за кръщаване. Кръщелната купел е направена в църквата и водата се благославя с обичайните церемонии всяка Велика събота и в навечерието на Петдесетница, в меден калайдисан съд, и се затваря в сакрариума, който е близо, със своето съдче за кръщението, благословена сол и пр.

Светите масла се съхраняват в едно долапче на страната на посланието, в стената, облечено отвътре с коприна, с вратичка, в оловен съд. Долапчето е подразделено на три части със свои надписи и памучетата вътре. Носи се на болни, завито [е] в чисто платно. Маслата се подновяват всяка година на Велики четвъртък, като старите се изгарят. Вратата на сакрариума се заключва.

Няма изповедални заради теснотата на църквата. Изповедите стават около църквата на публично място. В църквата няма изповедални, тъй като тя е малка и за да не се пречи на народа, не се правят такива изповедални. Изповедниците изповядват около църквата и в гробищата, на публични места, за да може да бъде виждан от всички списъкът на нашите специални случаи е окачен на стената в коро с други потребни неща. Няма мощи на светци; и да е имало, тези страни са страдали толкова пъти от различни народи, поради това няма помен за тях, нито пък има католици навред, тъй като са изчезнали градове и църкви.

Църквата има 4 олтара. Тази църква има вътре четири олтара: първо — главният, от камък, с едно дървено стъпало, се намира на най-видното място между коро и църквата, със своя камък-жертвеник, целия осветен, и с мушама върху целия неподвижен жертвеник. Малки прозорци или ниши няма, от задната част на коро има един шкаф за книгите на коро и други неща, но не под жертвеника, където има мощи. Има три благословени покривки. В центъра е дарохранителницата на пресветото тайнство. Месингови свещеници 4. В празнични дни се поставят шест икони или картини, направени по италиански [начин]. В средата [е изобразена] между четири ангели Дева Мария на църквата, на рождеството и под нея иконите на свети Иван Кръстител, светиите Петър и Павел, свети Франциск и св. Антоний Падуански. *Свещени икони.* Вътре в тази картина се намира една набожна картина на Богородица, нарисувана от гърци с младенеца в ръка, облечена в сребро, със своите венци и ангели също от сребро. В празничните дни онази картина от средата се сваля и се вижда иконата на чудотворната Дева Мария, покрита със своя воал. Към нея верните проявяват най-голяма набожност и мнозина чрез нея получават много благодат. В дните през седмицата я отнасят в сакристията, понеже веднъж крадци я съблякоха и ограбиха от всички украшения, които имаше, като перли, сребърни оброци и други предмети. Това стана през 1642 г. по време на чумата, когато вкъщи имаше малцина монаси.

Крадците влязоха през една врата, а как са отворили не знам, ограбиха иконата и задигнаха едно голямо месингово кандило и всичко най-хубаво в църквата. Нямаше възможност да се намери каквото и да е.

Има списък с тайните молитви, с Евангелието на свети Йоан, различни покривки. Сменянето им и по цветове се извършва според празниците. Има килими, звънци и пр.

Олтар с привилегии, отпуснати от Павел V. Вторият олтар е в чест на най-светото разпятие, с осветен каменен жертвеник, без стъпала, осветен с три благословени покривки, кръст, два месингови свещника, икона на разпятието с Магдалена под кръста, без рамка. Има списък на тайните молитви и на последното Евангелие. Покривките и украшенията се сменят според празниците, както горе. Този олтар е с привилегии за душите от чистилището всеки понеделник и възпоменанието на умрелите и осмица, получени от Павел V, вечна му памет, завинаги.

Третият олтар е в чест на мъченика св. Георги. Целият каменен жертвеник е осветен, без стъпала, с мушама, три горни благословени покривки, с предни украшения, два месингови свещника, в средата кръст, икона на същия мъченик както убива змея, без украса. Има възглавнички, списъци на тайните молитви и пр.

Четвъртият олтар е в чест на непорочното зачатие, не е осветен. Служи се върху осветен камък, без стъпала. Има предни и горни покривки, списъци на тайните молитви, два месингови свещника, дървен кръст в средата и други нужни предмети, както и иконата на блажената Дева.

Петият олтар е направен вън от църквата, изграден във вид на параклис и е изписан. Там се служи върху осветен камък в тържествени дни, най-вече през лятото, тъй като църквата не може да побира много народ. [Църквата] няма завещани приходи, само монасите са длъжни заради някои дарения на недвижими имоти оставени на църквата да служат всяка седмица през цялата година една литургия за повече покойници. Това задължение е записано в сакристията на публично място. *Сводът над коро, направен лошо, вече капе поради неумението на майсторите и може да падне.* Мястото на свещениците е зад големия олтар с няколко стола; като владишкият стол, с едно стъпало и без балдахин, е поставен на страната на Евангелието. Църквата е иззидана цялата и засводена. Миналата година местните християни с разрешение от господарите премахнаха една стена, която разделяше цър-

квата и заемаше място и прибавиха свод над коро и предната част, която още нямаше свод и го покриваха с плоски камъни. Понеже майсторите не бяха достатъчно опитни, започна да капе. И ако не се вземат мерки, има опасност с време църквата да падне както онази в Копиловци. Всичко това става в тези страни, защото майсторите са лоши и невежи. Пода на църквата направиха от камък миналата година. Цялата църква е изографисана с набожни картини от нашето спасение с пророци, апостоли, мъченици и други светци, без ония две части, прибавени миналата година, както казах горе. Рисунките са гръцки и старинни, почти повредени, най-вече сега, когато църквата започна да капе отвсякъде.

Църквата няма амвон, проповядва се от олтара. Има шест прозореца на високо: един над коро, на изток, два на север, два на юг и един голям кръгъл, сега отново направен кръгъл на запад; други два са долу, близо до главния олтар. Свещениците се погребват пред олтара в земята. И епископът брат Илия [Маринов], блажена му памет, е погребан на същото място. Над неговия гроб наредих да се постави един камък с неговия герб и надпис. Някои от верните също се погребват в църквата. Столове няма. Жените стоят отделени от мъжете. Касетки за милостиня няма. Светената вода се държи в съдове до вратата на църквата. [Църквата] има четири врати: една голяма на запад, една към страната на коро и две други странични. Над едната е изографисана Дева Мария с младенеца в ръка. Над източната най-висока част има един кръст от бял камък. Около църквата са гробищата, оградени със стени, с три врати и една четвърта за манастира. Гробищата са благословени, имат пет дървени кръста и върху всеки гроб на верните има кръст от камък. Камбанария няма, защото господарят на страната не позволява.

Църквата е посветена на Успение Богородично. Била е осветена от старо време, но не се знаеше денят, заради което Свещената конгрегация на обредите ми беше разрешила да избера един ден по мое усмотрение. Но тъй като църквата е била изграждана няколко пъти и най-вече миналата година, когато се прибави по-голямата част отново, реших при пръв удобен случай (ако на Бог се хареса) да я осветя наново и да наредя да бъде честван освещаването ѝ със служба с осмица. Освещаването ще запиша и издълбая върху камък за вечна памет, защото, ако беше записано по-рано, нямаше да се загуби поменът на освещаването.

Църковните служби се извършват от братята денем и но-

щем. Има 15 монаси. В църквата се извършват църковни служби денонощно, богослуженията се изпълняват с голяма тържественост при наличието на 15 монаси освен останалото братство. Във всяко нещо се спазват до точка римският обред и латинският език. Само в празнични дни се четат Посланието и Евангелието на илирийски език или славянски, както го казват някои. Подир дароприношението свещеникът чете на същия език общата изповед. Списъците на задължителните празници или този по набожност се намират в коро, понеже няма сакристия в църквата.

Общо опрощение: Успение Богородично [15 август] и св. Марко Евангелист [25 април], два пъти през годината съгласно декрет на Урбан VIII, щастлива му памет. Понякога се излага пресветото тайнство.

Корото е снабдено доволно с нужните книги, като молитвослови, градуали, псалтири и пр. *Църковната покъщнина е достатъчна.*

Сакристията се намира в манастира и е снабдена от този народ с всичко: чаши, патени, кръстове, кадилници със съдчета за тамян, подвижна дарохранителница, изцяло сребърни, и чаши и патени позлатени; одежди, мантии, предни покривки за олтара, горни покривки за олтара, алби, амикти, очистници, вели, корпорали с пликовете и др. вещи за божествения култ. Литургийници с изключение на един са изпокъсани. За всичко това е описано в инвентара, едното копие е в нашата архива, а другото — в манастира. Всички тези предмети са изработени през изминалите години, защото сега не се намира никой да може да направи една риза, понеже хората обедняха от ежедневните притеснения.

Няма параклиси, нито девически манастири, защото липсва свободата и ако имаше условия, много девойки биха влезли в манастир, а така са принудени да се омъжват, като няма къде да служат на Бога в свето девство според желанието си.

Енорийски свещеници на тази църква са споменатите отци на манастира. Тайнствата се раздават на верните с готовност и навреме. Верните посещават църквата и приемат тайнствата, като често се изповядват и причестяват.

Души за причастие 1600. Души на католиците за причастие са повече от 1600 и деца от двата пола 300, по народност славяни, употребяват славянски език или илирийски. От последното посещение до днес са кръстени 126 деца; починали, големи и малки — 107; венчани — 38. Това намерих записано в книгите.

Миропомазани 260. В последното посещение не извърших миропомазване, и понеже бях вече известил за посещението и миропомазването, същия онзи неделен ден след голямата литургия бяха миропомазани деца от двата пола 260, чийто имена и презимена и тези на кръстниците пазя в архиепископския архив.

Същия този ден направи изповед на вярата един младеж българин, схизматик, който се подчини на Светата църква, 18-годишен, родом от Загоре[19], от селището наречено Крива бара[20]. На име се наричаше Младен. Миропомазах го условно. *Постановление за да се записват правилно кръстените.*

Ние, брат Петър Деодат, от Ордена на миноритите обсерванти, по божия милост и на Светото апостолическо седалище сардикийски архиепископ. След посещението на църквата „Света Мария", отнесена в небето в Чипровец, която е енорийска, прикрепена към манастира на братята минорити обсерванти на св. Франциск, нареждаме на преподобния отец настоятел и неговия заместник като енорийски свещеник, книгите, в които се записват имена на кръстените и умрелите, те самите лично по-често да оглеждат и да предупредят клисаря да положи по-големи грижи в горните записвания и да го заставят да спазва формата и начина, предадени в римския обредник.

Така се произнасяме и заявяваме ние, брат Петър Деодат, сардикийски архиепископ, собственоръчно. Издадено в Чипровец на 17 февруари 1647 г. Безплатно. Място на печата.

Брат Петър Деодат, сардикийски архиепископ

---

[1] Това посещение е описано в доклад от 1644 г. който се съхранява в APF, Visite e Collegi, vol. 25, f. 208—224 v, вж. Pall, F. O vizita in Tara Românească in anul 1644. — Studii si materiale de istorie medie, 8, 1975, 219—227; Morariu, B. La visita di un prelato cattolico nel 1644 alla..., 343—351.

[2] Има се предвид войната между Турция и Венеция за о-в Крит (1645—1669).

[3] По това време кустос на францисканците в България е Франческо Соимирович.

[4] Средиземна и Крайбрежна Дакия — римски провинции, създадени през IV в. след Рождество Христово. Средиземна или Вътрешна Дакия включва земите около Ниш, Сердика, Пауталия и Герман. Крайбрежна или Брегова Дакия включва района между р. Вит, Дунав, Стара планина и част от днешна Североизточна Сърбия.

[5] Встъпителната част от доклада на Петър Богдан не е издадена от

Е. Ферменджин. Вместо „гореспоменатите придружнтели" той вмъква придружителите от първата страница на доклада.

[6] Урбан VIII — (1623—1644).

[7] Доминиканци — членове на монашески орден за борба с албигойците, основан през 1215 г. от кастилския проповедник Доминик (1170—1221) в Тулуза.

[8] Мизия — римска провинция в днешна Северна България.

[9] Във връзка с посещението си в Северна България и Влашко в края на 1646 и началото на 1647 г. кустосът Фр. Соимирович изпраща няколко писма до Конгрегацията — вж. Acta..., 175—177.

[10] Ветарно — вероятно сегашното с. Ветрен, Пазарджишко, разположено на стария военен римски път via Sigindunum от Белград през София до Цариград. Край селото има останки от крайпътна станция и средновековно укрепление.

[11] Калачлии — в документите се среща Калачлие, Калачие, Калакние и др. — едно от известните павликянски селища около Пловдив, през 1934 г. преименувано в Генерал Николаево, сега квартал на гр. Раковски.

[12] Илирийски колеж — католическо учебно заведение, основано от папа Урбан VIII за обучение главно на младежи от южнославянски произход в Лорето, град в Италия на брега на Адриатическо море.

[13] Вероятно става дума за списъците публикувани от Н. Милев, вж. Български лични и семейни имена от XVII в. — Известия на Народния етнографски музей, 1921, № 3—4, 140—171.

[14] Хамбарлии — среща се и като Хамбарлие — павликянско селище около Пловдив, преименувано през 1934 г. в с. Житница.

[15] Давуджево — павликянско селище в Пловдивско, преименувано през 1934 г. в с. Миромир, сега квартал на гр. Хисар.

[16] Селджиково — сега с. Калояново, на 24 км северно от Пловдив.

[17] Жителите на Клисура действително осъществяват това намерение. При посещеннето си във Влахия през следващата 1648 г. Петър Богдан намира в с. Салкуца 15 католици от Клисура, вж. Calinescu, C. Altre notizie..., 344, както и поместения тук доклад на Петър Богдан от 1658 г.

[18] Петър Макизич — кнез на Чипровци. За титлата кнез вж. Христов, Х. За самоуправлението на българите в османската държава през X—XVIII в. — Истор. преглед, 1973, № 1, 18—42.

[19] Загоре — административна единица, обхващаща през XV—XVIII в. част от северозападните български земи. Турски извори за българската история. Т. 2. С., 1966, с. 105, 517, Т. 3. С., 1971, с. 521, 541.

[20] Крива бара — вероятно днешното с. Крива бара, Михайловградско.

КОПИЕ ОТ ПЪЛНОМОЩНО, ДАДЕНО ОТ ПЕТЪР БОГДАН НА СТЕФАН КНЕЖЕВИЧ НА 5 СЕПТЕМВРИ 1658 Г.

Документът разкрива педантичния ред в сложната система на многобройната администрация на католическата пропаганда. Същевременно той загатва за затрудненията, които срещат нейните представители при изпълнение на мисията си на Балканите.

Ръкописът се състои от 3 страници и се съхранява в ASV, Congregazione del Consilio, scatola 756.

COPIA

In nomine D[omi]ni n[ost]ri Iesu $\widetilde{\text{Xpi}}$. Amen. Per hoc publicum Procurae Instr[umentu]m quibus capedit pateat cui [cuimo]di et notum sit quot Anno ab eiusdem D[omi]ni Nativitatis millesimo sexcentesimo quinquagesimo octauo, Ind[iction]e XI, Dieuero V Mensis septembris, Pont[ificat]us autem Sanct[issi]mi in Christo Patris et D[omi]ni n[ost]ri D[omi]ni Alexandri Diuina prouid[enti]a Papae VII, Anno eius quarto, in mea propria residentia S[anctae] Mariae Chiprouatij, Ego fr[ater] Petrus Deod[atu]s Ord[ini]s Min[orum] de obs[ervanti]a, Diuina miseratione et S[anctae] Sedis Ap[ostoli] cae gratia, Archiep[iscopu]s Sardicen[sis] Sophien[sis] nu[ncu]patus, Traciae Daciaeque ripensis Administrator, nec non Valachiae Transalpinae Ap[osto]licus Vicarius, mente et corpore sanus meaque spontanea uoluntate ac meliori modo, uia, stylo, iure, causa et forma, quantum possum et potui et ex certa mea scientia et deliberata ueritate facio, constituo, creo, deputo et solemniter ordino meum uerum, certum, legitimum et indubitatum Procuratorem, Actorem, Factorem, negotiorumque meorum Verum ac certum Nuncium G[enera]lem et Specialem, ita t[ame]n quod specialitas generalitatis non deroget nec e contra etc. Ad[modu]m R[everendum] P[at]rem E[ratr]em Stephanum Conti a Chiprovatio ord[inis] eiusdem Custodiae Bulgariae, Custodem Actualem, Lectorem, et Praedicatorem praesentem etc. et etiam si esset absens etc.; ut meo nomine, et pro me, tamquam si ego personaliter fuissem praesens etc. compareat coram S[anctissi]mo D[omi]no N[ost]ro D[omi]no Alexandro Papa VII et coram E[minentissi]mos et R[everendissi]mos D[omi]nos Sacrae Cong[regationi]s de fide propag[and]ae Cardinales, uel ubicumque necessitas exposulauerit, coram quo uel quib[uscumq]ue nomine meo repraesentare possit et ualeat omnia negotia, scripturas, seu literas, supplicationes, et alias scripturas necessarias uel mea manu, uel etiam cuiuscis P[atr]is formatas, et conscriptas, modo non sint meijs negatijs contrarias etc. Sacra Ap[osto]lica limina nomine meo uisitare, relationem et rationem de statu Ecclesiarum mihi commissarum S[anctissi]mo et ubi opus fuerit reddere etc. Bened[ictione]m et sacras Indulg[entia]s a S[anctissi]mo petere et obtinere etc. meum statum, et miserias, quas passus sum, et in dies patior tamquam oculatus testis etiam narrare et ostendere etc. Et etiam pro me omnes et singulas pecuniarum et bonorum sum-

mas, qualitates et quantitates mini debitas, et in futurum debendas a quibusvis personis, praecipue uero a Sacra Cong[regatio]ne de fide propag[and]a et eiusdem Cong[regationi]s officijs etc[...] Ego fr[ater] Petrus Deod[atu]s, Archiepiscopus praenominatus mea propria manu praesentem Procurae Instr[umentu]m scripsi et subscripsi meaque propria manu, as sigillo roboraui Chiprouatij in Bulgaria, in mea solita resid[enti]a. Anno, et mense quibusque supra.
Fr[ater] PETRUS DEOD[ATU]S ARCHIE[PISCO]PUS SARDICEN[SIS] M[ANU] P[ROPRI]A

Locus sigilli

Io D[on] Gio[vanni] Dom[eni]co Verusio Rettore della chiesa parochiale del S[antissi]mo Saluatore in Ponte S[anta] Maria senatorio Regione Transteuere, etiam cum Iuramento etc. conosco la p[rop]ria manu e sigillo esser di Mons[igno]r fra Pietro Archiu[escov]o Sardicense e q[uest]o per la lunga pratica che ho delle sue lettere et uistolo scrivere diuerse uolte et diuerse scritture di lui si conseruano presso di me. In fede di che etc., giorno di 23 dicembre 1658.

Io fra Matteo Belnijch Vesun di Belgradi faccio fede qualmente questa scrittura e del proprio manu e sigillo del Mons igno R[everendissi]mo Archiu[escov]o di Sardica hauende haute molte le sue lettere.

Fra Matteo Belnijch manu propria

Sardicen[sis] Visitatio
S[anctorum] Liminum
S[antita]s s[ua] benigne
indulsit ut Procuratia
regilaris admihatur.

Di 6 Martii 1659
S[acra] C[ongregatio] C[oncilii]
dandas literas
atestatur ut Supra

КОПИЕ

В името на нашия господ Исус Христос. Амин. Чрез този пълномощен документ да бъде известно на когото и да е по длъжност и на какъвто и да е, че в годината на рождението на същия господ Исус Христос хиляда шестотин петдесет и осма, индикт[1] XI, на 5 ден от месец септември от папството на пресветия в Христа баща и господар Александър, по божие

провидение папа VII, година четвърта, в моята собствена резиденция света Мария — Чипровец, аз брат на Петър Деодат, от Ордена на миноритите обсерванти на изпълнението, по милост божия и благоволението на апостолския престол архиепископ сардикийски, наречен софийски, администратор на Тракия и Крайбрежна Дакия и апостолически наместник на Трансалпийска Влахия, умствено и телесно здрав, по собствена спонтанна воля и по най-добрия начин, стил, право, причина и форма, колкото мога и можах и от сигурно мое знание и като обсъдих истината, правя, назначавам, произвеждам, отреждам и тържествено заповядвам за мой верен, сигурен, законен, безспорен пълномощник, посредник, изпълнител на моите дела, разумен и верен, всеобщ и особен пратеник, така обаче, та особеността да не отнема нещо на всеобщото, много преподобния отец брат Стефан Кнежевич от Чипровец, от същата кустодия на България, сегашен кустос, лектор, настоящ проповедник, та от мое име и за мен като че ли съм бил лично на място; да се явява пред пресветия наш господин Александър VII и пред пресветите и всепреподобни господа кардиналите от Свещената конгрегация за разпространение на вярата или където нуждата ще го изисква, пред когото и да е и които и да са да може да представлява, от наше име, всички дела, писма, молби и други важни документи, съставени от моята ръка или писани от кой да е отец, при условие, че не са противни на моите интереси; да посещава светото седалище от мое име, да представлява на Негово светейшество доклад и отчет, ако е необходимо, за състоянието на църквите поверени на мен; да иска и да получава разрешение за благословии и индулгенции от папата; да разказва и показва като свидетел очевидец моето положение и злощастията, които съм изстрадал и продължавам да страдам; и в моя полза, по каквато причина и случай да изисква, да има, да получава, да намалява, отново да придобива и да постига, всички и поединично, парични суми и имоти, качествено и количествено, които ни се дължат или ще ни се дължат в бъдеще, от от които и лица да са, най-вече от Свещената конгрегация за разпространение на вярата и от службите на същата Конгрегация [. . .].

Аз, брат Петър Деодат, архиепископ, писах и подписах с моята собствена ръка този пълномощен документ и скрепих с печата в Чипровци, в България, в моята обичайна резиденция.

Година и месец, както горе —

Брат Петър Деодат архиепископ сардикийски

(Собственоръчно) Печат

Аз, дон Джовани Доменико Верузио, отговорник при енорийската църква на пресветия спасител в Понте Санта[2] познавам, че собствената ръка и печат са на сардикийския архиепископ и това заради дългото боравене, което имам с неговите писма, и като съм го виждал да пише много пъти, и разни негови писмени работи се съхраняват при мен. За което свидетелствам и прочие 23 декември 1658 г.

Джовани Доменика ди Верузио

Собственоръчно

Аз, брат Матей Белнич Веруо от Белград удостоверявам, че този почерк е от собствената ръка и печата на всепреподобния монсеньор арихепископ на Сардика, понеже съм имал много пъти неговите писма.

Брат Матей Белнич

Собственоръчно

Софийска епархия

Посещението на Светия престол

Негово светейшество благосклонно разреши пълномощничеството да бъде прието за редовно.

На 6 март 1659 г.

Свещената съборна конгрегация удостоверява — както горе — да се дадат документите[3].

---

[1] Индикт — (индиктион) — пореден номер на годината при петнадесетгодишен цикъл. Въведен е официално през 312 г. от Константин Велики. В църковни документи се среща до XVII—XIX в.

[2] Църква в Рим.

[3] Резолюцията се отнася за потвърждаване на пълномощното.

ДОКЛАД
НА ПЕТЪР БОГДАН ОТ 5 СЕПТЕМВРИ 1658 Г.

Докладът съдържа преглед върху историята на католическата църква по нашите земи. Като борави с много исторически и географски топоними и макротопоними, показател за богата ерудиция, неговият автор дава ценни сведения за робската неволя и преследванията, на които са подложени католическите мисионери и цялото българско население в средата на XVII в.

С подчертана емоционалност П. Богдан говори за нестихващата вражда между православни и католици, която дори общата робска участ не е успяла да намали. Наред с това докладът съдържа ценни демографски сведения за редица селища в българските земи и Влахия (София, Чипровец, Копиловец, Железна, Клисура, Калачлии, Хамбарлии, Селджиково, Търговище, Букурещ, Къмпулунг и други).

Засегнати са някои страни от учебното дело в Чипровец, Копиловец и Железна; стопанската история (жителите на Железна се занимават с търговия, във Влахия има търговци християни от латински обред — българи славяни) и т. н. Има данни за павликяните в Тракия.

Петър Богдан отделя място на връзките на българските католически мисионери с влашките земи и техните владетели. Като помества пълния текст на акта, с който влашкият княз Иван Константин Шчербан дарява католическия манастир, той подчертана благосклонното отношение към българското католическо духовенство.

Оригиналът на доклада се състои от 23 ръкописни страници. Съхранява се в ASV, Congregazione del Consilio, scatola 756.

[p. 1]* Sardica antiquissima et nobilissima Ciuitas Traciae iuxta montem Haemum, et Mysiam Superiorum inter Illyrici orientalis Prouintias, a sacris et prophanis scriptoribus connumerata, et ab ipsis Ap[os]tolorum Principibus aduentu, et peregrinatione illustrata nec non a Clemente Romanorum postea Ep[isco]po alimquamdiu gubernata; adeo ut Illyrica gens tunc potentissima inter primas Ap[osto]licae fidei plantas, primogenita meruit annumerari, ut expresse Urbanus gloriosae memoriae Papa 8-s in Constitutione Collegij Illnrici facta an[n]o 1627 in Ciuitate Lauretana declarat.

In eadem Sardicae Urbe adest Ecclesia Cathedralis, et hodie Archiep[iscop]alis ad quam coadunata fuit de anno Christi 347.

Universalis sancta synodus cum interuentu occidentalium Ep-[isco]porum 300. Orientalium uero 700 ex pluribus, quam 35 Provintijs tempore Julij Papae I ex quo Sardicense Concilium, licet ibi non fuerit integrè terminatum, ob causa de quibus in appendice illius fuit dictum.

Posterioribus uero saeculis ipsa Civitas a nomine Sophia, q[uo]d est titulus Ecclesiae illius nuncupari coepit. Hodieque ipse Archiep[isco]pus Sardicensis, etiam Sophiensis n literis Ap-[osto]licis expeditionis eius coniunctim utraque nuncupatione appellatur.

Hanc Sophiae Urbem nonnulli recentiores scriptores, male in Regno Serviae, olim provintia Dardaniae reponunt, cum eius situatio censeri debeat in Bulgaria parte Traciae, quam Bulgarorum gens Asiatica, a Volgo Asiae fluvio, et Regionè, in qua olim [p. 2] habitabat circa annum [omi] Dni 625 traijciens Istrum, id est Danubium amnem cum Uxoribus, et filijs innumerabili multitudine, locustarum, et fulminis instar, Traciam, Macedoniam, et Illyricum, in medio Haemi, et Rodophe montim occupauit. Inclinante postmodum Imperio Romano, eadem Bulgarorum natio in ipsis Regionibus, et ultra, usque, ad Mare Euxinum Regnum extulit. Et multis saeculis felicissime Romanorum Imperatorem tributum sibi dari compulit. Comseruait, adeo ut totum illud terrae tractum Superioris et Inferioris Mysiae, et pars Traciae communi uocabulo, Bulgaria ad hanc unsque dien nuncupatur. Sedesque Regni Bulgarorum diu in ipsa Sophiensi Civitate floruit, donec ipsa Bulgarorum gens, Rege, Principatus, et bonis omnibus, ab ipsimet Turcis miserime expoliata fuit. Et in uarijs dispersa Regionibus fidem Chatolicam mirabiliter sub Turcarum oppressione inter Graecos, S[anctae] Sedis Romanat perfidissimos hostes servat, et retinet.

Ad huiusmodi Sardicensem, seu Sophiensem Ecclesiam, ab Urbano Sancae Memoriae Papa VIII per Sacram Congregationem de fide propaganda promotus fuit de anno 1641 fr. Petrus Deodatus Bulgarus de Chiprovaz, Ord[ini]s Min[oru]m de obs[ervan]tia S[ancti] Francisci cum prouisione scutorem ducentorum monetae, quolibet anno ipso soluendum per eadem S[acrae] Congregationem, qui dictam Ciuitatem et eius Dioecesim saepius uisitauit; illosque Chatolicos, et deuotissimos S[anctae] Sedis Ap[osto]licae populos, sacro Chrismate Confirmauit, praedicatione Evangelica muniuit, et alijs Pontificalibus, et pastoralibus functionibus incredibili eorum laetitia est consolatus, pro ut ex [p. 3] pluribus relationibus per se et per Procur[atore]m

E[inentissi]mis Pat[ron]ibus huius S[acrae] Congregationis datis fusiaus patet.

Antiqua Sophiensis Cathedralis Ecclesia, a Turcis occupata in Mesquitim fuit conuersa, sicut, et omnes aliae sacrae aedes; adeo, ut in ipsa ciuitate nulla alia Ecclesia, seu Monasterium alicuius sexus reperiatur, praeter unam exiguam Cappellam inferius describendam.

Archiep [isco] pus huius Ecclesiae nullum, palatium, seu domum pro eius habitatione habet, minusque aliquos fructus, seu redditus, qui antiquitus ipsius et eiusdem Ecclesiae erant; quia omnia Turcae occuparunt; et possident, et quod miserabilius est, ipse Archie [pisco] pus non potest ad suum libitum ingredi praefatam Ciuit [ate] m nisi occulte, et habitu mercatoris, cum quibusdam mercatoribus Chiprouatiensibus, aut ragusinis, tunc secrete uisitat illos incocolas chatholicos urbis praefatae; et festinanter factis functionibus statim discadit quia si Praefectus ipsius Civitatis dictus Beglerbeg, id est Principum Dux, locum tenens Imperatoris Turcarum sciret aduentum Archiep [isco] pi, latini ritus illum capere demandaret; et in Carcerem retineret; donec tributum quingentorum argenteorum et ultra solvere sibi: Sicuti quoljbet anno soluit Metropolita Sardicensis Schismaticus Graeci ritus, qui habita notitia Archiep [isco] pum latinum, uel adesse in eadem Urbe uel in Visitatione illius Diocesis denuntiat Turcis, qui excurrentes hin inde per Urbem, et extra ipsum Archiep [iscop] um sedulo requirunt, et repente aprehendunt, quem ad Principem Sophiam conducere satagentibus, et in Carcerem intrudere cupientibus, catholici uita periclitantes cum nimio tremore, et metu ad Tribunal Judicis, qui in alia Ciuitate residet concurrunt, et sic magno studio, labore, et summa pecuniarum plus quam 300 scutis Archiep [isco] pus redimitur quod non semel, sed quater, aut quinquies factum est, ut omnibus [p. 4] illas partes incolentibus patet quia; et multoties fugiente Archiep[iscop]o, et a chatolicis abscenso schismatici, seu illorum sacerdotes Turcis persuadent, et sic ligatos Patres minoritas Regularis observantiae S[ancti] Francisci ad Beglerbeg id est Ducem Sophiam conducunt, et sic pondus tributi ab Archiep[iscop]o, Minorumque eleemosinis, et a Chatolicis pro redimendis f[ratr] ibus monachis persoluitur, quod ex Turcarum lege non procedit, sed ex calumnijs inuidi hostis Sanctae Sedis Romanae Archiep[isco]po Schismatico Graeci Ritus. Nam uoto iniquo idem Graecus Archiep[iscop]us se astrinxit, ut in Bulgaria et Sophiensi Diocesi summo affectu et studio anhelet Romanum Ritum, et eiusdem Ritus Ep[isco]pos, sacerdotes, aut Monachos extirpare; et penitus exterminare possit incumbat, et ideo

toto robore et summa sua vi quantum postest, persequitur, et falsissimis calumnijs apud Turcas calumniatur ipsumet Archiep [isco]pum Romani Ritus Monachos Minoritas, et alios electos Catholicos. Quem etiam omnes tam saeculares quam sacerdotes sequuntur schismatici, qui avide cupientes uiuos quodam modo deglutere Cantholicos, quam plurimos in montibus, campis, aut uijs strictis, uel syluis uastis aprehendunt, et ad antra quaelibet, uel cauernas ducunt, non solum bonis expoliatos verberibus afficiunt, sed quod summi, et gravissimi facinoris est, occidunt, et iugulant, cadauera mittentes in profundissimis montium, uel campestrium fessis.

In eadem Urbe nullus clerus, aut sacerdos ex ea oriundus adest. In ea reperitur vetus Capella sub Invocatione Purificationis B[eatae] Mariae Virginis sine campanile, campanis, et sine fonte Baptismali, et Cemeterio. Huiusmodi Capella habet tria Altaria, optime Candelabris, picturis, et sacris supellectilibus ornata. Primum Altare est B[eatae] Mariae de Rosario, cum [p. S] eius antiqua pictura, et 15 Misterijs illias. In hoc Altare adest tabernaculum ligneum, cum pictura Calicis, et ostia, intus est indutum serta rubea et clauditur duabus ianiculis, uitrea, et lignea cum claui; In hos Tabernaculo quotidie asservatur Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum in Pixide de argento inaurata et cooperta panno inaurato coram quo quotidie ardet Lampidis lumen. Ante hoc Altari omnibus diebus cuiuslibet hebdomade recitatur a Capellano, et populo Rosarium B[eatae] Mariae Virg [ini] s cum magna deuotione. Secundum Altare est maius Purificationis B[eatae] V[irginis] Mariae cum antiqua eius pictura et super illud est Cricifixus in tabula depictus et Indulgentia Concessa a S [ancta] Memoriae Inocentio Papa X pro festo eiusdem Purificationis. 3 Altare est S[ancti] Rochi cum Imagine B[eatae] V[irginis] Mariae ac S[ancti] Francisci super omnibus dictis Altaribus celebratur Missa. Et cum d [ict] a Capella ut asseritur fuerit aedificata a Mercatoribus Regusinis ex Privilegio Turcarum Reipublicae Ragusinae concessa. Ipsi mercatores elligunt Capellanum Sacerdotem Saecularem de Ragusio amouibilem, et illi quolibet anno constituunt stipendium pro competenti eius uictu. Huiusmodi Capella habet sacristiam sufficienter ab ipsis Mercatoribus provisa de Calicibus cum patenis de argento, ac omnibus sacris supellectilibus ad celebrationem Missarum; et ornamentum Altarium necessarijs ita ut nec reparatione nec aliis indiget rebus; in ea t [antu] m nulla est Confraternitas alicuius sexus.

In praefata Urbe Sophiae ordinarie incolunt, septuaginta, et

ultra animae chatholici ritus praecipue Mercatores ragusini, quorum nonnulli habent uxores et liberos. Quotidis etiam reperiuntur alij Catholici, eiusdem ritus Bulgari, Bocnences, Serbi, tum in transitu, quam in agendis negotijs mercaturae, et omnes conueniunt, ad dictam capellam pro sacro audiendo. Omnes d[ic]ti Catholici sepeliuntur extra Ciuitatem in loco sepe circumvalato. [p. 6] In Dioecesi Sophiensis Archiep[isco]patus reperiuntur plura oppida in quibus adsunt Incolas, Catholici Ritus.

Parochialis

In Chiprovaz oppido est Ecclesia sub Invocatione Assumptionis B[eatae] Mariae semper Virg[ini]s cum quator Altaribus siue Capellis. Primum Altare est Maius sub uocabulo eiusdem Assumptionis cum pictura Romae facta. In illo adest Imago B[eatae] Mariae Virg[ini]s cum Bambino Jesu in brachio depicta in tabula, quae cooperitur cum alia simili Imagine depicta in panno serico, et detegitur festiuis diebus solemnibus maxima cum ueneratione, et deuotione populi. Circa ea sunt pluri ornamenta, et uota apgentea, nec non picturae Sanctorum Joannis Baptistae Petri et Pauli Ap [ostolo] rum, Francisci, et Antonij de Padua. Super hoc Altare adest tabernaculum ligneum pulchre extra constructum, et inauratum; intus verò serico coopertus panno. Quotidie in eo asseruatur Sanctissimus Eucharistiae Sacramentum, in Pixide argentea inaurata, et uelo sericeo albo tecta. Clauditur ianicula lignea et foris deaurata, et Saluatoris resurgentis Imagine ornata, intus panno sericeo uariato tecta, cum clavi, Coram quo continue ardet lampidis lumen. Juxta hoc Altare est Armarium in muro cum scriptione externa horum verborum „OLEA SACRA" in quo quotidie asservantur tria uascula argentea Sacrorum Oleorum, quolibet anno die Jovis in Coena D[omi]ni ueteribus combustis renouantur et consecrantur per eundem Archiep[iscop]um Sophiensem, in eadem ecclesia, pro usu totius Provintiae. Reliqua uasa argentea eorundem Sacrorum oleorum conservantur in Monasterio, ac Cella ad usum Sacristiae in loco decent: Hoc [p. 7] Altare habet quatuor candelabra quacunque die feriali Crucem et tabellas ad usum Missae, 2^{m} Altare est Sanctae Crucis cum Imagine Crucifixi in Italia facta, sub eadem cruce sunt Imagines B[eatae] V[irginis] Mariae, S[ancti] Joannis Evangelistae, ac S[anctae] Mariae Magdalenae. Ad hoc Altari est Priuilegium die lunae Cuiüslibet hebdomadae et per octaua Mortuorum concessum a S[anctae] Memoriae Paulo V pro celebratione Missarum pro Defunctis. 3^{m} Altare est S[ancti] Georgij Martyris Cum figura S[anctissimi] Francisci, et Anto-

nij de Padua. 4m Altare est Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae cum illius Imagine. Omnia praedicta altaria sunt optime ornata candelabris, et alijs sacris supellectillibus. Juxta d[icta]m Ecclesiam in eius Coemeterio, est in muro extructa Capella cum Altari, et pictura B[eatae] Mariae Virginis; et S[anctissimi] Ap[ostolo]rum Petri, et Pauli more Graecorum ubi in solemnitatibus celebratur Missa, ad maius commodum multitudinis populi, quam tuno d[ict]a Ecclesia capere non potest.

In eadem Ecclesia quotidie conservantur 3a uasa aquae benedictae, concionatur diebus festivis populo idiomate illyrico ad Altare maius. In ea sunt plures sepulturae pro sacerdotibus, etiam nonnullae pro laicis separatim. Reliqui uero sepeliuntur in Coemeterio contiguo Consecrato. Adest in illa Chorus adhuc minime perfectus, et in eo sunt libri Ecclesiastici chorales, Psalterium, Antiphonarium, Graduale, Martyrologium, Ordinarium, ac tabula festorum, iuxta declarationem S[anctae] Memoriae Urbani VIII. In eadem Ecclesia quotidie recitatur, et canitur totum officium Divinum; a Sacerdotibus et inferioribus Ordinis S[ancti] Francisci de Obs[ervanti]a iuxta regulam eiusdem ordinis. Quotidie ab ipsi cantatur Missa [p. 8] Conventualis, et celebrantur aliae Missae privatae cum magna populi frequentia, et deuotione, omnia huiusmodi divina peragantur latino sermone rituque, diebus t[amen]n festiuis canitur Ep[isto]la, et Evangelium in lingua Illyrica, seu Slavonica, ad intelligentiam populi eiusdem linguae, et nationis, iuxta facultatem impartitam illis Sacerdotibus per S[anctae] Sedem Apostolicam.

Ipsa Ecclesia indiget reparatione in multis locis: populus summopere desiderat illam reparare, sed ob eximiam pauperitatem, et tot tributa quovis anno Turcis solvenda non potest.

In eadem Ecclesia est fons Baptizmalis, constructus in saxo, et angulo Ecclesiae copperitur ianua lignea, et clauditur claui intus et uasculum pro unctione baptizandi. Renouatur, et benedicitur ipsa baptizmalis aqua bis quolibet anno Sabbato Sancto, et Vigilia Pentecostes iuxta Ritum S[anctae] Ecclesiae Romanae.

Confessionaria nulla adsunt ob angustiam Ecclesiae. Confessiones tamen audjuntur in Ecclesia quando non est concursus totius populi, et alias audiuntur in Coemeterio.

Campanile et campanae non sunt, quia Turcae ex lege sua non concedunt.

Et nulla adest Sacristia, quae ob impedimentum Turcarum non potest aedificari. Tamen ipsa Ecclesia est optime provista de omnibus sacris supellectilibus necessarijs ad ornamentum Altarium, ad Celebrationem Missarum, et diuionorum

officiorum fum Solemnium tum priuatorum omnium celebrantium iuxta uariationem festorum. Haec non de sacris libris, ac de sacris, vasis, candelabris, Thuribulis, et nauicellis de argento opus habet; adeo ut in toto Regno Bulgariae, et fortesse in alijs Provintijs sub iugo Turcarum nulla Ecclesia melius sit huiusmodi sacris rebus munita. Quae omnia conservantur in Monasterio in propria Cella ad hunc effectum tantummodo praeparata sub cura Sacristae eiusdem Ordinis. Qui quolibet die defert ad Ecclesiam et ab ea ad Monasterium omnia necessaria ad Celebrationem Missarum diuinorumque [p. 9] officiorum. Sacerdotes induuntur uestimentis sacris in Choro eiusdem Ecclesiae super credentia cooperta Tapeto.

In hac Ecclesia nullus clerus sacerdotum saecularium adest. Cura huiusmodi Ecclesiae etat penes Regulares infrascripti Monasterij, etiam cura et Parochiae. Adsunt libri et Baptizatorum, Matrimoniorum, et Mortuorum.

Proue, et iuxta eandem Ecclessiam, est constructum Monasterium Regularium S[ancti] Francisci minorum obs[ervantiae] ab ipsis constructum cum quindecim cellis pro tot sacerdotibus qui in illo quotidie manent, inseruiunt d[icte]s Ecclesiae, exercent curam animarum non solum in d[ic]to oppido Chiprovaz, sed in pluribus alijs locis Bulgariae iuxta praeceptum Superioris. Inseruiunt quoque Archiep[isco]po in omnibus functionibus Sacris, et necessitatibus quotidianis. Sunt aliae in eo mansiones pro inferioribus, ministris, et alijs indigentijs. Ipsi Regulares uiuunt ex quotidianis Eleemosinis fidelium.

Huiusmodi Monasterio est iuxta muro communi Domus exigua pro habitatione eiusdem Archie [pisco]pi, qui ordinarie in ea residet, et quotidie in Refetorio eiusdem Monasterij alimentum Charitatis cum caeteris Regularibus in communi habet.

Numerus Catholicorum, Ritus, et obedientiae Sanctae Romanae Ecclesiae excedunt summam 1600 animarum utriusque sexus, et aetatis, quos non licet describere ob metum, et periculum Turcarum. Sunt deuotissimi, frequentant saepae Sacramenta, eleemosinas libenter faciunt, erga Sancta Sedem Apostolicam deuotionem, et oboedientiam maximam profitentur. Pro chatolica Religione, Romanoque ritu incredibilia mala a Turcis, et Graecis scismaticis quotidie sustinent. Ipsi non solum d[ic]tam Ecclesiam prouident de omnibus necessarijs, sed ipsos Regulares a Turcis oppressos, et carceratos adiuuant intercedendo pro ipsis, ac proprijs pecunijs illos redimendo. Sunt idiomate et natione slavi Bulgariquos adeo Urbanus S[ancta] Memoriae Papa VIII adamauit, ut sumptibus, et eleemosinis Sac[ri] Ap[osto]l[ici]

Pal[atij] sex iuv [p. 10] enes alumnos ex ea Prouintia in Collegio Illyrico Lauretano continué alli, et educari mandauit, sed progressu temporis huiusmodi pia instituti post obitum gloriosi Pontificis prorsus sublata fuit cum maximo damno illius iuuentutis et animarum.

Nihil hominus semper praefatum Monasterium proprijs sumptibus semper Magistrum Grammaticae tenebat in eodem Monasterio pro docendis pueris tum qui eandem Religionem ingressuri erant, tum omnes alios de eodem oppido. Postremo uero ad petitionem eiusdem Archiep[isco]pi Sacra Congregatio de fide Propaganda deputauit Magistrum Grammaticae cum stipendio annuo scutorum viginti quinque monetae. Cui Magistro d[ictu]m Monasterium dat uictum in suo Refectorio cum familia, ac habitationem Continuam, cui etiam additum fuit emolumentum unius molini, per quemdam comitem ex Germania, ut ipse magister libentius incumbere possit huiusmodi oneri.

In oppido Kopilouaz

Adest Ecclesia Parochialis sub invocatione S[anctissimi] Apostolorum Petri et Pauli nuper aedificata. In ea sunt tria Altaria optime ornata. P[rimu]m est maius ipsorum S[anctissimi] Ap[osto]lorum cum Indulgentia pro die festiuitatis illorum. In hoc adest tabernaculum ligneum, extra inauratum, intus uero sericeo panno coopertum in eo quotidie conseruatur Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum in Pixide argentea inaurata, et albo sericeo uelo tecta, et clauditur claui et ante cum contino ardet lampadis lumen. Iuxta hoc altare est armarium in muro cum inscriptione externa huiusmodi uerborum „OLEA SACRA". In quo quotidie conseruantur tria uasa argentea sacrorum oleorum et quolibet anno combustis ueteribus renouantur die Jouis in Coena D[omi]ni per eundem Archiep[isco]pum consecrata pro usu totius Provintiae. Reliqua uasa argentea corumdem sacr[orum] oleorum conseruantur in Monasterio et in cella ad usum Sacristiae in loco decenti. In hoc Altare est pictura Imaginum B[eatae] Mariae Virginis, S[anctissimi] Ap[osto]lo[rum] Petri et Pauli, Nicolai [p. 11] Ep[isco]pi, Marci Evang[eliaris] Francisci, et Antonij de Padua. 2^{m} Altare S[ancti] Stephani Protomartyris, cum pictura Imaginis ciusdem S[ancti] Stephani, ae S[anctissimi] Francisci, et Antonij de Padua, nuper in Italia pulchre et ornate facta, 3^{m} Altare est S[ancti] Michaelis Archangeli cum illius pictura, et est privilegiatum pro defunctis singulis secundis ferijs, et per octauam mortuorum iuxta e S[anctae] M[emoriae] Urbani VII. Omnia praefata altaria sunt optime breue or-

nata sacris supelectilibus, candelabris, et alijs necessarijs. Ad est etiam alia Indulgentia pro die festiuitatis S[ancti] Gregorij Papae concessa ad X^m ab Innocentio G[loriae] Memoriae Papae X^o.

In ea adest chorus nuper factus cum stallis pro Regularibus infrascriptis qui die nuctuque recitant totum diuinum officium qualibet die iuxta formam Regulae Ord[ini]s Ritu Romano et sermone latino.

Cura animarum stat penes illos Regulares. Nullus clerus saecularius in ea adest. Confessionaria ob angustiam Ecclesiae in ea non adsunt. Confessiones audiuntur extra eam in Coemeterio, quando est magnus populi cincureum.

Extra Ecclesiam, et circa eam sepelliuntur fideles.

Coemeterium adest extra oppidum, in uno colle ubi sepelliuntur ipsi fideles ob angustiam loci circa Ecclesiam pra[efat]am.

Praedicta Ecclesia nullam habet Sacristiam t[ame]n habet Calices, Cruces, patenas, Thuribulis cum navicela de argento, Candelabra et omnia alia sacra supellectillia, necessaria ad celebrationem Missarum di u inorumque officiorum solemnium et privatorum, nec non sacros libros, Missalia Breuiaria Psalterium, Antiphonarium, Graduale, et alias necessaria pro usu Chori, quae omnia asseruantur in infrascripto Monasterio in Cella ad usum sacristiae sub cura sacristae Regularis. T[ame]n Sacerdotes induuntur sacris uestimentis in Choro super credentia nuper a Moderno Guardiano facta.

Predicatur singulis diebus festiuis idiomate slauonico illis Chatholici, ad quorum consolationem, et intelligentiam canuntur E[pisto]lae et Evangelia inter celebrationem Missarum. [p. 12]

In dicto oppido est prope eandem Ecclesiam Monasterium Regularium S[ancti] Francisci Minorum de Obs[ervanti]a cum octo Cellis pro mansione tot Sacerdotum eiusdem ordinis licet plus, et minus 15 ordinarie soleant in eo habitare Sacerdotes, sunt aliae mansiones pro usu quotidiano cohabitatione Clericorum, et inferiorum ministrorum.

Ipsi Regulares uiuunt de Eleemosinis fidelium, quibus administrant Sacramenta et omni charitate inseruiunt in omnibus ad curam animarum necessarijs, nec non docent iuventutem eorundem fidelium quotidie 60 pueros devotionem, doctrinam bonos mores et literas absque ullo stipendio.

Numerus Chatolicorum excedunt summam 1500 untrisque sexus et aetatis. Omnes sunt ritus, et deuotionis S[anctae] Romanae Ecclesiae erga quam profitentur obedientiam, deuotionem, et exaltationem. Inter quos multi sunt natione Albanensos, seu Epirotae, antiquitus ex Epiro ad hoc oppidum profugati, conse-

ruant propterea reliquia Epiroticae linguae, sed communiter loquuntur et utuntur lingua Slavonica cum Bulgaris.

Ipsi Catholici dictam Ecclesiam providēt de omnibus necessarijs ad cultum Dei proprijs, laboribus, licet sint miserabiliter a Turcis, et Graecis oppressi, et persecuti.

Xelezna Terra adinstar oppidi

In hac terra adest Ecclesia Parochialis sub Invocatione S[ancti] Antonij Abbatis cum duobus Altaribus videlicet Altare maius eiusdem S[ancti] Antonij, in quo est Tabernaculum ligneum inauratum intus serico panno tectum. In quo continuo asseruatur S[anctissima]m Eucharistae Sacramentum in Pixide de argento inaurata cum panno serico circa eam, clauditur claui, et quotidie ante illud ardet lampidis lumen.

Aliud Altare est S[anctissi]mi Salvatoris cum eius Imagine, utrumque est ornatum mediocriter, candelabris de auricalco, et sacris supelleotilibus necessarijs In [p. 13]ea adsunt duae Indulgentiae pro diebus festivitatis S[ancti] Antonij Abbatis, et 2^{dae} feriae Resurectionis D[omi]ni. Est etiam Privilegium pro defunctis ad praedictum Altare S[ancti] Antonij feria secunda cuiuslibet hebdomadae, et per octauam mortuorum.

Ecclesia praedicta indiget reparatione et adeo in pluribus locis tectum illius scissum est; ut saepe non celebratur intus, sed extra illam in quadam capella vel Altare in Coemeterio eius consecrato, et muro ualato, constructo. In muro dictae Ecclesiae iuxta Altare maius in cornu Ep[isto]lae est Armarium coopertum serico panno, et clauditur Clavi, In eo continuo asservantur uasa argentea cum sacris oleis; quae quouis anno renouantur combustis veteribus. Extra d[ictu]m Armarium est inscriptio horum uerborum „OLEA SACRA".

Confessionarium in ea nullum adest, audiuntur Confessiones in dicto Coemeterio.

Adest fons Baptizmalis, qui suis Temporibus quolibet anno renovatur.

In ea plures pro Sacerdotibus sunt sepulturae. Laici nonnulli in terra, et in coemeterio praedicto sepelliuntur.

Nullus clerus saecularis, aut chorus uel sacristia reperiuntur. Quotidie Regulares infrascripti celebrant Missas et recitant integrum Officium Diuinum, qualibet die iuxta illius Ord[ini]s Regulam, ritu et sermone latino.

Diebus festiuis Concionatur populo lingua slavonica, et in ea legguntur, Ep[isto]lae et Evangelia inter Missarum Solemnia, ad maiorem consolationem, et intelligentiam populi. [p. 14]

Habet Calices, patenas, cruces, thuribulum, et nauicellam omnia de argento et multa alia sacra uestimenta, et apparamenta necessaria ad celebrationem Missarum, diuinorumque Officiorum et ad ornamentum Altarium; nec non Sacros libros pro usu Missarum et Chori. Non habet t[amę]n aliqua Pluuialia, vel Dalmaticas. Omnia praefeta asservantur in infrascripto Monasterio in Cella ad usum Sacristiae.

Juxta dictam Ecclesiam est constructum Monasterium Regularium Ord[ini]s S. Francisci Minorum obs[ervan]tiae cum septem cellis pro tot sacerdotibus ibi commorantibus, et alijs paruis Mansiunculis pro Clericis ministris, et alijs quotidianis necessitatibus familiae eorundem . Viuunt ex eleemosinis fidelium.

Cura animarum exercetur per eosdem Regulares qui omni Charitate inseruiunt populo docendo iuuentutem devotionem, pietatem doctrinam, bonos mores et literas sine aliquo stipendio.

Numerus Catholicorum Romani Ritus erunt circa 400 animae utriusque sexus, et aetatis, exercent quasi omnes mercaturas hinc, inde, et eorum laboribus, et industria provident de rebus spectantibus ad Cultum Dei, et ornamentum d[icta]e Ecclesiae; quam restaurare magnopere cupiunt, sed ob paupertatem nequeunt. Sunt Deuotissimi, et Obedientissimi erga S[ancta]Sedem Apostolicam. Natione, et lingua sunt slavi Bulgari.

Klisura Casale

Distat duobus milliaribus a Xelezna. Ecclesia Parochialis sub Invocatione S[ancti] Michaelis Archangeli. In dicto Klisura casale cum uno [p. 15] Altari, et una Indulgentia pro die festiuitatis illius.

In ea sunt unus Calix cum patena et una Crux de argento, tres planetae, unum Missale laceratum, et pauca alia sacra supellectilia ad usum Altaris.

Non est fons Baptizmalis nes Sacristia.

Sepelliuntur fideles circa illam.

Numerus animarum non excedit summam 140 qui durante presente bello Turcarum cum Venetis sepius deserunt d[ictu]m Casale ob molestias Turcarum. Hi sunt obedientes, et deuoti erga S[ancta] Apostolicam Sedem.

Curam animarum exercet Sacerdos Ord[ini]s f[rat]rum Minorum de ob[servan]tia S[ancti] Francisci, qui olim habebat a Sac[ra] Cong[regazio]ne de fide propaganda annuam prouisionem scutorum 15, quae pluribus annis ei non fuit soluta. Tamen Custos Monasterij Xelezne, mittere solet quemdam de suis Sacerdotibus, celebrare Missam, et praedicare eisdem Catholicis

praefati Casalis, uel si in eo reperiuntur, uel alibi sunt declinat; adeo ut diebus festiuis illis Sacrum non desit.

Juxta d[icta]m Ecclesiam est Domus cum quatuor Masiunculis edificata mendicitate Regularium S[ancti] Francisci de Obs[ervan]tia pro usu Parochi, et hospito eorundem Regularium ad illam diuer tentium.

Haec sunt que Archiep[isco]pus Sophiensis referre potest Emin[entissi]mis Patribus de statu Ecclesiae, et Dioecesis illius, deplorandae potius quam describendae, in ultima Visitatione per ipsum personaliter in omnibus praefatis Ecclesijs facta de anno 1656 cum tot periculis, timoribus, et afflictionibus habitis, ex insidijs Turcarum. E quorum manibus zemel effugere non potuit (sed ut supra diximus), et quam pluries sola pietas diuina illum latentem, et fugientem liberauit. Nonnulli vero Regularium d[ic]ti Ord[ini]s in Monasterio Chiprouaz ter capti fuerunt, et uerberati, in Carcerem detrusi, et ligatis manibus ad tergum illos publice Turcae post equos nudis pedibus, et pedester Sophiam abduxerunt sic verberibus opprobrije, et [p. 16] multorum generum aerumnis affectos. Haec fuerunt eodem Visitationis tempore et singulis uicibus liberati fuerunt solutionis tempore uicibus liberat fuerunt solutione 200 scutorum et ultra. Etiam pluries Turcae Conuentum Chiprouaz irruerunt, et fugientibus Regularibus Chatolicos oppidi ligauerunt, doneo solutio illis solueretur, ut illi uolunt Turcae.

Et quoniam ipso fr[ater] Petrus Deodatus modernus Archiep[isco]pus Sophiensis est Administrator et Vicarius Ap[osto]licus Aliarum Ecclesiarum Traciae Daciaeque Ripensis, et Valachiae Transalpinae, Ep[isco]pos residentes non habentium; por Breue Ap[osto]licum, Misit cum facultate necessaria f[ratre]m Paulum a quinque fontibus Theologum, Concionatorem. et Guardianum in Kopilovaz, uisitare Catholicos in ceteris Traciae Partibus ob impedimentum eiusdem Archiep[isco]pi, se ille transtulit, et de anno 1656 illos uisitauit, et relatinem dedit locaque uisitata hoc modo descripsit.

In Philipopoli magna Ciuitate sunt Catholici No 16 Ritus Romani et omnes sunt Mercatores Ragusini carentes uxoribus; nullam habent Ecclesiam sed unam tantum planetam, non habent sacerdotem, et pro celebratione Missae alicuius festi utuntur Missionario Paulianistarum qui in domo priua aliquando eis Missam facit.

In Casale Calaciae sunt 60 familiae, et animae Catholicorum № 480 omnes fuerunt Paulianistae heresiae professores, quoi ad Ritum Romanum, et obedientiam Sanctae Ap[osto]licae Sedis

Regulares S[ancti] Francisci de Chiprouaz conuererunt sunt ex tunc annic iltra 40 nullam habent Ecclesiam seu Cappellam, habent; Sacerdotem Saecularem Athanasium Rodovich ex Natione illorum Missionarius Sac[rae] Cong[regazioni]s de fide Propaganda, qui illis sacrum celebrat in domo priuata. Habent duas Planetas, et alias [p. 17] sacras supellectiles licet laceras, et pervetustas. Sunt lingua et natione slavi Bulgari pauperimi.

In Hamabarlie, et Selcikovo duo Casalia in distantia unius Milliaris, sunt animae 160 Catholici Ritus, omnes ex Paulianistis, non habent aliquam Ecclesiam, nec Sacerdotem, neque apparamenta, quae defert idem Missionarius, quando illis celebrat Missam aliquando in Domo priuata.

In Dauuceuo Casale sunt Catholici Romani ritus, ex Paulianistis No 100 non habent Ecclesiam nec Parochum, sed unum Calicem, et unam planetam utuntur t[ame]n Missionario praefato qui, illis in Domo priuata aliquando Sacrum facit.

Eodem Anno 1656 per literas, et nuntios Serenissimi Principis Valachiae Schismatici Graeci Ritus vocatus fuit idem Archiep[isco]pus administrator Provintiae illius ad se statim transferendum, a quo humanissime fuit exceptus, et maxima munificentia tractatus in Ciuitate Targovistiensi in qua ordinarie est residentia, et sedes ipsius Principis, qui cum ex antinqua Traditione notitiam haberet, quod Ecclesia et Monasterium S[ancti] Francisci in eadem Civitate fuisset aedificata, et dotata ab eius Maioribus pro usu et commodo Regularium ord[ini]s eiusdem Diui Francisci ob specialem Devotionem erga huiusmodi religionem. Dictam Ecclesiam et Monasterium tunc uacans per obitum cuiusdam f[rat]ris Antonij ipsi Archie[pisco]po largissime donauit, cum omnibus bonis et pertinentijs, ac iuribus, cum facultate suos subditos absque ulla appellatione castigandi, ut fusius patet ex literis donationis in forma diplomatis in pergamena Carta, idiomate slavonico ac literatura Ciriliana, seu seruiana descriptas, ac ab ipsomet Principe subscriptas cum sigillo ipsius pendente, quae tranuersae in latinum sonant hoc modo ut infra [p. 18]

Nos Joannes Constantinus Sciarbanus Miseratione Diuina Princeps, et Woyuoda totius Prouintiae Valachiae Transalpinae etc.

Nostri muneris est curam universae Prouintiae gerere, et oculos mentis meae, ad omnia quae nostrae Jurisdictionis sunt eleuare, et meliora in omnibus providere, praecipue uero his rebus quae Dei honorem, et Ecclesiae nitorem concernunt sedulo incumbere. Ecclesias enim decet Sanctitudo in longitudinem die-

rum. Ecclesia antem Domus Dei est, et Domus orationis; in Ecclesia Deus a fidelibus colitur, Tribunal ibi manet Xristi. abi Dei Filius in Incruento Sacrificio, Hostia immaculata, et Agnus sine crimine Deo P[at]ri offertur pro peccatis populi. Quapropter considerantes nos non absque compassione cordis n[ost]ri, Ecclesiam et Monasterium S[ancti] Francisci Romani Ritus in Civitate n[ost]ra Targouistiensi, nonnullis abhinc annic non uti decet moderatur, pro n[ost]ri muneris officio, et pro Dei amore, ac optimo statu eiusdem Ecclesiae, et Monasterij, meliora pro futúris temporibus providere non sumus dedignati. Cum igitur ab immemorabili tempore, praedictam Ecclesiam, et Monasterium Antecessores n[ost]ri, clementia, et pietate moti, privilegijs, gratijs et beneficiis, fauorabiliter prosecuti sunt, concedentes, et donautes, nonnullos subditos, et Hortulanos, caeteraque bona, tam mobilia, quam immobilia, ut Religioso maiori cum commoditate Diuinis in laudibus vacarent: Nunc vero n[ost]ris temporibus uti raelatum habemus, immo proprijs oculis perspicimus, Ecclesiam superius nominatam, et Monasterium, simul cum omnibus bonis, feré destructa et desolata, eo quia Religiosi, qui ultro citroque veniebant, parvam, uel nullam curam conseruandi Monasterium, et illius bona habuere; praesertim his diebus, omnia desolata, et destructa totaliter uidimus: dummodo, et ille unicus pater qui erat, mortuus esset. Considerantes itaque Nos damna [p. 19] et indignum statum eiusdem Ecclesie et Monasterij, ac illius totaliter vacationem; oculos mentis n[ost]rae convertimus, ad Reverendissimum Archiepiscopum Sardicensem P[at]rem Petrum Deodatum a Chiprouatio eiusdem Franciscanae familiae Alumnum, et Ap[osto]licum Vicarium huius n[ost]rae Provintiae super omnes Romani Ritus Christianos dictamque Ecclesiam, et Monasterium veluti patrimonium n[ost]rum dare, et donare decreuimus, uti his n[ost]ris idem Archiep[iscopo] concedimus, damus, et donamus absolute, et consensu Nobilissimi Senatus n[ost]ri, cum omnibus circumstantijs, clausulis, et ceremonijs, in similibus solitis, et consuetis, etiam cum iuramento in futuris temporibus. Concedimus quoque cum hac donatione dicto Reuerend[issi]mo ea omnia, quae vel a praedecessoribus n[ost]ris, vel a nobis, vel etiam a quocumque altero, Monasterio usque modo concessa, et donata fuerunt; ipsum videlicet Monasterium, et Ecclesiam sibi annexam, cum utensilibus quibuscumque, tam Ecclesiasticis, quam profanis, Hortum quoque seu Vineam in circulo Monasterij, et Domum alteram extra Monasterio, et hortum annexum pro leguminibus seminandis; duas itaque Vineas. Unam in ualle saxonica, alteram in promotorio Viforitae. Sex familias subditorum in pa-

go Sciotingae liberas ab omni tributo, sylvas, prata, locaque Molendini, et omnia alia quacumque uel intra, uel extra pagum fuerint; et ad Monasterium (ut ab Antiquis mos erat) pertinebant. Concedimus etiam facultatem praefato Reverd[issi]mo Archiep[isco]po Petro Deodato ut habeat ius gubernandi, et conseruandi ipsam Ecclesiam, et Monasterium, disponendi, dandi, et accipiendi cum uoluerit, et quando uoluerit pro Dei gloria, et pro maiori utilitate, Castagandi etiam subditos sive Rumanos, Hortulanos, Gabaonitas uocat czinganos et alias suae iurisdictionis subiectos, absque ulla appelatione. Abrogamus quoque his n[ost]ris, et nostra plenaria auctoritate, et senatus nostri consensu omnes alias concessiones, seu donationes unque modo emanatas; et quomodocumque concessus, eo quia ipse R[everendissi]mus Petrus Archie [pisco]pus [p. 20] Sardicensis nec suo nec aliorum studio praesentem donationem expostulauerit, sed nos qui disponente Diuina Clementia Prouintiae praesidemus, ipsum R[everendissi]mum P[at]rem ad hunc effectum uenire curauimus, eique ad maiorem Dei gloriam, et Romanae Ecclesie reuerentiam, uti uiciniori Romini ritus praelato, et Ap[osto]lico Vicario grato animo concessimus, dedimus, et donavimus; et sic concessa, data, et donata futuris temporibus in suo robore permaner uolumus. Quam donationem confirmamus, solemni, et terribili anathemate, ita, ut quicumque sine Princeps, siue D[omi]nus, siue Metropolitanus, siue Baro[nus], siue alius, cuincumque fuerit dignitatis, et praeminentiae ecclesiasticae, vel temporalis, eam adnihilare, destruere, vel alio modo pervertere voluerit; vel attentare praesumpserit, ab Omnipotente Deo P[at]re et Filio, et Sancto Sp[iri]tu, perfecta Trinitate, et indiuisa Unitate, Beatissima semperque Virgine Deipara, totaque caelesti curia, et a trecentis decem et octo Fatribus, qui in Nicea fidem Orthodoxam explanarunt, sit maledictus, et anathematizatus, habeatque locum cum Juda Traditore, et Ario haeresiarca in aeterna damnatione Amen.

Huius quoque n[ost]rae donationis fedelissimos testes adhibemus honoratissimos senatus n[ost]ri consiliarios, D[omi]num videlicet Kyrcum Banum Kragliovae, Georgum magnae Aulae praepositum, Stroyan magnum logothetam, Parwlum magnum Vestiarium, Panam magnum Spatiarium, Barbulum magnum Kyliuiarium, Radulium magnum Stolnicum; Radulium magnum Comissum, Radulium magnum Cuparium, Daniulum magnum Cubicularium etc. In quorum omnium fidem praesentes n[ost]ras literas, manu n[ost]ra subscriptae, et nostro maiori sigillo munitas eidem, Archiepiscopo dari curavimus. Datum Targovisti

Mense Martio die 13 Anno a creatione Mundi 7164 Ab Incarnatione Verbi 1656.

Joannes Constantinus Sciarbanus
Woyuoda m[anu]p[ropria]

Locus Sigilli

[p. 21] Cui Archiep[iscop]us praefatus humilissimas gratias egit, et possessionem Ecclesiae, et Monasterij suscepit, illumque collabentem restaurauit, Monasterium reparauit, cellas iam destructas aedificauit, diuina officia diu noctuque recitauit, Missas solemniter celebravit, et concionem saepius habuit, cum incredibili aedificatione, et laetitia eiusdem Principis, et Valachorum. In discessu Archiep[isco]pus tres Sacerdotes Bulgaros Regulares sui or[dini]s in ea reliquit qui diuina officia possint celebrare, et curam Ecclesie, et Monasterij haberent.

In dicta Ecclesia sunt tria Altaria parum ornata, sacra supellectilia pauca sunt, et lacera, duo Calices cum Patenis reperiuntur. Adest sacristia feré destructa.

Tabernaculum, nec alius locus ubi Sanctiss[imu]m Eucharistae Sacramentum servari potest in ea adest.

Sacra olea nuper ab eodem Archiep[isco]po consecrata asservantur, in staneis uasis in Sacristia.

Adest Campanile cum duabus Campanis.

Numerus Catholicorum Romani Ritus est incertus in hac Civitate, ij enim sunt milites, et aulici Principis.

In eadem Prouintia Valachiae idem Archiep[isco]pus uisitauit oppidum Campolongo nuncupatum, ubi adest Ecclesia Parochialis sub Invocatione S[ancti] Jacobi Ap[osto]li maioris. In qua sunt tria Altaria. Primum uidelicet A[ltarius] maius eiusdem S[ancti] Jacobi Apostoli. 2m Altare Beatae semper Virg[ini]s Mariae. 3m uero Altare Sancti Nicolai Episcopi.

[p. 22] Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum asseruatur in Calice stanneo cooperto uelo lineo, in loco in muro effoso depincto, clauditur ianua ferrea, et claui. Ante illum nullum ardet lumen, quia oleo carent, et pauperrimi sunt illi catholici.

Adest fons Baptizmalis prope ianuam Ecclesiae extructus in saxo, cooperitur tabulis, et clauditur claui, in summitate illius est statua S[ancti]Joannis Baptistae. Intus in eodem saxo est fenestrella ubi reponuntur Sacra olea.

Sacristia adest in qua unus calix cum patena, et una Crux de argento, pauca sunt sacra supellectilia.

Campanile est lignem cum duabus pulchris Campanis.

Coemeterium adest circa d[icta]m Ecclesiam, in quo fideles sepelliuntur.

Adest Monasterium cum quatuor Coelis pro tot Sacerdotibus Regularium S[ancti] Francisci de ob[servanti]a qui diu noctuque recitant totum divinum officium ac Missas solemnes, et priuatas, cum magna deuotione, et frequentia catholicorum.

Cura animarum stat penes Regulares d[ic]ti ord[ini]s et Monasterij. Numerus Catholicorum Romani Ritus, et obedientiae utriusque sexus, et aetatis excedit summam 200 qui originem tracerunt ex Saxonia lingua tamen valacha utuntur. Regulares predicti docent iuventutem doctrinam, Deuotionem, literas, et cantum Ecclesiasticum absque ullo stipendio. [p. 23]

In praedicta Provintia est alia insignis Urbs nimine Bucurescti; in qua aliquando ipse Princeps residere solet. Nullus in ea est Catholicus incola nisi praed[ic]ti Catholici milites, et aulici commitantes eundem Principem, qui ibi habent unam Ecclesiam angustam cum uno Altari cum Imagine depicta B[eatae] Virg[ini]s Mariae, nulla apparamenta, seu sacra supellectilia habet, et propterea semper est clausa, praeterque tempore residentiae eiusdem Principis, cuius praedicti milites tunc eam uisitant, est in eam aliquem Regularem celebrare Missam conducunt.

Praeter praefatos Catholicos sunt alij Christiani ritus Romani sparsim diuisi in multis locis, hos saepius uisitare solet aliquis sacerdos Regularus, et eis Missam in Domo priuata celebrat.

Reperiuntur in varijs locis per d[icta]m Provintiam multi Mercatores Christiani latini ritus Bulgari slaui, quos pariter uisitare solet d[ictu]s Regularis Sacerdos et in priuata domo eis sacrum facit.

Reliquiae S[anctorum] nullibi adsunt in Dioecesi Sophiensis Archiepiscopatus, neque in alijs Ecclesijs eum uti Ap[osto]licum, Vicarium, et Administratorem uisitatis.

His expletis Sophiensis Archiep[isco]pus, cum omnibus suis sacerdotibus, et alijs Ecclesiasticis, et catholicis praef[atis] obedientissimis, et deuotissimis, Sanctae Ap[osto]licae Sedis filijs Alexandro VII P[apae] O. M[emoriae] et Emin[entissi]mis Patribus humiliter haec, et se praesentat; ac S[anctitati]s Suae pedes osculatur, et bened[ictione]m petit.

Ita est Fr[ater] Petrus Deodatus Archiep[isco]pus Sardicensis Sophiensis nuncupatus, Daciae Ripensis, et Traciae administrator, Vicarius Ap[osto]licus in Valachia Transalpina m[anu] P[ropria]

Сиятелни и високопреподобни господа,

Сардика, много старинен и най-знатен град на Тракия до Хемус и Горна Мизия, е причислена от църковните и светските писатели сред областите на Източна Илирия[1] и е прославена от идването и пребиваването на самите князе на апостолите[2], и още е ръководена за известно време от Климент I, по-после епископ на римляните[3]. Така илирийският народ[4], тогава всеснлен, сред първите издънки на апостолическата вяра, заслужи тя да бъде причислена като нейна първородна издънка, както изрично папа Урбан VIII, славна му памет, заявява при създаването на Илирийския колеж, станало през 1627 г. в град Лорето.

В същия град Сардика има катедрална и до днес архиепископска църква, където бе свикан през 347 г. след Христа Свети Вселенски събор с участието на 300 западни епископи и 700 източни от повече от 35 области по времето на папа Юлий I[5], поради което се именува Сардикийски събор[6], макар там да не е бил изцяло завършен поради причини, за които е казано в допълнението към същия.

През по-сетнешните векове самият град започна да се именува София по името на неговата църква. И днес самият сардикийски архиепископ се нарича в апостолическите писма с двойното наименование и софийски.

Този град София някои по-съвременни писатели погрешно поставят в кралство Сърбия, някога област Дардания[7], като неговото разположение трябва да се смята в България, в областта Тракия, която превзе азиатският народ на българите, наречен така по името на реката Волга и областта[8], където някога е пребивавал, който към господната година 625[9], минавайки Истър, т. е. река Дунав, с жените и децата, с неизброимо множество, по подобие на скакалци, и светкавично завладя Тракия, Македония, Илирия, посред планините Хемус и Родопите.

Когато Римската империя започнала да запада, същият народ на българите разшири царството в тези области и понататък до Черно море. И за много векове той принуди най-успешно императора на римляните да му плаща данък. И всичко това запази, така че цялата онази земя на Горна и Долна Мизия и част от Тракия до ден днешен се именува с общото име България. Столицата на царството на българите за дълго цъфтя в самия град София[10], докато самият български народ беше най-жално лишен от турците от цар, князе и всички блага. Но макар и разпръснат в различни области, то-

зи народ пази и съблюдава по чуден начин католическата вяра под угнетението на турците и сред гърците, най-вероломни врагове на Светото римско седалище.

За глава на тази сардикийска или софийска църква от папа Урбан VIII, света му памет, чрез Свещената конгрегация за разпространение на вярата бе издигнат през 1641 г. брат Петър Деодат, българин от Чипровец, от Ордена на миноритите обсерванти на свети Франциск, с едно възнаграждение от двеста скуди, които да се изплащат на същия от самата Свещена конгрегация[11]. Той често пъти е посещавал споменатия град и своята епархия и онния католици и народи, най-предани на Светото апостолическо седалище; миропомазвал ги е със светите масла и затвърдявал с проповядването на Евангелието и с други владишки и пастирски обреди ги е утешавал с неимоверна тяхна радост, както става явно от многобройните доклади, представени лично от него или чрез пълномощник на сиятелните покровители на тази Свещена конгрегация.

Старата софийска катедрална църква, завладяна от турците, бе превърната в джамия, както и всички други свещени домове. Така в същия град не се намира никаква друга църква или манастир, мъжки или девически, освен един малък параклис, който ще бъде описан по-долу.

Архиепископът на тази църква няма никакъв дом за свое жилище, нито някакви доходи, които в стари времена са били негови и на църквата, защото турците завладяха и владеят всичко, и което е най-печално, самият архиепископ не може по собствено желание да влиза в споменатия град освен скрито, облечен като търговец, с някои търговци чипровчани или дубровничани; тогава тайно посещава жителите католици на града. И набързо, като извърши обредите, той веднага заминава, понеже ако управителят на самия град, наречен бейлербей[12], т. е. княз или войвода, заместник на турския султан, узнае за идването на архиепископа от латински обред, ще прати да го заловят и ще го задържи в затвора, докато не заплати за себе си петстотин и повече сребърника. Толкова всяка година плаща софийският схизматичен митрополит от гръцки обред. Последният, от своя страна, щом узнае, че латинският архиепископ се намира в града или на посещение на епархията, съобщава на турците, а те се втурват туктам из града и вън от града и търсят щателно архиепископа, веднага го залавят, правят всичко възможно да го доведат при управителя на София, като желаят да го хвърлят в затвора, докато католиците с опасност за живота, с много страх

отиват при съдията, който се помещава в друг град; и така с голямо усърдие, труд и парична сума повече от 300 скуди архиепископът бива откупен; и това е ставало неведнъж, а четири или пет пъти, както е известно на хората, живеещи в ония страни. Защото много пъти дори архиепископът да е избягал или да е бил скрит от католиците, схизматиците или поточно техните свещеници убеждават турците, връзват отци минорити обсерванти от Ордена на св. Франциск и ги водят пред бейлербея, т. е. войводата в София; така стойността на данъка за откупа на братята монаси бива платена от архиепископа, от милостините на миноритите и на католиците. Това не произтича от турските закони, а от клеветите на завистливия враг на Светия римски престол, архиепископа на схизматиците от гръцки обред. Действително със зъл оброк се е обвързал същият гръцки архиепископ, та в България и в софийската епархия с върховна стръв и старание да желае да изкорени римския обред, епископите от същия обред, свещениците и монасите; и ако заляга, напълно може да ги изкорени. И затова с твърдост и всичка сила докъдето може преследва и с най-лъжливи клевети очерня пред турците самия архиепископ от римски обред, братята монаси минорити и други по-видни католици. На него подражават всички, както схизматиците миряни, така и свещеници, които поради ненаситното си желание да погълнат живи католиците залавят мнозина от тях по планини, поля, из тесни пътища или в обширни гори и къде ли не, водят ги в пещери и не само ги обират и налагат с тояги, но което е страшно престъпление, убиват ги или ги удушават, като хвърлят труповете в най-дълбоки планински или полски ями.

В същия град няма духовенство или свещеник, родом от него. Намира се един стар параклис, посветен на очищението на блажената Дева Мария, без камбанария и камбани, без кръщелна купел и гробища. Параклисът има три олтара, прекрасни свещници, украсен е с рисунки на свещени вещи. Първият олтар е в чест на Светата броеница на блажената Мария, със старинна картина и 15-те тайни. В него има дарохранителница от дърво с изрисувана чаша и причастие. Отвътре е облечена с червена коприна и се затваря с две вратички — стъклена и дървена, с ключ. В дарохранителницата се пази ежедневно пресветото тайнство на евхаристията в сребърна позлатена чаша, покрита с позлатен плат, пред дарохранителницата всеки ден гори светлината на кандило. Пред този олтар всеки ден от седмицата свещеникът и народът се

молят на броеницата на блажена Дева Мария с голяма набожност. Вторият олтар е главният на очищение на блажената Дева Мария със старинна нейна рисунка, над олтара има разпятие, нарисувано върху дъска, и отпуснатите индулгенции от свещена му памет папа Инокентий X[13] за празника на очищението. Третият олтар е на свети Роко с лика на блажената Дева Мария и свети Франциск.

Върху всички споменати олтари се отслужва литургия. И понеже споменатият параклис, както се твърди, е бил изграден от дубровнишките търговци, с разрешение на турците бил даден на република Дубровник. Самите търговци избират сменяем свещеник капелан от мирското духовенство от Дубровник и те всяка година определят възнаграждение за неговата подобаваща издръжка. Този параклис има сакристия, достатъчно снабдена от същите търговци с чаши с патени от сребро и с всички необходими свещени вещи за отслужването на литургиите и за украсата на олтарите, така че не се нуждае нито от поправки, нито от други неща, само че в него няма никакво сдружение на нито един от половете[14].

В споменатия град София живеят обикновено седемдесет и повече души от католическия обред, предимно дубровнишки търговци, някои от които имат жени и деца. Всеки ден се намират и други католици от същия обред — българи, босненци, сърби, било на път, било по търговски сделки, и всички се събират в споменатия параклис, за да слушат литургия. Католиците биват погребвани извън града, в място оградено с плет.

В епархията на софийския архиепископ се намират много градове, в които има жители от католически обред.

Енорийска

В град Чипровец има църква в чест на успението на блажената Мария, всякога дева, с четири олтара или [странични] параклиса. Първият олтар е главният под наименованието на самото успение, с картина, нарисувана в Рим. На олтара се намира образът на блажената Дева Мария с младенеца Исус на ръка, изографисан на дъска. Той се покрива с друга подобна картина, нарисувана на копринен плат, която се открива в по-тържествени празнични дни с най-голямо народно благоговение и благочестие. Около картината има много украшения и сребърни оброци и още са нарисувани ликовете на светците Иван Кръстител, апостолите Петър и Павел, Франциск и Антоний от Падуа. Върху този олтар има дървена дарохра-

нителницата, външно много красиво устроена и позлатена, а отвътре облечена с копринен плат. В нея ежедневно се пази пресветото тайнство на евхаристията, в позлатена сребърна чаша, покрита с бяло копринено покривало. Затваря се с дървена вратичка, отвън позлатена и украсена с лика на възкръсващия спасител, отвътре покрита с разноцветен копринен плат, с ключ. Пред нея непрекъснато гори светлината на кандило. До този олтар има долап в стената със записани отвън думи „Свети масла". В него се пазят ежедневно три малки сребърни съда на светите масла, които се подновяват всяка година на Велики четвъртък, като се изгарят старите, и се освещават за употреба в цялата страна от самия софийски архиепископ в същата църква. Останалите сребърни съдове на същите свети масла се пазят в манастира в килия, на прилично място за полза на сакристията. На този олтар има четири свещеника всеки делничен ден и кръст и табели за ползване през литургията. Вторият олтар е в чест на светия кръст с картина на разпятието, изработена в Италия. Под самия кръст са ликовете на блажена Дева Мария, свети Иван Евангелист и света Мария Магдалена. На този олтар е привилегията, дадена от, света му памет, Павел V за отслужване на литургиите за покойниците всеки понеделник през седмицата и през осмицата на умрелите. Третият олтар е в чест на мъченик свети Георги с изображенията на светците Франциск и Антоний от Падуа. Четвъртият олтар е в чест на зачатието на преблажена Дева Мария с нейния лик. Всички споменати олтари са отлично украсени със свещници и други свещени вещи. До самата църква в нейните гробища има в стената изграден параклис с олтар и картина на блажената Дева Мария и най-светите апостоли Петър и Павел по гръцки маниер, където на големи празници се отслужва литургия, за по-голямо удобство на множеството народ, който споменатата църква не може да побере.

В същата църква се пазят три съда със светена вода; на големия олтар се проповядва в празнични дни на народа на илирийски език[15]. В нея има много гробове за свещениците на отделно място, дори и някои на миряни. Останалите се погребват в съседните осветени гробища. Има в същата църква коро — още недовършена и там са църковните хорални книги, псалмите, антифонари, градуалът, мартирологът, редовните молитви и списъкът на празниците, съгласно нарежданията на Урбан VIII, света му памет. В същата църква всеки ден гласно се четат и пеят божествените треби от свещениците и от по-

долните чинове от Ордена на обсервантите на св. Франциск съгласно устава на същия орден. Всеки ден от същите се пее литургията пред монашеската община и се отслужват други тихи литургии с голямо присъствие и благочестие на народа. Всички свети служби се извършват на латински език и обред, но в празнични дни Посланието и Евангелието се четат на илирийски, т. е. на славянски език, за да бъдат разбрани от страна на народа от същия език и народност, съгласно разрешението, дадено на ония свещеници от Светия апостолически престол.

Църквата се нуждае от поправки на много места: народът най-горещо желае да я поправи, но не е в състояние поради голямата бедност и множеството данъци, които всяка година трябва да плаща на турците.

В същата църква има кръщелна купел, изградена от камък в ъгъла на църквата — покрива се с дървени врати и се затваря с ключ, вътре е и съдът за помазване на този, който се кръщава. Подновява се и се благославя кръщелната вода два пъти годишно, на Великата събота и навечерието на Петдесетница, според обреда на Светата римска църква.

Изповедални няма заради теснотата на църквата. Все пак изповедите се извършват в църквата, когато не присъства целият народ, инак се изслушват в [съседните] гробища.

Камбанария и камбани няма, защото труците по закон не дават. Няма и никаква сакристия, която заради забраната на турците не може да се направи. Но самата църква е снабдена много добре с всички свещени предмети и вещи, необходими за украсата на олтарите, отслужването на литургиите, на божествените треби, както тържествени, така и обикновени, на всички служещи съгласно разнообразието на празниците. Църквата не се нуждае от свещени книги, от свети съдове, свещеници, кадилници, малки сребърни съдове за тамян; в цялото царство България, а може би и във всички области под турско иго нито една църква не е по-добре снабдена със свещена покъщнина. Всички тези неща се пазят в манастира, в приготвена за тази цел собствена килия, под грижата на клисаря от същия орден, който всеки ден носи в църквата и оттам в манастира всичко необходимо за извършването на литургиите и божествените служби. Свещениците се обличат със светите одежди в корото, на същата църква върху маса покрита с килим.

В тази църква няма духовенство от мирски клир. Грижата за църквата е в ръцете на монасите от долупосочения ма-

настир, също и грижата за енорията. Налице са кръщелните книги, [книгите] за сключените бракове и умрелите.

Близо до самата църква е построен манастирът на монасите минорити обсервани на св. Франциск, издигнат от същите, с петнадесет килии за толкова свещеници, които всеки ден живеят там, обслужват споменатата църква, грижат се за душите не само в Чипровец, а в много други места в България съгласно нарежданията на настоятеля. Те подпомагат също архиепископа във всички божествени служби и ежедневни нужди. Има и други помещения за по-нисшите служители, прислужници и други. Самите монаси живеят от ежедневните милостини на верните.

До самия манастир под обща оградена стена има скромна къща за жилище на самия архиепископ, който обикновено пребивава в нея и всеки ден получава храна на милосърдието в трапезарията на манастира заедно с всички монаси.

Броят на католиците по обред и подчинение на Светата римска църква надминава 1600 души от двата пола и възраст, които не бива да описваме поради страх и опасност от турците. Те са най-набожни, често приемат тайнствата, правят драговолно милостини, изповядват преданост и послушание към Светия апостолически престол. За католическата религия, за римския обред всеки ден понасят неимоверни злини от гърци схизматици. Те снабдяват не само споменатата църква с всички необходими неща, но помагат на монасите, измъчвани или арестувани, като се застъпват за тях и със собствени пари ги откупват. Те са по език и народност славяни българи, които папа Урбан VIII, света му памет, толкова обикна, че заповяда от средствата и милостините на Светия апостолически палат да бъдат издържани и възпитавани постоянно от тази страна в Лоретския илирийски колеж шестима младежи, с времето след смъртта на славния папа това благочестиво начинание бе прекъснато с голяма вреда за младежта и душите.

Все пак не някой друг, а споменатият манастир със собствени средства поддържаше винаги учител по граматика в същия манастир за обучаване на децата, било тези, които щяха да влязат в същия орден, било всички други от същия град. Напоследък по молба на същия архиепископ Свещената конгрегация за разпространение на вярата назначи учител по граматика[16] с годишно възнаграждение от двадесет и пет скуди. На учителя със семейството [му] манистирът дава прехраната в своята трапезария, [както] и постоянна квартира; към това бе прибавен и доходът от една мелница чрез един

граф германец, та учителят по-драговолно да се занимава с такова задължение.

В град Копиловец

Има енорийска църква в чест на най-светите апостоли Петър и Павел, построена отскоро. В нея има три отлично украсени олтара. Първият е главният — [на] самите апостоли — с индулгенция за деня на техния празник. На олтара има дървена дарохранителница, отвън позлатена, отвътре облечена с копринен плат. В нея се пази ежедневно тайнството на светата евхаристия в сребърна позлатена чаша, с бяло копринено покривало. Затваря се с ключ, пред дарохранителницата гори светлината на кандилото. До този олтар има долап в стената с надпис отвън със следните думи: „Свети масла". В него постоянно се съхраняват три сребърни съда на светите масла и всяка година, като се изгорят старите, се подновяват на Велики четвъртък, осветени от самия архиепископ за ползване в цялата страна. Останалите сребърни съдове на същите свети масла се пазят в манастира в пристойно място и да се употребяват в стая. На този олтар има картина с ликовете на блажената Дева Мария, светите апостоли Петър и Павел, епископа св. Никола, св. Марко Евангелист, светиите Франциск и Антоний от Падуа. Вторият олтар е посветен на светия първомъченик Стефан, с икона на неговия лик, на светиите Франциск и Антоний от Падуа, направена отскоро в Италия, красива и украсена. Третият олтар е посветен на св. Архангел Михаил, с негова икона и с привилегии за умрелите всеки понеделник и за осмицата за умрелите, съгласно грамота на Урбан VIII, светла му памет. Всички споменати олтари са прекрасно украсени със свещена покъщнина, свещници и други необходими неща. Има и друга индулгенция за празника на свети папа Григорий, отпусната за десет години от, славна му памет, папа Инокентий X.

В нея има коро, направено отскоро с кресла за долузаписаните монаси, които денем и нощем извършват цялата божествена служба всеки ден по предписанието на правилото на ордена, на римския обред и на латинския език.

Грижата за душите е възложено на самите монаси. Няма никакъв мирски клир в енорията. Няма в същата църква изповедални заради теснотията. Изповедите се изслушват вън от нея в гробищата, когато има голям наплив от народ.

Вън от църквата и около нея се погребват верните.

Гробища има извън града на едно възвишение, където се

погребват верните, поради маломерността на мястото около споменатата църква.

Споменатата църква няма никаква сакристия, но има чаши, кръстове, патени, кадилници със сребърни съдове за тамян, свещници и всяка друга свещена покъщнина, необходима за отслужване на литургията на божествените служби, било тържествени, било обикновени, освен това има свещени книги, литургийници, бревиара, псалтири, антифонари, градуали и всичко необходимо за коро, и всичко се съхранява в споменатия манастир, в килия, за нуждите на сакристията под грижата на монаха клисар. Но свещениците се обличат със светите одежди в коро върху подиум, направен отскоро от сегашния настоятел. Всички празнични дни се проповядва на славянски език на ония католици, за чиято утеха и разбиране се пеят Посланията и Евангелията всред отслужването на литургиите.

В същия град има близо до църквата манастир на монасите минорити обсерванти на свети Франциск, с осем килии за квартира на толкова свещеници от същото общество, макар обикновено да живеят около 15 свещеника. Има и други помещения за ежедневно ползване, за живеене на клирициte и по-нисшите служители.

Същите монаси живеят от милостинята на верните, на които раздават тайнствата и с голяма любов обслужват във всички необходими неща грижата за душите, освен това учат безвъзмездно младежите на същите верни — ежедневно 60 деца — на благочестие, вероучение, добри нрави и граматика.

Броят на католиците надминава 1500 души от двата пола и възраст. Всички са от обреда и най-предани към Светата римска църква, към която изповядват послушание, привързаност и възхвала. Всред тях мнозина са по народност албанци или епирци, в старо време от Епир се приютили в този град, затова запазват остатъци от епирския език, но общо взето говорят и си служат със славянския език с българите.

Същите католици снабдяват споменатата църква с всичко необходимо за божествената служба от собствения си труд, макар да са лошо измъчвани и гонени от турците и гърците.

Земята Железна във вид на град

В тази земя има енорийска църква в чест на свети Антоний игумен с два олтара, т. е. главният олтар [е] в чест на св. Антоний, на който има позлатена дървена дарохранителница,

облечена отвътре с копринен плат, в която се пази постоянно пресветото тайнство на евхаристията в позлатена сребърна чаша, покрита с копринен плат. Затваря се с ключ и ежедневно гори светлината на кандилото.

Другият олтар е в чест на пресветия спасител с неговата икона. И двата са украсени посредствено с пиринчени свещници и необходимата свещена покъщнина. В същата църква има две индулгенции за празника на свети Антоний игумен и втория ден на Великден. Има и привилегия за покойните на споменатия олтар на свети Антоний всеки понеделник от седмицата и осмицата на умрелите.

Църквата се нуждае от поправка и на много места покривът е разпукан, и често не се служи вътре, а вън от нея, в един параклис или на олтара, построен в нейните осветени и оградени гробища. В стената на споменатата църква до главния олтар, на страната на Посланието, има долап, покрит с копринен плат, затваря се с ключ. В него се пазят постоянно сребърните съдове със светите масла, които всяка година се подновяват, като старите се изгарят. Над долапа има записани следните думи: „Свети масла“.

В църквата няма изповедални, изповедите се изслушват в споменатите гробища.

Има кръщелна купел, която своевременно всяка година се освещава.

В църквата има многобройни гробове на свещеници. Някои миряни се погребват в земята на църквата и споменатите гробища.

Няма мирски клир, нито коро, нито сакристия. Ежедневно долуописаните монаси отслужват литургиите, извършват цялата божествена служба всеки ден според правилото на ордена на латински обред и език.

В празнични дни се проповядва на народа на славянски език и на този език се четат Посланията и Евангелията посред литургиите, за по-голяма утеха и разбиране от народа.

Има чаши, патени, кръстове, кадилници и съд за тамяна, всички от сребро и много други свети облекла и одежди, необходими за извършване на литургиите, божествените служби и украсата на олтарите; има и свещени книги за литургиите и коро. Няма обаче някои мантии и далматики. Всички неща се съхраняват в споменатия манастир в килия за ползване от сакристията.

До споменатата църква има построен манастир на монасите минорити обсерванти на св. Франциск със седем килии

за толкова свещеници, които живеят там, и други малки помещения за обслужващите клирици и за други ежедневни нужди на техните семейства. Живеят от милостините на верните.

Грижата за душите се упражнява от същите монаси, които с много любов обслужват народа безвъзмездно, като учат младежта на набожност, благочестие, вероучение, добри нрави и граматика.

Броят на католиците от римски обред е около 400 души от двата пола и възраст. Почти всички те въртят търговия туктам и със своя труд и старание доставят нещата за божествената служба и украсата на църквата, която твърде много желаят да поправят, но поради сиромашията си не могат. Те са най-предани и послушни към Светото апостолическо седалище. По народност и език са славяни българи.

Село Клисура

Отстои на две мили от Железна. В това селище енорийската църква е в чест на св. Архангел Михаил с един олтар и една привилегия за деня на празника му.

В нея има една чаша с патена и един кръст от сребро, три одежди, един покъсан литургийник и малко друга свещена покъщнина за нуждите на олтара.

Няма кръщелна купел, нито сакристия.

Верните се погребват около църквата.

Броят на вярващите не превишава 140, които по време на сегашната война на турците с венецианците[17] напуснаха селището заради неприятностите от страна на турците. Те са подчинени и най-предани на Светия апостолически престол. Грижата за душите упражнява свещеник от братята минорити обсерванти на св. Франциск, който някога имаше от Свещената конгрегация за разпространение на вярата годишна помощ от 15 скуди, която за много години не му бе плащана. Все пак настоятелят на манастира в Железна обикновено праща един от своите свещеници да служи литургията и да проповядва на същите католици от Клисура, било когато са там, било когато са се отклонили другаде, та в празнични дни да не са лишени от служба.

До самата църква има дом с четири помещения, изградени от монасите обсерванти на св. Франциск за енорията и за приют на монасите, които се отбиват там.

Тези са сведенията, които софийският архиепископ може да доложи на сиятелните отци за състоянието на своята цър-

ква и епархия, неща повече за оплакване, отколкото за описване, от последното си посещение, направено лично от него във всички църкви през годината 1656 с толкова опасности, страхове и терзания, изпитани от засадите на турците. От техните ръце не можа да избегне (както горе споменахме) и самия архиепископ и колко пъти го освободи само божествената милост, като той се укриваше или бягаше. А някои монаси от споменатия орден в Чипровския манастир три пъти бяха залавяни и бити с тояги, хвърляни в затвора и с вързани отзад ръце турците публично ги откарваха подир конете с удари и обиди, изнурени от всякакви неприятности, с боси нозе и пеша в София. Тези неща станаха по време на това посещение и всеки път те бяха освобождавани с броенето на 200 скуди и повече. Много пъти турците са нахлували и в Чипровския манастир, и ако монасите побегнеха, връзваха жителите на града [Чипровец] докато не им се изплатеше така както те, турците, искаха.

И понеже брат Петър Богдан, сегашен софийски архиепископ, [назначен] с апостолическа грамота за администратор и апостолически викарий на други епархии в Тракия и Крайбрежна Дакия, и Трансалпийска Влахия, които нямат постоянни епископи, изпрати с необходимото пълномощно отец Павел от Петокладенци, богослов, проповедник и настоятел в Копиловец, да посети католиците в останалите части в Тракия, защото архиепископът беше възпрепятстван, той, отец Павел, отиде и през годината 1656 ги посети и представи доклад и описа посетените места както следва:

В големия град Филипопол католиците са 16, от римски обред, всички са дубровнишки търговци, без съпруги. Нямат църква, имат само една одежда. Няма свещеник и за извършване на литургия на празник се ползват от мисионера на павликяните, който им служи понякога в частна къща.

В село Калачлии има 60 семейства и католици на брой 480. Всички изповядваха ереста на павликяните. Има вече четиридесет години, откак монасите францисканци от Чипровец ги обърнаха към римския обред и в подчинение на Светия апостолически престол. Нямат църква или параклис, имат мирски свещеник отец Атанас Радович, от същата народност, мисионер на Свещената конгрегация за разпространение на вярата, който им служи в частна къща. Имат две одежди и други свещени вещи, макар и окъсани и прастари. Те са по език и народност славяни българи, много бедни.

В Хамбарлии и Селджиково, две села, отстоящи пет мили

едно от друго, има 160 души от католически обред, всички павликяни. Няма църква, нито свещеник, нито одежди — всеки мисионер си ги носи, когато им служи литургия понякога в частна къща.

В село Давуджево има 100 души от католическия обред. Нямат църква, нито свещеник, само една чаша, една одежда, които използва споменатият мисионер, когато отслужва литургия понякога в частна къща.

През същата 1656 година чрез писма и пратеници пресветлият княз на Влахия[18], схизматик от гръцки обред, бе повикал същия архиепископ, администратор на онази област, да замине веднага при него, той бе приет най-вежливо и с великолепни обноски в град Търговище[19], където обикновено е резиденцията и седалището на този княз. Той от старо предание знаел, че църквата и манастирът на свети Франциск в същия град били изградени и обогатени от неговите прадеди в полза и за удобство на монасите от същия орден на свети Франциск поради особено уважение към този орден. Князът най-щедро даде споменатите църква и манастир, тогава вакантни поради смъртта на някой си брат Антоний, на самия архиепископ с всички принадлежащи имоти и права, с разрешение да наказва своите подчинени без никакво обжалване, както личи от писмата на дарението във форма на грамота и на пергаментов лист, на славянски език и кирилица, т. е. на сръбски написани и от самия княз подписани, с неговия висящ печат. Те, преведени на латински език, звучат както следва:

„Ние, Иван Константин Шарбан по божия милост княз и войвода на областта Трансалпийска Влахия и пр.

Наше задължение е да се грижим за цялата област и да издигаме очите на ума ни и всичко, което се отнася до нашата власт, и да предвиждаме най-доброто във всичко, особено да залагаме усърдно за нещата, които се отнасят до божията чест и блясъка на църквата. На църквата подобава светост до веки веков. Църквата наистина е дом божи и дом за молитва. В църквата Бог бива обожаван от верните, там е съдилището на Христа, там божият син в безкръвното жертвоприношение, неопетнена жертва и агнец без грях се принася на Бога отца за греховете на народа. Ето защо, като обмисляме не без състраданието на нашето сърце, че църквата и манастирът „Свети Франциск“ от римски обред в нашия град Търговище не се управлява както подобава от няколко години насам, заради нашата длъжност и от любов към Бога и за най-доброто състояние на същата църква и манастир;

не сме намерили за недостойно да предвидим по-добри неща за бъдещите времена. И тъй от незапомнено време нашите предшественици ръководени от доброта и благочестие са удостоявали благосклонно споменатата църква и манастир с привилегии, услуги и благодеяния, давайки и подарявайки някои подчинени и градинари и всички други движими и недвижими имоти, та монасите да могат с по-голямо удобство да се посветят в божествената възхвала. А сега, в наши времена, както ни се донесе, дори с нашите очи виждаме, че споменатата по-горе църква и манастирът ведно с всичките имоти са почти унищожени и изоставени, защото монасите, които идваха оттук-оттам имаха малка или никаква грижа да запазят манастира и неговите имоти, а особено тези дни видяхме всичко изоставено и изцяло унищожено още преди да беше починал и онзи единствен отец, който беше тук. И така, обмисляйки вредите и недостойното състояние на споменатата църква и манастир и тяхното цялостно изоставяне, отправихме очите на нашия разум до високопреподобния сардийски архиепископ отец Петър Деодат от Чипровци, ученик на същото францисканско семейство, и апостолически викарий на тази наша област над всички християни от римски обред, решихме да дадем и да подарим споменатите църква и манастир като наше имущество да си служи с него същият архиепископ, отстъпваме, даваме и подаряваме безусловно със съгласието на нашия най-благороден сенат с всички обстоятелства, клаузи и церемонии, обичайни в такива случаи, и с клетва за бъдещите времена. Даваме също, ведно с това дарение, на всепреподобния господин всички имоти, които или от нашите предшественици, или от нас, или от когото да е било друг досега са били дадени на манастира или подарени, т. е. самия манастир и прикрепената към него църква, с всякакви предмети, както църковни, така и светски, също градината и лозето около манастира и другата къща извън манастира; и прикрепената градина за засяване на зеленчуци; и двете лозя, едното в саксонската долина, другото на носа Вифорита; шест семейства в село Шиотинг[20], свободни от всеки данък, горите, ливадите, местата на мелницата и всички други неща, които се намират вътре или извън селото и са принадлежали (както от старо време беше обичаят) на манастира. Даваме също разрешение на споменатия всепреподобен архиепископ Петър Деодат да има власт да управлява, да пази същата църква и манастира, да разполага, да дава и да получава щом поиска и когато поиска за слава на Бога и за по-голяма полза.

Да наказва също подчинените било румънци, градинари, габаонити и други подчинени на неговата власт, без право за обжалване. Отменяме също с тези наши писма и с нашата пълна власт и със съгласието на нашия сенат всички други разрешения и дарения, известни до днес и дадени по какъвто и да било начин, защото същият всепредобен сардикийски архиепископ Петър, нито сам той, нито чрез застъпничеството на други хора е издействал настоящето дарение; а ние, които по разпореждане на божествената милост стоим начело на тази област, се погрижихме да дойде същият високопреподобен отец за тази цел и на него, за по-голяма слава божия и почитание към римската църква, като на по-близък прелат от римски обред и апостолически викарий, драговолно разрешихме, дадохме и дарихме; и така разрешени, дадени и дарени искаме да пребъдат в своята сила. Това дарение затвърдяваме с тържествена и страшна анатема, така че който и да е: било княз, било господар, било митрополит, било боляр, от каквото и достойнство и църковна или светска величина би пожелал да го унищожи, да го разруши или по друг начин да смени, или би се осмелил да посегне на тези неща, да бъде проклет и анатемосан от Всемогъщия отец и син и Свети дух, от съвършената троица в неразделното единство, от преблажената всякога Дева Богородица, от цялото небесно събрание и от тристата и осемнадесетте отци, които в Никея изясниха ортодоксалната вяра[21], и да има място с Юда Предателя и Арий Ересиарха[22] във вечно осъждане. Амин.

За това наше дарение употребяваме за свидетели най-уважаваните съветници на нашия сенат, именно господин Кирко Банона Кралиова, Георги, началник на голямата зала, Строян, велик логотет, Парвлум, началник на гардероба, Пана, велик спариарий, Барбул, велик камардинер, Радул, велик столник, Радул, велик тайник, Радул, велик виночерпец, Даниил, велик камериер и други.

За истинността на всичко настоящите писма, подписани с наша ръка и снабдени с нашия по-голям печат, се погрижихме да бъдат предадени на същия архиепископ.

Дадено в Търговище на 13 март, годината от сътворението на света 7164, от въплощението на словото 1656 г.
Йоан Константин Шарбан

Войвода
Собственоръчно[23]

място на печата

На него гореспоменатият архиепископ изрази най-смирени благодарности и влезе във владение на църквата и манастира: рухващата църква възобнови, манастира възстанови, вече порутените килии изгради, божествените молитви гласно четеше през нощта и деня, отслужи тържествени литургии и често проповядваше при неимоверна утеха и радост на самия княз и власите. При заминаването си архиепископът остави там трима свещеници българи, монаси от неговия орден да могат да отслужват божествените служби и да се грижат за църквата и манастира.

В споменатата църква има три олтара, слабо украсени, малко са свещените вещи, почти окъсани, има две чаши с патени. Има сакристия почти разрушена.

Няма дарохранителница, нито друго място, където да може да се съхранява тайнството на евхаристията. Светите масла, неотдавна осветени от архиепископа, се съхраняват в оловни съдове в сакристията. Има камбанария с две камбани.

Броят на католиците от римски обред в този град е неопределен, понеже те са войници или от свитата на княза.

В същата провинция Влахия архиепископът посети града, наречен Къмпулунг[24], където има енорийска църква в чест на свети апостол Яков старши. В нея има три олтара — първият в чест на свети апостол Яков, вторият олтар — в чест на блажената Мария всякога дева, третият — в чест на епископа свети Никола.

Пресветото тайнство на тайнството евхаристия се съхранява в чаша от олово, покрита с ленено покривало, в място издълбано в стената и нарисувано; затваря се с желязна врата и ключ. Пред него не свети никакво кандило, защото нямат масло, а ония католици са от най-бедните.

Има кръщелна купел близо до вратата на църквата, изградена в камък, покрива се с дъски и се затваря с ключ, на върха ѝ има статуя на свети Иван Кръстител. Вътре в самия камък има ниша, където се поставят светите масла.

Има сакристия, в която има една чаша с патена и един кръст от сребро; малко е свещената покъщнина.

Камбанарията е дървена с две хубави камбани. Около споменатата църква има гробища, в които верните биват погребвани.

Има манастир с четири килии, за толкова свещеници монаси францисканци, които и през деня и през нощта гласно казват псалмите и извършват тържествени и тихи литургии при голяма набожност в присъствие на католиците. Грижата за

душите е изцяло на монасите от споменатия орден и манастир.

Броят на католиците от римски обред и подчинение от двата пола и възраст надминава 200 души, които произхождат от Саксония, но употребяват влашкия език. Монасите францисканци учат безвъзмездно младежта на наука, благочестие, граматика и църковно пение.

В споменатата провинция има друг забележителен град на име Букурещ, в който самият княз понякога има обичай да живее. В него няма нито един местен католик освен споменатите католици войници, [както] и от свитата, придружаваща княза. Те имат там една малка църква с един олтар, с икона с лика на блажена Дева Мария; няма никакви одежди или свещени предмети и затова винаги е затворена освен по време на престоя на самия княз, чиито споменати войници я посещават. Тогава водят някой монах да служи литургия.

Освен ония католици има и други християни от римски обред, разпръснати на много места. Има обичай да ги посещава често някой свещеник монах и да им служи литургия в частна къща.

В разни места из същата провинция има много търговци християни от латински обред — българи славяни, които също посещават споменатия свещеник монах, той извършва службата в частна къща.

Никъде няма мощи в епархията на Софийския архиепископат, нито в другите църкви, посетени от него в качеството му на апостолически викарий и администратор.

Като завърши всички тези неща, софийският архиепископ с всички свещеници и останалите църковни лица и споменатите католици, най-послушни и най-предани синове на Светото седалище на най-добрия и най-великия първосвещеник Александър VII[25] и на сиятелните отци, най-смирено представя настоящия доклад и себе си и целува нозете на Негово светейшество и проси благословението.

Така е: брат Петър Деодат — сардикийски архиепископ наричан софийски, администратор на Крайбрежна Дакия и на Тракия, апостолически викарий в Трансалпийска Влахия.

собственоръчно

[1] Илирия — географско понятие, свързано с наименованието на префектурата Илирик от IV в., обхващала западните земи на Балканския полуостров до прохода Траянови врата (до гр. Ихтиман), т. е. Източна Илирия обхващала западната част на днешна България, срв. Мутафчиев, П. Старият друм през Траянови врата. — В: Избрани произведения. Т. 2. С., 1973, 502—508.

[2] Князете на апостолите — имат се предвид апостолите Петър и Павел.

[3] Свети Климент I — папа (88—97) — според легендата заточен от император Траян в Крим и впоследствие удавен там. Мощите на св. Климент в средата на IX в. открива св. Константин Кирил Философ.

[4] Илирийски народ — в случая става дума за населението на префектурата Илирик от IV в.

[5] Юлий I — папа (337—352).

[6] Сардикийски събор от 347 г. Някои автори смятат, че църковният събор в Сердика бил свикан през 343 г., срв. Ангелов, Д. История на Византия, Т. 1. С., 1976, с. 83. Този събор се явява продължение на Първия вселенски събор свикан в Никея през 325 г., който утвърдил догмата на православието и осъдил арианите като еретици.

[7] Дардания — включвала земите на днешна Северна Македония и Западна Югославия (Горни Вардар, Дрина, Горна Морава).

[8] Идеята, че името на българите идва от р. Волга Петър Богдан заимства най-вероятно от Мавро Орбини, вж. труда му Царството на славяните. С., 1983, с. 51.

[9] Не успяхме да установим защо Петър Богдан посочва датата 625 г. като дата, на която българите са преминали Дунава.

[10] По това време София не е била столица на българската държава. Най-вероятно Петър Богдан иска с тезата си да повиши авторитета на своето архиепископско седалище.

[11] Дуйчев, И. Софийската католишка архиепископия..., 127—130.

[12] През XVII в. в София е седалището на бейлербея на Румелия и на Запад често е наричан вицекрал.

[13] Инокентий X — папа (1644—1655).

[14] Сдружение — в смисъл на духовно сдружение: сдружението на Светото причастие, на Светата Богородица и пр.

[15] Илирийски език — трябва да се разбира български или славянски език.

[16] По това време в Чипровец учител е Иван Лилов.

[17] Войната на турците с венецианците за о-в Крит (1645—1669).

[18] Иван Константин Шербан — влашки воевода (1654—1658).

[19] Търговище — днес със същото име град в Румъния, стара столица на Влахия.

[20] Село Шиотинг — неустановено.

[21] Имат се предвид духовниците участвали в Първия вселенски събор в Никея през 325 г.

[22] Арий — александрийски свещеник, основател на учение, противопоставящо се на догмата за единосъщието на Бога. Учението му е било осъдено на събора в Никея и обявено за ерес.

[23] Актът за дарение на манастира в Търговище е публикуван от Ферменджин, Е., Acta..., 251—153.

[24] Къмпулунг — гр. във Влахия.

[25] Александър VII — папа (1665—1667).

ПИСМА НА ПЕТЪР БОГДАН ОТ 25 МАЙ 1663 Г.

В архива на Sacra Congregazione „de Propaganda fide", fondo di Vienna, vol. 2, f. 371—373 г. откриваме две писма на Петър Богдан с дата 25 май 1663 г., едното до неговия протектор[1] и другото до Конгрегацията.

От съдържанието им се вижда, че не са писани в един и същи ден[2]. Вероятно при пристигането на архиепископ Франческо Соимирович от Рим в Чипровец през пролетта на 1663 г. писмото на П. Богдан до неговия покровител е било вече написано. Другото писмо, до Конгрегацията, е писано по-късно, но тъй като са изпратени едновременно двете писма носят една и съща дата — тази на изпращането. И на двете писма има отбелязана с друг почерк втора дата — 4 септември 1663 г., която по всяка вероятност фиксира времето на получаването им в Рим.

Първото писмо има личен характер и свидетелства за близките взаимоотношения, които съществуват между П. Богдан и неговия покровител в Италия. То е и по-интимно. С откровен тон авторът споделя болката си от интригите сред българското католическо духовенство. Той изказва неодобрение по повод становището на Конгрегацията за суспендирането на никополския епископ Филип Станиславов.

С писмото до Конгрегацията П. Богдан отговаря едновременно на три служебни писма. То има подчертано делови характер. И в него се поставя въпросът за по-справедливо и снизходително отношение към Филип Станиславов.

И двете писма, както и това от 6 септември с. г., имат принос за историята на българската картография. В тях П. Богдан документира своята дейност, чертаейки карти за нашите земи.

Писмото до покровителя е от 2 ръкописни страници, а до Конгрегацията — от 4 страници.

---

[1] Покровител, закрилник.

[2] При тогавашните условия кореспонденцията с Рим се осъществява от пътуващите търговци и най-вече чрез дубровнишката пощенска служба. Поради това понякога между написването на писмото и неговото получаване периодът трае няколко месеца. В такъв случай датите, които намираме отбелязани от авторите на писмата, са относително точни и не бива да служат като материал за категорично хронизиране на събитията.

E[minentissi]mi e r[everendissi]mi Sig[nor]i,
Sig[nor]i et P[atro]ni miei Col[endissi]mi!

25 Maij 1663
47 bris 1663

Aprile prossimo passato hebbi due dell'Em[inenz]e loro, una di 21 ottobre, e l'altra di 18 X bre del anno 1662, e la terza adeso con Monsignor Arciuesc[ov]o d'Ocrida di 27 nouembre del med[esi]mo anno, alle quali, per non multiplicar le lettere, deuo risponder insieme, e ad ognuna per ordine. Nella prima desiderano l'Em[inenz]e V[ost]re saper il negotio del Molino della Chiesa Parochiale di Monte nouo in Seruia: io ho fatto particolar diligenza di trouar la uerità, et me son informato molto bene di certi paesani che questa estate erano uenuti a Chiprouaz: et il negotio passò cosi. Una Donna per nome Stana figlia di Ghinouich, haueua lasciato alla sua morte un Molino che si trova in Kriva rieka con alcune posessioni intorno alla Chiesa Parochiale di Monte Nouo per la sua anima: et dopo la sua morte, essendo restati suoi frattelli poveri, hanno uenduto pred[ett]o Molino come loro patrimonio, dicendo che non erano contenti, che la lor sorella lasciasse il Molino alla Chiesa, et il Giudice li daua la libertà etc. Et uedendo il Monsignore di Scopia che si fa, si è intromesso et ha ricuperato detto Molino di quelli che l'haueuano comprato: et questi che m'hanno narrato questa cosa non sapeuano determinatamente quanto haueua speso pred[ett]o Monsignore per ricuperare il Molino; solamente diceua uno di loro che passaua cento scudi: però Em[inenz]e loro giudichino come Iddio le inspirerà per beneficio di quella pouera Parochia.

Nella seconda Em[inenz]e loro me dimandano quanto potrebbe bastare ad un Missionario che si uolesse applicare al servitio di questi popoli; io Em[inentissimi]i Patroni non posso dir tanto, perchè ui sono luogni che ricercano maggior spessa, et altri poi minore, ma con 25 scudi difficilmente si uiuerà, particolarmente q[ua]lli, i qualli stanno commodi nelle case loro: come apunto adeso la Sacra Cong[regazio]ne daya al Signor D[on] Athanasio scudi 40 p[er] la sua prouisione, et adeso al fra Timoteo che sta nel suo luogo non gli da più di 25 et esso dice: „io non posso campare con questo; più presto tornaro nella mia Prou[inci]a". E noi non abbiamo altri, che è cosa difficile p[er] questi poueri Paulianisti: però Em[inenz]e loro considerino li paesi, e la pouertà delli Xpiani, et usino carità con questi poueraci. [372 v] Io aspettauo con gran desiderio qualche Missionario adeso con li Signori Imbasc[iato]ri ma non è uenuto

niscuno, et io qui non li posso trouare. Questi pochi frati a pena possono dar satisfattione alli luogni a lor concessi: però supplico l'Em[inenz]e V[ost]re per le Viscere di Xpo e per quel zelo che hauete della salute dell'anime, fatteci mandar p[er] quelli poueri Paulianisti qualche Sacerdote o sia Raguseo, o Bosnese, o Prete o Religioso, solamente sia della lingua. E quanto alla lor prouivisione facino quello che Dio benedetto ui inspiri: io ho scritto altre uolte med[esi]mo et non occorre replicar spesso et dar fastidio al Sacro Collegio, più puol U[ost]ra prudenza, che tutti noi ; et med[esi]mo si puol considerar di quelli altri Paulianisti che sono nella Diocesi di Nicopoli.

Nella terza che mi fu consegnata dal Monsignor d'Ocrida, uedo che l'Em[inen]ze V[ost]re mi commandano, anzi che à di più mi mandano un Breue Ap[osto]lico a quest'effetto, che io habbia cura de la Chiesa di Nicopoli: io quanto dalla parte mia me rend'obedientissimo alla Santa Sede Ap[osto]lica, p[er]la qualle se sarà possibile non mancaria di dar la propria vita, et questo sarebbe speciale gratia del mio Dio: Ma deuono sapere l'Em[inen]ze V[ost]re, che quel Monsignore di Nicopoli, ben chè non faccia continua residenza in un luoco della sua Diecese, nient ed[ime]no non manca a dar l'occhiata ancora a quell'anime, et attende secondo che intendo d'altri a dar almeno in parte qualche consolatione a quella gente; però giudico che si farebbe p[er] un gran torto a quel pouero Prelato, et sarebbe a lui fatta una gran vergogna et di tal atto cascarebbe in qualche desperatione, che Dio guardi, particolarmente in questi paesi, doue huomo facilissimamente puol cascare, e non si puol oppore una parola: per questo sarà meglio a commandargli che stia in qualche luogo della sua giurisd[ition]e, et che habbia meglior cura in futuro: Lui non ha altro, se non s'intrigaua nella giurisd[ition]e della Chiesa di Marcianopoli, et adeso essendo data quella cura al Monsignor d'Ocrida, non haurà più occasione d'intrare in quelle parti, et se non obedira non haurà scusa alcuna.

Altro poi, è noto all'Em[inen]ze loro che tutte queste prouintie erano raccomandate a me, e le visitai alquante uolte, etiamdio la Moldauia, come ogni cosa appare nelle [373 r]mie relationi nelli atti della Sacra Cong[regazion]e: et io nel tempo d'Urbano VIII, felice memoria, essendo in persona a Roma, representai a sua S[anti]tà la longhezza, et distanza grande delli paesi, e li viaggi pericolosi, et spese grosse, et altri inconuenienti che poteuano occorrer alle pecorelle di Cristo senza hauer appresso di se sempre il pastore loro; et al hora sua Santità, e la Sacra Cong[regazion]e fecero Fra Marco Bandini Arci-

uesc[ov]o di Martianopoli et che habbia la congrua prou[ision]e della Chiesa di Baccouia nella Mold[aví]a et che risieda in essa, con hauer cura di Nicopoli, et della sua Chiesa; et il detto Monsignore dopo che fu fatto Arciuesc[ov]o di Martianopoli, andò nella Moldauia, e mai non passò a uisitar ne la sua Chiesa, ne meno quella di Nicopoli: et hauende uisto la Sacra Cong[regazion]e questo, giudicò meglio a far un Vescovo proprio di Nicopoli, et che sia de la natione di Paulianisti; et fu fatto moderno Vescouo Monsignor Filippo.

Considerino dunque l'Em[inen]ze loro se io possi stendermi adeso tanto lontano essendo già d'età passa 62 anni, se al'hora più giouene non poteuo portar tal somma, come uolete che la porti adeso? Et dato che si uolesse leuar totalmente la cura del Monsignore di Nicopoli, più uicini sono li Paulianisti al Monsignore d'Ocrida, che ha pigliato la cura di Marcianopoli, che a me. Dio uolesse che io fussi di tal spirito, et hauessi tal forza di poter dar satisfatione ad ogniuno, questo sarebbe mio maggior merito appresso sua Diuina Maestà, ma Em[inentissim]i Patroni ego enim iam deliber, et tempus resolutionis instat, che occorre metermi un peso importabile; uolesse Iddio a pascer queste pecorelle di $\overline{\text{Xpo}}$ come si deue.

Questo sa Iddio e la mia conscienza, che io adeso me retiraria in parte, a far la penitenza p[er] gli miei peccati, se potessi hauer commodita di uiuer, et di star in pace, ma li paesi non lo permettono, non posso hauer commodità essendo in officio, quanto meno l'hauria lasciando la carica, e sottomettermi alla poca creanza d'altri; considero molte cose, et casi di quesa mortal vita, et non posso far altro, che correr con aiuto di Dio, et assistenza della U[ost]ra benignità.

Far mappe noue geografiche, io non posso far megliore di quella che ho fatto, nella qualle si viderà distanza delle Chiese, ma se occorrerà non man [373 v] carò di far quello che potrò. Et ancora ripartimento de luoghi appartenenti alla cura tralascio; et supp[li]co con la faccia prostrata per terra; che N[ostro] S[ignore] me scusi, e l'Em[inenz]e V[ost]re insieme, et diano l'ordini al soprad[ett]o Monsignor di Nicopoli che attenda meglio alla sua cura: et quello che seguirà darò raguaglio alle Em[inen]ze loro.

Et per fine, bacio li piedi S[antissi]mi di N[ostro] S[ignore] et all'Em[inenz]e loro prego dal Signore ogni felicità con baciarvi le sacrate porpore. Chiprouaz li 12 Iuglio 1663.

Dell'Em[inenz]e loro

Deu[otissi]mo et Hum[ilissi]mo
Ser[vitor]e
Arciuescouo di Soffia

Сиятелни и високопреподобни господа,
господа и мои най-уважаеми покровители,

25 май 1663
4 септ. 1663

Миналия април получих две [писма] от Ваши Превъзходителства, едното от 21 октомври и другото от 18 декември от годината 1662, и трето идва сега от 27 ноември същата година с монсеньор охридския архиепископ. На тях, за да не умножаваме писмата, ще отговоря наведнъж и на всяко едно по ред. В първото Ваши Превъзходителства желаят да знаят работата с мелницата на енорийската църква в Монтеново в Сърбия[1]. Аз употребих особено старание да открия истината и се осведомих много добре от някои селяни, които през миналото лято бяха дошли в Чипровец; работата се развила така. Една жена на име Стана, дъщеря на Гинович, оставила след смъртта си една мелница, която се намира в Крива река[2], с някои имоти около енорийската църква на Монтеново за своята душа. След смъртта ѝ, понеже нейните братя останали бедни, продали споменатата мелница като своя собственост, казвайки, че не са съгласни тяхната сестра да остави мелницата на църквата, и съдията им дал право. Епископът на Скопие[3], като видял какво става, се намесил и възвърнал споменатата мелница от онези, които я били закупили. Тези, които ми разправиха това нещо, не знаеха с точност колко е изразходвал споменатият монсеньор, за да възвърне мелницата; само един от тях казваше, че сумата надминавала сто скуди; нека Ваши Превъзходителства да съдят сами както Бог ги вдъхнови за благото на онази бедна енория.

Във второто [писмо] Ваши Превъзходителства ме запитват колко би струвало на един мисионер, който би желал да се отдаде в служба на тези народи. Аз, сиятелни покровители, не мога да кажа колко, защото има места, които изискват поголям разход, а други по-малък, но с 25 скуди трудно ще се живее, дори ония, които си живеят удобно в къщите си. Точно досега Свещената конгрегация даваше на [покойния] дон Атанас 40 скуди за неговото възнаграждение, а сега на брат Тимотей, който пое неговото място, не дава повече от 25. И той казва: „Аз не мога да се препитавам с това, по-скоро ще

се завърна в моята провинция." А ние нямаме други, и е трудно за тези клети павликяни; нека Ваши Превъзходителства да се съобразят със страните и бедността на християните, и да проявят милосърдие към тези бедняци.

Аз очаквах с голямо желание някои мисионери с господата посланици[4], но никой не дойде, а аз тук не мога да ги намеря. Тези малцина братя едва могат да задоволят поверените им места. Затова умолявам Ваши Превъзходителства най-прочувствено в Христа и заради онази ревност, която имате за спасението на душите, наредете да ни се прати за тези клети павликяни някой свещеник, било дубровничанин, било от Босна, мирски свещеник или монах, но само да говори езика. А относно тяхното възнаграждение направете това, което благословеният Бог ви вдъхнови. Писал съм и друг път същото и не е необходимо да повтарям често и да досаждам на Свещената колегия [на кардиналите]. Вие по пътя на благоразумието можете повече, отколкото всички ние. И същото може да се има предвид и за ония павликяни, които се намират в Никополската епархия.

В третото писмо, което ми донесе монсеньор охридският [архиепископ] виждам, че Ваши Превъзходителства ми заповядват, дори нещо повече, пращат ми една апостолическа грамота за тази цел — аз да се грижа за Никополската епархия. Аз, доколкото зависи от мен, оставам най-послушен на Светото апостолическо седалище, за което, ако стане нужда, не ще пожаля живота си, и това би било особена благодат на моя бог. Но Ваши Превъзходителства трябва да знаят, че оня монсеньор от Никопол[5], макар да няма постоянно седалище на едно място в епархията си, все пак не престава да наглежда ония души и се старае, както слушам от други, да дава поне отчасти някаква утеха на ония хора. Смятам прочее, че ще се причини голяма обида на онзи клет прелат, и ще бъде нанесен един голям позор и поради това би могъл да изпадне в някое отчаяние, Бог да ни пази, особено в тези страни, където човек може най-лесно да изпадне, и не може да се каже нито дума против. За това ще бъде по-добре да му се заповяда да стои в някое място от епархията и да се грижи по-добре в бъдеще. Той няма друга вина, освен че навлизаше в юридикцията на Марцианополската епархия, и понеже сега тази грижа е възложена на охридския монсеньор, няма да има причини да навлиза в ония предели, а ако не се подчини, няма да има никакво извинение.

И друго. Известно е на Ваши Превъзходителства, че всички

тези провинции бяха поверени на мен и че съм ги посещавал няколко пъти, включително и Молдавия, както всичко [това] е видно от моите доклади в архива на Свещената конгрегация, и аз по време на Урбан VIII, светла му памет, бидейки лично в Рим, представих на Негово светейшество разстоянието и голямата отдаленост на страните и опасните пътувания и големите разходи и други неудобства, които могат да се случат на христовите овчици, като нямат постоянно при себе си своя пастир[6]. Тогава Негово светейшество и Свещената конгрегация избра брат Марко Бандини за архиепископ на Марцианопол, и да получава приходите на епархията Баковия в Молдавия и да има седалище в нея, като се грижи за Никопол и неговите църкви[7]. Споменатият монсеньор, след като бе избран за марцианополски архиепископ, отиде в Молдавия и никога не мина да посети нито своята епархия, нито онази от Никопол. Като видя това, Свещената конгрегация реши за по-добре да назначи един епископ нарочно за Никопол, който да бъде от павликянския народ; и бе избран сегашният епископ монсеньор дон Филип.

Обсъдете следователно, Ваши Превъзходителства, дали мога да се простирам сега толкова далеч, когато съм на възраст минаваща 62 години — ако тогава по-млад не можех да нося този товар, как искате да го нося сега? И при положение, че се иска да се отнеме цялостно грижата от никополския монсеньор, по-близки са павликяните на охридския монсеньор, който пое грижата на Марцианопол, отколкото на мен[8]. Да поискаше Бог аз да имах такъв дух и да имах такава сила да можех да дам на всички удовлетворение, това би било най-голямата ми заслуга пред божественото величие. Но, сиятелни покровители, аз ставам вече жертва и времето на моето заминаване е настъпило, за да става нужда да си надявам едно непоносимо тегло. По божия воля нека се пасат тези овчици на Христос както трябва.

Бог и моята съвест знаят, че аз бих се оттеглил в някоя страна, за да се покайвам за моите грехове, ако бих имал удобства да живея и да бъда в мир, но селищата не го позволяват, не мога да имам удобства като съм на служба, а още по-малко ще ги имам, ако напусна службата и се подчинявам на малкото възпитание на други. Обмислям много неща и случаи от този смирен живот и не мога да правя друго, освен да тичам с помощта на Бога и помощта на Вашата благосклонност.

[Искате] да се правят нови географски карти, аз не мога

да направя по-добри и от онази, която направих[9], на нея се вижда разстоянието между [църквите], но ако трябва, няма да пропусна да направя онова, което ще мога. И още изоставям разделянето на местата, отнасящи се до грижата [на един или друг прелат] и моля с лице простряно доземи, нека папата ме извини и Ваши Превъзходителства също; и дайте заповедта на казания монсеньор от Никопол да се посвети по-добре на своите грижи[10]; и за онова, което ще последва, ще дам сведения на Ваши Превъзходителства.

Накрая целувам нозете на Негово светейшество, а на Ваши Превъзходителства прося от Господа всяко щастие, като целувам свещените пурпури. Чипровец 12 юли 1663 г.

На Ваши Превъзходителства
най-предан и смирен служител
архиепископ на София

---

1 Монтеново — става дума за Ново Бърдо, където има католици.

2 Крива река — неустановено.

3 Епископ на Скопие по това време е архиепископ Андрей Богдан, вж. Dujcev, I. Il cattolicesimo in Bulgaria..., 128—131; Дуйчев, И. Нови документи за католишката пропаганда в Македония през XXVII в. — Македонски преглед, 1937, 1—2, с. 79.

4 Става дума за дубровнишките посланици, носещи всяка година данъка, който град Дубровник плаща на султана.

5 Епископ Филип Станиславов.

6 Вж. Acta..., 136—137.

7 Пак там, с. 138.

8 Вероятно, вземайки предвид тези възражения, малко по-късно Конгрегацията възлага ръководството на Франческо Соимирович и на Никополската епархия; вж. приложения тук негов доклад от 3 август 1666 г.

9 През 1643 г. П. Богдан прилага „ръкописна карта на България, Влахия и Молдавия", („...disegno di Bulgaria, Vallacchia e Moldavia..."), към обосновката си за изграждане на нова църковна епархия, вж. Acta, с. 136. При тези данни не може определено да се твърди дали става дума за същата или за друга карта.

10 През 1673 г. Конгрегацията отменя наказанието на Ф. Станиславов и възстановява епископските му задължения.

Ill[ustrissi]mo, R[everendissi]mo Signore
P[atro]ne mio Oss[ervantissi]mo

25 maij 1663
4 bris 1663

Non si deue marauegliare V[ostra] S[ignoria] Ill[ustrissi]ma della mia tardanza a risponder a una uostra dalli 13 di nouemb-

re passato, causa è perchè la lettera ho riceuuto quest'Aprile, et ancora la presente stagione non permette a stendersi di scriver spesso, come lei sa bene, et intende come passano li negotij. Si confida in me V[ostra] S[ignoria] più che io merito, et scarica sopra di me la sua conscienza di sapere certe cose; io Monsignore mio doue si tratta di conscienza, ui dico la uerità, che tutto quello che hauete scritto sia più che uerità però me rimetto alla prudenza u[ost]ra, fatte quello che Iddio ue· inspira, et quello sarà per maggior gloria di Dio.

Mi accennate ancora, che la Sacra Cong[regazion]e habbi dato certi ordini à Monsignor d'Ocrida, acciò siano fra di noi aggiustati, et che a lui sia data l'ammin[istration]e della Chiesa di Marcianopoli et a me quella di Nicopoli, et non essendo ancora uenuto detto Monsignore non ui posso dir niente; io stupisco come puol esser data a me la Chiesa di Nicopoli, essendo Vescouo uiuo, et se ne sta p[er] quelli paesi o ben, o mal; questa informatione non è ben fatta, ma meno io me posso stendere tanto; quando uedero le scritture, risponderò più alla lunga. Quanto poi far le mappe noue, credo ui basta quella che io ui diedi, et sono sicuro che sia uera etc.

Hanno fatto benissimo l'Em[inen]ze loro a non risoluer niente, non hauendo sentito le parti; la S[anta] Chiesa retta del Diuino Spirito, non pol errare, quia saepe latet anguis in herba. Io, Monsignore mio, Deum testor, uoria hoggi ritirarme in qualche cantone a finir questi pochi giorni in pace, e senza tumulto; ma d'una parte non trouo modo di uiuer, e non me posso sottometter alla indiscreta obed[ienz]a di questu paesi, doue così poco son rispettato, et al'hora saria totalmente disprezzato; poi chè il Galateo non ha passato il mare, ma si uiue ad beneplacitum; non possono rimunerar li boni, ne meno castigar li rei: d'àltra [parte] poi perche uedo molti pretendenti, et ambitiosi delle [p 371 v] dignità, non uoria dar qualche occasione d'odio, poichè mi basta questo che ho, et che sopporto giornalmente et per forza non posso morire, ma quando Iddio uorà et al'hora haurà ogniuno campo di correr, sed unus accipiet bravim etc.

Voglio supplicar una gratia di V[ostra] S[ignoria] Ill[ustrissi]ma, cioè che faccia una carità all'anima mia: Lei sa che li Vescouo regolari non possono testare, ne meno lasciare a niscuno niente, ne meno io questo pretendo, non hauendo cosa niscuna, solamente pochi libri e supellettile della Chiesa, quella ha da restar al successore. Una sola cosa considero, quando morirò, son sicuro che questi pochi sacerdoti ne diranno p[er] una Messa p[er] l'anima mia, et del resto Dio vi aiuti: però ho pensato

sarebbe bene di cavar un Breue di N[ostro] S[ignore] se nella mia morte si trouerà qualche quatrino non uoglio ecceda Lire 100 o meno, che posso lasciarli p[er] le Messe, et una parte a poueri. Consideri dunque V[ostra] S[ignoria] Ill[ustrissima] la mia domanda, et mi faccia questa pia opera, acciò possa esser sicuro nella conscienza, et questo ingenocchiato in terra li dimando, so che con una parola lo puol fare appresso N[ostro] Sig[nor]e. Et io per tal beneficio, et molti altri restarò a pregare la Diuina maestà p[er] u [ost]ri felici progressi, et riverentamente gli bacio le mani. Chiprouaz li 25 di Maggio, 1663.

Di V[ostra] S[ignoria] Ill[ustrissi]ma e R[everendissi]ma.

Deu[otissi]mo Ser[vitor]e
Arciuescouo di Soffia.

Светлейши и високопреподобни господине
и всепочитан покровителю мой,

25 май 1663
4 септември 1663

Не трябва да се учудва Ваша светлост за моето закъснение да отговоря на едно Ваше писмо от миналия 13 ноември. Причината е, че получих писмото ви този април и още, че настоящият сезон не позволява човек да сяда да пише често, както ви е добре известно и схващате как се развиват събитията. Ваше господство се доверява на мен повече, отколкото аз заслужавам, и ми разкрива съвестта си, за да узная някои неща. Аз монсеньоре мой, там където става въпрос за съвест, ви казвам истината, че всичко онова, което писахте, е повече от истина, но се осланям на благоразумието Ви, правете онова, което Бог Ви вдъхновява и то ще бъде за по-голяма божия слава.

Загатвате ми още, че Светата конгрегация е дала известни разпореждания на охридския монсеньор[1], та да бъдат съгласувани между нас, и че на него е дадена администрацията на Марцианополската епархия, а на мен тази на Никопол. И понеже не е дошъл още споменатият монсеньор, не мога да ви кажа нищо. Учудвам се как може да ми бъде поверена Никополската епархия, когато нейният епископ[2] е жив и живее в ония места добре или зле; тази информация не е направена добре, пък и аз не мога да се простирам толкова. Когато се запозная с писмата, ще отговоря по-надълго. А колкото до изготвяне на нови карти, смятам, че Ви е достатъчна онази, която Ви дадох, и съм сигурен, че тя е вярна и пр.

Техни превъзходителства направиха много добре да не реша-

ват нищо, понеже не са изслушали страните: Светата църква, ръководена от Свети дух, не може да греши, защото често змията се крие в тревата. Аз, монсеньоре мой, Бог ми е свидетел, бих желал днес да се оттегля в някой кът, за да завърша тези малко дни в мир и без вълнения; но, от една страна, не намирам начин да живея и не мога да се подчиня на не много благоразумното послушание в тези страни, където толкова малко съм уважаван, и тогава бих бил [ако се подчиня] изцяло презиран; защото добрите обноски не са минали морето, но се живее по усмотрение: не могат да бъдат възнаградени добрите, нито наказани лошите; от друга страна пък, защото виждам мнозина претенденти и желаещи достойнствата и не бих искал да дам някой случай на омраза, защото ми е достатъчно това, което имам и което ежедневно понасям, а пък насила не мога да умра, а когато Бог поиска; и тогава ще има всеки поле за тичане, но само един ще получи наградата на победата.

Искам да помоля за една милост от Ваша светлост, т. е. да направите едно благодеяние на душата ми. Вие знаете, че епископите редовници не могат да завещават, нито да оставят на никого нещо, но аз не претендирам за това, защото нямам нищо, само малко книги и вещи на епархията, които трябва да останат на приемника. Само върху едно нещо размишлявам, сигурен съм, че когато умра, тези малцина свещеници ще отслужат по една литургия за душата ми, а за по-нататък Бог да Ви помогне. Затова размислих, че ще бъде добре да се издейства една грамота от Негово светейшество — в случай, че в момента на смъртта ми бъдат намерени пари, не бих желал да надхвърлят 100 лири — да мога да ги оставя за литургия и една част за бедните. Обсъдете следователно молбата ми, Ваша светлост, и ми сторете това благочестиво дело, та да мога да бъда със спокойна съвест, и това прося коленопреклонно от вас, като знам, че може да го издействате от Негово светейшество. И за това благодеяние и за много други ще продължа да моля божественото величие за Вашия щастлив напредък и с почитане Ви целувам ръцете

Чипровец, 25 май 1663

На Ваше светлейшо и високопреподобно господство

Най-предан служител
софийския архиепископ

---

[1] Архиепископ Франческо Соимирович.
[2] Епископ Филип Станиславов.

ДОКЛАД НА ПЕТЪР БОГДАН ОТ 23 ЮЛИ 1663 Г.

Докладът на Петър Богдан от 1663 г., въпреки някои подчертано емоционални моменти в него, има характер на студия, което го прави ценен исторически източник. Той съдържа обширен преглед върху миналото на софийската църква, съчетан с богат литературен обзор.

Тук намираме много данни, обясняващи движението на павликяните от Централна Северна България на юг към Тракия и на север — във Влахия.

Интерес представлява и онази най-голяма по обем част, в която по повод възникналия спор между конвентуалците[1] и П. Богдан за Влахия[2], той разкрива изключително тежкото положение на българския народ и особено на българските католици под гнета на завоевателя.

Докладът е ползван частично от Н. Милев в „Католишката пропаганда в България".

Ръкописът на доклада в оригинал се състои от 23 ръкописни страници. Съхранява се в APF, gondo di Vienna, vol. 2 (1644—1664), f. 357—368 r.

---

[1] Конвентуалци — един от трите клона на францисканския орден, които живеят в манастири.

[2] Последната част е написана като открит отговор на отправените към П. Богдан упреци за желанието му да задържи под своя власт католиците във Влахия.

[f. 357] Em[inentissim]i, et R[everendissim]i D[omi]ni mihi plurimum Col[endissi]mi,

Satis prolixas relationes, non una vice, sed multoties Sardicensis seu Sophien[sis] Archiep[iscop]us de sua Ecclesia, et de alijs ab Ap[osto]lica Sede sibi commissis Emi[nentissimi]s P[at]ribus desit, earumque statum deplorandum potius, quam laudandum, ad unguem descripsit, quae in Archivio Sacrae Cong[regationi]s de fide Prop[agand]a inter alia eius acta conseruantur: ob eam igitur causam, noluit Archiep[iscop]us praesentem relationem longius texere, sed tantum necessitatem, et statum Ecclesiarum quae sub eius cura reperiuntur Emi[nentissimi]s P[at]ribus representare, et pauca de earum reg[io]ne tangere.

Sardica inter antiquissimas, et nobilissimas Illyrici Orientalis Urbes tam à Sacris, quam à prophanis scriptoribus connumeratur, ab ipsis Ap[ostoloru]m Principibus peregrinatione, et aduentu illustrata, et ab eorum discipulo Sancto Clemente eius Ecclesia primiter fundata, ut apud Auctores legitur, ex quibus nonnulli pro maiori elucid[atio]ne citantur.

Primus est Sanctus Dorotheus Ep[iscop]us Tyri, et Martyr, in vita Prophetarum Apostolorum, et 72 Discipulorum. Meminit, inquit, huius Paulus ad Phip. 4 dicens, cum Clemente ac reliquis cooperatoribus meis. Primus ex gentibus in Christum credidit, Sardicae factus est E[pisco]pus.

Petrus item de natalibus Venetus, E[pisco]pus Equilinus in suo Catalogo de Sanctis, ubi de divisione 72 Discipulorum tractat, de Clemente sic ait. Clemens de quo Philip 4. primus ex gentibus credens, E[pisco]pus Sardicensis, postmodum Pontifex Romanus, haec ille.

Sixtus insuper Senensis in Bibliotheca Sancta Clemens, inquit, (de quo Ap[osto]lus ad Philip 4 scribens ait: cum Clemente et caeteris adiutoribus meis, quorum nomina scripta sunt in libro vitae) patria fuit Romanus, Faustini filius, ex regione Caelij montis. Hic cum primus Sardicae factus esset E[pisco]pus, et postea Cathedram Ap[osto]licam secundus, vel ut quibusdam placet, quartus post Petrum annis nouom tenuisset, tandem post exilij relegationem, martyrio coronatus occubuit Traiani Imp[eratore] tertio, Christi vero 103.

Joannes quoque Tomcus Marnauitius lib[re] quem de Reg[is] Sanctitatis Illyricanae foecunditate edidit, in vita Sanctae Triphoniae Coniugis Decij Imp[eratore] de Sancto Clemente sit. Per reliquam prouintias Illyrici ex eiusdem Ap[osto]li Schola teste Dorotheo in Synopsi, rem Christianam promo[357 v]uerunt. Andronicus, cuius meminit ap[osto]lus ad Romanos Panoniorum E[pisco]pus Urbanus Macedoniae, Hermes Dalmatiae, Clemens Sardicae, Caesar Dirachij.

Celeberrima quoque ex Concilio Oecumenico à 376 E[pisco]pus in ea celebrato sub Julio papa primo, in causa Athanasij, et Marcelli, aliorumque exulum Episcoporum: Et etiam ex catalogo Sanctorum Ep[iscoporu]m per quos sancta magna, et Universalis Synodus Niceae coacta à 318 Patribus missis omnibus in toto Orbe terrarum Dei Ecclesijs; ea quae ab ipsis per spiritum Sanctum in ea constituta sunt, ut Gelasius Zizicenus in Comentarijs Concilij Nicaeni lib[ro] 2 testatur. Protogenes, inquit ille Admirabilis Sardicae Civitatis E[pisco]pus, Ecclesijs in Dacia, Cabria, Dardania, et Prouintijs finitimis: et in fine

sequitur. Hi Sancti, atque Apostolici viri omnibus sub coelo Sanctis Ecclesijs, quae in Sancta Magna, et generali Synodo acta sunt omnibus ubique terrarum tradiderunt, fidem scilicet in Sancta Synodo explanatam.

Cohnestauit similiter Urbem illam sua Imperiali praesentia Magnus ille Constantinus teste Zosimo, dum cum Licinio in Tracia bellum serebat et Sardicae existens legem, Imperatorem X̃pianum, debelatorem vitiorum exprimentem tulit, ut inquit Baron[ius] anno 347 n. 7 Dat[um] pridiè Kal[andae] Februarij Sardicae. Sub eodem anno seq[uitu]r Baron[ius] Nobilis sane, inquit tunc Civitas, in qua Constantinus Imperator habitauit, ut eius scripta complura illio data testantur.

Scribit idem Constantinus ad Prothogenem E[pisco]pum Sardicen[sem], de manu missione Coss Sabino, et Rufino. Et in Concilio Calcedonense legitur Zosimus Ep[isco]pus Sardicae inter alios, ad quos scripsit Leo Imperator.

Posteriobus autem saeculis Civitas Sardicen[ses] mutato nomine Sophia nu[n]cupata est à templo, quod Justinianus Imperator Magnifico sumptu in honorem Sapientiae Diuinae erexit. Bulgara postea gens locustarum more Istrum traijciens diuersas Prouintias occupavit Ciuitates nobilissimas destruxit, et Imperatoribus Romanis infensissima fuit: inter alias Sardicensem quoque Ciuitatem funditus euertit, et Templum dumtaxat integrum relinquens: circa quod postea Oppidum satis amplum et commodum tam incolis, quam peregrinis [f. 358] effectum est: vestigia vero antiqua, et rudera murorum hinc inde multis in locis apparent: Literae quoque latinae in marmoribus, et columnis confractis conspiciuntur, quas legere quis audet?

Metropolitana huius Ciuitatis Ecclesia a Justiniano aedificata, ut dictum est, à Turcis occupatur, quam in Mesquitam, conuerterunt, sicut aliae Sacrae aedes. In ipsa enim Ciuitate nulla Ecclesia, vel Monasterium reperitur, praeter exiguam Capellam suo loco describendam. Schismatici adhuc unam, vel duas Ecclesias, et unam destructam possident, ubi eorum Metropolitas, et alij Sacerdotes Divina absoluunt.

Archiep[iscop]us Catholicus huius Ciuitatis, in ea nullam habitationem possedet nullumque emolumentum habet, nullosque reditus; omnia enim, quae Ecclesiae habuerunt, nunc Turca obtinet, suisque Hogis, seu ministris distribuit, qui officia iuxta eorum legem persol unt.

Huius Ecclesiae ab Urbano Papa VIII S[ancta] m[emoria] per Sacram Congregationen de Fide Prop[agand]a datus fuit modernus Archiep[iscop]us anno 1641 Fr. Petrus Deodatus à

Chiprovatio Bulgarus Ord[ini]s Min[ores] Obs[ervanti]ae S[ancti] Francisci cum prouisione ducentorum scutoreum monetae quolibet anno ipsi soluendorum ab eadem Sacra Cong[regation]e qui dictum Civitatem, et eius Diocesim, atque Administrationem saepius visitat, et illos Catholicos deuotissimos S[ancti] Sedis Ap[osto]licae Sacro Chrismate confirmat, Euangelica praedicatione munit, alijsque pastoralibus, ac Pontificalibus functionibus incredibili eorum laetitia consolatur prout ex pluribus relationibus tam per se, quam per Procuratores Emi[nentissimi]s P[at]ribus repraesentatis patet.

Nunquam Archiep[iscop]us Urbem libere intrare potest, nisi mutato habitu, celebratque et Pontificalia exercet in Capella Mercatorum Ragusinorum manetque cum illis duobus, vel tribus diebus, et statim festinanter discedit, ne vel sibi, vel Catholicis propter eius aduentum accidat quid mali.

Pluries Archiep[iscop]us à Satellitibus Satrapae eiusdem Ciuitatis vel captus, vel persequutus fuit, multamque summam pecuniarum solvit, et cum Archiep[iscop]um capere non possint, vel quando à sua resid[enti]a abest, fratres Monasterij Sanctae Mariae de Chiprouaz, cum quibus Archiepiscopus residet ordinarie in eodem Monasterio; capiunt, vexant, et spoliant, de quorum manibus magno cum sudore liberantur, tam Archiepiscopus, quam praefati P[at]res.

[f. 358 v.] In eadem Urbe nullus Clerus, neque saecularis, neque regularis, nullusque sacerdos, ex ea oriundus, quia in illa nullus Catholicus natiuus, seu compatriota, et illi qui sunt, Orientali Ecclesiae subijciuntur ritumque eius seruant, suntque pessimi Schismatici, Bulgari scilicet et Graeci: habitatque in ea maxima multitude Ebreorum habentium tres Sinagogas, Scholas, erarium commune suntque diuites, mercaturas exercent plus quam aliae nationes Armeni quoque sed pauci.

Reperitur quoque in medio Urbis vetus Capella, seu Ecclesia sub inuocatione Purificationis B[eatae] M[ariae] V[irginae] sub eodemque tecto habitatio Parochi possident et conseruant eam Mercatores Ragusini; fontem baptismalem non habet, nec Cameterium, sed circum circa habitationes eorundem Mercatorum, quorum opibus reparatur dicta Capella. Sunt in ea tria Altaria lignes, maius Purificationis B[eatae] V[irginae] secundum Sacratissimi Rosarij cum 15 mysterijs: in quo à fidelibus recitatur Rosarium ter in hebdomada. In eo Archiep[isco]pus annis praeteritis in sua visitatione fecit fieri tabernaculum ligneum, intus serico vestitum, et extra inauratum, duasque ianuas habens intus vitream, et extra ligneam, in qua de-

pictus est Calix sustinens effigiem hostiae. Sacra Eucharistia conseruatur in vasculo argenteo deaurato, et cooperto panno serico, cuius clauis apud Parochum asseruatur, ardefque lampas continuò; oleumque communitas prouidet. Tertium Altare Sancti Rochi, super quibus celebratur cum portatili: Ecclesia non est consecrata, seu Capella praedicta.

Sunt in ea Indulgentiae plenariae in die Purificationis B[eatis] M[ariae] Virg[ini]s concessae ab Alexandro VII ad decennium. Eligunt Cappelanum ipsimet Mercatores vel Saecularem, vel Regularem, amo ibilem tamen, et rapraesentant eum Archiep[iscop]o, quem ad illorum petitionem confirmat: eique ex proprio singulis annis constituunt stipendium competens pro eius victu.

Supellectilem Ecclesiasticam, tam argenteam, quam seriscam habent honestam, et alia ornaments Ecclesiastica, necessaria ab isdem Mercatoribus oblata: ex quibus paucissimi habent uxores. In hac visitatione confirmauit Archie[picso]pus pueros utrisque sexus n. 21. Et ab ultima visitatione in lib[ri] Baptizandorum inuenit baptizatos infantes n. 6. Coniugatos in facie Ecclesiae n: 5. Mortuos n. 20. Olea Sacra conseruantur in Vasculo stamneo et reponuntur inter alia sacra vasa.

[f. 359] In praedicta Urbe Sardicen[sem] seu Sophien[sem] ordinarie reperiuntur animae catholicorum septuaginta, et ultra: nunquam tamen deficiunt alij catholici eiusdem ritus, Bulgari videlicet, Serviani, Bosnenses, et ipsimet Ragusei tam pro negotijs, et mercimonijs accedentes, quam etiam transeuntes; nunquam enim praeteribit dies absque aliquo Mercatore Catholico, qui veniunt ad vendendas suas merces, et alias emendas omnesque conueniunt ad audiendum sacrum in praed[ict]a Capella. Catholici sepeliuntur extra Urbem in Cemeterio obcluso, quod non faciunt aliae nationes.

Absoluta itaque huius Urbis visitatione, arripuit Archiep[iscop]us iter per Traciam, assumpto secum uno Sacerdote famulo et uno homine salariato, ad visiandos Paulianistas. qui circa Philipopolim reperiuntur, dieque tertia Philippopolim peruenit. illosque paucissimos Catholicos visitauit, hi quoque sunt Mercatores Ragusini, quibus Sacrum celebrauit in domo priuata: Capellam non habent, unam solam Planetam, sacerdotam non tenent, sed Missionarius, qui in Pagis Paulianistarum manet aliquando ad illos accedit, eisque Sacramenta administrat Calicem non habent, sunt enim paucissimi, numerus eorum cum famulis decem animas non excedit, et aliquando plures, secundum tempora negotiorum.

Inde postea transiuit Archie[pisco]pus ad visitandos Paulianistas, ad quos 28 Nouembris, accessit, visitauitque primum Pagum nomine Kalacie: Hi Ecclesiam non habent, nisi unam domum amplam saepitam rudique terra ab intus linitam, et in illi Missionarius habitat, et Missas super Portatile celebrat, aliaque Sacramenta administrat: in ea domo Archiep[isco]pus Pontificaliter celebrauit, concionem inter Missarum solemnia ad populum habuit, Indulgentias concessit, et alia necessaria perfecit.

Post Sacrum secundae diei fecit Archie[pisco]pus convocare populum ad Sacramentum Confirmationis, et habito prius sermone de hoc ven[erabi]le Sacramento, cum debitis ceremonijs, et forma, adhibitisque Patrinis, confirmauit animas, 165.

Tertia autem die, accedente universo populo, et sacro absoluto, duxerunt Archie[pisco]pum extra Pagum in Cemeterio in Campo aperto, ad absolvendas animas mortuorum, et Christifideles sequebantur magna deuotione Archiep[iscopu]m.

In hoc pago sunt animae catholicorum, inter adultos, et infantes circa 490 plus minus, interquos erant adhuc nonnulli, sed pauci, in sua perti[359 v]natia perseuerantes. Calendarium seruant antiquum, sunt enim in medio luporum. Conversus, est ipsa die visitationis unus nomine Bratislauus aetatis 45 annorum quem Archie[pisco]pus baptizauit, et confirmauit. Alterum hic baptizauit Archie[pisco]pus nomine Dimas annorum quindecim, Item infantulam nomine Petram.

Ad quinque millia passus à Kalacie sunt duo loca Selgikouo et Doganlie vicina inter se. In Selgikouo in Domo priuata unius catholici fecit per Missionarium conuocare Archie[pisco]pus omnes conuicinos Catholicos, ibique eis Sacra celebrauit, conciones fecit, Sacramentum Confirmationis administrauit, et alia necessaria persoluit. Confirmauit ibi animas n^{0} 96.

Ecclesiam non habent, nec utensilia Ecclesiastica: Missionarius secum defert necessaria pro celebratione missarum, et administrat[ion]e Sacramentorum. In his duobus Pagis animae catholicorum non excedunt numerum 180 in praeterita visitatione minor numerus fuit; sed elapsis annis ex illis Paulianistis, qui circa Danubium habitant, ob tyrannidem dominantium; multi transeuntes Montem Haemum, venerunt habitare in Tracia inter suos item Paulianistas, praeter alios qui per alias provintias vagantur.

Non longe ab ijs duobus locis, est item Pagus alter nomi-

ne Hambarlie, ad quam accedens Archie[pisco]pus, ibique visitauit illos catholicos, et celebrauit in una domo, ubi omnes congregati audierunt verbum Dei cum iubilo; et absoluto sacro confirmauit pueros utriusque sexus nº 20. Baptizauitque duos infantulos. Ecolensis hic nulla, nec supellectilis Ecclesiastica. Et hic unus homo saecularis Andreas nomine qui scit legere slavonice, ipse aliquando in absentia Missionarij eos ad suam domunculam sono tabulae conuocat, et cum illis genuflexus ante Imagines quas habat in papiro impressas, deuote Pater, Ave, et symbolum Ap[osto]licum cum litanijs recitat, eisque dies festos annuntiat, cui in extrema necessitato Archie[pisco]pus concessit licentiam baptizare: iste quoque habet curam de omnibus circumuicinis; et cum aliquis eorum infirmatur ad mortem ipse tenetur vocare Missionarium ad audiendam confessionem, et Sacram communionem ministrandamque. Et pro tali obsequio ab eo ipsis praestito imunem illum faciunt à tributo, et alijs communibus contributionibus solitis et etiam domus illius est libera ab hospitibus, hos à populo habet.

[f. 360] Hi quoque nec Ecclesiam, nec oratorium habent, nec ullam supellectilem Ecclesiasticam. Ante di[ctu]s Andreas rogabat ut ei Ep[isto]lae, et Euangelia lingua slauonica, caracteribus latinis Venetijs impressa prouiderentur. Iste olim puer in Chiprouatij in Monasterio literas didicerat, et postea in Patriam reuersus Uxorem duxit. Numerus animarum cum parvulis utriusque sexus excedit 100 animas.

Post duos dies Archie[pisco]pus accepto comitatu et Missionario secum direxit gressum versum Pagum nomine Dauuxevo, qui distat à suprad[ic]to decem milliaribus circiter: celebrauit hic in domo priuata, et inter Missarum solemnia concionem habuit ad populum: Confirmationis Sacramentum administrauit cum omnibus c[a]eremonijs, et solemnitatibus consuetis: confirmatae fuerunt animae nº. 50. Isti enim ante alios primi fidem catholicam amplexi sunt. Animae fidelium utriusque sexus cum paruulis sunt nº. plus minus 200 inter eos nullus schismaticus graeci ritus, nec Turcae cum familijs: postera die duxerunt Archiep[iscopu]m extra pagum ad sepulturas, absolvitque ibi animas defunctorum ut in Pontific[ali].

Hi quoque Ecclesiam non habebant, nec locum praecipuum celebrandi: et cum E[minentissi]mi P[at]res Sacrae Cong[regationi]s de fide prop[agand]a perspexissent ultiman relationem dicti Archie[pisco]pi, eorum solita pietate moti, solvi fecerunt Archie[pisco]po tunc Romae agenti acuta 50 monetae so-

litae, ut in suo reditu curaret in loco hoc Ecclesiam aedificare, saltem ligneam; ipse enim Archie[pisco]pus in huc visitatione pecuniam illam tradidit D[omi]no Nicolae Andriasci Mercatori Ragusino, ut ipsemet per suum chirographum declarat, quod iam Archie[pisco]pus E[minentissi]mis P[at]ribus transmissit, ut ipse tanquam notus à Turcis sua prud[enti]a curaret habere licentiam à Cadï erigendi Ecclesiam supra rudera antiquae Ecclesiae; ipse vero Dominus Nicolaus posuit omnem solicitudinem, sed non fuit possibile impetrare huiusmodi graziam: negotium delatum fuit ad D[omi]num, seu Patronum pagi, cui dixerunt, ecce D[omi]ne, Mercator iste pro Dei amore in n[ost]ro loco destinauerat erigere nobis pauperculis unam Ecclesiam ligneam suis expensis (tacentes nomen Sacrae Cong[regationi]s multas ob causas) quod cum audisset, dedit illis alteram instructionem, scilicet ut relicto nomine Ecclesiae absque ullo timore et expensis Cadi, fabricare faciant unam domum oblongam, cum fumario pro Sacerdote, in qua absque ullo imped[imen]to et prohibitione [f. 360 v] poterit congregari populus ad audiendum sacrum, et ad recipiendum Sacramenta Ecclesiae: et ita factum est, aedificata fuit huiusmodi domus, et desuper tegulis coctis cooperta, in qua Mission[ariu]s manet, et celebrat.

Testibus quoque fide dignis comprobatum fuit apud Archie[pisco]pum, praed[icto]s Catholicos (excepto eorum manuali labore, ipsi enim lapides, et ligna gratis deferebant) superadidisse super quinquaginta scuta monetae alia decem: sexaginta enim magistris, seu fabris lignarijs pro labore, ferro, tegulisque expenderunt in uniuersum: suppliciter igitur exorat Missionarius E[minentissi]mos P[at]res, ut illa decem scuta monetae conspecta eorum inopia, illis soluere faciant: pro eorum consolatione Archie[pisco]pus rogatus haec posuit, E[minentissi]mi tamen P[at]res quod eis melius videbitur faciant. In hac domo Missionarius habitat, ac residet, et alia circumuicina loca suis temporibus visitat, in ea Altare ligneum amo ibile fecit, et super portatile celebrat.

Reperiuntur et alij huius nationis catholici inde per praedia turcarum cum suis familijs dispersi, labore manuum suarum sibi, et suis familijs victum quaerentes; hi quoque ad recipienda Sacramenta ad Missionarium suis temporibus accedunt, praecipus ad baptizandos suos infantes.

Prope mille animas catholicorum habet Missionarius suae curae commissos: modernus fuit datus pro socio q[uida]m Athanasio Radouich, cui Emi[nentissi]mi P[at]res pro sua annua

prouisione soluebant quotannis scuta 40 monetae: huio autem tantum 25: mortuo Athanasio uniuersum pondus sustinet iste, ideo humiliter rogat ut ei eandem prouisionem quam Athanasius habuit solvere faciant, quia solus cum sit, latius extenditur pluresque expensas facit.

Duos habent tantum Calices, tertiumque fractum, et quatuor Planetas albi, et rubei coloris, Missalia nec latina, nec Illyrica habent, et illud quod habent, est laceratum. Indiget Missionarius Rituali latino, nulla crux saltem aerea, nulla Imago nisi in papiro, Corporalia, et Albas non habent, his omnibus indigent.

Ubique Archie[pisco]pus distribuit metala, et cruculas bened[icta]s imagines, sanctorum in carta coronas, Rosaria, Agnus Dei, et alia munuscula sp[irit]ualia; quae Roma detulerat, his, et alijs similibus ille novellus grex ad deuotionem prouocatur.

Considerent E[minentissi]mi P[at]res, quantum urgens sit necessitas inter illos adhuc unum Sacerdotem prouidere, quia unus difficile satisfacere poterit omnibus.

[f. 36l] Completa itaque ab Archie[pisco]po Paulianistarum visitatione, reuersus est ad suam solitam residentiam, sustinuitaque in hoc itinere intolerabile frigus et nives expectauitque illo hiemali tempore festa Paschalia, et consecrauit Olea Sacra, absoluitque omnia quae absoluenda erant, et dum parabatur statim post Pascha visitare alias Ecclessias suae Dioecesis, visitatus fuit ipse à Deo graui infirmitate quae perduravit per annum quasi integrum, sustinuitque sine medico maximos dolores, et appropinquabatur de die indiem ad portas mortis Sacramentis Ecclesiae munitus: Deus tamen sui est benedictus in saecula, et cui omnia viuunt, sun maxima misericordia, iterum restituit illum inter mortales, non suis meritis, sed ad excolendam eius vineam; ipse vero indignissimus omnium pro beneficio accepto, et pro eius amore, animarumque salute non recusat laborem, iuxta gratiam sibi a Deo datem, sine cuius voluntate, nec folium in arbore moueri potest.

Reassumptis igitur Archie[pisco]pus viribus, post annum visitauit alias Ecclesias suae Dioecesis, ubique Confirmationis Sacramentum administrans fidelibus.

Et ante alias visitauit Ecclesiam Chiprouatien[sem] ubi continuo residet sub inuocatione Sanctae Deigentricis Assumptae, cum quatuor Altaribus, sive Capellis. Altare maius eiusdem Virg[ini]s cum una Imagine alta, et lata aequali distantia, Romae depicta, in illa includitur altera Imago eiusdem

Virginis in tabula, antiquo more depicta, cum puero Jesu in brachijs, desuper clauditur cum altera Imag[in]e eiusdem Virginis amouibile, aperiturque festis solemnoribus magna cum deuotione, lampadibus, et cereis accensis: quam ornauit devotio fidelium thecis argenteis affabre elaboratis, votisque piorum: ad extra circumcirca imagines Angelorum, ac aliorum Sanctorum et in incircuitu Iconis primae coronae et ornamenta sculpta in ligno, inaurata.

Altare secundum Sanctae Crucis, in eo Icon Sanctissimi Crucifixi, pictura deuotissima, est priuilegiatum pro mortuis singulis secundis ferijs, et per octavam mortuorum, a Paulo V S[anctae] mem[oriae]: in perpetuum concessum; secundum Immaculatae Conceptionis, tertium S. Georgij Martyris.

Super Altare maius asseruatur Sacratissima Eucharistia in tabernaculo ligno elaborato, et inaurato, interius panno serico uelato, in Pixide argentea intus inaurata, et cooperitur vello albo serico, super ianuam ad extra depictus est calix cum hostia, et clauditur serra ferrea, clauí argentea, ardet lampas continuo, oleum ex eleemosynis catholicorum emitur.

[f 361 v] Ad leuam Altaris in muro est Armarium clausum, super inscriptione literis maiusculis OLEA SACRA, in que conseruantur in Vasculis argenteis Sacra olea, mutantur quolibet anno combustis veteribus. Consecranturque ab Archie[pisco]po singulis annis in Coena Domini pro usu totius Prouintiae. et Administratione a quo etiam conuicini E[pisco]pi qui non possunt congregare saltem quinque Sacerdotes, sacra Olea petunt, et impetrant; Transylvanis sacerdotibusque aliquando Archie[pisco]pus Olea Sacra transmissit.

Fons quoque baptismalis erectus fuit ab eodem Archie[pisco]po annis elapsis in loco decenti eiusdem Ecclesiae, et etiam in alijs Ecclesijs, ut inferius videbitur, clauditurque ianua lignea, excisus est in lapide. Aqua in eo benedictur cum Sacris Oleis suis temporibus cum omnibus ceremonijs, et solemnitatibus.

Sacristiam non habet Ecclesia, sacra supellex asseruatur in Monasterio in loco honesto ad hunc effectum praeparato, habetque Sacra Vasa, et Vestes sufficientes. Sacerdotes induuntur Sacris Vestibus in Choro retro Altare maius.

Ecclesia ob antiquitatem minatur ruinas, fornix enim totius templi ad tres digitos usque modo apertus est, et in dies crescit; trabes quoque ligneae quae universam concamerationem ligabant, a suis locis motae sunt.

Ecclesiae, et Altaria sunt consecrata, simul et Cemeterium

iuxta Ritum Romanae Ecclesiae. In Cemeterio ad latus Ecclesiae est Altare aedificatum ex lapidibus cum fornice, et depictum, in quo celebratur diebus festiuis super portatilo per commoditatem populi.

Prope eandem Ecclesiam constructum est Monasterium fratrum Minorum de Obs[ervanti]a S[ancti] Francisci eleemosynis populi, et solicitudine f[ratr]is Petri Salinati E[pisco]pi tunc Sardicensis, seu Sophien[sis] anno 1604.

Clerus Saecularis nullus, Parochialia exercent Regulares, ipsi quoque inseruiunt Archie[pisco]po in sacria functionibus, quandocumque celebrat sive Pontificaliter, sive priuatè.

Missae, et Diuina officia die, noctuque peraguntur latino sermone, et ordine Romano; diebus festis, et Dominicis dumtaxat a Diacono cantatur Euangelium et Epistola à Subd[iaco]no idiomate Illyrico, seu slauonico p[ro]p[ter] populum.

Populus catholicus magna cum deuotione frequentat Sacramenta Ecclesiae, Sacrificijs, ac Diuinis officijs assistit: Archie[pisco]pus ferè singulis festis ubi reperitur personaliter praedicat, arguit, obsecrat, et increpat, ac Diuinis assistit, uel per scipsum peragit.

[f. 362] Muro communi eiusdem Monasterij unita est Domus exigua pro habitatione Archie[pisco]pi, qui ordinarie in ea residet, sicut et antecessores illius, et communiter cum regularibus vivit, tenet unum famulum suis stipendijs, et Clericum regularem pro ministerio domestico.

In hac visitatione administrauit Archie[pisco]pus in festo Pentecostes Confirmationis Sacramentum, confirmauitque pueros utriusque sexus n^{0}. 285.

Populus est deuotissimus et obedientissimus Sanctae Sedis Ap[osto]licae, atque pro catholica fide incredibilia mala sustinet, praecipue a Schismaticis, qui ei quotidie insidiantur; numerus catholicorum excedit summam 1600 animarum.

Christifideles huius loci non tantum Ecclesiam conseruant, uerum etiam Archie[pisco]pum, et Religiosos oppressos a tyrannis iuuant intercedendo pro ipsis, et aliquando propria paupertate redimunt.

In Monasterio erecta est schola puerorum, Magister sustentatur stipendio 35 scutorum monetae a Sacra Cong[regazio]ne de fide propaganda quotannis sibi solvenda: Religiosi in Monasterio dant[t] illi habitationem, mensam continuam, comeditque in refectorio cum P[at]ribus, cui etiam additum fuit Molendinum unius rotae a q[uonda]m Comite Altan Germano ad hunc effectum eius pecunijs emptum.

Absoluta visitatione Ecclesiae de Chrprouaz, visitauit Archie[pisco]pus Oppidum Xeleznae non longe à Chiprouatio: adest hic Ecclesia Parochialis Sancti Antonij Abbatis, cum duobus Altaribus. Altare maius eiusdem Sancti Abbatis, Icones diuersorum Sanctorum antiquae iam corrosse, pictum deuota diuersis coloribus, et auro in tabulis depicta: pictor fuit quidam fr. Mattheus Ord[ini]s min[orum] de Obs[ervanti]a Prouintiae Ragusinae, pingebat autem anno 1497 ut ibidem apparet, et in alijs picturis quae in Ecclesia S[anctae] Mariae Chiprovatii reperiuntur, ad praesens uero in Monasterio appensae uidentur uetustae, et fractae.

Super illud conseruatur Sacratissima Eucharistia in tabernaculo ligneo, et inaurato ad extra, intus uero panno serico obducto, sacrae particulae asseruantur in Pixide argentea inaurata, et velo albo vellata, mutanturque octauo die, et clauditur, ardet lampas ex piorum eleemosynis.

Altare hoc est priuilegiatum pro mortuis singulis secundis ferijs, et per octauam mortuorum, renouatur à Summis Pontificibus singulis decennijs.

Secundum est Sancti Saluatoris; et Ecclesia, et Altaria sunt consecrata Candelabris aereis, Tabulis necessarijs, et alijs pro isa est Ecclesia.

[f. 362 r.] In Ecclesiae angulo apud ianuam maiorem erectus est fons baptismalis lapideus, in quo benedicitur aqua cum sacris Oleis suis temporibus. In muro est Armariolum cum inscriptione OLEA SACRA et conseruantur in Vasculo argenteo: et clauditur tam fons; quam Armariolus ianuis ligneis.

Sunt Indulgentiae plenariae ab Ap[osto]lica Sede concessae in festo Sancti Antonij Abbatis, et feria secunda Paschatis, confirmantur singulis decenijs.

In ea nullus Clerus saecularis, sed fratres Custodiae Bulgariae apud praedictam Ecclesiam suum habent Monasterium, curamque animarum gerunt, parochialia exercent, sicut et in caeteris Ecclesijs: Monasterium fabricatum fuit anno 1613. Sacra Supellex conseruatur in Monasterio, prouisa est haec Ecclesia mediocriter: libros chorales non habet.

Pueros unus ex religiosis docet in Monasterio gratis, legere scilicet, et scribere, et Doctrinam Christianam, viuuntque religiosi ex eleemosynis ipsius Ecclesiae.

Tam in Ecclessia, quam in Cemeterio circum Ecclesiam, sepeliuntur fideles, et Cemeterium est consecratum. Extra Ecclesiam in muro erectum est Altare lapideum, in quo super portatile celebratur festis diebus.

Indiget Ecclesia praedicta reparatione, in pluribus locis adeo est aperta, seu rimata, quod per foramina fornilisi penetrat lumen, tectumque scissum in pluribus locis, ita, ut saepe Sacerdotes sunt compulsi prae timore foris celebrare sacra. E[minentissi]mi P[at]res Sacrae Cong[regationi]s de Fide prop[agand]a conspecta ultima visitatione, seu relatione Archie[pisco]pi, qui tunc Romae erat, promisserunt per Secretarium contribuere aliquam partem pro reparatione eiusdum Ecclesiae, visa populi paucitate, etiam paupertate, et post discessum eiusdem Archie[pisco]pi Roma, nulla determinatio facta fuit.

Confirmavit Archie[pisco]pus in hoc loco pueros utriusque sexus n°. 95. Numerus Catholicorum cum omni aetate erit 400 plus minus. Fideles Ecclesiam, et Sacramenta frequentant; sunt devotissimi et obed[ientissi]mi S[ancta] Sedis Ap[osto]licae; officia Diuina, et Mise persolvuntur latino sermone, et Romano ritu.

Post haec |visitauit |Archie[pisco]pus Oppidum Kopilouaz, in quo adest Ecclesia Parochialis Sanctorum Apostolorum Petri, et Pauli. In ea sunt tria Altaria, maius Sanctorum Apostolorum secundum Sancti Stephani protomartyris, tertium sancti Michaelis Archangeli. Imagines Altarium sunt pulchrae ex Italia delatae, et ornatae coronis, seu cornicibus sculptis, et inauratis iuxta posibilitatem partium.

[f. 363 r] Super Altare maius conseruatur Sacramentum Eucharistiae in tabernaculo ligneo deaurato exterius, et intus serico obducto: Hostiae seu particulae in Pixide argentea inaurata asseruantur, et cooperitur vello albo serico, clauditur sera ferrea: ante tabernaculum ardet continuo lampas, oleum ex elemosynis piorum emitur.

Altare Sancti Michaelis Archangeli est priuilegiatum pro ania[ma]bus defunctorum concessum à Sede Ap[osto]lica singulis secundis ferijs, et per octauam mortuorum, renouatur priuilegium singulis decenijs ab eadm S[ancta] Sede.

Sunt Indulgentiae plenariae bis in anno, in festo videlicet Apostolorum Petri et Pauli, et in festo Sancti Gregorij Papae Magni, item ad decennium.

Ecclesia est consecrata, et Altaria ornata sacris supellectilibus, ac Candelabris aereis, tabulis, et alijs, rebus necessarijs. In ea adest Chorus retro Altare maius, cum stallis seu sedilibus pro regularibus, qui die noctuque Divina Officia iuxta ritum Romanae Ecclesiae latino sermone absoluunt; Simili-

ter, et Sacra Latine peraguntur, exceptis Epistola, et Euangelio, quae cantantur a Diacono et Subdiacono Slauonicè.

Clerus saecularis nullus, cura animarum est apud F[rat]res Min[eres] de Obser[vanti] a quibus Monasterium aedificauit populus penes Ecclesiam, anno 1608 et postea in meliorem formam redactum fuit anno 1640 piorum eleemosynis.

Fontem baptismalem habet Ecclesia prope ianuam maiorem in angulo Ecclesiae excisum in lapide, consecraturque in eo Aqua baptismalis cum Sacris Oleis suis temporibus, iuxta usum Ecclesiae, clauditurque fons ostiolo ligneo. In Armario item asservantur Olea Sacra in Vasculis Stamneis cum inscriptione OLEA SACRA claui.

Sacristiam Ecclesia non habet, conseruantur res Ecclesiasticae in Monasterio in loco praecipuo sub cura religiosorum eiusdem Monasterij: supellex tam argentea, quam sericea est honestissima, a deuotis catholicis Deo consecrata, et oblata: Habent libros sufficientes tam Chorales, quam alios pro celebratione Missarum, et Diuinorum Officiorum. Sacerdotes induuntur Sacris vestibus in Choro super Abbacum, seu Credentiam.

Populus Sacramenta Ecclesiae, Missas, et Diuina officia deuotè frequentat, verbum Dei diligenter audit, praedicatur semper inter Missarum solemnia.

Unus ec Religiosis in Monasterio Scholam sine ullo stipendio tenet, conueniunt pueri plusquam 60 quos docet legere et scribere tam latine, quam Slauonice, qui Doctrinam Christianam [f. 363 v] recitant, ac bonis moribus instruuntur.

Hic quoque Archie pisco pus post Sacrum Pontificaliter absolutum, et post concionem habitam, confirmavit pueros utriusque sexus n. 162 adhibitis ceremoniis, patrinis, et aliis ut in Pontificali Romano.

Deo favente in Oppodo hoc nullus Schismaticorum habitat, nec Ecclesiam habent, et si aliquis per aliquod tempus manserit, abiurato schismate fit catholicus et uxorem ducit catholicam, filiosque catholicos procreant et hoc saepius occurit quia non habent occasionem suorum Sacerdotum, ideo incipiunt frequentare cum catholicis n ostram Ecclesiam, verbum Dei audire, sacras ceremonias videre, quod suos nec viderunt, nec audierunt et ita catholicam fidem facile amplectuntur quos numerare esset prolixum. Hac de causa numerus catholicorum huius loci Deo adiuvante crescit magis. His diebus excedit numerus animarum 1650 utriusque sexus et aetatis.

Ipsimet fideles de omnibus necesariis ad cultum Divinum

Ecclesiam tenent provisam ex illorum sudore, quamvis miserabiliter tyrannice opprimantur.

Ab Oppido Xeleznae distat pagus nomine Klisura ad duo milliaria italica. In eo sunt aliquid catholici mixti cum schismaticis, nabentque Catholici Ecclesiam parochialem sub invocatione Sancti Michaelis Archangeli cum uno Altari et una Imagine Beatae V irginae Mariae ab Ecclesia Sanctae Mariae de Chiprovaz huc translatam, depicta in tabula anno 1656. In festo Sancti Michaelis Archangeli sunt Indulgentiae plenariae ad decenium, denuo ab Alexandro VII renovatae.

Ecclesia nihil habet praeter unum Calicem cum sua Patena, et Crucem argenteam: et tres Planetas simplices, unum Missale semilaceratum, similiter et Rituale, et pauca supellectilia sacra ad usum Altaris, duo Candelabra.

Non asseruatur Sacra Eucharistia, nec adest fons baptismalis, Ecclesia non est consecrata; sepeliuntur fideles circa Ecclesiam in Cemeterio.

Hic quoque confirmauit Archie[pisco]pus post Sacrum Pontificaliter celebratum, et concionem habitam pueres utriusque sexus n^{0} 23.

Numerus animarum catholici ritus non excedit summam 140: sunt pauperrimi, his diebus non residet apud eos sacerdotes, sed Xeleznae in Monasterio, et festis, et Dominicis diebus ad illos accedit, visitat, et parochialia exercet: non potest viuere cum provisione 15 scutorum, à populo nihil, uel satis parum habet. Apud Ecclesiam est domus, seu hospitum P[at]rum Custodiae Bulgariae, in quo nemo habitat, ut dictum est.

[f. 364] Et quia Archie[pisco]pus tum propter iminentia bella Prouintiam Valachiae Transalpinae hac vice visitare personaliter non est ausus, tum vero ne daret occasionem alicuius damni quae propter eius absentiam à sua resid[enti]a nasci tam sibi, quam Christifidelibus potuisset: ideo A[modu]m R[everende] P[at]ri Custodi Custodiae Bulgariae et Valachiae, qui in illa Prouintia f[rat]res uisitare properabat, hoc onus cum debitis modo, via, et forma imposuit, rogauitque ut sibi veram relationem suae visitat[ioni]s de statu animarum illius Prou[inti]ae redderet; qui cum reversus esset relationem Archie[pisco]po dedit, et loca visitata hoc modo descripsit.

Targouiste fuit Oppidum praegrande, et Sedes Principum Valachiae, nunc autem quasi in nihilum redactum, quia ante duos vel tres annos, Tartari, et Turcae Provintiam deuastantes, ferro, et igni omnia tradiderunt: Arcem Principis, et Pa-

latia Ecclesias, et Monasteria cum universo Oppido ignis consumpsit.

In hoc oppido ab antiquis fuit erectum Monasterium, et Ecclesia f[rat]rum Minorum sub inuocatione Sancti Francisci, ab Urbano VIII S[ancta] memoriae per Breve Ap[osto]licum, in erectione Custodiae Bulgariae, et Valachiae f[rat]ribus de Obs[ervanti]a annumeratum. Et antequam Custodia ipsa esset erecta, Petro E[pisco]po Sophiensi à Radulio q[uonda]m Principe concessum fuit, ut Apparet in Archivio Archiep[iscopa]li in quo registratae sunt literae eiusdem Principis, datae anno 1614. Et ipse E[pisco]pus qui tunc f[rat]res sui Ord[ini]s tamquam Vicarius regebat habitum religionis concedebat petentibus, et ad professionem admittebat, ad petitionem eiusdem Principis missit F[ratres] sui Ord[ini]s, quos ipse, et ipsius successor F[rat]res suis temporibus mutuabant, et alios loco illorum mittebant quousque praed[ict]a Custodia erecta fuit mediante Sacra Cong[regation]e de Fide Prop[agand]a anno 1624. Post haec uero grassante pestifero morbo, mortui fuerunt in eodem monasterio ex Bulgaris tres Sacerdotes, et unus laicus, praeter alio familiares, et remansit unus solus Sacerdos simplex homo nomine Fr. Angelus à Tarnouo, qui adhuc viuit: interea mortuo Principe successit alius Graecus nomine Alexander qui habuit secum secundo Pincernam quemdam Antonium Viam à Pera, seu Galata Catholicum hominem etc. Hic duxit secum unum P[at]rem ex Conventualibus nomine F[rat]rem Paulum Brunum similem sibi, qui illo tempore faciebat se Missionarium esse: et cum venisset in Valachiam, inuenit praenominatum P[at]rem Angelum solum, et videns sum hominem simplicem, brachio saeculari, immo verberibus ex Monasterio deturba it, scripsitque cum praedicto Via ad E[minenentissi]mos P[at]res Sacrae Cong[regationi]s de fide prop[agand]a necessariam esse Missionem in Valachia, E[minentissi]mi P[at]res fide praestita Pincernae, eum [f. 364 v.] et alios qui post eum fuere tanquam Missionarios ibidem permanere fecerunt, et F[rate]r ille pauperculus videns Pincernam sibi contrarium dedit locum irae, et redijt ad suos in Bulgariam; et statim E[pisco]pus, et Religiosi appellarunt ad pedes S[anctissi]mi; perdurauit lis usque ad annum 1656. Interea E[minentissi]mi P[at]res uoluerunt diuider pauca bona inter hos, et illos, Decretumque misserunt moderno Archie[pisci]po, qui Principem q[uonda]m Mattheum adiuit personaliter, at Princeps considerans paucissimum prouentum mullo modo diuidere uoluit.

Post illum succesit in Principatu Constantinus Sciarbanus, suaque spontanea uoluntato fecit donationem Monasterij Archie[pisco]po Sophiensi, et ipse Archiep[iscopu]s P[at]ribus Bulgaris, ut apparet in relat[ion]e ultima eiusdem Archie[pisco]pi, et ipsamet donatio Principis ibidem latine descripta est, et omne iam litigium cessaverat, Patresque Custodiae in statu pacifico manebant.

Hunc igitur denuo P[at]res Conuentuales suscitant lites; venit enim quidam Constantinopoli, qui hiemali tempore marina aequora timebat sulcare; ideo arripuerat iter per Bulgariam, Valachiam, Moldauiam, et Poloniam, ut perueniat in Italiam; et cum esset in Valachia, inuenit quemdam Italum Josephum Deti Neapolitanum, qui commendatus a Legato Poloniae manebat apud Principem, et cum eo adivit Principem modernum; et Barones quibus à diversis Graecis portauerat Literas Constantinopolim commend[atitia]s adhibitisque muneribus quae hominesque Deosque placant: Princeps ero noluit causam definire, nec literas quaes aliqui ex Baronibus confecerant, subscripsit: tamen Barones dederunt mediam partem vini P[at]ribus Conventu[alibu]s Ille Commissarius, vel nescio quis fuit, hoc absque scitu, uel auctorritate Sacrae Cong[regationi]s fecit, et relinquens unum Gallum, ipse uero suum iter est prosequutus Audientes haec P[at]res Custodiae dixerunt Principi, et Baronibus, Princeps uero respondit, nos nullam determinetionem des his rebus fecimus, habetis Summum Pontificem, et Cardinales, quibus ab eis concessum fuerit Monasterium, sit illius, nolumus nos u[est]ras Ecclesias diuidere: ille P[ate]r Gallus sine lingua manet apud praed[ictu]m Italum et vult mediam partem paucorum bonorum, P[at]res Bulgari possident Monasterium, muros scilicet combustos, et Ecclesiam destructam.

Monasterium cum Ecclesia, ut dictum est, combustum est à Tartaris, habitantque Religiosi in Exiqua domo lignea, celebrant in Sacristia concamerata sub campanile. Habet septem subditos qui laborant in vinea, et de hoc vivunt, modo partem praetendant P[at]res Conentuales, quid his remanet?

[f. 365] Illos qui sunt compatriotae, et eiusdem linguae, qui sustinent pondus, diei et aestus tot annis, absque scitu, et auotoritate S[anctae] R[omanae] E[lactesiae] eijcere nulla ratio suadet. P[at]res uero Conuentuales, salvo honore virtuosis, qui gradam Magisteriatus apud suos adipisci non possunt, huc illuc per aliquot tempus spatiantur, ut redditu ad suos Magistri nomen aquirant.

Per aliquot annos Sacra Con[gregati]o soluebat eis stipendium, unicuique quinquaginta scuta monetae, donec agnito quod f[rat]res Bulgariae, et Valachiae absque ullo temporali praemio Christifidelibus inseruirent, eis stipendium subtraxit at ipsi paulatim, paulatim Prouintiam reliquentes ad propria redibant: et ecce iterum perturbare pauperculos Fratres Custodias incipiunt, et scandala, ac iurgia inter schasmaticos suscitant.

Necessarium esse duxit Archie[pisco]pus repraesentare E[minentissi]mis Patribus scandala, quae oriuntur in dies multis in locis ab huiusmodi Missionarijs, et multo magis a Prefectis praecipae in locis et prouintijs quae habent suos E[pisco]pos, vel Vicarios Ap[osto]licos, et Administratores; u eniunt enim huiusmodi Praefecti, et Vicarij Ap[osto]lici, et ostentant se in populo esse maiores episcopis, habereque facultatem ab Apostolica Sede etiam super Ep[iscopo]s: ad quid ergo Ep[iscop]i ad quid eorum dignitas, dummodo simplex Monachus non solum Praefectus, uerum etiam siplex Missionarius praefertur Illias?

Non sunt necessarij Praefecti, ubi E[pisco]pi curam habent: orientales enim uidentes, et audientes huiusmodi elationem Monachorum opprime scandaliz[antu]r.

Archie[pisco]pus nullum temporale emolumentum a praedicto Monasterio habere poterit, nisi tempore persecutionis suae, in eo se tamquàm in loco tuto recipere: nulla enim distantia est inter residentiam Archie[pisco]pi, et Danubium, nisi iter unius diei, et traiecto Danubio à furore Turcarum lineratur, et ad praedictum locum properat habitare, donec vel pecunijs, vel discessu tyrannorum eorum insatiabilis sitis extinguatur.

In Oppido hoc nullus catholicus, praecipue his diebus quia Princeps ibi iam non residet, sic Turca iubente: aliquando Christiani Bulgari cum suis mercibus ibi con eniunt, habitantque ibi duobus, uel tribus diebus dum nundinae celebrantur, et hoc raro.

Habent unum Calicem et alterum fractum, et duas Planetas simplices et paucam supellectilem pro celebratione. Alia quae fuerunt, quamuis pauca, Tartari dum uastabant Prouintiam abstulerunt omnia ut dictum est.

[f. 365 v.] Ad triginta milliaria passus est alterum Oppidum nomine Ca[m]polongo eorum lingua, quod situm est sub Montibus Transyluanicis, adest hic Ecclesia praegrandis et alta, quae est Parochialis, sub inuocatione Sancti Jacobi Apostoli maioris, in qua sunt tria Altaria, maius Sancti Jacobi, secun-

dum B[eatae] V[irginiae] Mariae, tertium Sancti Nicolai E[pisco]pi. Ad leuam Altaris maioris in muro excisum est in lapide Armarium altitudinis unius cubiti, cum ianua ferrea, et claui intus ornatum, et ad extra depictum, in eo asservatur Venerabile Sacramentum in Calice stamneo, cooperto vello albo lineo: nulla ibi ardet lampas, oleum enim raro inuenitur, catholici pauci, et pauperrimi.

Fons baptismalis lapideus erectus est ianuam meridionalem Templi, et clauditur tabulis, benediciturque in eo aqua suis temporibus a Parocho; in eodem lapide est fenestrella in qua reponuntur olea Sacra.

Sacristiam Ecclesia habet, sed nulla suppellex sacra praeter unum Calicem, Planetae aliquae antiquae, sed nullius ualoris; una crux parua argentea, et alia supellex, tenuissima, calixque ipse fractus est.

Ante Ecclesiam paruum distat Campanile ligneum cum duabus pulcherrimis campanis ante trecentos annos fabricatis. Et Cemeterium circa Ecclesiam in quo sepeliuntur fideles, sunt et in Ecclesia sepulturae aliquae.

Apud Ecclesiam adest Monasterium, immo Hospitium cum quatuor cellulis pro tot religiosis regilaris Obs[ervanti]ae qui die, noctuque Diuina celebrant officia, ac Missas tam solemnes, quam priuatas cum catholicorum frequentia.

Curam animarum habent ipsimet Religiosi, praedicant Valachicè, et Ep[isto]las, ac Euangelia, P[ate]r, Ave, Credo, et Doctrinam x[p]ianam eis explicant.

Unus ex Religiosis ibidem docet gratis legere, et scribere ac bonos mores, docetque, eos in Ecclesia Missas, et Vesperas decantare.

Numerus Catholicorum Romani Ritus untrisque sexus, non attingit 200 animas, multos enim annis elapsis pestis consumpsit.

A Targouiste ad quinquaginta milliaria distat aliud Oppidum insigne ad orientem, nomine Bukurescti, et illud his temporibus combustum à Tartaris, positum in meditulio totius Prouintiae, in eo Princeps residet: Nullus hic Catholicus incola, nisi aliquis aulicus, vel Mercator.

In hoc Oppido habent Catholici unam angustam, et exiguam Ecclesiam, fabricatam ex lateribus in modum fornicis, cum uno Altari sine aliqua [f. 366] Imagine, nam illud quod fuit Tartari abstulerunt, tectum quoque combustum est, tempore pluuiae aqua stillat intus, nullus est in loco hoc qui haberet tantum facultatem instaurandi praefatam Ecclesiam.

Nulla Ecclesiae huius supellex sacra, et quando aliquis ex Religiosis, vel quis alius Sacerdos accedens, celebrare uult, debet habere secum Paramenta, Calicem, Hostias, et alia necessaria usque ad urceola.

In universa Prointia nullibi ferrum decens pro conficiendis Hostijs, Targovisti tantum, et Campilongi, et hoc indecentissimum, et antiquum, et ut videtur à Lutheranis confectum quia nulla in eo Imago Crucifixi, nisi sola effigies Agnus Dei.

Missalia, Ritualia, et alij libri necessarij nullibi, nisi in praedictis duabus Ecclesijs, et illa semicorrosa, nec libri Chorales, nec Tabulae, nec alia quae pro honesta celebratione requiruntur.

Sunt etiam hinc inde dispersi inter Valachos Schismaticos alij Catholici, qui ob Turcicam tyranidem reliquerunt propriam patriam, et transierunt Danubium, ibique inter illos absque Sacerdotibus sui ritus, et Ecclesijs habitant. Hos quoque ad tempus visitat aliquis ex Religiosis, et eis in domibus priuatis, uel in subdio Sacramenta administrat, Missas celebrat et infantes baptizat, ex quibus nonnulli post Tartarorum uastationem, iterum ad partes Turcarum transierunt.

In Prouintia quoque hac reperitur numerus multorum Catholicorum, quorum familiae in Diocesi eiusdem Archiepiscopi resident, ipsi uero suas merces ad nundinas, Urbes, et Pagos deferunt, uendunt, et emunt, magnoque eorum sudore viuunt, semperque equo insident, et iterum ad propria reuertuntur; ex quibus multi per annum integrum suas domos non vident, quos pariter visitare solet aliquis ex Patribus praedictis, eisque sacramenta administrat.

Tam in Dioecesi, quam in Administratione eiusdem Archie[pisco]pi, nullae reperiuntur reliquiae Sanctorum. Clerus saecularis nullus, Monasteria Monialium nulla, quia libertas nulla. Beneficia similiter, et Capellae cum annexa celebratione nullibi. Monasteria quoque nullam obligationem habent, nisi Missas, et Diuina officia celebrare, et curam animarum [f. 366 v.] habere. Possident tamen pauca bona à benefactoribus sine aliquo onere Ecclesijs et Monasterijs leqata; ideo ordinauit per Decretum Archie[pisco]pus omnibus, ut saltem semel in hebdomada faciant celebrare unum Sacrum pro huiusmodi benefactoribus iam mortuis, quod à Patribus absque ulla oppositione observatur.

Viunt quoque ipsimet Religiosi ex eleemosynis, et oblationibus Parochialibus, ut superius dictum est, et ex alijs eleemosynis à fidelibus pro celebratione Missarum oblatis. Guar-

diani sunt dispensatores pecuniarum, ipsi enim curam habent recipiendi, et expendendi pecuniam à communitate ius habent, et singulis annis in eorum Congregationibus, et Capitulis Patribus de prouentu, et expensis rationem reddere tenentur, alterum Procuratorem non habent.

In Monasterijs Turcae saepe ad hospitandum ueniunt, quibus Regulares, et ipsimet Archie[pisco]pus inseruiunt, et Archie[pisco]pus maximo suo incommodo, debet cum illis sedere, comedere, munera offerre, et aliquando cum inebriantur usque ad mediam noctem cum illis patientiam habere, verba turpia, et inhonesta audire, ultimum locum tenere, eis insurgere, et omnia obsequia Insuper E[pisco]pus fenum, et ordeum prouidere, eorumque servis. Sicut et Dominis mensam opulentam apponere, lectos sternere, luminaria accendere, et hiberno tempore ignem, et ligna parare, et omnia quae illis placent, Mel scillicet, Buritum, Carnes, Gallinasque per fas et nefos inuenire, alioquin aliquando verbis, et conuitijs alapae, et verbera coniunguntur, quibus acceptis nemo respondere audet.

A Satrapis, seu Pascis Sophiensibus multa Archie[pisco]pus incomoda sustinere simul cum Religiosis, ipse enim, et etiam Religiosi, cum quibus viuit, non solum sunt ligati, opprobrijsque saturati, erum etiam ad tribunalia ducti, quibus necessarium est seipsos non modica summa redimere.

Viuitque ipsemet Archie[pisco]pus cum timore continuo, praesertim cum Satrapae Sardicae, seu Sophiae personaliter reside[n]t, et tunc necessitate compulsus in Valachiam maximo suo incommodo se transfert, vel se ocultat, non habens tantam facultatem se ab eorum manibus redimendi, si in eorum manibus incidere contigerit.

[f. 367.] Non timet Archie[pisco]pus, si Deus huiusmodi gratiam concederet, vitam mortalem pro Catholica religione ammittere, si tyrannus vitam illius requireret, sed vitam non curat, sed insatiabili siti pecuniam requirit; Deus ipse sit testis omnium horum, qui nos permittit ad tempus tentari.

Considerent Emin[entissi]mi Patres haec, et loca illa quae in Valachia quoquo modo à Patribus Custodiae Bulgariae et Valachiae possidentur, et Archiepiscopo ut Vicario Ap[osto]lico subijciuntur, eaque illis libere relinquant, Decretoque vel Breui Apostolico firment, ne ultra perturbationes, et scandala oriantur; vel nobis in partibus Christianorum exiguissimam habitationem pro ideant, ubi victum, et vestitum quibus contenti sumus, aquirere possumus, et P[at]ribus Conuentualibus, qui muti sine lingua, et fructu Prouintias percurrunt omnes istas Par-

tes concedant. Constantinopoli manera ubi Legati Principum habitant, et in Prouintijs ubi Turcae non reperiuntur, unusquisque facere poterit: veniant in regionibus in quibus habitant Christiani sub duro iugo, et transeunt per ignem, et aquam, tunc erit laus unicuique à Deo; et ibi aquirere poterit unusquisque gradum ueri Magisterij, etiam sine subtilissimis Scoti quaestionibus, contumelias dumatexat pro nomine Jesu sustinens, et legitima certans coronabitur.

Ubicumque Archie[pisco]pus reperitur, vel in propria residentia, vel in alijs locis suae Dioecesis, et Administrationis etiam extra visitationem, celebrat quasi quotidie (excepta infirmitate) tam privatè, quam solemniter, Dei verbum inter Missarum solemnis praedicat, populum suis temporibus proprije manibus communicat, et alia sacramenta cum opus est administrat. Mortuos ad sepulturam associat, hoc enim deuotus populus vel maxime exoptat: infirmos praecipue sibi deuotos visitat, consolatur, et ad bene moriendum inducit.

Festia diebus ordinarijs, etiam absque Pontificalibus vestimentias, pro consolatione populi, Vesperas, Misiasque Conuentuales, et Euangelia lingua Illyrica decantat.

Audiuit quoque Archie[pisco]pus multos multa obloquentes, qui fortassis nituntur contra Archie[pisco]pum aliquid moliri, quae in primo limine forsan Em[inentissim]is P[at]ribus ueritas [f. 367 v.] Nonnulli enim, nescio quo spiritu ducti, repraesentant Archi[episco]pum uiuere commodè, alij ipsum Sophiae residere relegant, et alij alia machinantur: Ideo Archie[pisco]pus breuiter hic ueram relationem promittit.

Hoc comodum dumtaxat Archie[pisco]pus in sua residentia habet, videlicet, quia liberè Pontificalia tam publice, quam priuatè exercet, libere populum instruit, et omnia que Ecclesiasticam concernunt libertatem in administrandis rebus diuinis, in his tribus Oppidis absque ullo timore administrat: et prima post Deum causa libertatis est, quia Turcae cum familijs inter Catholicos non habitant, praeter Rectorem in sua propria Domo, et quia Mesquitam non habent, quam libertatem nunquam amittit Archie[pisco]pus, nisi cum à Satrapa, Sophiae aliqua persecutio insurgit: secunda est, quia haec loca sita sunt sub monte Haemo, et sic remota à vie regia, q[uo]d nunquam uel milites, el iter facientes p[er]la pertransiere uidentur, nisi illi qui consulto pro negotijs ueniunt; tertia est, quia haes loca ab antiquis fuere privilegiata ob fodinas argenteas quas ipsemet Imperator posidet; et quamvis fodinae ijs diebus cessarunt, tamen populus etiam hodie soluit annuos imperiales, seu scuta

monetae mille loco argenti, exceptis tributis, ideo gaudent priuilegijs plus quam alij subditi, cum his, et alijs similibus pauperculi Christiani seipsos, et Ecclesias defendunt, adhibita semper pecunia, sine qua Turca nunquam consolatur: Lucerna haec Catholicae fidei in tribus locis adhuc ardent, Deus ipse per suam piissimam misericordiam non permittat eam extingui nocte infidelitatis.

Commodum, seu emolumentum temporale Archie[pisco]pus alterum non habet, nisi illam provisionem, seu subsidiumà Sacra Cong[regation]e de fide prop[agand]a et in Monasterio reperitur, cum religiosos mensam religiosam habet, et cum iter facit, vel infirmatur in paterna domo iacet quia nullus est, qui illius haberet curam nisi paterna domus; semp[er] ex illa prouisione uiuit, ex illa equos emit, alit, servum tenet, vestes, calceamenta, lectos, libros, papirum, munera seu donaria Turcis, Coronas, Cruces, Imagines S[anctoru]m quae Xpifidelibus donat. A fidelibus nullum prouentum, ab Ecclesijs nihil, et dum ipse celebrat, et Conciones facit, quae offeruntur,Parochi, et Monasteria recipiunt; si aliquis pro sua de otione ab Archiepiscopo uellet Sacrificium missae celeb[rand]i eleemosynam ei offert; In universum quae ex huiusmodi elemosynis habere poterit, nunquam excedit 20 scuta monetae annuatim.

Si postea de patrimonio illius aliquis, ut audiui obloquitur; patrimonia in his partibus sunt tenuissima, et si ipse Archie[pisco]pus partem patrimonij uellet habere, heredibus quid remaneret postea? quos sustentare, et subleuare [f. 368.] potius debet Archie[pisco]pus, et non destruere: nullum in paterna domo nisi unam Neptem ex sorore quae remanserat pupilla sine Patre sine Matre habens aetatem unius anni, quam Mater q[uonda]m Archie[pisco]pi educavit, et nunc ipse est haeres cum suis filijs, et Archie[pisco]pum in suis necessitatibus gubernat, praecipulè in infirmitatibus, quam saltem ex caritate iuuvare tenetur, et non abdicare illam, eiusque filios, et mittere eos hostiatim petere elemosinam, et amittere honorem utriusque partis, nam honor luoro est praeferendus, et vitae aequi paratur.

Et qui eius residentiam Sophiae transferunt, scire debent E[pisco]pum Sardicensem, seu Sophien[sem] à populo Chiprouatiensi à Clemente VIII S[anctae] Mem[oriae] petitum fuisse, eique ab eodem Pontifice concessum, sicut apparet ex litteris q[ua]m Cardinalis Sanctae Seuerinae, cuas scripsit ad Comitem, et ad populum Chiprouatiensem nomine S[erenissi]mi quas his describere esset prolixum, in quibus inter alia

Sua S[ancti]tas uoluit tunc scire ad quem titulum E[pisco]pum petebent; tunc Populus repraesentauit Ecclessiam Sardicensem, seu Sophien[sem] sub cuius E[pisco]po tunc erat, et sunt hodiae, ipsimet schismatici, quos quotannis visitat etc. Et ante sexaginta annos E[pisco]pi antecessores Chiprouatij residentiam habent; nescio ergo quo iure uellet quis aliud tentare. Esto etiam quod Chiprouaz non sit Dioecesis Sophien[sis] est tamen eiusdem prouintiae, non in spiritualibus tantum, uerum etiam in temporalibus.

His expletis Sardioensis, seu Sophien[sis] Archie[pisco]pus cum omnibus suis Sacerdotibus, et alijs Ecclesiasticic, et Catholicis praedictis, deuotissimis, et obedientissimis Sanctae Sedis Apostolicae filijs, Sanct[issi]mo ac Beatissimo Alexandro VII Pontifici Op Max et Em[inentissimi]s P[at]ribus humiliter se, et haec repraesentat, ac S[anctita]tis suae pedes deosculatur, et benedictionem petit: E[minentissi]mosque P[at]res humillime rogat, ut ei monita necessaria, si qua erunt mittant, ipse enim partatus est omnia cum suis fideliter observare etc. Datum Chiprouatij in sua solita residentia. Die XXIII Iulij Anno Virginei Partus MDCLXIII.

Ita est Fr. Petrus Deodatus Archie[pisco]pus
Sardicen[sem],
Sophien[sem] nuncupatus m[anu] p[ropria]

Сиятелни и високопреподобни и за мен
многоуважаеми господа,

Сардикийският или софийският архиепископ неведнъж, а многократно е представял на сиятелните отци обширни доклади за своята епархия и за другите епархии, поверени нему от апостолическия престол, и най-обстойно е описвал тяхното състояние — повече за оплакване, отколкото за хвалене, които се съхраняват в архивата на Свещената конгрегация за разпространение на вярата сред други негови дела. Заради това архиепископът не поиска да съставя по-надълго настоящия доклад, а само да представи на сиятелните отци нуждите и състоянието на църквите, които се намират под неговите грижи, и да засегне само нещо за тяхното местоположение.

Сардика се причислява и от църковните, и от светските писатели към най-древните и знаменити градове на Източна Илирия, прославена от идването и пребиваването на князете на апостолите и на техния ученик свети Климент, който е основал

за пръв път нейната църква, както се чете у писателите, някои от които за по-голяма яснота се изброяват.

Пръв е свети Доротей, тирски епископ и мъченик[1], напомня в живота на пророците, апостолите и 72-ма ученици казва за него [свети Климент], [апостол] Павел[2] в Посланието до филипяните, гл. 4, като казва: „С Климент и другите ми сътрудници." Той пръв измежду езичниците повярва в Христа и бе избран за епископ на Сардика.

Също и Петър от Венеция, еквилински[3] епископ, като говори в своя „Каталог на светиите" за разпределението на 72-ма ученици, за Климент казва така: „Климент, за когото се споменава в посланието до филипяните, гл. 4, пръв измежду езичниците повярвал, [станал] сардикийски епископ, впоследствие римски папа."

И Сикст от Сиена[4] в книгата „Света библиотека" казва: „Климент (за когото апостолът, пишейки до филипяните, гл. 4, каза): „С Климент и другите ми сътрудници, чиито имена са записани в книгата на живота, по народност римлянин, син на Фаустин, от квартал Челно възвишение. Същият след като бе избран за първи сардикийски епископ, а после държа апостолическата катедра втори, или както се нрави на някои, четвърти подир апостол Петър десет години, накрая, след заточаването, увенчан с мъченичество, умря през третата година от управлението на император Траян[5], а от Рождество Христово 103."

Също и Иван Томко Марнавич[6] в книгата, която публикува „За изобилието на илирийската светост", в животоописанието на света Трифония, съпруга на император Деций[7], казва за свети Климент: „В останалите провинции в Илирия, от същата школа на апостола, според Доротей в Синопса, разпространиха християнството Андроник, за когото споменава апостолът в посланието до римляните, владика на Панониите, Урбан в Македония, Хермес в Далмация, Климент в Сардика, Цезар в Дирахиум."[8]

Сардика е най-известна от Вселенския събор, честван от 376 владици в нея по време на папа Юлий Първи, свикан за случая с Атанасий[9] и Марцел[10], и другите владици изгнаници. Също така от каталога на светите владици, чрез които Светият велик и всеобщ синод бе събран в Никея[11] от 318 отци, изпратени от всички божи църкви в целия свят. Всичко бе поставено от тях в Синода чрез Светия дух, както свидетелства Гелазий Сизикенски[12] в Коментарите на Никейския събор, книга втора: „Протоген, казва Гелазий, владика на заслужаващия

възхищение град Сардика, на църквите в Дакия, Кабрия[13], Дардания и съседните провинции и накрая продължава: Тези свети и апостолски мъже предадоха на всички под небето свети църкви по цялата земя решението на Светия велик и всеобщ синод, т. е. вярата, разяснена в Светия синод."

Великият Константин[14] прослави също така онзи град с имперското си присъствие, както свидетелства Зосим[15], когато водеше война с Лициний в Тракия и бидейки в Сардика издаде закон, според Бароний[16] в годината 347, н. 7 в деня преди февруарските календи [на 31 януари], в Сардика, който представя християнския император като победител на пороците. За същата година Бароний продължава: „Наистина благороден град тогава, в който живя император Константин, както свидетелстват многобройни негови документи, издадени там."

Пише същият Константин до Протоген, сардикийски епископ, за освобождаването на робите Сабин и Руфин. И в Халкедонския събор[17] се чете между другото и името на Зосим, сардикийски епископ, на когото писа император Лъв[18].

През сетнешните векове град Сардика, като смени името си, бе назован София от храма, изграден разкошно от император Константин в чест на божествената мъдрост.

Българите после, преминавайки Иструм[19] като скакалци, превзеха различни области, разрушиха най-знатни градове и станаха отявлени неприятели на римските императори. Между другите градове българите унищожиха из основи град Сардика[20], оставяйки само храма непокътнат. Около него после градът се въздигна много обширен и удобен както за жителите, така и за чужденците. А стари следи и останки от стени личат на много места тук и там. Наблюдават се и латински букви в мраморите и почупените колони, но кой смее да ги прочете?

Митрополитската църква на този град, построена от Юстиниан, както бе казано, е завзета от турците, които я обърнаха в джамия, както и другите свещени сгради. В същия град няма никаква църква или манастир, освен малък параклис, който ще бъде описан на отделно място. Схизматиците имат още еднадве църкви и една разрушена, където техните митрополити и останалите свещеници извършват божествените служби.

Католическият архиепископ на този град не притежава никакво жилище, не получава никакво възнаграждение, никакви доходи, защото всичко, каквото църквите имаха, сега владеят турците. Те ги раздадоха на своите ходжи или служители, които извършват службите според техния закон.

На тази [Сардикийска] епархия от папа Урбан VIII, свята

му памет, чрез Свещената конгрегация за разпространение на вярата, бе даден сегашният архиепископ през 1641 година, брат Петър Деодат от Чипровци, българин, от Ордена на миноритите обсерванти на свети Франциск, с възнаграждение от двеста скуди, които да бъдат изплащани на същия всяка година от самата Свещена конгрегация. Той посещава често споменатия град и своята епархия и дадените му в администрация църкви и укрепва с миропомазване ония католици, най-предани на Светото апостолическо седалище, поддържа ги с евангелската проповед и ги утешава с други пасторални и понтификални служби при неимоверна тяхна радост, както се вижда от многобройните доклади, представени било лично, било чрез пълномощници на сиятелните отци.

Архиепископът никога не може да влиза свободно в града, а само преоблечен. Той служи и извършва понтификални служби в параклиса на дубровнишките търговци, остава с тях два-три дена и веднага бързо си отива, за да не се случи нещо лошо на него или на католиците.

Архиепископът на същия град е бивал многократно арестуван или преследван от служителите на сатрапа и е давал големи суми пари. И когато не могат да заловят архиепископа или когато той отсъства от своята резиденция, залавят братя [францисканци] от манастира „Света Мария" в Чипровец, с които архиепископът редовно живее в същия манастир, измъчват ги и ги обират. Както архиепископът, така и споменатите отци, биват освобождавани с голям труд от техните ръце.

В същия град няма духовенство нито мирско, нито монаси, нито свещеник, родом в него, защото в града няма местни католици или съотечественици. Ония, които живеят там, са подчинени на Източната църква, спазват нейния обред и са много лоши схизматици. Те са българи и гърци. В града живее голямо множество евреи, които имат три синагоги, училища, банка и са богати, упражняват търговия повече от другите народности, както и арменците, но те са малцина.

В средата на града се намира параклис или църква в чест на очищение Богородично и под същия покрив е и жилището на свещеника. Притежават го и го поддържат дубровнишките търговци. Нямат кръщелна купел, нито гробища. Параклисът се намира сред жилищата на самите търговци, с чиито средства се издържа. В него има три дървени олтара: главният в чест на Очищение Богородично, вторият в чест на светата броеница и 15-те тайни, пред които верните се молят на броеницата три пъти седмично. Над него архиепископът през миналите го-

дини по време на едно свое посещение нареди да бъде направена една дървена дарохранителница, облечена вътре с коприна, отвън позлатена, с две вратички: отвътре стъклена, отвън дървена; върху нея е нарисувана чаша, над която е изрисувано причастието. Светата евхаристия се пази в сребърен позлатен съд, покрит с копринен плат. Ключът на дарохранителницата се пази при енорийския свещеник. Кандилото гори непрекъснато, като търговците се грижат за олиото. Третият олтар е в чест на свети Роко. Върху олтарите се служи като на подвижен олтар. Църквата (или параклисът) не е осветен.

В него се дава пълно опрощение в деня на Очищение Богородично, разрешено от папа Александър VII за десет години. Самите търговци си избират капелан, било мирски, било монах, обаче сменяем, и го предлагат на архиепископа, който го утвърждава съгласно тяхната молба. Търговците му определят всяка година от свои средства възнаграждение, достатъчно за неговата издръжка.

Имат достатъчно църковна покъщнина, било сребърна, било копринена, и други необходими църковни украшения, подарени от същите търговци, от които малцина имат съпруги. По време на това посещение архиепископът миропомаза деца от двата пола на брой 21. При последното посещение намери в кръщелната книга: кръстени 6 деца, венчани пред лицето на църквата — 5, умрели — 20. Светите масла се пазят в оловно съдче и се поставят сред други свещени съдове.

В споменатия град Сардика или София обикновено се намират повече от седемдесет католици. Никога обаче не отсъстват и други католици от същия обред: те са българи, сърби, босненци и дубровничани, идващи както по работа и търговия, така и минаващи. Никога не минава ден без някой католишки търговец. Те идват да продават свои стоки и да купуват други и всички се събират да присъстват на литургията в споменатия параклис. Католиците се погребват извън града, в оградени гробища, което не правят другите народи.

Като приключи посещението на града, архиепископът пое пътя за Тракия, като взе със себе си един свещеник, един слуга и един надничар, за да посети павликяните, които се намират около Филипопол. На третия ден пристигна във Филипопол и посети малцината католици, също дубровнишки търговци, за които отслужи литургия в частна къща. Параклис нямат, имат една одежда, свещеник не издържат. Мисионерът, който е в павликянските села, понякога идва при тях и им раздава тайнствата. Чаша нямат. Те са само малцина, броят им със

слугите не надвишава десет души, а понякога са и повече според времената на търговията.

И подир това архиепископът мина да посети павликяните, при които отиде на 28 ноември и посети първото село на име Калачлии. Те нямат църква освен една обширна къща от плет, отвътре измазана с кал. В нея свещеникът живее и отслужва литургията върху подвижен олтар и извършва други свети обреди. В тази къща архиепископът отслужи понтификална служба, проповядва по време на литургията на народа, даде опрощения и извърши други необходими неща.

Подир литургията от втория ден архиепископът нареди да бъде свикан народът за тайнството миропомазване и като държа проповед върху това достопочтено тайнство с дължимите церемонии и форма в присъствието на кръстниците миропомаза 165 души.

На третия ден в присъствието на целия народ след литургията заведоха архиепископа извън селото, в гробищата на открито поле, за да опее душите на покойните. Верните следваха архиепископа с голяма набожност.

В това село има католици, възрастни и деца, около 490. Измежду тях има още някои, но малцина, които постоянстват в своето твърдоглавство.

Спазват стария календар, понеже са сред вълци. През същия ден на посещението се обърна един човек на име Братислав, на 45 години, когото архиепископът кръсти и миропомаза. И друг кръсти архиепископът на име Дима, петнадесетгодишен. Също и момиче на име Петра.

На пет хиляди крачки от Калачлии има две места — Селджиково и Доганлии, близки едно до друго. В Селджиково в частна къща на един католик архиепископът нареди мисионерът да свика всички околни католици, и там им отслужи литургия, държа проповед, раздаде тайнството на миропомазването и извърши други необходими неща. Миропомаза 96 души.

Нямат църква, нито църковна покъщнина. Мисионерът носи със себе си всичко необходимо за извършването на литургиите и раздаването на тайнствата. В тези две села католиците не надвишават на брой 180. При миналото посещение броят беше по-малко, но през изтеклите години мнозина от онияз павликяни, които живеят покрай Дунава, поради тиранията на властващите, преминавайки Хемус, дойдоха да живеят в Тракия сред своите павликяни, освен онния, които скитат из други области.

Недалеч от тия две места има едно село на име Хамбар-

лии. Пристигайки там, архиепископът посети тамошните католици и отслужи в една къща, където всички събрани изслушаха словото божие с радост. Подир литургията миропомаза 20 деца от двата пола. Кръсти две дечица. Тук няма църква, нито църковна покъщнина. Тук един мирянин на име Андрей, който знае да чете славянски, понякога в отсъствието на мисионера събира верните в своя дом, като чука по дъска, и с тях коленичи пред иконата, която имат изобразена на хартия, и казват набожно „Отчѐ наш". Раздава апостолическия символ с литаниите, обнародва им празниците. На него архиепископът разреши в крайна необходимост да кръщава. Същият се грижи и за всички околни. И ако някой от верните се поболее до смърт, същият е длъжен да повика мисионера, та последният да изслуша изповедта и да го причести. И заради услугата, която той върши в тяхна полза, католиците го освобождават от данък и всички обичайни общи налози. Неговата къща е свободна за гости. Това той има от народа.

И тези нямат църква, нито параклис, нито църковна покъщнина. Споменатият Андрей помоли да му се пратят Посланията и Евангелията на славянски език, с латиница, напечатана във Венеция. Някога като дете беше научил четмо в Чипровския манастир и после, завърнал се в родното си село, се ожени. Броят на вярващите с децата от двата пола надминава 100.

След два дена архиепископът, като се сбогува с народа заедно с мисионера се отправи към селото на име Давуджево, което е отдалечено от предишното [на] около десет мили. Тук отслужи в частна къща и по време на службите проповядва на народа. Раздаде тайнството миропомазването с всички церемонии и обичайните тържества: бяха миропомазани 50 души. Тези приеха католическата вяра първи пред другите. Верните от двата пола заедно с децата са около 200. Всред тях няма нито един схизматик от гръцки обред, нито турци със семейства. На другия ден заведоха архиепископа извън селото, в гробищата. Той опя там душите на покойните, както [се предписва] в понтификалната книга.

И тези нямаха църква, нито по-забележително място за служене. Сиятелните отци от Свещената конгрегация за разпространение на вярата, като разглеждали последния доклад на архиепископа, подбудени от обичайната си милост, наредиха да се броят на архиепископа, тогава пребиваващ в Рим, 50 скуди от обикновените пари, та при завръщането си да се погрижи на това място да построи църква, поне дървена. Архиепископът по време на това посещение предаде тези пари на гос-

подин Никола Андреаши, дубровнишки търговец, както самият той заявява с почерка си, че архиепископът бе предал това от страна на сиятелните отци, та той, като познат на турците, със своето благоразумие да се погрижи да получи разрешение от кадията да построи църква върху развалините на старата църква. Господин Никола прояви всички грижи, но не бе възможно да получи такова разрешение. Тогава работата бе отнесена до господаря или покровителя на селото, комуто казаха: „Ето, господарю, този търговец от любов към Бога бе определил да построи на наше място за нас бедните една дървена църква на свои разноски (премълчавайки името на Свещената конгрегация поради много причини). Като чу това, той им даде друг съвет: да изоставят името църква и без всякакъв страх и разноски за кадията да построят една продълговата къща със стая за свещника, в която без никакво препятствие и забрана ще може да се събира народът, за да слуша литургията и за приемане тайнствата на църквата; и така стана. Такава къща бе изградена и покрита отгоре с печени керемиди, в която мисионерът живее и служи.

Бе доказано пред архиепископа от свидетели, достойни за вяра, че споменатите католици (освен тяхната ръчна работа, те наистина носеха безплатно камъните и дървения материал) прибавили към петдесетте скуди още десет. Изразходиха наистина общо шестдесет за майсторите, т. е. за дърводелците, за работата, желязото и керемидите. Мисионерът най-усърдно се моли, сиятелни отци, предвид тяхната бедност, да наредят да им се върнат десетте скуди. За тяхна утеха архиепископът помолен стори това, а сиятелните отци да направят това, което сметнат за по-добре. Мисионерът живее и има седалище в тази къща. Своевременно посещава и други околни близки места. В къщата направи дървен подвижен олтар и служи върху него.

Срещат се и други католици от тази народност, пръснати по чифлиците на турците със семействата си, търсейки с труда на своите ръце прехрана за себе си и своите семейства. Тези също идват при мисионера от време на време да приемат тайнствата, особено за да кръстят децата си.

Мисионерът има поверени на неговите грижи почти хиляда души католици. Сегашният бе даден като помощник на някой си Атанас Радович, комуто сиятелните отци за негово годишно възнаграждение плащаха 40 скуди, а на сегашния — само 25. След смъртта на Атанас всичката тежест понася този, поради това смирено моли и за него да наредите да се плаща

същото възнаграждение както на Атанас, понеже дейността на сегашния, който е сам, е голяма и той изразходва повече.

Имат само две чаши, третата е счупена, и четири одежди от бял и червен плат. Литургийници нямат, нито латински, нито илирийски, и онова, което имат, е покъсано. Мисионерът се нуждае от латински обредник. Няма един кръст поне меден, никаква икона, освен на хартия. Нямат корпорални и дълги ризи за служба. Нуждаят се от всички тези неща.

Навсякъде архиепископът раздаде медальончета, благословени пръстенчета, иконички, броеници, агнец божи и други дребни религиозни предмети, които бе донесъл от Рим. С тези и други подобни неща онова ново стадо се възбужда към благочестие.

Нека обсъдят сиятелните отци колко е належаща нуждата да се прати всред тях още един свещеник, понеже само един трудно може да задоволи всички.

Като завърши така архиепископът посещението при павликяните се завърна в своята редовна резиденция, понасяйки по време на това пътуване непоносим студ и снежни валежи. Изчака през зимното време великденските празници, освети светите масла, завърши всичко каквото имаше да се върши. И когато се готвеше веднага след Великден да посети другите църкви от своята епархия, бе посетен самият той от Бога с тежко заболяване, което продължи почти цяла година. Понесе без лекар най-силни болки и се доближаваше от ден на ден до вратите на смъртта, снабден от тайнствата на църквата. Но Бог, който е благословен през вековете и за когото всички са живи, със своето преголямо милосърдие отново го върна всред смъртните не за неговите заслуги, а за да обработва божието лозе. А той, най-недостойният от всички, за получената благодат и от любов към него и спасението на душите, не отказа да работи по благодатта, дадена му от Бога, без чиято воля и лист на дървото не се раздвижва.

И така, архиепископът като събра отново сили, подир година посети другите църкви от своята епархия, раздавайки навред тайнството миропомазване.

И първо посети Чипровската църква, в чест на Възнесение Богородично, където има постоянно резиденция с четири олтара или параклиса. Главният олтар на същата Дева има висока и еднакво широка икона, нарисувана в Рим. В нея е затворена друга икона на същата Дева в дърво, нарисувана по стар начин, с младенеца Исус в ръце, а отгоре се затваря с друга подвижна икона на Девата, като се отваря на по-тър-

жествените празници с голяма набожност, при запалени кандила и свещи, която благочестието на верните украси с изкусно изработени сребърни кутии и с оброци на набожните. Отвън наоколо има образи на ангели и на други светии, а вътре около първата икона — корони и украшения, изваяни в позлатено дърво[21].

Вторият олтар е на светия кръст, над него е иконата на пресветото разпятие, най-набожна рисунка. Има привилегии за умрелите всеки понеделник и осмицата на умрелите, отпуснати завинаги от светла му памет, Павел V. Вторият [олтар] е в чест на непорочното зачатие. Третият е в чест на свети мъченик Георги.

Върху главния олтар се съхранява пресветата евхаристия в дарохранителница, изработена от дърво, позлатена, отвътре облечена с коприна; на вратичката отвън е нарисувана чаша с причастие и се затваря с желязна ключалка и сребърен ключ. Кандилото гори непрекъснато, като олиото се закупува от милостини на католиците.

На лявата страна на олтаря в стената има затворен шкаф с надпис с големи букви „Свети масла", където се пазят в сребърни съдчета светите масла. Сменят се всяка година, като старите се изгарят. Освещават се от архиепископа всяка година на Велики четвъртък за ползване от цялата епархия и [от] епархиите, дадени за управление; от него искат и молят за свети масла също и съседните епископи, които не могат да събират поне петима свещеници. Понякога архиепископът е давал светите масла и на свещеници в Трансилвания.

И кръщелната купел бе изградена от същия архиепископ през миналите години на хубаво място в църквата и в другите църкви, както ще се види. Затваря се с дървена врата, изсечена е в камък. Водата в нея се благославя своевременно с всички церемонии и тържества.

Църквата няма сакристия, свещената покъщнина се съхранява в манастира в подходящо място, приготвено за целта, и притежава доволно свещени съдове и одежди. Свещениците се обличат със светите дрехи в корото, зад главния олтар.

Църквата поради старост заплашва да се срути, сводът на целия храм зее отворен три пръста и отворът всеки ден се увеличава, а дървените греди, които връзваха целия свод, са се изместили от мястото си.

Църквата и олтарите са осветени, както и гробищата, според обреда на римската църква. В гробищата откъм църква-

та има изграден олтар от камъни със свод и изографисан, на който се служи в празнични дни за удобство на народа.

До самата църква е построен манастирът на отците минорити обсерванти на св. Франциск от подаянията на народа и грижата на брат Петър Солинат, тогава сардикийски или софийски владика, през годината 1604.

Няма мирско духовенство; енорийската работа вършат монасите; същите помагат на архиепископа в светите служби всеки път, когато той служи било понтификално, било частно.

Литургиите и божествените задължения денем и нощем се извършват на латински език и по римски обред, но в празнични и неделни дни дяконът пее Евангелието, а поддяконът Посланието на илирийски, т. е. славянски, заради народа.

Католическият народ с голяма набожност приема тайнствата на църквата, присъства на литургията и божествените служби. Архиепископът почти на всички празници, където и да се намира, проповядва лично, изобличава, умолява, порицава и присъства на литургията или сам служи.

С обща стена манастирът е съединен с малка къща за жилище на архиепископа, който обикновено живее в нея, както и неговите предшественици, заедно с монасите. Поддържа на свои разноски един слуга и един семинарист за домашни услуги.

По време на това посещение архиепископът миропомаза на празника Петдесетница 285 деца от двата пола.

Народът е много привързан и най-послушен на Светото апостолическо седалище и за католическата вяра понася невероятни злини, особено от страна на схизматиците, които всеки ден му кроят беди. Броят на католиците надминава 1600 души.

Верните на тази църква не само пазят църквата, а и помагат на архиепископа и монасите, арестувани от тираните, като се застъпват за същите, а понякога ги откупуват макар и те [самите] да са бедни.

В манастира има изградено училище за деца. Учителят се издържа с възнаграждение от 35 скуди, които му се броят всяка година от Свещената конгрегация за разпространение на вярата. В манастира монасите му дават жилище и постоянно храна и той се храни на трапезата с отците. Нему бе също прибавена и една мелница с едно колело от един немски граф Алтан, закупена за тази цел с пари на благородника.

Като завърши посещението на чипровската църква, архиепископът посети град Железна, недалеч от Чипровец. Тук има

енорийска църква на свети игумен Антон с два олтара. Главният олтар на същия свети игумен [е] със стари икони на различни светци, вече разядени, нарисувани набожно с различни бои и злато върху дърво. Рисувачът бил някой брат Матей от Ордена на миноритите обсерванти от провинция Дубровник. Рисувал е през 1497 г., както се вижда от картината и от други картини, които са в църквата „Света Мария" в Чипровец, понастоящем обаче висят окачени из манастира, прастари и почупени.

Върху главния олтар се съхранява пресветата евхаристия в дървена дарохранителница, позлатена отвън, а отвътре облечена с коприна. Причастието се пази в сребърна позлатена чаша, с бяло покривало и се сменя всеки осем дена. Заключва се. Кандилото гори благодарение на подаянията на верните.

Този олтар е с привилегии за умрелите всеки понеделник и през осмицата на умрелите и привилегиите се подновяват от папите всеки десет години.

Вторият олтар е на Светия спасител. И църквата, и олтарите са осветени. Църквата е снабдена с медни свещници, необходимите табели и други неща.

В ъгъла на църквата до главната врата е изградена каменна кръщелна купел, в която се благославя водата със светите масла в определено време. В стената е долапчето с надпис „Свети масла" и те се пазят в сребърно съдче. И кръщелната купел, и долапчето се затварят с дървени врати.

Има пълно опрощение, разрешено от апостолическия престол, на празника на свети игумен Антон и за втория ден на Великден, като разрешението се подновява всеки десет години.

В тази църква няма мирско духовенство, а братята от българската кустодия имат до споменатата църква свой манастир, грижат се за душите, изпълняват енорийските задължения, както и в останалите църкви. Манастирът бе построен през 1613 г. Свещената покъщнина се съхранява в манастира. Църквата е снабдена доста добре. Хорални книги няма.

Един от монасите учи децата в манастира безплатно, а именно да четат, да пишат и на вероучение. Монасите живеят от подаянията на църквата.

Верните се погребват било в църквата, било в гробищата около църквата. Гробищата са осветени. Вън от църквата в стената е изграден олтар от камък, върху който се служи в празнични дни.

Споменатата църква се нуждае от ремонт, на много места толкова е разтворена или пропукана, че през пролуките на

свода влиза светлина и покривът е разцепен на много места, така че често свещениците са принудени от страх [от срутване] да служат вън. Сиятелните отци от Свещената конгрегация за разпространение на вярата, като се запознаха с последното посещение или доклада на архиепископа[22], който тогава беше в Рим, обещаха чрез секретаря да помогнат с една част за ремонта на същата църква, предвид малкия брой на хората и тяхната немотия, но след заминаването на архиепископа от Рим не бе взето никакво решение.

Архиепископът миропомаза в това място 95 деца от двата пола. Броят на католиците от всички възрасти е около 400. Верните посещават църквата и тайнствата. Те са най-привързани и послушни на Светото апостолическо седалище. Божествените служби и литургиите се извършват на латински език и по римски обреди.

Подир това архиепископът посети град Копиловец, където има енорийска църква на светите апостоли Петър и Павел. В нея има три олтара: главният — на светите апостоли, вторият — на светия първомъченик Стефан, третият — на свети Архангел Михаил. Иконите по олтарите са хубави, донесени от Италия и украсени с корони, т. е. [имат] рамки с резба и позлатени според възможностите на страната.

Върху главния олтар се съхраняват тайнството на евхаристията в дървена дарохранителница, позлатена отвън, а отвътре облечена с коприна. Причастието са пази в сребърна позлатена чаша, покрита с бял копринен плат. [Дарохранителницата] се затваря с железна ключалка. Пред дарохранителницата гори постоянно кандило, като олиото се закупува с подаянията на благочестивите.

Олтарът на светия Архангел Михаил е с привилегии за душите на умрелите, дадени от Светото седалище за всеки понеделник и за осмицата на умрелите, като се подновяват всеки десет години от Светото седалище.

Има пълно опрощение два пъти в годината на празника на апостолите Петър и Павел и на празника на папа свети Григорий Велики, също за десет години.

Църквата е осветена и олтарите [са] украсени със свещена покъщнина, медни свещници, табели и необходими неща. В нея има коро зад главния олтар с кресла или столове за монасите, които денем и нощем извършват божествените служби по обреда на римската църква на латински език. Литургията също се казва на латински, с изключение на Посланието и Евангелието, които се пеят от дякона и поддякона на славянски.

Няма мирско духовенство, грижата за душите е поверена на братята минорите обсерванти, за които народът построи манастир до църквата през годината 1608 и по-после през годината 1640 бе доведен до по-добро състояние чрез подаянията на благочестивите.

Църквата има до главната врата кръщелна купел в ъгъла на църквата изсечена в камък. В нея се освещава кръщелната вода със светите масла в определено време според обичая на църквата. Купелта се затваря с дървена вратичка. В долапа под ключ също се пазят светите масла в оловни съдчета с надпис „Свети масла".

Църквата няма сакристия и църковните вещи се съхраняват в манастира в специално място под грижата на монасите от същия манастир. Покъщнината било сребърна, било копринена, е най-прилична, посветена и дарена на Бога от благочестиви католици. Книги имат достатъчно, било хорални, както и други за отслужването на литургиите и божествените служби. Свещениците се обличат със светите одежди в корото върху масинка.

Народът приема тайнствата на църквата, набожно присъства на литургиите и божествените служби, прилежно слуша словото божие, което се проповядва всякога по време на празничните литургии.

Един от монасите в манастира ръководи училището безплатно. Събират се повече от 60 деца, които той учи да четат и пишат както на латински, така и на славянски език. Казват гласно вероучението и се обучават в добри нрави.

И тук архиепископът след понтификалната служба и проповедта миропомаза 162 деца от двата пола, като си послужи с церемонии, кръстници и други неща, съгласно [книгата] „Римският понтификал".

С божия помощ в града не живеят никакви схизматици, нито имат църква. И ако някой за известно време остане, като се откаже от схизмата, става католик, взема жена католичка, раждат им се деца католици и това често се случва, понеже нямат възможност да се срещат със свои свещеници. Затова започват да посещават с [други] католици нашата църква, да слушат проповеди, да гледат свети обреди, които при своите нито са виждали, нито са чули. Така те лесно възприемат католическата вяра. Ако бихме ги броили, би било дълго. Поради тази причина броят на католиците на това място с божия помощ расте повече. В наши дни този брой надминава 1650 души от двата пола и с различна възраст.

Верните от този град, макар и да биват най-плачевно и тиранично притискани, чрез потта си държат снабдена църквата с всичко необходимо за божествения култ.

От град Железна до две италиански мили отстои село Клисура. В него живеят няколко католици, смесени със схизматици. Католиците имат енорийска църква в чест на светия Архангел Михаил с един олтар и една икона на блажената Дева Мария, рисувана върху дъска през 1656 г. За празника на светия Архангел Михаил има пълно опрощение, разрешено за десет години, отново подновено от Александър VII.

Църквата няма нищо освен една чаша с патената си, сребърен кръст, три обикновени одежди, един полуокъсан литургийник, малка свещена покъщнина за употреба на олтара и два свещника.

Светата евхаристия не се съхранява, нито има кръщелна купел. Църквата не е осветена. Верните се погребват около църквата в гробищата.

И тук архиепископът миропомаза след понтификалната служба и проповедта[23] деца от двата пола.

Броят на хората от католически обред не надминава 140. Те са много бедни, тези дни при тях не живее свещеник, [който е] в манастира в Железна. На празници и в неделни дни идва при тях, посещава ги и изпълнява енорийските си обязаности. Не може да се препитава с 15 скуди, от народа не получава нищо или много малко. До църквата има къща или жилище на отците на българската кустодия, в която никой не живее, както бе казано.

И понеже архиепископът не посмя лично да посети областта Трансалпийска Влахия било поради предстоящите войни[23], било за да не дава повод за някоя вреда за себе си или за християните с отсъствието си от своята резиденция, това задължение той възложи с обичайните начини, правила и форми на преподобния отец кустос на България и Влахия, който бързаше да посети братята в онази провинция, и го помоли да му представи верен доклад за своето посещение, за състоянието на хората от онази провинция, който, като се завърна, даде доклад на архиепископа и описа така посетените места:

Търговище беше голям град и седалище на князете на Влахия, а сега е сведен почти до нищо, защото преди две или три години татарите и турците, опустошавайки напълно областта, подложиха всичко на сеч и огън. Огънят унищожи крепостта на княза, дворците, църквите и манастирите заедно с целия град.

В този град от старо време бе построен манастир и църква на братята минорити в чест на свети Франциск, от Урбан VIII, светла му памет, чрез апостолическа грамота, при издигането на кустодията на България и Влахия[24], причислени към братята обсерванти[25]. И преди да бъде издигната кустодията на софийския епископ Петър [Солинат] бе дадена концесия от Радул, някогашен княз, както е видно от архиепископския архив, в който са зарегистрирани писмата на същия княз, издадени през годината 1614[26]. И самият епископ, който тогава управляваше братята от своя орден като викарий, даваше дрехата на ордена на искащите и допускаше до обетите; по молба на същия княз прати братя от своя орден, като той и неговият приемник в определено време сменяха братята и пращаха други на тяхно място, докато споменатата кустодия бе създадена чрез Свещената конгрегация за разпространение на вярата през 1624 г. След това, като вирлуваше чумата, починаха в същия манастир от българите трима свещеници, един брат калугер наред с прислужниците и остана само един свещеник, човек простичък на име брат Ангел от Търново, който е още жив. Между това почина князът и го наследи друг, грък на име Александър, който държеше при себе си като втори иночерпец някой си Антоний Вия от Пера или Галата[27], човек католик. Той доведе със себе си един отец от конвентуалите на име брат Павел Бруно, подобен на себе си, който по онова време се представяше за мисионер. Последният, като дойде във Влахия, намери онзи отец Ангел самичък и, виждайки го човек простичък, с помощта на миряни и дори с побоища го прогони, след което писа заедно със споменатия Вия до сиятелните отци на Свещената конгрегация за разпространение на вярата, че мисията е необходима във Влахия. Сиятелните отци повярваха на виночерпеца, наредиха там да остане той [отец Павел], и другите, които дойдоха подир него като мисионери. А горкичкият онзи брат, като видя, че виночерпецът му е противник, се разгневи и се завърна при своите в България. Веднага епископът и монасите обжалваха до папата. Спорът продължи до 1656 г. Между това сиятелните отци поискаха да разделят малкото имоти между едните и другите. Те пратиха декрет на сегашния архиепископ, който лично посети някогашния княз Матей[28], но князът, виждайки доходите нищожни, никак не поиска да ги дели.

Подир него княжеството наследи Константин Шарбан и по собствена спонтанна воля даде в дарение манастира на софийския архиепископ, а архиепископът — на българските от-

ци, както е видно от последния доклад на същия архиепископ[29]. И самото дарение на княза там е записано на латински език и всеки спор бе приключен и отците от кустодията си оставаха в мирно положение.

Сега отново отците конвентуали възбуждат спорове. Дойде прочее един от Константинопол, който през зимата се страхуваше да премине морето и затова беше поел пътя през България, Влахия, Молдавия, Полша, за да стигне в Италия. И като беше във Влахия, намери един италианец — Йосиф Дети, неаполитанец, който, препоръчан от делегата на Полша, живееше при княза. С него той отиде при сегашния княз и бароните, на които беше донесъл от различни гърци от Константинопол препоръки, към които прибави и подаръци, които се харесват и на хората, и на боговете. Князът не поиска да разреши въпроса, нито подписа писмата, които някои от бароните бяха съчинили. Все пак бароните дадоха половината от лозето на отците конвентуали. Онзи пълномощник, не знам кой е бил той, стори всичко това без знанието или без разрешението на Свещената конгрегация и като остави някой си Гало, продължи пътя си. Като чуха това, отците от кустодията казаха на княза и бароните. Князът отговори: „Ние не вземаме никакво определено становище за тези неща. Имате папа и кардинали и на когото те дадат манастира, да бъде негов. Не искаме да делим вашите църкви." Онзи отец Гало при италианеца без да знае езика иска половината от имуществата, а отците българи притежават манастира, т. е. изгорелите стени и унищожената църква.

Манастирът с църквата, както се каза, бяха унищожени от татарите, а монасите живеят в малка дървена къщурка, служат в сводеста сакристия под камбанарията. Има седем подчинени, които работят в лозето и от това живеят, а сега отците конвентуали претендират за една част, а за тях какво остава?

Никаква причина не е уважителна да изпъждаш ония, които са сънародници и от същия език, които понасят тежестта на деня и на горещината толкова години, без знанието и решението на Светата римска църква. А отците конвентуали, чест на добродетелните, като не могат да станат магистри при своите, се разхождат тук-там за известно време, та като се завърнат при своите да придобиват името магистри.

За няколко години Свещената конгрегация плащаше на всички от тях възнаграждение по петдесет скуди пари, но когато узна, че братята от България и Влахия служеха на верни-

те християни без никаква материална награда, им спря издръжката и те полека-лека изоставяйки областта се завръщаха при своите. А сега отново започват да разстройват бедничките братя от кустодията и да подбуждат скандали и разправии между споменатите схизматици.

Архиепископът сметна за нужно да изложи пред сиятелните отци скандалите, които се пораждат от ден на ден на много места и провинции от такива мисионери и най-вече от префекти, особено в градове и области, които имат свои владици или апостолически наместници и администратори. Идват прочее такива префекти и апостолически викарии и се представят пред народа за по-важни от владиците, като че ли имат от апостолическото седалище власт дори над владиците. Защо има тогава владици? За какво е тяхното достойнство, когато прост монах, не само префект, а и обикновен мисионер се предпочита пред тях?

Не са нужни префекти, където епископи се грижат [за душите и епархията], защото източните, като виждат и слушат такова възвеличаване на монасите [ни] угнетяват и се скандализират.

Архиепископът не би могъл да има никаква материална облага от гореспоменатия манастир освен по време на неговото гонение да се прибира там като на сигурно място. Защото разстоянието между седалището на архиепископа и Дунава е само един ден път и като мине Дунава той се освобождава от яростта на турците и бърза да отиде в гореказаното място, докато неутолимата жажда на тираните угасне или с пари, или със заминаването им.

В този град няма ни един католик, особено през тези дни, защото князът няма тук вече седалище, както му е заповядано от турците. Понякога се събират там християни българи със стоките си, живеят два-три дни, докато трае пазарът, и то рядко.

Имат една чаша и друга счупена и две обикновени патени и нищо за казване на литургията. Другите неща макар и нищожни татарите ги отнесоха, когато разоряваха провинцията, както бе казано.

На тридесет хиляди крачки е другият град на име Къмпулунг на техния език. Той е разположен под планините на Трансилвания. Тук има голяма и висока църква, която е енорийска, на името на апостол свети Яков старши. В нея има три олтара, първият в чест на свети Яков, вторият в чест на блажената Дева Мария, третият в чест на епископа свети Никола. На ля-

вата страна на главния олтар е изсечен долап в камъка, висок един лакът, с желязна врата и ключ, украсен вътре, а отвън изписан. В него се съхранява достопочтеното тайнство в оловна чаша, покрита с бяло ленено покривало. Няма кандило, понеже олиото рядко се намира, а католиците са малцина и много бедни.

Кръщелната каменна купел, изградена до южната врата на храма, се затваря с дъски. В нея своевременно се благославя водата от енорийския свещеник. В същия камък има прозорче, в което се поставят светите масла.

Църквата има сакристия, но няма никаква свещена покъщнина освен една чаша, няколко стари одежди без стойност, малък сребърен кръст и друга нищожна покъщнина, а и чашата е почупена.

Пред църквата, малко отдалечена, е камбанарията от дървен материал, с две прекрасни камбани, направени преди триста години. Около църквата има и гробища, в които се погребват верните. И в църквата има някои гробове.

До църквата има манастир или жилище с четири килии за тези монаси обсерванти, които и денем и нощем отслужват божествените служби и литургиите, както тържествени, така и частни, в присъствието на католиците.

Грижата за душите имат самите монаси, проповядват по влашки и разясняват на верните Посланията, Евангелията, „Отче наш", „Радвай се", „Слава на Отца" и вероучението.

Един от монасите учи там безплатно [децата] да четат, да пишат, на добри нрави и ги учи да пеят в църквата литургиите и вечерните.

Броят на католиците от римски обред от двата пола не надвишава 200 души, понеже чумата отнесе миналите години мнозина.

От Търговище на петдесет мили разстояние е отдалечен друг забележителен град на изток, на име Букурѐщ и той опожарен напоследък от татарите. Разположен е в средата на цялата провинция. Тук е столицата на княза. Тук няма жител католик освен някой придворен или търговец.

В този град католиците имат тясна и малка църква, построена с тухли, засводена, с един олтар без никаква икона, защото татарите отнесоха оная, която беше там. Покривът е бил опожарен и по време на дъжд водата капе вътре. Никой от този град няма толкова средства, за да поправи споменатата църква.

Църквата няма никаква света покъщнина и когато някой от

монасите или всеки друг пристигащ свещеник иска да служи, трябва да носи със себе си одежди, чаша, причастие и всичко необходимо, даже съдчетата за вода.

В цялата провинция няма никъде прилично желязо за направа на калъп за причастие. Само в Търговище и Къмпулунг има, и то най-непристойно и старо, и както изглежда, направено от лутераните[30] без образ на кръста, а само с лика на Агнеца божи.

Няма литургийници, обредници и други нужни книги освен в двете споменати църкви, и те [са] полуизядени, няма хорални книги, нито табели, нито други неща, които се изискват за една достойна служба.

Има тук-там разпръснати всред схизматиците власи други католици, които заради турската тирания оставиха отечеството си, минаха Дунава и живеят там сред тях без свещеници от своя обред и църква[31]. Тях ги посещава от време на време някой от монасите и в частни къщи или на открито им раздава тайнствата, отслужва литургии и кръщава децата. Някои от тези католици след опустошенията на татарите отново преминаха в турските страни.

В тази провинция пребивават голям брой католици, чиито семейства живеят в епархията на архиепископа, а те разнасят стоките си на пазари, в градове и села, продават и купуват, обливайки се в пот живеят, непрекъснато са на кон и отново се връщат при своите. Мнозина от тях по цяла година не виждат къщите си. Тях също ги посещава някой от споменатите отци и им раздава тайнствата.

Както в епархията, така и в дадените на архиепископа за управление области не се намират мощи на светци. Няма мирско духовенство, нито девически манастири, защото няма свобода. Няма оставени имоти или средства, или параклиси със задължение да се извършат служби. И манастирите също нямат никакви задължения освен да служат литургии и божествените служби и да имат грижата за душите.

Притежават все пак малко имоти, оставени от благодетели без никакво задължение на църквите и на манастирите. Затова архиепископът разпореди с постановление на всички поне веднъж седмично да служат една литургия за такива благодетели вече покойници, което се спазва от отците без никакво съпротивление.

Самите монаси също живеят от подаянията и енорийските задължения, както бе казано по-горе, и от други милостини, дадени от верните за отслужване на литургии. Настоятелите са

разпределители на парите, понеже те имат грижата да получават и общността им е дала право да изразходват сумите. Всяка година по време на събранията и капитолите отците са длъжни да се отчитат за приходите и разходите. Друг отговорник нямат.

Турците често идват да гостуват в манастирите. Прислужват им редовниците и самият архиепископ. Архиепископът за свое най-голямо неудобство трябва да седи с тях, да яде, да поднася подаръци и понякога, като се напият, до полунощ да има търпението да слуша срамни и неприлични думи, да заема последното място, да става на крака пред тях и най-смирено да им оказва всички услуги, които робът оказва на своя господар. Освен това епископът е длъжен да снабдява тях и слугите им със сено и ечемик, както и да слага на господарите богата трапеза, да нагласява леглата, да пали свещниците, а зимно време да приготвя огън и дърва, да намира непременно всичко, каквото им харесва: мед, масло, месо и кокошки; в противен случай понякога думите са последвани и от обиди, плесници и удари, и като ги получи, той не смее да отговори.

Сатрапите или софийските паши [причиняват на] архиепископа и монасите много неудобства. Той както и монасите, с които живее, не само биват връзвани и обиждани до насита, но и водени по съдилища, на тях им е нужна немалка сума, за да откупят себе си.

Същият архиепископ живее в постоянен страх, най-вече когато сатрапите пребивават лично в Сардика или София. Тогава заставен от нуждата се прехвърля за най-голямо свое неудобство във Влахия или се укрива, неразполагайки с толкова средства, за да се откупи, ако се случи да падне в ръцете им.

Архиепископът не се плаши, ако Бог му даде такава благодат, та да загуби земния живот за католическата религия, ако тиранинът потърси неговия живот, понеже за живота [архиепископът] не го е грижа, а онзи търси с неутолима жажда пари. Бог самият да бъде свидетел на всички тези неща, за които позволява да бъдем временно поставени на изпитание.

Нека сиятелните отци да имат предвид тези неща: как ония места във Влахия се притежават от отците на българската и влашката кустодия и се подчиняват на архиепископа като апостолически наместник, да им ги оставят свободни и да подкрепят това с декрет или апостолическа грамота, за да не се пораждат никога безредици и скандали; или да ни снабдят в страните на християните с най-нищожно жилище, където да можем да си доставяме прехрана и облекло, от което сме до-

волни; а да дадат на отците конвентуали, които са неми, и без да знаят езика безплодно обикалят области, всички тези краища. В Константинопол, където живеят посланиците на владетелите, и в провинциите, където няма турци, всеки може да се прояви; но нека да дойдат в областите, в които живеят християни под тежко робство, да минат през огън и вода, тогава ще получат похвала от Бога; тук всеки може да получи степента на истински магистър и без тънките въпроси на Скот[32]; като понася хули в името на Исуса и се бори законно, тогава ще бъде увенчан.

Където и да се намира архиепископът, в своето седалище или на други места в епархията или администрацията си, и дори без да прави посещение, той служи всеки ден, освен когато е болен, било частно, било тържествено, като проповядва божието слово при литургията, лично причестява своевременно народа и при нужда раздава и други тайнства. Придружава покойниците до гробовете, а това набожният народ най-много желае. Посещава особено преданите към него болни, утешава ги и ги подготвя за лека смърт.

В обикновени празници и без понтификални одежди за утеха на народа пее вечерните, манастирските литургии и Евангелието на славянски език.

Архиепископът дочу мнозина да приказват много неща, чрез които може би се силят да ровят нещо против архиепископа, но истината ще блесне на сиятелните отци може би при първото посещение.

Някои, наистина не ми е известно от какъв дух ръководени, представят, че архиепископът живее удобно, други го препращат да си живее в София, а трети други неща кроят. Ето защо архиепископът обещава да представи накратко тук верен доклад.

Архиепископът има само това удобство в своята резиденция: упражнява свободно епископските си задължения както публично, така и частно, поучава свободно народа и върши всичко, което се отнася до църковната свобода в раздаването на божествените неща в тези три града без никакъв страх. И първата причина за свободата след Бога е, че турците не живеят всред католиците със семействата си, освен управителят в свой собствен дом, и защото нямат джамия. Тази свобода архиепископът не загубва никога, освен когато от сатрапа в София избухва някакво преследване. Втората причина е, че тези места са разположени в полите на планината Хемус и така са отдалечени от царския път, че никога войници или пътници

не се виждат да минават по тях, освен такива, които нарочно идват по работа. Третата е, защото тези места от старо време се радваха на привилегии заради сребърните мини, които притежава самият султан; и макар мините в тези времена да са престанали да работят, все пак народът дори и днес изплаща годишно империали или хиляда скуди пари вместо среброто [от мините] освен данъците. Затова той се радва на привилегии повече от другите поданици. С тези придобивки и с други подобни клетите християни защитават себе си и църквите, като си служат с парата, без която турчинът никога не се утешава. Този запален светилник на католическата вяра в тези три места още гори, самият Бог в своята безкрайна милост не позволява да угасне през нощта на неверието.

Архиепископът няма друго удобство или материална печалба освен онова възнаграждение или издръжка на Свещената конгрегация за разпространение на вярата и се намира в манастира, с монасите се храни на монашеската трапеза и когато пътува или боледува, лежи в бащиния си дом, защото няма никой, който би се грижил [за него] освен роднят дом. Винаги живее от онова възнаграждение, от него купува коне, храна, поддържа слуга, купува дрехи, обуща, легла, книги, хартия, подаръци за турците, броеници, кръстове, икони на светии, които подарява на верните. От верните няма никакви облаги, от църквите също и когато самият той служи и проповядва, онова, което се дава, го получават енорийските свещеници и манастирите. Ако някой поради своята набожност пожелае литургията да се отслужи от архиепископа дава милостинята на него. Общо такава милостиня, която би могъл да получи, никога не надминава 20 скуди годишно.

Ако после някой, както дочух, говори за неговия бащин имот, то имотите в тези страни са нищожни и ако самият архиепископ би желал да има част, какво би останало на наследниците после? Тях [наследниците] архиепископът би трябвало да поддържа и да подпомага, а не да разорява. Той няма никой в бащиния дом освен една племенница от сестра, която бе останала сираче, без баща, без майка, когато беше на една година, която майката на архиепископа възпита. Сега тя е наследница заедно с децата си и подпомага архиепископа в нуждите му, особено при боледуването. Нея поне от милост той е длъжен да подпомага, а не да се отказва от нея и децата ѝ и да ги праща да просят от врата на врата, та да се загуби честта на двете страни. Защото честта е за предпочитане пред печалбата и е равна на живота.

А онези, които пренасят неговото седалище в София, трябва да знаят, че сардикийският или софийски епископ е бил изпросен от чипровския народ от папа Климент VIII, свята му памет, и на същия народ е даден от папата, както личи от писмото, което кардиналът Санта Северина писа до управителя и до чипровския народ от името на папата. Да се описва то тук би било много дълго. Между другото, Негово светейшество поиска да знае с каква титла искаха епископа. Народът поиска сардикийската [титла], т. е. софийската църква, под властта на чийто епископ бяха тогава и са и днес самите схизматици, които посещава и пр. И преди шестдесет години епископите предшественици имаха седалище в Чипровец. За това не знам с какво право би искал някой да опитва друго. И дори Чипровец да не е от Софийската епархия, все пак е от същата провинция не само в духовните неща, но и в светските.

Като завърши всичко това, сардикийският или софийският архиепископ ведно с всичките си свещеници и други църковни служители и споменатите католици, най-предани и най-послушни синове на Светото апостолическо седалище, на пресветия и преблажения Александър VII, папа преблаг и велик, и на сиятелните отци, представя себе си и горните [неща] и целува нозете на Негово светейшество и проси благословията, а сиятелните отци най-смирено моли да му предадат нужните съвети, ако ще има такива; той е готов да изпълни всичко със своите верни. Дадено в Чипровец, в неговата редовна резиденция, на 23 юли от годината на девственото рождение 1663.

Така е: Бр[ат] Петър Деодат, наречен
архиепископ сардикийски-софийски
собственоръчно

---

[1] Доротей — епископ на град Тир, свещеномъченик по времето на императорите Диоклециан (284—304) и Юлиан Апостат (361—363).

[2] Св. Климент — римски папа, съратник на апостол Петър. Според една легенда бил заточен от император Траян в Крим и удавен по негова заповед. Мощите му са открити в средата на IX в. от св. Константин Кирил Философ.

[3] Петър от Венеция — еквилински епископ.

[4] Сикст от Сиена (1520—1569) — богослов, роден евреин, станал католик, след това протестант и отново католик.

[5] Траян, Марк Улпий (52—117) — римски император (98—117).

[6] Иван Томко Марнавич — хърватски богослов и писател.

[7] Деций — римски император (249—251).

[8] Дирахиум — ди. гр. Драч в Албания.

[9] Атанасий — става дума за Атанасий Александрийски, патриарх, писател и проповедник, борец срещу арианската ерес. Запазени са негови полемически съчинения срещу езичеството и арианството.

[10] Марцел или Маркел — епископ на Анкира (Ангора), роден около 300 г., умрял през 374 г. Противник на арианството, взел участие в първия Никейски събор през 325 г.

[11] Никея — древен град във Витиния (Мала Азия), в който са заседавали два вселенски събора — през 325 и 787 г. В случая става дума за първия събор.

[12] Гелазий Сизикенски — неизвестен.

[13] Кабрия — вероятно става дума за Калабрия, област в Средна Италия.

[14] Константин I Велики — римски император (306—337).

[15] Зосим — византийски летописец от втората половина на V в. Запазена е неговата „Нова история" в 6 книги.

[16] Цезар Бароний (1538—1607) — римски кардинал, църковен историк. Автор на 12-томно капитално съчинение — Annales ecclesiastici.

[17] В Халкедон — древен град в Мала Азия, са се състояли няколко църковни събора. Вероятно става дума за събора от 451 г., на който са били осъдени монофизитите.

[18] Император Лъв I (457—474) — потвърдил решенията на Халкедонския църковен събор.

[19] Иструм — римското име на р. Дунав.

[20] Сардика пострадала сериозно при набезите на хуни, авари и славяни, а не при завладяването ѝ от българите през 809 г.

[21] За тази икона вж. Телбизов, К. Странната история на една българска икона от XIV в. — Векове, X, 1981, № 1, 26—30.

[22] Става дума за доклада на Петър Богдан от 1658 г.

[23] Петър Богдан има предвид войната от 1664—1665 г.

[24] За издигането на кустодията вж. Acta..., с. 24.

[25] Acta..., 15—17.

[26] Воеводата Радул умира през 1626 г. Следователно Петър Богдан говори или за Александър, син на Радул (1623—1628), или за неговия наследник също Александър (1628—1630).

[27] Пера и Галата — квартали в Константинопол.

[28] Матей Бесараб — влашки воевода (1632—1654).

[29] По този въпрос вж. за дарението на воеводата Константин Шербан, коментирано в доклада на Петър Богдан от 1658 г.

[30] Лутерани — протестанти от Германия, конто проникват в Трансилвания и през XVII в. засилват позициите си.

[31] По всяка вероятност става дума за павликяни, за които Ф. Станиславов пише в доклада си от 1659 г., вж. Acta..., с. 260.

[32] Скот (1266—1308) — прочут френски богослов от шотландски произход. Преподавал в Париж, Кембридж, Оксфорд и Кьолн.

ПИСМО НА ПЕТЪР БОГДАН ОТ 6 СЕПТЕМВРИ 1663 Г.

Това писмо Петър Богдан пише до Конгрегацията след срещата си с охридския архиепископ и отстранения никополски епископ. По същество то има характер на застъпничество

пред Конгрегацията за ревизиране решението относно суспендирането на Филип Станиславов.

Петър Богдан отбелязва, че се готви да изпълни поставената задача да се начертае географска карта на селищата с католическо население, с което счита, че ще се помогне за решаването на стария спор за границите на епархиите.

Писмото е от 2 ръкописни страници. Оригиналът се съхранява в APF, fondo di Vienna, vol. 2 (1644—1664), f. 381 rv.

E[minentissi]mi e R[everendissi]mi Sig[no]ri Siq[no]ri et P[atro]ni miei Colend[issi]mi

Pochi giorni sono che scrissi all'Em[inen]ze V[ost]re, d'hauer riceuuto per mano del Monsig[no]r d'Ocrida li commandi et ordini u[ost]ri insieme con annesso Breue di N[ostro] [Signore] nel qualle mi commanda d'hauer / cura et ammin[istratio]ne della Chiesa di Nicopoli, et in parte me scusai di poter soppor[ta]re tal peso, ma non essendo ancora sicuro se le mie rag[io]ni sarebbero accettate da N[ostro] S[ignore] et dall'Em[inen]ze loro, non me son alienato, ne meno scordato totalm[en]te di non hauer cura e sollicitudine di quella Chiesa et obed[itio]ne alla S[anti]tà di N[ostro] S[ignore] et all'Em[inenz]e loro. Et hauendo prima fatto la consulta con Monsig[no]r d'Ocrida, e ruminato benissimo il negotio habbiamo auisato d'ogni cosa prima il Monsig[no]r di Nicopoli, qual hauendo inteso l'ordini di N[ostro] S[ignore], senza far dimora alcuna è venuto ad abbocarsi con noi, gli furono consegnate lett[er]e della Sac[ra] Cong[regazion]e et letto il Breue Ap[osto]lico; et esso udendo et sentendo l'ordini di N[ostro] S[ignore] e dell'Em[inenz]e V[ost]re, ligatis manbus humilmente s'esibi obedient[issi]mo e promisse di metter in esecutione tutto quello che N[ostro] S[ignore] e Sac[ra] Cong[regazion]e commandaua: supplicando peró con ogni summissione, che sia intesa ancora sua rag[io]ne e scusa.

Primo. Em[inentissim]i P[atro]ni predetto Monsig[no]r di Nicopoli si scusa e giura sopra la sua conscienza di non hauer hauuto mai una minima lett[er]a ne ordine della Sac[ra] Congregazio]ne in matera di questo e s'esibisce di più d'espor'etiandio la propria vita, se mai si trouerà che nelle sue mani sia peruenu nuto alcun ordine dell'Em[inenz]e V[ost]re: ma che lui andaua sem plicem[en]te come più vicino Vescouo della Chiesa di Marcianopoli et dell'altre, etiam richiesto con grand'istanza di quelli pochi Cattolici Ragusei, come faceua prima

quando uiueua q'[uonda]m Monsig[nq]r Marco Bandini Arciues[ou]o di Marcianopoli, non ha fatto di più mai alcuno officio Pontificale; et che questo non ha tralasciato mai di visitar e riueder ancora la sua propria Chiesa, et questo attestano altri ancora.

Secondo. S'esibisce med[esi]mo di Nicopoli di far tutto quello che gli è commandato, etiam andare ad pedes S[anctissi]mi o di far qualsiuoglia altra cosa, che gli sarà ord[ina]ta o penitanza imposta, se in questo haura fatto qualche mancanza contra i sacri canoni. Ed essendo adeso tempi trauagliosi di caminare, non gli fu permesso d'inuiarsi a uenir ad pedes S[anctissi]mi se non che uada a ritirarsi in un luoco, e stia priuato di ogni esercizio Pontif[ical]e, sin a tanto che si auisino l'Em[inen]ze V[ost]re, et cosi ha promesso di fare, et aspettare l'ordini di N[ostro] Sig[no]re e dell'Em[inenz]e loro.

In tanto poi ha da partir il Monsig[nq]r di Ocrida a visitar la Chiesa di Martianopoli, et altre ad esso commesse, et uederà meglio li limiti, luoghi, e le Chiese delle Prouintie in che maniera stano diuise, e si farà poi una tauola geografica, et si esprimeranno luoghi nominatim, et farà una diuisione uera e certa ad futuràm pacem.

[f. 381 v] E di più si supplica hum[ilmen]te per predetto Monsig[no]r di Nicopoli, hauendo più presto fatto questo errore per mera semplicità, et inaduertenza et una legier ignoranza, che per qualche malitia, et interesse proprio, quanto però io posso capire: però se sarà possibile che fusse absoluto in queste parti da quello a chi sarebbe concessa l'autorità se piacerà però a N[ostro] Sig[nor]e et all'Em[inenz]e loro, se no esso sta prontissimo di uenir in persona, postponendo ogni difficultà delli viaggi, ad pedes Sanctissimi.

La Chiesa di Nicopoli nel presente non ha Vescouo particolare del rito Greco come hanno altre Chiese, ma l'aministra Arciuescouo di Tarnouo, et quelli pochi casali delli Paulianisti habitano cominciando della Città di Nicopoli fino al termine della mia Chiesa et amministratione quatro cinque giornate lontano, et bisogna che sia sufraganea a quella di Tarnouo, come si vede essendo pi'vicina a essa.

Io E[minentissi]mi Patroni non ardisco dir altro solam[en]te supplicar si degnino farlo assoluere e gli commandino che stia nelle limiti che si faranno, et attenda a guardar quelle pouere anime, essendo patrioto, et della lingua, et di più conosciuto, et ha lingua turca boniss[im]a che non l'habbiamo noi altri, essendo aleuati nelli monasterij, senza quale non si puol

caminare particolarm[en]te per quel paese doue è sua Chiesa, doue sino a ragazze cristiane e pastori delle campagne la possiedono; et ancora che non resti svergognato fra quella qente tanto semplice, che non intende le cose come uano et che ancor esso non se desperasse sentendosi forse per questo da qualcheduno oltragiato etc.

Et mentre per fine me sottometto alli piedi S[antissi]mi all'Em[inen]ze loro prego dal Sig[no]re ogni felicità et humilmente ui bacio le sacre porpore. Chiprouaz li 6 di settembre, 1663. Dell'Em[inen]ze V[ost]re R[everendissi]me

Hum[ilissi]mo et oblig[atissi]mo ser[vitor]e
Fra Pietro Diodato Arciuescouo di Soffia.

4 декември 1663[1]

Пресветли и високопреподобни господа,
господа и високоуважавани мои покровители,

Преди няколко дни писах на Ваши Превъзходителства, че получих на ръка от охридския монсеньор Вашите заповеди и нареждания с приложена грамота на Негово светейшество, с която ми заповядва да имам грижа за администрацията на Никополската епархия. И отчасти се извиних, че не мога да нося такава тежест. Но понеже не бях сигурен дали моите съображения биха били приети от Негово светейшество и от Ваши Превъзходителства, не съм се отстранил, нито съм изцяло забравил да се грижа за онази епархия, нито за послушанието към Негово светейшество папата и към Ваши Превъзходителства. И след като се посъветвах с охридския монсеньор и най-старателно обсъдихме въпроса, информирахме първо никополския монсеньор. Той, щом чул разпорежданията на папата, без всякакво отлагане дойде да се срещне с нас. Бяха му предадени писма на Свещената конгрегация и прочетена апостолическата грамота. А той, слушайки и научавайки заповедите на Негово светейшество и на Ваши Превъзходителства с прибрани ръце, смирено се показа най-послушен и обеща да изпълни всичко, каквото Негово светейшество и Свещената конгрегация заповядваха; умоляваше обаче с цялото си подчинение да бъдат изслушани неговите доводи и извинения.

Първо, превъзходителни покровители, гореспоменатият никополски монсеньор се извинява и кълне в съвестта си, че не е получавал никога нито най-малкото писмо, нито заповед на Свещената конгрегация по въпроса и е готов да заложи в жи-

вота си, ако се намери, че в неговите ръце е пристигнала някоя заповед на Ваши Превъзходителства; а че той ходел чисто и просто като по-близък епископ на Марцианополската епархия и на другите, при това искан с гореща молба от ония дубровнишки католици, както правеше и по-рано, когато беше жив някогашният монсеньор Марко Бандини, марцианополски архиепископ; и още никога не е извършвал никаква понтификална служба и при това още не е пропускал никога да посещава и да наглежда собствената си епархия; и това го удостоверяват и други.

Второ, същият никополски епископ е готов да изпълни всичко, което му е заповядано и дори да дойде пред нозете на пресветия отец и да направи всяко друго нещо, което му бъде заповядано или наложено като наказание, ако е допуснал някое опущение против светите канони. И понеже сега времената са опасни за пътуване[2], не му беше разрешено да тръгне, за да дойде пред нозете на пресветия отец, освен да отиде да се уедини в някое място и да бъде лишен от всяко понтификално служене, докато бъдат уведомени Ваши Превъзходителства. И така обеща да стори и да чака разпорежданията на Негово светейшество и на Ваши Превъзходителства.

Междувпрочем охридският монсеньор трябва да замине, за да посети Марцианополската епархия и други [епархии], прикрепени към него и ще види по-добре границите, местата и църквите на областите по какъв начин са разделени и ще се направи после една географска карта и ще бъдат отразени местата поименно и ще се направи едно истинско и сигурно разделяне заради бъдещия мир.

И още, умоляваме смирено за гореспоменатия никополски монсеньор, понеже е извършил тази грешка по-скоро от наивност и невнимание и от леко незнание, отколкото от хитрост и за собствена облага, доколкото аз разбирам; но ако е възможно, нека бъде опростен тук на място от оня, комуто бъде дадена властта, ако се понрави на нашия пресвет отец и на Ваши Превъзходителства; ако не, той е готов да дойде лично пред нозете на пресветия папа, като оставя на заден план всяка трудност по пътуването.

Никополската епархия понастоящем няма свой отделен владика от гръцки обред, както имат други църкви, а я управлява търновският архиепископ и малкото селище от павликяни живеят, като се почне от град Никопол, до границата на моята епархия и администрация, това са четири-пет дена

разстояние, затова би трябвало [тази църква] да е подвластна на Търново, както се вижда, понеже е по-близка до нея.

Аз, превъзходителни отци, не смея да кажа друго, само умолявам да благоволите да му простите или да му заповядате да стои в границите, които ще бъдат определени, и да се погрижи за ония души, бидейки той патриот и от [същия] език и, нещо повече, познават го, а владее отлично турски език, който ние не владеем, понеже сме израснали в манастирите; без този език не може човек да се движи най-вече в оная страна, където е неговата епархия, където и християнските девойки и полските овчари го владеят; и още да не остане посрамен всред оня толкова простодушен народ, който не схваща нещата как се развиват; а пък и той да не се отчае, чувствайки се може би за това опозорен от някого и пр.

И накрая, покорен пред пресветите нозе на Ваши Превъзходителства, прося от Господа всяко щастие и смирено целувам светите пурпури. Чипровец, 6 септември 1663.

На Ваши Високопреподобни Превъзходителства
Най-смирен и задължен служител
Брат Петър Деодат, софийски архиепископ

---

[1] В десния горен ъгъл и в полето на втората страница на оригинала има отбелязана дата 4 декември 1663 г., нанесена вероятно от служител на Конгрегацията при получаването на писмото.

[2] Във връзка с военните действия на турската армия на Запад с австрийци, унгарци и французи, движението на католическите мисионери е затруднено и свързано с рискове.

ДОКЛАД НА ПЕТЪР БОГДАН ОТ 15 НОЕМВРИ 1667 Г.

Това е един от най-големите по обем и обхват на материала доклади на българските католически мисионери. Освен отчета, който П. Богдан прави за своята обиколка от 23 април до 28 септември 1667 г., той засяга и много други въпроси от дейността на католическата пропаганда и живота на българското население през XVII в.

В композиционно отношение докладът може да се разглежда като съставен от 3 части. Първата част, която обхваща почти една трета, представлява подробно описание на като-

лическата църква и ролята на българските католически мисионери във Влахия. Отразени са икономическите и политическите връзки, които част от българското население поддържа с Влахия.

С нескривана топлота и загриженост във втората част П. Богдан описва посещението си при павликяните в Тракия, като дава ценни сведения за демографията, етнографията и психиката им.

Наред с това в текста са отбелязани и такива събития като масова епидемия от чума в Тракия, земетресението в Дубровник и др. под. Тук с пълна сила се проявява изследователят и историкът П. Богдан. Той подчертава своето преклонение към фактите, занимават го въпросите за произхода на българите, териториалните граници на българската държава, миналото на София, историята на саксонската колония в Чипровец, произхода на жителите на Копиловец и др. Опитва се да търси причините, да обяснява, макар и невинаги точно, историческите явления.

В третата част — описание на Чипровския край, се привеждат много примери за духовния и политически гнет на турците над католическото население. П. Богдан не може да устои на изкушението да отбележи някои различия във възгледите на католиците и православните, което потвърждава още веднъж незатихващата вражда между представителите на двете християнски църкви.

По-голямата част от доклада носи белезите на безспорния белетристичен талант на своя автор.

Докладът частично е използван от Н. Милев през 1914 г.

Написан е на 44 ръкописни страници. Съхранява се в APF, fondo di Vienna, vol. 3 (1644—1668), f. 263—284 v.

Ciprovec, 15. XI. 1667

[f. 263] Emin[entissi]mi, et R[everendissi]mi Patres, et Domini Colendissimi,

Vertitur iam trigesimus annus P[at]res E[minentissi]mi, ex quo à Sanctissimo Domino q[uonda]m Urbano VIII Sanctae mem[oriae] absque ullo suo merito Archiep[iscop]us infrascriptus prius ad Ep[iscopa]tum Calipolitanae Ecclesiae in Tracia assumptus fuit Coad[iuto]r, tamen ab eodam Sanctissimo et a Sacra Cong[regatio]ne de fide prop[agand]a cum futura successione Ep[iscop]o Sophiensi deputatus est, et consecratus; deinde decedente eius antecessore, post pauces dies in eius locum indulto Apostolico successit; et celebrata prima Synodo

relationem Ecclesiarum suae curae commissarum personaliter Romam detulit, atque Emin[entissim]is P[at]ribus eiusdem Sacrae Cong[regationis] simul cum Synodo repraesentauit. Post haec Em[inentissim]is Patribus libellum tradidit, in quo Ecclesiam suam Sardicen[sem] alias Sophien[sem] ab antiquis temporibus fuisse, et esse Metropolitanam, et Archiepiscopalem, eique ac suis antecessoribus ut Ep[iscopa]lis propter incuriam traditam fuisse: Sacra uero Congregatio rem Sanctissimo representauit, Sanctissimus autem dictam causam ad Cong[regatione]m Consistorialem remissit, ubi negotium diligenter examinatum alidisque attestationibus multorum, ac gravium auctorum approbatum fuit, Sanctissimus tandem veritate comperta eius paruitatem ad Metropoliticam, et Archiep[iscopa]lem dignitatem promouit, et exaltauit: haec enim omnia fusius in Secretaria eiusdem Sacrae Congreg[ationis] de fide Prop[agan]da, quae post Deum fuit causa restit[utio]nis praed[ict]ae Ecclesiae suum pristinum honorem, conscripta reperiuntur.

Ab illo igitur tempore non semel sed saepius generalem fecit Archiep[iscop]us visitationem, non modo Ecclesiam ipsam Sardicensem, Sophiensem nuncupatam, verum etiam alias sibi ab Ap[osto]lica sede concreditas inuisendo, et ea quae sunt Pastoris exhibendo, sciens quod inter pastorales curas primum locum obtineat personalis visitatio Episcoporum, quorum praesentia Christi ouiculis maximam confert utilitatem; de quibus semper sua manu conscriptas, sou que sigillo munitas E[minentissi]mis P[at]ribus transmissit relationes, et statum Ecclesiarum sibi subditarum, quarum exemplaria in Secret[ari]a eiusdem Sac[rae] Cong[regationi]s usque ad presentem diem reserantur. Ultimam quoque relationem missit anno 1663 Iulij 24, ubi satis expressit tum [f. 263 v] statum Ecclesiarum, tum animarum suae curae subiectarum; et quia iterum hoc anno generalem personoliter eandem absoluit visitationem, opere pretium duxit eam E[minentissi]mis P[at]ribus breuius quam possibile erit conscribere, et proprijs manibus in sua senectute tradere, ut sequitur.

Hoc anno 1667, peracto quatragesimali tempore, sacrisque consecratis Oleis Paschali quoque solemnitate celebrata, prius ad visitandam pro intiam Valachiae iter Archue[pisco]pus aggreditur, secum habens unum ex P[at]ribus Custadiae, et unum famulum, alterumque hominem conductum cum equo: et transacto die 2ª Danubio cum certis Mercatoribus catholicis in prouintiam praedictam intrauit, ubi postea die tertia sibi, et

suis catholicis in itinere sacrum in festo sancti Georgij Martyris in campo spatiossissimo, et aperto, praeparato ex lignis Altare celebrauit ac deinde iter prosequitur.

Peruenit Archie[pisco]pus die 24 Aprilis in quodam pago nomine Comani, non longe ab oppido Karakal, ubi in enit non paucos ex suis catholicis, qui ad nundinas quae die Mercurij proximi celebrabantur in oppido, properabant, ex quibus fere 20 pro festo Paschatis ad propria non uenerant, quorum causa mansit ibi duobus diebus, atque in una domo priuata, ad quam Archie[pisco]pum duxerant, in festo Sancto Marci Missam celebrauit, omnesque illos catholicos prius Sacramento peonitentiae purgatos, sacra communione refecit; ibidemque ante Missam litanias iuxta morem S[anctae] R[omanae] F[ide] recitauit, magna cum consolatione catholicorum, quas ceremonias etiam nonnulli ex ualachis schismaticis adstantes depositis pileis aspiciebant, in quo loco benignè ab illis catholicis tractatus, et tertia die dimissus.

Vigesima sexta Aprilis uenit in oppido Rusci, ubi die Jovis ad mercatum non parva multitudo hominum congregatur, inter quos etiam nonnullos ex suis catholicis reperit, quibus unus ex P[at]ribus Custodiae in Paschate Sacramenta administrauit, eisque illis tribus diebus Missas celebrauit. Inuenit ibi Archie[pisco]pus unum iuuenem a Chiprouatio mercatorem, et catholicum optimum, qui graui detinebatur infirmitate, quod cum audisset socium aduocat, seumque [f. 264 r] absque mora visitauit Archie[pisco]pus, et de eius salute curam habuit; qui eum cum uidisset caepit rogare ut quam primum ad propria deportaretur; uidens autem Archie[pisco]pus, eius maximum desiderium rogauit nonnullos ex catholicis qui aderant, fecit illum prius sua peccata confiteri sacerdoti, deinde positum in reda abierunt, ali uero catholici eodie cum ipso fuerunt, et in crestino dimisserunt.

Vigesima octaua die eiusdem mensis peruenit Archie[pisco]pus cum suis Bukurestum, ubi his diebus residet Princeps, et ibi apud Ecclesiam catholicorum in uno tuguriolo ad hospitium intrauit, quia annis elapsis a Turcis, et a Tartaris combusta fuere, ubi neminem inuenit; circa vesperas tamen ueniunt duo el tres ex catholicis qui reperiebantur, et congratulabantur, nullum tamem subsidium habuit ab eis nam et ipsi alienigense sunt, et in aliena prouintia inter schismaticos morantur: Deus tamen qui curam omnium habet, quamuis indignis, non defuit, quidam Boro Valachus, et schismaticus officio, subcancellarius, mansionem habens non longe ab Ecclesia catholicorum, audiens Arc-

hie[pisco]pi aduentum, missit panem, vinum, partem piscis pro caena.

Die sequenti qui fuit Dominicus conveniunt illi pauci catholici audire sacrum, quo absoluto uenerunt, ac maximo cum moerore cieperunt dicere: sum opere gratulamur R[everendissi]mo D[omi]no maximamque consolationem attulit nobis uestra praesentia; unum dumtaxat nobis displicet, quia modernus Princeps nostram catholicam religionem, nostrosque sacerdotes placita benignitate non aspicit: quibus Archie[pisco]pus respondit; filij charissimi, ego hic non ueni gratia uisitandi Principem; cum quo nullum comertium habeo, sed catholicos, qui per prouintiam reperiuntur; urbanitas tamen non permittit nos insalutato hospite recedere, idcirco curam habebimus ipsum adire, et sicuti eius antecessoribus reuerentiam exhibere; si autem ille abnuerit, culpa non erit n[ost]ra, si uero nos uocare uellet, uacuis manibus non ibimus seu nonnulla munuscula spiritualia non spernenda Roma asportata ad hunc effectum, et offerre curabimus; molite igitur contristari, Deus suum defendet honorem. [f. 264 v.] Interea nunciatum fuit nonnullis Baronibus Aduentus Archie[pisco]pi qui eum nouerant, ipsi uero notum faciunt Principi, sequentique die ueniunt aulici dicent es: Excell[entissi]mus Princeps audiuit aduentum uestrum, ideo hodie circa vigeseimam horam R[everendissi]mus uenire curabit, nam tunc absque tumultu erit commoditas sermonem habere cum Excell[entissi]mo Principe. Hora itaque praefixa iuit Archie[pisco]pus cum suis ad Arcem, ubi officialibus humaniter receptus, deinde ad Principem introductus est, qui cum eum uidisset surrexit, gratoque animo dexteram porrexit, deinde eum penes se sedere fecit, ubi etiam Barones qui adstabant, praecipue illi, qui eum nouerant manus deosculantur; habitoque breui sermone cum Principe, obtulit ei Imaginem B[eatae] V[irginiae] Mariae cum Puero Jesu in barchijs, depictam Romae in aere, et circumornatam, globulosque precarios, sive rosarium non parui momenti. Imagini prius infigit, deuotum osculum, et penes se reposuit, globulos uero, quos prius prae manibus habebat ex electro, statim deposuit, et illos, quos Archie[pisco]pus donauit, acceptit. Filiolo donauit Imagines paruulas Crucifixi, et Deiparae in membranis; protulit postea Chyrothecas italicas, et globulos ex filo argenteo compositos et ait; haec vestra Celsitudo Excell[entissi]mae Dominae Consorti dabit; at ipse conuersus ad magnum Cubicularium, uade, inquiens, cum R[everendissi]mo Archie[pisco]po intus ad Dominam, et duxit eum ad illam, ipsa uero consurgens super stra-

tum in quo sedebat expectauit eius aduentum, cui Archie[pisco]pus praedicta dedit, ipsa uero graece loquebatur, et gratias agebat, deinde reuersus ad principem, qui statim iussit pro suo beneplacito dari Archie[pisco]po, et Socijs ex Palatio partes, panem scilicet, vinum, carnem, candelas, et alia. etc.

Uxor Principis est catholica, Perae nata, ubi, ut aiunt, catholici ducunt graecas foeminas, et graeci catholicas, et ista duxit maritum graecum, et ritum mariti sequitur, habuit tamen, apud se duos catholicos suos consanguineos, qui templum frequentant nostrum, de religione loqui cum illa possibile non fuit.

Praeter illud quod Archie[pisco]po et suis ex Aula mittebatur, ex Baronibus quoque nonnulli Agniculos viuos, panes, et vinum [f. 265 r.] mittebant, quibus pro gratiarum actione Archie[pisco]pus coronas, seu globulos precarios, et Imagines Sanctorum in papiro remittebat, et quamuis schismatici essent, maxima tamen cum deuotione eas recipiebant. Non defuit et Metropolita illorum mittere Archie[pisco]po nonnulla munuscula comestibilia, cui Imaginem Crucifixi, et globulos transmissit.

Vigilia fuit Sancti Georgij Martyris iuxta vetus calendarium, quando adiuit Archie[pisco]pus Principem, eratque hora quasi vespertina, ipsi enim maxima cum solemnitate celebrant festum Martyris, et uocatus fuit Princeps ad Vespertinas horas in templo sito in Aula prope sedes; surgens inuitauit Archie[pisco]pum ad Vesperas, ipse uero ibat cum Senatoribus, Archie[pisco]pus uero cum Metropolita, et dederunt ei locum a dextris apud Metropolitam; absolutis autem Vesperis, valedicens omnibus ad hospitium redit.

In crastino autem iuxta calendarium Romane Eccl[es]iae erat festum Inventionis Sanctae Crucis, eratque hora celebrandi Sacrum, et ecce ex Aula ueniunt nuntij dicentes, Excell[entissi]mus Princeps hodie ibit processionaliter ad Monasterium Sancti Georgij, ibique erit liturgia, estque solemnitas praecipua Principis, quapropter rogat R[everendissi]mum Archie[pisco]pum uenire, et defferre secum ornamenta Pontificalia, dabet enim cum n[ost]ro Metropolita ire in processione, et dum parantur necessaria, iterque accipitur ad Arcem, processio iam praeibat, et interea intrauit Archie[pisco]pus in templo Aulae deinde reuersus ad suam Ecclesiam celebrauit Missam, quam cum absoluisset, veniunt iterum Aulici dicentes, Excellentiss[imus] Princeps uocat Archie[pisco]pum ad prandium, in Monasterio enim Sancti Georgij hodie pransurut est cum Metropolita E[pisco]pis, senatoribus, caeterisque Optimatibus. Tunc Archie[pisco]pus iuit ad Monasterium cum suis et invenit Principem egredientem

de templo, et circumcirca stabat maxima multitudo populi, et militum, cum vexillis, audiebaturque fragor tubarum, tibicinum, tympanorum, et aliorum instrumentorum iuxta consuetudinem prouintiae. Exeunte igitur Principe de temlo salutait illum Archie[pisco]pus, et ipse valachice ad eum, cur R[everendissi]ma tua Paternitas non uenit ad processionem, et ad liturgiam? respondit, Excell[entissi]me Princeps ad processionem non fuimus uocati ad tempus, quando nos uenimus ad [f. 265 v.] Arcem processio iam praeibat, et Archie[pisco]pus non absoluerat Sacrum reuersus ad Ecclesiam celebrauit Missam, quia iuxta nouum calendarium habuimus festum, Inuentionis Sanctae Crucis, respondit bene facit R[everendissi]mus, eamus saltem ad prandium. Intrauit cum eo, et posuit eum penes suum Metropolitam super omnes Senatores ac de cibis quos ante se habebat, propria manu ante Archie[pisco]pum reponebat. Accipiunt deinde poculos et incipiunt bibere ad honorem Dei, et Sanctorum, ac pro sanitate Principis, ipse uero Archie[pisco]pum immunem fecit, quod suo Metropolitae non permissit, tu inquiens P[ate]r R[everendissi]me non es asuefactus libere more Valachorum, praecipitque his qui adstabant, et ministrabant, ne Arcie[pisco]po molesti essent: tunc Archie[pisco]pus ad illum, si nullam aliam gratiam V[est]ra Celsitudo mihi fecisset, haec sufficeret, quia a poculis me liberasti, eamque ubique depraedicabo: facta itaque aliqua mora, surrexit Princeps de mensa, et conuersus ad Archie[pisco]pum, gratus, ait, aduentus R[everendissi]me P[ate]r, et exiuit, exeunte uero Principe, egressi omnes.

Quindecim diebus mansit Archie[pisco]pus Bukurescti, et in festo Inuentionis Sanctae Crucis iuxta vetus calendarium, cantatum fuit Sacrum Pontificale in Ecclesia catholicorum ubi conuenerant, praeter catholicos, multi Monaci, seu Calojeri, Praesbyteri Saeculares, et Valachi, et stantes aspiciebant nostrae Ecclesiae ritum et ceremonias. Finito Sacro venit Diaconus Metropolitae, et alij Monaci et deosculantur manus Archie[pisco]pi, interrogantes, cur Diaconus, et Subdiaconus, ac alij ministri non communicantur cum Archie[pisco]po? quibus dictum est, quia et ipsi sunt Sacerdotes, et ipso die celebrarunt et Sacram sumpsere communionem, nam apud nos, non unus celebrat, sed omnis sacerdos non impeditus, et ipsi mirabantur.

Ecclesia catholicorum in hoc oppido stata est non longe ab Arce, fabricata in modum fornicis ex lateribus, paruula, et angusta, capax tamen pro his, qui reperiuntur. Catholici in hoc loco uxorati duo, uel tres, et ipsi aduenae, et uxores ducunt schismaticas magno cum damno animarum prolis, quia mortuis pa-

rentibus, ut accidit, matres filios, et filias ad suum conuertunt ritum, et efficiuntur schismatici. Sunt et alij catholici uel mulites, uel negotiatores, omnium non excedit numerum XV. Nonnulli etiam ex Armenis negotiatoribus n[ost]ram [f. 266 r] frequentant Ecclesiam. Aulici tres sunt catholici, unus eorum erat ex reliquijs nobilissimae familiae d'Oria, qui antiquitus remanserunt Perae ad Cornum Byzantinum, nomine Antonius d'Oria his erat Pincerna Principis, iste mittebat ex Aula Cereos pro celebratione Missarum.

Ecclesia praedicta est dicata Sanctae Mariae Assumptae habet unum Altare, non est consecrata, attulerunt P[at]res unam Imaginem Deiparae ex Ecclesia Capolongensi absque ullo ornamento: Utensilia Ecclesiastica nulla, quando ueniunt sacerdotes a Targouiste, secum ferunt pro celebratione Missarum; circumcirca obclusa est palis ligneis: annis elapsis combusta fuit a tartaris, et nunc paleis cooperta desuper; habet unam cassam ligneam desuper tecta corticibus tilinis; promissit Pincerna Archie[pisco]po fabricare tectum ex scandulis.

Confirmauit Archie[pisco]pus unum iu[ve]nem aulicum nomine Stephanus Groatam catholicum, cui compater fuit Paulus Simeonis; nunquam desunt itinerantes, mercatores, et alij qui ad Aulam pro negotij ueniunt. Ecclesia nullam habet possessionem, uel prouentum, cum paruo numero numorum, quatraginta, vel quinguaginta, Imperialibus, emi potuisset saltem vinea alique capacitatis pro victa sacerdotis.

Erat apud Principem quidam Medicus natione graecus, vidit enim illum Archie[pisco]pus in Aula, sed nunquam loquutus est cum illo narrabant autem, nonnulli ex amicis, ipsum esse pessimae linguae, nunquam, dicebant, cessat latrare contra Papam, et contra latinos. Hic sciebat legere arabicè, et apud Arabes didicerat, medicinam, nouerat literas graeca, et latinas mediocriter, nec in medicina fuit perfectus tenebat tamen illum Princeps ob gratiam Metropolitae Adrianopoleos qui sum commendauerat Principi, nam pro eius principatu multum laborauerat ad Portam Othomanam. Ipse cum vidisset Archie[pisco]pum honorifice à Principe, et à Senatoribus tractari, impletus ira obloquebatur per Aulam peius quam unquam audiens haec Princeps, dixit illi in praesentia omnium. Audio, inquit, te multa contra latinos loqui; ecce adest hic Archie[pisco]pus latinus, summo mane uolo uocare illum, et hic publicè cum ipso disputabis, et videbo quid sapis: ille medicus, ut dicebant; habuit in libelle manus scripto plurimas nugas graecè exaratas, quas legebat, et ad cachinos provocabat Aulicos. Auditum fuit hoc verbum in Aula, et uenit

unus ex catholicis, narravitque omnia Archie[pisco]po, et dum narrabat haec [f. 266 v] erant alij tres sacerdotes; tunc respondens Archie[pisco]pus et ait: si Excell[entissi]mus Princeps me vocare vellet, libenter ibo, non enim sum ego qui cum illo loqui debeo, sed sp[itit]us P[at]ris nostri dabit pro Dei gloria, et Suae Ecclesiae defensione verba virtute multa: hoc solum mihi displicet, dicebat Archie[pisco]pus, quia ille valachice non intelligit, slauonicè minus, ego uero graecè nescio, et necessarium erit inter nos latine loqui, et quis erit Arbiter, qui poterit iudicare inter nos, nihilominus paratus sum quandocumque vocatus ero, tunc unus ex Patribus Archie[pisco]pi, Pater Antonius à Chiprouatio, qui nuper reersus erat ex studiis; Romae enim in Araecelitano Coenobio Theologiam absoluerat, ibique lector Sacrae Theologiae proclamatus, ait italicè ad illum qui praedicta narrabat, nam et ipse italicè loquebatur. V[ostra] S[ignoria] non si pigli fastidio di questo niente se il Signor Prencipe uorrebbe chiamar n[ostro] Monsignor Arciuescouo à disputar con cotesto suo Dottore, io me offerisco (benche non sono degno ne meno portar li libri al mio Arciuescouo) a risponder à quello, et parlar con esso lui, et uolesse Iddio che siamo chiamati: remansit ille catholicus consolatus, et reuersus est ad Arcem. Die autem sequenti summo mane absoluit Archiepiscopus Diuinum officium cum suis, deinde qua potuit humilitate celebrauit Sacrum de Spiritu Sancto, et paratus expectabat cum suis, nullus tamen comparuit, et neque uocauit, nec postea mentio aliqua facta fuit: auditum solummodo est Principem dixiese medico, multum quidem blateras, et inconsiderate obmurmuras, ora tamen quia sunt paucissimi hic latini, sed si Constantinopoli fuisses, certè iam dudum inter quatuor muros obclusus dormires.

Peractis Bukurescti duabus septimania, iuit Archie[pisco]pus ad Principem, et gratias pro beneficijs acceptis egit, qui respondens ait, quare tua R[everendissi]ma P[aterni]tas non mansit nobiscum saltem duobus, uel tribus mensibus; ad quem Archie[pisco]pus; summas refero gratias Princeps Clementissime solicitus enim sum et alias Ecclesias visitare, ideo necessarium erit discedere et commendauit ei ac senatoribus tam Ecclesias, quam sacerdotes, et catholicos qui per prouintiam reperiebantur; tandem valedicens omnibus exiuit, et iam ad limen erat interioris caenaculi, et Princeps uocauit Cubicularium [f. 267 r] qui praebat baculo argenteo, et graece loquutus est cum illo; conuersus Cubicularius ait ad Archie[pisco]pum, est voluntas Excell[entissi]mi Principis, ut tua R[everendissi]ma P[aterni]tas uadat ad Excellentissimam Principissam, et reuersus intrauit

cum eodem Cubiculario ad illam, et gratias agit, benedixitque eis et filio, eisque omnia fausta, et felicia precatus est, ipsa vero, et omnes eius pedissaequ surgentes stabant, nec sedere uoluit donec exiret Archie[pisco]pus; qui reuersus iterum ad Principem, et valedicens ei, ac Senatoribus, alijsque officialibus, ad hospitium redit.

Circa ocubitum solis ueniens unus ex catholicis D[omi]nus Petrus Silvestri Perotus, homo senex, et dedit Archie[pisco]po sub sigillo 20 leones, et unum poculum argenteum decem unciarum, ac Strophiolum pro Calice dicens, haec dono mittit Excell[entissi]ma Domina Principissa, seipsamque ac filium v[est]ris commendat orationibus; gratias referens Archie[pisco]pus dimissit hominem: et post illum tardius uenit secundus vestiarius, natione graecus et donauit Archie[pisco]po ex parte Principis 40 Leones, et sericum brachia nouem, ac pannum viuidi coloris brachia 5; summas egit gratias: res enim non erant magni valoris, sed apud nos et alios fuit magnè aestimationis, dummodo à Principe, et schismatico largiabatur: nam ille honore hoc affecit Achie[pisco]pum, quam paulo ante depredicabant inimicum catholicis, et praecipue viris religiosis; non enim narrantur haec, ut inde gloria attribueretur Archie[pisco]po, quod absit, sed Deo à quo cuncta bona procedunt, et S[acra] R[omana] E[cclesiae] cuius intiutu suis suis Praesulibus etiam alienigenae hilarem ostendunt faciem.

Non absque causa enarrauit haec Archie[pisco]pus, mouit enim illum aliquorum improbus animus, qui vel leuissima oblata occasione, suam diersis locis produnt malignitatem; anno autem praeterito, non nouit, quis Nuntium Ap[osto]licum Viennae informauerat, Archie[pisco]pum totaliter post tergum abiecisse famosissimas Ecclesias Valachiae, et hoc quia modernus Princeps non sit munificus, nec largitur dona sicuti eius antecessores: certe defecerunt huiusmodi homines scrutantes scrutinia, et falsas impositiones; ecce et iste Archie[pisco]po fuit munificus, et liberalis sicut et caeteri: neque hanc ob causam Archie[pisco]pus praetermissit personaliter per aliquot tempus hanc prouintiam (quamuis visitauerat illam per religiosum virum ex suo corpore, iuxta Canonum dispositionem, ut eeius ultima [f. 267 v.] relatio missa Em[inentissim]is Pa[tr]ibus anno 1663 Iulij 24 demonstrare poterit), sed ob ingruentia bella Turcarum et Tartarorum et depopulationem prouinciarum, sicut uniuerso notum est orbi; diceret et aliam causam quam sibi pro nunc reseruat, opportuno tamen tempore interrogatus à Superiobus aperiet, ut in alijs literis notauit.

Additum quoque fuerat Nuntio Ap[osto]lico famosissimas Ecclesias, ut dictum est, ideo Archiep[iscop]us repraesentat non modo hic, sed etiam in multis alijs relationibus hanc maximam famam Ecclesarium Valachiae, quae, et quales, et quot sunt, quis populus, quot animae catholicorum, et quae illarum magnificentia; nam Archiep[iscop]us illa quae fuerunt aliquando dixit, et quae sunt dicit, nec audet addere, vel minuere, sed tamquam fidelis servus vera, et certa nuntiare, tenetur, si quis Ep[iscopat]um desiderat, bonum opus desiderat; sed desiderium, et petitio unicuique sit honesta, vera, et absque praeiudicio proximi: concluditur cum Panonia: locus, inquit, offert, pro re sit lugendum, quia non pro aegritudinibus corporum; aut aduersis, morte parentum, aut liberorum, sed pro veritatis ignoratione, proque caecitate nostra.

Absoluta igitur Bukurescti quae absolvenda erant, secunda die postquam à Principe discessit Archiep[iscop]us, quae fuit 17 Maij, Targouistium peruenit, ibique in Monasterium ad hospitium intrauit. Targouiste enim fuit olim oppidum spatiosum, et Sedes Principum, in quo erat Arx non spernenda, Templa, Monasteria, sedesque Metropolitie Schismaticorum; unus est enim uniuersa provintia, et habet sub se duos Episcopos Suffraganeos, hi in antiquis tabulis non reperiuntur; eius Templum, sive Metropolia ut vocant, dicatum est ad honorem Ascensionis Domini; omnia vero haec igne combusta fuere simul cum oppido, et Arce. Metropolita tamen suam Metropolim reaedificauit; videntur per Ecclesias Imagines Sanctorum fractae, abrasae, enormiterque deformatae.

In hoc oppido nullus catholicus romani ritus, nisi accidentaliter quis venerit dum mercatum fit. Ecclesia catholica unica Sancti Francisci, Monasterium, uel potius Hospitium Fratrum Minorum de Obs[ervanti]s Custodiae Bulg[ari]ae, omnia simul combusta fuere: Hospitium P[ate]r Gabriel à Chiprouatio ibidem Guardianus quantum potuit resarciuit; [f. 268] Ecclesia vero adhuc manet sine tecto, et ianuis, et plena rigultis, celebrant in Sacristia sub Campanile; supellectilis Ecclesiastica nulla, praeter unum Calicem, et Param[en]ta perpauca et fracta, ferrum pro hostijs valde inconveniens. In Monasterio, seu hospitio manent duo Sacerdotes de Obs[ervanti]a et aliquando unus: habent sex, uel septum subditos: hi serviunt Monasterio, et Vineas colunt, et alia necessaria subministrant; nihil aliud habent praeter vineas unde victum religiosi acquirunt: habuerunt antiquum locum molendini, et idem P[ate]r Gabriel Gaurdianus existens, molendinum aedificare curauit, et usque hodie imperfectum manet, quis

unus schismaticus ex conuicinis pagis opponitur, et prohibet, lisque pendet in iudicio. Archiep[iscop]us hac de re rogauit Principem, et Senatores, promittebantque negotium decidere in fauorem Monasterij, post cuius discessum quid erit ignoratur; Campanas ignis devorauit, vel forte ablatae sunt.

A Targouiste post aliquot dies direxit Archiep[iscop]us gresmus ad Campumlongum, ubi secunda peruenit die, non intermissis ut fluat imber aquis erat enim anto meridianam horam, ibi a Parocho, et populo catholico processionaliter receptus est, at cum campanarum pulsatione, statimque celebrauit Sacram priuatum, et data benedictione pepulo cum Mitra, et plu[v]iali, ac baculo pastorali intrauit in domum parochialem ad Hospitium.

Maij 29 in festo Pentecostes uixta novum Calendarium Archiep[iscop]us visitauit Ecclesiam Parochialem Sancti Jacobi maioris, quae est magnae capacitatis, cooperta scandulis, cuius Sanctuarium est concameratum, ob vatustatem, uel ob iniuriam ignis, quia et ipsa aliquoties combusta à militibus fuisse, tradunt; nullum apparet signum consecationis; hos solum novit ipsemet Archiep[iscop]us, quia ante 24 uel quinque annos visitans eamdem Ecclesiam, fecit aperire Altare maius sub mensa lapides, et invenit vasculum Reliquiarum uersum in similtudinem carbonis nigri, nulloque modo agnoscebatur scriptura aliqua, vel Reliquae unde agnosceretur consecratio vel Altaris, vel Ecclesiae; reponi iussit tandem illud in Sacrario, aliorumque Sanctorum Reliquias debitis ceremonijs intulit in Altari; agnoscitur tamen lapis superpositus fuisse consecratus; apparent enim in eo quinque loca unctionis, in quibus incensum, et cruces combustae fuere. [f. 268 v.] Super Altare maius est depicta Imago Virg. Deiparae in nubibus tenens in Brachijs Puerum Jesum, infra Sancti Jacobi, Francisci, et Antonij de Padua: in medio Templi extra Sanctuario duo Altaria non consecrata, unum B[eatae] V[irginiae] Mariae, alterum Sancti Nicolai E[pisco]pi cum Imaginibus antiquis, in eis celebratur super portatile.

In cornu Euangeli, sive à latere in muro templi incisum est in lapide integro armariolum, et clauditur foribus ferreis, depictum intus et foris, in quo conseruatur Sacramentum Eucharistae in Calice, stamneo, sine lumine tamen, cuius clauis reseruatur apud Parochum; particulae mutantur suis temporibus.

Ad latus Ep[isto]lae iuxta portam meridianam positus est fons baptismalis, obclusus desuper tabulis depictis desuperque exculpta Imago S[ancti] Joannis Baptistae; Olea Sacra conseruantur in Vasculo stamneo, ut moris est, mutanturque singulis annis.

Sacristia à latere Euangelij fabricata in modum fornisis, sed in ea supellectilis Sacra nullius valoris; est unus Calix, et Patena fracta, et aliquae Planetae peruetustae, una Crux argentea.

Ante maiorem ianuam templi aedificatum est Campanile ligneum in modum turris, in quo pendent duae Campanae antiquissimae ante trecentos anno[s] fabrefactae, sonum habentes pulchrum.

Circa Ecclesiam est Cemeterium obclusum asseribus, inquo sepeliuntur fideles, nonnulli eorum sepeliuntur in templo.

Apud Ecclesiam habet Parochus habitationenm, sive hospitium Min[ori] de Obs[ervanti]a hi enim Parochialia exercent, Sacram[en]ta administrant, Missas, et Divina officia celebrant, et alia fidelibus ad salutem necessaria exhibent. Viuunt ex his quae à fidelibus largiuntur, sed certè valde tenuiter, fideles enim sunt pauci, et pauperes, maximo sudore panem acquirunt, Principi tributum solvunt, multumque ab exactoribus vexantur, Ab antiquis natione Saxones sunt, his autem diebus neque verbum Saxonicum intelligunt, sed valachice loquuntur; isti enim sunt ex illis quos Carolus Magnus in Transyluaniam relegauerat; postea a Lutheranis infecti, sicut et omnes alij per Transyluaniam: Deo tamen fauente n[ost]ris temporibus, et brachio quam Matthaei Basarabae Principis, isti iterum Parochos catholicos receperunt; et [f. 269] si aliquando fortassis aliquem errorem habuerunt, hoc ignoranter fecerunt, quia aliunde Sacerdotes catholicos non habebant, nisi ex Saxonibus Transyluanicis, qui iam Lutheri secta infecti erant; novit etiam Archiep[iscop]us earum ultumum pastorem Ananiam uxorem et filice habentem, qui nec ordinatus, rabat, Deus nouit quando, qui ut dictum est ultimus fuit, eumque neque ab aliquo catholico Antistite cognitus erat: Missas celebrabat Deus nouit quando qui ut dictum est ultimus fuit, eumque absolvit, et tandem catholicus moritur, cuius nunc nepos ex filia eius est religiosus Minorita, et Sacerdos.

Minoritae Custodiae Bulgariae, et Valachiae habitant in hoc hospitio unus, cel duo, habent unam vineam paruae capacitatis, hortum penes hospitium, et nonnulla prata fenilia.

Ipso die Pentecostes cum debitis solemnitabis, et ceremonijs Missam venerunt pueri ad recipiendum Sacramentum Confirmationis, et confirmati fuere ab Archiepiscopo no 47.

Catholici Romani ritus inter adultos, et paruulos utriusque sexus non excedit numerum 200 animarum.

Peria quinta post Pentecostes iuxta vetus Calendarium ipsimet catholici celebrant hoc anno Ascensionem D.[omi]ni, estque consuetudo in hoc Oppido tam Schismaticorum, quam cat-

holicorum processionaliter exire extra Oppidum separatim tamen, unusquisque cum sua Cruce; et venerunt seniores catholici ad Archiep[iscop]um dicentes R[everendissi]me D[omi]ne; habemus consuetudinem in die Ascensionim exire processionaliter extra Oppidum super collem, ubi sita est Crux; Valachi similiter exeunt cum Crucibus; rogamus ideo dignetur nobiscum processionaliter exire, indultus Pontificalibus, ibique super collem Sacrum celebrare, ut et Valachi videant n[ost]rae Ecclesiae catholicae ceremonias; gloria enim erit Deo, et honor fidei, nos ut videtis sumus paucissimi, et unum Sacerdotem habemus ipsi vero sunt multi, habentque Monachos et Presbyteros plurimos; modo uero Deus conduxit; honor erit catholicis maximus, et Deo gloria: et Sanctae Romanae Ecclesiae honore condescendit eorum petitionibus.

Adveniente itaque solemnitate Ascensionis D[omi]ni, ipsimet catholici prius ad solemnes vesperas à minimo usque ad maximum conuenerunt pulsantibus sine cessatione Campanis [f. 269 v.] et sequenti nocte ad horas matutinas; semper enim ipsi diebus festis, iuxta morem orientalis Ecclesiae ad matutinas laudes conueniunt, suoque tempore postea audire sacrum non praetermittunt; deinde tempore suo audito signo campanae uniuersi ad Ecclesiam congregantur, senes, vetulae, iuvenes, pueri, et puellae; Archiep[iscop]us uero indutus Pontificalibus, cum Diacono, et Subdiacono, et alijs aderant; indutis Paramentis Ecclesiasticis iuxta partium posibilitatem, processionaliter egred[iuntu]r extra Oppidum praecedente Cruce; ex altera parte Schismatici non procul à catholicis, ij more latino decantantes litanias, et hymnos, perueniunt ad locum, ubi paratum fuit Altare, et circumcirca stetit populus utriusque sexus; cantatur Missa Pontificalis, et ex adverso in colle stabat populus schismaticorum cum suis; videntes tandem à longe nostrum modum celebrandi, et audientes vocem eorum qui cantabant, omnes ferè venerunt, et stabant aspici.... usque et finem Missae; illorum uero Sacerdotes et ..... cum Crucibus in suo loco super collem immobiles. Peracto itaque apud catholicos Sacrificio, descenderunt cum Crucibus, et eorum populus iuit post ipsos, catholici autem processionaliter cum Archiep[iscop]o ad suam reuertuntur Ecclesiam, ibique iterum accepta benedictione ab Archiepiscopo, magna cum consolatione, et iubilo ad suas reuertuntur sedes.

Universa prouintia Valachiae P[at]res Em[inentissim]i nullos alios catholicos Romani ritus habet cum familij, nisi praed[icto]s Campolongenses; et aliquis alius reperitur per prouintiam catholicus erit mercator, et omnes ferè ex nostratibus, uel alie-

nigena, et isti nullum habent locum permanentem, sed per oppida ubi fiunt mercatum cum suis properant mercibus, alij vero per pagos ambulant, et diuenditis mercibus, statim ad propria redeunt; qui vero accrescere vellet maiorem numerum catholicorum, inueniat alios, quos fortassis Archiep[iscop]us non nouit; sed falsitas angulos quaerit, veritas tamen neminem timet, et si aliquid latenter quis dixerit, veniat ad lucem.

In hoc Oppido mansit Archie[pisco]pus diebus decem, maxima cum consolatione fidelium, ubi etiam multi ex schismaticis, tam Ecclesiasticis, quam saecularibus ad eum venerunt, quibus cruculas, et Imagines Sanctorum, ac rosaria, sicut et catholicis donabat, quas magna deuotione recipeintes Deosculabantur.

[f. 270] Post discessum Archie[pisco]pi hinc per prouintiam, ubi aliquem ex suis catholicis reperiebat, et praecipuè illos in Paschato non habuerunt commoditatem confitendi, et communicandi, sacrum uel in subdio, uel in aliqua domo priuata celebrans, eos ad confessionem et communionem recipiebat. In festo Corporis Christi inuenerunt Archiep[iscop]um nonnulli ex negotiatoribus catholicis in itinere, erant ferè viginti cum familis, inter quos erant aliqui, qui non habuerunt modum communicandi in Paschate, quia ad propria non uenerant, Archiep[iscop]o quoque molestum videbatur in tanta solemnitate sine sacrificio Missae remanere; declinant tandem à via regia in pratis sub arboribus, ubi erectum fuit Altare ex lignis, et Archie[pisco]pus celebrauit Missam eosque qui erant communicandi prius confessos sacritissima Eucharistia refecit. In crastino uenit cum praedictis negotiatoribus in Oppidum Kraglioua, ubi et alij catholicorum ad mercatum venerant, quibus in domo priuata sacrum celebratum est, aliqui confessi, et communicati fuere: inde postea nacta occasione aliquorum ex mercatoribus. Chiprouatium transuato Danubio, ad suam reuertitur Archie[pisco]pus residentiam.

Brevi post reditum Archie[pisco]pi ex Valachia, iterum aggredotur ad visitandos Paulianistas commorantes in Tracia circa Filipoppolim; assumptoque secum una ex sacerdotibus minoritis famulo, ac uno homine conducto cum equo, cui singulis diebus necessarium fuit soluere duo Iulia, ac ipsi victum, et eius equo prouidere sicut sibi ipsi: tertia die ante meridem peruenit Archiepiscopus Sophiam, secundaque die post auentum Sophiae, inuenerunt Mercatores Ragusinis turmam Turcarum, cum Curribus, et equitibus, properantes Adrianopolim; ipsique mercatores gratis dederunt Archi[pisco]po unum hominem ex suis, cum expensis tamen Archie[pisco]pi, iter enim regius est periculosissimus; cum praed[ic]ta igitur turma Sophia discedens ambulauit

tribus diebus, quarta autem die relicta turma diuertit à via regia, eodemque die ante noctem peruenit in proximiorem pagum Paulianistarum a quabus maxima cum deuotione receptus fuit ad hospitium.

Sequenti die quae fuit 22 Iulij in eodem pago nomine Hambarlie celebrauit Archie[pisco]pus Sacrum in ipsa domo unius catholici, ubi ad hospitium [f. 270 v.] intrauerat, et inter Missarum solemnia ad populum sermonem habuit, congregati enim erant omnes catholici utriusque sexus; et absoluto sacro administrauit Archiep[iscop]us Sacramentum Confirmationis, confirmauitque pueros, et puellas n. 24 quibus distribuit Cruces, et Metalia benedicta ac Imagines Sanctorum. Ecclesiam non habent, habitant inter Turcae; etiam Missionarius veniens ad eos administrare Sacramenta in domo alicuius celebrat, baptizat, confessiones excipit, communicatque fideles, secum deferens Planetam, Calicem et omnia necessaria pro celebratione. Domus catholicorum, seu familie sunt 20. Animae utriusque sexus adulti, et infantes ferè 100 plus, minus.

Inuenit Archiep[iscop]us in hoc pago unum hominem ex illis Paulianistis, qui circa Nicopolim habitant ex pago Kalugieriza; discesserat enim à suis longo tempore, et inter turcas, et schismaticos Bulgaros habitauerat, qui adhuc non erat baptizatus cum uxore; venerat autem hoc anno habitare inter suos co[n] nationales quem fecerunt venire ad Archiep[iscop]um, qui eum ad recipiendum baptismum, sine quo non est salus, monuit, anteponens ei exemplum suorum qui iam baptizati erant; et Deo fauente die secunda post missam baptismum recepit cum uxore simul; nominatus est Marcus, aetate annorum 56, uxor vero illius Dobra, quod significat bona, annorum quasi 50, quibus Compatres fuerunt Russa, et Kalnia Dobroua, quos statim post baptismum confirmauit sacro Chrismate.

Habebat homo iste duos filios, interrogatus utrum illos baptizari vellet, respondit; hi duo pueri nati sunt mihi dum ego inter schismaticos morabar, et ego prae timore illorum feci eos baptizari ad eorum sacerdote, nunquam indicans me paulianistam esse, quia statim me eijcerent ut nostis; ideo si vultis, eos baptizare more catholico, ecce adsunt. Ad quem Archiep[iscop]us, baptisma non reiteratur, nam apud eos est verum baptisma, ut tenet n[ost]ra Ecclesia; nos non sumus sicut ipsi, qui rebaptizant n[ostr]os: et confirmauit eos cum conditione, si non est, etc.

Missionarium P[at]rem Ieronymum statia non reperit Archiep[iscop]us, sed interrogauit ubinam esset; dixerunt ipsum audiuimus esse infirmum in Kalacie, et Archiep[iscop]us scripsit literas

[f. 271 v] et conduxit hominem quem cum literis misșit ad alliụm. Ipse vero cum vidisset literas quodammodo quasi ex somno euigilans, sic valetudinarius venit ad Archiep[iscop]um, et Deo dante melius se habuit, et associauit cum per alios pagos, quores que absoluta fuit visitatio.

Iulij die 24 visitauit Archiep[iscop]us pagum nomine Dauuxevo, decimo fedè milliario à Hambarliae; in hoc loco residet Missionarius, in domo expensis Sacrae Cong[regationi]s erectae, ibique Diuina absoluit, et populus congregatur ad audiendum Dei verbum, et ad recipiendum Sacramenta ut in ultima relatione ab eodem Archiep[iscop]o missa apparet.

Celebrauit Pontificaliter maxima cum deuotione populi, et inter Missarum solemnia concionem ad populum habuit, et ad Sacramentum Confirmationis inuitaụit. In crastino vero congregatur populus cum pueris et puellis, qui erant confirmandi, iterum celebratur Missa, et cum debitis solemnitatibus, et ceremanijs confirmati fuere n. 54.

Animae utriusque sexus catholicorum inter adultos, et pueros transcendit numerum 200. Baptizati fuere eodem die duo infantuli nati absente Missionario, qui ut visum est, reperiebatur in alio loco.

Domus haec benedicta fuit, et dicata in honorem Ascensionis Domini, illo enim die agunt maximam solemnitatem catholici; ubi congregantur etiam circumuicini; veniunt et schismatici ad comedendum et bibendum; habent antiquam consustudinem eo die aduenientibus mensas publicae et communes apponere in aliquo loco publico et aperto; sibi autem et suis catholicis ante Ecclesiam, seu domum in qua diuina celebrantur; haec facientes putant beneficiumm maximum animae fecisse.

In hoc pago omnes sunt catholici, sunt enim plus quam 40 domus, vel familiae, nullus inter eos Turca, nec schismaticus. His catholicis donauit Archiep[iscop]us Coronas, seu globulos precarios, praecipuè illis, qui orare didicerant, Imagines quoque sanctorum, et Crucullas, et Metalla benedicta pueris, et senibus; et postquam absoluit Archiep[iscop]us, quae erant [absolvenda] necessaria, omnis populus associauit illum ad medium milliare detecto capite, quos tandem rogauit, ut re erterentur; ipsi vero omnes deosculantes manus petierunt benedictionem et benedicens eis revertuntur.

[f. 271 v.] A Dauuxeuo direxit Archiep[icop]us iter ad pagum nomine Doganlije, à quibus iam praestolabatur eius aduentus, et cum esset iam non longe à Doganlie, exierunt catholici illi in occursum eius, et duxerunt eum ad hospitum, accurrentes,

inde alij utriusque sexus et deosculantur manus Archiep[iscop]i et Sacerdotibus.

Iulij 26 celebrauit in illia domo sacrum, habuitque Concionem infra Missam, et debitis ceremonijs confirmauit pueros utriusque sexus n. 32. In hoc pago inter Turcas, et schismaticos separatim in viculo particulari manent isti catholici 18 familiae, seu domus. Animae cum paruulis sun 100. Ecclesiam non habent, nec catholici, nec Schismatici, nec habere possunt.

Supellectillis hic Ecclesiastica nulla, sed Missionarius ad eos veniens secum debet deferre omnia necessaria pro celebratione Missae, et iterum ad suam reportare residentiam.

Medio fermè milliario ab hoc loco alius pagus nomine Selxicouo, in quo habitant circa 39 domus, uel familiae catholicorum eiusdem nationis, et ipsi inter Turcas, et Schismaticos, seorsim tamen. Et existente Archiep[icsop]o in praedicto loco, dixit Missionarius; ego ibo ad illos catholicos in Selxicouo, ecce hic sunt, et faciam eos venire crastina die, omnesque simul congregati adstabunt sacro, Concionem audient, pueros quoque confirmandos adducere curabo. Iuit ad illos Missionarius, et statim reuersus narrauit Archiepiscopo ipsos in crastino venturos omnes.

Sequenti autem die summo mane conuenerunt ex utroque pago plus quam 300 animae locus vero ubi celebratum est die hesterna non fuit capax pro omnibus, et erat apud eandem domum locus, seu casa spatiosior in qua reseruant in hieme paleas; mundato itaque loco, et erecto Altare, et cum Imaginibus Sanctorum in carta ornato, cantatum fuit sacrum Pontificale cum Diacono, et subdiacono, qui erant ministri, et cantores, veluti et in alijs locis factum fuit. Lecto vero Euangelio habuit Archiep[iscop]us concionem ade populum; qui adstabat, proposito themate. Certa bonum certamen fidei etc. erat enim apud illos iuxta vetus Calendarium solemnitas Santi Alexij confessoris; audiebat populus verbum Dei magna cum deuotione.

[272 r] Absoluto autem Missae Sacrificio, inuitati fuere pueri, qui venerant à Selxicouo ad confirmationem, et venerunt nonnulli ex senioribus dicentes; non adduximus nos omnes pueros hic, quia desiderio desideramus et nos omnes, Archiep[iscop[i praesentiam; sint Deo laudes et nos Dei verbum audiuimus, et sacrificio Missae interfuimus, Archiep[iscop]um tamen rogamus humiliter, ut etim ad nos venire non dedignetur, suamque benedictionem et n[ost]ris concedat habitationibus, ubi n[ost]ros confirmabit filios.

Audiens Archiep[iscop]us eorum petitionem, dimissit eos ad propria consolatos, ex quibus tres aut quatuor cum Archiep-

[iscop]o in prandio remanserunt cum quibus eadem die post vesperas iit ubi ab omnibus cum maxima laetitia receptus fuit.

Die 29 Iulij post cum Diuinas preces in una domo priuata, et post verbi Dei praedicationem, more solito Confirmationis Sacramentum Archiep[iscop]us administrauit, ubi confirmati fuere pueri utriusque sexu n. 60. Animae in uniuersum excedunt numerun 200. Ecclesiam non habent, nec utensilia Ecclesiastica. Isti ab antiquis non manserunt in hoc loco, sed ab illis paulianistis qui sunt circa Nicopolim ad Danubium, oppressi praeter modum a Dominatoribus transeuntes Haemum Montem ad australem plagam in Traciam venerunt, hicque pedem fixerunt, ubi aliquantulum respirantes sub dominio aliorum viuunt, fidemque catholicam cum alijs circumuicinis conseruant, ut ultima relatione fusius dictum est.

Discedens inde Archiep[iscop]us iuit ad visitandum pagum nomine Kalacie, distat enim ab hoc loco versus orientem ferè sex, vel septem milliaribus, in optimo loco situs, ex una parte campis, ex altera syluis obcluditur densissimis; iter est periculosum, praecipuè tempore aestiuo; catholici quoque isti praestolabantur aduentum Archiep[iscop]i maxima cum deuotione. In pago hoc nullus habitat turcarum, neque Schismaticorum, omnes sunt catholici, domus seu familiae complent numerum 100, eruntque animae inin uniuersum ferè 500: catholici meliores caeteris, meliusque instructi: ad Diuina currunt libenter diebus festi[vi]s praecipuè. [272 v] Tribus diebus continuis mansit Archiep[iscop]us, singulis celebrans diebus; et 31 die Iulij quae fuit Dominica, Sacrum Pontificale decantauit assistente Diacono, et subdiacono, qui etiam cantabant pro maiori Dei gloria, et fidelium consolatione, Concionemque post Euangelium ad populum habuit, proposito themate: „Cum appropinquaret Jesus Jerusalem". Post Sacrum venerunt qui erant confirmandi, et debitis ceremonijs ut in Pontificali, confirmati fuere paruuli utriusque sexus n. 149 quibus ut in alijs locis distribuit Archiep[iscop]us Cruculas, et Metalla, et data benedictione fuerunt dimissi.

Isti Ecclesiam non habent, nisi unam casam ex sepibus aedificatam, amplam, capacemque luto intus, et extra linitam; hic Missionarius celebrat, populus ad orandum, ad accipienda Sacramenta, et ad audiendum Dei verbum congregatur. Altare habet ex Asseribus, Imaginibus depictis, seu impressis in carta; denuo ornauit Archiep[iscop]us, quia antiquae ex fumo iam nigrae effectae erant; in eadem Casa Missionarius habitat separatim.

Hic mortuus est die 8 X bris praeteriti Fr. Timotheus Ragusinus Missionarius, et sepultus est extra pagum in eodem Ceme-

terio ubi omnes fideles sepelintur, quoruam animae ut in Pontificali tertia die absoluit Archiepiscopus.

Catholicis tam hic, quam in alijs locis distribuit Archiepiscopus Coronas, seu globulos precarios, praecipuè illis quos orare peritos agnoscebat, et etiam Imagines sanctorum in carta.

Itnerea scripsit Archiep[iscop]us Filippopolim, ubi reperiebantur duo fr[atr]es germani iuuenes Ragusini, et accersit eos ad se, quia in praedicta Ciuitate non intrauerat, grassabatur enim in ea lues pestifera, nullusque ibidem fuit catholius exceptos hos duos, qui venientos manserunt cum Archiep[iscop]o duobus diebus habueruntque suam deuotionem, neque Filippopolim reuersi sunt, sed cum Archiep[iscop]o Sophiam reuersi sunt ad suos conationales.

In ultima relatione fecit mentionem Archiep[iscop]us de deffectu supellectilis Ecclesiasticae, E[minentissi]mique P[at]res (ut per literas Sacrae Congreg[ationis] significatum fuit) grato animo necessaria procuratori Archiep[iscop]i in Urbe existanti darì fecerunt, procurator vero in capsa lignea [273 r] reponi fecit omnia, et Anconam, deinde Ragusium transmissit, ubi capsa simul cum omni supellectile tempore terremotus ab igne consumpta fuere; praeter libros Missalia scilicet, et alios qui post terremotum Venetias Ragusium venerant, quos nonnulli Mercatores detulerant, quibus vecturam soluit Archiep[iscop]us, quae pretio librorum adaequari poterit, sed necessitas legem non habet a longe enim deportantur; libros vero praedictos ubi maior necessitas fuerit distribuere curabit. Illam autem supellectilem quam ignis consumpsit, si Sacrae Cong[regatio]ni placuerit iterato conceder pro Dei gloria, et pertium necessitate, bene quidem, si non patientia supplebit, quae autem sunt necessaria ultima Archiep[iscop]i relatio fusius demonstrabit, ad quam se remittit.

In praedictis quinquè pagis plus quam mille animae catholicorum reperiuntur, magno cum sudore ab haeresi Pauli Samosateni conuersie, inter quos duos Missionarios Sacra Cong[regation] consueuit allere, ex quibus unus mortuus est, ut dictum est; nun unus solus remansit, nec potest in unoloco diu manere, sed est in continuo motu; catholici vellent apud se in uno pago, et alteri in altero, quibus Archiep[iscop]us respondebat: videtis quod sit solus, non potest semper in uno manere loco, sed omnibus adesse tempore necessitatis, donec Deus mittat alterum, erat enim iste debilis; timendumque est de eius vita, quod absit.

Missio haec non extenditur multum in se, ut visum est, longe tamen distat a finibus christianis, et à residentia Archiep[iscop]i, circumdata undique infidelibus, et schismaticis. Tra-

ciae provintia unicuique nota est; longè lateque extenditur; ab occidente incipit a fontibus Orphei, et à Monte Rodope usque ad Bosphorum tracicum, ad orientem: ab aquilone diuiditur à Monte Haemo, ad austrum vergitur usque ad Aegeum mare, et nullibi reperiuntur catholici Romani ritus praeter illos; habitant inter montem Haemum, et Filippopolim. Victum acquirunt pauperculi labore manum, omnes sunt agricolae; nullus inter eos Mercator, vel artifex, Turcis subditi, et a schismaticis odio prosequti. Isti Missionarijs nullam prorsus eleemosinam largiuntur praeter panem et raro pecunieriam et tenuissinam: [273 v] tempore Messis donant Missionario triticum ad beneplacitum cuiuscumque; panem comedunt semper azimum, non adeo coctum: vineas non plantant, vinum ex proximis deferunt terris tempore necessitatis; in hac quoque visitatione necessarium fuit pro Missae Sacrificio secum portare; interrogati cur vineas non plantant? respondent, nos vineas ex destinato consilio plantare nolumus propter Turcas inter quos habitamus.

Nullus in uniuersa Tracia catholicus Ep[iscop]us, greci ritus plures; ab illo enim tempore quo Paulianistae caeperunt ad fidem venire catholicam, ab anno videlicet 1604 natio haec commissa fuit Ep[iscop]is Sophien[sibus], qui post Deum causa fuerunt eorum reductionis ad fidem; tam illi qui circa Danubium, quam hi qui in Tracia reperiuntur. Horum omnium relationes diuersis temporibus à diuersis datae, variae fortassis erunt, nec unquam veritas uti est realiter apparere poterit, nisi summatim, et per ordinem a principio co[m]pilata demonstrasset omnia. Archiep[iscop]is modernus iam senex, ut ille qui à pueritia interfuit omnibus, rogatus a multis compilauit historiolam, nihil aliud continentem nisi defensionem paterni soli, ubi semper viguit catholica fides, contra eos qui somniant n[ost]ros eo tempore agnouisse fidem, quo Paulianistae conuersi sunt: adventum in Bulgaria Seraphicae Religionis, et conuersionem Paulianistarum; ac etiam multa alia quae tam E[pisco]pos, quam Religiosos, atque catholicos concernunt: omnia haec per ordinem redacta apud se Archiep[iscop]us retinet.

Inuenit Archiep[iscop]us in libro Baptizandorum quam f[rat]-ris Thimothei Missionarii baptizauerat suo tempore in Dauuxeuo 54 paruulos, in Hambarlie 17, in Doganlie 16, in Selxicouo 25, in Kalacie 92. In libro f[rat]ris Jeronymi Miss[ionario] in Dauuxeuo 16, in Hambarlie ll, in Doganlie 13, in Selxicouo 28, in Kalacie post mortem f[rat]ris Timothei 27.

De utensilijs, Imaginibus, seu Iconis pro Altaribus, ferro pro hostijs conficiendis, et alijs necessaris pro celebratione Archieu-

[iscop]us superius mentionem fecit, quaproter omnia prudentiae Em[inentissimo]rum Patrum committit; ipsius est repraesentare, illorumque exaudire etc. [274 r.]

Secunda Augusti celbrato sacro summo, mane et data bened[iction]e populo, simul cum praedictis duobus mercatoribus Sophiam regredi curat Archiep[iscop]us, omniaque plebes fidelium eum comitatur extra pagum et cum penes cemeterium, ubi corpora fidelium requiescunt peruentum est, sistunt gradu omnes et Archiep[iscop]us cum suis pro Fidelibus defunctis orationem cum De profundis recitat[a] et ipsi ulterius cum eo in campo progrediuntur, ibique manus deosculantes, cum Missionario ad pagum reuertuntur, Archiep[iscop]us vero cum suis, suum prosequitur iter.

Quarta igitur die concito ambulans gradu peruenit Archiep[iscop]us Sophiam, ubi a Capellano, ac illis D[omi]nis Mercatoribus Ragusinis ad hospitium receptus est. Tandem 6 Augusti visitauit Ecclesiam seu Capellam eiusdem loci, celebrauitque eodem die Pontificaliter, ac inter Missarum solemnia concionem ad populum habuit proposito themate „assumpsit Jesus Petrum et Jacobum"etc.; finita Missa, accepto Pluuiali et incenco cum luminaribus, decantantibus sacerdotibus „Tantum ergo" etc., more solito visitauit Tabernaculum ligneum ornatum intus et foris, in quo conseruatur Sacramentum Eucharistiae in vasculo argenteo deaurato; tegitur vello serico, cuius clauis apud parochum asseruatur. Ante tabernaculum ardet continuo lampas; oleum comparatur eleemosynis eorumdem Mercatorum. Altaria sunt tres non consecrata, sunt enim lignea, celebratur in eis super portatile; capella seu Ecclesia est S. Mariae Purificationis; Ind[ulgenti]a plenaria concessa ab Alexandro VII, felic. record[ationi]s, in festo eiusdem Purificationis et in festo Sancti Antonij de Padua ad decennium renovatur. Hic Sacramentum confirmationis Archiep[iscopus] non administrauit, quia paucissimi sunt cum uxoribus.

De Capella, eius supellectile, de eius situ, Confessionario, de Parocho, de regimine, de consercatione; de statu animarum, numero catholicorum et de alijs quae requiruntur, in ultima relatione ab Archiep[iscop]o missa singillatim reperiuntur omnia, cuius rei causa prolixitas ommittitur: nam status huius Capellae ad protectionem Reip[ublicae] Ragusinae spectat, eorumque Mercatores illum multis saeculis maximis cum expensis conseruant, et defendunt. [274 v].

His diebus in loco hoc pauicissimi remanserunt Mercatores; omnes ferè abierunt in patriam ad visitandos suos post terramo-

tum, et ut eos quos terremotus oppressit de sub aceruos lapidum eruentes, loco sacro, et honesto collocarent, necnon sua bona mobilia, et immobilia personaliter in uiserent; negotia tamen eorum et domos suis famulis adeuntes in potestate reliquerunt; nam duo vel tres (praeter uxoratos) hic remanserunt quosque ceteri succedant; nec enim lecum hunc totaliter relinquere possunt, quis in eo coloniam reseruant, et tanquam in meditulio prouintiarum positam omnes undequaque frequentant, suasque merces undique ad hunc locum depertant, deinde Ragusium transmittunt.

Ciuitas quoque haec est sita inter Constantinopolim, et Budam in medio prouintiarum, ac inter Graeciam, Valachiam, et Transsyluaniam, et inter multas alias prouintias, ad quam hinc inde fit concursus multorum, tam pro mercibus emendis, quam vendensis; estque per mediam Ciuitatem via regia ex quatuor plagis terrae, et ita non transibit quodammodo dies sine praesentia alicuius catholici, qui ad sacrum audiendum conueniunt; multi quoque qui à longo tempore non sunt confessi, et communicati, ibidem confitentur, et communicantur: multa enim commode spiritualia pauperculis catholicis Ecclesia haec praestat, praecipuè his qui ad propria saepius venire non possunt.

De Urbe hae, de eius Templo Sanctae Sophiae in ea fabricata, de eius nobilitate et antiquitate, de Synodo Sardicensi in ea celebrata, de nullitata prouentuum Ecclesiasticos, de residentia Archiepiscopali de bonis omnibus a Turca occupatis in praedicta ultima relatione breuiter, et ordinatim conspicare licebit.

Capellanum his temporibus praenominati Mercatores propriis expensis sustentant, nihil aliud habet nisi [s] septuaginta argenteos in anno, et si alquid incertum occurrat pro Sacrificio Missae, vel per modum eleemosynae; et ipse ex hoc viuit, ac sibi et seruo expensos facit: viam emit, ligna et alia necessaria sibi, et seruo praedicto comparat.

[275 r] Ante solemnitatem Assumptionis B [eatae] Mariae revertitur Archiep [iscop] us Sophia, Chiprouatium ubi residet, celebrauitque maxima cum solemnitate festum eiusdem dummodo templum dicatum sit B [eatae] V [irginiae] Assumptae, et propter Indulgentias plenarias ipso die à Sede Ap [osto] lica concessas visitantibus dictam Ecclesiam fit magnus concursus populorum etiam ex conuicinis Oppidis, et pagis. Missamque Pontificalem celebrauit Archiep [iscop] us super Altare annexo parieti Ecclesiae extra in cemeterio: Ecclesiae enim fornix cum concamerationibus cecidit totaliter, parietem duntaxat manent sed vitiati, ac rimati in pluribus locis usque ad terram, sicut et per literas aliquoties significauit Archiep [iscop] us E [minentissi] mis Patribus.

Et ecce iam secundus vertitur annus ex quo cecidit templum praedictum deplorandum potius quam de illo aliquid dicendum et in eo iam virgulta nascuntur sicut in saltu, uel in montibus. Hoc igitur anno rogauit Archiep[iscop]us Gubernatorem loci, et concessit expurgare templum interius, et extrahere uniuersam materiam quae intus ceciderat ex fornicibus; et infra Missam commonuit Archiep[iscop]us populum, et narrauit eis ipsum habuisse licentiam expurgandi Ecclesiam: et statim populus utriusque sexus proprijs manibus lapides, lateres, uniuersamque materiam extraxerunt, et emundauerunt templum usque ad pauimentum.

Ante annum praeuidit Archiep[iscop]us casum sequuturum ideo fecit extrahere ab Ecclesia Iconas, et alia Ecclesiastica utensilia, et obcludi iussit templum, sacrumque celebrari in Cemeterio, et ante atrium Monasterij tempore pluuiae, et niuis, manente populo subdio maximo cum incommodo. Tabula seu lapis superpositus Altari maiori consecratus comminutus frustratim fuit; alia tria Altaria remanserunt, super quibus sereno tempore postquam amundatum fuit templum, celebratur. Remansit quoque fons baptismalis intactus, in quo etiam hodie suis temporibus benedicitur aqua cum sacris Oleis, et in eo baptizantur infantes. Olea sacra conseruantur in vasculo argenteo cum bombice apud sacristam in Monasterio. [275 v] Eo quoque tempore quando ocludi iussit Archiep[iscop]us Ecclesiam, et extrahi fecit Iconas, Tabernaculum quoque ligneum in quo conseruatur Sacramentum Eucharistiae translatum est in Sacristiam apud Monasterium, ubi et hodie asseruatur Venerabile Sacramentum, ubi ardet lampas die noctuque; oleum comparatur eleemosynis piorum, qui semel in anno faciunt collectam illarum.

Maximam quoque iniuriam, et damnum, patitur supellectilis Ecclesiastica templo destructo; singulis enim diebus extrahitur necessaria pro celebratione Missarum, et iteram inferuntur in Sacristiam, sicque diebus festis pro vespertinis horis, et alijs necessitatibus. Frangantur enim Calices, Cruces, Thuribula, scinduntur quoque Planetae, Pluuialia, Antipendia, et his similia; de incommodo autem nihil dicitur, neminem paenitet pro Dei gloria duros subire labores, in tanto vulnere tamen ac damno maximopere dolendum est, ut inquit ille, qui dolet, neminit: et adagium illu: „quo dolor est dentis, versatur lingua dolentia."

Visitauit E[minentissi]mi Patres Archiep[iscop]us Ecclesiam hanc Parochialem die 8ª Septembris,quo die inter Missarum Solemnia Concionem habuit, proposito themate: „Natiuitas tua Virgo gaudium annuntia it uniuerso mundo etc." Omnia quae erant necessaria, et possibilia, stantibus terminis templi absoluit,

Sacramentum Eucharistiae in Tabernaculo, adhibito incenso, et luminaribus [accensis], decantantibus Patribus Monasterij „Tantum ergo" etc., visitauit, fontemque baptismalem, et Sacra Olea, ac supellectilem Ecclesiasticam unuisit Conspexit quoque Archiepiscopus libros baptizandorum ex ultima visitatione generali, ineuenitque ex sacro fonte elevatos infantes n. 149. Matrimonio iunctos n. 44, defunctos, Sacramentisque munitos cum parvulis — n. 111.

Confirmationis Sacramentum non administrauit Archiep[iscop]us, nam ante tres annos ab eo ministratum fuit.

Populus catholicus Sanctae Sedis Ap[osto]licae est deuotissimus, Ecclesiam et Sacramenta frequentat, quorum animae computantur cum paruulis ad 2000, plus minus, utriusque sexus tamen, etc.

[276 r] Postquam Ecclesia corruit, officia, seu horae canonicae absoluuntur in Refectorio, vespertinae autem horae diebus festis, et Dominicis in Cemeterio pro commoditate populi. Et etiam quando quis moritur, et exequiae fiunt mortuorum, uel Missae decantantur, vel votiuae, vel pro mortuis, et quandocumque publicum aliquod officium celebratur, semper in cemetrio uel sub portica Monasterij Diuina officia eo Missae latinu idiomatae celebrantur praeter Ep[isto]lam et Euangelium, quae solent à Diacono, et Subdiacono vel ab ipsomet celebrante cantari lingua Slaua, seu Illyrica propter populum, sacerdos vero celebrans legit ea in Altari latino idiomate.

Indulgentiae plenariae ad decennium hoc anno confirmatae a S[erenissi]mo Alexandro VII, in festo Assumptionis B. V. M. et in festo Sancti Marci Euangelistae. Altare Sanctissimi Crucifixi. Priuilegiatum pro mortuis singulis secundis ferijs, et infra octauam mortuorum, à Paulo V S[anc]tae Memoriae concessum perpetuo.

Imago gloriosa Vir. Deiparae antiquissima, votis ornata populi, atque ab omneibus maximo in honore habita, quae in Altari conseruabatur maiori, diebusque Paschatis, Pentecostes, Dominicae Natiuitatis, Assumptionis eiusdem magna cum deuotione exponebatur adorandem, ferreisque seris claudebatur, nunc et ipsa in Sacristia in Armario sub claue cum deuotione asseruatur praemissisque diebus processionaliter, luminaribus accensis extrahitur in publico, statimque post Sacrum processionaliter in Sacristiam reportatur.

Ecclesia haec habet aliqua bona stabilia, Molendinos scilicet, Prato, Vineas, hortum, ac in platea aliquot officinas, partim à benefactoribus donata, partim ab E[pisco]pis ab initio

empta, partim vero ab ipsimet religiosis acquisita. Parochialia vero ipsimet regulares de Obs[ervanti]a Custodiae Bulgariae administrant, et Archiep[iscop]o in functionibus Pontificalibus existenti ministrant, nullum enim habet Archiep[iscop]us Clerum Saecularum, nisi praedictos Minoritas de Obs[ervanti]a.

Schola in eodem Monasterio erecta fuit anno 1635, cuius Magistrum Sacra Congreg[ati]o prouisione 35 scutorum sustentat, Monasterium vero [276 v] habitationem, et victum praebet. Magister minoritas linguam docet latinam, pueros autem saeculares legere, scribere, et Doctrinam Christianam. Usque ad annum praesentem Scholae Magister fuit Joannes Lillus, Praesbyter saecularis, qui multis ab hinc annis podagra laborat, nihilominus insudauit iuxta possibilitatem; elapso autem anno, ingrauescente morbo, aetasque grauis ipsum scholam prosequi non permissit; E[minentissi]mis P[at]ribus scripsit, seque totaliter inhabilem ad prosequendum officium Magisterij redijt, Sacraque Congreg[ati]o Archiep[iscop]o per literas inhibuit, ut alter Magister scholae quam primum reperiatur; sicque loco illius vocatus venit unus Magister ex Transyluania nomine Joannes Iuantich Croata, homo aetatis 36 annorum, et praesenti tempore est moderator praedictae scholae; sicuti Archiep[iscop]us, et ipsemet Magister eandem Sacram Congregationem per literas certiorem fecerunt. Magister eamd[icta]m Sacram Cong[regatione]m per literas certiorem fecerunt. Magister de quo est sermo, est catholicus bonus, discipulus Jesuitarum, estque saecularis, latinae, et Slauonicae ac Ungaricae languae peritus; nam slauonica melior erit ad erudiendos iuuenes, qui nullam aliam habent nisi Slauam seu Illyricam; occupationem quoque nullam habet, praeter scholam.

Iterum ad Templum calamus reuertitur prostratum. Templum hoc Sanctae Mariae de Chiprouaz, de quo nunc agitur antiquissimum est Patres E[minentissi]mi, nulla enim memoria de eius fundatione extat, vel ob incuriam antiquorum, vel potius ob iniuriam temporum; reperiuntur tamen nonnullae tabulae, seu picturae ante centum octoginta annos depictae; sunt et priuilegia Turcica paulo post pro reparatione pottici Ecclesiae praedictae agitati, concessa.

Videtur aedificatum fuisse antequam Turca Regnum occupasset Bulgariae. Nullibi in uniuersa Bulgaria reperitur ab antiquis fuisse catholicos Romani ritus, nisi in his locis, in alijs vero vel sunt conuersi recenter ut paulianistae, vel aduenae at Mercatores Ragusini, vel ante plurimos annos venientes aliqui ex Epyro cum familijs non longe ab his Sedes fixere, ut Copilouatinses, qui usque ad hodiernum diem linguam [277 r] conseruant Epy-

roticam, et illi pauci qui sunt Klisurae. Est Chiprouatij pars Oppidi, seu regio, quae etiam hodie appellatur regio Saxonum et priuilegijs turcicis, praecipuè in praedicto pro reparatione portici Ecclesiae concesso; conceditur, inquit facultas Saxonibus renouare porticum templi à vento deiectum: unde argumentatur, hos catholicos penetrasse has partes propter fodinas Auri, et Argenti, ex illis Saxonibus, quos olim Carolus Magnus in Transyluaniam venire fecerat, ex quibus multi in Valachiam et Moldauiam intrauere, quorum reliquiae reperiuntur, ut superius dictum est.

Hoc quoque notandum erit de gente Bulgara E[minentissi]mi P[at]res, illi qiu veri Bulgari sunt, et ex illa generatione, quae ex Flumine Volga exiens, et per Russos transiens Danubium traijciens Missias, Daciasque utramque, Traciam, Illyricumque orientale, aliasque prouintias occupauit, et ad tempus à Nicolao I Papa ad fidem conuersi, nullus ex eis catholicus Romanae Ecclesiae subditus ijs diebus reperitur, nisi iliquis, qui apud n[ost]ros catholicos ab infantia creuerit; omnes per uniuersas prouintias praedictas sunt schismatici, graecum seruantes ritum, imo nomini Romano inimici pessimi; maximum habentes numerum Metropolitarum, Ep[iscopo]rum, Archimandritorum, Monachorum, et Praesbyterorum, ex quorum ore nihil aliud audiunt, nisi probra, conuitia, et blasphemias contra latinos: ignorantia enim illorum ascendit semper cum superbia simul compertum habetur catholicos de quibus est sermo, non esse ex illa generatione, differunt enim n[ost]ri ad eis, non in religione tantum, verum etiam in moribus, in habitu, ac in pronuntiatione verborum.

Ecclesia haec quae prostrata iacet, in hisce partibus est Matrix omnium Ecclesiarum, quae per Bulgariam reperiuntur, est cardo super uqem voluitur uniuersa moles fidelium: si haec scintilla fidei catholicae deficeret, quod absit, procul dubio deficeret ubique in locis adiacentibus, quarum caput apud illam residet, et conseruatur.

Pro reparatione huius Ecclesiae, sumptus non parui momenti requiritur, nam usque ad praesentem diem plusquam 300 imperiales consumpti fuere hinc inde ad impetrandam libertatem, seu licentiam à Turcis, nihil tamen profuit: ideo Archiep[iscop]us huiusmodi [277 v.] necessitatem repraesentauit, Em[inentissim]isque Patribus Sacrae Cong[regationi]s scripsit, eademque Sacra Cong[regati]o requisiuit eundem Archiep[iscop]um per literas de sumptis necessarijs. Archiep[iscop]us quae vera erant narrauit, tamen illo tempore Ecclesia nondum corruerat, et postquam cecidit iterum Archiep[iscop]us Em[inentissim]os Patres per lite-

ras certiores reddijt, quibus ignoratur quis Spiritus contradictionis eodem tempore repraesentauit unum ex catholicis harum partium, qui solus pro aedificatione Ecclesiae offerabat quingenta scuta; tunc Em[inentissim]i Patres audientes haec dixerunt; si unus solus ex illis catholicis offert sua spontanes voluntate tot scuta, non deerunt et alij quinque vel sex inter tot catholicos, qui offerre valeant ut iste: et six à Sacra Cong[regation]e decreta fuere tantum scuta 200, quae pecunia data fuit Procuratori eiusdem Archiep[iscop]i in Urbe existenti, ille vero eam transmissit eidem Archiep[iscop]o, veluti literis fecit certam eamdem Sacram Cong[regatione]m pecuniamque apud se reseruatam tenet, quousque Deus suam porrigat dexteram. De quingentis argenteis ab illo uno promissis, veritas nunquam apparebit, non enim pecunia illa fuit illius, sed q[uonda]m Capitanei Lucae Matkouich à Chiprouatio, cuius ipse sororem duxerat, qui quidem Capit[aneu]s tempore pestis Neapolim mortuus est, suamque sororem, eiusque filios heredes suorum honorum reliquit: ac inter alia habuit in manibus cuiusdam Mercatoris diuersas merces, quas aestimauerat valore plusquam mille argenteos; merces enim et mercator tempore suae mortis reperiebantur in his partibus, quos argenteas, seu merces tanti valoris dictus Cap[itaneus] moriens legauit Patribus de Obs[ervanti]a, Parochis eiusdem Ecclesiae Sanctae Mariae de Chiprouaz, hac conditione tamen, ut praedicti f[rat]res teneantur perpetuo singulis diebus celebrare unam Missam pro se et suis parentibus. Haec autem pecunia non fuit numerata, ut dictum est, sed postea diuenditis mercibus ille offerebat quingentos argenteos pro reparatione Ecclesiae ex illa pecunia, quia habuit in manibus maiorem partem dactarum pecuniarum, altera vero pars dispersa hinc inde, nec pro Missis iuxta legati dispositione usque modo data fuit; videntes autem nonnulli catholicorum pecuniam in manibus praedicti sine fructu illius animae manere, dixerunt: Curtu pecuniam tenes absque ullo fructu spirituali illius animae? Ecce Ecclesia n[ost]ra destructa est, bonum esset expendere illam pro aedificatione [278 r] dictae Ecclesiae. Haec promissio absque ulla consideratione facta fuit: Em[inentissimi]s Patribus quoque repraesentata fuit, non pro aliquo beneficio eiusdem Ecclesiae, sed Archiep[iscop]um quodammodo rubere afficerent. Archiep[iscop]us vero non negat inueniri aliquot Catholicos qui ex proprio sudore viginti, decem quinque, quatuor, plus minus argenteos dare possunt, imo in literis toties ad Em[inentissimo]s Patres repetitum, affirmauit: sexcentos, et quingentos nullus certe dabit, nam qui in hisce regionabus merces huiusmodi valoris possidet magnus mercator existimatur; et qui contradicere vel-

let profecto mendax esset; et mendacium debiles habet pedes, perdet enim Deus omnes qui loquuntur mendacium. Archiep[iscop]us veritatem narrauit, quia veritatem requirit D[omi]nus et Em[inentissim]i Patres Sacrae Cong[regationi]s illud quod eis melius videbitur eligant, Ecclesiamque praedictam sic prostratam, et omni humano fauore derelictam commendatam habeant.

Die 21 Septembris visitauit Archiep[iscop]us Ecclesiam Parochialem Sanctorum Spostolorum Petri et Pauli in Oppido Copilouaz. Ecclesia haec est satis ampla ex lapidibus sedificata, tertia pars in modum fornicis est concamerata, reliqua vero laquaerio ligneo ornata simplici tamen; et concameratio est depicta more graeco, caetera vero alba.

Super Altare maius consruatur Sacramentum Eucharistiae in Tabernaculo ligneo inaurato intus, et foris sub claue, in Pixide argentea inaurata, et cooperta serico albo. Indutus Archiep[iscopu]s Pontificaliter adhibitis Cereis accensis, et incenso, sine Mitra, aperto Tabernaculo, et Pixide, supposito Corp[orali], circumstantibus religiosis, seu Parochis eiusdem Ecclesiae, et cantantibus „Tantum ergo, Sacramentum" incensat, et absoluit quae absoluenda erant, Crucem quoque super populum facto cum Pixide, nihil dicens, deinde reponit in Tabernaculo. Particulae mutantur singulis septimanis. Ardet lampas continuo, oleo ex eleemosynis piorum comparato, aliquando diebus solemnioribus tres lampades ardent.

Praedictum Altare maius, cum alijs duobus consecrati sunt simul cum templo ab eodem Archiep[iscop]o. Maius simul cum Templo dicatum in honorem Apostolorum praenominatorum; secundum Sancti Michaelis Archangeli Priuilegiatum pro mortuis, ultimo ab Alexandro VII Sanctae Memoriae [278 v.] renouatum ad decem tertium Sancti Stephani Protomartyris, Francisci et Antonij de Padua. Icones Altarium ex Italia transportatae, Antipendia altarium, Mappae, Candelabra aenea, Cruces, et alia huiusmodi sufficienter sunt honestae, absque supellectili Ecclesiastica optime instructa est Ecclesia haec.

Eodem die celebrauit Archiep[iscop]us Pontificaliter, et inter Missarum solemnia Concionem habuit ad populum, proposito themate, „Non veni vocare iustos, sed peccatores."

Completo Sacro visitauit Fontem baptismalem positum in angulo Ecclesiae, in quo benedicitur aqua Sabbato Sancto, et Vigilia Pentacostes cum Sacris Oleis iuxta morem Romanae Ecclesiae, baptizanturque in eo infantes: in armariolo ibidem conseruantur Olea Sacra in Vasculo argenteo cum bombice.

Indulgentias habet Ecclesia plenarias confirmatas ad Ale-

xandro VII piè memoriae ad decem annos ipso die Ap[osto]lorum Petri et Pauli, ac infesto Sancti Gregorij Papae; concursus fit populorum ex locis conuincinis magna deuotione ad lucrandas praedictas Indulgentias.

Sacramenta administrant Minoritae, et omnia Parochialia exercent, quorum Monasterium, seu hospitium aedificatum est penes eamdem Ecclesiam Parochialem; ipsisque Diuina Officia diurna, et nocturna ibidem ut moris est absoluunt.

Unus ex Minoritis à Superiore praepositus habet curam docendi pueros legere, et scribere, orare, ac Doctrinam Christianam sine ullo praetio tamen, sed gratis et pro amore Dei, unde non parua utilitae spiritualis oritur Christiano populo.

Visitauit quoque Archiep[iscop]us eodem die Sacristiam in Conuentu, non enim permittunt Turcae penes Ecclesiam aedificare Sacristiam vel aliquid aliud renouare; ibique sepellectilis Ecclesiastica conseruatur loco decenti. Ab antiquis Ecclesia haec tenuissima habuit supellectilem sacram; et non à longo tempore pietas fidelium auxit eam honestissimè tam in argento, quam etiam in indumentis sacerdotalibus; et ipsimet Minoritae ex eorum industria, ad Dei gloriam non mediocrem addideunr partem. [279 r] Confirmationis Sacramentum in hoc loco non administrauit Archiepiscopus, quia in ultima visitatione generali, eam administrauit ut ibidem apparebit, quae in Saecretaria Sacrae Cong[regationi]s reperitur.

In libro baptizandorum post ultimam visitationem, reperiit infantes baptizatos utriusque sexus no 111. Coniugatos n° 38. Mortui adultos munitos Sacramentis Ecclesiae n° 72.

Anime catholicorum Romani ritus utriusque sexus 1600, plus minus. Schismatici in hoc loco reperiuntur paucissimi, et ipsi aduenae, ac rustici famulantes pro pecunijs hinc inde, Ecclesiam, nec Sacerdotem habent; et non pauci catholicis à pueritia seruientes, paulatim instruuntur, et catholicè viuunt.

Ecclesia habet bona immobilia à fidelibus legata, prata scilicet et vineas, quas minoritae sibi pro beneficio Monasterij eleemosynis, quas ab Ecclesia parochiali suo labore acquirunt, emptas possident: alia bona stabilia non habent, neque proventus a liquos, praeter ordinarias taxas a pia consuetudine inductas, vel ab antecessoribus praefixas, et eleemosynas pro Missis, de quibus infra.

Postea venit Archiep[iscop]us Xeleznam, et die 24 septembris die qui fuit Dominicus, visitauit Ecclesiam Parochiaem Sancti Antonij Abbatis; et prius indutus Pontificalibus, ac assumpto Pluuiali iuxta morem, adstante populo, et distinctis circum circa

Cereis accensis, et incenso, intonante Choro „Tantum ergo" Sacramentum", deposita Mitra, et aperto Tabernaculo flexis genibus incenso adhibito, visitauit Sacratissimae Eucharistiae Sacramentum; conseruatur super Altare maius in Tabernaculo ligneo extra deuarato et intus ornato, in Pixide argentea inaurata; particulae mutantur singulis diebus Dominicis, tegitur vello sericeo: et post debitas ceremonias cum Pixide fecit Crucem super populum, reposuitque Pixidem in Tabernaculo, quod clauditur sera ferrea, et clauis apud sacristam asseruatur. Assumpta postmodum Mitra visitauit eundem Altare Sancti Antanij Abbatis, et secundum Sancti Saluatoris [279 v] Ecclesia et Altaria sunt consecrata; Antipendia, Mappae, et Candelabra, Tabulae ac Cruces honestè prouisa: Imaginibus Sanctorum antiquissimis ornata, depictis ante 180 annos ab uno Minorita.

Visitaut quoque fontem baptismalem erectum in angulo Ecclesiae ad leuam ex integro saxo cum Sacrario, in quo in vaso aeneo, Stamnoque linito benedicitur aqua singulis annis Sabbato S[anc]to adhibitis Oleis Sacris; clauditur desuper ostiolo ligneo. Sacra Olea reseruantur in Armariolo apud Altare maius in Vasculo stamneo in bombice, et clauditur ostiolo, ad extra literae maiusculae scriptae „Olea Sacra".

Deinde celebrauit Archiep[iscop]us Missam Pontificalem, Concionem habens ad populum assumpto themate: „quod est mandatum magnum in lege?"

In Altari maiori, seu Sancti Antonij est priuilegium pro animabus in Purgatorio singulis secundis ferijs, et per Octauam mortuorum, confirmatum hoc anno ad decem ab Alexandro VII.

Indulgentiae quoque plenariae ab eodem Sanctissimo concessae ad decem visitantibus dictam Ecclesiam ipsa die Sancti Antonij Abbatis, et secunda feria Paschatis, conueniuntque fideles ex circumuicinis locis ad lucrandas praefatas Indulgentias.

Hic quoque supellectilis Ecclesiastica conseruatur in Conventu, in loco decenti, estque suficiens pro Dei servitio, Dalmaticas tamen non habet; Calices, Cruces, et unum thuribulum omnia ex argento ab antiquis parata habent Planetae tamen, et alia necessaria paucissima, et peruetusta, unum Pluuiale; catholici sunt pauci, et pauperes, multumque oppressi ab exactoribus.

Libros necessarios nullos habuit, nisi aliquot fractos et indecentes; nunc autem dedit Archiepiscopus huis Ecclesiae Parochis libros, quos Sacra Cong[regati]o donauit, Graduale scilicet ad decantandas in eo Missas, unum Missale, Breuiarium Chorale in Quarto, Euangelia, et Epistolas Illyricas, et Rituale Romanum latinum: omnia haec coram populo, populus vero cum

deuotione, et lacrymis acclamauit multos annos Sanctissimo Domino Nostro, ac Eminentissimis Patribus Sacrae Cong[regationi]s de fide Propaganda, pro gratia accepta.

[280 r] Apud eamdem quoque Ecclesiam Minoritae habent Monasterium seu Hospitium, ipsique Parochialia exercent, Sacramenta administrant catholicis, officiaque diurna, et nocturna more Romane Ecclesiae absoluunt: nullus ibi clericus saecularis.

Neque in hoc loco praesenti tempore administrauit Archiep[iscop]us Sacramentum Confirmationis, cum non ab hinc multo tempore ab eodem Archiep[sciop]o administratum fuit, quorum numerum notauit in ultima relatione transmissa.

Unus ex religiosis docet gratis filios catholicorum legere et scribere et Doctrinam Christianam lingua Slauonica, seu Illyrica, praecipuè illos qui non tendunt ad Sacerdotium.

Viuunt et ipsimet regulares sicut et caeteri, tanquam Parochi ex contributionibus et eleemosynis parochialibus, ac aleemosynis Missarum, quas accidentaliter recipiunt. Ecclesia enim nulla onera habet: possident unum Molendinum, aliquot Prata a pijs catholicis relicta, et nonnullas vineas, et hortum.

Templum, sive Ecclesia praedicta ut aliquoties Archiep[iscop]us E[minentissi]mis Patribus significauit, pluribus in locis aperuit scissuras, multumque vitiata est, praecipuè in fornice; et iam dudum prostrata iacuisset, nisi clausa esset nonnullis trabibus; nihilominus singulis diebus demonstrat signa ruinae, et multoties prae timore nemo audet ingredi intus. Hac vice monuit Archiep[iscop]us tam sacerdotes, quam populum, ne se periculo exponant, sed sacra celebrant in Altari ante Ecclesiam in Cemeterio aedificato.

Praeteritis annis Sacra Congregatio promissit, ut apparet literis eiusdem ad Archiep[iscop]um directis pro reparatione praedictae ad praesentem diem huius negotij nulla executio visa est.

In libro baptizandorum ab ultima generali visitatione, inuenit Archiepiscopus baptizatos infantes utriusque sexus n^0 43; coniugatos in facie Ecclesiae — n^0 17.

Mortuos munitos Sacramentis Ecclesiae, et infantes utriusque sexus no 34. Sepeliuntur fideles in Cemeterio circa Ecclesiam, pauci etiam in Ecclesia; Cemeterium clauditur muro circumcirca.

[280 v] Animae catholicorum utriusque sexus cum paruulis non transcendunt numerum 400. Populus Ecclesiam et Sacramenta frequentat. Homines sunt ferè omnes negotiatores, semper pauperculi sunt in notu peruagantes villas, et castella cum uno equo vel saltem duobus, ambulant cum maximo periculo vitae, ex quibus plures pereunt in itinere occisi.

Die 27 Septembris ante festum Sancti Michaelis Archangeli visitauit Archiep[iscop]us Ecclesiam Parochialem eiusdem Sancti Michaelis in Pago Klisurae. Apud eamdem Ecclesiam Minoritae Sancti Francisci de Obs[ervanti]a aedificarunt eleemosynis hinc inde collectis hostitum ampliorem primo.

Ecclesia est paruula sed capax pro illis paucis catholicis, habet unum Altare non consecratum, nec Ecclesia fuit consecrata: nam pauperculi Christiani annis plurimis ab hinc elapsis multas tribulationes passi sunt, nam per aliquot tempus, et domos proprias, possesionesque, et omnia quae habuerunt, relinquentes aufugerant, et vagantes per aliena Oppida, et pagos maxima sustinuerunt incommoda, et cum illis Ecclesia, cuius fores, et fenestras, similiter et hospitij schismatici conuicini de nocte venientes frangebant, auferentes cancella, et vectes ferreas, similiter et asseres, ac alia ligno, damnum facientes per uniuersum pagum.

Tandem eorum Spahi, sive Dominus videns quod fugientibus, seu sic vagentibus maiora in dies et sibi et suis subditis damna pullulabant, fecit eos iterum ad propria redire, et euersas resarcire domos, quibus venientibus etiam minoriatae ianuas, et fenestras Ecclesiae, et hospitij raedificare curam habuerunt.

Hic non conseruatur Sacramentum Eucharistae, non enim permittit paupertas et incommoditas loci, causa quoque quia locus est extra pagum, et potuisset accidere aliquod inconueniens, et Sacerdos solus manet cum uno famulo tantum.

[281 r] Nihil de supellectile Ecclesiastica habet, praeter unum calicem et Crucem parulam, Patenam fractam, Paramenta pauca, unam solam Albam, et duo Candelabra aeneae, Antipendia ex tella simplici, Mappae, et alia necessaria tenuissima.

Ex libris Archiep[iscop]o a Sacra Cong[regation]e missis, dedit unum Missale, et Euangelia cum Ep[isto]lis lingua Illyrica, seu Slauonica, necnon unum Rituale Romanum, in lingua latina.

Tempore ultimae visitationis et hic fecerat Archiep[iscop]-us Chrismam ideo omissit praed[ictu]m Confirmationis Sacramentum nunc, quia et pueri paucissimi sunt, et gradiores fuerunt confirmati, ut supra.

In hospito manet Fr. Antonius à Chiprouatio Ord[ini]s Minorum de Obser[vanti]a Missionarius, quem Sacra Cong[regati]o solita sua charitate sustentat annuatim; Nihil aliud habet Ecclesia haec praeter unum hortulum, et vineam paruam, quam Missionarius maximo sudore collit; non desunt et pauca accidentia eleemosynarum à catholicis, et aliquando praetereuntes ob deuotio-

nem Sancti Michaelis Archangeli Missas sibi celebrare faciunt.

Numerus catholicorum computandis omnibus utriusque sexus non excedunt n[umeru]m 140, plus minus, apud quos per aliquot tempus non manebat inter illos Missionarius praedictus ob causas prius notatas, his autem diebus manet continuo praed[ictu]s Pater cum uno famulo; veniunt quoque ad eum aliquot pueruli ex pago filuj catholicorum, quos docet legere, et scribere, ac sacro inseruire, quia clericum alium non habet. Missionarius Sacramenta administrat, verbum Dei iuxta possibilitatem annuntiat, et ea qua e sunt pastoris fideliter, et cum charitate praestat.

Missionarius supradictus ex quo residet baptizauit infantes no 16, Matrimonia celebrauit in facie Ecclesiae no 3. Mortuos munitos Sacramentis sepeliuit cum infantibus no 7.

In crastino postea, cum esset solemnitas eiusdem Sancti Michaelis Archangeli, celebrauit Archiep[iscop]us pontificaliter, erecto Altare ante Ecclesiam, nam pro Indulgentijs Plenarijs concessis visitantibus eodem die Ecclesiam praed[icta]m concursus fuit populi ab omnibus oppidis circumuicinis, et Ecclesia incapax. [281 v] habuitque Archiep[iscop]us concionem ad populum inter Missarum solemnia, proposito themate: „Videte ne contemnatis unum ex his pusilis etc", eodemque die poste vesperas reuersus est ad suam residentiam, quae distat ab hoc loco quartuor milliaribus.

Huic quoque Missionario terremotus Ragusinae Ciuitatis damnum intuit, sicut et caeteris veluti idem Archiep[iscop]us literis Sacram Congregationem certiorem reddit.

Per tam crebras relationes, quas inter triginta ferè annos ab Archiep[iscop]o Sardicensi, seu Sophiensi Sacra Congregatio habuit, poterit statum animarum Bulgariae et Valachiae dignoscere; sed quia diuersis temporibus diuerso fortassis ordine fuerunt descriptae; ultima tamen relatio, quam praefatus Archiep-[iscop]us anno 1663 Iulij 24 missit, sufficiens esset demonstrare breuiori modo omnia, ad quam se remittit.

Hic autem praeter locorum, et Ecclesiarum ordinem retro relatum, voluit Archiep[iscop]us quaedam communiter tangere, quae fortasse necessaria forent, ad obscuriora declaranda.

Regnum Bulgariae multas sub se prouintias comprehendit, Missiam scilicet, quae à Flumine vulgo Moraua, quam Ptolomeus Ciabrum, Herodotus, Cium appellant, usque ad mare Euxinum protrahitur, eamque partem occupat quae inter Istrum, seu Danubium, et Haemum montem extenditur. Traciamque usque ad Mesembriam, Daciam mediterraneam, Dardaniam, et Illyricum orientale, ut Spondanus in Epitomo Baronij testatur. Hi quoque

qui nunc oculis vident, et differentias prouintiarum discernunt, lucidius manifestara possunt omnia.

In uniuersas praefatas prouintias, quas olim (exigentibus peccatis, ut inquit Paulus Diaconus) Bulgara gens occupauerat, easque usque ad praesentem diem occupat, et possidet, quamuis sub alieno dominio; nullibi catholici Romani ritus reperiuntur, nisi in locis praedictis ab eodem Archiep[iscop]o descriptis; et etiam circa Nicopolim Paulianistae, nunc Archiep[iscop]o Acridano commendati, et [282 r] etiam in aliquibus locis Mercatores Ragusini eidem Archiep[iscop]o per Breue Ap[osto]licum commissis. Scupensem quoque Archiep[iscopat]um nonnulli Authores inter Bulgaros constituunt, et sub ipsius cura fortassis inter Bulgaros aliquis catholicus reperitur, alij tamen quibus ipse praeest, sunt in Seruia. Hos exceptos ubique per Bulgariam Schismatici sunt graeci ritus, quorum numerus est infinitus, habentque suos Metropolitas, Ep[iscop]os, Archimandritas, Monachos, et Sacerdotes saeculares, omnes contrarissimos latino nomini, imitantes Graecos, quibus in fide subduntur, familiares enim eis sunt, de quibus dicitur, inuident non nostris solum, verum etiam suis; quos reducere ad fidem catholicam, siue ad gremium Ecclesiae catholicae, necessaria erit Diuina potentia; gens durae cervicis est, et rudis, quorum pastores ferè caeci sunt omnes, et duces caecorum. Scholas nullas habent; qui legere sciunt expedite, connumerantur inter doctores, omnes isti Bulgari Slauonice Diuina celebrant caracteribus Cyrilianis libros impressos habent et manuscriptos, ritu tamen graeco. Rarissime Ecclesiae frequentant, rarius Sacramenta; confitentur vel semel in vita, vel nunquam. Celebrantes dies solemniores, ad Ecclesiam differunt panes, Carnes, vinum et alia comestibilia, ibique bibentes pro Dei gloria, et Sanctorum, inebriantur et non raro scandala excitant; uniuersum fundamentum omnium schismaticorum, praecipiè Bulgarorum in potu, esuque consistit; sunt enim auditur dicere, ex illa generatione quorum Deus venter est etc.

Reliquiae Sanctorum nullibi reperiuntur in Ecclesijs catholicorum. Sophiae seu Sardicae conseruant schismatici cadaver integrum sine capite, et dicunt quod sit cuiusdam Regis à fille decapitati, nunquam tamen auditum fuit aliquod miraculum ab eo perpetratum, nec apud nos reperitur ab Ecclesia approbata fuisse illius Sanctitas. Schismatici eius festum celebarant die IV Octobris iuxta vetus Calendarium. Archiep[iscop]us tamen nec approbat, nec damnat eius Sanctitatem, dummodo decollatus sit tempore schismatis, relinquit tamen iudicio Ecclesiae: [282 v] vidit semel Archiep[iscop]us apud illorum Metropolitam vitam

illuis manuscriptam sclauonicè caracteribus Cyrillianis, cuius geneologiam trahebant ex Magni Constantini familia, et non habuit tempus perlegendi eius vitam, et finem.

Monasteria Monacharum seu Monialium nulla apud Catholicos, quia nec clausuram Turca pateretur. Apud Schismaticos reperiuntur Moniales, sed raro, et illae aliquando iuuentutem mundo consecrarunt, deinde senectutem consecrant Deo: mulla earum scit legere, neque preces horarias recitare, nisi globulos vertere, et Kyrie eleison proferre; solae, vel in proprijs Domibus habitant per Walachiam habent in aliquibus lori hospitia et habitant duae vel tres simul, tota tamen die videntur cursitare hinc inde per vicos, et plateas, nec pudet illas aliquando in publicas tabernas intrare, et bibere cum nebulonibus.

In Dioscesi, et in Administrationè Archiep[iscop]i in Ecclesijs catholicorum sibi subiectis, superius per ordinem descriptis, Beneficia nulla reperiuntur, nullae capellae cum aliqua celebratione, seu onera perpetua, vel temporalia.

Chiprouatij, Xelezna, et Copilouatij apud Ecclesias Parochiales habent f[rat]res Min[ores] de Obs[ervanti]a sua Monasteria, seu Hospitia sine clausura tamen, faciliterque clauderentur, sed Turca non permittit circa Ecclesias, vel Monasteria novas aedificationes erigere. Ipsimet religiosi sunt Parochi, ut superrius dictum est; viuunt ex contributionibus, et eleemosinis parochialibus.

Religiosos praed[icto]s introduxit primus Ep[iscop]us Sardicensis à Clemente VIII creatus ad petitionem catholicorum harum partium; ipse enim fuit assumptus ex eadem religione quia, necessitas, et populus sic expostulabant. Antequam catholici praedicti Ep[iscop]um habere caeperunt proprius, magno sudore sibi Parochos, siue saeculares, siue Regulares procurabant; et discedente, vel decedente aliquo eorum longo tempore manebant sine Parocho, vel aliquando inter tot catholicos reperiebatur unus solus. Missas, ut relatum habemus à [283 r] parentibus, vix diebus solemnioribus audiebant: multa quoque spiritualia damna fideles absque copia Sacerdotum tolerabant. Quibus consideratis, supplices scripserunt literas Sanctissimo q[uonda]m Clementi VIII sanctae mem[oriae] et ab eo sibi Ep[iscop]um expostulant; iustas eorum preces eius Beatitudo exaudiuit, et q[uonda]m fratrem Petrum Salinatum Bosnen[sem] Ord[ini]s Min[orum] de Obs[ervanti]a ab eis nominatim petitum, prius Visitatorem Ap[osto]licum per Bulgariam missit, ac postmodum eumdem Ep[iscop]um ad titulum Sardicen[sem] seu Sophien[sem] Ecclesiae ordinauit, qui à fidelibus tanquam Angelus de caelo missus re-

ceptus est. Ipse vero nonnullos religiosos sui Ordinis ex diuersis prouintijs secum in Bulgariam duxit, residentiamque sibi chiprouatij tanquam in primo loco elegit, quia ab eis tanquam principalioribus a Sancta Sede Ep[iscop]us expostulatus fuit, apud quos sibi, et suis fr[atr]ibus prius hospitium penes Ecclesiam Parochialem aedificauit, nam ante eius aduentum erat domus Parochialis procul ab Ecclesia. Post haec Copilouatij, et Xeleznae idem religiosis Ecclesias Parochiales inhabitandas, et administrandas tradidit: ad Religionem quoque nonnullos iuuenes eiusdem loci, et ex conuicinis admissit, quos instruebat, et ad Sacerdotium suo tempore promouebat, de quorum numero, et ipsemet Arciep[iscop]us est, et eius Antecessor fuit: et non post multos annos aperuit Deus ianuam baptismi etiam Paulianistis medianto praedicto Episcopo, Religiosis sui Ord[ini]s et Catholicis, qui Epis[cop]um ad se venire, ab Apostolica Sede missum, fecerunt. Ipsimet Ep[iscop]us dum vixit fr[atr]es, quos in dies augebat, et alios, quos aliunde aduocabat, non modo ut Parochos, sed etiam ut regulares regebat, ipse enim cum eis in comuni viuebat, contributiones Parochiales, omnesque aliae eleemosynas recipiebat, fr[atr]esque subditos alebat, eisque necessaria ministrabat: haec sunt principia, seu introductio religiosorum Minoris Obs[ervanti]ae in Bulgariam etc.

Post mortem huius Ep[iscop]i creatus fuit Fr. Elias Marini à Chiprouatio Ep[iscop]us Sophiensis eiusdem Ordinis. Hic consensu populi fecit erigere Custodiam Bulgariae et Valachiae, sub Urbano VIII piae mem[ori]ae et anno 1625 et 6 primum creat Custodem, et officiales iuxta eorum Regulam et Constitutiones et usque ad hoc tempus [283 v] Ep[iscop]i praedicti regebant religiosos, atque ad habitum et professionem admittebant, contributiones et omnes eleemosynas Parochialium Ecclesiarum recipeiebant, victumque, et vestitum regularibus prouidebant, ut dictum est. Et post aliquos annos erectionis Custodiae Ep[iscop]us renuntianit omnia in manibus praedictorum fratrum, nihil sibi ex parochialibus reseruans praeter Mensem communem, quam cum eis in Monasterio habet, resignationemque praedictam in scriptis praed[icti]s religiosis dedit, quae literis Cyrilianis fuit scripta et postea italicè translata.

Cuius teneor talis est:

Frat'Elia Marini per la Diuina, et della S[an]ta Sede Ap[osto]lica gratia Vescouo di Soffia Prottettore delli Min[ori] Oss[ervan]ti di Bulgaria, et Inquisitore di S[anto] Offitio instituto per Bulgaria, e Velachia: à tutti n[ost]ri figlioli in Cris-

to fratti Min[ori] della medesima Oss[ervan]za salute, et Paterna beneditione.

Essendo figlioli miei la vostra volontà, et di cotesto popolo Christiano, che io leui la mano, et lasci che voi fra di voi vi gouerniate, et riceuiate le solite limosine Parochiali, et altre contributioni, et che habiate cura di vestir li fratti, nutrirgli, et mandarli de loco ad locum, et proueder altri bisogni della vostra, et n[ost]ra Religione, et esercitar questo liberamente. Io dunque come vostro Patre commune, et delli Cristiani, che desidero ogni bene, pace, honore, e gloria di tutti, concedo a voi l'auttorità, e consegno ogni cosa nelle vostre mani, e sopra le vostre conscienzo, et che io da qui inanzi non me ingerisca à riceuer dette limosine, ne meno in altro gouerno commune: ma che il vostro Custode, ne habbia cura di tutto questo. Et io quanto si aspetierà alla mia persona, per la gloria et honor die Dio, non mancarò della parte mia, m'attenderò sempre come vostro vero Padre, e Prottetore e voi che siate oblegati à gouernarme; et honorarme come vostro Padre. Et Iddio, e la Madonna Sanctissima e glorioso San Francesco vi diano la sua santa gratia, et qui me raccomando alle v[ost]re sante orationi. Datum in Chiprouaz li 21 di luglio 1630.

Frat'Elia Marini Vescovo di Soffia etc. m. p.

Locis + Sigilli.

[284 r] Archiep[iscop]us his quoque temporibus apud eosdem fratres Chiprouatij residet, ut suo loco dictum est. Guardiani autem curam omnium habent, eleemosinas ipsi recipiunt, bona mobilia, et immobilia administrant, singulisque annis de acceptis, et datis rationem reddunt. Procuratores, seu Syndicos non habent, esset enim sancta, ac salubris institutio; sed catholici multum sunt oppressi, nemo enim tot labores sustinere poterit, quia unusquisque solicitus est sua curare ac tributa et alias quotidianas exactiones suo sudore acquirere, suisque Dominis soluere.

Residentiam ab antecessore Monasterio annexam, et aedificatam Archiep[iscop]us annis praeteritas suis sumptibus tantis per ampliauit, ibidem residens habet ex Monasterio Clericum, et famulum, quam propria pecunia conducit: a Monasterio faenum pro equis haben, hordeum vero, sieu auenam, vestes, calceamente, libros, papirum, et alia necessaria linea, et lanea usque ad lectulum ex proprio sibi parat.

Ab Ecclesijs Parochilibus nihil aliud habet, nisi his tribus

Ecclesijs unum aureum in Paschate, et multoties etiam hoc cum silentio praetermittitur: et quando per annum occurit ipsi in aliquo loco celebrare festis diebus, habet cum fratribus Mensam: contributiones vero, seu offerta à populo infra Missam oblata Guardiani accipiunt. Sustinet tamen multa Archiep[iscop]us ad conseruandam pacem inter infideles, et schismaticos: necessarium enim est ei Periclem sequi, cum Ep[iscopa]tus sit opus arduum; non enim habet propriam familiam, habitans tamen cum regularibus multorum sustinet opiniones, mutationes superiorum, officialium, sacerdotum, et Clericorum inter quos diuersas voluntates, diuersi mores, diuersae administrationes, diuersaque imperia: unde multoties nascitur comtemptus dignitatis Ecclesiasticae, praecipuè inter insanos.

Archiep[iscop]us item praeter generalem visitationem viciniores catholicos crebrius frequentat, et ubicumque reperitur sive in propria residentia, sive extra, singulis celebrat diebus, solemnioribus festis concionatur inter Missarum solemnia, Sacramenta debitis temporibus administrat, vocatus defunctos ad sepulturam associat, ac pro ipsis celebrat, a quibus aliquando eleemosjnam recipit, etiam non vocatus et pauperibus charitatis huiusmodi officium praestat, his enim deuotus populus consolatur. Infirmos quoque vocatus visitat, consolat, eisque Indulgentias plenarias in mortis [284 v] articulo indulto Ap[osto]lico, impartitur, et ad bene moriendum iuxta sibi à Domino datum inducit. Saepius pro consolatione populi, vesperas, et Missas absque Pontificalibus etiam decantat, Euangeliumque lingua vernacula exponit: Et aliquando fideles pro eorum deuotione ab eo ad intentionem ipsorum Missae Sacrificium celebrari exoptant. Omnia haec Archiep[iscop]us narrauit, non ut sibi aliquam laudem attribuat, quod absit, sed untequaque Deo ter Omripotens M[...] maior gloria, et fidelibus Spiritualis consolatio augeatur.

Hic autem pro coronide Archiep[iscop]us praedictus cum omnibus suae curae commissis tam Ecclesiasticis, quam saecularibus catholicis, deuotissimus, et obedientissimus S[anctae] M[...] E[cclesiae] R[omanae] Sanctissimo ac Beatissimo Patri, et Domino Domino Clementi IX, Pontifici Op[timo] Maximo prouolutus in terra sacros deosculatur pedes, eiusque Clementiam, ac benedictionem sibi, et suis maxima cum devotione expostulat: Clemens enim VIII sua Clementia primum Ep[iscop]um catholicum post tot saecula Sardicae creavit, ut visum est, quam in principio nascentis Ecclesiae S. Clemens, qui postea tertius post Petrum Romanus Pontifex fuit fundauit. Teste Dorotheo in vita Prophetarum et Ap[osto]lorum, Petrus de Natalibus, Ep[iscop]-

us Exquilinus, Sixtus Senensis in Biblioth[eca] Sancta, Io[annes] T[o]mc[o] E[pisco]po in vita S. Triphoniae. Urbanus postea VIII eiusdem Ecclesiae antiquam dignitatem restituit, Modernumque Archiep[iscop]um Metropolitica dignitate sublimauit. Hunc tandem Clemens IX suam erga paraedictum humillimum Archiep[iscop]um et pleben catholicam tyrannica oppressos Clementiam et pietatem ostendat, ipse enim se et omnia sua tam hic scripta, suam alia Sanctae Sedis Ap[osto]licae sua tam hic scripta, suam alia Sanctae Sedis Ap[osto]licae submittit, eiusque caensurae subijiçitur.

E[minentissi]mosque ac R[everendi]ssi]mos Patres Sacrae Cong[regationis] de fide prop[agand]a humilissimis precibus interpellat, ut ipsum tamquam membrum ab eadem dependentem benignis aspiciant oculis. Datum Chiprouatij in Archiep[iscopepa]li residentia apud Sanctem Mariam Assumptam Die XV Nouembris, Anno MDCLXVII.

Ita est, fr[ater] Petrus Deodatus Archiep[iscop]us Sardicensis Sophiensis nuncupatus, Daciae et Traciae Administrator et Valachiae Transalpinae Ap[osto]licus Vicarius, m. p.

Чипровци, 15 ноември 1667 г.

Сиятелни и високопреподобни отци
и най-уважаеми господа,

Изминаха вече тридесет години, сиятелни отци, откакто от блажено почиващия и със свята памет светейшц господин Урбан VIII бе издигнат долуподписаният архиепископ, без негова заслуга, първоначално начело на епископията на Галиполската църква[1] в Тракия и от същия светейши и от Свещената конгрегация за разпространение на вярата даден като помощник на софийския епископ с право за наследяване и посветен. После, като почина неговият предшественик, подир няколко дена той го наследи на неговото място с апостолическа грамота. И след завършека на първия синод на епархията[2] той лично донесе в Рим доклад за църквите[3], поверени на неговите грижи, и представи доклада ведно [с решенията на] Синода на сиятелните отци на същата Свещена конгрегация. Подир това поднесе на същите отци молба, в която изложи, че неговата сардикийска или софийска църква от стари времена е била и е митрополитска и архиепископска и че на него и на неговите предшественици е била поверена поради незнанието като епископска. Свещената конгрегация от своя страна представи молбата на светейшия, който пък върна каза-

ното дело на Консисториалната конгрегация[4], където въпросът бе прилежно проучен и с други потвърждения на мнозина, и то влиятелни автори, бе одобрен. Накрая като стана известна истината, светейшият повиши и възвеличи нейната незначителност до достойнството на митрополитска и архиепископска. Всички тези неща се намират описани по-обширно в архивата на същата Свещена конгрегация за разпространение на вярата, която след Бога бе причина за възстановяването на първоначалното достойнство на споменатата църква.

И в онова време неведнъж, а много често архиепископът е правил всеобщо пастирско посещение, като е посещавал не само същата сардикийска църква, наречена софийска, но така също и други поверени нему от апостолическото селище, проявявайки качествата на пастира, знаейки, че сред пастирските грижи на първо място стои личното посещение на епископите, чието присъствие носи на овцете Христови най-голяма полза. За тези посещения и за състоянието на своите църкви архиепископът е изпращал доклади до сиятелните отци, винаги собственоръчно написани, скрепени с неговия печат. Копия от тях до ден днешен се пазят в канцеларията на същата Свещена конгрегация. Последния доклад той изпрати през годината 1663 на 24 юли[5], в който доволно изложи както състоянието на църквите, така и това на душите, подчинени на неговата грижа. И понеже тази година отново извърши лично генерално посещение, сметна за добре да го опише, доколкото е възможно накратко, и въпреки своята старост да го предаде със собствените си ръце на сиятелните отци, както следва.

Тази година 1667, като завършиха постите, като бяха осветени светите масла и бяха чествани тържествено Великденските празници, архиепископът първо пристъпи към посещението на областта Влахия, като взе със себе си един от отците на кустодията и един слуга, като вторият беше с кон. И като мина на втория ден Дунава с няколко търговци католици, влезе в гореспоменатата област. Там после на третия ден отслужи литургия за себе си и за своите спътници католици на празника на свети [велико]мъченик Георги на широко и открито поле, върху олтар, нагласен от дървета. После продължи пътя.

Архиепископът пристигна на 24 април в едно село, наречено Комани[6], недалеч от град Каракал[7], където намери немалко католици, бързащи за пазара, който щеше да се състои идната сряда в града. От тях почти двадесет души не се бяха завръщали при своите за Великден. По тази причина ар-

хиепископът остана два дена и в една частна къща, в която бяха го завели на празника свети Марко; той отслужи литургия и всички ония католици, пречистени първо чрез тайнството покаяние, нахрани със светото причастие. Там преди литургията измоли литаниите според обичая на Светата римска църква за голяма утеха на католиците. Тези церемонии наблюдаваха със свалени шапки някои присъстващи власи схизматици. Тук католиците се отнесоха много любезно с него и на третия ден го изпратиха.

На 26 април архиепископът дойде в град Руши[8], където в четвъртък се събира на пазара немалко множество мъже. Между тях той намери и някои от своите католици, на които един от отците от кустодията на Великден бе раздал тайнствата и на същите в продължение на три дни отслужва литургии. Архиепископът намери там един младеж търговец от Чипровец и отличен католик, тежко заболял; като узна това, архиепископът повика другаря му и веднага посети болния и се погрижи за спасението му. Младежът, като го видя, започна да се моли да бъде върнат по-скоро вкъщи. Архиепископът, виждайки неговото голямо желание, помоли някои от католиците, които присъстваха [да му помогнат]. Нареди първом да изповяда греховете си на свещеника и, като го положиха на кола, отидоха. Другите католици този ден останаха с владиката и на другия ден го изпратиха.

На 28-и от същия месец април архиепископът пристигна заедно със своите в Букурещ, където през тези дни пребиваваше князът[9], и там до църквата на католиците се приюти в малка къщичка, защото предишните години всичко бе изгорено от турците и татарите. Тук не намери никого. На свечеряване дойдоха двама или трима от католиците, които се намираха тук, и го поздравиха; от тях обаче не получи никаква помощ, понеже и те са чужденци и в чужда страна, живеят сред схизматици. Бог обаче, който се грижи за всички, макар и недостойни, не отсъстваше. Някой си Баро, влах и схизматик, с длъжност подсекретар, на служба недалеч от католическата църква, като чу за пристигането на архиепископа, изпрати за вечеря хляб, вино и парче риба.

На другия ден, който беше неделя, ония малцина католици се събраха да присъстват на литургията и подир това дойдоха [при владиката] и с голяма болка започнаха да казват: „Твърде много се радваме на Ваше Високопреподобие и най-голяма утеха ни донесе Вашето присъствие: едно само нещо не ни се нрави, че сегашният княз не гледа с добри очи на

нашата католическа религия и нашите свещеници.“ Архиепископът им отговори: „Преблаги чеда, не дойдох тук, за да посетя княза, с когото нямам никакви връзки, а католиците, които се намират из областта; възпитанието обаче не позволява да си заминем, без да поздравим княза. Затова ще се погрижим да отидем при него, за да изразим, както [правехме] на неговите предшественици, почитта си. Ако той откаже, вината няма да бъде наша; ако пък пожелае да ни повика, не ще отидем с празни ръце. Ще се погрижим да му поднесем някои малки религиозни предмети, които не са за презиране и които сме взели от Рим за тази цел. Не се измъчвайте, Бог ще защити своята чест.“

Междувременно за пристигането на архиепископа бе известено на някои барони, които го познаваха, а те съобщили на княза. На следващия ден пристигнаха придворни и казаха: „Негово високопревъзходителство князът чу за Вашето пристигане, ето защо към двадесетия час, Ваше високопреподобие, погрижете се да дойдете, понеже тогава на спокойствие ще бъде по-удобно да се разговаря с Негово превъзходителство княза.“ В уречения час архиепископът отиде със своите в крепостта, където, приет любезно от длъжностните лица, бе въведен след това при княза, който, като го видя, стана, весело подаде дясната си ръка, покани го да седне до себе си, където бароните, които присъстваха, особено ония, които го познаваха, му целунаха ръка. След кратък разговор с княза архиепископът му поднесе икона на [блажената] Дева Мария с младенеца Исус в ръцете, рисувана в Рим върху бронз и украсена наоколо, и зърна за молитва или броеница с немалка стойност. Князът първо набожно целуна иконата и я постави до себе си, а кехлибарените зърна, които държеше в ръцете си по-преди, веднага остави и прие тези, които архиепископът му подари. На малкия син той подари малки икончици от разпятието и Дева Мария върху пергамент. Поднесе после италиански ръкавици и зърна нанизани на сребърна тел, и каза: „Тези неща нека Ваше Височество даде на Нейно високопревъзходителство господарската съпруга.“ А князът обърнат към великия кубикуларий[10] каза: „Отиди с Негово високопреподобие при господарката.“ И онзи го заведе при нея. А тя, изправяйки се пред дивана, върху който седеше, изчака неговото идване. Архиепископът ѝ поднесе споменатите предмети. Тя говореше на гръцки и изказа благодарности. Архиепископът се завърна при княза, който със своята доброта заповяда веднага да се дава на архиепископа и не-

говите другари храна от двореца, т. е. хляб, вино, месо, свещи и други неща.

Съпругата на княза е католичка, родена в Пера, където, както казват, католиците се женят за гъркини, а гърците се женят за католички. Тази води съпруг грък и следва обреда на съпруга си, но имаше при себе си двама католици, нейни сроднници, които посещават нашата църква. Не бе възможно да се говори с нея за религия.

Освен това, което се изпращаше на архиепископа и неговите от двореца, някои от бароните също пращаха живи агнета, хляб и вино, на тях архиепископът от благодарност даваше броеници и икони на светци на хартия. Въпреки че бяха схизматици, те ги приемаха с най-голяма набожност. И техният митрополит не пропусна да изпрати някои дреболии за ядене, на него архиепископът даде икони с разпятието и броеници.

Беше навечерието на свети [велико]мъченик Георги според стария календар и когато архиепископът отиде при княза, беше почти вечерен час. Те честват много тържествено празника на мъченика. Князът бе поканен на вечерня в храма, намиращ се в двореца, до жилищните сгради. Ставайки, князът покани архиепископа на вечерня, като той вървеше със сенаторите, а архиепископът с митрополита. Дадоха му място отдясно на митрополита. Като завършци вечернята, сбогувайки се с всички, той се завърна в квартирата си.

На другия ден според календара на римската църква беше празникът „Намиране на светия кръст". Беше вече време за отслужване на литургия, когато от двореца дойдоха пратеници и казаха: „Днес Негово високопревъзходителство князът ще отиде с шествие в манастира „Свети Георги", там ще има служба. Това е главен празник за княза, поради което той моли високопреподобния архиепископ да дойде, като носи със себе си епископските одежди, защото ще върви на шествието с нашия митрополит." Но докато се приготовляваха необходимите неща и [архиепископът] се отправи до крепостта, шествието вече беше започнало, а междувременно архиепископът влезе в храма на двореца и подир това се завърна в своята църква, отслужи литургията и като я завърши, отново дойдоха придворни да му кажат, че високопревъзходителният княз вика архиепископа в манастира на обяд в чест на свети Георги [заедно] с митрополита и владиците, сенаторите и всички аристократи.

Тогава архиепископът отиде в манастира със своите и за-

вари княза да излиза от храма, и наоколо имаше огромно множество народ и войници със знамена, и се чуваше силен шум от тръби, свирки, тимпани и други инструменти според обичая на областта. Когато князът излизаше, архиепископът го поздрави, а той на влашки му каза: „Защо твое високопреподобно отчество не дойде на шествието и на литургията?“ Архиепископът отговори: „Ваше Високопревъзходителство, не бяхме повикани навреме за шествието. Когато дойдохме до крепостта, шествието вече напредваше, а ние не бяхме извършили службата, и като се върнахме в църквата, отслужихме литургията, понеже по новия календар имаме празник „Намиране на светия кръст“. Князът отговори: „Добре си направил, високопреподобни, а сега да отидем поне на обед.“

Влезе с него и го постави до своя митрополит над всички сенатори и от храните, които имаше пред себе си, собственоръчно обслужваше архиепископа.

После взеха чашите и започнаха да пият в чест на Бога и светците и за здравето на княза. Князът обаче освободи архиепископа от това, което не стори със своя митрополит: „Ти, високопреподобни отче, не си свикнал да пиеш по обичая на власите.“ — и нареди на ония, които присъстваха и прислужваха да не безпокоят архиепископа. Тогава архиепископът каза на княза: „Ако Ваше Височество не ми беше направил друго благодеяние, би било достатъчно това, че ме освободихте от чашите. Навсякъде ще преповтарям това благодеяние.“ — След малко князът стана от трапезата и обърнат към архиепископа каза: „Признателен съм за идването Ви, високопреподобни отче.“ И излезе, и с излизането на княза всички излязоха.

Архиепископът остана в Букурещ петнадесет дена и на празника „Намирането на светия кръст“ по стар стил бе извършена песенна понтификална служба в църквата на католиците, където се събраха освен католиците много монаси или калугери, мирски свещеници и власи и наблюдаваха обреда и церемониите на нашата църква. Като завърши литургията, дойде дяконът на митрополита и други монаси и целуваха ръката на архиепископа, и питаха защо дяконът и поддяконът и другите служители не се причестяват с архиепископа. На тях бе отговорено, че и те са свещеници, че същия ден бяха служили и са приели причастието, че при нас служи не само един, а всички свещеници не са възпрепятствани да служат. И те се чудеха.

Църквата на католиците в този град е разположена неда-

леч от крепостта, построена е засводено от тухли; [тя е] малка и тясна, достатъчна обаче за тези, които влизат. Католиците в този град са двама или трима, задомени, и те са пришълци, имат жени схизматички с голяма вреда за душите на децата, защото, като починат родителите, както се случва, майките обръщат към своя обред синовете и дъщерите [си] и те стават схизматици. Има и други католици — войници или търговци, чийто брой не надминава 15, а нашата църква посещават и някои от арменските търговци. Трима от придворните са католици. Един от тях беше от потомците на благородническото семейство Д'Ория, които в старо време останаха в Пера, на Византийския рог, по име Антоний Д'Ория. Той беше виночерпец на княза. Той пращаше от двореца свещи за отслужване на литургията.

Споменатата църква е посветена на Възнесение Богородично. Има един олтар, не е осветена. Отците донесоха една икона на Богородица без всякаква украса от църквата в Къмпулунг. Няма никаква църковна покъщнина. Когато идват свещеници от Търговище за отслужването на литургията, носят всичко със себе си. [Църквата е] оградена с дървени колове. Предишните години бе изгорена от татарите и сега е покрита със слама. Има една дървена къща, покрита отгоре от кори на липа. Виночерпецът обеща на архиепископа да направи покрива с дъски.

Архиепископът миропомаза един младеж от двореца на име Стефан, католик хърватин, на когото кръстник бе Павел Симеонов. Никога не липсват пътници, търговци и други, които идват в двореца по работа.

Църквата няма никакъв имот или доход. С малко пари, четиридесет, петдесет империала би могло да се закупи едно лозе с известна стойност за издръжката на свещеника.

При княза имаше един лекар, грък по народност, когото архиепископът забеляза в двореца, но никога не говори с него. Някои от приятелите разказваха, че той има най-лош език. Никога не престава, казваха, да лае против папата и против латинците[11]. Той знаеше да чете арабски и беше научил медицината при арабите, знаеше гръцки и донякъде латински. Не беше голям лекар, но князът го държеше заради митрополита на Адрианопол[12], който го беше препоръчал на княза; митрополитът беше извършил големи услуги в полза на неговото княжество, [застъпвайки се] пред Османската порта.

Когато видя, че князът и сенаторите се отнасят към архиепископа с уважение, изпълнен с яд, той го хулеше пред дворе-

ца по най-лош начин. Князът, като чу тези неща, му каза в присъствието на всички: „Слушам, че ти говориш много неща против латинците. Ето тук е латинският архиепископ, ще го повикам рано сутринта и тук ще спориш публично с него и аз ще видя какво знаеш."

Онзи лекар, както казваха, имал в някаква книжка разни глупости, написани на гръцки език, които четял и карал придворните да се смеят.

Тези неща се чуха из двореца, дойде един от католиците и разказа всичко на архиепископа, а когато разказваше, присъстваха други трима свещеници. Архиепископът отговори: „Ако Негово високопревъзходителство князът пожелае да ме повика, ще отида драговолно. Не съм аз прочее този, който ще говори с него, а духът на нашия Отец ще даде за своя слава и защита на своята църква думи с голяма сила. Само едно не ми се харесва, казваше архиепископът, защото оня не знае влашки, славянски още по-малко, аз пък не зная гръцки, ще бъде необходимо да говорим на латински и кой ще бъде съдията, който да съди между нас? Но все пак готов съм, когато и да бъда повикан."

Тогава един от отците на архиепископа, отец Антоний от Чипровци, който неотдавна се беше завърнал от следване, понеже беше завършил богословие в Арачелитския манастир в Рим[13] и беше обявен там за лектор по свещено богословие, каза по италиански на оня, който разказа горните неща, понеже и той говореше италиански: „Господине, не се тревожете никак, ако господин князът би поискал да повика нашия монсеньор архиепископа да спори с този негов лекар. Аз се наемам (макар да не съм достоен да нося книгите на моя архиепископ) да отговарям на оня и да разговарям с него и дано Бог пожелае да бъдем повикани." Онзи католик остана утешен и се завърна в крепостта.

Следващия ден много рано архиепископът измоли часослова със своите, подир това отслужи литургията на Свети дух с най-голямо възможно смирение и подготвен чакаше със своите. Никой обаче не се яви да го повика, нито после се спомена за това. Дочу се само, че князът е казал на лекаря: „Много лаеш и неразсъдливо мърмориш, благодари обаче, че тук има твърде малко латинци, защото ако беше в Константинопол, положително вече отдавна щеше да спиш затворен между четири стени."

След като прекара две седмици в Букурещ архиепископът отиде при княза и му благодари за получените благодеяния.

А той, отговаряйки, каза: „Защо Ваше Високопреподобие не остана поне два или три месеца с нас?“ На това архиепископът отговори: „От дън душа благодаря, всемилостиви княже, но съм загрижен да посетя и другите църкви и затова необходимо е да си отида.“ И препоръча [архиепископът] на него и на сенаторите както църквите, така и свещениците и католиците, които се намират в областта. Накрая, казвайки сбогом на всички, [архиепископът] излезе и вече беше на прага на столовата и князът повика кубикулария, който го поведе със сребърен жезъл и говореше на гръцки с него. Обърна се кубикуларият и каза на архиепископа: „Негово високопревъзходителство князът има желание Ваше Високопреподобие да отиде при Нейно превъзходителство княгинята.“ Архиепископът се завърна и влезе със същия кубикуларий при нея, благодари ѝ и благослови нея и сина ѝ, пожела им благополучие и щастие, а тя и всички нейни придворни стояха изправени и не пожелаха да седнат до излизането на архиепископа. Той се обърна отново към княза, сбогува се с него, сенаторите и другите служители и се завърна в квартирата си.

Към залез слънце дойде един от католиците господин Петър Силвестри Перотус, възрастен човек, и даде на архиепископа запечатани 20 леона и една сребърна чаша от десет унции и покривка за чашата с думите: „Тези подаръци изпраща Нейно превъзходителство госпожа княгинята и препоръчва себе си и сина си на Вашите молитви.“ Архиепископът благодари и отпрати човека. След него по-късно дойде втори човек, придаден към гардероба, грък по народност, и подари от страна на княза 40 леона, девет лакти копринен плат, 5 лакти платно с ярък цвят. Архиепископът благодари от все сърце. Нещата не бяха от голяма стойност, но за нас и другите беше от голямо значение фактът, че се даваха от княз схизматик. С тази чест князът възнагради архиепископа, докато малко по-рано го преставяха като враг на католиците и особено на монасите. Тези неща не се разказват, за да се препише слава на архиепископа, каквато той не заслужава, да пази Бог, но на Бога, от когото произлизат всички добри неща, и на Светата римска църква, заради която на нейните прелати и чуждите хора показват весело лице.

Архиепископът разказа тези неща не без причина, застави го безсъвестната душа на някои, които и при най-малкия благоприятен случай показват на различни места своето зложелателство. Така миналата година не се знае кой бе уведомил апостолическия нунций във Виена, че архиепископът бил за-

хвърлил зад гърба си прочутите църкви във Влахия, и то поради това, че сегашният княз не бил щедър, нито раздавал подаръци като своите предшественици. Положително са примрели подобни хора, които разгадаваха тайни намерения като дървени кули. Ето и този княз бе щедър с архиепископа и благороден както и другите. Архиепископът изостави лично за известно време тази област не поради такава причина (макар да я беше посетил чрез монашеско лице от своето обкръжение, съгласно разпореждането на каноните, както показва неговият последен доклад, изпратен на сиятелните отци на 24 юли 1663 г.), а поради внезапно избухналите войни на турците и татарите[14] и разоряването на областите, както е известно на целия свят. [Архиепископът] би казал и друга причина, която запазва сега за себе си, но запитан в подходящо време от настоятелите, ще открие, както е отбелязал [това] в други писма.

Също било прибавено и още нещо на апостолическия нунций за прославените църкви във Влахия, както бе споменато. Затова архиепископът показва не само тук, но и в много други доклади тази най-голяма известност на църквите във Влахия, кой и какви и колко са, кой народ е там, колко души са католици и какво е тяхното великолепие. Архиепископът каза за онова, което те бяха някога, и казва какво са сега, нито смее да прибавя или да намалява, а като верен служител е длъжен да съобщава верните и сигурните неща. Ако някой желае епископската длъжност, желае добро нещо, но желанието и искането на всеки е всички дела да бъдат честни, истински и не в ущърб на ближния. Приключваме с Панония[15]: „Случаят, казва, ни предлага за кои неща бива да се плаче, не за телесните недъзи или нещастията, за смъртта на родителите или децата, а за непознаването на истината и за нашето заслепение."

След като завърши в Букурещ каквото имаше да върши, на втория ден след като се раздели с княза, който беше 17 май, архиепископът пристигна в Търговище и се настани на квартира в манастира. Търговище някога е бил голям град и седалище на князете, в който имаше крепост не за пренебрегване, храмове, манастири, седалището на схизматичния митрополит, той е един в цялата област и има двама подчинени владици. Не се среща в старите каталози. Неговият храм или митрополия, както казват, е посветен на Възнесение Господне. Всички тези неща изгоряха заедно с града и крепостта. Митрополитът възстанови своята митрополия. Виждат се из

църквите икони на светци — покъсани, ожулени и твърде много деформирани.

В този град няма нито един католик от римски обред, само случайно идва някой, когато има пазар. Има една единствена католическа църква в чест на свети Франциск, манастир или по-скоро къща приют на братята минорити обсерванти от българската кустодия. Всичко това изгоря. Отец Гавриил от Чипровци[16], тамошен настоятел, поправи къщата доколкото можа, а църквата още е без покрив, без врати, пълна с храсти. Служат в сакристията под камбанарията. Църковна покъщнина няма никаква, освен една чаша за литургия, малко и покъсани одежди, калъпът за причастие е много неподходящ. В манастира или къщата остават двама свещеници обсерванти, а понякога един. Имат шест или седем подчинени, които прислужват в манастира, обработват лозята и вършат други необходими неща. Нямат нищо друго освен лозята, откъдето монасите изкарват прехраната си. Имаха старо място за мелница и същият отец Гавриил, сегашен настоятел, се погрижи да построи мелница, но и до ден днешен тя си остава недовършена, защото един схизматик от околните села се противопоставя и забранява. По въпроса още има висящ спор в съда. Архиепископът помоли княза и сенаторите по този въпрос, които обещаваха работата да бъде разрешена в полза на манастира, но след заминаването на архиепископа не се знае какво ще стане. Огънят унищожи камбаните или може би бяха откраднати.

От Търговище архиепископът се отправи след няколко дни към Къмпулунг, където пристигна на втория ден под непрекъснатия порой на обилен дъжд. Беше преди пладне, когато бе приет с шествие от енорийския свещеник и католическия народ при биенето на камбаните. Отслужи веднага литургия и като благослови народа с митра, мантия и пастирския жезъл, влезе в енорийския дом.

На 29 май, празник Петдесетница според новия календар, архиепископът направи посещение на енорийската църква [построена] в чест на св. Яков старши. Тя побира много народ, покрита е с летви и керемиди и частта над олтара [е] със сводове. Поради остаряване или от пожар — защото казват, че някога е била опожарявана от войници — не личи никакъв знак да е била освещавана. Самият архиепископ помни само това, че преди 24—25 години, посещавайки същата църква, нареди да се отвори камъкът в центъра на големия олтар и намери малък ламаринен съд с мощи, превърнати на черни

въглища, и по никакъв начин не личеше нещо записано; и не можеше от мощите да се установи освещаване на олтара или на църквата. Той заповяда да бъде поставен съдът в сакристията и положи в олтара мощи на други светци с необходимите церемонии. Познава се обаче, че горният камък е бил осветен, понеже личат в него пет места на мазане, в които са били изгорени тамянът и кръстовете.

Върху главния олтар е изографисан ликът на Девата Богородица върху облаци, която държи в ръцете си младенеца Исус сред ликовете на свети Яков, Франциск и Антоний от Падуа. В средата на храма извън презбитериума има два неосветени олтара: единият на бл. Дева Мария, другият на епископ свети Николай, със старинни икони, върху които се служи като на подвижни олтари.

На страната на Евангелието, т. е. на дясната страна на олтара, в стената на храма е врязано в парче камък едно долапче, изографисано отвътре и отвън, което се затваря с железни врати. В него се пази тайнството на евхаристията в оловна чаша, без кандило обаче, чийто ключ се пази при енорийския свещеник. Причастието се сменя своевременно.

На страната на апостола [лявата страна на олтара], близо до южната врата, е поставена кръщелната купел, затворена отгоре с нарисувани дъски и най-горе с добре изработен образ на св. Иван Кръстител. Светите масла се пазят в оловен съд, както е обичайно, и се сменят всяка година.

Сакрастията от страната на Евангелието е била построена със свод, но в нея няма свещена покъщнина с някаква стойност. Има една чаша, а патената е счупена; има и няколко пластари одежди и един сребърен кръст.

Пред голямата врата на храма е построена дървена камбанария във вид на кула, в която висят две много стари камбани, имащи хубав звук, излети преди триста години.

Около църквата са гробищата, заградени с колове; в тях се погребват верните, а някои се погребват в храма.

До църквата енорийският свещеник има жилище или приют на миноритите обсерванти. Тези последните изпълняват енорийските задължения, раздават тайнствата, отслужват литургиите и божествените служби и оказват и други помощи на верните, необходими за спасението. Живеят от това, което им дават верните; то е наистина твърде незначително, понеже верните са малко на брой и бедни, с голяма пот на челото си припечелват хляба, плащат данък на княза и много са измъчвани от бирниците. Някога са били саксонци, а днес не

разбират нито една саксонска дума, а говорят влашки. Те произлизат от онези, които Карл Велики[17] беше заточил в Трансилвания, подир това са били заразени от лутеранните, както и всички останали в Трансилвания. С помощта на Бога и на княза Матей Бесараб[18] по наше време те отново приеха католически енорийски свещеник и ако някога може би са имали някои грешки, това са сторили несъзнателно, защото и без това нямаха католически свещеници освен свещеници от трансилванските саксонци, които бяха вече заразени от учението на Лутер[19]. Архиепископът познаваше техния последен пастор Ананий, който имаше жена и деца; той нито е бил ръкоположен, нито признат от някой католически прелат. Служеше литургии, Бог знае кога, който, както бе казано, бе последният; беше изповядан и накрая умира католик. Негов внук от дъщеря му сега е монах минорит и свещеник.

Миноритите от българската кустодия и от Влахия живеят в тази къща, един или двама, имат неголямо лозе, зеленчукова градина до къщата и няколко ливади.

На връх Петдесетница с подобаваща тържественост и церемонии дойдоха децата за литургията, за да получат тайнството миропомазване. И бяха миропомазани от архиепископа 47 деца.

Католиците от римски обред възрастни и деца от двата пола не надминават на брой 200 души.

В четвъртък подир Петдесетница според стария календар католиците честват тази година Възнесение Господне. Има обичай в този град както схизматиците, така и католиците да излизат в шествие извън града, разделени, всеки със свой кръст. Дойдоха при архиепископа стари католици и му казаха: „Ваше Високопреподобие, тук имаме обичая в деня Възнесение да излизаме литийно извън града на могилата, където е поставен кръстът. Властите също излизат с кръстове. Молим Ви да излезете с нас литийно, облечен с понтификални одежди, и там на могилата да отслужите литургия, за да видят и властите церемониите на нашата католическа църква. Цялата слава ще бъде на Бога и в чест на вярата. Както виждате, ние сме малцина и имаме един свещеник, а те са много, имат монаси и много свещеници. А сега Бог Ви доведе и ще бъде най-голяма чест за католиците и слава на Бога." За честта на Светата римска църква архиепископът склони на техните молби.

И като дойде празникът на Възнесение Господне самите католици дойдоха първо на тържествената вечерня от най-мал-

кия до най-големия, като камбаните биеха без прекъсване. А като последва нощта, на сутринта, както на всички празници по обичая на източната църква своевременно се събират и не пропускат да слушат утринна литургия. И после при даден знак на камбаната всички се събират в църквата — старци, баби, младежи, момчета, девойки. Архиепископът, облечен с понтификални одежди, с дякон, поддякон и други, облечени с църковни одежди, според възможностите на страната всички излязоха литийно от града начело с кръста. От другата страна, не много далеч от католиците, вървят схизматиците. Католиците по латински обичай, пеейки литаните и химните, пристигнаха на мястото, където беше приготвен олтарът, и наоколо застана народът от двата пола. Изпя се понтификална меса, а от другата страна, на могилата, беше застанал народът на схизматиците със своите служители. Гледаха отдалеч нашия начин на служене и слушаха гласовете на ония, които пееха, бяха дошли почти всички и стояха неподвижни на мястото си на могилата с кръстовете, докато завърши литургията при католиците, свещениците схизматици слязоха с кръстовете и техният народ вървеше подир тях, а католиците литийно се завърнаха ведно с архиепископа в своята църква. Там, като получиха благословията от архиепископа, с голяма утеха и радост се прибраха по своите къщи.

В цялата област на Влахия, сиятелни отци, няма никакви други католици със семейства от римския обред освен тези от Къмпулунг. Ако се намери някой друг католик из областта, той ще бъде търговец, почти всички са нашенци или чужденци. Те нямат постоянно място, а със стоките си обързат по градовете, където има пазар, и щом продадат стоките, веднага се връщат вкъщи. А онзи, който би искал да увеличи броя на католиците, да намери други, които може би архиепископът не знае. Лъжата обаче търси тъмни места, а истината не се плаши от никого. Ако някой каже нещо скришно, да дойде на светлината.

В този град архиепископът остана десет дена, за най-голяма утеха на верните. Там при него дойдоха и мнозина от схизматиците, било църковни служители, било миряни. На тях той подари кръстчета, иконички на светци, броеници, както и на католиците, и те ги приемаха и целуваха с голяма набожност.

След заминаването на архиепископа из областта, там където срещнеше някои от своите католици, а особено ония, които за Великден не бяха имали възможността да се изповя-

дат и причестят, той служеше литургия или на открито, или в някоя частна къща, като ги приемаше за изповед и причастие. На празника Христово тяло някои от католическите търговци намериха по пътя архиепископа. Бяха около двадесет души със слугите, между тях имаше някои, които не бяха имали възможност да се причестят на Великден, понеже не се бяха връщали вкъщи. А пък и на архиепископа му се виждаше мъчително на такъв празник да остане без литургия. Поради това те се отбиха от царския път в ливадите под дърветата, където бе построен олтар от дървета и архиепископът отслужи литургия. А ония, които щяха да се причестяват, първо изповяда и после подкрепи със светото причастие.

На другия ден той пристигна със споменатите търговци в град Крайова[20], където бяха дошли на пазара и други католици, на които отслужи в частна къща и някои бяха изповядани и причестени. После архиепископът, използвайки удобния случай с някои от търговците, премина Дунава и се завърна в Чипровец в своето седалище.

Малко време след завръщането на архиепископа от Влахия той отново пристъпи към посещението на павликяните, живеещи в Тракия около Филипопол, вземайки със себе си един от свещениците минорити и един слуга с кон, комуто всеки ден беше длъжен да плаща два юлия, и да снабдява него и коня, както и себе си, с храна. На третия ден преди пладне архиепископът пристигна в София. На втория ден след пристигането му там дубровнишките търговци намериха един взвод турци с коли и конница, които бързаха за Адрианопол. Същите търговци дадоха безплатно един от своите хора, но на издръжка на архиепископа, понеже царският път беше много опасен. Той пътува три дни със споменатия взвод, заминавайки от София, а на четвъртия ден, оставяйки взвода, се отклони от главния път. Същия ден преди нощта пристигна в по-близкото село на павликяните, от които бе приет и приютен с най-голяма набожност.

Следващия ден, който бе 22 юли, в същото село на име Хамбарлии архиепископът отслужи литургия в същата къща на един католик, където бе приютен. По време на литургията той държа реч пред народа, тъй като бяха се събрали всички католици от двата пола. Като свърши литургията, архиепископът миропомаза 24 момчета и момичета, на които раздаде кръстчета, медальончета и иконички на светци.

Църква [там] нямат, живеят сред турци и мисионерът, който идва да им раздава тайнствата, служи в частна къща,

кръщава, изслушва изповедите и причестява верните, носейки със себе си одеждата, чашата и всичко необходимо за службата. Къщите на католиците или семействата са 20. От двата пола, възрастни и деца, има приблизително 100 вярващи.

Архиепископът намери в това село един човек от ония павликяни, които живеят около Никопол, от село Калугерица[21]. Отдалечил се от своите отдавна и живял сред турци и българи схизматици, той с жена си не беше още покръстен. Дошъл тази година да живее сред своите сънародници. Доведоха го при архиепископа, който го увеща да приеме кръщението, без което няма спасение, давайки му за пример неговите хора, които бяха вече покръстени. И с божията помощ на следващия ден след литургията прие кръщението заедно с жена си. Името му беше Марко, 56-годишен, а на неговата жена — Добра, което значи „бона" [тя беше] почти на 50 години. Кръстници им бяха Руса и Калина Доброва; веднага след кръщението [архиепископът] ги миропомаза.

Този човек имаше двама сина и запитан дали иска да бъдат кръстени, отговори: „Тези две деца им се родиха като живеех всред схизматиците и аз поради страх от последните наредих да бъдат кръстени от техен свещеник, като никога не съм казвал, че съм павликянин, защото веднага щяха да ме изпъдят, както знаете. Ако искате да ги кръстите по католически начин, ето, те са тук." Архиепископскопът му отговори: „Кръщението не се повтаря, понеже при тях има истинско кръщение, както учи нашата църква. Ние не сме като тях, които кръщават отново нашите." Той ги миропомаза условно и пр.

Архиепископът не намери веднага мисионера отец Йероним, а запита къде се намира. Отговориха му, че чули, че той бил болен в Калачлии. Архиепископът написа писмо и прати човек с писмото до него. Той, като видял писмото, като че ли се събудил от сън и така дойде болнав при архиепископа и с божията помощ му стана по-добре, а той го взе със себе си в другите села чак до края на посещението.

На 24 юли архиепископът посети селото на име Давуджево на почти десет мили от Хамбарлии. Тук има един мисионер в къща, построена със средства на Свещената конгрегация, и там извършва божествените служби и народът се събира да слуша словото божие и да приема тайнствата, както личи от последния доклад, пратен от същия архиепископ.

Той отслужи понтификална служба с най-голяма набожност от страна на народа и посред литургията държа реч на

народа и го покани на тайнството миропомазване. На другия ден се събра народът с момчетата и момичетата, които бяха за миропомазване. И отново се отслужи литургия и с обичайните тържествени обреди и церемонии той миропомаза 54 деца.

Католиците от двата пола, възрастни и деца, надминават по брой 200 души. Бяха кръстени същия ден две дечица, родени в отсъствие на мисионера, който, както се видя, се намираше на друго място.

Тази къща бе благословена и посветена в чест на Възнесение Господне. Именно в този ден католиците имат най-големия празник. Тук се събират и католиците от околните места, идват и схизматици да ядат и да пият. Имат старинен обичай този ден да слагат за дошлите общи трапези на публично и открито място, а за себе си и за католиците пред църквата или къщата, в която се извършват божествените служби. Като вършат тези неща, смятат, че са извършили най-голямо благодеяние за душата.

В това село всички са католици, има прочее повече от 40 къщи или семейства, между тях няма нито един турчин, нито схизматик. На тези католици архиепископът подари броеници, най-вече на ония, които бяха се научили да се молят иконички на светци, кръстчета, благословени медальончета на децата и на старите. И след като архиепископът завърши това, което беше нужно да се върши, всички хора го придружиха на половин миля с открити глави. Накрая той ги помоли да се завърнат, а те всички, като му целуваха ръка, поискаха благословията и след това се завърнаха.

От Давуджево архиепископът се отправи до селото на име Доганлии. Жителите му очакваха неговото идване и когато той се намираше недалеч от Доганлии тези католици излязоха насреща му и го заведоха в една къща, притичвайки оттук-оттам и от двата пола, като целуваха ръка на архиепископа и на свещениците.

На 26 юли той отслужи в оная къща литургия, държа реч посред литургията и с необходимите обреди миропомаза 32 деца от двата пола. Тези католици, 18 семейства или къщи, живеят в това село сред турци и схизматици отделно в своя махала. С децата те са на брой 100. Църква нямат нито католиците, нито схизматиците, нито могат да имат.

Нямат никаква църковна покъщнина, а мисионерът, идвайки при тях, трябва да носи със себе си всичко необходимо за

отслужване на литургията и отново да го отнася в своето седалище.

На почти половин миля от това място се намира друго село на име Селджиково, в което живеят 39 къщи или семейства на католици от същата народност, и те също са сред турци и схизматици, но отделно. И докато архиепископът беше още в Доганлии, мисионерът каза: „Ще отида при католиците в Селджиково, ей къде са, и ще ги накарам да дойдат утре и всички заедно събрани ще присъстват на литургията, ще слушат проповедта и ще се погрижа да бъдат доведени и децата за миропомазване." Мисионерът отиде при тях, завърна се веднага и каза на архиепископа, че всички ще дойдат утре.

На следния ден много рано се събраха от двете села повече от 300 души. Мястото обаче, където се отслужи предишния ден, не можа да побере всички. Имаше при същата къща навес или обширна плевня, в която пазят през зимата плявата, и като я почистиха, издигнаха олтар и го украсиха с икони на светци. Бе изпята понтификалната служба с дякон и поддякон, които бяха и помощници в службата, и певци, както бе сторено и на други места. След четенето на Евангелието архиепископът държа слово на присъстващия народ на тема: „Воювай за добрата битка на вярата и пр." При тях по стария календар беше празникът на свети Алексий Изповедник. Народът слушаше словото божие с голяма набожност.

Като завърши жертвоприношението на светата литургия, бяха поканени децата, дошли от Селджиково за миропомазване. Дойдоха някои от по-старите и казаха: „Не доведохме всички деца тук, защото ние всички най-силно желаем присъствието на архиепископа. Слава на Бога, ние слушахме словото божие и присъствахме на литургията, но все пак молим смирено архиепископа да ни удостои да дойде и при нас, да даде благословията и над нашите жилища и там ще миропомаже нашите деца."

Като изслуша тяхната молба, архиепископът ги изпрати у тях утешени. Трима или четирима от тях останаха с архиепископа на обяд. Вечерта на същия ден той отиде с тях и бе приет от всички с най-голяма радост.

На 29 юли след божествените молитви в един частен дом и след проповедта на словото божие по обичайния начин архиепископът раздаде тайнството на миропомазването на 60 деца от двата пола. Общо вярващите в Селджиково надминават на брой 200. Църква нямат, нито църковна покъщнина.

Тези хора не са тук от старо време, а са от ония павли-

кяни, които са около Никопол на Дунава. Измъчвани прекомерно много от потисниците, преминавайки планината Хемус, [те] дойдоха в южната част на Тракия. Установиха се и живеят тук, като си отдъхват малко от господството на другите. Запазват заедно с другите съседи католическата вяра, както бе казано по-обширно в последния доклад.

Замииавайки оттам, архиепископът отиде да посети едно село на име Калачлии, отдалечено от това място в източна посока почти шест или седем мили, разположено в хубава местност, заобиколено, от една страна, от ниви, от друга, от най-гъсти гори. Пътят е опасен особено през лятото. И тези католици очакваха идването на архиепископа с най-голяма набожност. В това село не живее нито един турчин, нито схизматик, всички са католици, къщи или семейства 100, общо почти 500 души; католици по-добри от останалите, по-добре обучени; и тичат драговолно особено в празнични дни на божествените служби.

Архиепископът остана там три цели дни, като служеше всеки ден. На 31 юли, който беше неделя, пя понтификална служба с помощта на дякон и поддякон, които също пееха за по-голяма слава божия и утеха на верните. След Евангелието [той] държа на народа слово на тема „Когато Исус приближаваше Йерусалим". След литургията дойдоха ония, които щяха да бъдат миропомазани, и с обичайните обреди, както [е] в книгата „Понтификале", бяха миропомазани 140 деца от двата пола, на които, както и на други места, архиепископът раздаде кръстчета, медальончета и като ги благослови, ги отпрати.

Тези католици нямат църква освен една плевня от плет, просторна, обширна, отвътре и отвън измазана с кал. Тук мисионерът служи и народът се събира да се моли, да приема тайнствата и да слуша словото божие. Имат олтар от колове, с икони, нарисувани или отпечатани върху хартия. Архиепископът украси олтара наново, защото старите икони бяха вече почернели. Мисионерът живее в същата плевня, но в отделно помещение.

Тук на 8-ми миналия октомври почина брат Тимотей от Дубровник, мисионер, и бе погребан вън от селото, в същите гробища, където се погребват всички верни, за чиито души архиепископът направи опело на третия ден, както е предписано в книгата „Понтификале". Архиепископът раздаде на католиците тук, както и на другите места, броеници, особено на

ония, които виждаше, че знаят да се молят, и иконички на светци от хартия.

Между това архиепископът писа във Филипопол, където се намираха двама млади родни братя от Дубровник и ги повика при себе си, понеже не бе ходил в споменатия град заради чумата, която вирлуваше в него, а там нямаше и никой друг католик освен тези двама. Те дойдоха и останаха с архиепископа два дена, изпълниха своите задължения и не се върнаха във Филипопол, а заедно с архиепископа се върнаха в София при своите сънародници.

В последния доклад архиепископът беше споменал за липсата на църковна покъщнина и сиятелните отци (както бе известно чрез писмо на Свещената конгрегация) на драго сърце наредиха да се дадат необходимите неща на пълномощника на архиепископа, намиращ се в града [Рим].

Пълномощникът сложил всичко в дървен сандък и го изпратил в гр. Анкона[22] и после в Дубровник, където сандъкът с всичката покъщнина бил унищожен от огън по време на земетресението, освен литургийниците и някои други, които пристигнаха в Дубровник и някои търговци ги донесоха от Венеция след земетресението. Пренасянето плати архиепископът; като цената може да се изравни със стойността на книгите, но нуждата няма закон, нали отдалеч се пренасят. А споменатите книги архиепископът ще разпредели за там, където има по-голяма нужда. Ако на Свещената конгрегация се понрави да отпусне отново за слава божия и поради необходимостта за областите онази покъщнина, която огънят унищожи, ще бъде добре, ако ли не, търпението ще замени всичко. Последният доклад на архиепископа, на който той се позовава ще докаже по-обширно кои неща са необходими.

В предишните пет села се намират повече от хиляда души католици обърнати от ереста на Павел от Самосата[23] с голяма пот. Сред тях Свещената конгрегация имаше обичай да издържа двама мисионери. От тях единият почина, както се каза. Сега остана само един, който не може да бъде на едно място продължително, а е в постоянно движение. Католиците го искаха при себе си — едни в едно село, а други в друго. Архиепископът отговаряше: „Вижте, че е сам, не може да остане само на едно място, а трябва да се намира навсякъде по време на нужда, докато Бог прати друг.“ Останалият е слаб и има опасност за неговия живот. Дано да не става!

Тази мисия не е сама по себе си много обширна, както се вижда, но областта е далеч от християнските граници и от рези-

денцията на архиепископа, заобиколена отвсякъде от неверници и схизматици. Областта Тракия е известна на всекиго, разстила се надълго и нашироко. От запад започва от изворите на Орфей[24] и от планината Родопи и стига до тракийския Босфор на изток, от север се дели от планината Хемус, на юг клони до Егейско море. Никъде не се намират католици от римски обред освен тези, които живеят между планината Хемус и Филипопол.

Клетите, те си припечелват прехраната с труда на ръцете си, всички са земеделци, никой сред тях не е търговец или занаятчия. Подчинени са на турците и са преследвани от схизматиците с омраза. На мисионерите те не дават почти никаква лепта освен хляб, много рядко пари, и то нищожни.

По време на жътва дават на мисионера жито всеки колкото иска. Ядат винаги безквасен хляб, недобре опечен. Лозя не садят, вино си набавят от съседните земи по време на нужда. И при това посещение беше необходимо да носим със себе си [нещата] за литургията. Запитани защо не садят лозя, отговарят: „Нарочно, не искаме да садим лозя поради турците, всред които живеем."

В Тракия няма нито един католически епископ, а от гръцкия обред има мнозина. От онова време, откакто павликяните започнаха да преминават към католическата вяра, т. е. от годината 1604, тези хора бяха поверени на софийските епископи, които подир Бога станаха причина те да приемат вярата — както онези, които се намират край Дунава, така и тези в Тракия. За тези неща докладите дадени от различни хора в различни времена ще бъдат може би разнообразни, но невинаги истината такава, каквато е, ще може да проличи точно, ако в общи черти и под ред не бъде съставена от начало [история, която да] докаже всички неща. Сегашният архиепископ, вече стар човек, който от детството е вземал участие във всички събития, замолен от мнозина, състави малка история, която не съдържа нищо друго освен защитата на родната земя, където винаги бе в сила католическата вяра, против онния, които бълнуват, че нашите са познали тогава вярата, когато павликяните били обърнати; [за] идването в България на францисканците и обръщането на павликяните и [за] много други събития, отнасящи се до епископите, монасите и католиците. Всички тези неща, събрани под ред, архиепископът пази при себе си[25].

Архиепископът намери в кръщелната книга броя на онния, които мисионерът отец Тимотей бе кръстил своевременно: в

Давуджево — 54 деца; в Хабарлии — 17; в Доганлии — 16, в Селджиково — 25; в Калачлии — 92. В книгата на мисионера брат Йероним; в Давуджево — 16; в Хамбарли — 11; в Доганлии — 13; в Селджиково — 28; в Калачлии след смъртта на брат Тимотей — 27.

Архиепископът спомена по-горе за покъщнината, за иконите, за олтарите, за калъп за правене на причастие и други необходими неща за службата, заради което всичко предоставя на благоразумието на Техни сиятелства. На него се пада да предоставя, на тях да изслушат и пр.

На втори август, като отслужи литургията много рано и като благослови народа заедно със споменатите двама търговци архиепископът се разпореди за завръщането в София. Всички верни го придружиха извън селото и като дойдоха до гробищата, където почиват телата на верните, всички спряха и архиепископът със своите измоли молитва за верните покойници заедно с псалма „От дън душа". А верните вървяха с него из полето; там, като му целунаха ръка, се завърнаха в селото заедно с мисионера, а архиепископът със своите продължи своя път.

На четвъртия ден, пътувайки много бързо, архиепископът пристигна в София, където бе приет на квартира от капелана и от господа дубровнишките търговци. После, на 6 август, направи пастирско посещение на църквата или параклиса в София, отслужи понтификална служба и сред литургията държа слово пред народ на тема: „Взе Исус Петър и Яков и пр." Като завърши литургията, взе бялата мантия и кадилницата и свещите, докато свещениците пееха „Пред велико, свето тайнство", по възприетия начин прегледа дарохранителницата, която е дървена, украсена отвътре и отвън, където се пази тайнството евхаристия в малък сребърен позлатен съд, покрит с копринен плат и чийто ключ се пази при енорийския свещеник. Пред дарохранителницата гори постоянно кандило. Олиото се купува от подаянията на същите търговци. Олтарите са три, неосветени. Те са дървени и се служи на тях като на подвижен олтар. Параклисът или църквата е посветена на Очищение Богородично. Общото опрощение, отпуснато от папа Александър VII, щастлива му памет, за празниците Очищение и свети Антоний от Падуа се подновява всеки десет години. Тук тайнството миропомазване архиепископът не раздаде, защото малцина от търговците са тук с жените си.

За параклиса, неговата покъщнина, неговото разположение, за изповедалнята, за енорийския свещеник, за управле-

нието, опазването, състоянието на душите, за броя на католиците и за всички други необходими неща се намират сведения, включени поотделно в последния доклад, изпратен от архиепископа, поради което многословието се изоставя. Администрацията на този параклис принадлежи на закрилата на Дубровнишката република; нейните търговци от много векове го пазят и защитават с големи разходи.

През тези дни бяха останали на това място малцина от търговците. Почти всички бяха отишли в родината да посетят своите близки след земетресението и да извадят от купчините камъни ония, които земетресението зарови, и да ги положат на свето и достойно място; освен това лично да прегледат своите движими и недвижими имоти. Заминавайки, те оставиха в ръцете на своите слуги магазините и къщите си. Двама или трима останаха тук (освен задомените), докато други ги заместят. Не могат да изоставят напълно това място, защото тук съхраняват колония, която е разположена в средата на областите, всички често я посещават, пренасят своите стоки отвсякъде на това място и след това ги препращат в Дубровник.

Този град е разположен между Константинопол и Буда в средата на провинциите и между Гърция, Влахия и Трансилвания и сред много други провинции. В него оттук-оттам става стичане на много хора, както за купуване, така и за продаване на стоки. В средата на града се събира царски път от четирите краища на света, така че почти не минава ден да няма католици, които идват да слушат литургия. Мнозина от тях от дълго време не са изповядвани и причестени, тук се изповядват и причестяват. Тази църква дава много духовни улеснения на клетите католици, особено на ония, които не могат да си ходят често вкъщи.

За този град, неговия храм „Св[ета] София" построен в него, за неговите забележителности и старинност, за Сардикийския събор, състоял се в него, за унищожаването на църковното изобилие, за резиденцията на архиепископа и завладените от турците имоти бе разказано накратко в предишния доклад и може да се види, когато потрябва.

В тия времена споменатите търговци поддържат капелана със собствени средства. Той няма нищо друго освен седемдесет сребърни пари и ако нещо несигурно му се даде за литургията или във вид на милостиня. И той живее от това и прави разноски за себе си и слугата, купува вино, дърва и доставя всичко необходимо за себе си и споменатия слуга.

Преди празника Успение Богородично архиепископът се завърна от София в Чипровец, където му е седалището, и този празник се чества с най-голяма тържественост. Понеже храмът е посветен на Успение Богородично и поради пълното опрощение отпуснато за същия ден от апостолическото седалище на тези, които ще посетят църквата, става голямо стечение на хора и от околните градове и села. Архиепископът отслужи понтификална служба върху олтара, прикрепен към стената на църквата вън в гробищата. Арката с всички сводове падна изцяло. Стените остават, но и те са повредени и напукани на много места до земята, както с писма неколкократно архиепископът е съобщавал на сиятелните отци.

И ето минава вече втората година, откакто рухна споменатият храм. Повече е за тъгуване, отколкото за писане нещо за него. В него вече се раждат храсти, както в гориста местност или по планините. Тази година архиепископът помоли управителя на мястото и той разреши да се почисти храмът отвътре и да се изкара всичкият материал, който падна вътре от сводовете. И по време на литургията архиепископът съобщи на народа и разказа, че е получил разрешение да се разчисти църквата. Веднага целият народ от двата пола с ръцете си изкара камъните, керемидите и всичкия материал и почисти храма до пода.

Преди година архиепископът предвиди едно следващо срутване. Затова той нареди да се изкарат от църквата иконите и другите църковни неща, да се затвори църквата и литургията да се служи в гробищата и пред входа на манастира по време на дъжд и сняг, като народът оставаше на открито с най-голямо неудобство. Дъската или осветеният камък, сложен на главния олтар, бе строшен за нещастие. Другите три олтара останаха. Върху тях при хубаво време, след като бе почистен храмът, се служи. Непокътната остана и кръщелната купел, където и сега своевременно се благославя водата със светите масла и в нея се кръщават децата. Светите масла се пазят в сребърен съд с копринено покривало при сакристията в манастира.

По онова време, когато архиепископът заповяда да се затвори църквата и нареди да се извадят иконите и дървената дарохранителница, в която се пази евхаристията, бе преместена и сакристията в манастира, където и днес се пази достопочтеното тайнство и гори денем и нощем кандило. Олиото се купува с лептата на набожните, които всяка година събират волни пожертвувания за целта.

Огромни поражения и загуба понесе църковната покъщнина при разрушението на храма. Всеки ден се изважда нещо от сакристията в празнични дни, за вечерните служби и за други нужди. Чупят се чаши, кръстове, кадилници, раздират се одежди, мантии, покривки за олтар и т. н. А за неудобствата нищо не се казва. Никой не се оплаква, че понася тежки трудности за божията слава, но при такава рана и загуба трябва най-много да се съжалява, както каза един, който умно напомни онази поговорка: „Езикът се докосва, където зъбът боли."

Архиепископът посети, сиятелни отци, тази енорийска църква на 8 септември, ден в който сред литургията държа реч на тема: „Твоето рождение, о Дево, извести веселие на целия свят." Той изпълни всичко, което беше нужно и възможно, имайки предвид условията на храма, направи преглед на евхаристията в дарохранителницата, като употреби кадилница, свещи и като отците от манастира пееха „Пред велико, свето тайнство", прегледа кръщелната купел, светите масла и църковната покъщнина. Архиепископът видя също кръщелните книги от последното общо посещение и намери кръстени 149 деца, венчани — 44, починали, снабдени със светите тайнства заедно с децата — 111.

Архиепископът не раздаде тайнството на миропомазването, понеже го беше раздал преди три години.

Католическият народ е най-предан на Светото апостолическо седалище, посещава църквата и светите служби. Хората от двата пола заедно възлизат на около 2000 души.

След като рухна църквата, службите или каноническите часове се извършват в трапезарията, а вечерните часове в празнични дни и в неделите — в гробищата, за удобство на народа. И когато някой умира и се извършват заупокойни обреди, или се пеят литургии, или оброчни служби, или за покойници, и когато се извършва някоя обществена сужба, се служи на латински с изключение пеенето на Посланието и Евангелието, които се пеят от дякона и поддякона или от самия служител на славянски, т. е. илирийски език, заради народа, а свещеникът, който служи, ги чете на олтара на латински език.

Пълното опрощение за срок от десет години тази година бе потвърдено от Негово светейшество Александър VII за празника на Успение Богородично и за празника на евангелиста свети Марко. Олтарът на пресветото разпятие е с прив-

легии за умрелите всеки понеделник и за осмицата на умрелите, дадени завинаги от Павел V, света му памет.

Прославената прастара икона на Девата Богородица, окичена с оброци от народа и уважавана от всички с най-голяма почит, която се съхраняваше на главния олтар и в дните на Великдена, Петдесетница, Рождество Христово и Успение Богородично се излагаше с голямо благочестие, за да бъде почитана, и се затваряше в железен шкаф, сега се пази с набожност в сакристията, в шкаф под ключ, и в споменатите дни при шествие със запалени кандила се изважда публично и веднага след службата, пак с шествие, се пренася в сакристията.

Тази църква има няколко недвижими имоти: мелници, ливади, лозя, зеленчукова градина, а в града — няколко магазина, отчасти подарени от благодетели, отчасти закупени в началото от епископите и отчасти закупени от самите монаси. Енорийските задължения изпълняват самите редовници обсерванти и помагат на архиепископа в понтификалните обреди, защото той няма мирско духовенство, а само такова на миноритите обсерванти.

Училището в същия манастир бе основано през 1635 г. Неговият учител издържа Свещената конгрегация с едно възнаграждение от 35 скуди, а манастирът му предоставя жилище и прехрана. Учителят учи миноритите на латински език, а външните деца учи да четат, да пишат и на закон божи. До тази година учител на училището беше Иван Лилов, мирски свещеник, който от дълги години боледува от подагра, но въпреки това с пот и мъка работи колкото можеше, а миналата година, като се увеличи болестта, напредналата възраст не му позволи да продължи учителстването. Той писа на сиятелните отци и върна учителската длъжност, понеже е напълно неспособен да продължи учителстването. Свещената конгрегация с писмо наложи да се намери в най-скоро време друг учител на училището. Така на неговото място беше повикан и дойде един учител от Трансилвания, на име Иван Ивантич, хърватин, мъж на 36 години. Сега той е ръководител на споменатото училище. Както архиепископът, така и учителят съобщиха с писмо на Свещената конгрегация. Учителят, за когото става дума, е добър католик, ученик на йезуитите, мирянин е, вещ по латински, славянски и унгарски език. Всъщност славянският ще послужи по-добре за образованието на младите, които не знаят друг език освен славянския или илирийския. Учителят няма други задължения освен училището.

Перото се връща отново при рухналия храм. Този храм на света Мария от Чипровец, за който сега се говори, е много старинен, сиятелни отци, понеже не съществува никакъв помен за неговото съграждане от небрежност на старите хора или по-точно от разрушителното дело на времето. Намират се обаче някои картини или рисунки, изработени преди сто и осемдесет години. Има и турски привилегии, дадени малко по-късно, за поправката на разклатения портик на споменатата църква.

Изглежда, че храмът е бил построен преди турците да завладеят Българското царство. Никъде в цяла България не се открива от стари времена да е имало католици от римския обред, освен в тези места. В други [места има] — или са отскоро обърнати като павликяните, или са пришълци като дубровнишките търговци, или преди много години са дошли някои от Епир със семействата си, които построиха жилищата си недалеч оттук, както жителите на Копиловци, които до ден днешен пазят епирския език, [а също] и малцината ония от Клисура.

В Чипровец има част от града или квартал, който и днес се нарича квартал на саксонците, както е видно от турските привилегии, най-вече от оная привилегия, дадена за поправката на портика на църквата. Дава се, казва разрешението, на саксонците да подновят портика на храма, съборен от вятъра. От това може да се заключи, че тези католици са навлезли в тези страни заради мините от злато и сребро и са от ония саксонци, които някога Карл Велики нареди да отидат в Трансилвания; от тях мнозина навлязоха във Влахия и Молдавия, чиито потомци и днес се намират там, както бе казано по-горе.

И това трябва да се отбележи за българския народ, сиятелни отци. Ония, които са истински българи, са от онова поколение, което тръгна от реката Волга, премина през русите и Дунава, прекоси Мизия, двете Дакии, Тракия, Източна Илирия, превзе и други провинции. По времето на папа Николай I те бяха обърнати във вярата. Нито един от тях не е подчинен на римската църква, освен някой, който от детските си години е израснал при нашите католици. Всички по споменатите области са схизматици, спазващи гръцкия обред, дори върли врагове на римското име. Имат голямо число митрополити владици, архимандрити, монаси и свещеници, от чиито уста нищо друго не се чува освен хули, оскърбления и злословия против латинците. Тяхното невежество расте вина-

ги заедно с високомерието. Явно е прочее, че католиците, за които става дума, не са от онова поколение. Нашите се различават наистина от тях не само в религията, но и в нравите, в облеклото и в произнасянето на думите.

Тази църква, която лежи рухнала в тези страни, е майка на всички църкви, които се намират в България. Тя е оста, върху която се върти цялата маса на вѣрните. Ако тази искра на католическата вяра изчезне, да пази Бог, несъмнено ще изчезне навред и в околните места и вярата, начело на които стои тази църква и се съхранява при нея [искрата].

За ремонта на тази църква се изисква разход с голяма стойност. Наистина до ден днешен са изразходвани повече от 300 империала тук и там, за да се получи разрешително от турците, но нищо не помогна. Затова архиепископът изложи така нуждата и писа на сиятелните отци на Свещената конгрегация. Същата Свещена конгрегация запита с писмо архиепископа за необходимите разноски. Архиепископът разказа точно нещата, но по-онова време църквата не беше още срутена и след като падна, архиепископът отново информира сиятелните отци. Не е известно кой дух на противоречие по същото време им съобщил, че един от католиците от тези места сам предлагал за изграждането на църквата петстотин скуди: Тогава сиятелните отци, като чули това, казали: „Ако само един от ония католици предлага доброволно толкова скуди, не ще липсват и други пет или шест измежду толкова католици, които ще могат да предложат като този.“ И така от Свещената конгрегация бяха определени само 200 скуди, сума, която беше предадена на пълномощника на самия архиепископ, намиращ се в града [Рим]. Той я препрати на самия архиепископ, който писмено информира самата Свещена конгрегация, че съхранява сумата при себе си, докато Бог протегне своята десница. За петстотинте сребърни [скуди] обещани от онзи едного истината никога не ще се разкрие, тъй като ония пари не бяха негови, а на някогашния капитан Лука Маткович от Чипровец, за чиято сестра той беше женен. Този капитан пък по време на чумата бе умрял в Неапол и остави сестра си и нейните синове наследници на своите имоти и дори между другите неща имало в ръцете на същия търговец различни стоки, които той бе оценил, че струват повече от хиляда сребърници. Стоката и търговецът по време на неговата смърт се намираха в тези страни. Тези сребърници или стока на такава стойност споменатият капитан, умирайки, завеща на отците обсерванти, енорийски свещеници на сама-

та църква „Света Мария“ от Чипровец, при условие обаче, че споменатите братя бъдат задължени всеки ден да отслужат една литургия за него и неговите сродници. Тази сума обаче не бе броена, както се каза. След продажбата на стоките онзи предлагаше петстотин сребърници за поправката на църквата от ония пари, защото получи в ръцете си по-голямата част от споменатите пари. Другата част, пропиляна тук и там, не бе дадена досега за литургиите съгласно разпореждането на завещанието. А като гледаха някои католици, че парите остават в ръцете на гореспоменатия без полза за оная душа, казаха: „Защо държиш парите без никаква духовна полза за оная душа? Ето нашата църква е разрушена, би било добре те да се изразходят за изграждането на казаната църква.“ Това обещание бе направено без всякакво обмисляне. Беше представено и на сиятелните отци не за някаква услуга на самата църква, а да посрамят някак архиепископа. Архиепископът не отрича, че се намират някои католици, които от потта си да дадат двадесет, десет, пет, четири, повече или помалко сребърници, дори в писмата до сиятелните отци толкова пъти потвърди: шестотин и петстотин [скуди] никой положително няма да даде. В тези места който притежава стоки с такава стойност се смята за голям търговец и който би искал да противоречи сигурно би бил лъжец, а лъжата има слаби крака, защото Бог ще погуби всички, които лъжат. Архиепископът разказа истината, защото Бог търси истината, а сиятелните отци на Свещената конгрегация да изберат онова, което ще им се види по-добро, но нека да имат препоръчана споменатата църква, така рухнала и изоставена от всяка човешка помощ.

На 21 септември архиепископът посети енорийската църква на светите апостоли Петър и Павел в град Копиловец. Тази църква е доста обширна, построена от камък, една трета е засводена, останалата част е с дървен таван, украсена обаче простичко. Сводът е изографисан по гръцкия начин, останалото е бяло.

Тайнството евхаристия се пази върху главния олтар в дървена дарохранителница позлатена отвътре и отвън, под ключ, в сребърна позлатена чаша, покрита с бяла коприна.

Архиепископът облечен понтификално със запалени свещи с кадилница, без митра, като отвори дарохранителницата и чашата, разгърна корпорала и при стоящите наоколо монаси, т. е. енорийските свещеници на същата църква, при химна „Пред велико, свято тайнство“ покади тайнството и извърши

необходимите обреди, благослови народа, като направи знак на кръста, с чашата, без да казва нещо, накрая я постави в дарохранителницата.

Причастието се сменя всяка седмица. Кандило гори непрекъснато, като олиото се набавя от лептата на добрите християни. Понякога на по-тържествени дни горят три кандила.

Споменатият главен олтар с другите два [олтара] са осветени преди заедно с храма от същия архиепископ. Първият, заедно с храма, е посветен на споменатите апостоли, вторият е в чест на свети Архангел Михаил, с привилегии за покойниците, които за последен път бяха подновени за 10 години от Александър VII, света му памет. Третият е в чест на светия първомъченик Стефан, на св. Франциск и св. Антоний от Падуа. Иконите на олтарите са пренесени от Италия, предните покривки на олтарите, кърпите, бронзовите свещници, кръстовете и други подобни неща са достатъчно прилични. Тази църква е снабдена отлично с църковна покъщнина.

Същия ден архиепископът отслужи понтификална служба и по време на литургията държа реч на народа на тема: „Не дойдох да викам праведните, а грешниците."

След литургията той огледа кръщелната купел поставена в ъгъла на църквата, където на Велика събота и в навечерието на Петдесетница се благославя водата със светите масла според обреда на римската църква и се кръщават децата. Там в едно долапче се пазят светите масла в сребърен съд, покрит с копринен плат.

Църквата има пълни отпущения, потвърдени от папа Александър VII, благочестива му памет, дадени за десет години, за празника на апостолите Петър и Павел и за празника на папа свети Григорий. От околните места прииждa много народ с голяма набожност за придобиване на горните отпущения.

Тайнствата раздават францисканците и изпълняват всички енорийски задължения. Техният манастир или жилище е построен до самата енорийска църква. Същите там казват, както е предписано, всички дневни и нощни молитви.

Един от миноритите, назначен от настоятеля, се грижи да учи децата на четмо и писмо, да се молят и на закон божи без всякакво заплащане, безвъзмездно и от любов към Бога. От това произлиза немалка полза за християнския народ.

Архиепископът посети също през този ден сакристията в манастира. Турците не позволяват да се изгражда до църквата сакристия или нещо да се подновява. Там се пази на прилично място църковната покъщнина. Някога тази църква има-

ше нищожна свещена покъщнина, но от близко време благочестието на верните я увеличи най-достойно както в сребро, така и в свещенически одежди, а и самите минорити със своето умение прибавиха немалка част за слава на Бога.

Архиепископът не раздаде на това място тайнството миропомазване, понеже го раздаде при последното общо посещение, както проличава в доклада, който се намира в архивата на Свещената конгрегация.

Архиепископът намери в кръщелната книга след последното посещение кръстени деца от двата пола 111; венчани — 38; умрели възрастни снабдени с тайнствата — 72.

Католиците от римски обред от двата пола са около 1600 души. Схизматици на това място се намират твърде малко, и то пришълци и селяни, като слугуват тук-там за пари; църква и свещеник нямат. Не са малко тези, които, като работят на католиците от детските си години, постепенно се научават и живеят по католически.

Църквата има недвижими имоти, завещани от верните, т. е. ливади и лозя, които миноритите закупуват и притежават за полза на манастира с милостините, които получават от енорийската църква за труда си. Други постоянни имоти нямат, нито някакви приходи освен редовните такси, въведени от похвални обичаи или предписани от предшествениците, и милостините за литургиите, за които ще се каже по-долу.

Подир това архиепископът пристигна в Железна и на 24 септември, неделя, посети енорийската църква в чест на светия игумен Антон. Първо, облечен в понтификални одежди, с мантия, както е предписано, в присъствието на народа, стоящ наоколо със запалени свещи, с кадилница, когато хорът пееше „Пред велико, свято тайнство", архиепископът свали митрата, отвори дарохранителницата, коленичи и покади. Той огледа тайнството на пресветата евхаристия, което се пази върху главния олтар в дарохранителница от дърво, позлатена отвътре и отвън, в сребърна позлатена чаша; причастието се сменя всяка неделя. Покривалото на чашата е от коприна. Подир предписаните церемонии той благослови народа с чашата и я положи в дарохранителницата, която се затваря с желязна ключалка, а ключът се пази при сакриста. С митра на главата огледа самия олтар на свети игумен Антон и втория в чест на Светия спасител.

Църквата и олтарите са осветени. Тя е снабдена добре с покривки за предната част на олтара; с горни покривки, със списъци с по-важните молитви в литургията и с кръстове. Ук-

расена е с прастари икони на светци, рисувани преди 180 години от един минорит.

Огледа кръщелната купел, изградена в левия ъгъл на църквата от монолитен камък, със сакрария, където в меден съд калайдисан с олово водата се благословя всяка година на Велика събота със светите масла. Отгоре се затваря с дървена вратичка. Светите масла се пазят в долапче до главния олтар в оловен съд, покрит с коприна; той се затваря с вратичка, на която отвън е писано с големи букви „Свети масла".

Подир това архиепископът отслужва понтификална служба с реч пред народа на тема: „Коя е първата заповед в закона?".

Главният олтар, т. е. [този] в чест на свети Антон, е с привилегии за душите от чистилището всеки понеделник и за осмицата на умрелите, потвърдени през тази година за десет години от папа Александър VII.

Има и пълни отпущения, отпуснати от същия папа за срок от 10 години за ония, които посещават споменатата църква на самия ден на светия игумен Антон и на втория ден на Великден. От околните места се събират верни, за да се сдобият с горните отпущения.

И тук църковната покъщнина се пази в манастира на подобаващо място и е достатъчна за божията служба. Нямат само далматики. Имат чаши, кръстове и една кадилница, всички от сребро, изработени отдавна. Одежди обаче и други необходими неща имат малко, и то престари, [и] една мантия. Католиците са малко на брой и бедни, много са измъчвани от бирниците.

Необходими книги нямат почти никакви освен някои покъсани и непригодни. Сега обаче архиепископът даде на енорийските свещеници на тази църква книгите, които Свещената конгрегация подари; градуал за литургиите, които се пеят, един литургийник, хорален молитвеник ин кварто, Евангелия и Послания на илирийски език и римски обредник на латински език. Всички тези неща бяха дадени пред народа, а народът с благочестие и сълзи пожела на висок глас дълги години на нашия светейши Господар и на сиятелните отци на Свещената конгрегация за разпространението на вярата заради полученото благодеяние.

При същата църква миноритите имат манастир или жилище. Те самите изпълняват енорийските задължения, раздават тайнствата на католиците, казват дневните и нощните молит-

ви според обреда на римската църква. Там няма мирски свещеник.

И тук архиепископът не раздаде тайнството миропомазване, защото наскоро го е раздавал, като броят е отбелязан в последния препратен доклад.

Един от монасите учи безплатно децата на католиците да четат и да пишат и на закон божи по славянски, т. е. илирийски език, особено ония, които не клонят към свещеничество.

Самите монаси живеят тук, както и останалите, като енорийски свещеници, от енорийските помощи и милостини, и от тези за литургиите, които понякога получават. Църквата няма никакви задължения. Притежават една мелница, няколко лозя и зеленчукова градина.

Храмът или споменатата църква, както неколкократно архиепископът е съобщавал на сиятелните отци, има пукнатини на няколко места, много е повредена особено в свода и вече отдавна щеше да рухне, ако не беше стегната с няколко греди. Все пак всеки ден тя показва знаците на поражението и често от страх никой не смее да влиза в нея. Този път архиепископът предупреди както свещениците, така и народа да не се излагат на опасност, а службите се извършват на олтара пред църквата, издигнат в гробищата.

Миналите години Свещената конгрегация обеща, както е видно от писмата на същата, отправени до архиепископа, да даде за ремонт на споменатата църква една човеколюбива помощ, но до ден днешен никакво изпълнение на това дело не се вижда.

От последното общо посещение, архиепископът намери в кръщелната книга 43 кръстени деца от двата пола; венчани пред лицето на църквата — 17.

Умрели, снабдени с тайнствата на църквата и деца от двата пола — 34. Верните се погребват в гробищата около църквата, а малцина и в църквата. Гробищата са оградени със стена.

Католиците от двата пола с децата не надминават по брой 400. Народът посещава църквата и приема тайнствата. Мъжете са почти всички търговци, винаги сиромаси, в движение, обикалящи градове и крепости с един или два коня. Пътуват с голяма опасност за живота и мнозина от тях загиват убити по пътя.

На 27 септември в навечерието на празника на свети Архангел Михаил архиепископът посети енорийската църква на

свети Михаил в село Клисура. До самата църква миноритите обсерванти на св. Франциск построиха със събрани тук-там милостини жилище по-обширно от първото.

Църквата е малка, но достатъчна за ония малобройни католици. Има един олтар, неосветен; и църквата не е осветена. Горките християни преди много години изстрадаха много мъки, защото за известно време, изоставяйки собствените си къщи, имоти и всичко, каквото имаха, побягнаха. Скитайки из чужди градове и села, те понесоха твърде големи неудобства и заедно с тях и църквата. Нейните врати и прозорци и тези на жилището включително околните схизматици, идвайки през нощта, почупваха, отнасяйки врати и решетки, железни ключалки, както и колове и други дървета, причинявайки вреди из цялото село.

Най-после техният спахия или господар, гледайки, че като те бягаха и скитаха, се умножаваха постоянно щетите за самия него и за неговите подчинени, наредил да се върнат по домовете си и да поправят съборените къщи. Завърнаха се, и францисканците се погрижиха да възстановят и вратите и прозорците на църквата и на жилището.

Тук не се съхранява тайнството евхаристия, понеже не позволява това сиромашията и непригодността на мястото, и още, защото мястото е извън селото и би могло да се случи някоя неприятност, като свещеникът е сам само с един слуга.

Няма нищо от църковната покъщнина освен една чаша и малък кръст, пукната патена, малко одежди, само една алба, два свещника от бронз, бележки за антипенди от обикновен плат, горни покривки и други незначителни необходими неща.

От книгите, пратени на архиепископа от Свещената конгрегация, архиепископът даде един литургийник и Евангелията с Посланията на илирийски език, т. е. славянски, освен това и един римски обредник на латински език.

По време на последното посещение и тук архиепископът бе извършил миропомазването, затова го изостави сега, и още, защото и децата бяха много малко и по-големите миропомазани, както се каза горе.

В жилището живее брат Антоний от Чипровец от Ордена на миноритите обсерванти, мисионер, когото Свещената конгрегация с обичайното си милосърдие издържа годишно. Тази църква няма нищо друго освен една градинка и малко лозе, което мисионерът с голяма пот обработва. Не липсват и някои малки помощи от католиците, а понякога и от минава-

щи, които от набожност към светия Архангел Михаил искат да им се отслужват литургии.

Броят на католиците от двата пола приблизително не надминава 140. Всред тях за известно време не оставаше споменатият мисионер поради изложените причини, сега отецът е постоянно тук с един прислужник. При него идват някои дечица от селото, синове на католици, които той учи да четат и да пишат и да прислужват на службите, защото няма друг клирик. Мисионерът раздава тайнствата, проповядва според възможността словото божие и изпълнява задълженията на пастиря вярно и с любов.

Гореспоменатият мисионер, откакто е тук постоянно, е кръстил 16 деца, венчал е 3-ма, и погребал 7 умрели, снабдени с тайнствата заедно с децата.

На другия ден, понеже беше празника на същия свети Архангел Михаил, архиепископът отслужи понтификална служба, като бе издигнат олтар пред църквата, тъй като поради пълното отпущение дадено същия ден на посещаващите църквата имаше наплив от народ от всички околни градове, а църквата е малка да ги побере.

Архиепископът държа реч посред литургията на тема: „Внимавайте да не презрете един от тия най-малки." През същия ден подир вечерня той се завърна в своята резиденция, която е отдалечена от това място на четири мили.

Земетресението в Дубровник нанесе щети и на този мисионер, както и на другите, както самият архиепископ с писма уведоми Свещената конгрегация.

Чрез толкова многобройни доклади, които през почти тридесет години е получавала Свещената конгрегация от сардикийския или софийския архиепископ, Конгрегацията може да познава състоянието на душите в България и Влахия. Понеже в различни времена по различен ред всичко беше описано, то последният доклад, който архиепископът изпрати на 24 юли 1663 г. би бил достатъчен да покаже по-накъсо всички неща, затова настоящият [доклад] препраща към него.

Тук обаче освен местата и реда на църквите, описан по-преди, архиепископът поиска да засегне общо някои неща, които може би биха били необходими, за да осветлят по-тъмните въпроси.

Царство България включва в себе си многобройни провинции: Мизия, която [започва] от река Морава, която Птоломей[26] нарича Циабрус, а Херодот[27] — Циус, продължава до Черно море и заема онази част, която се простира между Ис-

тър или Дунав и планината Хемус; Тракия до Месемврия, още Средиземна Дакия, Дардания и Източна Илирия[28], както Спонданус свидетелства в съкратения труд на Бароний. И тези, които виждат сега с очите и отсъждат разликата на провинциите, могат по-ясно да покажат всичко.

Във всички горепосочени провинции, които някога (впоследствие на греховете, както казва Павел Дякон[29], българският народ завладя и до ден днешен владее, макар и [да е] под чужда власт, никъде не се намират католици от римски обред освен в споменатите места, описани от самия архиепископ, както и павликяните около Никопол, в момента поверени на охридския архиепископ[30], и в някои места дубровнишки търговци, също чрез апостолическа грамота, поверени на охридския архиепископ. Някои автори поставят сред българите и Скопското архиепископство; [там] може би се намира измежду българите някой католик, но другите, над които е поставен скопският архиепископ, са в Сърбия.

Като изключим тези из България, схизматиците са от гръцки обред и числото им е безчетно. Имат митрополити, владици, архимандрити, монаси и мирски свещеници, всички големи противници на латинското име, подражаващи на гърците, на които се подчиняват във вярата. Наистина приятели им са, но се казва, че завиждат не само на нашите, но и на своите. За да ги прехвърлим към католическата вяра, т. е. в лоното на католическата църква, ще бъде необходима божията мощ. Те са хора твърдоглави и невежи, чиито пастири са почти всички слепи и водачи на слепи. Нямат никакви училища. Ония, които знаят лесно да четат, зачисляват ги между учените. Всички тия българи служат литургия по славянски, но по гръцки обред, имат напечатани и ръкописни книги на кирилица. Много рядко посещават църквата, още по-рядко приемат тайнствата. Изповядват се веднъж в живота или никога. Като служат в по-тържествени дни, носят в църквата хляб, месо, вино и други неща за ядене и там, пиейки за слава божия и на светците, се напиват и нерядко предизвикват скандали. Общата основа на всички схизматици, най-вече на българите, се състои в пиенето и яденето — те са, както се чува да се казва, от онова поколение, чийто бог е стомахът и пр.

Мощи на светци никъде не се намират в църквите на католиците. В София или Сердика схизматиците пазят цяло човешко тяло без глава и твърдят, че е на някой цар, обезглавен от сина си, но никога не се чу да е извършил някое чудо,

нито пък при нас да е била одобрена от църквата неговата светост. Схизматиците честват неговия празник на 15 октомври по стария календар. Архиепископът обаче нито одобрява, нито отхвърля неговата светост, стига само да е бил обезглавен по време на схизмата и оставя на преценката на църквата.

Архиепископът видя веднъж при техния митрополит биографията на обезглавения, писана на ръка на славянски на кирилица. Неговата генеалогия я изкараха от семейството на Константин Велики, но той нема време да прочете биографията и края му.

Манастири на монахини при католиците няма, пък и турците няма да понесат клаузурата. При схизматиците се срещат монахини, но рядко и то такива, които младите си години са посветили на света, а после старите посвещават на Бога. Нито една от тях не знае да чете, нито да казва часовете, освен да върти зърната на броеницата и да казва „Господи, помилуй". Сами или в собствените си къщи живеят, но във Влахия имат по някои места жилища и живеят по две или три заедно, но цял ден ги виждат да бързат насам-натам по улиците и площадите и не ги е срам да влизат в кръчми и да пият с безделниците.

В епархията и в администрацията на архиепископа, в католическите църкви подчинени на него и описани по-горе по ред няма бенефиции[31], никакви параклиси със задължителни вечни или временни служби.

В Чипровец, Железна и Копиловец при енорийските църкви братята минорити обсерванти имат манастири или къщи без клаузура. Те лесно биха се затворили, но турците не позволяват да се издигат нови сгради около църкви или манастири. Същите монаси са и енорийски свещеници, както се каза по-горе. Живеят от помощи и от енорийските милостини.

Горните монаси доведе първият сардикийски епископ[32], издигнат от Климент VIII по молба на католиците от тези страни. Той [трябваше да бъде] от този орден, защото нуждата и народът изискваха това. Преди споменатите католици да имаха свой владика, много трудно се сдобиваха с енорийски свещеници, било мирски, било редовници. А ако някой от тях заминеше или починеше, за дълго време оставаха без енорийски свещеник или пък понякога за толкова католици се намираше само един. Литургии, както знаем от нашите родители, слушаха едва на по-тържествени празници. Много духовни вреди понасяха верните от липсата на свещеници. И като взеха под внимание всичко това, писаха на Негово светейшество Кли-

мент VIII, света му памет, молитвени писма и от него искат за себе си владика. Негово блаженство изслуша техните молби и първо прати като апостолически визитатор за България някогашния брат Петър Солинат от Босна, от Ордена на миноритите обсерванти и после го ръкоположи с титлата епископ на сардикийската или софийска църква. Той бе приет от верните като ангел, пратен от небето. А той доведе със себе си в България няколко монаси от своя орден от различни провинции и си избра за резиденция като по-важно място Чипровец, защото от жителите на Чипровец, като по-лични, беше изпросен от Светото седалище за епископ. При тях той построи до енорийската църква първата къща за себе си и за своите братя, понеже преди неговото идване енорийската къща беше далеч от църквата. После повери на същите монаси енорийските църкви в Чипровец и Железна, за да бъдат обитавани и ръководени. И прие в ордена няколко младежи от същото място и от околните [райони], които поучаваше и издигаше своевременно до свещеничество. Отук призлизат и самият архиепископ и неговият предшественик. И не след много години Бог отвори вратата на кръщението и на павликяните чрез споменатия епископ, чрез неговите монаси и католиците, които издействаха да дойде при тях изпратеният от Светото седалище епископ.

И докато същият епископ живя, ръководеше братята, които умножаваше на брой ден след ден, и другите, които викаше от другаде, не само като енорийския свещеник, а също като редовници. Той водеше с тях общ живот, получаваше енорийските помощи и всички други милостини, изхранваше подчинените братя и ги снабдяваше с всичко необходимо. Това е в началото на влизането на монасите минорити обсерванти в България и пр.

След смъртта на този епископ за софийски епископ бе избран брат Илия Маринов от Чипровец, от същия орден. Със съгласието на народа той издейства да бъде издигната кустодията[33] на България и Влахия при папа Урбан VIII, благочестива му памет, и през 1625 година и 1626 година произведе първия кустос и длъжностни лица съгласно правилото и устава на францисканците. До това време предишните епископи управляваха монасите: те даваха дрехата и приемаха обетите, получаваха помощите и всички енорийски милостини, грижеха се за прехраната и облеклото на редовниците, както се каза. И след няколко години от създаването на кустодията епископът предаде всичко в ръцете на споменатите братя,

незапазвайки нищо за себе си от енорийските доходи освен общата трапеза, която има с братята в манастира. И споменатият отказ даде на гореказаните монаси писмено, той бе написан на кирилица и после преведен на италиански.

Ето съдържанието му:

Брат Илия Маринов, по Божия и на Светото седалище милост епископ на София, протектор на братята францисканци в Ьългария и инквизитор на светата служба, избран за България и Влахия: на всички наши чеда в Христа братя францисканци от същия орден поздрав и бащинско благословение.

Ваша воля е, чеда мои, и воля на този християнски народ, аз да дигна ръка от вас и ви оставя сами помежду си да се управлявате и да получавате обичайните енорийски дарения и други помощи и да се грижите за облеклото на братята, да ги храните и да ги пращате от място на място и да се прижите за други нужди на вашата и нашата религия и да упражнявате това свободно. Аз следователно като ваш общ баща и такъв на християните, на които желая всякакво добро, мир, чест и слава на всички, предавам на вас властта и поверявам всяко нещо във вашите ръце и върху вашата съвест. Аз отсега нататък няма да се меся да получавам даренията, нито в друго общо управление, като вашият кустос [трябва да] се погрижи за всичко това. А аз, доколкото се отнася до мен, за слава и чест на Бога, не ще отсъствам от своя дълг, ще се постарая да бъда ваш истински баща и закрилник на вас, които сте задължени да се грижите за мен и да ме уважавате като ваш баща. И Бога, и пресветата Богородица, и прославеният свети Франциск да ви дарят със своята благодат. Аз тук се препоръчвам на вашите свети молитви.

Дадено в Чипровец на 21 юли 1630 г.

Брат Илия Маринов, владика на София, собственоръчно.

Мястото на печата.

Архиепископът и в сегашните времена обитава при същите братя в Чипровец, както бе казано на отделно място. Настоятелите се грижат за всички, те получават даренията, ръководят движимите и недвижимите имоти и всяка година се отчитат за полученото и за даденото. Ревизори нямат, [това] би било наистина едно свето и уместно начинание, но католиците са много притеснени, никой не би понесъл толкова труд, защото всеки се старае да се грижи за своите имоти и да набавя за данъци и всекидневни налози със собствена пот и да изплаща на своите господари.

Архиепископът разшири през миналите години със собст-

Факсимиле от споразумение между софийския и марцианополския епископ от 7 февруари 1644 г. за определяне границите на двете епархии

Факсимиле от доклад на Петър Богдан от 17 февруари 1647 г.

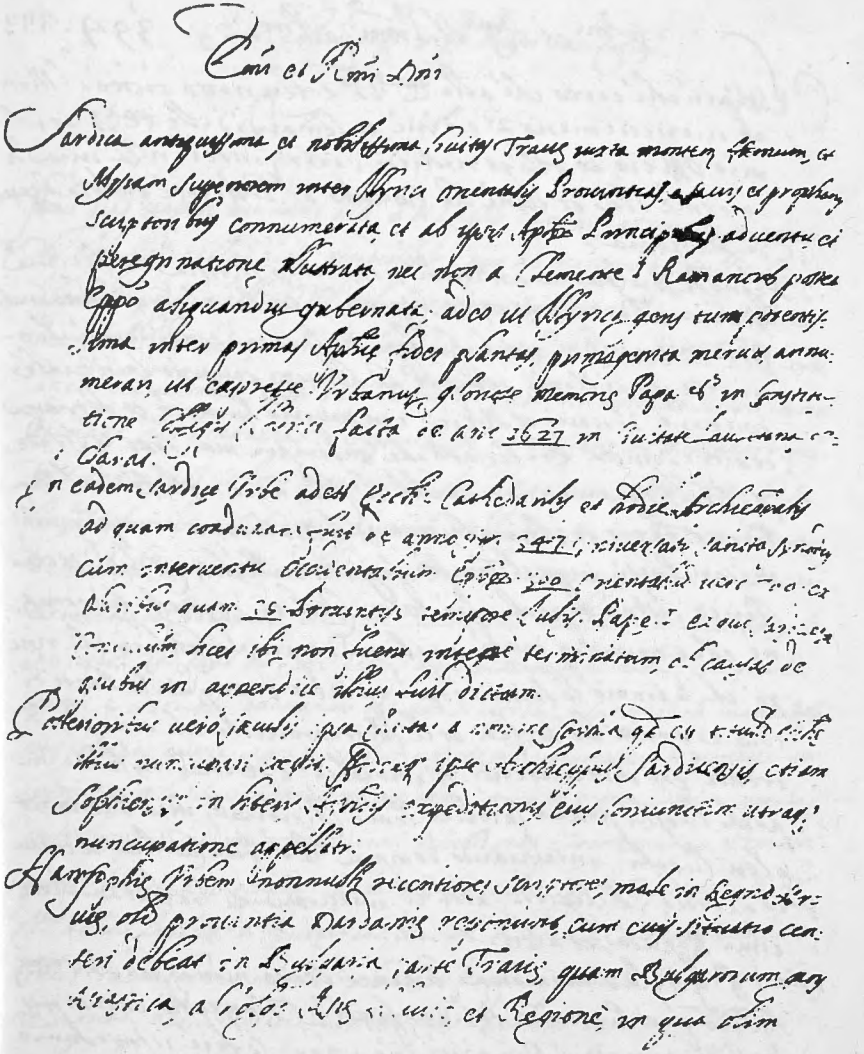

Факсимиле от доклад на Петър Богдан от 5 септември 1658 г.

Факсимиле от доклад на Франческо Соимирович от 3 август 1666 г.

Ecmi: e Rmi Sig.ri, Sig.ri Pron mei Colmi.

393

Sano già passati dui anni alli 6 di Luglio come son arrivato g. gratia
di N.ro Sig.re nella mia residentia, e non ho mancato del mio debito,
dando raguaglio alli 22. VII. del sopra detto arrivo nella residentia, co-
me anche fui benignam.te licentiato da questi xpiani, carco del loro, come
anche del vescovo, e da quel tempo in qua sono stato ho scritto, in ver-
ticolare nel mandare le licentie che ho pigliato dai Missionarij, già-
dotti consegnai e loro provisioni, che mi hanno consegnato, e la
Cong.ne Gen.le loro padroni partirno da Roma, e vino a questo contado
Bulgariam.te ho mandato la sopra detta licentia, e mai non ho saputo la
certella del ricapito, dove che hanno da mandare la relatione della
sacra.ta.ne, la qual ho fatto della mia licentia, e admin.ne con grande
scosta, e pericoli, dubitando che non si perda la sopra detta, mandando
per scrivere come accade queste cose, ho determinato di mandare un
altra con la sopra detta relatione, g. molti degni rispetti, perche
potrebbono succedere molti danni, stante gran corottione che ci sono in
questi paesi, e g. questa causa mando il P.re Pro di Cipro, Min.o
oss.te della Provincia di Bulgaria, Missionario di Macedonia, il quale hanno ove-
nuto raccontare e misterio, e bisogno di questi nuovi xpiani nouelli,
fra i quali ha dimorato il sopra detto P. undici anni continui, resi-
dente, Parroco, e Missionario, ricordandosi servire da buon Relig.o e Pastore.
E sendo stato dichiarato per Gio: Francesco, per Nostro Vicario [illegible]

Факсимиле от писмо на Стефан Кнежевич от 2 януари 1680 г.

Факсимиле от писмо на Стефан Кнежевич от 25 юли 1686 г.

Факсимиле от доклад на Антон Стефанов от 23 юли 1680 г.

Факсимиле от писмо на Стефан от Людбрег от 9 март 1692 г.

вени средства малко резиденцията, построена и прикрепена към манастира от предшественика [му] и там живее, като има от манастира един клирик и един слуга за конете, когото наема на свои разноски. От манастира взима сено за конете, а ечемика или овеса, дрехите, обувките, книгите, хартията и други необходими неща — от лена и вълната до леглото, си набавя от своето имущество.

От енорийските църкви не получава нищо друго освен по една златна пара от тези три църкви по Великден, а често пъти и това мълчаливо се пропуска. И когато през годината му се случва да служи някъде на празнични дни, има обща трапеза с братята, но подаянието от народа по време на литургията получават настоятелите. Архиепископът понася много неща, за да се запази мирът между неверните и схизматиците. На него е необходимо да следва Перикъл[34], защото да си епископ е трудно нещо. Няма собствено семейство, а като живее с редовниците, понася мненията на мнозина: смяната на настоятелите, служителите, свещениците и клириците, всред които има различни воли, различни нрави, различни начини на управление, различни заповеди, поради което често се поражда презрение към църковното достойнство, особено сред неуравновесените.

Архиепископът освен общото посещение по-често общува с по-близките католици и където и да се намира, било в резиденцията си, било вън, всеки ден служи литургия, на по-тържествените празници проповядва по време на литургията, тайнствата раздава своевременно, повикан, придружава покойниците и за тях служи, за което понякога получава милостиня, но и неповикан извършва такава служба от милосърдие към бедните. С това благочестивият народ получава утеха. Повикан, посещава болните, утешава и пълното отпушение в смъртния час, по силата на апостолическа грамота, раздава и ги убеждава, с помощта на Бога, да умират добре. Често пъти, за утеха на народа, пее вечерни и литургии без понтификални обреди, също пее и обяснява Евангелието на местен говор. И понякога верните, за тяхна набожност, по тяхно усмотрение го молят да служи литургията на жертвоприношението. Всички тези неща архиепископът разказа не за да си припише някаква похвала, пази Боже, но за да се отдаде отвсякъде на Бога три пъти — най-Добрия, най-Великия — по-голяма слава, а на верните да се увеличи духовната утеха.

И тук като за венец споменатият архиепископ ведно с

всички поверени на неговите грижи както църковни лица, така и мирски католици, най-предан и послушен на Светата майка римска църква, на пресветия и преблажен отец и господин папа Климент IX, най-добър и най-велик, прострян на земята целува светите нозе и моли за себе си и за своите с най-голяма набожност неговата милост и благословия. Климент VIII в своята милост избра първия католически епископ за София и след толкова векове, както се видя, в началото на раждащата се църква свети Климент, който после бе подир Петър трети римски първосвещеник, основа софийската църква. Свидетелстват: Доротей, в „Живота на пророците и апостолите“ — еквилинския епископ Петър от Наталивис, Сикст от Сиена в „Света библиотека“, Иван Томко [Марнавич] в „Живота на св. Трифония“. После Урбан VIII възвърна на същата църква старото достойнство и възвеличи сегашния епископ в митрополитско достойнство. А сега накрая Климент IX да покаже към казания най-смирен служител и тиранично потиснатия католически народ милостта и благочестието си. Той и всичко негово, било тук писано, било и останалото поднася на Светото апостолическо седалище и се подчинява на неговата строга оценка.

Същият архиепископ се обръща със смирена молба към сиятелните и високопреподобни отци на Свещената конгрегация за разпространение на вярата да погледнат с благосклонни очи към него, зависещ от същата.

Дадено в Чипровец в неговото архиепископско седалище, при [църквата] „Възнесение Богородично“.

15 ноември 1667 година

Така е. Брат Петър Деодат,
архиепископ сардикийски — наречен софийски
администратор на Дакия и Тракия,
апостолически наместник на
Трансалпийска Влахия.
(собственоръчно)

---

[1] Галиполската църква — древна епархия със седалище гр. Галиполи (дн. Гелиболу) в едноименния полуостров, чиито номинален титуляр е Петър Богдан.

[2] Първият синод — събор на българското католическо духовенство свикан по настояване на Петър Богдан в Чипровец от 18 до 20 август 1641 г. Решенията са публикувани от Ферменджин, вж. Acta..., 113—

132, вж. също Милев, Н. Католишката пропаганда..., 79—82.

[3] Петър Богдан има предвид докладите си за България и Влахия от 1640 г. Докладът му за Молдавия написан през 1641 г. е занесен лично от него в Рим през есента на 1642 г., вж. Vinulescu, G. Pietro Diodato a la sua relazione sulla Moldavia — Diploma — tarium Italicum p. 87, където е издаден и докладът за Молдавия (100—126).

[4] Консисториална конгрегация — основана от папа Сикст V в 1588 г. със задача да разглежда всички дела в събранията на кардиналите, установяването на нови епархии, избор на висши духовници и пр. През 1967 г. е преименувана от папа Павел VI в Свещена конгрегация на владиците с нови компетенции.

[5] По всичко личи, че докладът е завършен на 23 юли 1663 г. Петър Богдан вероятно иска да отбележи, че изпращането му е станало на следващия ден, 24 юли.

[6] Село Комани — съществува и днес със същото име на около 20 км североизточно от гр. Каракал, Румъния.

[7] Каракал — град в Румъния в Крайовска област, която и сега е със същото име.

[8] Гр. Руши — вероятно гр. Рошиори де Веде в Румъния.

[9] По това време воевода на Влахия е Раду Леон (1664—1669).

[10] Велик кубикуларий — главен камериер в двореца на влашкия воевода.

[11] Латинци — обобщено названне на католиците независимо от тяхната народност.

[12] Адрианопол — Одрин, сега Едирне в Турция.

[13] Арачелитски манастир — манастир в центъра на Рим, седалище на Ордена на францисканците.

[14] Става дума за войната на Турция с Германия през 1663—1664 г.

[15] Панонии — неустановено.

[16] Гаврил Томази — по това време префект на францисканската мисия във Влахия и Молдавия.

[17] Карл Велики (742—814) — франкски крал и император, водил войни със сакси, лангобарди, бавари, авари, араби и някои западнославянски племена.

[18] Т. е. от 1632 до 1654 г.

[19] Мартин Лутер (1483—1546) — основоположник на Реформацията и протестантството в Германия.

[20] Крайова — град, който съществува и сега в Румъния.

[21] Калугерица — дн. село Горно Павликени, Ловешко, вж. Йовков, М. От едно преданне до версията за поп Богомил. — Векове, 1981, № 2, с. 85, 91.

[22] Анкона — гр. в Италия, пристанище на Адриатическо море.

[23] Павел от Самосата — през III в. епископ на провинция Антиохия (западния бряг на р. Ефрат) и основател на секта, която според някои автори има известно сходство с павликянското учение.

[24] Изворите на Орфей — Петър Богдан използва тази метафора, разбирайки планината Рила.

[25] По-подробно за тази история и нейната съдба вж. Димитров, Б. Петър Богдан Бакшев. Български историк и политик от XVII в. С., 1985, 72—74, 115—123; Станимиров, С. Политическата дейност на българите католици през 30-те/70-те години на XVII, в. С., 1988.

[26] Клавдий Птоломей (II в.) — един от най-видните географи и астрономи на древна Александрия. Съчинението му „География" съдържа важни сведения за историческата география на Тракия.

[27] Херодот (около 484—425 г. пр. н. е.) — „бащата" на историята.
[28] Източна Илирия — под Илирия католическите мисионери от XVII в. разбират земите на днешна България и Македония, а под Източна Илирия — сегашните български земи.
[29] Павел Дякон — (730—799) — виден писател и историк, автор на „История на лангобардите", в която се съдържат ценни сведения за Ранното средновековие.
[30] След суспендирането на Филип Станиславов през 1662 г. управлението на Никополската епархия се поема от охридския архиепископ Франческо Соимирович, вж. прилоджения тук негов доклад от 3 август 1666 г.
[31] Бенефиций — църковни длъжности в католическата църква с определен доход.
[32] Става дума за Петър Солинат.
[33] Кустодия — подразделение на францисканския монашески орден.
[34] Перикъл (около 490—429 г. пр. н. е.) — политически деец и пръв стратег на Атина (444—429 г. пр. н. е.)

ДОКЛАД НА ПЕТЪР БОГДАН ОТ 10 НОЕМВРИ 1670 Г.

Вероятно това е последният доклад изпратен от Петър Богдан, в който се визира състоянието на католическите църкви в Софийската епархия и във Влахия.

Последните години от неговата продължителна мисионерска дейност протичат при големи трудности. Църковните храмове един след друг се рушат, а възстановяването им при съществуващите условия е почти невъзможно. Това гнети стария архиепископ и се превръща в лична трагедия.

Докладът съдържа нови данни за жестоката робска действителност през втората половина на XVII в., за демографията, икономиката и културата в редица селища. Същевременно в него се разкриват многостранните връзки — икономически, политически и духовни, на българските католици с Влахия.

За пръв път в този доклад е отбелязан един поток на заселване на павликяни от поречието на р. Осъм към Северозападна България. И тук Петър Богдан остава верен на себе си, проявявайки скромност, всеотдайност, самокритичност и силна чувствителност към съдбата на своя страдащ народ. Половинвековната изпълнена с постоянни трудности действителност, честите боледувания и напредналата възраст го правят по-несигурен и това се долавя в целия доклад.

Оригиналът на доклада е от 32 ръкописни страници. Съхранява се в APF, SOCG, vol. 440, f. 533—552.

[f 535] E[minentissi]mi, et R[everendissi]mi Domini, D[omi]ni, P[at]res, ac fautores semper Col[endissi]mi.

Post labores, fractique corporis prolixam per provintiam us-

que ad pedes Sanctissimi peregrenitationem, Deo volente, Sacraque Cong[regation]e sic iubente, Archiep[iscop]us infrascriptus anno 1669, dio[deci]ma Februarij ad propria reuertitur. Totoque illo tempore circa aliquam collybi, seu cambi notitiam laborauit, vertente tandem anno ab Ill[ustrissi]mo, et R[everendissi]mo Venetiarum Nuntio Ap[osto]lico certior factus, eleemosynam illam quam Sacra Cong[regati]o de fide prop[agand]a pro reparatione Ecclesiae Chprouatiensi grato donauerat animo, Constantinopolim directam iam fuisse; hoc idem post paucos dies à Residente Caesareo per literas didicit. Quod cum intellexisset Archiep[iscop]us, assumit secum unum ex sacerdotibus, et duos catholicos cum uno famulo, prima die [decem]bris discessit Chiprouatio, et venit Sophiam, mansitque ibi duobus diebus, ac inde discedens superauit montium cacumina, viarumque per Macedoniam, et Thessaliam anfractus, XVIII eiusdem mensis die Thessalonicam, ubi tunc cum Aulicis Imperator Constantinopolitanus residebat, Diuina eum protegente gratia incolumis peruenit; ubi ad Ill[ustrissi]mo Domino Io[annes] Baptista Casa noua Mediolan, Residente Caesareo apud Metropolitam graecum, apud quem et ipse manebat, ad hospitium receptus fuit, ibique dies festos Natiuitatis D. N. I. C. qua potuit deuotione peregit, singulis diebus celebrabat, Diuinumque Officium absoluebat. Interea Ill[ustrissi]mus Residens à quodam Judeo trecentos accepit aureos Ungaricos, pro collybio praed[ict]o, quos paratos penes se retinebat, missitque suum interpretem graecum gratia siscitandi inter officiales, qua via licentia extorqueretur à Caimacamo, post duos dies reuertitur graecus absque ulla resolutione. Imperator tunc extra Thesalonicam in venatione cum universis magnatibus reperiebatur. Venit tandem et Residens, negotium protrahebatur: tunc Archiep[iscop]us innito consilio cum Residente, emptisque dignis muneribus, adiuit cum suis [f 535 v] Chiehaiam, seu Magistrum Aulae Musahip Pascae, cuius gratia apud Imperatorem multum valet, qui his diebus catholicos Chiprovatiénses cum circumuicinis sibi subditos habet, omnesque prouentus ad ipsum spectant, et Chehaia illos benigno recepit vultu, pro muneribus gratias egit, cui post multa coloquia, sexcenti imperiales promissi fuere, et ipse negotium Ecclesiae absque ullo dubio iam peractum arbitnabatur; et post haec Archiep[iscop]us cum suis magna cum alacritate finem negotij expectabant; sed res post paucos dies euanuit, nam Musahip Pasca huius modi negotium assumere recusauit ad magnum Vesirium tale negotium pertinere respondit; addidit praeterea, expectent adventum Vesirij, iscalah inquiens, idest, Deo dante, non remanebunt sine Ecclesia. Vesi-

rius vero adhuc Cretae reperiebatur: nec modus fuit ulterius Ill-[ustrissimu] Resid[ente]m aggrauare, apud quem duobus fere mensibus Archiep[iscop]us cum suis mansit, deinde, ad propria tempore baccanliorum reuertitur. De expensis hic ninil tangit, suo tamen tempore Em[inentissi]mos P[at]res de omnibus certiores reddet: eleemosyna ennim illa a Sacra Cong[regation]e subministrata, in manibus praelibati Residentis manet.

Adueniente post haec ieiunto quatragesimale cepit Archiep-[[iscop]us cogitare quando, et quomodo Eccl[esi]am suam et administrationem; antequam Vesirius reuerteretur, uisitaret, ut postea haberet maiorem commoditatem negotia Ecclesiae prosequi; cuius rei causa determinauit ante solemnitatem Paschatis, unum idoneum Sacerdotem de gremio suae Ecclesiae mittere ad Paulianistas Traciae, qui eos verbo et exemplo in catholica confirmaret fide: non enim necessarium fuit hoc anno Confirmationem ministrare, nam ante paucos annos non solum illis, verum etiam caeteris catholicis suae iuriisdictionis ministratum fuit; ipse vero Archiep [iscop] us in sua pro tunc residentia manait, ubi suo tempore Divina officia sacris illis diebus absoluit, Olea, et Sanctum consecrauit Chrisma, aliaque iuxta ritum S[acrae] R[omanae] E[cclesiae] perfecit ad unguem. Sacerdoti quem ad Paulianistas destinauit, suos equos, et expensas iuxta posibilitatem dedit, famulum similter cum equo conduxit, cui praetor expensas sibi, suoque equo, singulis septimanis [f 536 r] quatuorcentos nummos, seu aspras turcicas soluere promissit, cui et literas ut moris est estradidit, quarum exemplar hic inseruit.

Nos fr. Petrus Deodatus Ord[ini]s Min[ori] Obser[vanti]ae Miseratione Diuina, ac Sancte Sedis Ap[osto]licae gratia Archiep[iscop]us Sardicensis, Sophiensis nuncupatus, Traciae, Daciaeque ripensis Administraotr, necnon Valchiae Transalpinae Apostolicus Vicarius. Dilecto nobis in Christo Admodum R[everende] Patri, fratri Paulo a Quinquefontibus eiusdem Ord[ini]s Custodiae vero Bulgariae et Valachiae bis Custodi, et P[at]ri Theologo, verbi Dei Concionatori, Confessori, necnon Missionis inferioris Ungariae Praefecto, salutem in Domino et pacem.

Cum inter pastorales curas praecipuum obtineat locum Dioecesium visitandi estque, ipsamet visitatio quasi anima Ep[iscopa]lis regiminis, quoniam per eam pastor se diffundit, et expandit ovium suarum commodis, et utilitatibus: quod et nos quamuis omnium fragilissimi, opus huiusmodi personaliter perficere cupimus; sed quia pro nunc, tum aetatis grauamine, tum etiam longis et arduis peregrinationibus paucis ab hinc diebus peractis impeditis et fracti praefatum negotium adimplere non valemus. Ideo pro consola-

tione fidelium, ac pro nostri officij munere, iuxta Sacrorum Canonum sancita saltem aliquem idoneum virum de gremio Ecclesiae nostrae loco nostri mittere decreuimus, qui tam Sacerdotes quam Catholicos qui in Tracia reperiuntur visitaret, ac verbo, et exemplo in catholica fide solidaret. Agnoscentes autem nos te praenominatum Patrem, ad hoc idoneum, moresque tuos, aetatem, scientiam, ac in agribilibus prodentiam considerantes, auctoritate qua fungimur, te, tuamque Admodum R. P. Visitatorem, ac Commissarium n[ost]rum constituimus, nominamus, atque his n[ost]ris deputamus; concedentes tibi s omnimodam facultatem iuxta normam et consuetudinem S. R. E. Committimus proinde tibi auctoritatem indulgentias annuntiandi, et à casibus tam n[ost]ris, quam Bullae Coenae Domini nobis ab Ap[osto]lica Sede concessis, absoluendi, deffectus inuestigandi et cognoscendi, ac demum costigandi suspendendi, excommunicandi, et ad poenitentiam tales recipiendi, omnia quoque alia faciendi et moderandi. Praecipimus insuper omnibus et singulis, tam Sacerdotibus quam catholicis, sub poenis nobis arbitrarijs, ut te tamquam nos ipsos {f 535 v} recipiant, tibique in omnibus pareant, et obediant. Inquorum fidem etc. Datum Chiprovatij in n[ost]ra solita resid[enti]a, die XXII Martij, Anno 1670 Fr. Petrus Deodatus Archie[pisco]pus Sardic[ensis] m. p. Locus+Sigilli.

Reuersus itáque antedictus P[ate]r ex itinere, peruenit ad Archiep[iscop]um secunda Maij, tradiditque relationem, quam breuiter his insertam Em[inentissim]is Patribus mittendam curauit. Discedens inquit, 26 Martij Chiprovatio anno 1670, et peruenit Philippopolim 2ª Aprilis, ubi ante alios visitauit illos paucos Mercatores Ragusinos, quibus celebrauit in domo privata super portatile. Hic neque Ecclesiam, neque Capellam habent, nec habere possunt, nec sacerdotem penes se retinent, paucissimi enim sunt: unus tamen ex Missionarije quos Sacra Cong[regati]o apud Paulianistas sustentat, eos ad tempus visitat et Sacramenta ministrat. Utensilla Ecclesiastica his nulla praeter Casulam, et Calicem; domos proprios non habent, nec uxores, exceptos famulos; numerus animarum nunquam certus, decem, duodecim, plus minus cum famulis, aliquando plures: nunquam tamen deficiunt catholici tam ibi permanentes, quam etiam transeuntes. Qui ibi moriuntur habent locum sibi destinatum, non longo a Civitate in campo, extra alias tamen nationes, lapides quoque super sepultaruas inscriptos. Muri totius civitatis destructi, retinent tamen antiquitatem, et scripturas in columnis literis graecis, et latinis incisas.

Absoluit Philippopoli quae fuerunt necessaria, deinde dire-

xit gressum, et venit in Pago nomine Kalaciae; hic manet Missionarius fr[ater] Hieronymus à Ragusio, et ibidem cum eodem P[at]re Missionario Resurrectionem D[omi]ni celebrauit, confessiones audiuit, [et] Dei verbum praedicavit, et alia quae ad salutem animarum spectant peregit. Isti Ecclesiam non habent, sed unam Domum saepibus compactam et foris luto linitam, capacem pro omnibus; ea manet Missionarius, Missae et alia Divina officia celebrantur; Altaro de ligno erectum, habens imaginem B[eatae] V[irginiae] M[ariae] quam Sacra Cong[regati]o elapsis annis Archiep[escop]o ad hunc effectum donaui. Duas Planetas, et Palliolum ex corio, Missale ac Calicam ab eadem Sacra Congregatio]ne donata habent, candealabra lignea, Crus aenea, Evangelia Illyrica, Rituale Romanum etc.

Ab ultima visitatione Archiep[iscop]i reperit baptizatos infantes a praedicto Missionario n^{0}. 96 inter quos 6 fuerunt adultis, et [f 537 r] iam provectae aetatis; advenae erant isti ex illis qui circa Danubium reperiuntur, post longam hinc inde vagationem ad istos cum familijs uenientes Sacrum receperunt baptisma. In hoc pago reperiuntur animae catholicorum cum infantibus, utrisque sexus circa 500; nullus inter illos turca vel Schismaticus graeci ritus. Intra hoc tempus celebrata fuere a Missionario Matrimonia in facie Ecclesiae N^{0}. 29, mortuos sepeliuit adultos et pueros 45. Mansit in antedicto pago diebus quatuar; post hos dies discedere volens, catholici eum detinuerunt usque ad Sabbatum in Albis, quem ipsa die associauit Frater Hieronymus Missionarius, cum nonnullis catholicis, usque ad alium pagum nomine Dauuxevo in quo residet secundus Missionarius fr[ater] Elias a Chiprovatio, apud quem ad hospitium diuertit. In crastino fuit Dominica in Albis. Visiatator celebrauit Sacrum, concionem habuit ad populum, solemnizauitque illos sacros dies devotione qua potuit, ut eos magis confirmaret in fide catholica. Supellectilis Eccles[iasti]ca non est, nisi illa quam S[acra] Cong[regati]o donauit, duae scilicet Casulae, Calix, cum Patena, et antependium ex corio, Missale, Rituale, candelabra lignea, Crus aenea, Altare Ligneum, Imago Crucifixi. Domus lignea, sub cuius tecto separatim habitatio pro Miss[ionari]o et separatim ubi celebratur. Sacrum expensis eiusdem Sacrae Cong[regationi]s aedificata. Animae catholicorum utriusque sexus cum paruulis, non excedunt numerum 200, inter illos nemo ex Schismaticis, nec Turca rum. Modernus Missionarius, id est fr. Elias a Chiprovatio ab eius aduentu baptismo abluit 19 infantes, et 12 Ianuari unam advenam Paulianistam baptizauit iam senem, qui narrabat, erat 73 annorum. Copolauit in matrimonio personas 9, mortuos sepeleuit

maiorem partem parvulorum et adultorum N⁰. 16.

Missionarius iste iam duo anni sunt ex quo à Sacra Cong[regation]e destinatus fuit et ab Archnep[iscop]o missus, qui habet curam omnium, praeter Kalaciae; non enim distant multum inter se: his usque modo nihil habuit subsidij i Sacra Cong[regation]e; ab eis praeter panem nihil aliud habere potest, pro obsonio si lac, vel oua habere poterit, deliciae sunt. Vinum nec vineas tenent, nisi aliguis txtraneorum ad vendendum portaret. Praedictus fr-[ater] Elias habet curam etiam illorum qui Hambarliae habitant, quorum animae utrisque sexus non excedit numerum centenarium; Ecclesiam non habent, nec utensilis ecclesiastica; celebrat Missionarius in domo priuata, non solum in hoc pago, verum etiam in convicinis; isti habitant inter turcas. [f 537 v] Non longe distat pagus Doganlie et Selxicouo, diferunt inter se nomine tantum; in utroque pago reperiuntur animae catholicorum ad 180, ubique Visitator celebrauit, et concionem habuit; sunt etiam turcae inter eos, ac Schismatici, separati tamen in una parte morantur catholici, sub cura eiusdem fr[atri] Eliae; qui eos saepè visitat, et Sacramenta administrat: isti quoque ex Sacris vestibus nihil habent, necessaria pro celebratione defert Sacerdos secum, et ubique in domo celebrat priuata.

In his tribus locis fr[ater] Elias postquam venerat, baptizauit infantes n[umeros] 15; ante adventum f. Eliae, fr. Hieronymus 27, infantes. Numerum mortuorum et coniugatorum non inuenit. Completis siquidem visitator, quae complenda erant, reuers sus est ad Archiepiscopum secunda Maij.

Postmodum expectare praecogitabat adventum Magni Vesirij et videns quia diu morabatur, nec modum habebat aliquid aliud pro reparatione suae Ecclesia peragere, determinauit personaliter, Valachiam et suam visitare Diecesim. Assumpto proin uno sacerdote, et duos famulos 12 Maij discedene Chiprovatio, die secunda cum nonnullis negotiatoribus traijciens Danubium, soluit turcis exactoribus pro se et pro suis, et pro equis unum imperialem, et ita intrauit in prouintiam, direxitque iter Bucuresctum, ubi residet Princeps; ac in itinere, ubi reperiebat negotiatores suae Diocesis, celebrabat sacrum, quorum nonnulli confitebantur Sacramque sumebant Eucharistiam, specialiter illi qui tempore Paschatis ob aliquam legitimam causam ad propria non venerant.

Cum iam distabat Archiep[iscop]us a Bucurescti duobus diebus, dixere ei quidam ex catholicis, quod Danubium versus ad meridianam plagam reperiuntur aliquot familiae catholicorum, qui ob tyrannidem aufugerant ex paulianistis Diocesis Nicopolitanae, et habitant in uno pago inter Valachos, fidem catholicam custo-

diunt, ardentes insuper illos magno flagrare desiderio, uidere aliquem ex Sacerdotibus catholicis; tres anni iam erant, ex quo non erant confessi, nec communicati, praecipuè quaedam vetula, quae singulis horis expextabat mortem; ipsa ut narrabant, amore flebat, rogaveratque mercatores, ut si possibile foret, et talis occasio nacta fuerit, adducant ad eam unum Sacerdotem: filius quoque dictae [f 538 r] vetulae nomine Philippus, qui ad nundinas saepius veniebat in Oppido vocato Rusci de Vede, hoc idem frequenter desiderabat, mercatorasque precabatur. Contigit autem, ut Archiep[iscop]us veniret ante unum diem nundinarum in dicto Oppido, ubi reperit multos ex suis Dioecesanis catholicis, qui cum mercibus venerant ad nundinas; confirbant praedicta omnia et alij catholici, quibus auditis, manait Archiep[iscop]us ibi, et ipsa die ad uesperas absolutis nundinis, in crastino venerunt tres, vel quatuor ex catholicis, qui sciebant pagum, in quo manebant praedicti Cristiani, et recta Archiepiscopus ad Philippum divertit, qui magno cum gaudio hospites recepit; venerunt statim et alij catholici, qui aderant, omnesque Deo gratias agebant, praesertim mater Philippi, quae prae senectute vix se baculo erigebat. Summo itaque mane, iussit Archiep[iscop]us suo sacerdoti, ut eorum confessiones exciperet, et ipse interea Divinum absoluit officium, et praeparauit se ad celebrandum Sacrum, ac in eadem domo fecit erigere Altare ligneum, illudque ornauit imaginibus in papiro impressis posuit Crucem in medio candelas, et alia necessaria parare iussit. Fuit enim ipso die Vigilia Pantecostes iuxta usum Romanae Ecclesiae, et postquam audiuit Sacerdos, confessiones omnium, ventique Sacerdos, et reposuit paroiculas necessarias pro illis qui erant communicandi; congregantur catholici, veniunt et Schismatici, qui in eodem pago habitant: indutus Archiep[iscop]us Sacris vestibus celebrauit Missam, ac pro eorum consolatione evangelium explanauit, sacram eis Eucharistiam ministrauit, benedictionem, ac Indulgntiam dedit; deinde filium Philippi Marcum nomine, annorum fere X, sacro peruxit e chrismate, cui compares fuit Paulus nepos eiusdem Archiep[iscop]i, nam et ipse cum alija negotiatoribus Archiep[iscop]um associauerat.

Solictus postmodum fuit statim ulterius progredi, iminebat enim in crastino solemnitas Pentecostes, desiderabat Archiep[iscop]us Sacrum Bucurescti celebrare, illi vero catholici rogabant instanter ut in eorum domo prandium sumeret, quibus condscendens expectauit, et obtulerunt legumina sine oleo, et paucos pisciculos, sale et aqua conditos, ex quibus, gustantes, Deo, hospiti gratias agunt, et ipsa hora Bucuresctum versus iter dirigunt, re-

lictis ibidem negotiatoribus; nec possibile fuit eodem die tam prolixum iter perficere; sed in medijs Syluis ad ripam Fluminis Naxluo tuguriolum reperiunt, et in eo ab iminentibus pluvijs, se recipiunt, equos vero extra dimittunt pascendos. Illucescente tandem die iter quam celeriter arripiunt, et Bucurestum ante horam meridianam perueniunt: intrauit Archiep[iscop]us [f 538 v] ad hospitium apud Ecclesiam Catholicorum, ubi casu inuenit duos nobiles Ragusinos cum eorum comitatu, et nonnullos alios catholicos, qui ad Sacrum conuenerant; videntes vero praedicti nobiles Archiep[iscop]um venientem occurrunt brachijs apertis, et deponunt de equo, ac post breuem circumlocutionem rogant nobiles Archiep[iscop]um, ut cum illis ad eorum hospitium ascenderet, et cum ipsis prandium sumeret, quibus respondit, gratisque egit: auertat inquiens, Deus, ut ego in hac sacra solemnitate sacrum ommitam nam pedibus, et manibus reptans ad tempus perueniendi huius rei causa: et statim Sacerdos quem ibi reperit, et qui cum eo erat, parant Altare, Archiep[iscop]us indutus sacris vestibus celebrauit Missam plana voce; nobilesque antedicti ceterique omnes ad audiendum Sacrum remanserunt; absoluto sacro omnes valedicentes Archiepiscopo abiarunt, et post aliuam moram misserunt nobiles illi prandium Archiep[iscop]o iuxta posibilitatem, nam et ipsi sub alieno tectu peregrini erant.

Secunda die Pentecostes, quae fuit 26 Maij, iterum ad audiendum Sacrum conveniunt omnes catholici, inter quos erant Itali, Galli, Poloni, Ragusini, et caeteri ex provintia Bulgariae, pauci ta[me]n ex omni natione, Archiep[isop]us celebrauit Pontificaliter iuxta posibilitatem loci, de quo postea sermo erit. Absoluto sacro, quidam inuenis patria Romanus, nomine et cognomine Franciscus Hercolanus, arte pictor, qui ante aliquot annos duxerat uxorem Valachem, obtulit duos filios, quos sibi uxor genuerat, rogauitque Archiep[iscop]um, ut eos sacro inungeret Chrismate; interrogarus a quo Sacerdote baptizati fuissent? Respondit, a Schismatico; tunc Archiep[iscop]us ne ansam alicuius turbationis daret, confirmauit eos sub conditione, quibus Patrini fuere illi duo nobiles Ragusini; Georgio D. Franciscus Ragnina; Raducano, D. Marinus Resti; his diebus Sophiae commorantes, qui pro eorum negotijs hos tempore in Valachia reperiebantur.

Auditus tamen fuit in Aula Principis adventus Archiep[iscop]i, statimque magnus Cubicalarius missit nuntium ad Archiep[iscop]um, ut quandocumque ei placuerit ad audientiam Principis venire, liberum ei erat. Tunc Archiep[iscop]us associatus a suis et ab illis nobilibus personis Rag[usi]nis, iuit ad Palatium, et ibi à Baronibus sibi notis benigne receptus, atque cum illis per modi-

cum tempus in procaecio moratus est, deine à magno Cubiculario vocatus, et unus ex ianitoribus cortinam elevans, solus en cum Cubiculario, et suis Sacerdotibus ad Principem ingrassus est qui eum reverenter stans in pedibus capite detecto expectabat, interim Archiep[iscop]us ad illum accdens, Princeps dexteram [f 539 r] porrexit, quem Archiep[iscop]us salutauit, et aliquot uerba fecit eum penes penes se sedere, inter rogabatque quomodo sé in itinere habuit, interea conversus Archiep[iscop]us vidit è regione Metropolitem sedentem, nec aliùs ibi erat, nisi magnus Cubicularius, et ipse argenteo innixus baculo stabat in pedibus detecto capite, et faciebat interpretem. Postea conversus Archiep[iscop]us gratia humanitatis ad Metropolitam eum salutauit, et congratulabatur ei de sua promotione, ad dignitatem ante paucos menses erat evectus, ipse vero stabat tanquam insensatus, nec verbum protulit, nec aliquod signum urbanitatis demonstrauit; et post aliquam moram veledixit Archiep[iscop]us Principi; exiuit tunc Cubicularius, et alij Barones accerentes Metropolitam excusabant dicentes, ne miretur R[everendissi]mus de n[ost]ro Metropolita; homo est incultus, eductus a iuventute in montibus inter Monachos, et allud quod debuisset scire paruum curat, ideo habeat illum excusatum: respondit Archiep[iscop]us nullam amaritudinem de illus inurbanitate concepimus, de eius tamen inuidia, quam contra catholicam religionem habet ignoranter, dolemus, auditur enim, imo videtur eius inurbanitas, et amaritudo animi; colorabant ipsi eius actiones, excusantes illius ignorantiam, tandem dimissus Archiepiscopus, et iterum associatus à praedictis iuit ad hospitium.

Post discessum Archiep[iscop]i, remanere fecerunt in Palatio unum ex Sacerdotibus, et statim Princeps iussit assignari partes ex Aula, panem videlicet, vinum, carnes, et candelas. Barones quoque, qui eum nouerant misserunt aliquos agniculos, panes, vinum, et alia comestibilia; è contra Archiep[iscop]us donauit Principi Imaginam B. V. Mariae pulcherrimam, coronam, seu globulos non parui valoris, alij quoque, Baronibus distribuit Imagines Sanctorum, coronas, et cruculas, et quamuis sint Schismatici, magna tamen deuotione recipiebant dictas Imagines: uidentes autem alij vel mittebant, vel personaliter veniebant ad Archiep[iscop]um petentes Imagines, et Cruces, praecipuè nobiles, et Aulae familiares, quibus exclusiue dabatur, Relictas hic vanitatibus, ad lamenta et lacrimas calamus conuertur.

Illud E[minentissi]mi Patres quod ante omnia debuit Archiep[iscop]us moerore confectus in memoriam Sacrae Cong[regationis] adducere; statum videlicet Ecclesiae huius Oppidi, post-

pocuit tamen; ut hoc loco fusius, ac lucidius negotium, et necessitates vestris, insinuaret auribus. Est Patres E[minentissi]mi, vel potius fuit Bucurescti, ubi his diebus Princeps residet, unica catholicorum Ecclesia, non pregrandis; ut in praeteritis relationibus eiusdem Archiep[iscop]i quae post Turcarum, et Tartarorum invasionibus cum omnibus aedificijs, eiusdem Oppidi spoliata, et combusta [f 539 v] remansit; per durauit fornix sine tecto expositus pluvijs, ac niuibus per aliquot annos, postremo ante biennium uxor Radulij Principus Perota ex cornu Byzantino, quae fuit catholica, secrete misserat Patri, qui erat ibi eleemosynam, ut curaret tectum Ecclesiae aedificare; ipse P[ate]r, et alij catholici, qui ad erant fingebant, se proprijs pecunijs agere quod agunt, causa quia Princeps eius maritus non permittebat illam viuere ritu catholico. Magistri vero aedificante diligenter opus non fecerunt, vel fortassis nescierunt, ut trabitus transuersis muros clauderent, solummodo simpliciter tegulas super nudam fornicem coemento arenato posuerunt, muri vero et fundamentum qui tot annis aquas biberant, post modicum tempus scissuras fecerunt, ac deinde dextra pars Ecclesiae, cum universa concameratione à fundamentis corruit, et ad praesens prostrata iacet. Archiep[iscop]us, et alij sacerdotes in una domo proxima Ecclesiae praedictae corticibus tectam, erecto Altare ligneo sacrum celebrant, et omnia Divina ibidem officia persoluunt.

Causam forsitan aliquis inquiret, cur superius Archiep[iscop]us seipsum moerore confectum dixit? Certe afflictum, moerore, et tristia compactum omnis sanae mentis illum arbitrabitur, undique enim angustijs obruitur, nam praeter tyrannidem, et grave iugum, quibus toto vitae tempore subest, an non sufficiens fuit illi suae residentiae Templi maceriam et ruinam conspicere, et mane ac vespere circumire, regna at pravintias magno cum labore peragrare, et etiam usque ad pedes Sanctissimi peruenire? Modum et ansam quaerans, ut si aliquando Deo dante illud de puluere erectum liceret videre, adhuc tamen ad finem operis peruenire non valet, quia dominatores non permittunt.

Supradicta fuit maior angustia animi, quia modernus perfidus Patrircha Jerosolymitanus, qui fuit praeteriti Diaconus, in hac Valachiae prou[inti]a quaestus gratia venerat, quem omnes Schismatici magno prosequuntur honore, quem Bucurescti honoris gratia per aliquot menses retinuit, festaque Passchalia apud Principem peregit, et onustus pecunijs, ante adventum Archiep[iscop]i in Moldaviam discesserat; hic, ut narrant, nihil suauius de ore proferebat, nisi cum Ecclesiam Romanam carpere Incipiebat. Et dum in die Coenae Domini contra omnes haereses, et haresiarc-

has inuehebatur, excommunicationem fulminabat, ut solent, etiam primae Sedi non pepercit, dilacerauitque tali modo cum Ario inconsutilem Christi tunicam, ut aures Valachorum implerentur praeter mensuram: ut postquam Ecclesia praedicta catholicorum corruerat, ut visum est, omnes fere clamant Schismatici; ideo papistarum Ecclesia cecidit, quia n[oste]r Patriarcha illam excommunicauit; fama haec uniuersam provintiam [f 540 r] impleuit: ita, ut quicumque Bucurescum venit, vel Monacus, vel Saecularis, Valacus, vel graecus, nobilis, vel ignobilis, totusque Schismaticus vulgus, tamquam ad prodigium currunt, sumque Schisma confirmant; stultorum infinitus est numerus; cum ipsis contendere, vel eis iuxta stultitiam illorum respondere, esset in vanum laborare, tunc eis optime responderetur, cum Ecclesia denuo aedificaretur: quae cum expensis plus, minus 300 scutorum in meliorem reigeretur formam, nam ibi non est necessaria licenthia turcica, materia seu lateres cocti manent, coementum non magno praetio venditur, materia lignorum leui praetio adveceretur, sunt enim Sylvae densissimae ubique. Magistris, et illis qui eos dum aedificatur condignum praetium soluere iecessarium esset. Sic E[minentissi]mi Patres, ut praefatum est, vana, ac irrationabilis Schismatocorum stultitia in nihilum redigeretur, Divinae M[aiesta]ti maior gloria, ac Sanctae Romanae Ecclesiae honor esset maximus, schismaticorum uero confusio. Barones aliquoties diere Archiep[iscop]o, cur non imponitis manus ad erigendam v[est]ram Ecclesiam? quibus respondebat, quia paupertas non permittebat; é contra ipsi: Et quid deficeret Romano Pontifici, si ipsam erigret Ecclesiam? Hoc iocose quodammodo proferebant: respondebat Archiep[iscop]us: Deus est bonus, forsitan antequam cogitatis, Ecclesiam n[ost]ram renovatam videbitis. Sunt tamen nonnulli Barones, quibus displicet ruina huius Ecclesiae, et hoc non propter Christum, ut dicitur, sed propter utilitatem eorum, nam saepius occurrunt negotia Principum Christianorum, quae assastentiam requirunt Sacerdotum catholicorum, et insuper ut se ostendant esse amicos catholicorum, Metropolita vero cum Monacis, et alijs Schismaticis, qui catholicum nomen odio prosequuntur, fuissent contrarissimi, sed nil horum, cum nostra catholica fides principaliores fautores habeat. Tenetur Archiep[iscop]us de omnibus E[minentissi]mis Patribus veram rationem reddere praecipuè de his quae Sanctae Romanae Ecclesiae honorem concernunt, caetera vero eorum prudentiae committere, cuius est filios dispersos in unum congregare, etc.

Illo tempore quo Archiep[iscop]us manait Bucurescti, ingentes fuere pluviae, locusque seu planities huius Oppidi, summopere

aquis expositus est. Fluvius nomine Damboviza per medium Oppidum fluens, ita creuerat ut magnam partem habitationum impleret, molendinos ac pontes oppremeret; tantae quoque humiditati subijcitur, ut hiemali tempore, ac pluviarum per universum Oppidum per pontes incederent curus simul cum equis, ac bobus, si alicubi extra pontem inciderit, ita in coeno immergitur, ut sit necessarium Budaforum adhibere iugum ad extrahendum eos de coeno.

[f 540 v] Manebat Archiep[iscop]us in tuguriolo ex lignis compacto, penes destructam Ecclesiam, corticibus arborum tecto, ubi maxima dominabutur humiditas, ita, ut multoties sub lecto tenuissimo famulus fungos creuisse reperiebat; monebant quippè saepius Archiep[iscop]um nobiles illi Ragusini mutare hospitium, ipse vero propter commoditatem celebrandi singulis diebus, et ne iniuria fieret Ecclesiae, quamvis; destructae, noluit exire; tandem post aliquod dies coepit Archiep[iscop]us infirmari, intumuit et uterque pes, dolorque fuit intensissimus, die noctuque requiem non inueniebat, atque praeter modum sitis eum vexabat, aqua in Oppido ex flumine bibitur, quae tunc ob inundantiam pluviae semper turbida, vel potius coenosa fuit; scaturigines aquarum desunt, et si alicubi putei reperiuntur salsas producunt aquas; vinum ei erat contrarium, necessario debuit libere aquam potius lutosam, quam turbidam: in eodem tuguriolo stetit informus quantuor integras septimanas, uba à principalioribus Baronibus, suis amicis, saepè visitatus fuit. Postquam convaluit, in festo Nativitatis S[anc]ti Joannis Baptistae iuxta novum Calendarium, venerunt multi nobiles, rogabantque Archiep[iscop]um; ut dignaretur celebrare Missam Pontificalem, desiderabant enim videre Romanae Eccletsiae ritum, et ceremonias: excusabat se Archiep[iscop]us, addens non posse sine Ecclesia ceremonias ut decet, peragere; pro consolatione tamne praedictorum fecit ornare Altare iuxta possibilitatem, celebrauit cum suis, ipsi vero omnes detecto capite stabant in pedibus, iuxta morem Orientalis Ecclesiae. Absoluto Sacro, accedunt omnes gratias referentes, manusque Archiep[iscop]i deosculantur, ascensisque equis discedunt.

In hoc Oppido catholici cum familijs non sunt, praeter tres, vel quatuor qui Valacas ducunt; alienigenae semper reperiuntur inservientes Principi, concurruntque pro negotijs, Mercatores catholici sine cessatione veniunt: necèssarium esset hic unum Sacerdotem alere, tum ad procurandam salutem catholicorum, qui reperiuntur, tum propter honohem catholicae fidei. Supellectilis Ecclesiastica deest; Sacerdos veniens à Targoviste defert secum necessaris pro celebratione; distat enim Oppidum hoc à Targo-

viste ad quinquaginta Milliaria, nec potest ille saepius venire: nam et ipsimet Barones, sive amici catholicis cupiunt, ut ubi sempre unus resident Sacerdos. Valedicens tandem Archiep[iscop]us Principi, et Baronibus, discessit.

Post discessum ivit Targovistium, ac in festo Sanctorum Apostolrum Petri et Pauli visitauit, celebrauitque Sacrum. Hic habet Custodia Bulgariae Conventum; nulla scriptura apparet, tradunt enim Conventum à B[eatae] m[emoriae] Joanne Capistrano [f 541 r] vel eius Socijs aedificatum fuisse: his temporibus forma antiqua totaliter destructa est, fundamenta duntaxat, et in aliquibus locis muri apparent, universum aedificium sub uno solo tectu constringitur; unus nunc religiosus inhabitat cum uno famulo, et alter seruit circa Altare. Habet Conventus sex subditos valacos Schismaticos, à benefactoribus antiquitus legatos; hi enim unicam Vineam Monasteri colunt, foenum praeparant, ligna adferunt, ligna adferunt, et alia necessaria ministrant. Sungulis tamen fere diebus necessarium est eos ab exactoribus defendere, qui eos sicuti aliorum subditos aggravare comantur, quamvis liberi sint, ut Monasterio seruiant.

Ecclesia ex quo à Tartaris combusta fuit, manet sine tecto simul cum Sacristia, et campanile; Missa celebratur ubi erat refectorium, Altare ex tabulis compacto, et ornato paucis Imaginibus. Supellectilis Ecclesiastica tenuissima, duos calices, unus fractus, et cum altero celebratur, duae Planetae, ac alia tenuissima et lacerata, Missale corrosum, et fere consumatum.

Hic catholicus nullus, antiquitus fuerunt multi catholici, duoque habuere Templa Parochialia S. Mariae Virginis, praegrande, non procul ab Aula, residentia fuit hic Principis: Secundum fuit S. Francisci et Conventus. Declinante postea Regno Ungarico, ac sub jugo turcico provintia redacta, catholici omnes propter tyrannidem, et frequentes Tartarorum incursiones, ultra montes in Transylvaniam migrant, Monasterium vero cum subditis tot saeculis a religiosis de Obs[ervanti]a conservatur, frequentant tamen oppidum negotiatores catholici, qui ad mercatum bis in hebdomada congregatur et etiam transylvani eundo et redeundo, qui catholici sunt Monasterium divertunt.

Transacta solemnitate Ap[osto]lorum Petri et Pauli, discedens Archiep[iscop]us Targoviste, direxit iter inter montes, et venit Campolongum: hoc quoque Oppidum fuit olim catholicorum, nec inter se ut aiunt Valachos habebat mixtos, et post tot saecula catholicis discedentibus, ut de Targoviste dictum est, Valachi Schismatici locum occupant fere totum: paucis catholicis nihil prorsus remansit, nisi unica parochialis Ecclecia Sancti Jacobi

maioris et Ap[osto]li, Ecclecia est spatiosissima, totum Sanctuarium usque ad ianuam Sacrarij est arcuatum ex lapidibus sectis; altera pars Ecclesiae fornicem non habet. Sacristiam habet sibi annexam, eius fornix lapideus. In cornu Evangelii Armarium in lapide incisuam, portam [f. 541 v.] habens ferream, intus ornatum, forisque rudi pictura depinctuù, clauditur sera ferrea, in eoque Sacramentum Eucharistae conservatur in Calice stamneo, lampas ante eum non ardet, pauci catholici, et pauperes sunt; a dextris est fons baptizmalis, penes quem in Armariolo reponuntur Olea Sacra: Altare maius Sancti Jacobi est consecratum; duo Altaria in medio Ecclesiae a dextris et à sinistris lignea; raro ibi celebratur super portatile. Ante ianuam maiorem erectum est campanile ligneum, continet in se duas Campanas non spernendas, fusas ante trecentos annos. Supellectilis Ecclesiastica tenuissima, annis elapsis donauit hic Sacra Cong[regati]o unum Calicem et ferrum pro hostijs, estque Crux argentea parui valoria. Circa Ecclesiam Cemeterium ligneis trabibus septum, in quo sepeliuntur fideles, sunt et in templo aliquot sepulturae et inscripitiones antiquissimae. In hoc oppido aniamae catholicorum utriusque sexus cum paruulis non transit numerum ducentessimum; confirmauit hic Archiep[iscop]us pueros 20. Hic Parocialia exercent Patres de Obs[ervanti]a Custodiae Bulgariae et Valachiae: Parochus habet habitationem apud Ecclesiam in eodem circulo: ibidem est ortus pro leguminibus, ac oleribus: habetque unam vineam madiocrem. Celebrauit Archiep[iscop]us hic Pontificaliter, et concionem habuit unus ex religiosis lingua Valacha.

Per provintiam Valachiae reperiuntur catholici, qui hinc inde ambulant ementes, et vendentes, omnes ferè sunt ex Dioecesi Archiep[iscop]i, qui pro negotija et mercibus Oppida, nundinas et pagos frequentant, et breui tempore ad propria reddeunt.

Postquma absoluit Archiep[iscop]us visitationem praedictam in redditu, ubi per provintiam inveniebat Catholicos, celebrabat eis Sacrum, ut superius dictum est, cum Bucuresctum versus iter faciebat, etc.

Ante festum danique Assumptionis B. Mariae Virginis, pervenit Archiep[iscop]us Chiprovatium rediens ex Valachia, ibique magne cum iubilo spirituali, ac populorum pro Indulgentijs ab Ap[osto]lica Sade ipso die concessis, concurrentium; solemeniter Sacrum celbrauit, concionemque inter Missarum Solemnia da populum habuit, themate proposito: „Venite adoremus Regem regum, cuius hodie ad aethereum Virgo Mater assumpta est coelum." Postero autem die visitauit suae residentiae Ecclesiam deplorandum potius; quam de illa aliquid dicendum. Statum animarum

[f. 542 r.] in praeteritis relationibus Archiep[iscop]us adamusim descriptum, non semel, sed multoties E[minentissi]mi Patribus transmissit, et ultimo proprijs repraesentauit manibus: ubi et Ecclesiasticae supellectilis nitor, et suficientia, Sacerdotum ministeria, populi devotio et fidei Catholicae zelus, Sacramentorum frequentia. Divinorum Mysteriorum continuatio, ac in manibus, quae Divinum cultum spectant solicitudo luculenter demonstrantur: quae etiam hoc tempore omnium Ecclesiarum Bulgariae Matrix sit, et exemplar catholicorum. Deplorandum potius esse dixit, quia adhuc in suis ruinis iacet sepulta, ut E[minentissi]mis Patribus notum est, pro cuius reparatione tam Archiep[iscop]us cum sacerdotibus, quam populus sine cessatione laborant; o utinam Deus ter O. M. ad vota supplicantium faciem misericordiae aliquando converteret! His diebus officia Divina celebrantur seu recitantur in refectorio, in quo antea comodere soleban: Missae vero propter commoditatem populi in Cemeterio in Altari annexo Eccleciae celebrantur, et etiam in claustro; omnia haec maximo incommodo tempore pluviarum et nivium fiunt, deferendoque singulis diebus sacras vestes, et auferendo, damnum non modicum supellectili infertur. In Monasterio Sacristia constructa est, in ea res Sacrae totaque supellectilis Ecclesiastica asservatur, ibique post destructionem Ecclesiae in eodem Tabernaculo ligneo fabrefacto extra inaurato, intusque serico panno ornato, sub sera Sacratissimae Eucharistiae Sacramentum in Pixide argentea intus deaurata, veloque coopertum asservatur. Lampas continuo ardet, oleumque eleemosynis catholicorum comparatur singuia septimanis particulae mutantur.

Vas quoque aeneum aquae benedictae iuxta morem S. R. E. ad baptizandos infantes ibidem reseruatur aqua singulis Sabbatis Sanctis ad normam Missalis Romani cum Chrismate, et Olea Cathecumenorum in eo benedictur. Parochialia exercent regulares Min[ores] Obs[ervanti]ae habentes Conventum apud eandem Ecclesiam, ante sexaginta septem annos aedificatum, in quo etiam Schola ubi pueri catholicorum legere, scribere, et doctrinam Christianam docentur; a Sacra Cong[regatio]ne erecta est, singulia annis Magistro triginta scuta subministrans, cui etiam conventus victum, et alia necessaria praebet. Magister Scholae Joannes Ivantzich appellatur natione Croata, homo quietus et exemplaris, bonus [f. 542 v.] latinus; aetatis plus quam 40 annorum, Sacrae Congregationi iam notus, etc.

Ecclesia haec, quae nunc prostrata iacet, fundata fuit ab immerobjli tempore, semper Parochialis extitit, unica catholicorum, nam Schismatici duas habent: estque Episcoporum Sophiensium à

Clemente VIII usque ad praesentem diem residentia. Habet enim Archiep[iscop]us propriam habitationem Monasterio iunctam, tenet secum unum Clericum religiosum, et famulum, quem proprijs conducit pecunijs: viuit cum religiosis, multaque incommoda sustinet: diuersorum enim hominum diuersi et mores, quos sola patientia tolerat, ut in hac parte irreprehensibilis appareat, cuius ultima relatio fusius indicat caetera. etc.

Populus catholicus quamuis positus sit inter tot diuersae religionis nationes, obedientissimus et deuotissimus est Sanctae Sedi Ap[osto]licae, pro cuius amore et obedientiam cum suo Archiep[iscop]o tum à Schismaticis, tum ab alijs eiusdem Ecclesiae oppugantoribus, sine cessatione tribulatur. Animae catholicorum utriusque sexus tam de communione, quam parvulorum nonotransgreditur numerum bis millenarium: maior pars masculini sexus sunt semper in motu, hinc inde vagantes cum suis mercibus, magnoque sudore panem aequirunt; euntes et redeuntes ad propria, saepius a latronibus in itinere spoliantur, et etiam occiduntur.

Post ultimam visitationem in libro baptizandorum usque ad praesentem diem inuenit baptizatos infantes n. 163.

Matrimonia celebrata in facie Ecclesiae intra praedictum tempus n. 41.

Mortuos autem et munitos sacramentis Ecclesiae cum infantibus n. 107.

Ritus Romanae Ecclesiae ad unguem seruatur, Missa, Officia Divina, et quaecumque Ecclesiasticis concernunt ceremonias, latino idiomate absoluuntur, praeter Ep[isto]las, Evangelia et benedictiones, diebus Dominicis et festis, lingua decantantur Illyrica seu Slaua, sacerdos ea legit in Altare latine, et hoc propter satisfactionem populi, sic enim facilius apprahenduntur verba Scripturae Sacrae.

Indulgentiam plenariam habet Ecclesia ipso die Assumptionis B. M. V., infesto Sancti Evangelistae, quam Summi Pontifices singulis confirmant decennijs. Altare S[acratissi]mi Crucifixi Priuilegiatum perpetuum singulis secundis ferijs, et infra octavam mortuorum à Paulo V felic[is] record[ationi]s concessum. Populus singulis ferè dibus, praeter [f. 543] solemnioribus et Dominicis pro animabus in Purgatorio constituis Missas celebrara facit: cuius rei gratia necessarium foret, ut mediante Sacra Cong[regation]e impetraretur a Sanctissimo privilegium huismodi saltemque ter, vel ad minus bis in hebdomada: nam Missie à Sacerdotibus celebrantur octo, vel decem singulis diebus; et quamuis Ecclesiae fornices destructae sint, muri tamen circum circa sine tecto pergeuerant. Altaria fracta fuere, praeter privilegiatum,

manet enim integrum cum reliquijs, et in eo celebrantur Missae secundis ferijs pro mortuis, dummodo non sunt pluviae ac nivis. Fideles sepeliuntur in Cemeterio consecrato, siue benedicto circa Ecclesiam, et nonnulli in Ecclesia, sed postquam corruit, prohibuit Archiep[iscop]us intus sepelire mortuos, ne inde maior ruina fundamentis accedat; non enim sepulturae factae sunt ex lapidibus, sed terram effodiunt, cum aliquis sepelitur, corpusque infertur in arca lignea.

Pro reparatione praedictae Ecclesiae Sacra Cong[regati]o de fide prop[agand]a donauit 600 scuta monatae romanae, quae iussu eiusdem Cong[regationi]s transmissa fuit Venetijs Nuntio Ap[ostto]lico, deinde Constantinopolim, et post duos fere annos peruenit dicta summa in manibus Ill[ustrissi]mi D[omi]ni Residentis Caesarei; quidquid residens capta occasione eam pro licentia expondere curabit. Altera vero pars eleemosynae quam Archiep[iscop]us hinc inde collegit, in manibus eiusdem Archiep[iscop]i reperitur et expenditur eundo et redeundo; Porta enim Othomana in muneribus multum vorat, praeter alia quae Cadi, Gubernatoribus at aliis offeruntur et usque ad hanc diem nihil prorsus operatum est: expensae tamen distinctae notantur, quia conscientiae grave pondus; sincere quoque et absque ullo fuco testatur Archiep[iscop]us, si possibile esset, etiam propriam exponeret vitam, tantum ut Ecclesiam praedictam conspiceret reparatam.

Ecclesia praedicta habet bona immobilia, prata scilicet, vineam, hortos, molendinos, ac in foro aliquot officina; horum omnium Guardianus Monasterij curam habet, fratribusque sibi subditis necessaria praebet, turcis ac alijs hospitibus, qui in dies ad Monasterium veniunt satisfacit, expensas omnes, et alias eleemosynas, atque oblationes Parochiales, ipse solus agitat; de quibus omnibus et singulis completo anno sui officij superioribus rationem reddere tenetur, quod et in alijs Conventibus facere solent. [f. 543 v.]

Praesbyteros saeculares Archiep[iscop]us, seu Clerum saecularem non habet, Regularibus enim Ecclesiae Parochiales ante sexaginta annos ab antecessoribus traditae sunt, penes quas etiam Monasteria, seu hospitia aedificauere. Archiep[iscop]o celebranti, et in Pontificalibus existenti regulares praedicti serviunt, Chorum sustentant, Parochialia exercent, et alia omnia quae iuxta Ordinem et rubrica S. R. E. in Ecclesija collegiatis seruantur, seruant; et iuxta posibilitatem tum partium, tum temporum ministrant; nec quicquam à Diuinis minuitur laudibus, nullus perturbatur Ecclesiae ordo, nulla confusio, quicquid agitur, eo agitur modo et ordine, ut nulla vel minima sit occasio, quae oculos offenderet adstantium.

Conciones fiunt semper inter Missarum solemnia in Altari, populus enim viuit oppressus, semper occupatus in negotijs tyrannorum; nec liberum esset ei opportunis temporibus extra Sacrum ad concionem ocurrrere. Alia quoque causa est, ac consuetudo laudanda, quae diebus festiuis, et Dominicis, si decem exempli gratia, Missas priuatas quis videret, et audiret, Conuetualem tamen non dimittit, nisi ob legititmam causam: nam in Missa Conuetuali E[pisto]la et Evangelium vernacula cantantur lingua, confessio fit generalis et absolutio à Parocho; festa nuntiantur de praecepto, datur pax populo, fit sermo seu concio, itidem proclamantur Indulgentiae à Summis Pontificibus minoritis in partibus concessae. Sic enim habet insitam in se consuetudinem hanc, ut perditum putarent illum diem, si ab eis in die festo Missa Convetualis ommitteretur.

Monasteria Monialium non sunt, clausura enim ob insolentiam tyrannorum non servaretur; quamuis multae Virgines libentissime Deo consecrarent suam Virginitatem, et cum aliquando auditur a quibusdam vel in concionibus, vel in priuatis locutionibus, qualiter et quomodo in partibus Christianorum reperiuntur Monasteria Virginum, earum ordo et status ac obseruantia, et laudes, quas virgines illae Deo, die nocutque offerunt; amarissimis lacrymis sortem suam deplorant. Reperiuntur in aliquibus locis Moniales Schismaticorum; quae suam iuuentutem mundo, et carni consecrarunt, et iam senectuti proximae seipsas Dei [f. 544 r] servitio mancipantur viuentes sine clausura, ambulant per plateas et vicos, per pagos, et vilas, vagantes, eleemosynas colligunt, literas ignorant, globulos dumtaxat manibus vertentes Kyrie eleison pronuntiant, nullas alias orationes sciunt, carnes non comedunt, nec tempore ieiuniorum pisces, nec oleum oliuarum, solum modo oleum ex nucibus extractum, pocula tamen frequentant.

Kopilouaz.

Pergit deinde Archiep[iscop]us Copilouatium, venitque ibi ante natiuitatem Virginis Mariae. Oppidum est catholicorum, distant à Chiprouatio duarum horarum itineris; visitauitque illam Ecclesiam die 8 septembris, in festi eiusdem Natiuitatis celebrauit in primas Missam pontificaliter, concionemque infra Missam ad populum habuit, quibus causam sui adventus narrauit. Absoluto Sacro, deposita Casula, accepit Pluviale, adhibito incenso, apertoque ostiolo tabernaculi, posito super Altare maius, debita devotione visitauit Sacratissimum Eucharistae Sacramentum, circumstantes Clerici canentes „Tantum ergo etc", deinde facto signo Crucis cum Pyxide super populum, reposuit Pyxidem

in Tabernaculo ex ligno fabrefacto, et extra deaurato, intusque panno serico iuxta posibilitatem partium ornato; ardet lampas continuo, oleum ex eleemosynis catholicorum comparatur, clausoque ostiolo, visitauit Altaria, Mappas, antependia, Cruces, Candelabra, Iconas, aliaque ornamenta: postea direxit, gressum et visitauit fontem baptismalem, et Olea sacra ibidem conseruata in Vasculo stamneo. Aqua benedicitur Sabbato Sancto; iuxta formam, et ordinem Sanctae Romanae Ecclesiae.

Ecclesia habet tria Altaria cum suis Iconis, estque consecrata cum Altaribus: Supellectilem Ecclesiasitcam, tam argenteam, quam sericeam habet sufficientem, piorum diligentia diuersis temporibus paratam. Sacristiam non habent penes Ecclesiam, nec permitterent illam aedificare; seruantur tamen res Sacristiae in Monasterio.

Chorum habet retro Altare maius, in quo Divina officia nocturna et diurna decantantur; Libros habet necessarios, Psalterium scilicet; Antiphonarium, et Graduale; Martyrologium, Missalia, et Breviaria, et alios libros necessarios pro administratione Sacramentorum [f. 544 v]. Ecclesia huius Oppidi est unica catholicorum, dicata Principibus Apostolorum Petro et Paulo. Sanctuarium eius depictum more graeco diuersis imaginibus Sanctorum, ac mysterijs nostrae salutis: habet tres portas maiorem, mediam, et choralem; eius pauimentum ex asseribus quercinis bene compactum est propter humiditatem:: fenestra sunt sex, una oriente, quae illuminat Chorum, altera maior rotunda ab occidente, et aliae quatuor à lateribus, omnes transenis ferreis obclusae. Sanctuarium praedictum est concameratum, altera pars Ecclesiae laquearijs ligneis et elaboratis, ac quadam venustate lineatis, distinctumque coronis connectitur: tegitur tota Ecclesia lapidibus planis, et subtilibus, tanquam tegulis.

Parochialia exercent regulares praedicti. Monasterium seu domum habitationis habent ad Ecclesia separutum; ab eisque Diuina Officia diurna, et nocturna, iuxta Canonicas Sanctiones, eorumque vitae instituta persolucuntur; Missae decantantur solemniter diebus festiuis, et etiam votiuae, ac mortuorum. Ecclesia à fidelibus et Sacramenta frequentantur; Scismatici in hoc Oppido nullam habent Ecclesiam, ex quibus aliqui repriuntur, homines tamen infimae plebis, advenae, ferè omnes, ex quibus nonnulli servientes in domibus catholicorum, instruuntur, moresque eorum recipiunt, et deinde catholicam amplexantur fidem, non habentes occasionem Calogerorum, vel Sacerdotum Schismaticorum, quorum monitis retraherentur à proposito.

Ap[osto]lico Indulto Indulgentiam plenariam habet Ecclesia bis in anoo; in festo Apostolorum Petri et Pauli, ac Sancti Gregorij Papae, quae singulis decennijs à Summis Pontificibus renovatur. Est etiam Altare Sancti Michaelis Archangeli Privilegiatum singulis secundis ferijs, et per octauam mortuorum: renouatur et hoc privilegium singulis decennijs.

Scholam tenet semper unus ex regularibus, gratis tamen, à Superiobus ordinatus, qui docet pueros catholicorum legere et scribere, si non ulterius, caracteribus Cyrillianis saltem, docetque eos Deum timere, Doctrinam Christianam, eos instruit preses, atque diuersas orationes recitare, computum, eis sum opere necessarium, addiscere: quos et latine legere facit, diebus festiuis in choro Missas, Vespertinas horas, ac mortuorum exequias magna populi deuotione cantare instruit. [f. 545 r]

Regulares qui parochialia exercent, de eleemosynis, seu contributionibus parochialibus viuunt, Missae quoque singulis propemodum diebus à fidelibus offeruntur, tam pro vius, quam pro defunctis. Ecclesia habet prata à pijs catholicis legata, unam Vineam ab eisdem religiosis emptam, et hortum pro leguminibus parui spatij. Onera Missarum nulla, ex decreto tamen Archiep[iscop]i ante aliquot annos emanato, celebratur singulis septemanis Missa pro benefactoribus, quorum beneficio Sacerdotes sustentantur. Superabundat insuper Christiana pietas saepius transmittendo religiosis panes, et aliquando prandium integrum, specialiter diebus solemnioribus; et quando persona aliqua moritur, post funus solent religiosis personis ex paratis cibarijs partem mittere; eo enim die et alijs qui ad funus conueniunt, mensas parant lugubres; haec consanguineis, conuicinis, et amicis, qui ad eos consolandos conueniunt, parare solent; qui non habent, sunt liberi à similibus.

Sepeliuntur fideles in Cemetrio extra Oppidum super collem aperto sine ulla clausura: circa Ecclesiam vero est locus incommodus pro sepulturis, nihilominus aliqui pro maiori commoditate renientium ad Ecclesiam, qui etiam consuetudinis causa accendendi super sepulturas luminaria; dum celebratur Sacrum, sepe liuntur circa Ecclesiam: communitas vero ob concurrentiam multorum, qui vellent, et desiderant sepeliri ibidem, ut coerceat multitudinem; taxam imposuit; ut qui vellet ibidem sepeliri, soluat per modum eleemosynae, quinque vel sex taleros, quam postea expendunt pro beneficio eiusdem Ecclesiae.

In libris baptizandorum, mortuorum, et coniugati ab ultima relatione, seu visitatione: Infantes baptizati numero 83, sed invenitur paruam habuisse diligentiam Sacrista; coniugati in facie

Ecclesiae n. 37, Mortui vero et muniti Sacramentis Ecclesia no. 67 cum pueris.

Numerus animarum ritus Romane Ecclesia, inter adultos et parvulos, transcendit numerum 1600. Ab his excluduntur schismatici, quorum parvus numerus reperitur, ut superius tactum est, et isti cum caeteris rebellibus ab Ecclesia absissis à sinistris inter aedos connumerabuntur. Alios, quorum in hoc Oppido crescit paulatium numerus pro peccatis n[ost]ris, nihil dicitur, Deus tamen Op M. rogandus est, ut per suam pijssimam misericordiam expurget suos electos à zizanijs etc.

Klisura.

[f. 545 v] Revertitur iterum Archiep[iscop]us Chiprovatium ubi residet, ibique mansit expectans Solemnitatem Sancti Michaelis Archangeli, ad cuius hono[rem]; Klisurae Parochialis Ecclesia dicata est; qua die catholici circumuicini dictam Ecclesiam, tum propter magnam deuotionem, quam erga Principem coelestis Militae habent, tum etiam ad lucrandas Indulgentias plenarias ab Apostolica Sede concessas visitantibus praedictam ecclesiam. Proprimis igitur Vesperis eiusdem festiuitatis iuit Archiepiscopus ad praenominatum pagum Klisurae, ibique cantauit Vesperas solemnes, non enim distat multum à Chiprovatio. In crastino itaque 29 Septembris, antequam congregaretur populus ex locis circumuicinis, voluit Archiep[iscop]us suum obire munus; visitauit cum suis illam exiguam et pauperculam Ecclesiam, pro incolis tamen capacem. Cum vero fit concursus convicinorum populorum, Sacrum celebratur ante Ecclesuam, habet enim Ecclesia spatium sufficientem circumcirca, ita ut si duplicaretur numerus concurrentium, sufficeret tamen.

Ecclesia haec habet unum Altare, duas ianuas, quatuor fenestras, cancellis ferreis obclusas, aedificata ex lapidibus, sine fornice, laquearium habens contabulatum simpliciter. Ante ianuam maiorem habet porticum. Sacrae Eucharistiae Sacramentum non asseruatur nam nec commoditas loci, nec paupertas fidelium permittunt; si quis sine lampade conseruare vellet modo simplissimo hoc facere, indecenter tamen fieret.

Supellectilis Ecclesiastica tenuissima, est unus Calix argenteus cum Patena fracta à quondam catholico Chiprovatiensi, elim ad honorem Sancti Michaelis donatus, et Crux parvi ponderis argentea; Calix itidem cum sua Patena a Sacra Congreg[ation]e missus; caetera vix necessitatibus inserviunt. Indulgentia plenaria conceditur à Sede Apostolica visitantibus praenominatam Ecclesiam bis in anno; scilicet in festo Sancti Michaelis Archan-

geli, ac in festo Sancti Antonij de Padua, renouatur ad decennium.

Penes Ecclesiam aedificatum est hospitium pro minoritas, ex quibus unus parochialia exercet, quem Sacra Cong[regati]o sua solita benignitate sustentat; et praesenti tempore ab iltimo Capitulo eorundem fratrum servit pro Missionario P[ate]r Frater Joannes [f. 546 r] Radoich à Chiprovatio, Theologus, et Concionator: religiosus bonus, et pius, iste implebit suam Missionem usque ad futurum Capitulum Custodiae, et tunc loco sui alius à Superioribus substitutus erit.

Circa Ecclesiam sepiuntur fideles, locus est satis capax: annexum quoque habet hortulum pro leguminibus, unam Vineam parui valoris haud procul à pago, nihil aliud posidet Ecclesia. In hoc pago quoque mixti sunt etiam Schismatici, ibi tamen Ecclesiam non habent, nisi transflumen Monasterium Calogierorum seu Monacorum, qui eis Sacramenta ministrant, eorum tamen solicitudinem circa salutem animarum, solus conspiciat Deus, caeci enim caecos etc.

Baptizati infantes tam ab eodem Missionario, quam ab antesessore suo, ut apparet in libro baptizandorum ab ultima visitatione n. 21; coniugati in facie Ecclesiae cum solitis ceremonijs n^{0}. 4; sepelivit mortuos cum Sacramentis munitos cum puerulis n^{0}. 10.

Domus catholicorum Romani ritus triginta plus minus, animae vero pro communione, cum infantibus centul quatraginta, 140. Missionarius praedictus tenet unum Clericum suae religionis, docet pueros legere et scribere et Doctrinam Christianam, pauci tamen conueniunt ad adiscendum; paupertas enim parentum statim post octauum annum, vel saltem post decimum, filios ad labores applicant, ut in sudore vultus sui commedant panes suos.

Absoluta visitatione interim congregatur populus ex locis conuicinis, et iam erectum fuit Altare ligneum ante fores Ecclesiae sub porticu, cum Imagine Sancti Michaelis super portatile, et ibi Archiep[iscop]us celebrauit Sacrum Pontificale populus stabat per Cemeterium, ex quibus maior pars utriusque sexus confessi, Sacro Eucharistae Sacramento reficiebantur ad lucrandam praedictam Indulgentiam. Inter Missarum solemnia habuit Archiep[iscop]us sermonem ad populum, Evangeliumque pro viribus explanauit, monita salutis ut debuit, dedit. Absoluto tandem Sacro, populo iuxta morem benedixit, et statim multitudo ad propria reuertitur. Archiepiscopus vero cum caeteris sacerdotibus ab eodem Missionario detentus, prandium cum gratiarum actione sumpsit, et eodem die cum suis Chiprouatium reuersus est ad Vesperas, ubi in crastino celebrauit festum Sancti Hiero-

nymi, quem uniuersa Illyrica ecclesia suae lingue Doctorem eximium, Patronumque habet et Advocatum. [f. 546 v]

Xelezna.

Instabat post mensem solemnitas omnium Sanctorum; quo die solent iuxta antiquam consuetudinem Christi fideles visitare Ecclesiam Sancti Antonij abbatis Xeleznae; solet quoque et Archiepiscopus cum Sacerdotibus venire ibi, Sacrumque solemne Pontificaliter decantare, cuius rei causa ante praedictum festum praefatam Ecclesiam visitare noluit, ut postea commodius, ac magnificentius suum perficeret officium. Tempore igitur oportuno, uenit Archiepiscopus Xeleznam, et in festo omnium Sanctorum ante Missam maiorem, solitis ceremonijs, adhibito incenso, cereisque accensis, adstantibus viris Ecclesiasticis, ante omnia visitauit Tabernaculum ligneum deauratum, et intus ornatum serico, in quo conservatur Sacratissimum Eucharistae Sacramentum, in Pyxide argentea, intus deaurata, Tabernaculum clauditur sera ferrea, sub Pyxide Corporale stratum, Pyxis vero velo ex serico elaborato velata; absoluta visitatione Tabernaculi, denuo incensat, et cum Pyxide facta Cruce super populum; reponit, et ab astantibus viris religiosis clauditur tabernaculum.

Mutandur Particulae, veteribus consumatis, singulis septimanis, seu Dominicis diebus: Tabernaculum fixum manet super Altare maius, tegiturque ad extra panno sericeo simplici diuersi coloris; ante Eucharistiam lampas ardet continuo; expensas pro oleo certis diebus fideles inter se colligere solent.

Itum est post haec ad fontem baptizmalem, in integruo excisum lapide, sub quo et Sacrarium effosum est, in quo vel dum infantes sacro lavantur baptizmate, vel Sacra lavantur, lotio descendit. In vase tamen aeneo ibidem conservato sub slavi, singulis Sabbatis Sanctis, adhibitis sacris oleis, aqua iuxta rubricam Missalis Romani consecratur baptismalis. Ad latus Altaris maioris in cornu Epistolae in Ormariolo in vasculo stamneo Chrisma, et Oleum Cathecumenorum conservantur in bombice; clauditur quoque sera ferrea. Eo ordine quo ivit Archiep [iscop] us ad fontem, reuertitur iterum ad Altare maius, et vidit, visitauitque Altarium Mappas, Antepandis, Candelabra, Cruces, tabulas Secretas Iconas, seu Imagines, omniaque sunt necessaria pro celebratione Missarum, omnia tamen sunt simplicissima.

[f. 547 r] Ecclesiam habent Catholici unicam, que est Parochialis, et antiquissima, concamerata fornicibus, sed fere tota fornix minatur ruinis, cum timore ac periculo maximo populus intus ingreditur, multis enim in locis apertus est murus, saepius-

que lapilli per ecclesiam decidunt, et si non esset fornix in certis locis ligata trabibus, iam diu destrueretur, nec potest multo tempore durare. Diebus solemnioribus celebrant in Altari lapideo extra Ecclesiam, ad latus tamen eius erecto, populus vero per Cemeterium circumstat dum Sacrum celebratur.

Ecclesia est consecrata, habens duo altaria, item consecrata: Maius Sancti Antonij Abbatis Privilegiatum pro mortuis singulis secundis ferijs, et infra octavam mortuorum; renovatur privilegium à Summo Pontifice singulis decennijs. Icon huius Altaris, seu eius imagines sunt depictae à quondam Minoritam de Obs[ervanti]a, fratre Matthaeo Ragusinae provintiae ante 177 annos, ut fusius apparet in alijs relationibus eiusdem Archiep[iscop]i. Secundum vero Sancti Salvatoris, cuius imago ibidem in muro depicta est more graeco, veluti et tota Ecclesia, et concameratio; propter commotionem tamen totius aedificij pictura cadit.

Supellectilis Ecclesiastica tam argentea, quam sericea mediocris; argentea quodammodo honestior, et sufficiens, sericea tamen tenuis, ac vetus. Catholici sunt nimis oppressi et ad solvendas quotidianas contributiones, ac solita tributa, pecuniam ab usurarijs accipere coguntur, quam suo tempore soluere non possunt, et ita usurijs magis, ac magis se ipsos in dies aggrauant.

Circa Ecclesiam fideles in Cemeterio benedicto sepeliuntur, nonnulli sepeliebantur intra Ecclesiam, nunc autem quia minatur ruinis, nemo audet sepeliri intus. Onera Missarum nulla, nisi accidentaliter quae offeruntur à fidelibus.

Bona stabilia eiusdem Ecclesiae sunt aliqua, habent unum Molendinum duarum rotarum, prata, vineas, hortum pro oleribus et alterum prope Monasterium consitum arboribus fructiferis.

Parochi sunt Minoritae de obs[ervanti]a, sicut et in locis circumvicinis, eorum habitatio, seu Monasterium aedificatum est iuxta Ecclesiam in Cemeterio. Viuunt sicut et caeteri ex praebendis eiusdem Ecclesiae et oblationibus parochiae, et etiam ex eleemosynis Missarum: curam omnium habet Guardianus pro tempore, ipse expensas facit, victum [f. 547 v] ac vestitum caeteris procurat, singulisque annis suis Superioribus de omnibus rationem reddere tenetur; mutantur Guardiani singulis trienis, quibus Archiepiscopus non contradicit, sed electum vel verbo, vel tacite approbat, alterum non habens Clerum.

Bis in anno à Sancta Sede Ap[osto]lica concceditur Indulgentia plenaria visitantibus dictam Ecclesiam, in festo scilicet Sancti Antonij Abbatis, cui Ecclesia dedicata est, et feria se-

cunda Paschatis, renovanturque Apostolica auctoritate singulis decennijs.

In libro, in quo scribuntur baptizati, et alij iuxta formam Ritualis Romani, reperti sunt infantes sacro lavati baptismate n^{0}. 38. Mortuos vero Sacramentis munitos cum parvulis sepelierunt n. 22. Coniugati vero fuere in facie Ecclesiae n^{0}. 7.

Animae catholicorum utrisque sexus pro communione cum pueris, sunt circa 400, plus minus. Inter quos reperiuntur graeci ritus schismatici, qui habent suam Ecclesiam lapideam et concameratam fornicibus ac depictam, Parochum quoque habent Praesbyterum saecularem etc.

Absoluta igitur quae erant absolvenda circa visitationem, et intra hoc tempus congregatur populus ex locis circumuicinis. Archiep[iscop]us parat se interim ad celebrandam Missam; accedentes itaque Sacerdotes et Clerici, induuntur Sacris vestibus, deinde parant Archiep[iscop]um ad cantandum Sacrum Pontificale; cantatur autem Missa cum omnibus ceremonijs solitis et consuetis: et Populus stabat in Cemeterio, nam et Missa ibidem celebratur, ut superius dictum est: post offertorium, assumit Archiep[iscop]us Mitram et habuit concionem ad populum. Finita itaque Missa et data benedictione, unusquisque regreditur ad propria. Archiep[iscop]us vero sumpto cum religiosis in Conventu prandio, reuertitur pro vesperis defunctorum ad suam residentiam, ibique iterum decantauit vesperas pro fidelibus defunctis ut moris est. In crastino itaque congregatur populus utriusque sexus ad Ecclesiam, magna enim est deuoto fidelium ipso die, et per totam octauam, ante Missam enim solet unusquisque vocare Sacerdotem ad sepulturam suorum, et ipse assumpta stola, aque benedicta et incensum, et facit exequaias plana voce, et recitat orationes pro mortuis, et ipsi offerunt pro qualibet anima duos numos et unam candelam; alij vero ipso die et per octavam faciunt celebrare Missas pro defunctis: ultimo Archiep[iscop]us cantat Missam pro fidelibus defunctis etc. [f. 548 r].

Sophia.

Sardicensem, seu Sophiensem Ecclesiam omnium praeponere debuit Archiep[iscop]us, tanquam primariam et Metropolitanam, sed sicuti illam à longe aspicit, spoliatus et eiectus, eius statum deplorat, ita eius reliquias eiulans, et aflictus ferè, ultimo voluit colligere loco, ratio quoque sic expostulabat; quia illam anno superiori visitauerat, ante quam caeteras visitaret Ecclesias, hincque migrauit Thessalonicam, ut in principio huius relationio tactum est: nam à suâ discedens residentia venit Sophiam, ibique

ab illis Mercatoribus Ragusinis humaniter receptus mansitque apud illos diebus quatuor, et interea die 6[decem]bris in festo Sancti Nicolai visitauit Ecclesiam hoc ordine: ante omnia celebrauit Missam solemniter, et post offertorium sermonem habuit, eosque pro posse consolatus est, praecipuè illos, quos maximo moerore confectos videbat ob amissionem suorum tempore terraemotus Ragusinae Civitatis, inter quos erant nonnulli nobiles ac populares.

Post Missam adstantibus qui aderant, deposita Casula, accepit Archiepiscopus Pluviale, et adhibito incenso cum luminaribus, interimque Capellanus aperuit Tabernaculum, flexis genibus Archiepiscopus incipit „tantum ergo Sacramentum", caeteris prosequentibus, ipse incensat, et surgens extrahit Pyxidem argenteam intus deauratam, coopertam vello serico, aperuit et visitauit Sacram Eucharistiam uti mos est; conseruantur enim in Pyxide quinque particulae consecratae, mutanturque semper octavo die. Tabernaculum, in quo conseruantur est ex ligno elaboratum, intus et foris ornatum, et depictum, positum super Altare maius, clauditurque sera argentae, et clavis apud Capellanum asseruatur. Ante Eucharistiam continuo ardet lampas, imo festis diebus tres lampades argenteae accenduntur, oleum et luminaria pro Ecclesia, communitae Mercatorum procurat.

Altaria lignea et amouibilia, sunt erecta ad orientalem plagam, et celebratur super portatile ubique. Altare maius in medio, eminetque ea quae à latere sunt, amouibilia sunt, ut efugiatur tyrannorum persecutio, quae insperato ad tempus occurrere potest. Icon, seu Imago super Altare Maius est B. M. V. habentis Puerum Jesum ad levam, depicta more antiquo et ornata coronis, ac votis argenteis. [f. 548 v].

Secundum Altare est in cornu Epistolae, in honorem Sanctissimi Rosarij: Imago eiusdem est item gloriosae Virginis Matris Dei depicta in tabula lignea, antiqua et deuota, circumcirca ornata mysteriis eiusdem Rosarij, Imaginibus à latere Sanctorum Dominici, et Catherinae Senen, ipse vero Imago Virginis cooperta est tota laminibus argenteis, [sis]ac deuotorum votis et ante ipsam ardet lampas.

Altare tertium à latere Evangelij dicatum in honorem Sancti Rochi Confessoris, cuius Imago ibi depicta pendet inter Imaginem Sancti Nicolai Ep[iscop]i et Sancti Francisci, quam Imaginem ornat corona lignea depicta.

Supellectilis Ecclesiastica tam ab antiquis, quam etiam à posteris Mercatoribus oblata, est sufficiens, tam argentea, quam sericea. Altaria bene ordinata candelabris aeneis, mappis, anti-

pendis, Imaginibus, tabulis, omnibusque alijs rebus necessarijs.

Hic fons baptismalis nunquam erectus fuit, nec erigi poterit, tum propter incommoditatem loci, tum etiam ob causam superius adductam: nam et paucissimi sunt, qui uxores habent raroque occurrit infantes sacro ablui baptismate; omnes ferè mercatores sunt, mutanturque, alij abeunt, alij vero loco illorum succedunt.

Capella seu Ecclesia haec ab antiquis temporibus à Ragusinis, seu sub protectione eiusdem Reip[ublicae] conservatur. Paroechum, aut Capellanum Mercatores suis sustentant expensis. Sub uno tecto, tum Capella, tum Parochi habitatio extructa sunt, et qui ad Parochi habitationem intrare vellent, debent per Ecclesiam transire, aliud introtum vel exitum non habet.

Bona stabilia nulla sunt, nisi, ut dictum est, ipsi Capellanum quem eligunt ad beneplacitum et cum eo unum puerum, qui ei seruit intus et foris, rata inter eos portione conservant et alunt etc.

Sophia, seu Sardica sita est in meditulio prouintiarum, estque et hodie Ciuitas, seu emporium non contemnendum, in quo concurrunt negotiatores à quatuor partibus, estque via regia per quam itur ad regiam Urbem, quibus de causis singulis ferè diebus concurrunt catholici et tam venientes pro negotijs, quam transeuntes veniunt ad Ecclesiam audire Missam, quorum multi sua confitentur peccata, Sacraque communione refiviuntur, praecipuè illi, qui ad propria rarius proficiscuntur. Transeunt quoque saepius Legati Germani [f. 549 r], quam Ungari ac Ragusini et omnes alij, qui terrenum peragunt iter; hi omnes transeuntes ad Ecclesiam catholicam diuertunt, ibique vel audiunt Sacrum Parochi, vel suos ibidem Capellanos celebrare faciunt.

De statu animarum, quid scribere non habet Archiepiscopus, nunquam enim numerus catholicorum aequalis est, nam multo ties paucissimi remanent, praecipuè tempore hyemali, quia tunc cum mercibus diuiduntur, et perambulant alias terras. ac ciuitates. In aestate postea congregantur, suasque merces, lanas, videlicet, coria, ceras, et omnia quae per annum congregant, ex hoc emporio recta ad mare mittere solent: pauci vero qui habent uxores, omnes ferè sunt pelliones, suoque labore, sub protectione praedictorum viuunt.

Ecclesia, seu Capella dicata B. M. V. infesto Purificationis, eodem die visitantibus conceditur Indulgentia plenaria ad decenium Ecclesia, sive Templum Metropolitanum Sanctae Sophiae, conversum est iam diu in Mesquitam, de cuius magnificentia in diversis relationibus, temporibus elapsis locutus est Archiepiscopus.

Schismatici adhuc habent, duas vel tres Ecclesias exiguas; ubi vero residebat Metropolita, ante aliquot annos, unus Pascia,

seu Beglerbegus fecit illam funditus euertere; relatum enim ei fuerat, quod intus pictura renouata esset; haec causa sola fuit, ut destrueretur. Nunc Metropolita Graecus residet penes rudera eiusdem Ecclesiae in eadem domo, celebrat vero in illis Ecclesijs, quae nominata fuerunt.

Hic quoque residet Beglerbegus Graeciae, Vrumenli Beglerbeg à turcis dictus, qui unum de viginti Sangiacos sub se habet, cui maior pars Bulgariae paret, Traciae, Graecia uniuersa usque ad Corynthum, Athenas etc., pars Seruiae, Albaniae, Macedoniae, Thessaliae, et aliarum. Habet sub se praedictos Sangiacos cum duodecim millia Spahi, praeter suos, quibus omnibus tempore belli solus imperat.

Bukovaz.

Adaucti sunt sub cura Archiep[iscop]i ante aliqupt tempus nonnulli catholici, natione paulianistae, aufugientes propter tyrannidem et quotidianas oppressiones ex Dioecesi Nicopolitana, et dispersi manebant per pagos inter Schismaticos sine Sacerdote, sine Sacramentis; quorum maior [f. 549 v] pars fuit ex pago Petikladenzi, qui ante omnes alios paulianistas fidem receperant catholicam. Videntes siquidem pauperculi damnum spirituale quod patiebantur et inierunt aliqui ex eis inter se consilium, veneruntque ad Archiep[iscop]um, et exposuerunt suam necessitate[m], ac periculum animarum; tunc Archiep[iscop]us vocauit maiores populus Chipro[va]tiensi, eisque exposuit necessitatem praedictorum; illi vero iubent eos stare bono animo et adeunt Gubernatorem, exponuntque ei omnia; vocat ipse illos catholicos paulianistas, et offert illis territorium optimum, ubi olim fuit pagus nomine Bukovaz, ante multos annos desertus: et ad eos ecces locus vobis conveniens, vos enim estis agricolae, terra enim est optima ad producendum omnes fructus, vos habetis bobus et caetera animalia, attendite vobus ipsis, et ego vos curabo defendere et etiam illud quod ad me spectat primo anno nihil prorsus accipiam et praeter hanc promissionem fecit illis etiam litteras suo munitas sigillo, et ultimo curauit eis venire Barat ex Porta.

Stabilito siquidem negotio, venerunt et congregatae fuere circa quindecim familiae, Syluas ibi habentes optimas, aedificant sibi domos et habitationes, distribuitque eis Gubernator campos et possesiones; coeperuntque illo anno terram collere vineas renouare antiquas, hortos parare et alia hominibus necessaria prouidere.

Post praedictos, audientes et alij eiusdem nationis qui erant dispersi, coeperunt venire ad illos: quibus singulis solemnioribus

festis mittitur Sacerdos ex Conuentu Chiprouatiensi, qui eorum infantes baptizat, Missas celebrat, confessiones excipit, Sacramento Eucharistae cibat, et alia iuxta ritum S. R. E. ministrat. Hoc anno Sacerdos tempore Paschali ultra 77 adultos communicauit, praeter illos, quos domi illo tempore non reperijt, Computatis omnibus utriusque cum pueris transeunt numerum 130.

Ecclesiam non habent, nec quicquam aliud pro celebratione Missarum, sed quotiescumque Sacerdos ad eos mittitur, ex Sacristia Chiprouatiensis Indumenta Sacerdotalia portat secum.

Ipsemet quoque Archiep[iscop]us eos visitauit, eisque Sacrum in quadam domo celebrauit, sermonem habuit eosque in catholica fide confirmauit: et cum pagus non multum distat, ipsimet Chiprouatium saepius veniunt. [f. 550 r] Post eos congregantur et Schismatici ex diuersis partibus, et habitant inter illos, quos Gubernator admittit pro suo beneficio. Fuit hic Ecclesia antiqua ex lapidibus aedificata, sed quia antiquo tempore fuerat Schismaticorum, illis concessa est. Catholici autem non habentes Ecclesiam in domibus priuatis Missam audiunt.

Praeter visitationem generalem saepius Archiepiscopus inuisit personaliter loca conuicina, eisque verbum Dei annuntiat, Missas frequentius celebrat, Sacramenta certis diebus administrat, confessiones ad se venientibus recipit, infirmos visitat, praecipuè cum vocatus fuerit, eisque Indulgentiam plenariam in articulo mortis iuxta formam ab Ecclesia praescriptam; et ab Ap[osto]lica Sede sibi concreditam; gratis et sine ullo praemio concedit: ad sepeliandos mortuos, pro eisque Missas celebrare, rogatus non renuit. Festis solemnioribus ubi reperitur, Missas et horas Vespertinas decantat, et aliquando parochialia ad maiorem Dei gloriam, pro consolatione fidelium, specialiter ubi residet, personaliter perficit.

Hic autem pro conclusione praemissorum humilis Archiepiscopus Sophiensis, seu Sardicensis cum omni fideli coetu obedientissimi Sanctae Romanae, et Universalis Ecclesiae, Beattissimo, ac Universali Patri et Pastori, in Terris Christi Vicario, Domino nostro, Domino Clementi X Pontifici Optimo, Maximo, prouoluti in terra Sacros deosculatur pedes eius benedictionem, et clementiam maxima cum humilitate ac deuotione expetunt et desiderant, nullam aliam consolationem, inter tot discrimina rerum, praeter istam, etc.

Sanctus enim Clemens, quem Apostolum ad Galat. nominat, primus Ecclesiam hanc Sardicensum, ut apud Theodoretum in Synops videtur, fundauit; ac [de]inde reuolutis propemodum mille annis, ex quo Schisma graecorum venenum propinauit universo

Orienti, nunquam Ecclesia haec E[pisco]pum Romani ritus habuit. Clemens tandem VIII Sanctae mem[oria] sua solita clementia, primum catholicum Episcopum Sardicae Romani ritus ad petitionem catholicorum [f. 550 v] harum partium ordinauit, cui et victum, seu pensionem à certis Canonicis Hispanis benigne designauit. Urbanus postea VIII, felic. record. eidem Ecclesiae antiquam, et Metropoliticam dignitatem restituit, et modernum Archiepiscopum quamuis indignum; honore Metropolitico et Archiep[iscopa]li et antiquo sublimauit, Pallimque in quo Archiep[iscopa]lis dignitas consistit, ei tradidit.

Hunc quoque Sanctissimus Pater et Dominus, Dominus Clemens Papa [deci]mus, suam erga humilissimum Clientem suum, ac indignum Archiepiscopum, plebemque catholicam tyrannica oppressos manu, Clementiam demonstrare dignetur, cuius pedibus se, suasque imo ipsius ouiculas tanquam Patri, et Pastori Universali submittit.

Emin[entissi]mos Patres Sacrae Congreg[ationi]s de fide prop[agand]a Cardinales humillimis interpellat precibus, ut suos, ac suae Ecclesiae labores beneigno conspiciant oculo, intentisque auribus preces exaudiant, eorumque servo humilissimo ac obedientissimo, infimo, nulliusque valoris memeoro, eorum inquam, quia omnia suae Ecclesiae negotia, et administrationis, quantulacumque sunt, et fuerunt, eiusque ultimi dies ab eorum dependent pietate, cui ordines et praecepta transmittere non negligant, nam ipse omnia quae pro Dei gloria, et animarum salute ordinata fuerint, adamusim obseruare inuigilabit.

Rogat quoque humiliter Em[inentissi]mos, ac R[everendissi]mos Patres, ut si quid in praemissis erratum inuenerint, hoc senili aetati ac tremulae manui attribant, eiusque ignorantiam apud se excusatam habeant, quibus reverenter Sacras, deosculat Purpuras. Datum Chiprouatij in sua solita residentia, Die X Mensis Nouembris, Anno salutis humanae, M. D. C. L. XX.

Ita est fr. Petrus Deodatus Archiep[iscop]us, Sardicen[sis] seu Sophiens[is], Daciae ripensis, Traciaeque Administrator, nec non Valachiae Transalpinae Apostolicus Vicarius, m. p.

Сиятелни и високопреподобни господа,
господа отци и най-всеуважаеми защитници,

След страдания и с уморено тяло от дългото пътуване през области чак до нозете на светлейшия, долуподписаният архиепископ по божия воля и по заповед на Свещената конгрегация се завърна вкъщи на 10 февруари 1669 година[1]. През цялото това време [той] се тревожеше относно известието за пари-

чен запис и най-после към края на годината бе осведомен от светлейшия и високопреподобен апостолически нунций във Венеция, че милостинята, която Свещената конгрегация за разпространение на вярата беше дала от все сърце за поправката на чипровската църква, била вече отправена към Константинопол. Същото това подир няколко дни [той] научи чрез писма от императорския резидент. Като научи това, архиепископът взе със себе си един от свещениците и двама католици с един слуга и на първи декември замина от Чипровец, пристигна в София и остана там два дена. Заминавайки оттам, премина стръмните планини и завоите на пътищата в Македония и Тесалия и на 18-и същия месец, с божията помощ невредим пристигна в Солун. Там се бе установил с придворните константинополският султан[2] и там архиепископът бе приет на квартира от светлейшия господин Йоан Батиста Казанова, от Милано, императорски резидент при гръцкия митрополит, при когото и той се беше настанил. Там прекара празниците на Рождеството на нашия господ Исус Христос колкото може набожно, всеки ден служеше и четеше молитвослова. Между това светлейшият резидент получи от един евреин триста унгарски жълтици за гореказаната обмяна, които пазеше готови при себе си, и изпрати своя гръцки преводач, за да разузнае между чиновниците по кой път би могло да се изтръгне позволително [за построяване на църквата] от каймаканина[3]. Гъркът се завърна след два дена без никакъв резултат. Султанът се намирал тогава на лов вън от Солун с всички големци. Най-после пристигна и резидентът, [но] нещата се проточваха. Тогава архиепископът след съвещание с резидента и като закупи подходящи подаръци, посети със своите кехаята, т. е. управителя на двореца Мусахип паша, чиято дума много се цени от султана и който понастоящем има като свои подчинени чипровските католици и околностите и всички приходи му принадлежат. Кехаята ги прие с весело лице, благодари за подаръците. След дълги разговори му бяха обещани шестотин имперски [жълтици] и той смяташе без никакво съмнение като решен въпроса с църквата. След всичко това архиепископът и неговите хора очакваха края на проблема с голяма радост. Надеждите обаче се изпариха след няколко дена, когато Мусахип паша отговори, че този въпрос е от компетенцията на везира, като препоръча да чакат идването на везира. „Ишалах“ казал, т. е. „Ако даде Бог, няма да останете без църква.“ Но везирът се намираше в Крит, пък и не биваше да се утежнява светлейшият резидент, при ко-

гото архиепископът остана със своите почти два месеца. Затова той се завърна вкъщи по време на карнавала. За разходите той нищо не пише тук, но своевременно ще осведомим сиятелните отци за всичко, а онази милостиня, отпусната от Свещената конгрегация, остана в ръцете на превъзходния резидент.

Като започна четиридесетдневният пост, архиепископът се замисли кога и как да посети своята епархия и администрацията, преди да се завърне везирът, та да има после по-голямо удобство да продължи работите на църквата. Заради това той реши преди Великденското тържество да прати при павликяните в Тракия един достоен свещеник от лоното на своята църква, който да ги укрепи със слово и пример в католическата вяра. Не беше нужно тази година да се раздава миропомазването, понеже само преди няколко години бе раздадено не само на онези, но и на всички останали католици под неговата юрисдикция. Самият архиепископ остана тогава в своята резиденция, където своевременно извърши божествените служби през светите дни, освети светите масла и изпълни всички други служби според обреда на Светата римска църква с най-голяма точност. На свещеника, когото отправи при павликяните, той даде своите коне и пари според възможностите си, така също нае слуга с кон, комуто освен личните разноски и тези за коня обеща да плаща на седмица четиристотин пари или турски аспри[4], а на свещеника, както е обичаят, даде и писма, от които включва тук копие.

„Ние, брат Петър Деодат, от Ордена на миноритите обсерванти, по божия милост и по благоволението на Светото апостолическо седалище архиепископ сардикийски, наречен софийски, администратор на Тракия и Крайбрежна Дакия, на Трансалпийска Влахия, апостолически наместник, на обичния нам в Христа, високопреподобен отец брат Павел от Петокладенци, от същия орден, два пъти кустос на кустодията в България и Влахия, отец богослов, проповедник на словото божие, изповедник и префект на мисията в Долна Унгария[5], поздрав в Господа и мир.

Посред пастирските грижи главно място заема да се посещават епархиите, пък и самото посещение е като душа на епископското управление, тъй като чрез него пастирят се разпростира и разширява за ползата и нуждите на неговите овце. Това дело ние, макар от всички най-слаби, лично желаем да извършим. Засега обаче поради тежестта на годините и поради дългите и трудни пътувания, предприети само преди ня-

колко дена, възпрепятствани и уморени, не можем да изпълним посоченото задължение. Затова за утеха на верните и заради нашите задължения съгласно нарежданията на свещените канони решихме да пратим поне един достоен мъж от лоното на нашата епархия на наше място, който да посети както католическите свещеници, така и верните, които се намират в Тракия, и да ги крепи със слово и пример в католическа вяра. И като познаваме тебе, гореспоменатия отец, достоен за това, и като имаме предвид твоите нрави, възраст, познания, благоразумие в делата, с властта, с която разполагаме, избираме те, назначаваме те и с настоящите писма те натоварваме, преподобни отче, за визитатор и наш комисар, като ти даваме всяка власт съгласно законите и обичаите на Светата римска църква. Ето защо даваме ти власт да съобщаваш и опрощенията и да разрешаваш от всички случаи било наши, било по вулата „Чене Домини", дадени ни от апостолическото седалище, да издирваш недостатъците, да отстраняваш от тайнства, да отлъчваш и да приемаш отстранени и отлъчени на покаяние и всичко друго да вършиш и да ръководиш. Заповядваме още на всички и на всеки поотделно, както на свещениците, така и на католиците, под заплаха от наказания по наше усмотрение, да приемат тебе като нас самите, на теб във всичко да се подчиняват и да слушат.

За истината на това и пр. Дадено в Чипровец в нашата резиденция, на 22 март 1670 година, брат Петър Деодат, архиепископ сардикийски — собственоръчно — място на печата."

Като се завърна от път, споменатият по-горе отец дойде при архиепископа на втори май и предаде доклад, включен тук накратко. Архиепископът се погрижи да бъде пратен на сиятелните отци.

Отпътувайки, казва [отец Павел от Петокладенци], на 26 март през годината 1670 от Чипровец, пристигна във Филипопол на 2 април, където преди другите посети малцината дубровнишки търговци, на които отслужи в частна къща върху подвижен олтар. Тук нямат нито църква, нито параклис, нито могат да имат, нито свещеник задържат, понеже са много малко, но един от мисионерите, които Свещената конгрегация издържа при павликяните, ги посещава от време на време и им раздава тайнствата. Църковна покъщнина тук нямат освен една одежда и една чаша. Нямат собствени къщи, нито жени, освен слугите. Броят на хората никак не е сигурен: десет-дванадесет приблизително със слугите, някога и повече, но никога не липсват католици, живеещи там или минаващи. Ония, които умират там, имат свое определено място недалеч

от града, на полето, отделно обаче от други народности, със записани плочи на гробовете. Стените на целия град са разрушени, но запазват старинния [си] вид и върху колони има врязани надписи на гръцки и латински език.

Той завърши във Филипопол нещата, които бяха нужни, после отправи стъпките си и отиде в селото на име Калачлии. Тук живее мисионерът брат Йероним от Дубровник. Той заедно със същия отец мисионер отпразнува Възкресението на Господа, изслуша изповеди, проповядва словото божие и извърши и други неща, отнасящи се до спасението на душите. Тези хора нямат църква, а една къща, подплатена с дърво, отвътре и отвън измазана с кал, достатъчна е за всички. В нея живее мисионерът, тук се извършват литургията и останалите божествени служби, олтарът е изграден от дърво и има икона на блажената Дева Мария, която Свещената конгретация през миналите години подари на архиепископа за тази цел. Имат две одежди, мантия от кожа, литургийник и чаша, подарени от същата Свещена конгрегация, дървени свещници, бронзов кръст, евангелие на илирийски, римски обредник и др.

От последното посещение на архиепископа визитаторът намери 96 деца, кръстени от гореспоменатия мисионер, между които 6 бяха възрастни и в напреднала възраст. Пришелци бяха някои от онези, които се намират край Дунава. Подир дълго скитане тук и там те дойдоха при тукашните със семействата си и получиха светото кръщение. В това село има католици от двата пола заедно с децата около 500. Всред тях няма турчин или схизматик от гръцки обред. От последното посещение са били сключени 29 брака от мисионера в църквата, той е погребал 45 покойници, възрастни и деца.

Визитаторът остана в това село четири дена и след това, като искаше да замине, католиците го задържаха до събота срещу Бяла неделя. Същия ден той взе със себе си мисионера брат Йероним и още с неколцина католици отиде до другото село на име Давуджево, където се намира вторият мисионер брат Илия от Чипровец, при когото се установи на квартира. Следващият ден бил Бяла неделя. Визитаторът отслужил литургия, проповядвал на народа и чествал тържествено тези свети дни с най-голяма набожност, за да укрепи верните още повече в католическата вяра. Няма църковна покъщнина освен онази, която Свещената конгрегация подари, т. е. две одежди, чаша с патена, предна покривка от кожа, литургийник, обредник, дървени свещници, бронзов кръст, дървен

олтар, икона на разпятието. Има дървена къща, под чийто покрив има отделно жилище за мисионера и отделно за служене на литургията; построена е със средства на същата Свещена конгрегация. Католиците от двата пола, с децата не надвишават 200 на брой, сред тях няма нито от православните, нито турци. Сегашният мисионер, т. е. брат Илия от Чипровец, от идването си е кръстил 19 деца, а на 12 януари покръстил един пришелец павликянин, вече стар, който, както казвал, бил на 73 години. Свързал в брак 9 двойки, погребал деца и възрастни — 16. Този мисионер преди две години бе определен от Свещената конгрегация и изпратен от архиепископа, той се грижи за всички [селища] освен за Калачлии. Двете села са много отдалечени едно от друго. Мисионерът досега не е получил нищо за издръжка от Свещената конгрегация. От хората освен хляб нищо друго не може да има. Да можеше да има малко мляко или яйца, би било истинско удоволствие. Вино нямат, нито поддържат лозя, освен ако някой чужденец не донесе [вино] за продажба. Споменатият брат Илия има грижата и за ония, които живеят в Хамбарлии. Техният брой от двата пола не надминава 100 [души]. Нямат църква, нито църковна покъщнина. Мисионерът служи в частна къща не само в това село, но и в околните. Тези [от Хамбарлии] живеят сред турци.

Недалеч са селата Доганлии и Селджиково, различават се само по име. В двете села се намират до 180 католици. Навсякъде визитаторът отслужи и проповядва. Сред тях има и турци, и схизматици, но разделени; на едната страна живеят католиците под грижата на същия брат Илия, който често ги посещава и раздава тайнствата. И тези нямат нищо от свещените одежди, необходимото за служенето носи свещеникът със себе си и навсякъде служи в частна къща.

В тези три места, откак е дошъл брат Илия, кръсти 15 деца; преди идването му — брат Йероним — 27 деца. [Визитаторът] не намери броя на покойниците и венчаните. Като привърши онова, което трябваше да бъде извършено, визитаторът се завърна при архиепископа на втори май.

След това архиепископът обмисляше да изчака пристигането на великия везир[6], но като видя, че той много се бави и като не можеше да извърши нещо друго за поправката на своята църква, реши да посети лично Влахия и своята епархия. И като взе един свещеник и двама слуги, на 12 май замина от Чипровец, на втория ден премина Дунав с някои търговци, като плати на турските бирници за себе си, за сво-

ите и за конете един империал. Така влезе в провинцията и се насочи към Букурещ, където се намира князът. Из пътя, като срещаше търговци от своята епархия, служеше литургия и някои от търговците се изповядваха и се присъединяваха, най-вече ония, които по Великден поради уважителни причини не се бяха връщали при своите.

Когато вече беше на два дена път от Букурещ, казаха, че по Дунава, към юг, имало няколко семейства католици, които заради тиранията бяха забягнали от павликяните от Никополската епархия и че живеят в едно село[7] сред власи, но пазят католическата вяра и силно желаят да видят някого от католическите свещеници. От три години не се бяха изповядвали, нито причестявали, особено една старица, която всеки момент очакваше смъртта. Тя, както разказваха, горчиво плакала и помолила търговците, ако стане възможно и се удаде случай, да доведат един свещеник. И синът на старицата, на име Филип, който често идвал на пазара в града, наречен Руши де Веде[8], и той желаел това и молел търговците. Случи се архиепископът да пристигне един ден преди пазара в споменатия град, където намери мнозина от своите епархийски католици, които заедно със стоките си бяха дошли на пазара. Горните неща бяха потвърдени и от двама католици. Като ги изслуша, архиепископът остана там същия ден до вечерта и до завършването на пазара. На другия ден дойдоха трима-четирима от католиците, които познаваха селото, в което живееха споменатите християни. Архиепископът се отби право при Филип, който прие гостите с голяма радост. Дойдоха веднага и другите католици, които бяха там. Всички благодариха на Бога, особено майката на Филип, която поради старостта едва се крепеше с бастун. Много рано сутринта архиепископът заповяда на своя свещеник да изслуша техните изповеди, а той между това завърши молитвата и се подготви да служи литургията, като нареди да издигнат олтар от дървета, които украси с икони, постави кръста сред свещници и нареди да приготвят други нужни неща. Този ден беше навечерието на Петдесетница според обряда на римската църква. След като свещеникът изслуша изповедите на всички, сложи всички неща, нужни за причастието за ония, които искаха да се причестят. Събираха се католиците, дойдоха и схизматици, които живеят в селото. Като се облече с одеждите, архиепископът отслужи литургията и за тяхна утеха обясни Евангелието, раздаде им причастието, даде благослова и отпущенията. После миропомаза сина на Филип на

име Мирчо, почти десетгодишен, чийто кръстник стана Павел, племенник на самия архиепископ, понеже и той, заедно с другите търговци, беше придружил архиепископа.

Архиепископът беше загрижен след това веднага да продължи нататък, понеже предстоеше на другия ден празникът Петдесетница. Архиепископът желаеше да служи литургията в Букурещ, а ония католици горещо го молеха да остане на обед у тях. Той се съгласи, поднесоха му зеленчуци без олио и малко рибки, приготвени със сол и вода. Като закусиха, благодариха на Бога и на домакина и в същия час се отправиха към Букурещ, като оставиха там търговците. Не бе възможно същия ден да се извърви толкова дълъг път. Намериха малка къщурка сред горите до брега на Нахлоу[9], прибраха се в нея поради наближаващия дъжд, а конете оставиха навън да пасат. Щом се зазори обаче, забързаха толкова по пътя, че пристигнаха в Букурещ преди пладне. Архиепископът влезе в жилището до църквата на католиците, където случайно намери двама благородници от Дубровник със свитата им и някои други католици, които бяха се събрали за литургията. Споменатите благородници, които видяха пристигащия архиепископ, се притичаха с отворени ръце, свалиха го от коня и след кратък разговор го помолиха да отиде с тях до тяхното жилище, за да обядва с тях. Той им благодари и отговори: „Бог да ме пази да изоставя в този свещен празник литургията, защото с крака и с ръце пълзяхме, за да пристигнем навреме по тази причина." И веднага свещеникът, който беше там, и този, който беше с него, приготвиха олтара. Архиепископът, облечен със светите одежди, отслужи литургия. Споменатите благородници и всички други останаха да слушат литургията. След литургията се сбогуваха с архиепископа и си отидоха. Подир малко ония благородници изпратиха обед на архиепископа според възможността си, защото и те бяха под чужд покрив чужденци.

На следващия ден на Петдесетница, който беше 26 май, всички католици отново се събраха да слушат литургията. Между тях имаше италианци, французи, дубровничани и други, от провинция България, по няколко обаче от всяка държава. Архиепископът отслужи понтификална служба според възможностите на мястото, за което после ще стане дума. След литургията един младеж от Рим по име и презиме Франциск Ерколано, художник, който преди години бе взел за съпруга една влахиня, представи двамата си сина, които жена му бе родила, и помоли архиепископа да ги миропомаже.

Като го запита от кой свещеник са кръстени, Франциск отговори: „От схизматик.“ Тогава архиепископът, за да не дава повод за тревога, миропомаза децата условно. Кръстници станаха ония двама благородници от Дубровник, господин Георги Франциск Ранина и господин Радукано Марино Рести, понастоящем живеещи в София, които се намираха по това време във Влахия по техни работи.

В двореца на княза[10] научили за пристигането на архиепископа. Веднага великият кубикуларий изпрати известие до архиепископа, че може да дойде на аудиенция при княза, когато му е удобно. Тогава архиепископът, придружен от своите и от ония благородни дубровнишки личности, отиде в двореца и там бе приет от познатите му барони. Заедно с тях се забави за кратко време. После, повикан от великия кубикуларий и след като един от вратарите повдигна завесата, влезе сам с кубикулария и своите свещеници при княза. Последният прав с почит и с открита глава го чакаше, при което архиепископът се доближи до него, князът му даде дясната си ръка и архиепископът го поздрави. След няколко думи князът го покани да седне до себе си, като го запита как се е чувствал из пътя. Между това, като се обърна, епископът видя отстрани митрополита да седи и нямаше друг освен великия кубикуларий, който стоеше изправен със сребърен жезъл с открита глава и превеждаше. После, обръщайки се към митрополита, архиепископът го поздрави вежливо и му честити за неговото повишаване — беше издигнат в достойнството си преди няколко месеца. А той стоеше като безумец, нито дума обели, нито показа някакъв знак на възпитание. Подир малко архиепископът се сбогува с княза. Излезе и кубикулария и като се приближиха и другите барони, извиняваха митрополита, като казваха да не се учудва високопреподобният от нашия митрополит. Той е човек необразован, възпитан от младини в планините сред монасите, а за онова, което би трябвало да знае, се грижи малко, затова да бъде извинен. Архиепископът отговори: „Не изпитахме никаква горчивина за неговата невежливост, но скърбим за неговата завист, която има против католическата религия по невеж начин, защото се чувства, дори се вижда неговото невъзпитание и горчивин на душата.“ Бароните прикриваха неговите дела, за да извинят неговото невежество. Накрая освободен архиепископът се завърна вкъщи придружен от гореспоменатите.

След оттеглянето на архиепископа наредиха да остане в дворец един от свещениците и веднага князът заповяда да

им дават порциони от канцеларията, т. е. хляб, вино, меса и свещи. И бароните, които го познаваха, изпратиха няколко агнета, хляб, вино и други съестни продукти. От своя страна архиепископът подари на княза прекрасна икона на блажената Дева Мария, броеница или зърна с немалка стойност, и на някои барони също раздаде икони на светци, броеници, кръстове. И макар да са схизматици, те приемаха споменатите икони с голяма набожност. Всички виждаха това или пращаха други, или лично идваха и молеха епископа за икони, кръстове, особено благородниците и близките на двореца, на които само се даваше. Като оставим тук суетите, перото се връща на оплакванията и сълзите.

Това, сиятелни отци, което трябваше архиепископът, съсипан от мъка, да доведе преди всичко до знанието на Свещената конгрегация, е именно състоянието на църквата на този град, но отложи нарочно за това място, та по-обширно и по-ясно въпросът за нуждите да стигне до вашите уши. Съществува, сиятелни отци, или по-точно съществуваше в Букурещ, където тези дни живее князът, една-единствена църква на католиците, не много голяма, която, както личи в предишните доклади на същия архиепископ, след нашествията на турците и татарите бе, заедно с всички сгради на града, ограбена и опожарена. Сводът просъществува без покрив няколко години, изложен на дъждовете и снеговете. Най-после преди две години съпругата на княз Радул Перато[11], от византийски произход, която беше католичка, тайно изпратила на свещеника, който беше там, парична помощ, за да се погрижи да постои покрива на църквата. Свещеникът и другите католици, които се намираха там, се преструваха, че вършат всичко със собствени пари поради това, че князът, нейният съпруг, не позволяваше тя да живее по католически обред. Майсторите бачe, които работиха, не извършиха грижливо работата, може би и не знаеха [как] да затворят стените с напречни греди, а само и просто поставиха керемиди върху голия свод, покрит с кал, а стените и основата, които толкова години бях напоени с вода, след кратко време се разпукаха и дясната страна на църквата с целия свод рухна из основи и понастоящем лежи разрушена. Архиепископът и другите свещеници служат върху дървен олтар и извършват всички божествени служби в една къща, съседна на споменатата църква, покрита с кори.

Някой би могъл да запита защо по-горе архиепископът нарече себе си съсипан от мъка. Навярно всеки здравомислещ ще го сметне измъчен и смазан от мъка и тъга. Отвред прочее

е притиснат от затруднения, защото освен тиранията и тежкото иго, под които се намира през време на целия живот, не му ли беше достатъчно да гледа развалините на своя престолен храм и сутрин и вечер да ги обикаля, да пропътува царства и области с голям труд и да стигне чак до нозете на папата? Той търсеше начина и случая да му бъде възможно да види някога с божия помощ издигнат [своя храм] от праха, но до днес не може да стигне до целта на делото, защото господарите не позволяват.

Гореспоменатото беше най-голяма мъка на душата. Сегашният вероломен патриарх на Ерусалим, който беше дякон на предишния, бе дошъл във Влахия да търси помощи. Него всички схизматици удостояват с голяма чест, град Букурещ го задържа няколко месеца от уважение и той прекара великденските празници при княза и натоварен с пари преди идването на архиепископа бе потеглил за Молдавия. Този, както разправят, нищо не изговарял толкова приятно из устата, колкото когато започнел да напада римската църква. И докато на Великия четвъртък нападал всички ереси и ересиарси и ги поразявал с отлъчване, както е обичаят, и на първия престол не простил и разкъсал по този начин, заедно с Арий, незашитата дреха на Христа, та ушите на власите да се напълнят извън мярка. И понеже споменатата църква на католиците беше рухнала, както се видя, почти всички схизматици викат: затова именно църквата на папистите рухна, защото нашият патриарх я отлъчи. Тази мълва изпълни цялата област, така че всеки, който дойде в Букурещ, било монах, било мирянин, влах, грък, благородник или обикновен човек, целият схизматичен народ, всички приждат като на чудо и укрепват в своята схизма. Безкраен е броят на глупците! Да се спори с тях или да им се отговаря според тяхната глупост, би било празна работа. Би им се отговорило най-добре тогава, когато църквата отново се поднови. С разходи повече или помалко от 300 скуди тя ще се възвърне в по-хубав вид, понеже там не е необходимо турско разрешение. Печени тухли има, хоросанът не се продава скъпо, дървеният материал ще се достави на ниска цена, понеже има навсякъде най-гъсти гори. На майсторите и техните помощници ще бъде необходимо да се заплаща една добра надница. Така, сиятелни отци, както бе вече казано, празната и неразумната безразсъдност на схизматиците ще се превърне на нищо. За божественото величие — по-голяма слава и най-голяма чест на Светата римска църква, а за схизматиците — срам. Бароните казваха неколк-

кократно на архиепископа: „Защо не се захващате да построите църквата си?“ На тях той отговаряше, че бедността не позволява, а те напротив: „А какво би струвало на папата, ако построи същата църква?“ Това казваха някак шеговито. Архиепископът отговаряше, че Бог е добър, че може да видят обновена нашата църква по-рано, отколкото си мислят. Има все пак някои барони, на които не им е приятно падането на тази църква, и то не заради Христа, както се казва, а заради тяхната полза, понеже често се явяват дела на християнските князе, които изискват присъствието и помощта на католическите свещеници и освен това, за да се покажат приятели на католиците. Митрополитът обаче с монасите и другите схизматици, които преследват католическото име с омраза, биха били най-големи противници, но не и ония, понеже нашата католическа вяра ги счита за свои най-първи доброжелатели. Архиепископът е задължен за всички неща да се отчита истинно пред сиятелните отци, собено за нещата, които се отнасят до честта на Светата римска църква, и всичко друго да повери на тяхното благоразумие, на което се пада да събира в едно пръснатите чеда и пр.

През времето, когато архиепископът остава в Букурещ, имаше много големи дъждове, а мястото или равнината на този град е най-много изложена на водите. Реката на име Дъмбовица[12], течаща по средата на града, беше толкова придошла, че изпълни голяма част от жилищата и унищожи мелниците и мостовете. [Градът] е изложен на такава влага, че зимно време и по времето на дъждовете се ходи по мостове. Кола с коне или волове, ако някъде се натъкне извън мостове, така потъва в калта, та е нужно да се впрягат биволи, за да я изтеглят от калта.

Архиепископът остана в къщурката, построена от дърво и покрита с кори от дървета до разрушената църква, където имаше толкова голяма влага, че многократно под малкото легло слугата намираше израснали гъби. Споменатите дубровнишки благородници често съветваха архиепископа да смени жилището, а той заради удобството да чете литургия всеки ден и заради самата църква, макар и разрушена, не пожела да излезе [оттук]. Но след няколко дена архиепископът започна да боледува, двата му крака се подуха, болката беше страшна, не намираше почивка нито през деня, нито през нощта. Жаждата го измъчваше извън мярка, а водата в града се пие от реката, която тогава поради наводнението от дъжда беше винаги мътна или по-точно кална. Липсват извори на вода и ако някъде се намират кладенци, дават солени води. Виното

му беше противно и се наложи да пие по-скоро кална вода, отколкото мътна. В същото малко жилище остана болен четири седмици, където беше посещаван често от по-главните барони, неговите приятели. След като се посъвзе, на празник Рождение на свети Иван Кръстител според новия календар дойдоха много благородници и молеха архиепископа да благоволи да отслужи понтификална литургия, понеже желаеха да видят обряда и церемониите на римската църква. Архиепископът се извиняваше, прибавяйки, че не може да извърши както подобава церемониите без църква, но за утеха на споменатите нареди да украсят олтара според възможностите, отслужи със своите, а ония, всички с открити глави стояха прави според обичая на източната църква. Накрая на литургията всички се доближиха и благодариха, целунаха ръка на архиепископа и като възкачиха конете, си отидоха.

В този град няма католици със семейства освен трима или четирима, които имат влашки жени. Винаги има чужденци като служители на княза, и други, които прииждат по работа. Търговци католици идват непрекъснато. Би било необходимо тук да се поддържа един свещеник както за духовните грижи за католиците, които се намират тук, така и за честта на католическата вяра. Липсва църковна покъщнина. Свещеникът, идващ от Търговище, носи със себе си всичко необходимо за службата. И понеже този град е отдалечен от Търговище петдесет мили, свещеникът не може да идва често. А и самите барони и приятелите на католиците желаят да има в Букурещ един постоянен свещеник. Като се сбогува накрая с княза и бароните, архиепископът отпътува.

След заминаването си той отиде в Търговище и на празника на светите апостоли Петър и Павел посети църквата и отслужи литургия. Тук българската кустодия има манастир. Няма документ, но има предание, че манастирът е бил построен от блажения Иван Капистрано или от неговите другари[13]. Понастоящем старият му вид е изцяло разрушен. Основите все пак се виждат, тук-там и стените, а цялата постройка е свързана само с един покрив. Един свещеник живее сега с един слуга, а втори прислужва около олтара. Манастирът има подчинени шестима власи схизматици, прикрепени някога от благодетелите. Те обработват лозето на манастира, приготовляват сеното, докарват дърва и прислужват при други необходими неща. Трябва обаче почти всеки ден да бъдат защитавани от бирниците, които се стремят да ги товарят с [данъци] като подчинени на други, въпреки че те са свободни да служат на манастира.

Църквата, след като бе опожарена от татарите, остава без покрив, заедно със сакристията и камбанарията. Литургията се отслужва там, където беше трапезарията. Олтарът е от дъски и е украсен с няколко икони. Църковната покъщнина е нищожна:две чаши, от които едната спукана, служи се с добрата, две одежди и други дребни и покъсани неща. Литургийникът е огризан и почти износен.

Тук няма нито един католик, някога католиците бяха много и имаха две енорийски църкви: на светата Дева Мария, много голяма, недалеч от двореца, понеже тук беше седалището на княза; и втората църква беше в чест на свети Франциск заедно с манастира. След залязването на унгарското царство [Търговище] бе обърнат в провинция под турско иго, всички католици поради тиранията и честите нашествия на татарите са се преселили зад планините в Трансилвания, а манастирът с подчинените от толкова векове [земи] се пази от монасите обсерванти. Посещават града търговци католици, които се събират два пъти в седмицата, и трансилванците, които идват и си отиват, и тези, които са католици, се отбиват в манастира.

Като мина празникът на апостолите Петър и Павел, архиепископът замина от Търговище, отправи се към планините и дойде в Кумпулунг. И този град беше някога на католиците, нито имаше сред тях смесени, както казват власите. И след толкова векове, като заминаха католиците, както бе казано за Търговище, власи схизматици владеят почти цялото място. На малцината католици не остана нищо освен една-единствена църква на свети апостол Яков Старши. Църквата е много обширна. Целият презбитериум до вратата на сакрариума е сводест, от дялани камъни. Останалата част от църквата е без свод. Църквата има прикрепена сакристия с каменен свод. От страната на Евангелието има долап, издълбан в камъка, с желязна врата, украсен вътре, отвън изографисан просто, затваря се с желязна ключалка; в него се пази тайнството евхаристия в оловна чаша. Кандилото пред него не гори, понеже католиците са малко и бедни. Отдясно е кръщелната купел, до която в долапчето се полагат светите масла. Големият олтар на свети Яков е осветен, а двата олтара в средата на църквата, отдясно и отляво, са от дърво. Върху тях се служи рядко като на подвижен олтар. Пред голямата врата е издигната камбанарията от дърво, с две камбани, които не са за подценяване, излети [са] преди триста години. Църковната покъщнина е нищожна. Миналите години Свеще-

ната конгрегация подари за тук една чаша и железен калъп за причастие, има и един сребърен кръст с малка стойност. Около църквата има гробища, оградени с дървени греди, в които се погребват верните. Има и в църквата някои погребения с много стари надписи. В този град католиците от двата пола с децата не надминават на брой двеста. Тук архиепископът миропомаза 20 деца. Тук изпълняват енорийските задължения отците обсерванти от кустодията на България и Влахия. Енорийският свещеник има жилище до църквата в същия парцел, където има градина за зеленчуци и маслодайни растения. Църквата има едно лозе със средна стойност. Тук архиепископът отслужи понтификално и един от монасите държа слово на влашки език.

Из провинцията Влахия се намират католици, които ходят тук-там, като закупуват и препродават, и които почти всички са от епархията на архиепископа. Те посещават градове, пазари и села по работа и за стоки и след кратко време се връщат вкъщи.

След като архиепископът приключи описваното посещение, при завръщането, там, където намираше из областта католици, им отслужваше литургия, както по-горе бе казано, когато пътуваше към Букурещ и пр.

Най-после преди празника Успение на блажената Дева Мария архиепископът пристигна в Чипровец, завръщайки се от Влахия, и тук с голяма духовна радост, своя и на придошлите хора, заради опрощенията, дадени от апостолическия престол за същия ден, отслужи тържествено литургията, държа слово пред народа по време на литургията на тема: „Елате да обожаваме царя на царете, чиято майка-девица днес се възнесе на небето.“ На другия ден той посети църквата на своето седалище; би подхождало по-скоро да се плаче, отколкото да се каже нещо за нея.

Архиепископът е препращал на сиятелните отци в минали доклади неведнъж, а многократно най-точно описано състоянието на вярващите. За последен път той представи доклад със собствените си ръце. В него ясно са показани и чистотата, и изобилието на църковната покъщнина, длъжностите на свещениците, благочестието на народа, ревността за католическата вяра, приемането на тайнствата, продължението на божествените тайни и грижата за всичко, което се отнася до божествения култ. Тази църква и в наши дни е майка на всички църкви в България и образец на католиците. Но тя е по-скоро за оплакване, е казвал [архиепископът], защото още

лежи погребана в своите развалини, както е известно на сиятелните отци. За нейната поправка както архиепископът със свещениците, така и народът работят без прекъсване. О, дано Бог, три пъти най-добър и най-велик, обърне някога лицето на милосърдието пред оброците на молещите се! Тези дни божествените обреди се извършват или измолват в трапезарията, в която по-рано се хранеха, а литургиите заради удобство на народа се отслужват в гробищата на олтар, прикрепен към църквата, и в двора на манастира. Всичко това се извършва с голямо неудобство по време на дъждовете и снеговете, понеже, като се носят и връщат всеки ден свещените одежди, се нанася немалка вреда на покъщнината. В манастира е изградена сакристия и в нея се пазят светите вещи и цялата църковна покъщнина. Там след разрушението на църквата в същата дървена дарохранителница, отвън позлатена, отвътре украсена с копринен плат, се пази под ключ тайнството на пресветата евхаристия в сребърна, позлатена отвътре чаша, покрита с покривало. Кандилото гори непрекъснато, олиото се купува с помощите на католиците, а причастието се сменя всяка седмица.

Съдът от бронз с благословената вода за кръщаване на децата според обреда на Светата римска църква се пази на същото място и всяка Велика събота съгласно римския литургийник светите масла се благославят в него заедно с кръщелната вода. Енорийските задължения изпълняват редовниците минорити обсерванти, притежаващи манастира при същата църква, построен преди шестдесет и седем години. В него има и училище, в което се преподава на децата на католиците да четат, да пишат, [както] и закон божи. Изградено е от Свещената конгрегация, която дава на учителя годишно тридесет скуди, а манастирът му дава храна и други необходими неща. Учителят на училището се нарича Иван Иванчич, по народност хърватин, човек спокоен, примерен, добър латинист, на възраст повече от 40 години, познат вече на Свещената конгрегация и пр.

Тази църква, която лежи паднала, е била построена от незапомнено време, винаги е била единствена енория на католиците, а схизматиците имат две. Тя е седалище на софийските епископи от времето на папа Климент VIII до ден-днешен. Архиепископът има свое жилище в съседство с манастира, държи при себе си на свои разноски един клирик редовник и слуга. Живее с монасите, понася много неудобства. На различни хора различни са и нравите, които той понася

с търпение, та от тази страна да бъде безукорен. Последният му доклад нашироко посочва останалите неща и пр.

Католическият народ, въпреки че е поставен сред толкова народи с различна вяра, е най-послушен и най-предан на светото апостолическо седалище, за чиято обич и послушание заедно със своя архиепископ е непрекъснато измъчван било от схизматиците, било от другите противници на нашата църква. Католиците, годни за причастие, и децата от двата пола не надвишават на брой две хиляди. По-голямата част от мъжете са винаги в движение, бродещи тук-там със своите стоки, с много пот припечелват хляба си. Ходят и се връщат при своите, често биват ограбвани по път от разбойници, а понякога биват убивани.

Подир последното посещение архиепископът намери в кръщелната книга 163 кръстени деца до ден-днешен.

Бракове, сключени пред лицето на църквата за същото време — 41.

Починали и снабдени с тайнствата на църквата заедно с децата — 107.

Обредите на римската църква се спазват най-точно. Литургията, божествените служби и всичко, отнасящо се до църковните церемонии, се извършва на латински език освен Посланията, Евангелията и богословите в неделни и празнични дни, които се пеят на илирийски или славянски език. Свещеникът ги чете първо на олтара на латински — и това за удовлетворение на народа. Така наистина по-лесно се научават словата на Свещеното писание.

Църквата има пълно опрощение на самия ден на Успение Богородично, на празника на светия евангелист Марко, което папите подновяват всеки десет години. Олтарът на пресветото разпятие е с привилегии навеки за всички понеделници и в осмицата на покойниците, дадени от Павел V, щастлив му спомен. Народът почти през всички дни, освен в потържествените и неделните, дава да се отслужват литургии за душите в чистилището, поради което би било нужно чрез Свещената конгрегация да се изпроси от папата една такава привилегия три или поне два пъти в седмицата, защото литургиите, отслужвани от свещениците всеки ден, са осем или десет, и въпреки че сводовете на църквата са унищожени, стените наоколо си остават без покрив. Олтарите бяха разбити, освен този с привилегии, като остана цял с мощите и върху него се отслужват литургиите всеки понеделник за умрелите, при положение че няма дъжд и сняг. Верните се

погребват в осветените или благословени гробища и някои в църквата. След като тя рухна, архиепископът забрани да се погребват вътре, за да не се нанесе по-голяма вреда на основите, понеже гробовете не са направени от камъни, а се копаят в земята, когато някой умре, и тялото се погребва в дървен ковчег.

За поправката на споменатата църква Свещената конгрегация подари 600 римски скуди, които по заповед на Конгрегацията бяха прехвърлени на апостолическия нунций във Венеция, после в Константинопол и подир две години почти горната сума стигна в ръцете на светлейшия господин императорски резидент. Резидентът ще ползва случая и ще харчи от нея за разрешителното. А другата част от лептата, която архиепископът тук-там събра, се намира в ръцете на самия архиепископ и се изразходва в ходене и връщане, защото Османската порта гълта много в подаръци освен другите пари, които се поднасят на кадиите, управителите и други. До този ден просто нищо не е направено. Всички разни разходи се отбелязват, защото са тежък товар на съвестта.

Искрено и без никаква измама архиепископът удостоверява, че ако би било възможно, би заложил собствения си живот, само да види споменатата църква поправена.

Църквата има недвижими имоти: ливади, лозе, зеленчукови градини, мелници и на площада няколко магазина. За всички тези имоти се грижи настоятелят на манастира и снабдява с необходимите неща подчинените му събратя, посреща турците и другите гости, които през ден през два идват в манастира; той единствен води всички разходи, другите помощи и енорийски дарения. Накрая на годината е длъжен да се отчете пред своите началници за задълженията си поотделно, което се върши и в другите манастири.

Архиепископът няма миряни или мирски клир, понеже енорийските църкви бяха поверени преди шестдесет години от нашите предшественици на монасите, близо до които построиха манастири или жилища. Споменатите монаси обслужват архиепископа, като служи и в понтификалните служби, поддържат хóра, упражняват енорийските задължения и спазват всички неща, които се изпълняват според реда и обредите на Светата римска църкóва в колегиални църкви, служат според условията на страната и времената и не се намалява нищо от божествените хвалебствия, никакъв ред на църквата не се смущава, няма никакво безредие. Каквото се върши, върши се поред и както трябва, за да няма никакъв

и най-малък случай, който да смущава очите на присъстващите.

Проповедите се казват по време на литургията на олтара и понеже народът живее потиснат, винаги зает с работи на тираните, не би бил свободен да дойде на проповеди в благоприятни времена извън литургията. Има и друга причина и похвален обичай: ако в празнични и неделни дни някой примерно е присъствал на десет частни литургии, никога все пак не пропуска манастирската литургия освен поради уважителна причина, защото през манастирската литургия Посланието и Евангелието се пеят на народен език, изповедта е обща и опрощението се дава от енорийския свещеник; съобщават се задължителните празници, предава се мирото на народа, проповядва се, публикуват се опрощенията, дадени от папите на миноритите в страните [на неверниците]. Този обичай е навлязъл така надълбоко, че считат за загубен този ден, ако пропуснат манастирската литургия.

Девически манастири няма, понеже не би се спазила клаузурата заради безсрамието на тираните, въпреки че многобройни девици най-драговолно биха посветили на Бога своето девство. И когато се слуша от някои било в проповедите, било в частни разговори, как в християнските страни се намират девически манастири, за техния ред, положение и изпълнение и за молитвите, които ония девици принасят на Бога денонощно, с най-горчиви сълзи оплакват своята съдба. Срещат се някъде монахини схизматички, които са посветили младостта си на света и на плътта, и вече близко до старостта дават себе си в служба на Бога. Те живеят без клаузура, ходят скитащи по площадите и улиците по села и градове, събират подаяния, не знаят да четат, но като ронят с ръцете броениците, произнасят „Господи, помилуй". Никакви други молитви не знаят, месо не ядат, нито риба по време на постите, нито олио от маслините, а само олио от орехи, но кръчмите посещават.

Копиловец.

После архиепископът се отправи към Копиловец и дойде тук на празника Рождество на Дева Мария. Градът е католически, отдалечен е от Чипровец на два часа път. Посети местната църква на 8 септември, на празника на самото Рождество. Отслужи първом понтификална служба, през литургията произнесе слово пред народа, на когото разказа причината на своето идване. Като отслужи литургията и свали

одеждата, взе бялата мантия, употреби тамян и като отвори вратичката на дарохранилницата, положи върху големия олтар чашата, с подобаващо благочестие огледа тайнството на пресветата евхаристия, докато намиращите се наоколо клирици пееха „Пред велико, свето тайнство". После, като направи знак на кръста с чашата над народа, постави чашата в дарохранителницата, направена от дърво, отвън позлатена, а вътре украсена според местните възможности с копринен плат. Кандило гори непрекъснато, олиото се купува от помощите на католиците. Като затвори вратичката, огледа олтара, горните, предните покривки, кръстовете, свещниците, иконите и другите украси. След това тръгна и огледа кръщелната купел и светите масла, пазени там в меден съд. Водата за кръщението се благославя на Велика събота според обреда и реда на Светата римска църква.

Църквата има три олтара със своите икони и е осветена заедно с олтарите. Има достатъчно църковна покъщнина, било сребърна, било копринена, приготвена в различни времена от прилежанието на благочестивите. Нямат сакристия към църквата, нито биха разрешили да бъде построена. Нещата обаче се пазят в сакристията на манастира.

Коро имат зад големия олтар, където се пеят нощните и дневните задължителни общи божествени молитви. Имат нужните книги: т. е. псалмите, антифониари, градуали, мартиролог, литургийник и бревиариум и други книги, необходими за раздаването на тайнствата.

Църквата в този град е единствената на католиците, посветена на князете на апостолите Петър и Павел. Презбитериумът е изографисан по гръцки обичай с различни икони на светци и тайната на нашето спасение. Има три врати: голяма, средна и коралнa, подът е от дъбови парчета, добре свързани заради влагата; прозорци — шест, един източен, който осветлява корото, вторият по-голям, объл, откъм запад, и другите четири от тухли, всички затворени с железни решетки. Презбитериумът е засводен, а другата част на църквата е с таван, украсен и изработен с резба и нарисуван с известно умение и е свързан с отделни корони. Цялата църква е покрита с гладки и тънки камъни, като керемиди.

Енорийските задължения изпълняват споменатите редовници. Последните имат манастир или къща за живеене, отделена от църквата. От тях се извършват божествените дневни и нощни служби съгласно каноническите наредби и правилниците на техния живот. Литургиите се пеят тържествено в

празнични дни, така също и оброчните и заупокойните. Църквата е посещавана от верните, както и тайнствата. Схизматиците тук нямат църква. От тях се намират някои хора, от по-долни слоеве, обаче почти всички пришелци като ратаи в католически семейства. Те се образоват, приемат техните нрави и после прегръщат католическата вяра, нямайки възможността да общуват със схизматици, калугери или свещеници, чрез които увещания биха се отдръпнали от решението.

Чрез апостолическа грамота църквата има пълно опрощение два пъти в годината на празника на апостолите Петър и Павел и на празника на свети папа Григорий. То се подновява всеки десет години от папите. Има и олтар в чест на свети архангел Михаил, който е с привилегии всеки понеделник и осмицата на умрелите. И тази привилегия се подновява всеки десет години.

Един от редовниците, избиран от настоятелите, винаги се занимава безплатно с училището. Той учи децата на католиците да четат и пишат, ако не и повече, поне с буквите на кирилицата; учи ги да се боят от Бога, да знаят закон божи, учи ги на молитви и да казват различни молебствия, да знаят да смятат, което за тях е най-необходимо. Учи ги да четат латински и ги учи да пеят в празнични дни в коро литургиите, вечерните псалми и на погребенията, за голяма утеха на народа.

Монасите, които изпълняват енорийските обязаности, живеят от милостините или от енорийските такси. Литургии се дават също почти всеки ден от верните както за живи, така и за умрели. Църквата има ливади, подарени от благочестиви католици, едно лозе, закупено от монасите, и малка градина за зеленчуци. Няма завещания за литургии, но по силата на един декрет на архиепископа, издаден преди няколко години, всяка седмица се отслужва една литургия на благодетелите, от чиито подаяния са издържани свещениците. Християнското благочестие е много изобилно, като често се подаряват на редовниците хлябове, а понякога цял обед особено на по-големи тържества. И когато умира някой, има обичай след погребението да се праща част от приготвените храни на монасите. Същия ден приготовляват трапеза и на други, които се събират за погребението. Обикновено приготовляват това за роднини, съседи и приятели, които се събират да ги утешават. Тези обаче, които нямат [средства], са освободени от подобни неща.

Верните се погребват в гробищата вън от града върху едно възвишение. [Гробищата са] открити, без всякаква ограда.

Около църквата мястото е неудобно за погребения, но все пак някои за по-голямо удобство на идващите на църква и заради обичая да палят кандила по време на литургията се погребват около църквата. Манастирът обаче поради големия брой искащи и желаещи да бъдат погребани там, за да задържи мнозинството, наложи такса; който желае да бъде погребан там, трябва да заплати във вид на милостиня пет или шест талера[14], които после се изразходват в полза на същата църква.

В книгите за кръщенията, умрелите и венчаните след последния доклад или посещение: деца кръстени — 83, но сакристът е употребил малка прилежност; венчани пред лицето на църквата — 37; починали и снабдени с тайнствата на църквата, заедно с децата — 67.

Броят на хората от обреда на римската църква, възрастни и деца, надвишава 1600 души. От тях се изключват схизматиците, които са малко на брой, както бе казано по-горе. И тези с останалите непокорни, откъснати от църквата, ще бъдат причислени с козите от лявата страна. А за другите, чието число в този град расте бавно заради нашите грехове, не се казва нищо. Но да молим Бога — най-добрия и най-великия — заради преблагата си милост да пречисти избраниците си от плевелите.

Клисура.

Архиепископът се върна отново в Чипровец, където живее, и остана там в очакване на празника на свети Архангел Михаил, в чест на когото е назована енорийската църква в Клисура. В този ден прииждат близките католици както поради набожност, която имат към княза на небесното войнство, така също за придобиване на пълно опрощение, отпуснато на посещаващите споменатата църква от апостолическия престол. Архиепископът отиде за първите вечерни псалми в гореназованото село Клисура и там пя тържествена вечерня. Селото не е много отдалечено от Чипровец. На другия ден, 29 септември, преди да се събере народът от околните места, архиепископът поиска да изпълни своя дълг. Посети със своите онази малка и бедна църква, но достатъчно голяма за тамошните католици. Когато има наплив от околните католици, литургията се отслужва пред църквата, понеже църквата има наоколо достатъчно място, така че и да се удвои числото на присъстващите, ще бъде достатъчно.

Тази църква има един олтар, две врати, четири прозореца, затворени с железни решетки, изградена е от камъни, без

свод, с таван, простичко изработен от дъски. Пред голямата врата има навес. Тайнството на светата евхаристия не се пази. Това не позволява ни мястото, нито бедността на верните. Ако някой би желал да го пази без кандило, по най-простия начин, би било недостойно.

Църковната покъщнина е нищожна. Има една чаша със спукана патена, някога подарена в чест на свети Архангел Михаил от един католик от Чипровец. Има сребърен кръст с малко тегло, пак чаша с патена, изпратена от Свещената конгрегация. Останалите вещи едва служат за нуждите на църквата. Пълно опрощение се отпуска от Светото седалище на посещаващите споменатата църква два пъти в годината: на празника на свети Архангел Михаил и на празника на свети Антоний Падуански. Опрощението се подновява на десет години.

При църквата е било построено жилище за францисканците, от които един изпълнява енорийските задължения. Него Свещената конгрегация в своята присъща доброта издържа и понастоящем. От последните избори на същите братя служи като мисионер отец брат Иван Радоич от Чипровец, богослов и проповедник, добър и набожен монах. Той ще изпълнява своята мисия до бъдещите избори на кустодията и тогава на негово място от настоятелите ще бъде назначен друг.

Верните се погребват около църквата, мястото е доста голямо. До църквата има и градинка за зеленчуци и едно лозе с малка стойност не много далеч от селото. Църквата не притежава нищо друго. В това село има и схизматици. Те нямат църква на самото място, а отвъд реката имат манастир за калугери или монаси, които им раздават тайнствата, а на тяхната грижа относно спасението на душите нека сам Бог да погледне, защото са слепи и т. н.

Кръстени деца от същия мисионер и от неговия предшественик, както личи от кръщелната книга, от последното посещение — 21, венчани пред лицето на църквата с обичайните церемонии — 4, погребани починали, снабдени с тайнства, заедно с деца[та] — 10.

Къщи на католици от римски обред около 30, души за причастие, с децата — 140. Споменатият мисионер държи при себе си един семинарист от своя орден, учи децата да четат и пишат и на закон божи. Малцина обаче се събират да учат, тъй като сиромашията на родителите принуждава децата, стигнали осмата или най-много десетата година, да работят, та с пот на челото си да вадят хляба си.

Като привърши посещението, хората от околните места се бяха събрали вече и бе издигнат олтар от дърво пред вратите на църквата под навес или портик, с иконата на светия Архангел Михаил. Архиепископът отслужи там понтификална литургия. Хората стояха в гробищата. По-голямата част, от двата пола, бяха изповядани и се причестиха, за да добият споменатото опрощение. Сред тържествената литургия архиепископът държа слово пред народа, поясни Евангелието и даде спасителни съвети, както трябваше. След литургията той благослови народа както е обичайно и той веднага се разотиде. А архиепископът, задържан от мисионера, заедно с останалите свещеници, остана на обед с благодарност и същия ден се завърна в Чипровец със своите за вечерните. Там на другия ден се чества празникът на свети Йероним, когото цялата илирийска църква приема, че е знаменит учител, покровител и застъпник на нейния език.

Железна.

Предстоеше след месец празникът Всички светии, когато според старинен обичай верните християни имат навик да посещават църквата на свети игумен Антоний в Железна. Има обичай и архиепископът да идва тук със свещениците си, да отслужва тържествена понтификална служба. Поради тази причина той не поиска да посети църквата преди назованият празник, та на празника да може по-удобно и по-великолепно да изпълни своето задължение. Своевременно архиепископът дойде в Железна и на празника Всички светии преди главната литургия с обичайните церемонии, с кадилница, запалени свещи, заобиколен от духовенството, преди всичко огледа дървената позлатена дарохранителница, украсена отвътре с копринен плат, в която се пази пресветото тайнство на евхаристията в сребърна, а отвътре позлатена чаша. Дарохранителницата се затваря с желязна ключалка. Под чашата имаше разтворен корпорал, а чашата бешe покрита с копринен плат. Като завърши огледа на дарохранителницата, отново покади и благослови народа с чашата и я положи в дарохранителницата, която бе затворена от заобикалящите го мъже редовници.

Причастието се сменя, като старото се консумира всяка седмица или в неделите. Дарохранителницата е прикрепена към главния олтар и се покрива външно с обикновено копринено платно, с различен цвят. Пред причастието непрекъснато гори кандило. Разходите за олиото верните имат обичай да събират помежду си.

Подир това той отиде при кръщелната купел, издялана

изцяло от камък. Под нея е изкопана яма, в която се изтича водата, когато се кръщават децата или се перат църковните вещи. Там в съд от бронз, запазен под ключ, всяка Велика събота, като се употребяват светите масла, се освещава кръщелната вода според обреда на римския литургийник. Отстрани на главния олтар, на страната на Посланието, в малко долапче в бронзов съд се пазят светите масла за миропомазване и кръщение, покрити с копринен плат. Затваря се с желечен ключ. Архиепископът по същия ред, по който отиде, се завърна отново до главния олтар и огледа горните покривки на олтарите, предните покривки, свещниците, кръстовете, табелите, тихите молитви, иконите и всичко необходимо за отслужване на литургиите. Всички вещи са най-обикновени.

Католиците имат само една църква, която е енорийска и прастара, засводена, но целият свод предвещава рухване. Народът влиза вътре със страх и при голяма опасност, на много места стената е отворена и често падат в църквата камъчета. Ако сводът не беше свързан в определени места с греди, отдавна щеше да рухне, но и сега дълго няма да трае. В по-големите празници служат върху каменен олтар вън от църквата, издигнат на едната страна на църквата, а народът стои наоколо в гробищата, докато се служи.

Църквата е осветена, с два олтара също осветени. Главният е в чест на свети игумен Антоний, с привилегии за умрелите всеки понеделник и между осмицата на умрелите. Привилегията се подновява всеки десет години от папата. Иконите на главния олтар са изографисани от един минорит обсервант, брат Матей от Дубровник, преди 177 години, както нашироко личи в други доклади на самия архиепископ. Другият олтар е в чест на Светия спасител, чийто лик, изографисан там в стената, е в гръцки стил, както е и цялата църква и сводът, но поради напукването на цялата постройка рисунката се руши.

Църковната покъщнина, както сребърната, така и копринената, е от средна стойност; сребърната е донякъде по-хубава и достатъчна, копринената обаче е нищожна и остаряла. Католиците са прекомерно потиснати и за да заплатят ежедневните налози и обикновените данъци, са принудени да вземат пари от лихварите и като не могат да ги върнат своевременно, навреждат от ден на ден на себе си с лихвите.

Верните се погребват в благословени гробища около църквата. Някои се погребваха в църквата, но сега, когато тя е в опасност да рухне, никой не смее да иска да бъде погре-

бан вътре. Църквата няма задължения за литургии, освен ония, които от време на време ѝ се предлагат от верните.

Църквата има някои недвижими имоти, има една мелница с две колела, ливади, лозя, градина за маслодайни растения и друга с овощни дървета, разположена до манастира.

Енористите, както и в околните села, са миноритите обсерванти. Тяхното жилище, или манастирът е построен до църквата, в гробищата. Живеят, както и другите, от доходите на църквата, от подаянията на енорията и от милостините на службите. За всичко се грижи временният настоятел. Той харчи, набавя прехраната и облеклото на всички, задължен е всяка година да се отчита пред своите висшестоящи за всичко. Временните настоятели се сменят всеки три години. На тях архиепископът не се противопоставя, а избраният одобрява устно или мълчаливо предвид на това, че няма друг клир.

Два пъти в годината от Светото апостолическо седалище се дава пълно опрощение на посещаващите споменатата църква, т. е. на празника на светия игумен Антоний, на когото е посветена църквата, и на втория ден на Великден, и се подновява с апостолическа власт всеки десет години.

В книгата, в която се записват кръстени и други, съгласно правилата на римския обредник, бяха намерени кръстени деца 38; умрели, заедно с децата, снабдени с тайнства, са били погребани 22; венчани са били пред лицето на църквата — 7.

Душите на католиците от двата пола за причастие заедно с децата са около 400. Сред тях се намират схизматици от гръцки обред, които имат своя каменна църква, със свод, изографисана. За енорист имат свещеник от черното духовенство[15].

Като се привършиха нещата, които трябваше да се извършат при посещението, по същото време народът от околните места се събра. Архиепископът между това се приготовлява за литургията. Свещениците и клириците се облякоха със свещените одежди и облякоха архиепископа да пее понтификална служба. Литургията се пее с всички обичайни и традиционни церемонии. Народът стоеше в гробищата, понеже литургията се отслужва там, както по-горе бе казано. Подир дароприношението архиепископът взе митрата и държа слово на народа. Като завърши литургията и бе дадена благословията, всеки се завърна вкъщи. А архиепископът се наобядва с монасите в манастира и се завърна за вечерните молитви за умрелите в своята резиденция и там отново пя

вечерня за верните покойни според обичая. На другия ден пак се събра народът от двата пола в църквата, понеже набожността на верните към покойните е голяма. Същия ден и през цялата осмица всеки вика преди литургията свещеник на гроба на своите и свещеникът с епитрахил, светена вода и тамян прави панихида с тих глас и казва молитвите за умрелите, а близките поднасят за всяка душа две пари и една свещ. Други пък дават в деня и осмицата да се служи литургия за покойните. Накрая архиепископът пя литургия за починалите вярващи и пр.

София.

Архиепископът трябваще да постави най-напред сардикийската или софийската църква като първа и митрополитска, но понеже я гледа отдалеч, оголен и изпъден, съжалява за нейното състояние, така оплаква нейните останки и натъжен поиска да заеме почти последното място и разумът така изискваше, защото миналата година я бе посетил преди другите църкви и оттук замина за Солун, както бе казано в началото на този доклад. И така, отпътувайки от своята резиденция, дойде в София, където, приет любезно от дубровнишките търговци, остана при тях четири дена и между това на 6 декември, на празник свети Никола, посети църквата [и спази] следния ред: преди всичко отслужи тържествено литургията и подир приношението държа реч и колкото можа ги утеши, най-вече ония, които виждаше засегнати от най-голяма мъка заради загубата на близки по време на земетресението в град Дубровник, всред които имаше и някои благородници и знатни.

Подир литургията пред присъстващите, които се намираха [тук], архиепископът съблече одеждата, взе бялата мантия. Приготвиха тамян и свещи. Капеланът отвори дарохранителницата, а архиепископът на колене започна „Пред велико, свето тайнство". Другите продължиха, той покади и като стана, извади сребърната чаша, позлатена отвътре, покрита с копринен плат, отвори и я огледа светата евхаристия, както е обичайно. В чашата се пазят пет причастия и се сменят всеки осем дена. Дарохранителницата, в която се пазят, е изработена от дърво, отвътре и отвън украсена и изографисана. Поставена е върху главния олтар и се затваря със сребърна ключалка и ключът се пази при капелана. Пред причастието непрекъснато гори кандило, дори на празнични дни се палят сребърни кандила. С олиото и свещите за църквата снабдяват групата търговци.

Олтарите са неподвижни и са от дърво, изградени са на източната страна и се служи навсякъде като на движим олтар. Главният олтар в средата изпъква над другите, които са отстрани. Те са подвижни, за да се избегне гонението на тираните, които неочаквано може да дойдат. Иконата върху главния олтар е на блажената Дева Мария с младенеца Исус в лявата ръка, нарисувана по старинен начин и украсена с венци и сребърни оброци.

Вторият олтар се намира на страната на Посланието в чест на Светата броеница. Иконата е пак на славната Дева, майка божия, нарисувана върху дърво, старинна и набожна, наоколо украсена с тайните на броеницата. Отстрани има икони на свети Доминик и света Екатерина от Сиена, а иконата на Девицата е цялата покрита със сребърни пластинки и пред нея гори кандило.

Третият олтар, отстрани на Евангелието, е посветен на изповедник свети Роко, чиято икона, изографисана, виси между иконата на епископ свети Никола и тази на свети Франциск, украсена с дървен нарисуван венец.

Църковната покъщнина, както сребърната, така и копринената, подарена от старите и сегашните търговци, задоволява нуждите. Олтарите са добре подредени с бронзови свещници, с горни и предни покривки, с икони, със списъци [с тайните молитви] и с всички други необходими вещи.

Тук кръщелна купел никога не е била изграждана, нито ще може да се изгради както поради неудобството на мястото, така и поради споменатата по-горе причина: защото съвсем малко са онези, които имат жени, и много рядко се случва да се обливат деца със свещеното кръщение. Почти всички са търговци и се сменят: едни си отиват, други пък заемат техните места.

Параклисът или тази църква от стари времена се пази от дубровнишките търговци под закрилата на република Дубровник. Търговците издържат на свои разноски енорийския свещеник или капелана. Под един покрив са построени и параклисът, и жилището на енорияша. Онези, които биха желали да влязат в жилището на енорияша, следва да минат през църквата, друг вход или изход няма.

Недвижими имоти няма. Както се каза, има капелан, когото си избират по свое усмотрение, и с него един младеж, който му прислужва в църквата и в града. Те делят помежду си издръжката и прехраната.

София или Сардика е разположена в средата на провинци-

ята и днес е град и търговски център не за пренебрегване. В него се събират търговци от четирите страни и е на царски път, по който се отива до царската столица[16]. Поради това почти всеки ден се стичат католици, както идващи за търговия, така и минаващи. Те посещават църквата, за да присъстват на литургията. Мнозина от тях се изповядват и пречистват, особено онези, които рядко се прибират вкъщи. Често минават германски посланици и унгарски, дубровнишки и всякакви други [хора], които пътуват по суша. Всички тези минаващи хора се отбиват в католическата църква и там слушат литургията на местния енориаш или карат своите капелани да служат.

За състоянието на душите архиепископът няма какво да пише, понеже броят на католиците не е постоянен. Понякога остават съвършено малко, особено зимно време, защото тогава се разделят със стоките и обхождат други земи и градове. През лятото се събират отново. От този търговски център са свикнали да пращат към морето, по най-късия път своите стоки: вълна, кожи, восък и всичко, каквото са струпали. Малцина са онези, които имат жени, почти всички са бекяри, живеят с труда си под закрилата на споменатите преди.

Църквата или параклисът е посветен на Очищение Богородично. На тези, които го посещават на самия празник, се дава пълно опрощение. Църквата или митрополитският храм „Света София" отдавна е обърнат в джамия. За неговото великолепие архиепископът е говорил в своите доклади в миналото.

Схизматиците имат още две или три малки църкви. Там обаче, където митрополитът имаше седалище, преди няколко години един паша или бейлербей събори из основи църквата. Било му донесено, че вътре били подновени рисунките. Тази беше единствената причина тя да бъде разрушена. Сега гръцкият митрополит има седалище до развалините на същата църква в самата къща, а служи в ония църкви, които бяха споменати.

Тук също има резиденция и бейлербеят на Гърция, наречен от турците Румели бейлербей. Той има под своя власт двадесет и един санджака. На него се подчиняват по-голямата част от България, Тракия, цяла Гърция до Коринт, Атина и пр., част от Сърбия, Албания, Македония, Тесалия и други. Подчинени му са споменатите санджаци с дванадесет хиляди спахии, освен своите и на всички сам заповядва по време на война.

Буковец[17].

Прикрепиха се под грижата на архиепископа преди известно време някои католици, родени павликяни, избягали поради тиранията и ежедневния гнет от Никополската епархия. Те оставаха разпръснати по села сред схизматици, без свещник, без тайнства. По-голямата част от тях беше от село Петокладенци. Неговите жители, преди всички павликяни, бяха приели католическата вяра. Виждайки прочее горките духовното зло, което понасяха, някои от тях се посъветваха и дойдоха при архиепископа и изложиха нуждата си и опасността за душите. Тогава архиепископът повика първенците на чипровския народ и изложи пред тях нуждите на гореказаните. Първенците им казваха да бъдат спокойни, отидоха при управителя и му изложиха всичко. Управителят повика онези католици-павликяни, за да им предложи прекрасна местност, където по-рано е било селото на име Буковец, изоставено преди много години, и каза: „Ето място, подходящо за вас. Вие сте земеделци, земята е отлична, за да произвежда всички плодове: вие имате волове и други животни, залегнете здраво, а аз ще се погрижа да ви защитя. И от това, което ми се полага за първата година, няма да искам нищо." Освен това обещание той им даде писмо, снабдено с неговия печат, и накрая се погрижи да им бъде даден „берат" от Портата.

При така уговорената работа те дойдоха и се събраха около петнадесет семейства, като имаха там много хубави гори, построиха си къщи и жилища. Управителят им раздаде ниви и имот. Те започнаха онази година да работят земята, да обновяват старите лозя, да приготовляват градините и да се снабдяват с други необходими предмети за хората.

Подир гореспоменатите, като чуха и други от същия павликянкси народ, които бяха пръснати, започнаха да идват при тях. На всички по-големи празници им се праща свещеник от Чипровския манастир, който да кръсти децата им, да служи литургия, да изслуша изповедите, да ги храни с тайнството евхаристия и да раздава други духовни блага според обреда на Светата римска църква. Тази година свещеникът по великденско време причести повече от 77 възрастни без ония, които не намери по домовете им по това време. Като се пресметнат всички от двата пола с децата, надминават на брой 130.

Църква нямат, нито нещо друго за казване на литургиите, а който свещеник се праща при тях, носи със себе си свещенически одежди от чипровската сакристия.

Самият архиепископ ги посети и им отслужи литургия в

една къща, държа им слово и ги укрепи в католическата вяра. И понеже селото не е много отдалечено, същите често идват в Чипровец.

Подир павликяните се събират и схизматици от различни краища да живеят сред тях, а управителят ги приема за своя полза. Тук имаше църква, изградена от камък, но понеже в старо време била на схизматиците, беше отстъпена на тях. Католиците, като нямат църква, слушат литургията в частни къщи.

Освен общото посещение архиепископът често посещава лично околните места, възвестява им словото божие, често им служи литургии, в определени дни раздава тайнствата, приема изповедите на ония, които идват при него, посещава болните, особено когато е повикан, и им дава пълно опрощение в часа на смъртта според предписанията на църковната форма и от апостолическия престол, на него отпусната безплатно и без [да взима] никакво възнаграждение. Помолен, не отказва да погребва умрелите и да служи литургия за тях. На по-тържествените празници, там където се намира, пее литургиите и вечерните и понякога лично извършва, особено там където живее, енорийските задължения за по-голяма слава божия и за утеха на верните.

А тук като заключение на гореказаните неща покорният софийски или сардикийски архиепископ ведно с всички верни съсловия, най-послушен на Светата римска и всеобща църква, на най-блажения и универсален баща и пастир, заместник на Христа на земята, на нашия господин, господин Климент X, папа отличен и най-велик, паднал на земята сред толкова опасности, освен тази и пр.

Свети Климент, когото апостолът именува в посланието до галатяните, пръв основа тази сардикийска църква, както е видно в „Синопс" от Теодорет. След това през изминалите почти хиляда години, откакто схизмата на гърците даде на целия изток да пие отрова, никога тази църква не е имала владика от римски обред. Накрая Климент VIII, света му памет, със своята обичайна доброта ръкоположи първия владика на Сардика от римски обред по молба на католиците от тези места до него и определи благосклонно издръжката, или пенсия от някои испански прелати. После Урбан VIII, щастлив му спомен, възвърна на същата църква старинното и митрополитско достойнство, а сегашният архиепископ, макар и недостоен, я възвиси на старата митрополитска и архиепископска чест, и предаде палиума, в който се състои архиепископското достойнство.

И сегашният пресвет отец и господин, господин Климент папа X, да благоволи да покаже своята милост към своя най-смирен подчинен и недостоен архиепископ и към католическия народ, потиснат от тиранческата ръка, пред чиито нозе се подчинява, а и своите, или по-точно неговите овчици, като на баща и всеобщ пастир.

Обръща се той с покорни молби до пресветлейшите отци на Свещената конгрегация за разпространение на вярата, та да погледнат с благосклонно око към молбите, като си спомнят за техния най-смирен и най-послушен слуга, незаслужаващ помен. Техния казвам, защото всички дела на неговата църква и администрация, каквито и да са и да са били, неговите последни дни зависят от тяхното милосърдие. Нему те да не забравят да предадат заповеди и разпореждания, защото той всичко, каквото бъде наредено, за слава божия и спасението на душите най-точно ще изпълни.

Архиепископът моли смирено сиятелните и всепреподобни отци, ако намерят в горните редове нещо погрешно, да припишат това на старческата възраст и треперящата ръка, да извинят неговото неумение. На тях той почтително целува свещените пурпури.

Дадено в Чипровец, в неговата редовна резиденция, на 10 ноември 1670 г.

Така е: брат Петър Деодат, сардикийски или софийски архиепископ, администратор на Крайбрежда Дакия и Тракия и апостолически наместник на Трансалпийска Влахия, собственоръчно.

---

[1] Петър Богдан се завръща в Чипровец след пътуването си до Варшава, Виена, Венеция и Рим, където търси милостиня за възстановяването на срутената чипровска църква, вж. Acta..., с. 277.

[2] Султан тогава е Мохамед IV Авджи (Ловец) (1648—1687).

[3] Каймаканин — в случая заместник на великия везир.

[4] Аспра — сребърна монета.

[5] Долна Унгария — по това време Югоизточна Унгария се намира под турска власт. Поради това грижите за католическата църква в тези земи за известно време се споделят и от българите францисканци.

[6] Велик везир по това време е Мехмед Кьопрюлю (1661—1676).

[7] Петър Богдан не посочва селото, в което са се настанили павликяните. Вероятно то се е намирало около гр. Рошиори де Веде.

[8] Рущи де Веде — дн. гр. Рошиори де Веде в Румъния.

[9] Нахлоу — неустановено.

[10] Влашки воевода по това време е Антони (1669—1672).

[11] Радул — влашки воевода, управлявал през 1664—1669.

[12] Дъмбовица — река, и днес със същото име.

[13] Иван Капистран (Джовани ди Капистрано) (1385—1456) — италиански францисканец, активен проповедник за кръстоносен поход срещу турците. През 1456 г. участвал с Ян Хуниади в отбраната на Белград от турците.

[14] Талер — стара монета, обикновено равна на 3 маркн.

[15] Черно духовенство — при католиците — свещениците монаси.

[16] Царска столица — става дума за Константинопол.

[17] Буковец — вероятно днешното с. Буковец, Михайловградско, вж. Йовков, М. Павликяни в Северозападна България. — Векове, 1983, № 2, 32—39.

ФРАНЧЕСКО СОИМИРОВИЧ

Франческо Соимирович е един от най-видните представители на българското католическо духовенство от XVII в. Близо половин век той посвещава на активна мисионерска дейност за утвърждаване влиянието на католическата църква в нашите земи, като работи с голямо усърдие при изключително тежки условия. Според някои нови изследвания (по данни от дубровнишки архиви) Соимирович произхожда от болярската фамилия Соимирович, която води началото си от XIV в.[1]

Соимирович е роден през 1614 г. в Чипровец. Тук получава и първоначалното си образование, след което отива да учи в Италия.

През 1641 г. става дефинитор[2] и гвардиан[3] на Копиловския манастир. Неколкократно бива избиран за кустос и главен викарий на софийския архиепископ Петър Богдан.

През 1650 г. (11 юли) Соимирович е назначен за призренски епископ, а през 1656 г. — за охридски архиепископ. От 1662 г. му е възложено ръководството на Марцианополската епархия, а от лятото на 1663 г. — и на Никополската епархия. Като представител на българското католическо духовенство Соимирович изпълнява отговорни мисии в Рим, Влахия и Полша.

Умира през октомври 1673 г.

Служебното положение и солидната подготовка на Соимирович са сериозна предпоставка за широка информираност върху положението в българските земи. У Соимирович намираме сведения почти за цяла Северна България — от Чипровския край до Черно море. При това, тъй като има достъп до архивите на католическата пропаганда, както и лични контакти с различни среди от населението, той не само регистрира фактите, а прави оценки и изразява критично отношение към събитията и личностите, работили преди него.

Соимирович се противопоставя енергично срещу отделянето на павликяните от поречието на Осъм от Софийската архиепископия, защото счита, че това ще доведе до отслабване влиянието на католическата църква сред тях.

Данни за Соимирович откриваме в няколкото публикувани негови писма, както и в писма на други дейци на католическата църква и в официалните документи на Конгрегацията за разпространение на вярата в Рим[4].

Повечето от тези материали разкриват личния живот и служебната дейност на Соимирович.

---

[1] Вж. Петров, П. Соимирович — български болярин от Чипровец. — Векове, 1971, № 1, 16—20.

[2] Дефинитор — лице, натоварено със съблюдаване правилата на ордена.

[3] Гвардиан — лице, което стои начело на монашеска област, манастир или метосите му.

[4] Вж. Acta..., 152—178, 184—193; Милев, Н. Католишката пропаганда през XVII век. С., 1914, 185—190; Дуйчев, И. Софийската католишка архнепископия през XVII век, 136—137, 144—148.

ДОКЛАД НА АРХИЕПИСКОП ФРАНЧЕСКО СОИМИРОВИЧ ОТ 3 АВГУСТ 1666 Г.

Приложеният тук негов доклад от 3 авг. 1666 г. се различава от останалите. Това е единственият известен засега подробен доклад за състоянието на католическата църква в Никополската и Марцианополската епархия (включващи Централна Северна и Североизточна България).

Обстойното въведение върху историята на католическата пропаганда, което Соимирович прави в своя доклад, е пропито с народностно самосъзнание и е очевидно повлияно от творчеството на Петър Богдан. Съдържанието на доклада показва богатите исторически и географски познания на Соимирович и свидетелства за вижданията на католическите дейци относно историческите граници на българската държава.

Докладът на Соимирович представлява ценен извор за характеризиране на епохата.

Разкривайки състоянието на редица градове и типични павликянски села, той допринася за по-пълно изясняване на някои съществени моменти от съдбата на българските павликя-

ни, приобщаването им към една от трите религии: католическа, православна и мюсюлманска, миграционните процеси сред павликяните и др.

В доклада на Соимирович намираме конкретни данни за павликяните около Ловеч — в Калугерица и Бъсцево, които потвърждават написаното от него в публикуваното писмо до Конгрегацията от 1647 г.

Целият доклад представлява съществено звено във веригата от документи на католическите мисионери като градиво за българската история. Досега е ползван частично от Н. Милев.

Оригиналът на доклада се състои от 17 ръкописни страници и се съхранява в APF, fondo di Vienna, vol. 2 (1644—1664), f. 392—401 r.

E[minentissi]mi et R[everendissi]mi Signori P[ad]roni Coll[endissi]mi.

[f. 392 r] Son più che certo che alle E[minenze] V[ostra] è ben notto tutto il Mondo, nientedimeno 2-o ordine, et commando delle E[minenze] V[ostre], et il mio Offitio, et obligo richiede sopra conscienza mia dirò, come stà, et come ho trouato al presente questo Regno di Bulgaria.

Il Regno di Bulgaria anticam[en]te nominato Missia Inferiore, Dacia Mediterranea, et Ripense, cui Parte si chiamò anche Daradania, ultim[amen]te come fin hogi Bulgaria con diverse Provincie, et sui nomi, sempre ha havuto governo spirituale con tanti vescovi, et archiv[escov]i con proprio Primate, et Patriarca, et altre dignità Ecclesiastiche, et sempre mai sotto la S[anta] Sede Ap[osto]lica Romana, insino che lò comminciò molestare il maledetto Fotio, et ultimo Scismo, et la Mandura occupò questi miseri paesi. In quel tempo fugirno i prelati catolici, et altro Clerico, restando pochi fra tante Catolici et questo fu occasione che si persero tante migliaia de poveri catolici, chi rinegò, chi abraciò lo scismo come è pieno tutto questo Paese di loro con tutti lor Prelati. et le Chiese proviste. che sono più di trenta, frà Arcivescovi, Metropoliti, e Vescovi. Restando in pochi luoghi, poveri catolici, come Chiprovaz mia Patria, et altri luoghi. Conservando sempre la S[anta] Fede Catolica, et tenendo apresso i religiosi catolici, procurandogli da lontani Paesi come Ragusa, et altri.

L'anno 1595 la s[anta] memoria Clemente Otavo mandò per Visitatore Ap[osto]lico fra Pietro da Salina fratre di S[an]Frances[co] in tutti questi Paesi. Tornato à Roma dell'anno 1600 lo fece istesso Summo [f. 392 v] Pontefice Vescovo di Sardica, overo

Soffia alla richesta dei christiani di sudetta città, et altri. Questo monsig[no]r Pietro fece molti beni allevando molti sacerdoti, et vesti diversi religiosi di S[an]Francesco, e fabricò alcuni, conventi, et haveva facoltà, sopra tutto questo Regno di Bulgaria. Questo comminciò con altri religiosi convertir i Paulianisti eretici, o per dir meglio gentili alla fede Catolica; ha cellebrato prima messa fra quella gente barbara, et à lor chiesa di Peticladenzi, battezzando, et confirmandoli più di cento persone questo fu del 1604. Sudetto Monsignor Pietro aiutava in quel tempo tutt'i religiosi, i quali stavano fra i Paulianisti, et l'istessi loro, i quali si convertivano, come dar ancora presenti si Turchi à non inpedirgli la detta conversione. Questo ha havuto una pensione in Spagnia dal sudetto Pontefice datagli, la quale li frutava più di 300 zechini l'anno, et anche pigliava tutti li avanzi di queste Chiese, dove ad esso si mantengono tanti religiosi con l'istesso prelato di Soffia. Dopo la sua morte fu fatto di cotesta S[acra] Cong[regazio]ne Vescovo di Soffia l'anno 1623 monsignor frat'Elia dà Chiprovaz detto Marini homo di gran bontà, et zelo, questo studiò in Roma nel Collegio Clementino. Facendo molti beni in tutte queste Parti, inparticolare frà li Paulianisti, visitandogli speso procurando da diverse parti i religiosi, aiutandoli quanto ne poteva, et spendeva il tutto che haveva come anche presentando i Turchi con diversi presenti in [f. 393 r] particolare con diversi instrumenti di ferro delle sue miniere; questo renunziò alli religiosi franciscani il governio da per loro, et le elemosine con gli altri beni delle chiese se nè contentava esser governato da loro come un semplice religioso, ressedendo sempre nel convento di Chiprovaz come il suo antecessore; il sudetto monsignore procurò dalla S[acra] Congregatione di divider queste Parti dalla Provincia di Bosna, detta S[acra] Cong[regazio]ne li divise, et fece la Custodia da persè; l'istesso monsig[no]r Elia, essendo gia veghio, et decrepito, non potendo più far le visite di tutto sudetto Regno, come era administratore et la cura di Vallachia, l'anno 1638 suplicò la S[acra] Con[gregazio]ne che si degnasse promover al Vescovato il fra Pietro Diodati da Chiprovaz allora Custode con farlo suo Coadiutore con futura successione. La detta S[acra] Cong[regazio]ne accettò la sua giusta dimanda lò fece l'istesso anno Vescovo di Calipoli in Tracia, et suo Coadiutore con futura successione, del 1642. Passò a miglior vita, il nominato monsig[no]r Elia, et il Monsig[nor] Diodati, subitò intrò nella sua Chiesa, come la bolla di Sua Santità Urbano Ottavo S[anta] me[moria] commandava. Del 1643 andò à Roma detto monsig[no]r Diodati per farsi Arcivescovo et pigliar palio. Alhora re-

nunziò alla S[acra] Cong[regazio]ne i Paulianisti, et tutti quelle chiese, che sono in Sagoria, et Dobrugia, essendo Paesi lontanissimi bisognosi et di molti travagli, et pericoli. La S[acra] Cong[regazio]ne vigilando sopra le anime de fedeli l'anno 1643 fece Arciv[escov]o fra Marco Bandulavich con titolo di Martianopoli città totalmente destrutta, pur in Bulgaria sotto Monte Emo con dargli in administratione delle altre [f. 393 v] vacanti metropolitane et lor sufraganee con ressidenza in Moldavia nelle Città di Bacou, con la giurisditione di Vicariato Ap[osto]lico. Quale se nè andò in detta Moldavia, et stette finò alla sua morte, non venendo mai veder sua Chiesa, et le altre dategli in Administratione. Vedendo la S[acra] Congregatione che le anime pativano grandemente senza Pastore, de quel renuntiate, da questo non visitate, l'anno 1656, fece Vescovo sig[no]r d[on] Filippo Stanislao di detta Natione, Paulianista dandogli titolo di Nicopoli solamenta per detta Natione et Chiesa, il detto non sapendo sino dove si stende la sua giurisditione se nè intromise anche nelle quatro Chiese Metropolitane cioè, Trinovien[sis] Martianopolita[nae], Durostoren[sis] et Tomi, et nelle loro sufraganee. La sudetta S[acra] Cong[regazio]ne del 1652 lo suspese della giurisditione, et Pontificalia, et diede la sua Chiesa in Administratione, al monsignor di Soffia con il Breve Ap[osto]lico, qual deto monsignor di Soffia si scusò di simil impiego e essendo Paesi lontani, et periculosi, et esso trovandosi di grave età. L'istesso anno di sopra suspese anche detta S[acra] Cong[regazio]ne il monsignor Pietro Parcevich, Arciv[escov]o di Martianopoli havendolo promesso detta S[acra] Cong[regazio]ne del anno 1656 per detta Chiesa che se nè vada alla detta per dar relatione, et reguaglio, di essa alla medema S[acra] Cong[regazio]ne. Il detto istesso anno se nè parti da Roma per andare alla sua Chiesa se nè andò in Germania, dove si trova, anche al presente. Del anno 1662 la medema S[acra] Cong[regazio]ne, diede in Administratione con il breve di S[ua] Santità al fra Francesco Soymirovich Arciv[escov]o di Ocrida pur in [f. 394 r] Bulgaria la sudetta Chiesa di Martianopoli. Arivando da Roma, detto di Ocrida del 1663 alli 20 di 9bre se nè parti da Chiprovaz per Vallachia per portarsene alla detta di Martianopoli, et altre 2° la volontà, et commando delle E[minenze] V[ostre]. Nella detta visita mi capitò il breve di N[ostro] S[ignore] con l'ordine delle E[minenze] V[ostre] che Jo dovessi administrare anche la Chiesa di Nicopoli, come ho trovato, et trovo dirò la verità teste conscienza mia come dissi di sopra.

Secondo la divisione fatta dalli monsig[no]ri Arcivescovi

di Soffia, et Martianopoli da fiume Ischar in giù verso Oriente, et fra il Danubio, et Monte Emo se nè trovano quatro Chiese Metropolitane con le loro sufraganee, cioè Metropolitane: Trinovien[sis] Martianopolitan[ae] Durostoren[sis] et di Tomi. Tutte vacanti for die quella di Martianopoli, et Nicopoli posso dir in tutte ce ne sono di pochissimi Catolici dispersi per diversi luoghi.

Quando piacerebbe alle E[minenze] V[ostre] et accettar il mio parere sarebbe molto utile, di mantener sempre in tutti questi Paesi un Vescovo, o dua, ma però che sia uno coadiutore, o sufraganeo con dargli aiuti necessarij, essendo Paesi lontanissimi come altra volta ho significato alle E[minenze] V[ostre] che dà Chiprovaz in sino Tomi deto in Illyrico Babà sono di dodeci giornate di Camino, non trovando due o tre luoghi di Catolici. Dandogli per ressidenza Vallachia, o Moldavia, et anche che potessero star in Chiprovaz nelle revolutioni delli Paesi Transdanubiali con Tituli di qualsivoglia Chiesa vacante in queste Parti. Come ancora, proveder, et dar aiuti necessarij ai Religiosi, ai quali hanno da servire detti Paesi, et tante Diocesi. Et fargli Missionarij sottomettendogli [f. 394 v], o alla Custodie di Bulgaria, o qualche missione altra come di Vallachia, o Moldavia, overo commandar ai fratti di Chiprovaz, che habino cura, come hanno havuto per inanzi. Perche ce ne sono alcuni, i quali vorebero, et hanno zelo, et carità di servire à Dio, et alle E[minenze] V[ostre] particolarmente attendere alla conversione dei Paulianisti, tanto bisognosi. Essendo molti di quelli, quali erano convertiti, ritornati alla Pristiera Eresia, et alcuni, e molti, totalmente rinegati la S[anta] Fede, et altri se ne stano ancora nella lor dura perversità. Et tutto questo procede per mancamento delli Sacerdoti Catolici: questi sudetti Religiosi, i quali vorebero andar à servir à quelle povere anime, et da me promessogli il vitto, et altre cosse necessarie 2º l'ordine dattomi dalle E[minenze] V[ostre] non possono, perchè sono governati da pochi anni in quà da alcuni, à quali non si apartiene il governo. Per dominare, et sottometter i buoni hanno scordato più di haver cura di poveri Paulianisti. Come credo anche per dar amore al monsig[no]r. Arciv[escov]o di Soffia, essendogli stesso renuntiati, et la loro totalmente abandonati; Del presente governio di questa Custodia di Bulgaria, credo, che saranno da detto monsignor di Soffia avisati. Se le E[minenze] V[ostre] non metano la mano, con dar ordine espresso ai sudetti religiosi si governano molto male. Mantener Paulianisti et fargli conservar sempre la fede Catolica, si vorebbe per ogni vila, o casale pur minimo il Sacerdote, per te-

nirli fermi nella fede, et tirargli alla divotione, essendo gente di durissima cervice et praticando con molti Infideli et Scismatici, et diverse nationi; li sudetti Paulianisti non hanno le chiese, dove [f. 395 r] erano, et sono stati per avanti tutte sono ruinate et cascate per terra, come si dirà al suo luogo, ogni particolarità; non hanno li Aparati Sacerdotali, ne meno libri bisognosi, come missali, rituali, et altri; nemeno ferri per far le ostie, ne figure, croci, et altre Insegne Christiane; benchè S[anta] me[moria] di Paolo V li haveva donato tante pianete, calici, et tutte altre cosse necessarie per li Sacerdoti, ma sono già tutti consumati, et straciati, solamente si trovano indetti straci le sue arme; et anche in certe ville, alcune pianete donate di q[uel] monsignor Elia bona memo[ria]. Non ce nè manco le case per i poveri Parochi, bisognando farnele al uso del Paese, povere: Non si maraviglino le E[minenze] V[ostre] delle molte dimande per li Paulianisti, non sapendo ancor bene, cossa sia la fede, et Profesione Catolica, q[ues]to magior[men]te vogliamo, che facino le cosse necessarie per la Chiesa, e mantenimento per li Sacerdoti; speramo nel Signore, che havendo i Sacerdoti sempre apresso, che loro ancora aiutarano li sui sacerdoti et Parochi; perchè quelli, che loro chiamano i Preti da lor fatti, non pretendono altro, che liberargli delli tributi dal Prencipe, et chiamarli, alle loro tavole di inbriagarsi. Et ce nè sono, anche altre relationi datte alle E[minenze] V[ostre] dà molti Prelati, et altre persone migliori, et più intelligenti della mia persona, trovandomi minimo, et inutil ministro di cottesta S[acra] Congregatione.

[f. 395 v.] Del 1664, ho visitato la città di Russi catedrale ad Ripam Danubij, città molto bella, popolosa di molte nationi. Ha suo Vescovo di rito Greco, del N[ostro] Catolico vaca, case di Catolici, otto, le anime farà quarantacinque havemo crismato persone 15. Non cè Chiesa Cattolica, gli aparati necessarij hanno, essendo mercanti Ragusei, et alquanti del Paese; hanno proprio Paroco, cioè il monsignor Vescovo di Nicopoli, benche non stà con loro sempre, detti li somministrano il Vitto.

L'istesso anno 6 di Febraro visitai la città di Rasgrad della Diocesi di Russi. Città grande, et populosa, case di Catolici 2. Non cè Chiesa, nemen Paroco, manco le cose necessarie per la messa, si cellebra qualche volta nelle case privatamente come se nè fa nelle sudette città di Russi, et altri luoghi dove non cè le Chiese, numero dell'anime 10.

Detto anno 10 Febraro visitai Terra di Scumen della Diocesi di Martianopoli, non lontano di essa città distrutta, et diserta. Terra molto grande, et populosa, ressidenza del Arcivescovo

di Martianopoli del rito Greco, non cè Chiesa Catolica. Hanno li aparati ecclesiastici molto poveri, et stracciati. Il Paroco di Provadia ha cura di questi. Case Catoliche dieci, anime farrà 50, chrismassemo, anime 18.

Detto anno et mese 24 visitai la città di Provadia, o Provato. Città molto bella, della Diocese di Misseuria, era la chiesa Catolica, da pochi anni inquà fu disfatta dà un Pascià. Adesso si cellebrà in una casa per questo effetto deputata molto decente. Ha tutte le, cosse necessarie per il culto Divino, provedendola sempre i mercanti Ragusei, come anche mantener il Paroco alle proprie speze; le [f. 396 r] Case di Catolici sono 12, faran anime 60. L'habiamo confirmato dà 20 persone. Qui mai non manca Sacerdote, come al presente si ritrova, et l'ho fatto mio Vicario Generale, che me aiuti nelli bisogni del mio offitio.

L'anno stesso 20 Marzo ho visitato la città di Dionisiopoli, detta Varna, alla ripa del Mar Magiore, overo Ponte Eusino. Città et fortezza bellissima con il suo porto, ha suo Vescovo di ritto Greco, hanno loro Chiese 8. Non cè chiesa Catolica, Case Catoliche 3, faranno anime 15. Ha cura il sudetto Paroco di Provadia.

Pur l'anno detto ai 20 di Marzo visitai la città Metropolitana di Tomi detta in illyrico Babà, sittà apresso istesso Mar Magiore et il sboccar del Danubio nel piano, lontan dal Provato 5 giornate molto grandi. Città bella, et grande populosa, et abondante di ognicossa. Ha il suo Arcivescovo del ritto. Greco, vaca del Catolico come gli altri. Non cè chiesa Cattolicha, case Catoliche, quatro, l'anime 20. Non hanno li aparati ecclesiastici, ce nè sacerdote adesso per nome D[on] Lucca Dabba con la lingua bona illyrica trahe sua vita molto povera, non cè manco la casa per detto Sacerdote, se nè stà in casa di un mercante.

Detto anno 8 di Aprile visitai la città di Durostoro alla ripa del Danubio, detta Silistrà, Città pur Metropolitana, con suo Arcivescovo Greco, et vaca Romano; le case di Cattolici in tutto 8, farrà le anime 40. Non cè Chiesa Catolica, manco altre cosse necessarie per la messa; quando viene qualche volta, bisogna portar le cosse necessarie. Qui rissiede il Paschia, quardando li confini. E città molto grande, et populosa, di diverse nationi; non potei andare per molti degni rispetti di visitar Chèlia, Achgherman, Smail, et Brail, essendo luoghi molto periculosi lontan da [f. 396 v] Babà giornate quatro, et più. Confini di Bulgaria, Tartaria, Vallachia, Moldavia, et non manca, toccar li Polachi ancora.

Del 1666 li 10 di Maggio visitai casale di Begliane alla ripa

del Danubio della Diocesi di Nicopoli. Cenè la Chiesa Catolica, era disfatta, mala fece rifare un potente Sig[no]r Turco, però alle spese di quei poveri Christiani pero che gli paghino à poco à poco. Questo casale à stato molti anni senza sacerdote, con gran detrimento adesso nè ha suo Sacerdote, Cioè Francesco Bencovich da Ragusa. Ce nè hanno, alcuni straci di paramenti, adesso una mandata nova della S[acra] Cong[regazio]ne. I detto Paroco mandò con la presente rellatione che la rapresenti alle E[minenze] V[ostre] et che dimostri anche in voce le necessità, et bisogni di questi miseri Paesi. Case, di Catolici 110, di Turchi 10, non cè Scismatici fra di loro, farrà le anime 510. Crismassimo 68. Questa villa ha havuto proprij sacerdoti, et morsero della peste.

Pur detto anno 19 Maggio visitai la città di Nicopoli Catedrale provista del suo Pastore Catolico, non potendo rissiedere, se nè và in quà in là. Ha una spilla incavata in un monte, si cellebra qualche volta, la chiamano Chiesa, anco jo ho cellebrato in essa. Ha aparati per la messa proprij, et il monsignor Filippo dice che sono li sui. Cè una casa apresso detta chiesa, ricomprata anni adietro dalla S[acra] Cong[regazio]ne per man di q[uesto] Signor Paolo Radiscevich mercante Raguseo, per il Sacerdote, et al presente suo genere Herede del sudetto Paolo, la possiede, et tiene per propria. Case di Catolici 3, anime 15, et questi tutti mercanti Ragusei.

L'istesso anno 31 Maggio, visitai il Cassale di Orascie Patria di monsignor [f. 397 r] di Nicopoli alla rippa del Danubio della Diocesi di Nove Città distrutta solo si cognoscono le vestigie. In detto casale non cè chiesa, benchè era, adesso tutta ruinata, si cellebra per le case, privatamente. Sarrà in circa 10 anni come stanno senza Sacerdote. Solamente qualche volta viene signor D[on] Giovani di Paolo da Tarniceviza Sacerdote molto veghio, et già decrepito. Case di Christiani sono 70, l'anime 350, Crismai l'anime 22. Questi anche hanno una pianetta, et altre cosse molto povere et stracciate, non hanno missale, ne rittuale, nemen vaso per li ogli S[antissimi]. Case di Turchi 30, tutti rinegati da pochi anni in quà, hanno fabricato la muschea, et hanno suo hogia; et poveri XC[Christiani] senza sacerdote; questi non hanno ferri per le ostie.

Detto pur anno 2 di Giugno visitai la villa di Petticladenzi, detta ittaliano Cinquefonti, questa villa primo ha cognosciuto la fede et ricevuto S[antissimo] Batesmo. Erano fugiti, adesso sono ritornati dà quaranta case. La chiesa loro cascata, et ruinata, disfacendola li inimici di S[anta] Fede, stando la villa deserta. Questa è stata fabricata di q[uesto] monsignor fra Pie-

tro di Salina Vescovo di Soffia b[onna] m[emoria] farrà anime 200. Ho crismato 62. Hanno bisogno per il Sacerdote, et le cosse necessarie per il Culto Divino.

Istesso anno 4 Giugno visitai casale di Tarniceviza della Diocesi di Nicopoli alla rippa di fiume Ossam. Hanno la chiesa, ma minacia totalemente di ruina. Hanno il Paroco per nome Giovani di Paolo Alunno delle E[minenze] V[ostre] studiato à Roma, et à Loretto, home molto grave di età, serve in questi miseri Paesi passa 45 anni, non ha avuto verun aiuto da niuna parte for del povero vito sominstratogli da quei poveri Christiani. Voleva partire non potendo più. Jo l'ho, tratenuto promettendogli, che dalla S[acra] Cong[regazio]ne non gli mancara competente aiutto, et sussidio, pero suplico [f. 397 v] l'E[minenze] V[ostre] si degnassero assegnargli, qualche aiuto, come alli altri, quai si trovano à simil servitij di cotesti novi Christiani in particolare. Case di Christiani sono 45, anime 225, confirmati 42.

Detto anno li 6 Giugno visitai la villa di Luscani Inferiori. Non cè chiesa, ne meno veruna cosa per il Colto Divino, Case di Cattolici 12, anime 60. Non potessimo far veruna funtione essendo la villa piena di Turchi, soldati. Case di Turchi 30, tutti rinegati da pochi anni inquà; dubito che non sia per la mancanza dei Sacerdoti, sono più di quindeci anni come morto fra Stanislao lor Paesano non hanno havuto mai Sacerdote.

Pur istesso anno li 8 di Giugno visitai il casale di Luscani Superiore della Diocese di Lovac. Non cè chiesa, hanno due pianete con un calice, lasciato di q[uesto] P[adre] fra Filippo lor Paesano, et una pianetta donata da q[uesto] monsignor Elia bo[na] m[emoria] et altra comprata da loro dà monsignor Filippo non hanno camiscio per la messa li ho datto il mio; suplico le E[minenze] V[ostre] mi facino una altro. Hanno lor Sacerdote, quale adesso l'ho ordinato per nome fra Giorgio Jurascevich frate di S[an] Francisco, Bosnese, et gli hora comandato altre ville convicine, come anche la città di Tarnovo. Case di Christiani 75, anime farrà 375, Confirmassimo 124 persone. Case di Turchi sarano incirca 20, alcuni da pochi anni rinnegati, questi anche di tanti anni stan senza Sacerdote.

Pur detto anno 10 Giugno visitai la villa di Calugheriza della Diocese di Lovac poco lontano di detta città sule fande di Monte Emo; in questa villa sino al presente mai non è intratto verun Vescovo, ben vero qualche Sacerdote, ma sempre è stato caciato, non volendo mai abraciare la S[anta] Fede nemeno S[antissimo] Batesmo, benchè alcuni erano batezati, ma [f. 398 r] però for di essa villa: adesso noi con grandissima paura andassi-

mo conalquanti Sacerdoti. Et Christiani, ci acetorno non facendo alcuna oppositione, et comminciassimo discorere per le cosse necessarie della salute, et S[anta] Fede. Al ultimo Prete di loro eretico portò il libro suo, dove allegava che non cè Battesmo; il detto Libro era Evangelio tutti quatro Evangelisti manoscritto in Bergamina, nella lingua illyrica et carattere. Pigliai lo libro, et li trovai in tanti luoghi dove tratta del Batesmo, et lo feci leger avanti tutti li loro, acciò vedessero che Iddio, et il lor libro commanda che si batezino: sentendo tutti restorno stupefatti con il lor Prete orbo, della verità; mi riposero, vi preghiamo monsig[no]r ci lasci per adesso, et altra volta ci batizaremo tutti; et Jo ho dicendogli, o adesso; o datemi la risposta, senon volete jo menè andarò alla città di Lovac, et vi chiamarò al tribunale, senon volete esser Christiani Cattolici della mia Professione, jo vi darò al Vescovo Scismatico, aciò vi possa pigliar tributo, come piglia ad altri sui suditi. Jo E[minentissi]mi P[at]roni non lo faria mai, ma vedendo anche in questo conto sono troppo semplici, et hanno paura delli Prelati Scismatici, come dalli medemi Turchi. Cossi con queste, et altre buoni documenti inspirati dallo Spirito Santo ricevettero S[antissimo] Batesmo, et prima fu batezato il Prete con li suoi; 2 altri fratelli, et tutti gli altri, i quali non erano batezati. Cenè alcuni passano 80 anni. Solamente restorno 3 o 4 donne ostinate, et alquanti di loro non erano presenti. Case 28, anime 138, [f. 398 v] crismai 124. Hanno la chiesa loro ereticale, ma però tutta Cascata a Terra, noi cellebrassimo in una casa grande, dove tengono l'inverno la paglia. Non cè veruna cossa necessaria per la messa, ne meno Sacerdote, benche ho datto ordine al sudetto fra Giorgio che vada spesso visitargli, et instruirgli nelle dogme di S[anta] Fede. Ce nè un'altra villa poco lontano di questa per nome Bahzeuo havrà da 40 case. È stata villa molto grande, et sono morti della peste. Questi non hanno mai datto entrar sacerdote, nemeno sentir la Fede, et Batesmo. Et cossi mandai à chiamar alquanti di loro, et li proposi, et misi avanti li ochi molte cosse necessarie per lor salute, quanto potevan le mie debolezze. Ultimamente mi risposero, già è venuto tempo, che anche noi ricognosciamo la S[anta] Fede et V[ostra] S[ignoria] venghi che lo vediamo anche nella N[ostra] villa di celebrare et Battezarci, et darci la Beneditione, ma avanti, che venghi si acomodi col P[at]ron della villa, perhcè esso non dà, che mutassimo la Fede. Et se la volemo mutar, ci amonisce di farsi Turchi, ma se V[ostra] S[ignoria] gli portarà qualche dono, si potria aquietare. Et Jo mi son informato molto bene, che questo pretende che li si facesse una

veste di scharlato di valuta di scudi 50 o 60 Jo se potessi farli la dalla mia deboleza non mancaria mai, questo Iddio lò sà, et la mia conscienza, ma la mia povertà è ben notta à cottesto S[acro] Collegio. Questo bisogno Spirituale tuttò lascio al buon giuditio, et dispositione delle E[minenze] V[ostre].

[f. 399] Detto pur anno 12 Giugno visitai il casale di Marinopoli nella Diocese di Tarnovo, non cè Chiesa, benchè vestigie della disfatta, non cè Sacerdoti, cenè una pianeta con altre cosse necessarie, donata da q[uesto] monsignor Elia, bo[na] me[moria] quando, mandò il p[rim]o sacerdote Catolice della istessa villa nativo, per nome fra Giacomo Gherghi da sudetto monsignor allevato ordinato et messo in detta villa. Et alhora stava la chiesa, et gli haveva tutti batezati, il sudetto monsignor chè erano in tal tempo in circa 200 case. Da quel tempo inquà morto quel fra Giacomo, non hanno havuto Sacerdote, nemen da altri Vescovi dopo la sua morte visitati, et cossi magiorparte hanno renegato la S[anta] Fede; alcuni di loro venero da me lamentandossi, et si pentono di haver lasciato la Fede Catolica, dicendo Dio perdoni chi è in colpa, et già noi siamo perssi; et simil altre parole, ma come sono legati in questa catena, non li ardiamo dire niente. Case di Catolici sono 35, anime 265. Non potessimo far in dua volte venendo in detta villa per l'impedimento dei Turchi. Una volta erano piene case della soldatescha et altra volta era il musselino, cisè logotente del Pascià di Nicopoli, con quaranta et più Persone. Qui si anche vorrebe Sacerdote, ma non cè, manco lo possono essi mantenere; ma sè fosse uno almeno, che havesse cura di questi, et di città di Tarnovo, lontano una giornata. Case di Turchi rinegati son 70 et hanno fatto la lor muschea con il hogia.

[f. 399 v] Detto anno li 20 Giugno visitai la città Metropolitana di Trinoua, over Tarnouo sitta sotto Monte Emo, al fiume Jantra, in un tempo ressidenza del Re dei Bulgari. Ha il suo Metropolita Greco, questo pretende di haver Jus sopra questi altri 3 Metropoliti, et si intitula Arciv[escov]o, et Tetrarcha. Vaca del Pastore Catolico, cè la Chiesa Catolica molto bella, et ha tutte le cosse necessarie, minacia la ruina, se per tempo non si restaura, caschará funditus. Et se non si provede di mantener sempre sacerdote, la pigliarano al ultimo li Scismatici, come molte volte hano minaciato, et tentato. Però col bracio, delli Prencipe se là non difendessero un poco li S[ignori] Ragusei sarebbe un pezo persa. Quando si vorebero degnare le E[minenze] V[ostre] scriver alla Signoria di Ragusa, che procurassero i Loro Ambasciatori il commandamento della Corte Ottomana

per detta chiesa, sarebbe di gran utile per la detta chiesa, et poveri Christiani. La casa parochiale, che era apresso è caschata funditus; ha havuto altre 3 case fuora questa chiesa, quelle anche tutte 3 minacciano ruina: pur nè ha havuta dua boteghe in piaza del incendio sono abrugiate, non cè modo di restaurarle, et se non si restaurarano con processo di tempo restarà nelle man di Turchi il Tereno. Questa è sola chiesa publica col cemeterio attorno in questa Diocesi, et Paesi, e dedicata ad honor della Madonna Assonta. Del 1625 refatta, et molto ben ornata da q[uel] frà Lorenzo Florio della Custodia di Bulgaria, e Missionario Apostolico [f. 400 r] in detta chiesa, et Paese. L'istesso anno li ha donato un Bellissimo quadro l'Eminen[tissi]mo S[ignore] Cardinale Bandini di felice me[moria] della Madona Assonta; quale stà al presente sul Altare Magiore con la efigie, et le arme del sudetto signor Cardinale. Case di Catolici 4, anime 20, crismai 4 persone. Per non attediar più le E[minenze] loro me nè dedico tutto alli commandi di cotesto S[acro] Collegio, et aspetto con gran ansietà la risposta con li e alutiferi documenti di poterme governare jo et queste anime à me commesse spettando q[ues]to prima il lattore anche della presente, cioè il signor Francesco Bencovich Paroco di Begliani, et qui prostraro à Terra li bagio le S[acre] Porpore.

Di Chiprovaz li 3 Agosto 1666

Humilissimo et Devotissimo
S[ervito]re
Arcivescovo d'Ocrida

Di V[ostre] S[ignorie]
E[minentissi]me et R[everendissi]me

Сиятелни, високопреподобни
и най-уважавани покровители,

Повече от сигурен съм, че на Ваши Превъзходителства е познат целият свят, но все пак по нареждане и заповед на Ваши Превъзходителства и както моята служба и задължение го изисква, по съвест ще кажа как се намира и как намерих понастоящем това царство България.

Царство България, в стари времена наречено Долна Мизия, Средиземна и Крайбрежна Дакия, част от която се наричаше и Дардания, от известно време така и днес в България с различните си области и техните имена винаги е имало духовно ръководство с много епископи и архиепископи, със свой примас и патриарх и други църковни санове и ви-

наги се е намирало подчинено на Светото римско апостолическо седалище дотогава, докогато започна да го затормозва проклетият Фотий[1] и последната схизма[2] и Мандурата[3] завладяха тези нещастни страни. Тогава забягнаха католическите прелати и духовенството, като останаха само малцина католици, поради това обстоятелство се погубиха толкова хиляди католици, едни вероотстъпиха, други приеха схизмата, от която е пълна тази страна с всичките си прелати по места и църкви, които са повече от тридесет, с архиепископи, митрополити и епископи. Клетите католици останаха в няколко градчета, като Чипровец, моя[та] родина, и другаде. Те запазваха винаги светата католическа вяра и имаха за католически духовници монаси, които викаха от далечни страни като Дубровник и други места.

В годината 1595 Климент VIII, светла му памет, изпрати за апостолически визитатор във всички тези страни брат Петър от Салина [Солинат], францисканец[4]. Като отиде в Рим в 1600 г., същият папа го направи епископ на Сардика, или София, по молба на християните от споменатия град и други. Този монсеньор Петър извърши много добри дела, подготви много свещеници, облече монаси францисканци, изгради някои манастири и имаше власт над цялото царство България.

Той започна с други редовници да обръща към католическата вяра павликяните еретици, или по-точно казано езичници. Той отслужи първа литургия сред онзи варварски народ в тяхната църква в Петокладенци, като кръсти и миропомаза повече от 100 души, това стана през 1604 година. Споменатият монсеньор Петър помагаше по онова време на всички монаси, които се намираха всред павликяните и също и на тези, които се обръщаха към вярата, като даваше подаръци на турците да не пречат на покръстването [на павликяните]. Същият [Петър Солинат] имаше една пенсия в Испания, дадена му от гореспоменатия папа, която му носеше годишно повече от 300 цехини[5], и също вземаше всички спестявания на църквите, в които живеят монасите и самият прелат на София.

След неговата смърт бе издигнат от тази Свещена конгрегация за епископ на София в 1623 година монсеньор брат Илия от Чипровец, наименован Марини, човек много добър и ревностен, учил в Рим и Климентинския колеж. Той направи много добрини в тези страни, най-вече сред павликяните, като ги посещаваше често, снабдявайки ги от различни места с монаси, помагайки им колкото можеше, и изразходваше

всичко, каквото имаше, като също даваше на турците различни подаръци особено разни инструменти от желязо от неговите мини[6].

Той се отказа да бъде началник на монасите францисканци, които остави сами да се управляват, отказа се от паричната помощ на църквите и другите блага, беше доволен да бъде издържан от тях като обикновен монах, имайки винаги манастира на Чипровец, както и неговият предшественик, за седалище.

Споменатият монсеньор издейства от Свещената конгрегация да отдели тези земи от провинцията Босна и Свещената конгрегация ги отдели и създаде самостоятелна кустодия[7].

Същият монсеньор Илия, бидейки вече стар и грохнал, като не можеше да прави редовните посещения в цялото казано царство, защото беше и администратор на Влахия през годината 1638, помоли Свещената конгрегация да благоволи да издигне в епископски сан брат Петър Деодат от Чипровец, тогава кустос, като негов помощник с право на бъдещо наследяване. Свещената конгрегация прие неговата справедлива молба и направи същата година [Петър Деодат] епископ на Галиполи[8] в Тракия и помощник с право на бъдещо наследяване.

През 1642 г. споменатият монсеньор Илия премина към по-добър живот и монсеньор Деодат взе веднага управлението на епархията, както заповядваше вулата на Негово светейшество Урбан VIII от 1643 г. Споменатият монсеньор Деодат отиде в Рим да стане архиепископ и да вземе палиума.

Тогава той се отказа пред Свещената конгрегация от духовното ръководство на павликяните и на всички ония църкви, които се намират в Загория[9] и Добруджа, понеже са земи твърде далечни, бедни и пътуването до тях е свързано с много трудности и опасности.

Свещената конгрегация, бдейки над душите на верните, през годината 1643 избра за архиепископ брат Марко Бандулович, с титла архиепископ на Марцианопол, град изцяло унищожен, също в България, под Балкана, като му даде да ръководи и други вакантни митрополитски църкви и техни помощни, със седалище в Молдавия, в гр. Бъкау, с правата на апостолически викариат. Той отиде в казаната Молдавия и стоя там до смъртта си, без да дойде нито веднъж да види своята църква и другите дадени му за управление.

Свещената конгрегация, като видя, че душите страдат твърде много без пастир, единият [Петър Деодат] се бе отказал,

а другият Марко [Бандулович] не ги посещаваше, през годината 1656[10] направи епископ господин дон Филип Станиславов от същата павликянска нация, като му даде титлата никополски само за споменатата нация и църква. А той, не знаейки докъде се простира неговата власт, навлезе в четирите митрополитски църкви, т. е. търновска, марцианополска, доростолска и на Томи и в техните помощни църкви. Свещената конгрегация през 1652 г.[11] го лиши от власт и епископски привилегии и даде неговата църква за духовно ръководство на монсеньора на София[12] с папска грамота, но монсеньорът на София отклони тази длъжност заради отдалечеността на местата и опасностите при пътуването и защото той беше в напреднала възраст.

В същата горепосочена година споменатата Свещена конгрегация суспендира и монсеньор Петър Парчевич, марцианополски архиепископ, на която длъжност той бе издигнат от Свещената конгрегация през 1656 г. със заповед да отиде в споменатата епархия, за да даде доклад и данни на същата Свещена конгрегация. Същата [1656] година той замина от Рим, за да отиде в своята църква, а отиде в Германия, където се намира и понастоящем. През 1662 г. същата Свещена конгрегация даде за временно управление с грамота на Негово светейшество споменатата църква на Марцианопол на брат Франческо Соимирович, охридски архиепископ, също в България. Пристигайки от Рим, архиепископът на Охрид на 20 ноември 1663 г. замина от Чипровец за Влахия, за да отиде в споменатата марцианополска [църква] и другите, съгласно волята и заповедта на Ваши Превъзходителства. По време на същото посещение ми попадна грамотата на нашия господар със заповедта на Ваши Превъзходителства, че аз трябва да се грижа и за никополската църква, както я намерих и намирам, и ще кажа истината, като свидетелка ми е моята съвест, както казах по-горе.

Съгласно подялбата, направена от монсеньори архиепископите на София и Марцианопол[13], от реката Искър надолу, към изток, и между Дунава и планината Хемус се намират четири митрополитски църкви с техните помощни: търновската, марцианополската, доростолската и на Томи. Всички са вакантни, с изключение на марцианополската и никополската, и мога да кажа, че във всички има много малко католици, пръснати на различни места.

Когато се понрави на Ваши Превъзходителства да приемете моето мнение, би било много полезно да запазите винаги

в тези страни един епископ, или двама, но единият да бъде помощник, като му се дадат необходимите помощи, понеже селищата са твърде много отдалечени едно от друго, както и друг път съм съобщавал на Ваши Превъзходителства, като от Чипровец до Томи, по илирийски наречено Баба, са повече от дванадесет дни път, с две или три местности с католици.

Би могло да се определи за седалище [на втория епископ] Влахия или Молдавия, като той същевременно да може да живее в Чипровец по време на въстания в отвъддунавските страни, [и да носи] титла на коя да е вакантна църква в тези страни.

Така също трябва да се доставят помощи, необходими на монасите, които обслужват тези страни и толкова епархии. Да се подготвят мисионери, които да бъдат подчинени или на българската кустодия, или на друга мисия като Влахия или Молдавия, или да се заповяда на братята от Чипровец да се грижат те, както се грижеха в миналото. Има наистина мнозина, които биха искали и имат и ревност, и милосърдие да служат на Бога и на Ваши Превъзходителства, най-вече да се посветят на покръстването на павликяните, толкова нуждаещи се. Срещат се мнозина от ония, които бяха покръстени, които се повърнаха към първата ерес, а други, и то мнозина, вероотстъпиха изцяло от вярата, а трети си остават твърдо в своята заблуда. Всичко това става поради липсата на католически свещеници.

Тези споменати монаси, които биха искали да се грижат за ония клети души и на които аз обещах издръжка и други необходими неща съгласно нареждането, дадено ми от Ваши Превъзходителства, не могат да сторят това, защото от няколко години насам са управлявани от някои, които не би трябвало да управляват[14]. За да властват и да подчиняват добрите, те забравиха да се грижат повече за клетите павликяни. Смятам също, че те искат да угодят на монсеньор софийския архиепископ, понеже той самият отказа да ги има за подчинени, а и споменатите монаси напълно ги изоставиха.

За сегашната управа на българската кустодия вярвам, че ще бъдете информирани от софийския архиепископ. Ако Ваши Превъзходителства не вземете мерки и не дадете изрична заповед на казаните монаси, те ще се ръководят много лошо.

За поддържане на павликяните и за да се запази у тях католическата вяра, би трябвало да има за всеки град и село поне един свещеник, за да се държат твърди във вярата и

да се направляват към благочестие, тъй като те са хора твърдоглави и общуват с неверници и схизматици и с хора от различни народи.

Споменатите павликяни нямат църкви и където имаше са рухнали и паднали на земята, както ще се каже подробно на съответното място. Нямат свещенически одежди, нито нужните книги, като литургийници, обредници и други, нито калъпи за правене на причастие, нито икони, кръстове и други отличителни християнски знаци. Папа Павел V, свята му памет, им беше подарил много одежди, чаши и всичко друго необходимо за свещеници, но сега всички са износени и окъсани. В тези парцали е запазен само гербът на папата, както също са запазени в някои селища някои одежди, подарени от монсеньор Илия, добра му памет.

Няма така също къщи за бедните енорийски свещеници и те трябва да бъдат изградени [макар и] бедни по местния обичай.

Не се учудвайте, Ваши Превъзходителства, от многобройните прошения за павликяните, защото те не знаят още добре какво е изповядването на католическата вяра. Искаме най-вече това: да снабдите с необходимите неща църквите и да се погрижите за издръжката на свещениците. Надяваме се в Господа, че ако [павликяните] имат постоянно близо до себе си свещеници, техните свещеници сами ще им помагат. Защото тези, които те си избират и наричат свещеници, не претендират за друго, освен да бъдат освободени от налозите на пашата и да бъдат канени на техните трапези, за да се напиват.

Има и други доклади, представени на Ваши Превъзходителства от мнозина прелати и от по-достойни личности, и поумни от моята особа, като аз се смятам най-малкият и неполезен служител на тази Свещена конгрегация.

През 1664 г. посетих катедралния град Русе на брега на Дунава, град много красив, многолюден от много народности. Има свой владика от гръцки обред. Няма наш католически [епископ], къщи[те] на католици[те са] 8, с 45 души, миропомазах 15 души. Няма католическа църква, имат необходимите църковни принадлежности, защото има дубровнишки търговци и някои местни. Имат собствен енорийски свещеник, т. е. монсеньор никополския епископ, макар да не живее постоянно с тях, същите осигуряват прехраната му.

Същата година, на 6 февруари, посетих град Разград от Русенската епархия. Голям град и многолюден, къщи на ка-

толици — 2. Няма нито църква, нито енорийски свещеник, липсва необходимото за литургията. Понякога служи се по къщите, частно, както в гр. Русе и другаде, където няма църкви. Броят на вярващите — 10.

Същата година на 10 февруари посетих земята на Шумен от Марцианополската епархия, не много далеч от същия разрушен и изоставен град. Земята е много обширна, многолюдна, седалище на марцианополския архиепископ от гръцки обред, няма католическа църква. Имат църковни принадлежности, [но] много бедни и окъсани. Енорийският свещеник от Провадия се грижи за тези [католици]. Къщи на католици — 10, вярващи около 50, миропомазах 18 души.

Същата година и месец на 24-то [число] посетих град Провадия или Провато. Много хубав град, от епархията Месемврия, имало е католическа църква, преди няколко години била разрушена от един паша. Сега се служи в една къща, предназначена за целта, много благоприлична. Притежава всички неща, нужни за божествената служба, като я снабдяват постоянно дубровнишките търговци, които също издържат на свои разноски енорийски свещеник. Къщите на католиците са 12, с около 60 души. Миропомазахме 20 души. Тук вина ги има свещеник, както и сега, и го избрах за свой генерален викарий, който да ми помага в моята служба.

Същата година на 20 март посетих град Дионисиополи[15], наречен Варна, на брега на голямото море Понте Евзино[16]. Градът и крепостта са най-хубави с пристанището си. Има свой владика от гръцки обред, имат свои църкви — 9. Католическа църква няма, къщи католически — 3, с около 15 души. За тях се грижи споменатият енорийски свещеник от Провадия.

Все същата година на 20 март[17] посетих митрополитския град Томи, наричан на илирийски Баба, град, разположен близо до Черно море и вливането на Дунава, в равнината, далеч от Провадия [на] пет големи дни. Градът е красив и голям, многолюден, изобилстващ с всичко. Има свой архиепископ от гръцки обред, а католически, както и другаде, няма. Няма католическа църква, къщи на католици — 4, вярващи 20. Нямат необходимите църковни принадлежности, сега има свещеник на име дон Лука Даба, с добър илирийски говор, води много беден живот, няма и къща за споменатия свещеник, който живее в къщата на един търговец.

Пак същата година на 8 април посетих град Дуросторо на брега на Дунава, наречен Силистра, също митрополитски

град, със свой гръцки архиепископ, няма римски [епископ]. Къщи на католици всичко — 8, с около 40 души. Няма католическа църква, нито необходимите неща за литургията. Който идва от време на време, трябва да си носи всичко необходимо. Тук пребивава пашата, който пази границите. Градът е много голям и населен, с много народности. Не можах да посетя поради много уважителни причини Келия[18], Акерман[19], Смаил[20] и Браил[21], понеже са места много опасни, далеч от Баба на четири дни път и повече. [Там са] границите на България, Тартария[22], Влахия, Молдавия и не липсват дори и поляци.

На 10 май 1666 година посетих селището Беляне на брега на Дунава, от Никополската епархия. Има католическа църква, беше рухнала, но я изгради отново един всесилен турчин чрез разноските на тези бедни християни, които му плащат постепенно. Това село бе останало дълги години без свещеник с голяма вреда, сега има свой свещеник, т. е. Франческо Бенкович от Дубровник. Имат парцали за одежди, сега имат една нова [свещеническа одежда], пратена от Свещената конгрегация. Споменатият енорийски свещеник прати молба с настоящия доклад, която да представя на Ваши Превъзходителства и да изразя и устно необходимостите и нуждите на тези бедни страни. Къщи на католиците — 110, турски — 10, всред тях няма православни, души около 510 — миропомазах 68 души. Това селище е имало местни свещеници, които умряха от чумата.

Същата година, на 19 май, посетих катедралния град Никопол, със свой католически пастир, който, като няма седалище, ходи тук и там. [В Никопол] има параклис, вдълбан в една планина, в който понякога се служи, наричат го църква и аз служих в него. Има собствени одежди за литургията и монсеньор Филип твърди, че са негови. До църквичката има къща, закупена преди години от Свещената конгрегация за свещеници чрез господин Паоло Радишевич, дубровнишки търговец, а понастоящем неговият зет, наследник на споменатия Паоло, я притежава и държи като собствена. Къщи на католици — 3, души — 15, всички дубровнишки търговци.

Същата година на 31 май посетих село Ореше[23], родно място на никополския монсеньор на брега на Дунава, от епархията Нове, унищожен град, чиито развалини се виждат. В споменатото село няма църква, имало е, но сега цялата е рухнала, служи се частно по къщите. Има към 10 години, откакто нямат свещеник. Понякога идва от Трънчовица гос-

подин дон Иван Павлов, много стар и вече грохнал свещеник. Къщи на християни 70, души — 350, миропомазах 22 души. Имат една одежда и други неща, много бедни и окъсани, нямат литургийник, нито обредник, нито съдове за светите масла. Къщи на турци — 30, всички вероотстъпили от няколко години насам, построиха джамия и си имат свой ходжа. А нещастните християни са без свещеник. Последните нямат калъпи за правене на причастие.

Все същата година на 2 юни посетих село Петокладенци, на италиански Cinquefonti. Това село първо позна вярата и прие кръщението. [Католиците] бяха забягнали, сега се завърнаха към четиридесет къщи. Църквата им се събори и рухна, а неприятелите на светата вяра я унищожиха, когато селото бе запустяло. Църквата е била построена от монсеньор Петър Солинат, софийски епископ, добра му памет, души 200. Миропомазах 62 души. Нуждаят се от свещеник и от необходимите неща за божествена служба.

Все същата година на 4 юни посетих село Трънчовица[24], от Никополската епархия, на брега на реката Осъм. Имат църква, но всеки момент може да падне. Имат енорийски свещеник на име Иван Павлов, ученик на Ваши Превъзходителства, учил в Рим и в Лорето, много стар човек, служи в тези бедни земи повече от 45 години, не получава помощ от никого освен прехраната, дадена му от ония сиромаси християни. Искаше да напусне, не можейки да издържа повече, но аз го възпрях, като му обещах, че от страна на Свещената конгрегация не ще му липсва подобаваща помощ и заплата и за това моля най-настойчиво Ваши Превъзходителства да благоволите да му отредите една помощ, както на другите, които се намират най-вече на същите служби при новите християни. Къщи на християни — 45, души — 225, миропомазани — 42.

Същата година на 6 юни посетих село Долно Лъжане[25]. Няма нито църква, нито нещо за божествената служба. Къщи на католици — 12, души — 60. Не можахме да извършим никаква служба, понеже селото беше пълно с турски войници. Къщи на турци — 30, всички вероотстъпници от няколко години насам. Съмнявам се дали това не е поради отсъствието на свещеници, вече повече от петнадесет години откак е починал брат Станислав, техен съселянин, и не са имали повече свещеник.

Отново същата година на 8 юни посетих село Горно Лъжане[26] от епархията на Ловеч. Нямат църква, имат две одеж-

да с чаша, оставена от отец брат Филип, техен съселянин, и една одежда, подарена от монсеньор Илия, и друга закупена от тях от монсеньор Филип. Нямат дълга риза за литургията и им дадох моята. Моля Ваши Превъзходителства да ме снабдят с друга. Имат свой свещеник, когото отскоро ръкоположих на име брат Георги Юрашевич, францискаиец, от Босна, комуто поверих и други околни села, както и гр. Търново Къщи на християни — 75, души — 375, миропомазах 124 души. Къщи на турци около 20, някои наскоро са вероотстъпили, те от толкова години са без свещеник.

На 10 юни споменатата година посетих село Калугерица от епархията на Ловеч, на малко разстояние от казан град, по склоновете на Балкана. В това село до днес не е влизал никога никакъв епископ, а само някой свещеник, но е бил винаги изпъждан, като жителите не искали никога да приемат светата вяра, нито кръщението, макар и да имаше някои кръстени, но извън селото. Сега ние отидохме с най-голям страх с няколко свещеници. Християните ни приеха без да се противят и започнахме да говорим за нещата, необходими за спасението и за светата вяра. Накрая техният еретически свещеник донесе своята книга, в която, твърдеше, няма кръщение. Книгата беше Евангелието с четиримата евангелисти, ръкописно на пергамент, на илирийски език и букви. Взех книгата и намерих на толкова места да се говори за кръщението, накарах да ги прочетат пред всички тях, за да видят, че Бог и тяхната книга заповядват да се покръстят. Като слушаха, всички останаха учудени от техния свещеник, слепец за истината.

Отговориха ми: „Молим ви, монсеньоре, да ни оставите този път, друг път ще се кръстим всички". Аз им казах: „Или сега, или ми дайте отговор, че не искате, тогава аз ще отида в гр[ад] Ловеч и ще ви повикам в съда: ако не искате да бъдете християни, католици от моето изповядание, аз ще ви предам на православния владика, за да ви взема данък, както взема на другите свои подчинени". Аз, сиятелни покровители, нямаше никога да го сторя, но ги видях, че бяха толкова простички по тези неща и че се страхуват от православни те прелати, както от самите турци. С тези и други добри доказателства, вдъхновени от Свети дух, те приеха светото кръщение, първи бе покръстен свещеникът със своите; после неговите братя и всички останали, които не бяха кръщавани. Имаше някои, които минаваха 80-те години. Останаха само 3—4 упорити жени и някои, които отсъстваха. Къщи — 28,

души — 138, миропомазах 124 души. Имат своята еретическа църква, но цялата [е] изпадала на земята. Ние служихме в една голяма къща, където през зимата държат плявата. Няма нищо нужно за литургията, нито свещеник, но наредих на споменатия брат Георги да ходи често да ги посещава и да ги поучава в догмите на светата вяра.

Има още едно село на малко разстояние от Калугерица на име Бъсцево[27], може да има 40 къщи. Било е много голямо село, но много жители са измрели от чумата. Тези [от Бъсцево] никога не са позволили да влиза при тях свещеник, нито да слушат за вярата и кръщението. И така аз пратих да повикат някои от тях и им предложих и им поставих пред очите много неща, необходими за тяхното спасение, колкото можех в моята немощ. Накрая ми отговориха: „Дошло е време и ние да признаем светата вяра и вие да дойдете да ви видим в нашето село да служите и да ни кръстите и ни благословите, но преди да дойдете, разберете се с управителя на селото, понеже той не дава да сменяме вярата. Ако пък поискаме да я сменим, ни предупреждава, че трябва да станем турци, но ако вие му поднесете някой подарък, той би могъл да се съгласи". Аз се осведомих много добре, че той претендира да му се направи една дреха от яркочервено кадифе на стойност 50—60 скуди. Ако можех да сторя това с моята бедност, не бих се поколебал, това Бог го знае, както и моята съвест, но моята бедност е добре известна на тази свещена колегия. Тази духовна потребност оставям изцяло на доброто решение и разпореждане на Ваши Превъзходителства.

Същата година на 12 юни посетих селището Маринополи[28], в Търновската епархия, няма църква, освен останки от същата, няма свещеници, има една [свещеническа] одежда с други потребни неща, подарена от монсеньор Илия, добра му памет, когато изпрати първия католически свещеник, родом от същото селище, на име брат Джакомо Георги, подготвен от същия монсеньор, ръкоположен и назначен в казаното селище. Тогава имаше църква и казаният монсеньор ги беше всички покръстил и бяха по това време около 200 къщи. Оттогава насам, след като почина брат Джакомо, не са имали свещеник, нито са били посетени от други епископи и така по-голяма част се отказаха от светата вяра. Някои от тях дойдоха при мен да се оплакват, разкайват се, че са изоставили католическата вяра, и казват: „Бог да прости на виновните, и ние сме вече загубени" и други такива думи, но понеже са вързани в тази верига, не смеем да им кажем ни-

що*. Къщи на католици — 35, души — 265. Нищо не можахме да направим и двата пъти като идвахме в това селище, понеже бяхме възпрепятствани от турците. Единия път къщите бяха пълни с войници, и другия път тук беше муселинът, т. е. заместникът на никополския паша, с четиридесет и повече хора. И тук се иска свещеник, а го няма, пък и не могат хората да го издържат, но ако имаше поне един, щеше да се грижи за тези от Маринополци и гр. Търново, далеч на един ден път. Турски къщи, отказали [се от вярата], са 70 и си построили джамия, с ходжа.

През споменатата година на 20 юни посетих митрополитския град Тринова или Търново, разположен под Балкана, до реката Янтра, някога столица на царя на българите. Има свой гръцки митрополит, който претендира да има права над другите трима митрополити и се назовава архиепископ и тетрарх. Няма католически пастир, има много красива католическа църква, тя притежава всички потребни неща, но има опасност да рухне и ако навреме не се поправи, ще се срути из основи. И ако не се вземат мерки да се издържа за постоянно един свещеник, ще я вземат накрая схизматиците, както много пъти са се заканвали и опитвали. Без намесата на пашата и застъпничеството на господата от Дубровник отдавна щеше да бъде загубена. Нека Ваши Превъзходителства благоволят да пишат на управниците на Дубровник, техните пратеници да издействат от османската Порта един ферман за споменатата църква, което ще бъде много полезно за самата църква и за клетите християни.

Енорийската къща, която е близо до църквата, е паднала из основи. Извън тази църква имаше още три къщи, и трите отиват към развала. Имаше и два дюкяна на площада, но те пострадаха от пожар, няма възможност да бъдат поправени, а не се ли реставрират с време, мястото ще остане в ръцете на турците.

В тази епархия и страна тази е единствената обществена църква, с гробища наоколо, посветена в чест на Успение Богородично. В 1625 г. тя бе реставрирана и украсена много добре от брат Лавренти Флорио от българската кустодия и апостолически мисионер в същата църква и град. Същата година Негово сиятелство кардинал Бандини, светла му памет, подари една прекрасна картина на Успение Богородично, която

* Най-вероятно тези павликяни са приели исляма.

понастоящем се намира на големия олтар с лика и герба на споменатия господин кардинал.

Къщи на католици — 4, души — 20, миропомазах 43 души. За да не отегчавам повече Ваши Превъзходителства, се предоставям изцяло на заповедите на тази свещена колегия и очаквам с голямо вълнение отговора със спасителните документи, за да мога да ръководя самия себе си и тези души, поверени на мен, очаквайки колкото може по-скоро и носителя на настоящия доклад, т. е. господин Франческо Бенкович, енорийски свещеник на Белене; и тук, проснат на земята, целувам свещените Ви пурпури.

От Чипровец, на 3 август 1666.
На Ваши сиятелни и високопреподобни
господа
Най-смирен и най-предан
служител
архиепископ охридски
собственоръчно.

---

[1] Фотий — цариградски патриарх (858—867, 877—886) и бележит дипломат. Изиграл съществена роля в конфликта между римската и цариградската църква при покръстването на българите.

[2] Ф. Соимирович вероятно има предвид схизмата от 1054 г.

[3] Мандурата — неустановено.

[4] Брат Петър от Салина — Петър Солинат.

[5] Цехин — венецианска златна монета.

[6] Въпросът за мините се нуждае от допълнителни проучвания.

[7] През 1624 г. францисканската мисия в българските земи се издига от мисия в кустодия към босненската францисканска провинция Сребърна Босна, вж. Acta..., 24—25.

[8] Галиполи — дн. Гелиболу, главен град и пристанище на Галиполския полуостров.

[9] Загория — с това понятие през средновековието често са означавани различни части от Северна и Южна България.

[10] Погрешно: Ф. Станиславов е назначен за никополски епископ през 1648 г.

[11] Грешка — Ф. Станиславов е суспендиран през 1662 г., а не през 1652 г.

[12] Монсеньорът на София — Петър Богдан Бакшев.

[13] Вж. споразумението между Петър Богдан и М. Бандулович.

[14] Анонимните упреци на Фр. Соимирович се отнасят за тогавашния кустос на кустодия България Стефан Кнежевич, който се противопоставя на желанието на българските францисканци да се отделят в провинция.

[15] Дионисополи — античното име на Балчик, а не как... е в текста Варна.

[16] Древното име на Черно море.

[17] Тук датата 20 март вероятно е сгрешена. 20 март е посочена като ден, в който Фр. Соимирович посетил Варна и Томи.

[18] Келия — гр. на десния ръкав на р. Дунав в Румъния.

[19] Акерман — дн. Белгород Днестровски, СССР.

[20] Смаил — дн. гр. Измаил, пристанище на Дунава, СССР.

[21] Браил — дн. гр. Браила, Румъния, пристанище на Дунава.

[22] Тартария през XVII в. обхваща част от Сев. Добруджа, долното течение на Днестър и Днепър и полуостров Крим.

[23] Ореше — павликянско селище, западно от Свищов.

[24] Тръничовица — павликянско селище, в Плевенско.

[25] Долно Лъжане — от 1950 г. с. Малчика, Павликенско.

[26] Горно Лъжане — от 1950 г. с. Чавдарци, Ловешко.

[27] Бъсцево — павликянско село, северно от Ловеч. Среща се още с имената Мюслюм Павликян, Долно Павликени или само Павликян; дн. с. Горан, Ловешко.

[28] Маринополци — едно от най-големите павликянски селища в Централна Северна България. В османските архиви фигурира още през XV в., вж. Йовков, М. За названието на гр. Павликени. — Истор. преглед, 1971, № 6, 86—91; Йовков, М. Павликени и павликянството в България. — В: Павликени и павликенския край. С., 1977, 80—113.

ИНФОРМАТИВЕН ПРОЦЕС ОТ 1676 Г. ВЪРХУ БЛАЗУИС КОЙЧЕВ[1]

Католическите архиви имат един интересен раздел — т. нар. „информативни процеси". Този фонд съдържа сведения от биографичен характер за избраните епископи и архиепископи. Събирането на подобен род данни е ставало по определен образец едновременно от няколко посочени от църквата лица, което осигурява тяхната обективност и определя значимостта им като исторически извори.

В архивите на Ватикана Ив. Дуйчев открива съдържанието на 15 „информативни процеса" за най-видните католически мисионери, работили по нашите земи[2]. От тях отсъстват материалите от информативния процес върху Блазиус Койчев, от който в Acta... Е. Ферменджин помества само писмото, удостоверяващо приключването на процеса[3].

Документите, които включва „информативният процес" върху Блазиус Койчев, освен приноса им за охарактеризиране на неговата личност, съдържат и някои данни от по-общ характер. Фактът, че двамата от разпитаните са български свидетели, които се намират във Венеция, свидетелства за поддържани търговски контакти между двете области.

Оригиналът на „информативния процес“ и писмото на Карло Франческо Айралдо оформят общо 8 ръкописни страници. Съхраняват се в APF, SC, vol. 1 Bulgaria — Vallachia (1638—1699), f. 196—200 r.

---

[1] Блазиус Койчев — софийски архиепископ от 5 дек. 1676 г., починал наскоро след това.

[2] Вж. Dujcev, I. Il cattolicesimo in Bulgaria...; Дуйчев, И. Нови документи за католишката пропаганда в Македония през XVII век. — МПр., 1937, № 1—2, 71—83.

[3] Вж. Acta..., с. 293; Ив. Дуйчев в „Софийската католишка архиепископия“... (с. 44), допуска, че самият „информационен процес“ се намира в архива на Конгрегацията, което наистина се потвърждава.

EM[INENTISSI]MO E REV[ERENDISSI]MO
SIG[NOR]E E P[AT]RONE COL[ENDISSI]MO

Resto l'E[minenza] V[ostra] servita d'ingiungermi p[er] parte di cotesta S[acra] Cong[regazio]ne con benig[nissi]mi caratteri del 9 ottobre pross[im]o passato à fabrica del Processo sopra il P[ad]re Biagio Koicevick Min[ore] Oss[ervan]te, Custode della Prouincia di Bulgaria eletto Arc[ivescov]o di Sofia; et essendo questo rimasto puntualmente compito secondo la formula prescritta nell'enunciata Bolla della S[anta] Mem[oria] di Gregorio XIV coll'esame di tre testimonij con difficoltà ritrovati, dei quali non s'epotuta hauere maggior quantità, p[er] mancanza di soggetti di quei paesi, lo trasmetto riuerentemente a V[ostra] E[minenza] qui annesso in forma autentica, e la supplico con ogni rispetto ad honorare la mia inalterabile ubbidienza con nuoui suoi riueritissimi cenni, mentre per fine all'E[minenza] V[ostra] profondamente m'inchino.

Venezia 9 dicembre 1676

Di V[ostra] E[minenza]
Reverendissimo Signor Cardinale Altieri

Hum[ilissi]mo, dev[otissi]mo e
obb[ligatissi]mo ser[vitor]e
C[arlo] Fr[ancesc]o
Arc[ivescov]o d'Edessa.

Сиятелни и високопреподобни господине
и достоен за уважение покровителю,

Ваше Сиятелство, бяхте напълно задоволен като ми заповядахте от страна на Свещената конгрегация с добросърдечно писмо от миналия 9 октомври относно устройването на процеса за отец Блазио Койчевич, минорит обсервант, кустос на българската провинция, избран [за] архиепископ на София. И понеже всичко бе най-точно извършено съгласно предписаната формула в известната була на Григорий XIV[1], света му памет, с разпита на трима свидетели, намерени с трудност, от които не можа да се намери по-голям брой поради липса на хора от ония страни, пращам го с почит на Ваше Сиятелство тук приложено в автентичен вид и Ви умолявам с цялото си почитание да се ползвате от моето неизменно послушание относно Ваши почитани съобщения, като накрая дълбоко се прекланям пред Ваше Сиятелство.

На господин
кардинал Алтиери[2]

Венеция, 9 дек. 1676 г.
Най-смирен, най-предан и
най-задължен служител:
Карло Франческо,
архиепископ на Едеса[3].

---

[1] Папа Григорий XIV (1590—1591) със специална була (Opus Apostolicae servitutis) от 15 май 1591 г. определя изискванията, на които трябва да отговарят сведенията, давани от свидетелите, вж. Дуйчев, И. Нови документи за католишката пропаганда в Македония..., с. 74.

[2] Палуцо Алтиери — кардинал и префект на Конгрегацията (1671—1698).

[3] Карло Франческо Айралдо по това време е апостолически нунций във Венеция и носи титлата едески архиепископ, която е чисто номинална, както например титлата галиполски епископ на Петър Богдан (вж. по-горе); Едеса е дн. гр. Воден в Югоизточна Македония.

[f. 197.] Die Sabbathi 5 Decembris 1676,
Venetijs in Pal[ati]o Ap[ostolic]o.

Coram Ill[ustrissi]mo, et Rev[erendissi]mo D[omine] D. Carolo Fran[cis]co Airoldo, Dei et Apost[olic]ae Sedis gratia Archiepiscopo Edessae, ac in toto Ser[enissi]mo DD. Venetiae Dominio Nuntio Ap[ostolic]o, vocatus comparuit D[omine] Geor-

guis filius Thomae Inil Mercator Provinciae Bulgariae Venetijs ab Anno occasione Mercaturum commorans aetatis suae Annorum 23. Interrogatus an congnoscat P[at]rem Blasium Koicevich.

Resp onsae: Jo conosco benissimo il P[ad]re Biasio Koicevich dell'Ord[in]e de P[adri] Minori Oss[ervan]ti di S[an] Fran-[cesc]o, quale è nato nella Villa di Ciprovaz della Provincia di Bulgaria, doue io pure son nato; et io mentre ero giovinetto l'ho servito alla Messa nella Chiesa di Ciprovaz, dove ha li suoi Parenti Cattolici, poichè in quella Villa per gratia del Signor Iddio siamo tutti Cattolici Romani e si conseruiamo tali col'esborso di molto Tributo che paghiamo à Turchi.

Interrog.: An Parentes dicti Patris Blasij Koicevich fuerint Cattolici, et etiam eius consanguinei, cuius gradus et conditionis.

[f. 197 v.] Resp.: Il Padre e la Madre del detto P[ad]re Fra Blasio Koicevich erano Cattolici Romani, et anco li suoi Parenti, molti de quali ho conosciuto, e conosco, per esser di detto luogo Ciprovaz, et ho inteso publicamente, che quel Padre è nato di legittimo Matrimonio, che poi si fece Religioso di S[an] Fran-[cesc]o.

Interrog.: Cuius Vitae, famae, sit dictus Pater Blasius.

Resp.: Questo Padre Biasio è stato sempre di buona fama, e di buoni costumi, cosi jo l'ho conosciuto con la prattica, che ho havuto e ha nel Monastero, che hanno in Ciprovaz, et e stimato tale da tutti li Cattolici.

Interrog.: An sit doctrina praeditus, et versatus in puritate fidei et Canonicis functionibus.

Resp.: Questo Padre è virtuoso, et era buonissimo predicatore, che ci instituiva lui molta carità nella fede Cat[toli]ca, e faceva le sue funtioni Ecclesiastiche con molta puntualità et devotione, et [f. 198] edificatione di tutti quei Popoli, onde io lo stimo per un buonissimo theologo, et huomo qualificato per la sua virtù e qualità di vita.

Ad generalia rectè R. C. et juravit ac in fide se substituit.

Io Gorgio Jaz affermo quanto di sopra.

Successive Coram eodem Ill[ustrissi]mo et Rev[erendissi]mo D[omino] Nuntio Ap[ostolic]o nocano comparuit D[omino] Abrahaam filius Petri Capuzich, aetatis annorum 26, mercator villae Copdlovaz (!), Prov[inci]ae Bulgariae Venetijs, a duobus Mensibus degens occasione Mercaturae et interrogatus, An congnoscat Patrem Blasium Koicevich.

Resp.: Jo conosco benissimo il padre Blasio Koicevich della villa de Ciprovaz, qual'è amico grande di mio padre, e sono stati a scola insieme da P[adri] Minori Oss[ervant]i in Ciprovaz.

Interrog.: An Parentes dicti Patris Blasij Koicevich fuerint Cath[oli]ci et etiam eius consanguinei [f. 198 v] cuius gradus, et conditionis.

Resp.: Il detto Padre è nato di legittimo Matrimonio, et suo Padre e sua Madre sono Cattolici, et anco li suoi Parenti, che hora vi ha, sono tutti Cattolici Romani, quali conosco, et ho conosciuto benissimo per la prattica, che ho con loro, et ho publicamente inteso da tutti.

Interrog.: Cuius Vitae, famae sit dictus Pater Blasius.

Resp.: Questo Padre Biasio è stato sempre honesto, in buon concetto da tutti, essendo di buona fama e de buoni costumi, e ciò sò per la prattica, che ho hauuto di lui nel Monastero, che hanno in Ciprovaz, et è stimato tale da tutti i Cattolici.

Interrog.: An sit doctrina praeditus et uersatus in puritate fidei, et Canonicis functionibus.

Resp.: Questo padre Biasio è huomo virtuoso et anco è buonissimo Predicatore, e si rende si gran frutto appresso quei Popoli, mentre l'instruisce con molta carità nella fede Cattolica [f. 199] e fà tutte le sue funtioni con molta divotione, puntualità, et edificatione di tutti quei Populi, onde Jo stimolo per un huomo qualificato, Li per la sua virtù, come per la bontà di vita, et è buonissimo Theologo.

Ad Generalia R. C. juravit, et fidei se subscripsit.

Jo Abraham Capuzich, Aff[ir]mo quanto di sopra.

Successive coram etdem Ill[ustrissi]mo et R[everendissi]mo D[omino] Nuntio Ap[ostoli]co Venetijs, vocatus, comparuit Rev[eren]do Pater Bonaventura de Soffia, Sacerdos professus Ordinis Minorum Obs[ervantium] S[an] Francisci ab octo mensibus... Venetijs. Commorans, oui delato juramento de verittate dicenda prout tacto pectore more Sacerdotali juravit, et Interrog.:

An congnoscat patrem Blasium Koicevich.

Resp.: Jo conosco benissimo il Padre Biasio Koicevich dell' Ordine Nostro, quale è stato nella Villa di Ciprovaz, nella Provincia di Bulgaria.

[f. 199 v.] Interrog.: An Parentes dieti Patris Blasii Koicevich, fuerint Catholici, et etiam eius Consanguinej, cuius gradus, et conditionis.

Resp.: Li Parenti di questo Padre Biasio cioè, suo padre e sua madre sono cattolici romani, e tutti li suoi parenti, molti de quali ne conosco, essende che jo ho fatto in novitiato nel convento di Ciprovaz, et ho inteso publicamente, che sij nato di legittimo matrimonio, come da tutti è anco stimato per tale.

Interrog.: Cuius Vitae et famae sit dictus Pater Blasius.

Resp.: Jo lo conosco per un huomo da bene e di buona vita, come sempre è stato et è in concetto di tutti, e ciò sò per la prattica, come ho detto, che ho di lui essendo della medesima Religione, et havendo habiatato nel medesimo Convento di Ciprovaz, per esser anco stimato tale da tutti quei Catt[olici].

[f. 200] Interrog.: An sit doctrina praeditus et versatus in puritate fidei et canonicis functionibus.

Resp.: Questo padre è un teologo buonissimo assai dotto, et habile ad instruir quei Popoli nella fede cattolica, mentre predica quasi ogni giorno à quei Popoli con gran frutto delle lor anime, e fà tutte le sue funtioni con molta divotione, puntualità et edificatione di tutti quei Popoli, e cosi è stimato da tutti.

Ad generalia rectè R. C. et in fide se subscripsit.

Jo Fra Bonaventura affirmo come sopra.

Stephanus Rosata I. V. D. Canc. Nunciaturae Apostolicae Venetae subscripsit in fidei.

Praesens transcriptum extractum (sic!) ex sue origninali, concordat de verbo ad verbum, Ita est.

Stephanus Rosata I. V. D. Prothonotarius Apostolicus

Ill[ustrissi]mi et Rev[erendissi]mi D[omini] D. Nuncij Apostolici Venetae

eiusque Curiae Ca (1) Cancel. ut supra.

Събота, 5 декември 1676 г.

Венеция, в апостолическия дворец

Пред най-светлейшия и най-преподобния г. Карло Франциск Айралдо, по божия милост и на апостолическото седалище архиепископ на Едеса и в цялата Венецианска република апостолически нунций, повикан се яви г. Георги, син на Тома Инил, търговец от провинция България във Венеция, живеещ във Венеция от година поради търговия, 23-годишен; запитан дали познава отец Блазио Койчевич.

Отговори: Познавам отлично отец Блазио Койчевич от Ордена на миноритите обсерванти на св. Франциск, който е роден в град Чипровец от провинция България, където и аз съм роден. Когато бях юноша, прислужвах по време на литургията в чипровската църква, където са неговите родители католици, понеже в същия град всички сме, по благоволението на Господа Бога, римски католици и се запазваме такива с плащане на голям данък, който даваме на турците.

Запитан: Дали родителите на казания отец Блазио Койчевич са били католици, а също и неговите еднокръвни роднини от коя степен и положение.

Отговори: Бащата и майката на казания отец брат Блазио Койчевич бяха католици от римски обред, както и неговите сродници, мнозина от които познавах и познавам, защото съм от същото място Чипровец и съм слушал публично, че онзи отец е роден от законен брак и че после стана монах [от ордена] на св. Франциск.

Запитан: С какъв живот и с какво име се ползва казаният отец Блазио,

Отговори: Този отец Блазио се е радвал винаги на добро име, с добри нрави, така аз го познавах от общуването, което съм имал в манастира, който имат [францисканците] в Чипровец, и беше уважаван от всички католици.

Запитан: Дали е образован човек, дали е вещ в чистотата на вярата и в каноническите служби,

Отговори: Този свещеник е добродетелен и беше отличен проповедник и ни учеше с голяма любов в католическата вяра, и извършваше църковните служби с голяма точност и набожност и назидание за всички ония народи, поради което аз го уважавам като един отличен богослов и квалифициран човек за неговата добродетел и достойния му живот.

На общите въпроси отговори правилно и се закле и се подписа за истинността.

Аз, Горчио Яаз, потвърждавам горното.

После пред същия най-светлейши и най-преподобен г. г. апостолическия нунций, повикан, се яви г. Абрахам, син на Петър Капуцич, на 26 години, търговец от град Копиловец, от провинция България, живеещ във Венеция от два месеца за търговия и запитан дали познава отец Блазио Койчевич,

Отговори: Аз познавам отлично отец Блазио Койчевич от град Чипровец, който е голям приятел на баща ми и са учили заедно при отците минорити обсерванти в Чипровец.

Запитан: Дали родителите на споменатия отец Блазио Койчевич са били католици и неговите еднокръвни роднини каква степен и положение,

Отговори: Споменатият отец е роден от законен брак и баща му и майка му са католици и неговите сродници, които има днес, всички са католици от римски обред, които познавам и познавах отлично заради общуването, което имам с тях и което съм чувал публично от всички.

Запитан: Какъв живот [води] и с какво име се ползва споменатият отец Блазио,

Отговори: Този отец Блазио е бил винаги честен, [ползва се] с добро мнение пред всички, понеже се радва на добро

име и с добри нрави и това знам от общуването, което съм имал с него в манастира, който имат [францисканците] в Чипровец, и е почитан така от всички католици.

Запитан: Дали е образован, дали е вещ в чистотата на вярата и каноническите служби,

Отговори: Този отец Блазио е човек добродетелен и е отличен проповедник и е от голяма полза при ония народи, като ги учи с голяма любов в католическата вяра и извършва всички свои задължения с много благочестие, точност и назидание на всички ония народи, заради което аз го смятам за човек, достоен както за своята добродетел, така и с добротата на живота си и е най-добър богослов.

На общите въпроси отговори, закле се и за истинността се подписа.

Аз, Абрахам Капуцич, потвърждавам горното.

Отново, пред същия най-светлейши и най-преподобен венециански апостолически нунций, повикан, се яви преподобният отец Бонавентура от София, свещеник с обети от Ордена на миноритите обсерванти на св. Франциск, живеещ от осем месеца във Венеция. Когато му бе предложена клетва за казване на истината, закле се по свещеническия начин, с ръка на гърдите.

Запитан: Дали познава отеца Блазио Ковичевич,

Отговори: Аз познавам отлично отеца Блазио Ковичевич от нашия орден, който е бил в града Чипровец, в провинция България.

Запитан: Дали родителите на споменатия отец Блазио Ковичевич са били католици и също неговите еднокръвни роднини, с каква степен и положение,

Отговори: Родителите на този отец Блазио, т. е. баща му и майка му, са католици от римски обред и всички негови сродници, мнозина, от които познавам, понеже аз правих послушничеството в манастира в Чипровец и съм слушал публично, че е роден от законен брак и как от всички е смятан за такъв.

Запитан: С какъв живот и с какво име се ползва казаният отец Блазио,

Отговори: Аз го познавам като добър човек с добър живот, както винаги е бил и е смятан от всички, и това знам от общуването с него, бидейки от същия орден и като сме живели в същия манастир в Чипровец и също, че като такъв е зачитан от всички ония католици.

Запитан: Дали е образован и дали е вещ в чистотата на вярата и в каноническите служби,

Отговори: Този отец е отличен богослов, достатъчно учен и способен да учи ония народи в католическата вяра, и проповядва почти всеки ден на ония хора с добри резултати за техните души и изпълнява службите си с много набожност, точност и назидание за всички ония хора, и като такъв е уважаван от всички.

На общите въпроси отговори правилно и за истинността се подписа.

Аз, брат Бонавентура, потвърждавам горното.

Стефан Розата и. в. д. протосингел на венецианската апостолическа нунциатура се подписва за истинността.

Този препис, извлечен от неговия оригинал, съвпада дума по дума. Така е.

Стефан Розата и. в. д. апостолически протонотариус — на пресветлия и всепреподобния г. Венециански апостолически нунций и на неговата курия протосингел, както горе.

СТЕФАН КНЕЖЕВИЧ

За живота и дейността на Стефан Кнежевич няма много сведения, а и тези, с които разполагаме, са противоречиви. Знае се, че е роден около 1623 г. в Чипровец. Фамилията Кнежевич (в италианските и латински документи Conti a Comitibus) посочва, че е потомък на стар знатен род. Първоначално Кнежевич учи в Чипровското училище, след което продължава образованието си и получава подготовка за духовник в Перуджа, Италия.

Последователно той заема длъжностите: игумен на манастир, провинциал[1], дефинитор, комисарий[2] на българската францисканска провинция и главен викарий на софийския архиепископ. Изпълнява отговорни поръчения, възложени му от Петър Богдан.

На 1 март 1677 г. Кнежевич е избран за софийски архиепископ. Дейността му на този пост съвпада по време с непрекъснатите военни поражения, които турската империя понася от страните на Свещения съюз, и е съпроводена с преодоляване на големи трудности.

Последните разкрити негови ръкописи ни дават основание да предполагаме, че Кнежевич не е безучастен към подготовката на населението за въоръжен отпор срещу поробителя. При разгрома на Чипровското въстание той успява да се спаси чрез бягство във Влахия. Тук се установява временно във францисканския манастир в Търговище. През 1690 г. е подложен на нови издевателства от нахлулите във Влахия татари и е принуден да търси друго убежище. По-сетне се установява в Сибин, където умира на 28 (18) октомври 1691 г.

До неотдавна бяха известни само няколко писма на Стефан Кнежевич[3]. Тук поместваме новооткритите му доклади от 1679 и 1688 г. и 3 други негови писма от 1686, 1680 и 1689 г. Тези документи позволяват да се изяснят по-добре редица проблеми около положението на българските католици преди и

по време на Чипровското въстание, за желанието на оцелялото население да продължи борбата и се завърне в родното огнище.

---

[1] Провинциал — лице, което стои начело на провинция, териториална организация на даден орден.

[2] Комисарий — лице, натоварено да разрешава имуществени спорове, както и да изпълнява различни мисии.

[3] Вж. Acta..., с. 294, 297, 301, 306, 310, 311.

ДОКЛАД НА СТЕФАН КНЕЖЕВИЧ ЗА СОФИЙСКАТА АРХИЕПИСКОПИЯ ОТ 10 СЕПТЕМВРИ 1679 Г.

Докладът представлява отчет за поредното посещение на Ст. Кнежевич в Софийската епархия. Обстойното въведение е компетентно изложение върху историческата география на нашите земи. Ценни са демографските, етнографските и други сведения за София, Пловдив, Калачлии, Дуванлии, Селджиково, Хамбарлии, Давуджево, Чипровец, Копиловец, Железна и Клисура. Приведени са много примери за духовния и политически гнет на турските власти над българското население, за миграционните процеси на павликяните от Никополската епархия към северозападните български земи, за недостатъчния брой на католическите свещеници и тежките условия, при които са поставени да работят и т. н.

Докладът се състои от 27 ръкописни страници. Съхранява се в APF, SC, vol. 1 Bulgaria — Vallachia (1638—1699) f. 398—411.

Beatiss[im]o P[ad]re e Pastore Un[iversa]le:

Et Emin[entissi]mi et R[everendissi]mi Signori

di Prop[aganda] Fide Catt[olic]a. t

[f. 398] Doppo che dal n[ost]ro Sig[no]re Papa Innocentio XI, senza alcun mio merito mi fù data la carica di governar pecorelle di Xpo della chiesa sardicense in partib[us infidelium] et anco della Sacra Cong[regazio]ne de Fide Prop[agan]da raccomandate alcune pro[vin]cie pur in partib[us], dove si ritrovano sparsi in diversi luoghi cattolici del rito romano, non ho potuto p[rim]a d'hora fare il mio debito a far la visita, (stante li tumulti delle guerre) p[er] poter dare parte della mia visita alla

S[acra] Cong[regazio]ne, acciò che sapia, e veda come si governa predetta chiesa et amminis[tratio]ne, benchè siano poste in mezzo di tanti lupi et inimici della Santa fede cattolica e quello si opera in esse.

Adesso dunque in questi travagliosi tempi havendo visitato la mia chiesa et amminis[tratio]ne, non voglio mancare del mio debito di dare la notitia all'E[minenze] V[ostre] del governo dell'anime Xpiane, mandandogli una sommaria relatione, per la quale possono giudicare et inteder il stato delle chiese povere e pecorelle afflitte di Xpo, governate con grandissimi travagli, dove si vive nel continuo timore e si mangia il pane della tribulatione, senza riposo.

Non starò a descrivere prov[inci]e, regni, siti, le città, genti in esse habitanti, monti e fiumi p[er] non multiplicare li fogli.

Descrivo solamente cose più necessarie, come queste, che s'aspettano alla mia chiesa, overo siano necessarie più per intender [f. 398 v] p[er]chè il stato e governo delle anime p[er] satisfare al mio debito e monstrare prom[p]ta l'obedienza alla chiesa Santa, Madre et Magistra Un[iversa]le, nel cui sono vivo e voglio morire etiam cum effusione sanguinis, s'Iddio permetterà protestando sempre di non fare, dire, scrivere, nemeno pensare cosa alcuna, che fusse contro la mente della S[anta] Chiesa Romana; e se qualche cosa (che Dio ci guardi) havrò fatto, o faro p[er] l'ignoranza, o inadvertenza, non voglio che sia fatto, o detto sottomettendo tutte le mie cose fatte, scritte e dette e quello che nel futuro sarà fatto, scritto, o detto alla corettione della S[anta] Madre Chiesa cattolica Romana.

Supplico dunque la Santità di N[ost]ro Sig[no]re, che si degni dare a me et al mio popolo la sua santa benedittione, quale inginochisto e prostrato p[er] terra insieme con essi loro humilissim[amen]te l'aspettearemo, pregando p[er] Sua Santità et per tutta la Chiesa Santa.

Humilmente anco prego E[minentissimi] e Rev[erendissi]mi Signori Cardinali della Sacra Cong[regazio]ne de Fide Prop[agan]da si degnino d'accettare la mia prom[p]ta volontà e vedere questa mia relattione, dandomi l'ordini, che saranno d'essi giudicati, che io come mandati dal cielo li abraciarò et observarò e farò d'altri observare con obligo di pregare per E[minenze] Loro R[everendissi]me.

Et qui flexis genibus baccio humilissimamente a N[ost]ro Sig[no]re li piedi, et all'E[minenze] Vostre faccio humilissima reverenza.

Di Chiprovaz in Bulgaria nella mia solita residenza.
Li 10 di Settembre 1679.
D[i] V[ostre] E[minenze] R[everendissime]

Humilissimo Serv[ito]re et
obedientatissimo figlio et
dell'E[minenze] V[ostre] dovotiss[im]o
servitore
Fra Gio[vanni] Steffano Conti, Arcivescovo di
Sofia, m. p.

[f. 399 r] La città di Soffia, anticamente chiamata Sardica, nella Tracia Mediterranea fra Mont'Hemo e Rodope, nella pianura sita, come si vede ancora appresso gravi autori, dell'antica suo splendore cascata e nei diversi tempi mutò il nome insieme con la prov[inc]ia, che si possa dire d'essa quel detto di Lucan[io], lib[ro] 7: „Pulvere vix tecta poterunt monstrare ruinae". Tutti l'antichi chismano questa provincia Dacia Mediterranea, p[er] distinguer Dacia Ripense, che è ad ripam Danubij, ultra Hemum Montem ad Aquilonem, et anco Dacia antica adesso chiamata Valachia. Ptolomeo antico mette questa città di Sardica nella Tracia, che non è troppo lontana, anzi caminando verso l'oriente secondo giorno p[er] tempo s'arriva nella Tracia; ma nelle distintioni delle Prov[inc]ie et appresso Teodoreto si trova nella Dacia Mediterranea.

Della città di Sardica nel p[rese]nte non vi è cosa notabile da dire, solam[en]te che s'è ridotta in una terra grossissima o vero oppido senza muraglie, nella quale habita quantità di gente, turchi, bulgari, hebrei, greci, armeni et altre nattioni, cattolici del rito romano pochissimi.

Occupati poi paesi delli bulgari et turbato l'ordine delle prov[inc]ie, non solamente perse il nome Dacia, e la sua Metropoli, ma anco tutte l'altre prov[inc]ie persero nome, furno sotto nome del Regno di Bulgaria, universalm[ent]e chiamata Bulgaria usque ad p[raese]ntem diem, niente di meno appresso l'autori delle cose antiche si vede ogni cosa distintamente.

Li pochi cattolici che si trovano in questi paesi del rito romano [f. 399 v] conservano la fede e l'obed[ienz]a alla Santa Sede Ap[osto]lica con grandiss[im]a pazienza, essendo quasi giornalm[en]te perseguitati d'ogni generatione, niente di meno stando sopra quel'immobile pietra della Santa Chiesa, vano perseverando da boni cattolici.

Questa chiesa sardicense ha un solo arciv[escov]o del rito latino, il quale governa l'anime, che si trovano, tanto nella metropolitana diocese, quanto anco delle sue suffraganee, am[mini-

stratio]ne. Risiede arciv[escov]o in Chiprovaz nel monasterio de Minori O s[ervan]ti, quale è fabricaro appresso la chiesa parochiale, per maggior commodità delli fideli.

Arcivesc[ov]o vive della provisione, che li somministra la Sac[ra] Cong[regazio]ne di Prop[agan]da Fide, e li p[ad]ri, i quali servono p[er] parochi, delle limosine di questi poveri Xpiani et anco delle pocche lascite, che hanno queste chiese et altre aquistate delli mediesimi padri.

Questa chiesa ha li cattolici del rito romano, come si vedrà qui sotto, dove p[er] ordine sarà messo nella mia visita e prima commincio da quelli, che sono stati prima visitati, e cioè dalli Paulianisti, habitanti nella Tracia intorno a Filipopuli, si quali mi sono comessi della Sacra Cong[regazio]ne e sono convertiti alla fede cattolica delli vescovi di Soffia, e delli padri della Prov[inc]ia di Bulgaria, come anco oggidi si convertono quelli che sono restati nel erore, i questi sono lontani di Soffia, o Sardica verso Oriente tre giornate e della mia residenza piu di cinque.

Parti della mia residenza a li 21 di Novembre nel 1678 et arrivai terzo giorno a Soffia a bonissima hora, dove a pena [f. 400 r] trovassimo aloggiamento in una casa deserta, essendo mancati li sig[no]ri mercanti ragusei, i quali ricevevano per il passato nelle lor case arciv[escov]o, facendogli le spese mentre si trateneva in Soffia et a me mi è bisognato di provedere il vitto di propria borsa p[er] me, e per la comitiva. Stante che quelli pochi Xpiani, che si ritrovano a Soffia sono poverissimi e quelli tutti sono fugitivi di Servia e non vi è p[er] adesso nisciuno di ragusei in Soffia, dove p[er] notai et il seguente giorno pigliai la strada verso Filipopuli per visitare prima li Paulianisti e nel mio ritorno feci la visita in Soffia, come si vederà qui sotto. Essendo arivato da Soffia a Filipopuli terzo giorno, dove habita un sig[no]r mercante raguseo p[er] nome Mattia, dal quale fui alogiato li 28 di Novembre, dove la mattina celebrai la santa messa.

Anno 1678 alli 29 di Novembre visitai li cattolici, che si trovano nella città di Filipopuli, della lingua slava, nattione ragusei, mercanti; non hanno la chiesa, nemeno la capella, si celebra nelle case; hanno una sola pianeta, un calice con una patena, non tengono capellano, essendo uno solo principale mercante con la sua servitù Xpiana, e nei loro bisogni spirituali, viene il parocho che sta nelli cassali delli Paulianisti. Il num[er]o dell'anime mai si pol sapere la certezza, ma non mancano mai dieci o dodeci, fuor dei viandanti, essendo questa città nella

strada publica di Constantinopoli.

Levatisi poi della città ci accompagnò il sopra detto sig[no]r Mattia, raguseo, andai a visitar li casali delli Paulianisti, quali stanno [f. 400 v] sotto Monte Hemo non lontano uno dell altro et prima arivassimo nel casale di Calaclie, dove sta P[ad]re Elia di Chiprovaz, mission[ari]o e parocho di quell'anime.

Anno 1678 alli 1 di Dicembre visitai casale di Calaclie, nel quale non vi è altra nattione for dei Paulianisti, natione slavi, convertiti alla fede cattolica, dove celebrai pontificalm[en]te e feci la predica post offertorium, come Iddio mi inspirò. Questo casale non ha la chiesa, si celebra in una casa, fatta di siepe e coperta di paglia, dove sta sacerd[ot]e; hanno due pianete, una rossa e altra bianca, mandategli dalla Sac[ra] Cong[regazio]ne in diversi tempi; non hanno calice, ne meno patena, p[er] chè gli fu rubato dai soldati, qual calice l'haveva Sacra Cong[regazio]ne concesso a questo casale con le sopra dette pianete et di novo si suplica la medema Sac[ra] Cong[regazio]ne si vogli degnare di concedere un calice con la sua patena, p[er]chè la poverta di questi poveri Xpiani novelli, non può arivare di provedersi; et il sacerdote tiene grandissimo discommodo, p[er] chè è necessitato d'andare spesse volte dai sig[no]ri ragusei a Filipopuli p[er] imprestar calice di celebrare e poi nei bisogni di sopra detti mercanti bisogna riportarlo, periculando che non li sia tolto per la strada; però si supplica di un calice e patena.

Finita la messa e data la bene[dizio]ne, furno invitati quelli che si dovevano confirmare; venuti inanzi all'Altare con li patrini etc. con le debite ceremonie, feci l'ammonitione a loro come sta nel Pontificale, dichiarando a coloro virtù [f. 401] dal Sacramento della confirmatione e furno cresàmti fra grandi e piccoli numero persone 290.

Fatto quello che si doveva fare, andai a dare l'assolutione delle sepulture, conforme comanda il Pontificale, seguendoci tutti quei Xpiani con grandissima devottione; et seguente giorno fù batezato un vechio di 80 anni, essendo stato sempre obstinato nel'errore; non obstante che la sua casa, o vero fameglia tutti convertiti sonò di un pezzo alla santa fede; un suo fra[te]llo, venne da me pregandomi di chiamare il sopradetto vecchio da ammonirlo dell'errore in quale stava ostinato; subito come ho sentito mi lavai in persona et andassimo a Casa di quel vechio (senza chiamarlo) sotto pretesta d'urbanità per visitarlo et arivato che fui, nella sua casa, fui ricevuto della sua fameglia con grandissima consolatione et havendo cominciato a discurere con

il sopra detto vecchio della fede X̄piana, gli monstrai con gli ragioni efficacissimi che nisciuno si pol salvare, che non abracia la fede di X̄po e che nisciuno possa vedere la faccia di Dio, chi non è battezzato e chi sta for della chiesa romana; et essendo convitto, dimandò da se il santissimo batesmo, dove che lo feci battezzare dal P[adre] Elia da Chiprovaz, mission[ari]o e parocho di Calaclie.

Non essendo la chiesa, non vi è ne fonte batismale, ne altre cose che'si potessero visitare; sacerdote celebra sopra un portatile, con quella povertà e commodità che sia possibile. In questo casale vi sono fameglie, o vero case, nu̇m[er]o 94, che faranno con grandi e piccoli circa 726 anime delli fedeli [f. 401 v] già convertiti; come si diede la relattione il parocho; e p[er] gratia del Sig[no]re in questo casale di Calaclie, non vi è restato nisciuno infidele, tutti sono convertiti alla fede cattolica romana.

E quèsti X̄piani noveli fanno le feste secondo che hanno fatto ab antiquis, oservando calendario vecchio, essendo tutti fra li scismatici greci. E noi p[er] non turbarli permetemo questo, per tenerli nell'altre cose necessarie della salute; osservanti et obedienti alla S[anta] Chiesa Romana. Vivano contentissimi del sopra detto paroco, lodandosi d'esso, stante che non mancha del culto divino, insegnandoli la dottrina X̄piana, assistendo con ogni vigilanza nei lor bisogni spirituali.

Questo P[ad]re Elia da Chiprovaz, Minore Oss[ervan]te è dichiarato p[er] missi[onario] di Calaclie in Bulgaria dalla Sacra Cong[regazio]ne con il decreto, con la provisione annuale di 30 scudi, come si potrà veder nell'archivio della Prop[agan]da fide.

Il P[ad]re Frat'Elia da Chiprovaz, parocho di Calaclie mi diede in nota, che haveva battezzato dell'ultima visita sin hora fra grandi e piccoli num[er]o 268 e sono morti fra grandi e piccoli num[er]o 127, ha celebrato li matrimonij numero 75.

Nell'anno 1678 alli 4 di Dicembre visitai casale di Duganlie, Salcigouo et Hambarlie, che tutti tre casali stanno uno vicino all'altro, discosti un quarto di miglio e si congregano tutti alla messa in Duganlie, essendo questo casale in mezzo di sopradetti dui casali; questi 3 casali non hanno chiesa, nemeno pianeta, ne calice, nisciuna cosa p[er] poter celebrare la messa. Stanno sotto cura di Dauxeuo. Celebrai avanti una casa, dove ero [f. 402 r] alloggiato da un X̄piano, dove si congregorno tutti quanti, grandi e piccoli; fù la predica doppo l'offertorio e finita la messa furno invitati quelli che si dovevano cresmare, dove

furno cresmati numero 157. In questi 3 casali stanno et habitano mescolati con li turchi, il p[rim]o casale p[er] nome Doganlia haverà case di Xpiani numero 27, et anime sarano num[er]o 83. Nel secondo casale p[er] nome Hambarlie, num[er]o di case Xpiane 28 et anime num[er]o 98. Nel terzo casale sono case, num[er]o 22, et anime num[er]o 64.Chiamato p[er]nome Salcigouo. Questi Xpiani fecero grandissima instanza p[er] un sacerdote, supplicando, che il sacerdote sia sempre fra di loro permanente, acciò li soccorra nelli bisogni spirituali; stante che più volte è occorso, che siano molti morti senza confessione, perchè mentre vano a chiamar il sacerd[ot]e in Dauuxeuo, molti moiono essendo discosta la residenza del parocho. Però si supplica la S[acra] Cong[regazio]ne di provedera un missionario e questi tre casali, acciò restino consolati e sarà di grandissimo profitto, essendo fra questi Xpiani novelli, i quali stanno ancora ostinati nella infedeltà, o vero nell'errore paulianistico, i quali con l'occasione del sacerdote facilmente si potrebbono convertire alla santa fede.

L'anno 1678 alli 6 di Decembre, visitai casale di Dauuxeuo, e questi sono primi, che hanno ricevuto la fede catt[olic]a, lasciando la perfidia paulianistica, e p[er] dir meglio l'infedeltà; poichè non si battezzavano, ne sapevano la strada della salute.

Non ha questo casale la chiesa, si celebra in una casa fabricata di legno, coperta con la tegule, con le spese della Sac[ra] Cong[regazio]ne [f. 402 v] di Prop[agan]da fide; et in questa casa habita il parocho mission[ari]o; celebrai pontificalmente al possibile, e doppo l'offertorio feci in predica, prout Spiritus Sanctus edecuit e finita la messa e data la bened[izion]e, invitai alla cresma e prima informatili della virtù della confirmatione e gratia, che si riceve, furno cresmati nu[mer]o persone 108: in questo casale sono case di Xpiani numero 54: et anime sarano circa num[er]o 450, fra piccoli e grandi.

Il P[adre] fra Fabiano da Piombo, mission[ari]o e parocho di questo casale, mi diede in nota, che haveva battezzato dell'ultima visita sin hora fra grandi e piccoli nu[mer]o 175, e dell' altre sue ville etc.

Questo casale è provisto dalla Sac[ra] Cong[regazio]ne, del calice, patena, e pianet due, una di color bianco et altra rossa; tiene il bisogno di un Missale, essendo tutto quasi straciato. Il sopradetto p[ad]re è fatto missionario con il decreto della S[acra] Cong[regazio]ne con la provisione di 30 scudi l'anno p[er]

il suo mantenimento, p[er]chè altrimente non potrebbe viver, non potendosi aiutare dall'altra parte, essendo poverissimi questi Xpiani, et agravati dai gran tributi.

Per tutti questi luoghi feci la distributtione delle corone, medaglie, imagini de santi, et altre devottioni, che havevo portato da Roma, insegnando a ogni uno la devotione circa le cose sacre e la indulgenze straordinarie, che N[ost]ro Sig[no]re mi diede p[er] questi paesi; feci l'absoluttione delle sepulture di fedeli.

Visitai questi luoghi della mia amministratione nella Tracia, di novo tornai a Soffia con la medema compagnia, con la quale andai a Filipopoli.

[f. 403 r] L'anno 1678 alli 12 di Decembre visitai la città di Soffia, o vero, dove non sono altri Xpiani del rito romano, solam[en]te li sig[no]ri ragusei, che stanno essercitando le loro mercantie et alquanti altri Peliciari, che sono ammogliati a Soffia; li sig[no]ri ragusei soprad[ett]i adesso sono mancanti in Soffia, dove che venne a mancare in mantenim[en]to della cappella. Poichè li sopradetti sig[no]ri mantenevano cappellano, pagandolo annuatim et adesso pure è mantenuto dai sig[no]ri ragusei cappellano, da quelli che non habitano in Soffia, se non per passaggio e da sopra detti peliciari.

Hanno la chiesa, o vero capella con l'habitatione del parocho, sotto un tetto, si passa p[er] la chiesa, per intrar nella casa.

La chiesa è ben provista da quei sopra detti sig[no]ri d'ogni cosa et è capace per loro et anco per li forestieri, che non mancano quasi ogni giorno, essendo luogho mercantile e nella pub[ic]a strada di Con[stantino]poli.

Si celebra in essa sopra tre altari, però portatili, non essendo consecrata la detta capella. Altar maggiore della Madonna di Purificatione, alla quale è dedicata; la Capella ben ornata: Altare secondo della Madonna del S[antis]simo Rosario. Sopra il quale si conserva S[antissi]mo Sacramento sottò la chiave, nella pisside d'argento; indorata, con suo conapiolbo e dentro nel tabernaculo, fatto di legno e bon ornato.

Prima della messa, vestito pontificalm[en]te con incenso e debite reverenze, intonando „Tantum ergo etc." fù visitato detto tabernaculo, sacri ogli, che si mutino ogni anno, et altre p[er] ordine. Terzo altare è di S[an] Rocco confessore, dove si celebra pure, come [f. 403 v] in altri sopra il portatile. Tutti tre altari sono forniti di mappe, candelieri d'ottone; tavole delle secreto, scabeli; si mutano colori secondo le feste, che occorrono p[er] annum, et altre cose necessarie honestamente vi sono proviste. Dove arde continuamente lampada al San[tissi]mo e nel-

le feste tre lampade, p[er] le quali provedono l'oglio sig[no]ri mercanti della Communità, havendo una cosa lasciata d'una pia persona per questo effetto. Questa Capella ha indulgenza plenaria in festo Prufications, ad decennium. Si recita il Rosario della Madonna tre volte alla settimana inanzi all'altare del San[tissimo] Rosario. Si frequentano Sacramenti e la chiesa, non solamente giorni di feste, ma anco feriali.

Finita la predice e la messa si fece la cresima e furno cresmati dui ragazzi; secondo giorno fù cantata la messa de morti e si fecero l'essequie, essendo cemeterio, dove si sepeliscono fedeli fuor della città. Anime delli cattolici sono numero... qualche volta più; p[er]chè nei tempi delle mercantie vengono di diverse perti e passagieri non mancano mai.

Questa Parochia haveva battezzato dall'ultima visita sino adesso 9 putini, haveva celebrato 4 matrimonij; marti nel suo tempo persone 10, confessati e communicati quelli che erano d'età, come appareva nel libro parochiale.

Havendo finita la visita di Soffia, tornai nella mia residenza in Chiprovaz alli 16 di Decembre, subito mi amalai dove steti nel letto più di dui mesi. Et essendo guarito p[er] gratia del Sig[no]re non potteti subito proseguire la visita, stante gran neve che [f. 404 r] fù quest'anno, che non si ricorda da molti tempi, essendo cascata alta più di 7 palmi p[er] le campagne, dove non si potuto uscire fuor di casa più di 3 mesi, con mortalità grande di animali.

L'anno 1679, alli 21 di Maggio, che furno le feste di Pentecoste, visitai la chiesa di Chiprouaz, parochiale, annessa al monasterio dell'Osservanza, dove anco è la mia residenza; finita [la] Terza, vestito pontificalm[en]te con li diaconi, subdiaconi, assistenti, acoliti, et altri sacerdoti cum luminaribus, incenso et alia ad hoc requisita, intonato „Tantum ergo" et choro proseguente, stante universo popolo, aperto Tabernaculo visitai San[tissi]mo che si conserva sopra l'altare maggiore nel Tabernaculo di legne, fatto di rilievo et indorato di fora, vestito di dentro di panno di setta rossa, corporale polito, vello parimente et altre cose, la pisside d'argento, indorata di dentro. Si mutano particole ogni otto giorni, si serra con la chiave d'argento, la quale conserva Sacrestano. Lampade arde continuamente, p[er] la quale provede oglio la communità di Chiprouaz e data la bened[izion]e con il S[antissi]mo, fù serato. Alla parte dell'Epistola in un armariolo si conservano li sacri ogli sotto la chiave in vasculo d'argento nella bambace; altri vasi che si consacrano feria quinta in „Caena D[omi]ni" stanno nella sacristia in mo-

nasterio sopra l'armariolo vi sono scritte lettere maiuscule „Olea sacra". Dentro coperto di setta, si rinovano singulis annis, combustis veteribus. Sedes p[er] li confessori per la chiesa non sono, non essendo capacità; confessano p[er] cimiterio nei luoghi publichi, come gia ab antiquis et quando non è concorso, etiam in chiesa; casus reservati stanno nel choro attachati et anco le feste di precetto.

[f. 404 v] Fonte battesmale sta in un cantone appresso la porta maggiore della chiesa, fatto di un sasso intiero, coperto e serrato, nel quale singulis annis iuxta S[antae] Romanae Ecclessiae usum si benedice l'aqua con li sacri ogli, appresso stanno cose necessarie, come bambace, sale etc.

Altari in questa chiesa sono tre. Il primo è altare maggiore della S[antissi]ma Vergine Assonta, sopra qual sta il San[tissi]mo con la imagine della Beatissima Vergine di sopra e quella si leva e dentro vi e altra belissima imagine antichissima della sudetta Vergine, tutta vestita d'argento e con suo bambino, con le lor corone pur d'argento, e voti e altri ornamenti e questa imagine si tiene in gran veneratione e fà gran gratie a quelli che si raccomandano devotam[en]te, dove p[er] la festa d'Assontione vi concorano di diversi luoghi li cristiani, p[er] la grand' devotione. Questo altare è fabricato tutto di rilevo, con le sue colone belissime indorate.

Secondo altare è del Crocifisso, la sua imagine bella, portata da Roma, con la sua cornice; quest'altare non è consecrato, è privilegiato p[er] li morti singulis 2 ferijs et infra octavam mortuorum da Paolo V di b[ona] m[emoria] perpetuo, et medemo altare è privilegiato etiam sextis ferijs singulis, dal N[ost]ro Sig[no]re Innocenzo XI ad decennium per morti.

Terzo altre di S[an] Giorgio martire dedicato, imagine di S[an] Francesco e di S[ant']Antonio di Padoa. Tutti 3 con le sue tele incerate, mappe antipendia, candelieri d'ottone, tavole, croci, campanelli etc.

Il quarto altare è fuor della chiesa nel cemeterio; attacato alle mura di chiesa, dove si celebra nelle solemnità grandi e non essendoci capace la chiesa.

[f. 405 r] Questa chiesa di Chiprovaz si è fabricata di novo quasi tutta con aiuto della S[acra] Cong[regazio]ne et altre lemosine, aquistate dal n[ost]ro antecessore, per nome Fra Pietro Diodato Arci[vescov]o di Soffia il quale haveva gran afflittione vederla destrutta come era p[er] molti anni, ma Iddio mostrò gran miracolo per consolare il sopradetto prelato, havendo ottenuto la licenza della Porta Ottomana per fabricarla, havendo

fatto il gran vesiro prohibitione, che non si fabricano le chiese nel suo dominio. Ma Iddio per sua misericordia ha trovato li mezzi di fabricarla e fù fatta la bellissima chiesa, la mettà è fatta in volta e la mettà con travi, spatiosa a sufficienza. La sacristia anche fù fatta nella medema chiesa, dove prima non vi era sacristia attaccata con la chiesa. Questa chiesa ha le porte tre, vasi d'aqua benedetta appresso le porte, senza pulpito, si predica sopra l'altare, sepulture delli sacerdoti e dei secolari; le fenestre son sei e la porta della sacristia; sta diviso il sesso alli offitij divini, coperta di pietre piane come le tauole, cemeterio intorno della chiesa, benedetto campanile non cè nemeno le campane, non permetendo i P[ad]roni. È titulare, o vero dedicata alla Madonna Assonta. Il choro è dietro dell'altare maggiore con le sue sedie, ben provisto dai libri necessarij per il choro dai Padri Min[or]i Oss[ervan]ti. Si offitia in lingua latina, esponendo li giorni festivi l'Evangelio e l'Epistola nella lingua slava per amor del popolo, che non intende penitus latino.

Offitij divini, hora, messe, vesperi, mattutino in mezza notte in soma s'osservano con ordine e s'offitia la chiesa per gratia del Sig[no]re, come se fossi in mezzo della Christianita; si frequentano [f. 405 v]i sacramenti e li sacrificij, s'espone più volte nelle feste fra l'anno il San[tissi]mo per 40 hore con debito honore, concurendo la gente con grandissima devottione. E indulgenza plenaria in festo Assumtionis B[eatae] M[ariae] V[irginis], et in festo Sancti Marci Evangelistae ad decennium da Innocenzo XI. La sacristia anticha vi sta nel monasterio, dove si conservano li parati, calici e tutti sopralettili della chiesa, p[er]chè nella nova non s'assigurano di tenere le sopradette robbe, havendo paura, che non siano rubate, non essendo attacata la chiesa con il monasterio; in quella si mantengono i parati feriali, overo quotidiani.

La sopradetta sacristia anticha, ben commoda d'armari, casse e cetera necessaria per conervare le sacre cose, provista benissimo di calici, monstranze, pisidi, choci, pastorale, incensierti, patene, candelieri etc, tutto d'argento et indorate, proviste del devoto popolo e dai P[adri] Min[or] Oss[ervan]ti di S[an] Fran[ces]co, essendo loro parochi. Antipendia, pianete, pluviali, mappe, dalmatiche, camisi, cotte, et similia, cera per la chiesa provede il popolo.

Li parochi sono medesimi P[adri] dell'Osservanza della Prov[inc]ia di Bulgaria. Nella chiesa vi è la sedia p[er]arciv[escov]o con un grado ad latus Evangelij, dove siede alli divini offitij, li serveno p[er] diaconi e subdiaconi, cantori et alt-

ri ministri medemi P[adri] et anco quando fa le fontioni pontificali, l'ordinationi, consecrationi, ogli, cresma, benedittioni et similia, non havendo altro clero.

Arciv[escov]o ha la sua residenza insieme con monasterio et è servito dell'istessa famiglia, vive da religioso. Tiene dui cavali et un servitore pagandole dalle proprie spese, quando va in [f. 406 r] qualche luogho, overo alla visita, mena un sacerdote e chierici secondo il bisogno delli suoi negotij spettando al governo dell'anime xpiani.

E fatta inter missarum solemnia la predica, datta l'indulgenza e la benedittione al popolo, furono invitati quelli che si dovevano chresmare, comparsi per ordine, sedendo inanzi l'altare, del pontificale informati loro della virtù del sac[ramen]to et altre cose spettanti ad esso, furono cresmati fra puti e ragazze n[umer]o 370.

Trovai nei libri del battesimo doppo l'ultima visita battezzati n[umer]o 439.

Congiunti nel matrimonio con la bened[itio]ne della Chiesa n[umer]o 111. Morti tcon li satcramenti, cioè adulti et ance putini — n[umer]o 400.

Il numero dell'anime fra piccoli e grandi delli cattolici n[umer]o 2000. Parochi et tutto monasterio vivano di limosine parochiali et anco d'alcuni beni, che sono nella chiesa, lasciati dalli pij xpiani p[er] l'anime loro et altri aquistati con la industria delli medemi Padri; con queste poche lemosine for di loro, danno quasi ogni giorno a mangiare alli agareni, i quali nel passaggio vengono allogiare nel monasterio, e bisogna provedergli del vitto, tanto a loro, quanto a cavali loro, altrimente si suportano gran travagli et avanie.

Ha obligo questa chiesa di celebrare ogni settimana una messa p[er]li morti, p[er] quell'anime, ch'hanno qualche bene alla detta chiesa e monasterio. Nel qual monasterio si tiene la schola della Grammatica da un sacerdote secolare, al quale paga la Sacra Cong[regazio]ne 30 scudi l'anno, e fuor di quelli che studiano la grammatica, che sono chierici del monasterio, insegna più di 70 puti per legger, e scriver in latino et in slavo e di pregare Iddio, recitar la dottrina xpiana [f. 406 v] servire le messe et alre opere pie; habita predetto maestro nel monasterio in una stanza, ha la tavola del monasterio. Ha una rotta di molino, comprato della lemosina si Conte Altan per la schola, la qual rotta gli fruterà 4 o al più cinque scudi l'anno. Il moderno maestro di sopradetta schola si chiama p[er] nome, D[on] Vin-

cenzo Matthaevich di Jagnevo, alumno di Loreto, huomo bonissimo, virtuoso e essemplare attende giornalmente alla schola, assistendo con grandissima diligenza di insegnar la gioventà; questo maestro p[er] ancora non ha havuto il decreto della Sacra Cong[regazio]ne per la schola, havendo la medema Cong[regazio]ne fatta la comissione al Mons[igno]r d'Antivari di prouedere un bon maestro por questa schola, et il sopradetto Monsignor diede la commissione a noi di provederlo, essendo grand'distanza della sua residenza. Dove si supplicano humilmente l'E[minenze] loro confirmarlo con il decreto, conforme è solito della S[acra] Cong[regazio]ne, havendo pigliato il possesso della scola alli primi di gennaro, nel 1679, acciò tal pia opera non cessi.

L'essequie, overo assoluttione dell'anime, come commanda il Pontificale, furno fatte. Oratoria, hospidali, capella ne publiche, ne private non vi sono, nemeno li monasterij delle monache, non essendo paesi liberi di poter tener la clausura.

Lontano da Chiprovaz pocco più di quatro miglia italiani, vi e un'altra terra, chiamata Copilouaz, nella quale vi è la chiesa e monasterio della medema religione, la quale visitai il secondo giorno delle Pentecoste.

L'anno 1679, alli 22 di Maggio, visitai la chiesa degli Apostoli Pietro e Paolo di Copilouaz.

[f. 407] Cantata Prima e Terza e vestito pontificalmente con incenso, candelle, e con tutti quelli Padri del monasterio, stando popolo nella chiesa, intonato „Tantum ergo" et cum debitis, visitai il San[tissi]mo nella Piside d'argento, indorata di dentro e di fuora, corporale sotto stratum, coperta con un vello; si conservano sei o più particole consecrate, renovar singulis hebdomadis. La chiave si conserva da sacrestano. Lampada arde continuamente, sta nell'altare maggiore; appresso dell'istesso altare al corno dell' Epistola vi è un armariolo, dove si conservano l'ogli sacri in un vasculo d'argento. Fonte battesmale sta in un cantone della chiesa, appresso la porta maggiore, fatto d'un sasso intiero, coperto e serrato, nel quale singulis sabbatis sanctis, iuxta usum S[anctae] Romanae Ecclesiae si benedice l'aqua con sacri ogli. Appresso stanno cose necessarie, come sale, bambace etc. Reliquie Sanctorum nulle.

Nella chiesa non vi sono le sedie per li confessori, non essendo chiesa ampla; li confessori confessano intorno della chiesa p[er] cemeterio in publico et in chiesa quandò non vi è concorso grande del popolo; reliquie nulle.

Altari sono tre fatti e tutti tre consecrati. Altar maggiore ha

le immagini di S[an] Pietro e Paolo, della parte dell'Evangelio verso la Tremontana; di S[an]Michele Archangelo, della parte di mezzogiorno, di S[an] Steffano, S[an] Francesco e S[an] Antonio di Padoa. Con le sue cose necessarie, come antipendia, mappe, candelieri d'ottone, tavole delle secreti; campanelle, scabelli, si mutano colori delle feste secondo la possibilità delli paesi, nelli quali si troviamo. Altare di S[an] Michele e privilegiato per l'anime delli morti, singulis secundis e sextis ferijs ad decennium ad Innocenzo XI.

L'Imagini tutte di sudetti altari sono portati d'Italia [f. 407 v] La chiesa fatta di muro, terza parte in volta, ha finestre sei vistosa, sepolture vi sono senza lapide, pavimento delle tavole ligneae, vasi d'aqua benedetta alle porte, le quale sono tre; una grande ab occid[ent]e et una in mezo della chiesa, altra del choro; intorno della chiesa si sepeliscono fedeli, ma non tutti, han no un'altro cemeterio, fuor della terra commune.

Il titulare è S[an]Pietro e Paolo Apostoli, con titulare e S[an] Gregorio Papa, e s'offitia secondo il rito romano in lingua lattina; e questa chiesa nelle festi di sudetti santi ha indulgenza plenaria ad decennium da Innocenzo XI.

Sacristia è nel monasterio, perchè la chiesa non ha sacristia appresso; apparati della chiesa, come param[en]ti, calici, croci, incensieri d'argento, pluviali, libri chorali, et altre cose necessarie non mancano et anco questo provedono li Padri della provincia di Bulgaria et il popolo di sopradetto luogho, fanno chi una cosa, chi altra et cosi s'aumenta giornalmente.

Inter missam feci la predica, et al fine della messa furnò invitati quelli, che si dovevano cresmare e furno cresmati fra grandi e piccoli n[umer]o 400. Nel libro parochiale trovai dell'ultima visita battezzati n[umer]o 366. Congiunti nel Matrimonio con la benedittione della chiesa n[umer]o 209. Morti e quelli d'ettà confessati e communicati n[umer]o 623. L'anime di cattolici, grandi e piccoli saranno circa n[umer]o 1800. Li parochi di questa chiesa sono padri del monasterio de Minori Oss[ervan]ti della prov[inc]ia di Bulgaria, li quali offitiano la chiesa di giorno [f. 408 r], di notte et amministrano li sacramenti al popolo. Vivono delle limosine delli fedeli in particolar delle messe, si mutano nelli loro capitoli, come si fa per tutta la religione.

L'anno 1679, alli 20 di Maggio, visitai la chiesa di Xelezna, S[an] Antonio abbate, parochiale, annessa al monasterio di Minori Oss[ervan]ti pur della prov[inc]ia di Bulgaria. Vestito pontificalm[en]te e finíti gl'offitij con diacono e subdiacono et altri chierici con incenso e candelle accesse et con tutte le cere-

monie, che si usano far nella visita, intonato „Tantum ergo", visitai il san[tissi]mo sacramento, che si conserva sull'altare maggiore nel tabernaculo, fatto di legno e di fora ornato et indorato, sopra la cima croce, pur indorata, con la porticella e serrata, sopra la quale sta dipinta un imagine del N[ost]ro Sig[no]re morto, che sta la mettà in sepolchro, e la mettà fora, dentro vestito di setta, di tutte le parti, corporale steso, si conserva la sanctissima hostia nella piside d'argento indorata, e coperta d'un vello piccolo; finita la visita del tabernaculo e datta la bened[ittion]e con la piside al popolo, andai processionalm[en]te ad fontem.

Fonte battesmale nell'ultimo cantone della chiesa, vicino alla porta maggiore, fatto di sasso vivo, con la sua coperta di tavole e seratura, e dentro in un vaso instagnato si benedice l'aqua con gl'ogli sacri singulis sabbatis sanctis.

Visitai poi tornando gl'ogli sacri, che si conservano in un armariolo nella muraglia, fatto in corno Epistole, vicino all'altar maggiore, con la sua serratura, dentro vestito di setta e sopra la porticella scritto con lettere maiuscule „Olea Sacra", in un vascolo d'argento [f. 408 v] fatto come una scatola et diviso per mezzo in tre parti con le sue lettere C O I nel bambace etc.

La chiesa non ha sedie confessionali, essendo inacapce p[er] il popolo. Li confessori confessano per cemeterio intorno la chiesa nel publico, casi reservati stanno attaccati in chiesa, vicino all'altare.

Questa chiesa ha dui altari, maggiore sopra qual sta San[tissi]mo con dui gradi di pietra, consacrato con la sua ara lapidea, tela incerata immobilis, mappe tre benedette, candelieri d'ottone, l'imagini nelle tavole all'antica depinte, canda un padre dell'Osservanza nel 1497; tavole poi delle secreti, ultimo Evangelio, antipendio et altre cose etc.

Il sopradetto altare è di S[an] Antonio abbate, privilegiato p[er] l'anime di purgatorio, singulis secundis, et sextis ferijs et p[er] octavam mortuorum ad decennium da Innocenzo XI.

Il secondo altare del Salvatore consecrato con la sua imagine et tutti li ornamenti che si richiedono per celebrare la santissima messa.

La chiesa prima era fatta tutta in volta, ma p[er]chè minacciava la ruine, fù levata la volta, si fece il pavimento della chiesa di legno, solo il choro è fatto in volta, dove prima questa chiesa non haveva il choro, ma si offitiava avanti l'altar maggiore; questa reparatione della chiesa fù fatta con le spese della Sac[ra] Cong[regazio]ne di Prop[agan]da fide, havendo datta scu-

di cento alla petitione del quondam Mons[igno]r Diodati, Arciv-[escov]o di Soffia e con altre lemosine fatte da questi poveri xpiani; ha porte tre, finestre quatro, vistossa di bastanza; p[er] la chiesa non vi sono sepulture nella terra. Pulpito non cè, si predica sull'altare. Vasi d'aqua benedetta stanno appresso le porte [f. 409 r] della chiesa. Cemeterio in terno la chiesa serrato di muro, benedetto, si sepeliscono fedeli interra. La chiesa è di S[an] Antonio Abbate, consecrata nel 1618, li 10 di Giugno, s'offitia in latino iuxta ritum S[anctae] Romanae Ecclesiae. Hanno libri chorali, psalterio, antiphonario, graduale, martyrologio, calendario, etc.

La sacristia si conserva nel monasterio in una stanza aposta, non havendo sacristia nella chiesa; è provista da questi poveri Xpiani moderatam[en]te. Mancano dalmatiche, del resto come antipendia, pianete, calici, patene, cròci, incensiere, mappe per li altari et altre cose necessarie vi sono e si mutano quelli colori, che si possono havere.

Visitai libri della Sacristia, doppo l'ultima visita trovai batezzati infanti di questo luogho Xelezna n[umer]o 102. Matrimonij benedetti in facie Ecclesiae n[umer]o 19. Morti con sacramenti e puti in tutto n[umer]o 97. Et essendo stati invitati alla confirmatione, venuti in chiesa doppo finita la messa, predica e datta la benedittione con breve instruttione del sacramento della Cresma, furnno cresmati in tutto n[umer]o 90. Parochi della chiesa sono Padri pur dell'Osservanza e vivano delle lemosine occurrenti nell'amministratione parochiali et anco de certi beni, ch'hanno lasciato benefattori e medesimi P[adri] hanno provisto della lor industria. Il popolo, overo fedeli del rito cattolico sono della lingua slava, nativi ab antiquis della medesima terra, come anco altri, qual popolo fra grandi e piccoli farà circa 300 anime. E sono tutti mercanti, rare volte, o mai possono esser tutti unitamente nelle lor case, trovandosi sempre fuora con le lor mercantie, p[er] guadagnare il vitto, essendo serrati fra certi monti, che altro non hanno, se [f. 409 v] non le vigne et alquanti terreni per il fieno; del resto comprano grani et altre necessità.

Doppo ogni cosa feci l'assolutione dell'anime, overo p[er] li morti, come si usa con seguito del popolo et clero.

L'anno 1679, alli 3 di Giugno, giorno di Dom[eni]ca, visitai la chiesa di Klisura, lontana da Xelesna, pocco più di un miglio, questo luogo di Klisura sta posto nella strettura sotto la Xelesna, nel quale habitano li infrascritti, cattolici fra li scismatici.

Hanno la chiesa di San Michele Archangelo, parochiale; ap-

presso hanno Padri dell'Osservanza, fabricato una residenza e di loro sta un parocho.

Nella predetta chiesa non si conserva il San[tissi]mo [Sacramento], essendo luogho poverissimo. Vaso della [?] cè piccolo, ha due porte e due fenestre non consecrata. Un altare che si celebra sopra il portatile. Vi è una imagine belissima di S[an] Michele portata da Roma del quondam P[ad]re Paolo da Cinquefonti, p[er] sua devotione.

Non ha fonte battesmale, ne choro, ne sedie confessionali; alla porta sta un vaso p[er] l'aqua benedetta; vi sono dentro nella chiesa alquante sepulture delli fedeli et intorno alla chiesa, cemeterio serrato di sepe intorno. Ha pianete cinque, una mandata dalla Sacra Cong[regazio]ne di Propaganda fide, con il calice e patena; un altro calice ha fatto il benefattore, ploviale hanno fatto i sudetti P[adri] Parochiani, croce et incensiero d'argento. Antipendia, mappe et cetera cose necessarie per l'altare etc.

Tutto si conserva nella casa del p[ad]re Parocho che sta oppresso la Chiesa insieme con gl'ogli sacri nel vasculo di stagno nella bambace. Un missale, rituale breviario romano etc.

[f. 410 r] Visitato quel, che era da visitare, cantai la messa pontificalmente, con quei P[adri], che meco havevo e doppo l'offerotio feci la predica; finita la messa e datta la benedittione con Indulgenza, feci la cresima. Cresmati forno fra puti et fanciule, n[umer]o 64.

Questa chiesa ha indulgenza plenaria in festo Sancti Michaelis Archangeli ad decennium Innocentius XI.

Battezzati dal parocho dall'ultima visita n[umer]o 21.

Matrimonij fatti in faccia della chiesa n[umer]o 6. Morti fra piccoli e grandi n[umer]o 11. In questo luogho sono fra piccoli e grandi anime delli fedeli del rito romano et della lingua illirica circa 170, ma poveri essendo quasi tutti artegiani, che fanno vasi di terra e vanno p[er] il mondo affatigandosi per mantenere le lor fameglie e per il tributo. Essendo ben informata la Sacra Cong[regazio]ne delle relationi datte del n[ost]ro antecessore, della povertà di questi poveri Xpiani, ha provisto per sua pietà vitto al parocho, con decreto scudi 20 annuatim e con questa provisione si mantiene il sopradetto parocho missionario per nome P[ad]re fra Giacomo da Chiprovaz, il quale continuamente assiste al colto divino con ogni diligenza possibile.

In questi sopradetti luoghi, Chiprouaz, Copilouaz, Xelesna e Klusura, sono quatro chiese parochiali, le quale sono governate dalli P[adri] dell'Osservanza, della Proc[inc]ia di Bulgaria e

si essercitano li sacramenti in esse publicam[en]te, s'officiano le chiese come in mezza Italia, for delle campan che sono prohibito del P[ad]rone.

Si porta il San[tissi]mo in festo corporis Xp̃i publicè processionalmente et anco quando [f. 410 v] ai porta per la Communione dell'infermi, sacerdote vestito, con le candele, incenso, accompagnato dai devoti Xp̃iani; non hanno baldachini; si predica publicamente, si fano processioni con stendardi nelle feste, sacerdoti vestiti delle sacre vesti et Arciv[escov]o pontificalm[en]te. Si sepeliscono anco li morti con le candelle e vanno sacerdoti con chierici, con la croce e popolo secondo la possibilità. Si ritrovano anche nella mia Diocese per adesso più di 40 fameglie Xp̃iani novelli di Paùlianisti, sparsi in diverse vile di scimatici greci, havendo abandonata la propria vila dal gran agravio del tributo. Questi stavano sotto la iurisdittione del Mons[igno]r vesc[ov]o di Nicopoli; questi non hanno sacerdote seco del rito romano, non havendo possibilità di mantenerlo e vanno in periculo di perdersi, essendo planta novella, non obstante che li P[ădri] della prov[inc]ia di Bulgaria non mancano di visitargli spesso administrarli S[antissimi] Sacramenti, dicendo la messa nelle loro capane, admonendogli di star fermi nella S[ancta] fede Xp̃iana, soportando ogni cosa per amor del Sig[no]re N[ost]ro. E s'attende di potergli ridunare in logho, acciò si possano più spesso visitare dal sacerdote, ma quando alla Sacra Cong[regazio]ne parerebbe bene di provederli un sacerdote, che sia missionario fra di loro, sarebbe meglio p[er] quell'anime, p[er]chè havendo commodità di sacerdote fra di loro, non sarà pericolo di perdersi, però io p[er] l'obligo avviso alla Sacra Con[gregazio]ne et alla faccia, come gli pare meglio per la salute di quell'anime; fra tanto non si manca come sino adesso non si è mancato a visitargli più spesso [f. 411] anco nella persona, come ho fatto per il passato.

Questo è che per adesso brevemente ho descritto, acciò potesse vedere la Sacra Congreg[azio]ne il stato di queste chiese e pocche anime, che sono in questi paesi, come già dissi di sopra, pregando humilmente, che m'habino per scusato, se in qualche cosa haverò mancato; e per maggior credito, questa relattione ho sottoscritto e posto mio sigillo appresso.

Anno, giorno ut supra.

Fra Gio[vani] Steffano Conti,
Arciv[escov]o di Soffia,
m[anu] p[ropria].

Преблажени отче и всеобщи пастирю и сиятелни високопреподобни господа от [Конгрегацията] за разпространение на католическата вяра:

Откакто нашият господин папа Инокентий XI[1] без каквато и да е моя заслуга ме облече в длъжността да управлявам овцете на Христа на моята Сардикийска епархия в страните [на неверните] и така също от Свещената конгрегация за разпространение на вярата ми бяха поверени някои области също в страните [на неверните], където се намират пръснати на различни места католици от римски обред, не съм могъл до днес да изпълня дълга си да ги посетя (поради вълненията от войните), за да мога да уведомя Свещената конгрегация за моето посещение [на епархията], за да знае и види как бива ръководена епархията и поверените ми други области, и как се работи в тях, макар и да са поставени сред толкова вълци и неприятели на светата католическа вяра.

Сега, прочее, в тези смутни времена, след като посетих моята епархия и областите [дадени ми за управление], не искам да пропусна своето задължение да дам сведения на Ваши Превъзходителства за управлението на християнските души, като изпращам един кратък доклад, от който може да съдите и разберете състоянието на бедните църкви и клети души Христови, ръководени с огромна мъка, където се живее в постоянен страх и се яде хлябът на патилата, без покой.

Не ще се спирам да описвам области, царства, места, градове, народи, живеещи в тях, планини и реки, за да не умножавам листата.

Описвам само най-необходимите неща, като тези, които се отнасят до моята епархия или са необходими, за да се разбере по-добре състоянието и ръководството на душите, за да изпълня дълга си и покажа готовност в послушанието на светата църква, майка и всеобща учителка, в чието лоно живея и искам да умра и да пролея кръвта си, ако Бог позволи, винаги уверявайки да не правя, да не казвам, да не пиша, нито да мисля нещо, което би било против разбиранията на Светата римска църква. И ако, да ни пази Бог, съм сторил или ще сторя нещо, то е от незнание или невнимание, без да искам това да стане или да се каже, и представяйки всички мои извършени неща, написани или казани, и онова, което в бъдеще ще бъде сторено, писано или казано, нека го поправи Светата майка, католическа и римска църква.

Умолявам, прочее, светия отец да благоволи да даде на мен и моя народ своята света благословия, която ще очакваме заед-

но с моя народ, най-смирено паднал на колене и простян на земята, като се молим за Негово светейшество и за цялата света църква.

Смирено също моля Ваши сиятелни и високопреподобни господа кардинали от Свещената конгрегация за разпространение на вярата да благоволите да приемете моята готовност и да разгледате този доклад, като ми дадете разпореждания, каквито сметнете за добре, които аз ще прегърна като изпратени от небето и ще ги изпълнявам и ще сторя да бъдат изпълнявани и от другите, със задължението да се молим за Ваши Превъзходителства.

И тук на колене целувам най-предано нозете на нашия господин, а на Ваши Превъзходителства правя най-смирен поклон.

От Чипровец в България в моето обичайно селище.

10 септември 1679 г.

На Ваши Превъзходителства най-смирен служител и най-послушен син, и най-покорен слуга

Брат Иван Стефан Конти, архиепископ на София, собственоръчно.

Град София, в старо време назоваван Сардика, в Средиземна Тракия[2], между Стара планина и Родопите, е разположен в равнината, както е видно и от меродавни автори, паднал от старинния си блясък, в различни времена смени името ведно с провинцията, та може да се кажат за него думите на Лукаий, книга 7: „Развалините могат да покажат скритата от праха сила.“ Всички древни автори наричат тази провинция Средиземна Дакия, за да се различава Крайбрежна Дакия[3], която е на брега на Дунава, отвъд планината Хемус на север, и още древна Дакия, сега наричана Влахия. Древният Птоломей[4] поставя този град Сардика в Тракия, която не е много далеч, даже, вървейки на изток, на втория ден се пристига в Тракия; обаче при разграничаването на областите и при Теодорет[5] [София] се намира в Средиземна Дакия.

За днешния град Сардика няма да се отбележи нещо значително, освен че е изграден на най-обширна земя или [е] истински град без стени, в който живеят много народности: турци, българи, евреи, гърци, арменци и други народи, католиците от римски обред са много малко.

След като българите превзеха страните и редът на провинциите бе нарушен, Дакия не само загуби името си и своята столица, но и другите области загубиха имената си и останаха под името Царство България, всеобщо наричана България до ден-днешен, но все пак при авторите на древните неща всичко се вижда поотделно.

Малкото католици от римски обред, които се намират в тези страни, запазват вярата и подчинението на Светото апостолическо седалище с най-голямо търпение, въпреки че са преследвани почти ежедневно, от всяко поколение, но като стоят върху неподвижната скала на светата църква, постоянстват като добри католици.

Тази сардикийска църква има само един архиепископ от латински обред, който ръководи душите, които се намират било в митрополитската епархия, било в помощните епархии, дадени за управление. Архиепископът живее в Чипровец, в манастира на миноритите обсерванти, построен до енорийската църква за по-голямо удобство на верните.

Архиепископът живее от възнаграждението, което му дава Свещената конгрегация за разпространение на вярата, а отците, които служат като енорийски свещеници, се издържат от милостинята на тези бедни християни и от малкото дарения, които имат тукашните църкви, и от други имоти, закупени от същите отци.

Католиците от тази църква са от римски обред, както ще се види по-долу, където всичко ще бъде изложено по реда на моето посещение, и започвам първо от ония, които бяха посетени първи, т. е. от павликяните, живеещи в Тракия около Филипопол, които са ми поверени от Свещената конгрегация и са обърнати в католическата вяра от софийските епископи и от отците от провинция България, както и до днес се обръщат тези, които са останали еретици, те са далеч от София или Сардика на изток три дена и от моята резиденция — повече от пет.

Тръгнах от моята резиденция на 21 ноември 1678 г. и пристигнахме на третия ден в София много рано, където с трудности се настанихме в една изоставена къща, понеже отсъстваха господа дубровнишките търговци, които в миналото приемаха в своите къщи архиепископа, издържайки го на свои разноски по време на престоя му в София, а пък сега аз трябваше да се грижа за своята прехрана и за тази на групата със собствени средства. И понеже малкото християни, които са в София, са твърде бедни и всички са бегълци от Сърбия, и няма в момента нито един от дубровничаните в София, където след като пренощувах на следващия ден поехме пътя към Филипопол, за да посетя първо павликяните, а на връщане посетих София, както ще се види по-долу. От София пристигнах във Филипопол на третия ден, където живее един господин дубровнишки търговец на име Матия, при

когото се настаних на 28 ноември и където на сутринта отслужих света литургия.

На 29 ноември 1678 г. посетих католиците, които се намират в град Филипопол, от славянски език, по народност дубровничани, търговци. Нямат църква, нито параклис, служи се в къщите. Имат само една [свещеническа] одежда, една чаша с патена; нямат свещеник, понеже има само един главен търговец със своята християнска прислуга и при техните духовни нужди идва енорийският свещеник, който е по селата на павликяните. Броят на верните никога не е сигурен, но не е по-малко от десет-дванадесет души, освен пътниците, тъй като този град се намира на обществения път [за] Константинопол.

Като излязох от град [Пловдив], ни придружи гореспоменатият дубровничанин Матия, отидох да посетя селата на павликяните, които живеят под планината Хемус, недалеч едно от друго, и първо пристигнахме в село Калачлии, където отец Илия от Чипровец е мисионер и енорийски свещеник на ония души.

На 1 декември 1678 г. посетих село Калачлии, в което няма друг народ освен павликяни, по народност славяни, обърнати в католическата вяра, където отслужих понтификална служба, а подир дароприношението проповядвах, както Бог ме вдъхнови. Това село няма църква и се служи в една къща, изплетена от клони и покрита със слама, където живее и свещеникът. Имат две одежди, червена и бяла, пратени от Свещената конгрегация в различни времена.

Нямат чаша, нито патена, понеже им били откраднати от войници; тази чаша беше дала тази Свещена конгрегация на селото, с гореказаните одежди, и отново се умолява същата Свещена конгрегация да благоволи да изпрати една чаша с нейната патена, защото немотията на тези нови бедни християни не им позволява да се снабдят, а свещеникът се намира в много голямо неудобство, тъй като е принуден да ходи често при дубровнишките господа във Филипопол, за да взема на заем, и след това да я връща при нужда на споменатите търговци, с опасност да му бъде взета насила по пътя. Затова се молим за една чаша и патена.

След като приключи литургията и бе даден благословът, бяха поканени ония, които следваше да бъдат миропомазани. И те дойдоха пред олтара заедно с кръстниците си. Като се извършиха необходимите обреди, направих обикновените увещания пред тях, обяснявайки им благодатта на тайн-

ството миропомазване, и бяха миропомазани, общо големи и малки — 290 души, както е в понтификалната книга.

Като извърших каквото трябваше да се прави, отидох да опея гробовете, съгласно „Понтификале", като ни следваха всички ония християни с най-голяма набожност. А на следващия ден бе кръстен един старец на 80 години, останал упорито в ереста, макар неговата къща или семейството да са се обърнали отдавна в светата вяра. Дойде при мен един негов брат, като ме молеше да повикам споменатия старец и да го предупредя за ереста, която отстояваше. Щом чух това (без да го викаме), станах и отидохме в къщата на стария човек, привидно да го посетим от вежливост, и като пристигнах в къщата му, бях приет от цялото му семейство с най-голяма утеха. Започнахме да разговаряме със стареца за християнската вяра и му доказах с най-силни доводи, че никой не може да се спаси, ако не приеме вярата на Христа и никой не може да види лицето на Бога, ако не е кръстен и стои вън от римската църква. След като се убеди, помоли сам за светото кръщение и аз наредих да бъде кръстен от отец Илия от Чипровец, мисионер и енорийски свещеник в Калачлии.

Няма църква, няма и кръщелна купел, нито други неща, които могат да се огледат. Свещеникът служи върху движим олтар, бедно и удобно, доколкото е възможно. В това село има семейства или къщи на брой 94, което прави около 726 души, големи и малки, верни вече покръстени, както ми докладва енорийският свещеник. И по божия благодат в това село Калачлии не е останал нито един неверник, всички се обърнаха в католическата вяра.

Тези нови християни честват празниците по старому, като спазват стария календар, намирайки се всички сред схизматици гърци. И ние, за да не ги смущаваме, разрешаваме това, за да ги удържим в другите неща, необходими за спасението, изпълнителни и послушни на Светата римска църква. Те са предоволни от споменатия енорийски свещеник, като се хвалят с него, най-вече, че не са лишени от божествената служба, и защото ги учи на закон божи и им помага с всяка бдителност в техните духовни нужди.

Този отец Илия от Чипровец, минорит обсервант, е обявен за мисионер в Калачлии в България от Свещената конгрегация с декрет, с годишно възнаграждение от 30 скуди, както може да се види в архивата на [Конгрегацията за] Разпространение на вярата.

Отец брат Илия от Чипровец, енорийски свещеник в Калач-

лии ми даде в една бележка, че от последното посещение бил кръстил досега големи и малки 268 души, починали[те са] сред големи и малки 127, сключил е 75 брака.

На 4 декември 1678 г. посетих селата Доганлии, Селджиково и Хамбарлии, и трите села са едно до друго, отстоящи на една четвърт миля, и се събират за литургията в Доганлии, понеже това село е по средата между другите две. Тези три села нямат църква, нито одежда, нито чаша, нищо, за да могат да служат литургия. Намират се под грижите на енорийския свещеник от Давуджево. Отслужих пред една къща, където се настаних при един християнин и където се събраха всички, големи и малки. Държах проповед подир дароприношението и подир литургията бяха поканени ония, които следваше да бъдат миропомазани, и бяха миропомазани 157 души.

В тези три села католиците живеят смесени с турците. Първото — Доганлии — има приблизително 27 християнски къщи и 83 души. Във второто на име Хамбарлии има 28 къщи с 98 души. В третото село има 22 къщи с 64 души, наречено е Селджиково. Тези християни се молиха много настойчиво за един свещеник, настоявайки свещеникът да бъде постоянно сред тях, за да им помага в духовните нужди, тъй като се е случвало мнозина да умират без изповед, понеже, докато отидат да викат свещеника в Давуджево, мнозина умират, защото седалището на енорийския свещеник се намира далеч.

Ето защо умолява се Свещената конгрегация да се разпореди за един мисионер за трите села, та да бъдат утешени, и това ще бъде най-голяма полза, понеже всред тези нови християни има хора още упорити в неверието или в своята павликянска заблуда, а ако има свещеник, лесно биха се обърнали в светата вяра.

На 6 декември 1678 г. посетих село Давуджево. Неговите жители са първите, които приеха католическата вяра, изоставяйки павликянското коварство, или, по-точно казано, неверието, защото не се кръщаваха и не знаеха пътя на спасението.

Това село няма църква, служи се в една къща, изградена от дърво, покрита с керемиди, със средства на Свещената конгрегация за разпространение на вярата. В същата къща живее енориаш мисионер. Отслужих понтификална служба, доколкото беше възможно, и подир дароприношението проповядвах както свети Дух ме поучи, а след литургията и бла-

тослова поканих за миропомазване, като преди всичко говорих за силата и благодатта, които се получават от миропомазването. Бяха миропомазани 108 души. Къщи на християни в това село — 54, малки и големи — около 450 души.

Отец брат Фабиан от Олово, мисионер и енориаш на това село, ми даде в бележка, че е кръстил от последното посещение до днес, малки и големи, 175 души, и за другите села и пр.

Селото е снабдено от Свещената конгрегация с чаша, патена, две одежди, едната е бял цвят, другата червена. Нуждае се от един литургийник, понеже това, което имат, е почти покъсано. Гореспоменатият отец е обявен за мисионер с декрет на Свещената конгрегация с възнаграждение от 30 скуди годишно за неговата издръжка, защото инак не би могъл да живее, не можейки да си помогне другояче, тъй като тези християни са много бедни, претоварени с големи налози.

По всички тези места раздадох броеници, медальончета, иконички на светци и други набожни неща, които бях донесъл от Рим, като учех всеки на набожност към светите неща и извънредните опрощения, които нашият господар ми даде за тези страни, опях гробовете на верните.

След като посетих тези места под моя администрация в Тракия, отново се върнах в София със същата група, с която отидох във Филипопол.

На 12 декември 1678 година посетих град София, където няма други християни от римския обред, а само дубровнишките господа, които се занимават със своята търговия, и някои други търговци на кожи, които са задомени в София. Понеже споменатите дубровнишки господа сега ги няма в София, липсва и поддръжката на параклиса — защото гореказаните господа издържаха капелан, плащайки му годишно, сега също е издържан капелан от господата дубровничани, от ония, които не живеят в София, а само минават оттам, и от гореспоменатите търговци на кожи.

Имат църква или по-скоро параклис с жилище на енориаш под един покрив. За да се влезе в къщата, се минава през църквата.

Църквата е добре снабдена от споменатите господа във всичко и е достатъчна за тях и за чужденците, които не липсват почти всеки ден, понеже София е търговски град и е на обществения път за Константинопол.

В параклиса се служи върху три подвижни олтара, понеже параклисът не е осветен. Главният олтар е посветен на

Очищение Богородично, на която е посветена и [църквата]. Параклисът е добре украсен. Вторият олтар е посветен на света Дева Мария с броеница. Върху него се пази светото причастие под ключ, в сребърна чаша, позлатена, с покривало вътре в дарохранителницата, която е от дърво и е добре украсена.

Преди литургията, облечен за понтификална служба с кадилница и тамян и подобаващо благочестие, запявайки „Пред велико свето тайнство", огледах дарохранителницата, светите масла, които се сменят всяка година, и други неща по ред. Третият олтар е в чест на свети Роко Изповедник[6], където също се служи, както върху другите, на движим олтар. И трите олтара са снабдени с покривки, месингови свещници, списъци на тайните молитви, табуретки. Покривките се сменят по цвят според празниците през годината. Снабдени са достатъчно и с други необходими неща.

Пред причастието гори денонощно кандило, а на празници горят три, като за олиото се грижат господата търговци от общността, които разполагат с едно дарение, оставено за целта от едно благочестиво лице. Параклисът има пълно опрощение на празника Очищение, за десет години. Три пъти седмично се измолва броеницата на Дева Мария пред олтара на пресветата броеница. Тайнствата се приемат и църквата се посещава не само в празнични, но и в делнични дни.

Подир проповедта и литургията се пристъпи към миропомазването и бяха миропомазани две момчета. Вторият ден беше пята заупокойна литургия с панихида, понеже гробищата, където се погребват верните, са извън града. Броят на католиците е...[7], а понякога и повече, защото по време на пазар идват хора от различни страни, а пътници не липсват никога.

Кръстени в епархията от последното посещение до днес 9 деца, венчавки — 4, починали —10, изповядани и причестени ония, които бяха достатъчно възрастни, както беше видно от енорийската книга.

Когато завърших посещението в София, се завърнах в моята резиденция в Чипровец на 16 декември и веднага се разболях и останах на легло повече от два месеца. Когато оздравях по божия милост, не можах да продължа веднага посещението поради големия сняг, който падна тази година, незапомнен от много време, висок повече от 7 педи на полето, и не можеше да се излиза от къщи повече от 3 месеца; настъпи голям мор по животните.

На 21 май 1679 г. по Петдесетница посетих енорийската църква в Чипровец, поверена на манастира на обсервантите, където е и моята резиденция. След измолването на третия час, облечен в епископски одежди, ведно с дяконите, поддяконите, с помощниците, свещоносците и други свещеници и със запалени свещи, кадилница, тамян и всичко друго необходимо за случая изпях „Пред велико свято тайнство". Хорът продължи, а аз отворих в присъствието на целия народ дарохранителницата и огледах светото [тайнство], което се пази до главния олтар в дарохранителница от изрязано дърво и позлатена отвън, облечена вътре с червен копринен плат, чист, кариран, с покривало и други неща. Чашата, в която се пази причастието, е сребърна, позлатена отвътре. Причастието се сменя на осем дена, [дарохранителницата] се затваря със сребърен ключ, който клисарят пази. Кандилото гори непрекъснато, за олиото се грижи общността в Чипровец. (Накрая) дадох благослова с пресветото [причастие] и затворих [дарохранителницата]. На страната на апостола се пазят в малко долапче светите масла под ключ в малък сребърен съд с памучетата. Другите съдове, които се освещават на Велики четвъртък, са в сакристията на манастира, върху долапчето пише с големи букви „Свети масла". Отвътре то е облечено с коприна, маслата се подновяват всяка година, като старите се изгарят. Столове за изповедниците няма в църквата, понеже е малка. Изповядва се в гробищата публично, както е от старо време, а когато няма голям наплив от народ, се изповядва и в църквата. Списъкът с резервираните случаи е окачен в „коро", както и [за] задължителните празници.

Кръщелната купел се намира в един кът до голямата врата на църквата, цялата от един камък, покрита и заключена, където всяка година, според обичая на Светата римска църква, се благославя водата със светите масла. Наблизо има и [други] необходими неща, като памучета, сол и пр.

Олтарите в тази църква са три. Първият е главният олтар на Успението на пресветата Дева. Върху него е [дарохранителницата] със светото причастие, а над него има една икона на преблажената Дева, която се вдига и под нея има друга още по-хубава старинна икона на същата Дева. Тази икона, цялата облечена в сребро с нейния младенец и с украшения от сребро, е на голяма почит и прави много благодати на ония, които се препоръчват набожно. За празника Успение приждат християни от различни места поради голяма-

та набожност. Този олтар е изработен целият в резба, със свои прекрасни позлатени колони.

Вторият олтар е на Разпятието, с хубав лик, донесен от Рим в рамка. Този олтар не е осветен, но е с привилегии за умрелите всеки понеделник и в осмицата на умрелите, отпуснати завинаги от папа Павел V[8], блажена му памет. Същият олтар е с привилегия за петъците, отпуснати за умрелите за десет години от нашия господин Инокентий XI.

Третият олтар е в чест на свети мъченик Георги, с иконите на св. Франциск и св. Антоний[9] от Падуа. И трите олтара си имат непрестолни и предни покривки, месингови свещници, списъци [с тайните молитви], кръстове, звънци и пр.

Четвъртият олтар е вън от църквата в гробищата, прикрепен към стените на църквата; върху него се служи на големи тържества, понеже църквата не може да побира народа.

Тази църква на Чипровец е изградена отново почти изцяло с помощта на Свещената конгрегация и с други дарения, получени от нашия предшественик на име брат Петър Деодат, архиепископ на София, който много скърбеше, като я гледаше рухнала, както беше в продължение на много години, но Господ показа голямо чудо, за да утеши споменатия прелат, като получи разрешение от Османската порта, за да я изгради, въпреки че от страна на великия везир имаше забрана да се строят църкви в неговите владения. Бог обаче в милосърдието си намери средствата за изграждането ѝ и бе построена прекрасна църква, половината засводена и половината [покрита] с греди, достатъчно просторна. Бе построена и сакристия в същата църква, а по-рано нямаше такава; тя е прикрепена към църквата. Тази църква има три врати, има съдове за светена вода до вратите; тя е без амвон, проповядва се от олтара. Има гробове на свещеници и на миряни. Прозорците са шест, сакристията има също врата. Мъжете и жените са разделени по време на божествените служби. Църквата е покрита с гладки каменни плочки като керемиди. Около църквата са гробищата. Няма благословена камбанария, нито камбани, понеже господарите не позволяват. Посветена е на Успението на Дева Мария. Корото е зад главния олтар със своите кресла, добре снабдено с необходимите книги за отците минорити обсерванти. Служи се на латински език, като в празнични дни Евангелието и Посланието се обясняват на славянски език от любов към народа, който не разбира латински.

Божествените служби, часовете, литургиите, вечерните,

утрінната на полунощ, с една дума, всичко се спазва с ред и всички църковни служби се изпълняват, по милостта на Господа, като че ли сме в християнски страни. Тайнствата се приемат и се присъства на литургиите. Прави се изложение на светото причастие няколко пъти през годината на празниците за погата, с подобаваща почит, при стечение на народа с най-голямо благочестие. Има пълно опрощение на празника Успение на блажената Дева Мария и на празника на свети евангелист Марко, за десет години, дадено от Инокентий XI. Старата сакристия се помещава в манастира, където се пазят одеждите, чашите и всичката покъщнина на църквата, понеже не смеят да държат горните вещи в новата от страх да не бъдат откраднати, тъй като църквата не е съединена с манастира. В църквата се пазят всекидневните делнични одежди.

Старата спомената сакристия е много удобна, защото има шкафове, сандъци и всичко нужно, за да се пазят светите неща, и е снабдена богато с чаши за литургии, преносими дарохранителници, чаши за осветяване и пазене на причастието, кръстове, жезъл, кадилници, патени, свещници и прочие, всичко от сребро и позлатено, подарено от благочестивия народ или набавено от отците минорити обсерванти на св. Франциск, които са енорийски свещеници. Има също предни покривки за олтара, одежди, мантии, горни покривки, далматики, епитрахили, подризници и други подобни. Народът снабдява църквата с восък.

Енорийски свещеници са същите отци обсерванти от българската провинция. В църквата има престол за архиепископ с едно стъпало от страна на Евангелието, там той сяда по време на божествените служби. Обслужват му като дякони и поддякони, певци и други помощници същите отци, и когато извършва понтификални обреди, ръкополагания, освещавания на светите масла, миропомазване, благослови и други подобни неща, тъй като няма друг клир.

Архиепископът живее в своята резиденция до манастира, обслужван е от същото манастирско семейство и живее като монах. Поддържа два коня и един прислужник на собствена издръжка, а когато отива на някое място или на посещение, води със себе си един свещеник и клирици според нуждите на своите дела и за ръководството на християнските души.

Архиепископът извърши проповед по време на литургията, даде опрощение и благословия на народа, след което бяха поканени ония, които следваше да се миропомажат. Явиха се по ред и насядаха пред олтара. Съгласно [книгата]

„Понтификале“ им се говори за силата на тайнството и за други неща, отнасящи се до същото, като бяха миропомазани, момчета и момичета, 370 души. Намерих в кръщелната книга след последното посещение кръстени 439 души.

Венчани с благословията на църквата — 111, починали, снабдени с тайнствата, възрастни и деца — 400.

Броят на католиците, малки и големи — 2000 души.

Енорийските свещеници и манастирът живеят от енорийските подаяния и от някои имоти, които са на църквата, оставени от благочестиви християни за душите си, и други, придобити с умението на самите отци. Освен тези незначителни подаяния от тях дават почти всеки ден храна на агаряни[10], които, като минават, се настаняват в манастира и трябва да бъдат снабдявани с храна за тях и за конете; в противен случай се понасят големи неприятности и ангарии.

Тази църква е задължена да служи всяка седмица една литургия за умрелите, за ония души, които са оставили някой имот на същата църква и манастир. В манастира има училище по граматика с един мирски свещеник, на когото Свещената конгрегация плаща 30 скуди годишно. Освен на ония, които учат граматика, които са клирици, семинаристи на манастира, обучава повече от 70 деца да четат и да пишат на латински и славянски и да се молят на Бога, да четат християнското учение, да прислужват при литургиите и други набожни дела. Споменатият учител живее в една стая на манастира, храни се на манастирската трапеза. Има и една малка мелница [с един камък], закупена от граф Алтан за училището, която му дава 4 или 5 скуди на годината. Днешният учител на училището се казва дон Винченцо Матевич от Янево, ученик от Лорето[11], много добър човек, добродетелен и примерен, грижи се ежедневно за училището, стремейки се с най-голямо усърдие да обучава младежта. Този учител досега няма декрет на Свещената конгрегация за училището, когато същата Конгрегация поръча на антиварския монсеньор да намери един добър учител за това училище и гореспоменатият монсеньор нареди на нас да го снабдим, понеже разстоянието от неговата резиденция е голямо. Поради това смирено се умоляват Ваши Превъзходителства да го утвърдите с декрет съгласно обичая на Свещената конгрегация, като се има предвид, че той пое училището през първите дни на януари 1679 г., та това благочестиво дело да не престане.

Беше направено опело на душите, както заповядва [книгата] „Понтификале“. Параклиси, болници, обществени или

частни параклиси няма, нито девически манастири, защото страните не са свободни, за да се спазва клаузура.

Малко повече от четири италиански мили далеч от Чипровец има една друга земя, наречена Копиловец, където има църква и манастир от същата религия, които посетих на втория ден на Петдесетница.

На 22 май 1679 година посетих църквата на светите апостоли Петър и Павел в Копиловец.

След като изпяхме часовете на първа и трета [молитва], облечен в понтификални одежди, с кадилница, тамян, свещи и с всички отци от манастира, с народа на крака, изпях „Пред велико, свето тайнство" и, спазвайки обредите, огледах пресветото причастие в сребърна чаша, позлатена отвътре и отвън, върху корпорал, покрита с малко покривало. Пазят се шест или повече осветени комки, които се подновяват всяка седмица. Ключът [на дарохранителницата] се пази при клисаря. Кандилото гори денонощно и върху главния олтар. До същия олтар на страната на Посланието има малко долапче, в което се пазят светите масла в сребърен малък съд. Кръщелната купел е в един кът на църквата, близо до главната врата, издялана от един цял камък, покрита и заключена. В нея всяка Велика събота по обичая на Светата римска църква се благославя водата със светите масла. Наоколо има необходими неща като сол, памучета и пр. Мощи на светци — никакви.

В църквата няма седалки за изповедниците, защото църквата не е голяма. Изповедниците изповядват около църквата и гробищата публично, а в църквата, [тогава] когато няма голям наплив от народ. Мощи — никакви.

Има три олтара, и трите осветени. Върху главния олтар са иконите на свети Петър и [свети] Павел от страната на Евангелието, към запад — на св. архангел Михаил, към юг — на св. Стефан, св. Франциск и св. Антоний Падуански. Олтарите имат всички необходими неща, като предни и горни покривки, месингови свещници, списъци с тайните молитви, звънци, табуретки. Покривките се сменят по цветове според възможностите на страните, в които се намираме. Олтарът на св. Михаил е с привилегии за душите на покойниците всеки понеделник и петък, за десет години, дадени от Инокентий XI.

Всички икони на споменатите олтари са донесени от Италия. Църквата е изградена със стени, една трета част е със свод, има 6 големи прозореца. Има гробове без плочи, подът е

с дъски. Има съдове за благословена вода до вратите, които са три: едната на запад, другата в средата на църквата и третата на корото. Верните се погребват около църквата, но не всички, понеже имат и друго гробище извън общата земя.

Патрони са апостолите св. Петър и Павел и св. папа Григорий. Служи се според римския обред на латински език. Тази църква в празниците на горните светци има пълно опрощение, отпуснато от Инокентий XI за десет години.

Сакристията се намира в манастира, в църквата няма такава. Църквата има покъщнина като одежди, чаши, кръстове, сребърни кадилници, мантии книги и други необходими неща и за тези неща се грижат отците от българската провинция, така също и народът от споменатото място: един снабдява едно, друг подобрява друго и така нещата се увеличават всеки ден.

По време на литургията проповядвах и накрая на литургията бяха поканени тези, които следваха да се миропомажат, и бяха миропомазани, малки и големи 400 души.

В енорийската книга намерих кръстени през последното посещение 366 души.

Венчани с благословението на църквата — 209 души.

Починали, като възрастните са били изповядани и причестени — 623.

Католици, големи и малки — около 1800 души.

Енорийски свещеници на тази църква са отците от манастира на миноритите обсерванти от българската провинция, които обслужват църквата денем и нощем и раздават тайнствата на народа. Живеят от милостините на верните, особено от литургиите, енорийските свещеници се сменят на общите събрания, както се прави това в целия орден.

На 20 май 1679 г. посетих църквата в Железна в чест на светия игумен Антоний, енорийска — придадена към манастира на миноритите обсерванти, също от българската провинция. Облечен понтификално, след божествените служби с дякон и поддякон и други клирици, с кадилница, тамян и запалени свещи и всички обреди за случая, като изпях „Пред велико, свето тайнство", огледах пресветото тайнство, което се пази на главния олтар в дарохранителница от дърво, отвън украсена и позлатена. Над върха на кръста, също позлатен, има заключена вратичка, над която е нарисувана икона на нашия Господ, умрял, половината в гроба и половината отвън. Отвътре [дарохранителницата] е облечена с коприна от всички страни, върху разстлания корпорал вътре се пази пресве-

тата комка в сребърна позлатена чаша, покрита с малко покривало. Като завърших огледа на дарохранителницата и благослових народа с чашата, отидох литийно до кръщелната купел.

Кръщелната купел се намира в крайния кът на църквата до главната врата; тя е изцяло от камък, с капак от дъска и ключалка, и вътре в един калайдисан съд се благославя водата със светите масла всяка Велика събота.

На връщане [към олтара] огледах светите масла, които се пазят в един малък сребърен съд в едно долапче в стената, на страната на Посланието, до главния олтар, със своя ключалка отвътре, облечено с коприна и върху вратичката написано с големи букви „Свети масла". Долапчето е направено във вид на кутия и с три прегради с буквите С. О. І., с памучета и пр.

Църквата няма изповедални, понеже е малка за народа. Изповедниците изповядват в гробищата около църквата публично, резервираните грехове са окачени в църквата, до олтара.

Тази църква има два олтара: главният, върху който се пази причастието, с две каменни стъпала, осветен, със своята каменна арка, издълбана в каменната плоча на олтара за мощите, е неподвижен. Има три благословени горни покривки, месингови свещници. Ликовете в табелите са изографисани по старому от един отец обсервант през 1497. Има списъци за тайните молитви, за последното Евангелие, предни покривки и други неща.

Гореспоменатият олтар е в чест на свети игумен Антоний, с привилегии за душите от чистилището, за всеки понеделник, петък и осмицата на умрелите, за десет години, дадени от Инокентий XI.

Вторият олтар е в чест на Спасителя, осветен, с икона на Спасителя, с всичко необходимо, което се изисква за служене на литургията.

Църквата някога е била цялата засводена, но понеже имаше опасност да рухне, сводът бе премахнат и се направи дървена облицовка на църквата. Само корото е със свод. По-рано тази църква нямаше коро и молитвите се извършваха от свещениците пред главния олтар. Тази поправка на църквата бе направена със средства на Свещената конгрегация за разпространение на вярата, като тя отпусна сто скуди по молбата на някогашния монсеньор Деодат, софийски архиепископ, и с други подаяния, сторени от тези бедни християни. Църквата има три

врати, четири прозореца, достатъчно обширна е. В църквата няма гробове. Амвон няма, проповядва се от олтара. Съдовете за светена вода са до вратите на църквата.

Гробищата са благословени, оградени с дувар около църквата, верните се погребват в земята. В църквата на свети игумен Антоний, осветена на 10 юни 1618 г., се служи на латински според обреда на Светата римска църква. Имат коралны книги, псалтири, антифонарий, градуали, мартиролози, календар и пр.

Сакристията се помещава в една стая за целта в манастира, понеже църквата няма сакристия. Снабдена е от тезн бедни християни скромно. Липсват далматики, а има всичко друго необходимо като предни покривки [за олтарите], одежди, чаши, патени, кръстове, кадилница, горни покривки; [одеждите и покривките] се сменят по цветове, каквито има.

Разгледах книгите на сакристията и подир последното посещение намерих кръстени деца от това място Железна — 102 на брой. Венчавки, благословени в църквата — 19. Починали с тайнства и деца — 97.

И като бяха повикани за миропомазване дошлите в църквата, след литургията, проповедта и благословията, подир едно наставление върху тайнството миропомазване бяха миропомазани общо 90 души.

Енорийски свещеници на църквата са същите отци обсерванти и се препитават от милостините, които се получават от изпълнението на енорийските обязаности, също от някои имоти, завещани от благодетели, или доставени със способностите на самите отци. Народът, или верните от католическия обред, говорят славянски език, родени [са] от стари времена в същата земя, както и други, които всички, големи и малки, ще са около 300 души. Те всички са търговци, рядко могат или никога не могат да са всички заедно в своите къщи, намирайки се винаги вън със стоките си, за да припечелват прехраната си, понеже са затворени сред планини, които нямат друго освен лозя и някои земи за ливади. Всичко друго закупуват, жито и други потребни неща..

Накрая опях умрелите, както е обичаят, следван от народа и духовенството.

На 3 юни 1679 г., неделя, посетих църквата в Клисура, отдалечена от Железна на малко повече от миля. Това село Клисура е разположено в същите теснини под Железна, в него католиците живеят сред схизматици.

Имат енорийска църква „Св. Архангел Михаил". До църк-

вата отците обсерванти са построили една резиденция и един от тях е енорийски свещеник.

В споменатата църква не се пази светото причастие, понеже мястото е много бедно. В църквата има мълък съд за светена вода, две врати и два прозореца, не е осветена. Има един олтар и се служи на него като подвижен. Има една прекрасна икона на свети Михаил, донесена някога от Рим от отец Павел от Петокладенци поради неговата набожност.

Няма кръщелна купел, нито коро, нито изповедални. До вратата има един съд за светена вода. В църквата има няколко гробове на верни, както и около църквата, в гробищата, които са оградени с плет. Има пет одежди, една пратена от Свещената конгрегация за разпространение на вярата, с чаша и патена. Един благодетел направи още една чаша. Енориашите изработиха една мантия, както и един кръст и кадилница от сребро. Имат предни и горни покривки и всичко друго необходимо за олтара. Всичко се пази в къщата на енорията, която е разположена до църквата, където [се пазят] и светите масла с памучетата в оловно съдче. [Има] литургийник, ритуал, римски бревиарий и пр.

Като огледах каквото имаше за оглеждане, пях понтификалната литургия заедно с отците, които бяха с мен, и след дароприношението проповядвах. След литургията дадох благословението с опрощението, извърших миропомазването. Миропомазани бяха, момчета и момичета, 64.

Тази църква има пълно опрощение на празника на свети архангел Михаил, за десет години, дадено от Инокентий XI.

Кръстени от енорийския свещеник от последното посещение — 21 души.

Венчавки пред лицето на църквата — 6.

Починали, малки и големи — 11.

В това място има души на верните, от римски обред и от илирийски език, малки и големи, около 170, но бедни, като почти всички са занаятчии, които правят съдове от глина и скитат по света, измъчвайки се, за да поддържат семействата си и за да плащат данъците. Свещената конгрегация е добре осведомена от докладите на нашия предшественик за бедността на тези клети християни, погрижи се със своята доброта с декрет за издръжката на енорийския свещеник от 20 скуди годишно, и с това възнаграждение се издържа споменатият енорийски свещеник мисионер на име отец Яков от Чипровец, който е отдаден изцяло на божествената служба с всяко възможно прилежание.

В тези споменати места, Чипровец, Копиловец, Железна и Клисура, има четири енорийски църкви, които са ръководени от отците обсерванти, от българската провинция, тайнствата се раздават в тях публично, служи се в църквата, както в самата Италия, с изключение на камбаните, забранени от господаря. На празника Тяло Христово се носи причастието публично в шествие, така също се носи причастието на болните: от облечен свещеник, със свещи, кадилница, придружен от набожни християни. Нямат балдахин. Проповядва се публично, правят се процесии с хоругви на празниците, като свещениците са облечени с одеждите, а архиепископът в понтификални одежди.

Умрелите се погребват със свещи и свещениците се движат с кръста и с народа според възможното.

В моята епархия се намират понастоящем повече от 40 семейства от нови християни павликяни, пръснати в различни села на схизматици гърци[12], като са напуснали собственото си село поради нарастване на данъка. Те се намираха под юрисдикцията на монсеньор никополския епископ. Те нямат при себе си свещеник от римския обред, понеже нямат възможност да го издържат и са в опасност да се погубят, бидейки нови фиданки, макар отците от българската провинция да не пропускат да ги посещават често, да им раздават тайнствата, да служат литургията в колибите им, като ги увещават да са твърди в светата християнска вяра, като понасят всичко от любов към нашия господ. Очаква се да бъдат събрани на едно място, та да могат да бъдат посещавани по-често от свещеник, пък добре ще бъде Свещената конгрегация да им прати един свещеник като мисионер при тях, защото, като имат свещеник при себе си, няма да се погубят. Аз се чувствам задължен да информирам Свещената конгрегация, а тя да стори както сметне за по-добре за спасението на ония души. А между това не пропускаме, както и до сега не сме ги пропускали, да ги посещаваме по-често и лично, както съм го вършил в миналото.

Това е, което накратко описах, за да може Свещената конгрегация да види положението на тези църкви и на малкия брой хора, които са в тези страни, както казах горе, като моля смирено да бъда извинен, ако в нещо съм сгрешил.

И за по-голяма достоверност този доклад аз лично подписах и до него поставих своя печат.

Година, ден, както горе.

Брат Иван Стефан Конти,

архиепископ на София, собственоръчно.

[1] Инокентий XI — папа (1676—1689).

[2] Средиземна Тракия — земите между Стара планина и Родопите.

[3] До III в. Тракия се нарича областта между р. Тиса, Днестър, долното течение на р. Дунав и Карпатите. От времето на Аврелиан (270—275) Дакия обхваща земите на юг от р. Дунав с главен град Сердика. От IX в. се оформят две провинции: Средиземна (или Вътрешна) Дакия, която включва земите около Ниш, Сердика, Пауталия и Герме, и Крайбрежна (или Брегова) Дакия — между р. Вит, р. Дунав, Стара планина и част от Североизточна Сърбия.

[4] Птоломей Клавдий (II в.) — гръко-египетски учен от Александрия, един от най-видните географи и астрономи от античността.

[5] Теодорет — владика и историк, роден в Антиохия, умира през 458 г.

[6] Роко Изповедник (1298 — към 1327) — роден във Франция, посвещава се на болните, светец на католическата църква.

[7] В оригинала са изпуснати данните за броя на католиците.

[8] Папа Павел V (1605—1621).

[9] Св. Антоний от Падуа (1195—1231) — католически монах, проповядвал сред африканските маври.

[10] Агаряни — мохамедани, турци, неверници (от името на библейската робиня Агар). В случая става дума за турци.

[11] Лорето — град в Италия на брега на Адриатическо море, където през XVIII в. много българчета учат в неговото славянско католическо училище.

[12] Схизматици гърци — в случая става дума за православни българи.

ДОКЛАД НА СТЕФАН КНЕЖЕВИЧ ОТ 20 ОКТОМВРИ 1688 г.

Това е един от най-кратките и най-емоционално написаните доклади на българските католически мисионери от XVII в. По същество това дори не е доклад, а писмо, но с такава информационна наситеност, която е впечатлила и служителите в Конгрегацията. Предвид важността на събитията секретарят, получил писмото, е отбелязал на полето с цифри от едно до дванадесет проблемите, повдигнати от Кнежевич. Традиционното подробно описание на състоянието на епархията, типично за този род документи, в случая е заменено с тревожно съобщение за ужасите, на които е подложено българското население при погрома на Чипровското въстание.

Стойността на доклада като фактографски източник се подсилва от обстоятелството, че това е първият автентичен документ за положението в Северозападна България и по-специално в Чипровец, Копиловец, Железна и Клисура около въстанието. Сочат се предприетите от османските власти мерки за ликвидиране на всичко, свързано с римската църква, редът, по който са унищожени селищата на католиците око-

ло Чипровец, и съдбата на емигрираните отвъд Дунава около 3000 българи.

Докладът се състои от 3 ръкописни страници и се съхранява в APF, SOCG, vol. 503, f. 178—17 v.

В последните години докладът, или писмото бе издадено на два пъти: Списаревска, Й. Чипровското въстание и европейският свят, 198—200 и факсимиле; а също и от М. Йовков, в кн. 3 на Векове, 1988 г.

Emin[entissi]mi Signori e P[at]roni Col[endissi]mi [f. 178]
1. La disgratia che successe alla misera mia diocesi e credo che da molti secoli in qua non è successo, esendo affato destrutti dal comun'inimico. Uedendo che le militie xpiane andauano auanti con prosperità grande, diede il sopradetto inimico l'ordine, che fossero tagliati tutti li xpiani del rito romano, che si trouauano sotto il suo dominio in quella prou[inc]ia, essendosi auuicinato l'essecito cesareo uicino a nostri paesi tre giornate di camino. Sospetando, che li nostri non si unissero con le militie cesaree contro di lui, face questa ruina di tanta xpianita.
2. Il ordine suo maledetto è datto in questa forma, che siano tagliati tutti li homini, sechi e giouani, fuor di ragazzi, che sono d'età di 6 anni, i quali furno fatti schiaui e le donne vechie si táglino pure, fuor della giouentù, che parimente furono fatte schiaue.
3. Le chiese e conuenti, tutti siano gettati per terra funditus e le case di xpiani similm[en]te, come il tutto fù esseguito dalli suoi crudi offitiali.
4 I luoghi che hanno patite queste ruina, p[rim]o Chiprouaz, doue risiede arciu[escov]o, 2-a Chopilouaz, 3-a Xelesna, 4-o Clisura, tutti xpiani del rito romano. Di questi quatro luoghi, fra ragazzi e le famine, fatti schiaui da mille anime, per non dire di più, non hauendo ancora fatto il computo di tutti, che mancano fuor di quelli, che furono tagliati a pari.
[f. 170 v] 5. E quelli, che scamporno delle mani del crudel'inimico, fugirno in Vallachia, passando il Danubio, doue si ritrouano poueraci e miseri, morendo di fame, hauendo lasciato le tutte di loro substanze nela prop[ri]a patria, essendo l'improuiso partiti, ogni uno ha guardato di saluarsi la propria vita etc.
6. Li sopradetti xpiani, che sono inn Vallachia, sono sparsi in diuersi luoghi per esse, non essendo in un luogho. Ma però con l'aiuto del Sig[no]re, non si manca d'assistergli e seruirgli nelle cose sp[iritua]le, e confortargli nelle loro miserie. E questa assistenza la fanno gli R[everendi] P[adri] della prouincia di Bulgharia, i quali erano loro curati, nelle propria patria.

7. Si ricorre all'E[minenze] Loro di prouedergli per solita carità di supelettili dell'Altare, di Calici, e patene, missali, rituali, vaschuli, essendo scarsissimi di ogni cossa.
8. Li sopradetti P[adri] assisteno, patiscono assai del vitto perciò si supplicano l'E[minenze] V[ostre] di fargli la carità di qualche subsidio, acciò possano continuare nel seruire in sp[irit]ualibus questi miseri xpiani.
9. In questa incursione improuisa, del Sig[no]re misericordioso ho auto indegnamente la gratia, scampai hauendo montato sul caualo, fugiendo tutta quela notte, ariuai al Danubio, passando da questa parte il sopradetto Danubio, fui liberato dal pericolo d'esser ammazato. Ma sono restato senza niente, solo con la veste che [f. 179] haueuo adosso. E tutti li parati, che haueuo per questa mia Diocese ecclesiastici, furno tolti dall'inimico, fuor di Pallio, che ho appresso di me. Per tanto si supplicano l'E[minenze] V[ostre] di prouedermi per carità un parato Vescouale con la Mitra e Pastorale di un calice con la patena, perchè ne tengo necessità essendo d'ogni cossa priuo. Come anche si supplicano l'E[minenze] V[ostre] di prouedermi per carità d'un habbito Vescouale, trouandomi adesso in tanta pouertà, di non potersi prouedere di uestirmi, esssendo spogliato apramente d'ogni cossa.
10. Della mia adminis[tratio]ne di Filipopoli e delli missionari di quelli luogi non posso dire niente di certeza, perchè non si sà, si sono uiui o sono morti. Quandosi hauerà l'auuiso del loro stato, non mancarò del mio debito di dare la relattione alla S[acra] Con[gregatio]ne di tutto.
11. Li sopradetti xpiani, che sono fuggiti dall'Inimico commune in Vallachia, faranno di numero da 3 milla anime del rito romano e trouandosi sotto il Dominio del Prencipe di Vallachia, si suuplicano l'E[minenze] V[sotre] per pietà xpiana di uolersi compiacere di procurare dal n[ostr]o Sig[no]re Papa Innocentio una recomandatione al sopradetto Prencipe per questi miseri xpiani, che sarebbe di grande utiile loro e suleuo.
12. Se la Sacra Cong[regazio]ne si mouerà con la solita clemenza di pietà a prouedersi di quanto si è supplicato di sopra, si potrà [f. 179 v] inuiare al Mons[igno]re Ill[ustrissi]mo Nuntio di Viena e dal sopradetto Mons[igno]r Nuntio, si potrà inuiare in Vallachia all'Ill[ustrissi]mo Sig[no]r Constantino Ca[n]tecuseno fra[te]llo del sig[no]r Prencipe della medema Vallachia in questo modo peruenira qui al siguro.

Ultimo poi, la benignità e prudenza dell'E[minenze] V[ostre] compatirà gl'errori nello mio rozzo scriuere, essendo quasi fuor di me stesso di tanti trauagli e paure che ho patito. Per fine

humilm en te prosto gli baggio le sacre purpure di Targouiste, S[an] Francesco in Vallachia. Li 20 d'Ottobre 1688.

Di E[mi]nenze] V[ostre]

Deuotissimo et hum[ilissi]mo
et oblig[antissi]mo Seruitore,
Fra Gio[vani]. Steffano Conti
arciu[escov]o di Sofia.

Сиятелни господа и най-уважаеми покровители,

1. Нещастието, което сполетя моята бедна епархия, смятам, че от много векове не се е случвало, тъй като [тя] е напълно разорена от общия враг. Като видя, че християнските войски[1] напредваха с голяма сила, врагът даде заповед да бъдат изклани всички християни от римския обред, които се намираха под негово господство в тази провинция, понеже императорските войски се бяха доближили към нашите села на три дена път. Опасявайки се, че нашите ще се присъединят към императорските войски против него, врагът причини тази гибел на толкова християни.

2. Неговата жестока заповед е издадена по следния начин: да бъдат изклани всички мъже, стари и млади, освен децата до шестгодишна възраст, които поробиха, да бъдат изклани старите жени, освен младите, които също поробиха.

3. Църквите и манастирите да бъдат сринати из основи, също и къщите на християните: така всичко бе изпълнено от неговите жестоки служители.

4. Селищата, които понесоха това разорение: първо Чипровец — седалище на архиепископа; 2. Копиловец; 3. Железна; 4. Клисура; всичките те са християни от римски обред. От тези четири селища измежду момчета и девойки бяха поробени хиляди вярващи, за да не кажем повече, понеже още не е направена сметка на всички, които липсват, без ония, които насякоха на парчета.

5. А онези, които се избавиха от ръцете на жестокия враг, побягнаха във Влахия, преминавайки Дунава, където се намират понастоящем сиромаси, окаяни, умират от глад, тъй като изоставиха всички свои имущества в родината си, откъдето внезапно заминаха, като всеки гледаше да спаси живота си.

6. Споменатите християни, които са във Влахия, са пръснати на различни места в нея, като не са на едно място. С помощта на Бога обаче не ги изоставяме, а им служим в духов-

ните потребности и ги утешаваме в техните нещастия. И тази помощ им дават достопочтени отци от провинция България, които бяха техни енориаши в отечеството им.
7. Прибягваме до Ваши Сиятелства да ги снабдите с обичайното си милосърдие, с покъщнина за олтара, с чаши, патени, литургийници, обредници, съдове за светите масла, понеже са лишени от всичко.
8. Гореспоменатите отци, които са помощ, страдат за прехраната, заради което се умоляват Ваши Сиятелства да им помогнете с някоя издръжка, за да продължават да служат на духовните потребности на тези нещастни християни.
9. При това непредвидено нападение получих незаслуженото благоволение на милосърдния Господ да се спася, като възседнах коня, бягайки през цялата нощ, като стигнах Дунава и минах на отсрещната страна на Дунава и така се освободих от опасността да бъда убит. Останах обаче без нищо, само с дрехата, която имах на гърба си. И всички църковни одежди, които имах за моята епархия, бяха иззети от неприятеля, освен палиума, който беше при мене. Ето защо, умоляват се Ваши Сиятелства да ме снабдите с една епископска одежда, с митра и жезъл и с една чаша с патената, защото са ми крайно необходими, понеже съм лишен от всичко. Също така се умоляват Ваши Сиятелства да ми доставите по милост едно епископско расо, защото съм толкова беден, че нямам средства да се облека, понеже съм жестоко обран от всяко нещо.
10. За моята администрация на Филипопол и за тамошните мисионери не мога да кажа нищо сигурно, понеже не се знае дали са живи или умрели. Когато науча за тяхното положение, не ще пропусна дълга си да дам рапорт на Свещената конгрегация за всичко.
11. Гореспоменатите християни, които избягаха от общия враг във Влахия, наброяват около 3 хиляди души от римски обред. И понеже се намират под властта на княза на Влахия[2], умоляват Ваши Сиятелства от християнско състрадание да благоволят да издействат от нашия господин папа Инокентий една препоръка до споменатия княз за тези клети християни, която би била много полезна и голяма утеха за тях.
12. Ако Свещената конгрегация благоволи с обичайното си благочестие и милост да ни снабди с всичко, което молихме по-горе, то ще може да се прати на монсеньор светлейшия нунций във Виена[3] и от гореспоменатия монсеньор нунций ще може да се препрати във Влахия на светлейшия господин

Константин Контакузено, брат на господин княза на същата Влахия, и по този начин ще стигне сигурно до тук.

И последно, доброжелателството и благоразумието на Ваши Превъзходителства ще извинят грешките в моето простовато писание, понеже съм почти извън себе си от толкова мъки и страхове, които изпитах. Накрая смирено прострян, целувам свещените Ви пурпури от Търговище, Свети Францискиˢ във Влахия, 20 октомври 1688.

На Ваши Сиятелства най-предан и смирен и задължен служител

брат Иван Стефан Конти
архиепископ на София

---

[1] Имат се предвид успехите на войските на генерал Фредерико Ветерани, които преди Чипровското въстание превземат Белград.

[2] Княз Шербан Кантакузин (1678—1688).

[3] По това време във Виена папски нунций е кардинал Франческо Буонвизи.

[4] Свети Франциски е манастирът, където временно пребивава Стефан Кнежевич.

ПИСМА НА СТЕФАН КНЕЖЕВИЧ ОТ 2 ЯНУАРИ 1680 Г.

В архива на Sacra Congragazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda fide" (APF), SC, Vol. 1 Bulgaria — Vallachia (1638—1699), f. 391, 393 rv, 394 откриваме две писма на архиепископ Стефан Кнежевич с дата 2 януари 1680 г.

В едното Кнежевич съобщава, че изпраща в Рим нарочно лице да занесе доклада от посещението на епархията и да докладва устно за размириците и бедственото положение на новопокръстените католици. Загатва се и за недоразуменията между католическите духовници и бившия учител в Чипровец.

Кнежевич съобщава за претенциите на владиката в Бъкау за Влахия и настоява Конгрегацията да вземе отношение.

Оригиналът на писмото се състои от 3 ръкописни страници.

В друго писмо със същата дата Стефан Кнежевич дава биографични данни за новия учител на Чипровското училище дон Винченцо Матеевич и настоява за утвърждаването му от Конгрегацията[1].

Оригиналът на писмото е от 1 ръкописна страница.

---

[1] Писмото е още едно свидетелство за това, че Чипровското училище е намирало под грижите и вниманието на Конгрегацията.

Emin[entissi]mi e R[everendissi]mi Signori,
Signori P[at]roni miei Col[endissi]mi.

[393 r] Sono già passati due anni alli 16 di luglio come son arriuato p[er] gratia del N[ost]ro Signore nella mia residenza, e non ho mancato del mio debito, dando raguaglio all E[minenze] V[ostre] del sopradetto arriuo nella residenza, come anche fui benignamente riceuuto da questi X̄piani, tanto del clero come anche del popolo, e da quel tempo in qua, più uolte ho scritto, in particolare nel mandare le riceuute che ho pigliato dai missionari, quando li consegnai le loro prouisioni, che mi haueua consegnato la Sac[ra] Cong[regazio]ne per loro quandomi partiuo da Roma, e sino a questo tempo doppiamente ho mandato le sopra dette riceuute, e mai non ho auto la certezza del ricapito; doue che havendo da mandare la relattione alla Sac[ra[Cong-[regazio]ne, la qual ho fatto della mia Diocese et adminis[trazio]ne con grandi stenti, e pericoli, dubitando che non si perda p[er] la strada mandola per corriere come accade spesse uolte, ho determinato di mandare uno aposta con la sopra detta relattione, per molti degni rispetti, perche potrebono succedere molti danni, stante gran turbolenze che ci sono in questi paesi. È p[er] questa causa mando il P[adre] Elia di Chiprovaz, Min[ore] oss-[ervan]te della Prou[inc]ia di Bulgaria, Mission[ari]o di Calaclie, il quale potrà oretenus racontare le miserie, e bisogno di questi poueri X̄piani nouelli, fra i quali ha dimorato il sopra detto P[adre] undeci anni continui, per loro parocho e missionario, portandosi sempre de bon religioso e pastore.

Essendo stato difamato dal Gio[vanni] Iuanouich, già Maestro della schola [393 v] di Chiprouaz d'auerli trattenuto della sua prouisione quindici ungari d'oro, quali gli ha riscosso il suo Procuratore D[on] Carlo Gaudenzio come aparisce nella computesteria della Propaganda, e non avendogli pagato al sopra detto Maestro, il quale gli pretende, da me hauendogli ultim[amen]-

te lo portato dalla Sac[ra] Cong[regazio]ne riscossi 45 scudi p[er] un anno e mezzo della sua prouisione. E ua dicendo che io gli habia pigliato i sopra detti denari, che il suo Procuratore habbia riscosto; p[er] tanto supplice L'E[minenze] V[ostre] si degnino p[er] mia iustificatione a dar l'ordine che si ueda nella computesteria, quanti denari hano dato al mio Prcuratore Don Francesco Giergiccio p[er] il sopra detto Maestro, e farmene una fede, stante che io ho nele mani la di lui riceuuta quanti li ho consennato, come anche ho mandato alla Sac[ra] Cong[regazio]ne la sua riceuuta, hauendo auto doppia; p[er]che simil persone possono anche screditare qualsiuoglia persona appresso la Sac[ra] Cong[regazio]ne scriuendo falsità.

Di nouo mando le riceuute da i Missionari per medemo Padre Elia, il quale potrè anche lui attestare oretenus, essendo stato p[rese]nte quando ho cosegnato le lor prouisioni. Questi Missionari di Bulgaria ultim[amen]te furno decretati dalla Sac[ra] Cong[regazio]ne p[er] trienio, alle loro missioni et quando hor mai finito il trenio, si rimette alla Sac[ra] Cong[regazio]ne se li uol di nouo confirmare, con nouo Decreto o uero prouueda d'altri soggetti, acciò non restino questi poveri X̃piani senza curati.

La Proui[nci]a di Valachia da cinquanta anni in qua, e più, sempre è stata sotto la iurisdittione et administra[tio]ne dell'Arciu[escov]o di Soffia, et ultimamente dal Urbano VIII di bona memoria p[er] Breue fu fatto n[ost]ro Antecessore Vicario Ap[osto]lico di Valachia, et io quando fui eletto p[er] gratia dell'E[minenze] V[ostre] [394 r] per Arciu[escov]o di Sofia, fui eletto con tutte le Admin[istratio]ni che ha auto il mio antecessore, et adesso non so sotto che pretesto Vesc[ov]o di Bacouia pretende la sopra detta Valachia in sua admin[istratio]ne: p[er] tanto rimetto ogni cosa nelle mani di Loro E[minenze] supplicandoli di mantenerci nelle medeme iurisdittioni che ano auto i miei Antecessori p[er] mia reputattione, et io restarè maggiormente obligato a pregare S[ua] D[ivina] M[asetà] p[er] L'E[minenze] Loro, alle quale humilmente baggio le sac[re] Porpore.

Di Chiprouaz li 2 di Genaro 1680.

D[elle] E[minenze] V[ostre] R[everendissime]
Humilissimo, Deuotissimo et Oblig[attisi]mo
Seru[ito]re
Fra Gio[vanni] Steffano Conti
Arciu[escov]o di Soffia

Сиятелни и високопреподобни господа и мои най-почитани покровители,

Изминаха на 16 юли вече две години откакто пристигнах благодарение милостта на нашия господ в моята резиденция и не пропуснах своето задължение да дам отчет на Ваши Превъзходителства за гореказаното пристигане в резиденцията и също как бях приет най-добросърдечно от тези християни, както от духовенството, така и от народа. И от онова време насам неколкократно съм писал и най-после изпратих разписките, които взех от мисионерите, давайки им възнагражденията, които ми бе предала Свещената конгрегация за тях, когато заминавах от Рим; до този момент на два пъти пращах казаните разписки, но не съм сигурен за доставянето. Заради това, като имам да пращам доклада на Свещената конгрегация, който изготвих за [посещението на] моята епархия и администрация с големи трудности и опасности, съмнявайки се да не се загуби по пътя, както се е случвало често, ако го изпратя по куриер, реших да изпратя един [човек] за целта със споменатия доклад по много важни причини, защото биха могли да станат много вреди при наличността на многото размирици, които се срещат в тези страни. Поради тази причина пращам отец Илия от Чипровец, минорит обсервант, от провинция България, мисионер в Калачлии, който ще може устно да разкаже мизериите и нуждите на тези бедни нови християни, сред които споменатият е живял цели единадесет години като техен енорийски свещеник и мисионер, като е бил винаги добър редовник и пастир.

Понеже бил наклеветен от Джовани Иванович, бивш учител в училището в Чипровец, че му бил задържал от неговото възнаграждение петнадесет унгарски жълтици, които получи неговият пълномощник Карло Гауденцио, както личи в счетоводството на Пропагандата и като не ги платил на гореспоменатия учител, същият ги изисква от мен, тъй като аз напоследък донесох получените от Свещената конгрегация 45 скуди за година и половина от неговото възнаграждение. [Същият учител] разгласява, че аз съм взел споменатите пари, които неговият пълномощник изтеглил. Затова умолявам Ваши Превъзходителства да благоволите за мое оправдание да наредите да се направи справка в счетоводството колко са броили на моя пълномощник г. Франческо Джерджичо за споменатия учител и да ми се даде едно удостоверение, а аз имам при мен разписка на учителя колко съм му дал, както

и пратих на Светата конгрегация неговата разписка, понеже имах две разписки. Защото подобни лица могат да дискредитират всеки един пред Свещената конгрегация, като пишат лъжи.

Отново пращам разписките на мисионерите чрез отец Илия, който също ще може да разкаже устно, понеже присъстваше когато аз раздавах техните възнаграждения. Тези мисионери в България бяха утвърдени напоследък от Свещената конгрегация за трите години в техните мисии и тъй като изтекоха трите години, предоставя се на Свещената конгрегация, ако иска да ги утвърди с нов декрет или да се разпореди с нови такива, та да не остават без енорийски свещеници тези бедни християни.

Провинцията Влахия от петдесет години насам и повече е била винаги под юрисдикцията и администрацията на софийския архиепископ и напоследък нашият предшественик[1] бе избран с грамота от, добра му памет, Урбан VIII, за апостолически наместник на Влахия и когато аз бях избран благодрение на милостта на Ваши Сиятелства за софийски архиепископ, бях избран с всички администрации, които имаше моят предшественик; а сега не знам поради каква причина епископът на Бъкау претендира за споменатата Влахия в своята администрация. Затова предоставям всичко в ръцете на Ваши Сиятелства да ни запазите в същите права, които са имали моите предшественици, за моята репутация, а и ще остана още повече задължен да се моля на Бога за Ваши Сиятелства, чиито свещени пурпури смирено целувам. От Чипровец на 2 януари 1680 г.

На Ваши сиятелни превъзходителства
Най-смирен и предан и задължен служител
брат Иван Стефан Кнежевич
софийски архиепископ

Emin[entissi]mi e R[everendissi]mi
Signori, Signori, P[at]roni Col[endissi]mi
[f. 391] Ill[ustrissi]mo Mons[igno]r Arciu[escov]o di Antiua-

[1] Възможно е да става дума за архиепископ Петър Богдан, въпреки че непосредствен предшественик на Стефан Кнежевич е Влас Койчев (вж. Информативен процес върху Блазиус Койчев от 1676 г.).

ri, al quale la Sac[ra] Cong[regazio]ne ha comesso, acciò prouedesse un soggetto p[er] M[aest]ro di schola in Chiprovazzo per esser questo luogo molto distante della sua Diocese, diede questa incumbenza a me, acciò io lo prouedessi. Jo per non lasc[i]are che questa giouentù uada deuiandosi senza la disciplina e continua assistenza del M[aest]ro di schola, la qual fù priua p[er] un anno intiero, feci particolar diligenza in trovare un bon sogetto per l'educatione di puesta giouentù nella dottrina, e pietà Xpiana, che arriua al numero di 90 giouini: e finalm[en]te ho fatto uenire il Signor D[on] Vinc[enz]o Mattheuich già M[aest]ro di schola, e Missionario in Jagneuo, e già alumno del Collegio Illirico di Loreto, et è un bonissimo sacerdote, qual ho prefisso in questo luogo per M[aest]ro di schola, alla quale ha dato principio sù gli primi Gen[ar]o 1679, e fa il suo officio con ogni puntualità et edificatione di tutti. Onde supplico la somma pietà humilissim[amen]te della Sac[ra] Cong[regazio]ne a uolerlo confermare, e socorere con quel charitatiuo sussidio, che soleua dare alli suoi Antecessori, che della carità sarò obligato tant'io quanto questii cattolici a pregare S[ua] D[ivina] M[aestà] per ogni maggior esaltatione dell'E[minenze] V[ostre] alle quali humilissim[amen]te baggio le sacre Porpore. Di

Chiprovazo, li 2 di Gennaro 1680.

D[i] V[ostre] E[minenze] R[everendissi]me
Humilissimo et oblig[atissi]mo Serv[itor]e
Fra Gio[vanni] Stefano Conti
Arciu[escov]o di Sofia

Сиятелни и високопреподобни господа,
Най-уважавани господа покровители,

Пресветлият монсеньор архиепископ на Антивари, комуто Свещената конгрегация даде поръчение да намери едно лице за учител на училището в Чипровец, понеже последното място е много отдалечено от неговата епархия, прехвърли това поръчение на мен, та аз да го потърся. За да не оставя тази младеж да върви безпътна, без дисциплина и постоянна помощ от учителя на училището, което бе лишено [от такъв] за цяла година, аз се постарах особено усърдно да намеря едно добро лице за възпитанието на тези младежи в ученията и християнското благочестие, [тъй като] техният брой се приближава до 90 души; и най-после наредих да дойде господин дон Винченцо Матевич, бивш учител и мисионер в Янево и бивш ученик на Илирийския колеж в Лорето. Той е отличен

свещеник, когото поставих тук за учител на училището, като започна заниманията в първите дни на януари 1679 г. Изпълнява своите задължения с най-голяма точност и назидание за всички. Заради това най-смирено моля най-великата милост на Свещената конгрегация той да бъде утвърден и подпомогнат с онова милосърдно възнаграждение, което се даваше на неговите предшественици, и от тази милост да бъдем задължени аз и тези католици да се молим на Бога за все по-голяма възхвала на Ваши Превъзходителства, на които най-смирено целувам свещените пурпури.

Чипровец, 2 януари 1680 г.

На Ваши Превъзходителства
Най-смирен и най-задължен служител
брат Иван Стефан Кнежевич
архиепископ на София

ПИСМО НА СТЕФАН КНЕЖЕВИЧ ОТ 25 ЮЛИ 1686 Г.

Писмото има административен характер. Стефан Кнежевич поставя пред Конгрегацията кадрови въпроси във връзка с продължаване мисиите на някои от действащите мисионери и утвърждаване на новоназначени мисионери и новия учител в Чипровското училище.

В края на писмото бегло се споменава за неблагоприятното положение, в което се намират пратениците на римската църква в последните десетилетия на XVII-то столетие.

Оригиналът на писмото е от 3 ръкописни страници. Съхранява се в APF, SC, vol. 1, Bulgaria, Vallachia (1638—1699), f. 373, rv. 374.

Emin[entissi]mi Sig[no]ri P[ad]roni mei Col[endissi]mi [f. 373] Hauendo più uolte datto l'auuiso alla S[acra] Cong[regazio]ne come li Decreti delle Missioni di Bulgaria sono spirati, cioè di Dauuxeuo, Calaclie, Clisura et anche nelle tre Ville di Hambarlie, Duganlie e Selcigouo li quali furno Decretati dalla Sac[ra] Cong[regazi]ne sotto li 5 Maggio 1681 doue in risposta della mia, hebbi una gratissima della S[acra] Cong[regazi]ne che in vigore di sopradetta Io gli confermasse per altro trienio, fra tanto la soprad[ett]a Cong[regazi]ne gli hauerebbe mandato li Decreti per tanto si supplicano l'E[minenze] V[ostre] di

mandarli Decreti, acciò maggiorm[en]te attendino di lauorare nella Vigna del Signore essendono già finito sessenio come seruano.

Nell'altra mia diedi l'auuiso all'E[minenze] V[ostre] qualm[ent]e haueuo leuato della Missione di Dauuxeuo il P[adre] fra Biagio Bosnese, per hauer hauuto richiemi ra questi poueri xpiani noueli in uoce di edifficargli et instruirli nella S[anta] fede con la sua mal uita gl'ha scandalisato, et in suo luogo ho messo D[on] Demetrio Mircouich di Jagneuo, acciò questi xpiani non restino senza P[ad]re sp[irit]uale, per ciò si supplicano l'E[minenze] loro il sopradetto confirmarle con Decreto.

Nella medesima mia scrissi all'E[minenze] V[ostre] per la Missione di Clisura qualm[ent]e fu rimosso il P[adre] fra Gioseppe da Jagneuo da suoi superiori della Religione per bisogno della medema, et Io subito ho dichiarato (in vigor della lettera di Sac[ra] Cong[regazio]ne) il P[adre] Antonio da Chiprouaz per Miss[ionari]o di Clisura, con licenza di superiori della Relig[io]ne [f. 373 v] acciò siano seruiti ïpni nelle cose sp[irit]uale e non si defrauda la Miss[io]ne. Questa e la seconda uolta che do auuiso all'E[minenze] V[ostre] come il sig[no]r d[on] Vincenzo Matteuich di Jagneuo, Maestro della Schuola di Chiprouaz ha lasciato la Schuola, dicendo che la lua infirmità non gli p[er]mette di poter proseguire l'offitio di soprad[ett]a Schuola p[er] non dir altro et ho dichiarato p[er] il Maesrto di predetta Schuola il P[adre] Gioan[ni] Radoich da Chiprouaz, già Miss[ionari]o di Clisura, acciò la schuola si mantenga e non si defrauda la mente della Sac[ra] Cong[regazio]ne aspetando noui ordini e commandi dall'E[minenze] V[ostre].

Feci ricorso all'E[minenze] V[ostre] per la Indulgenze della mia Diocese che sono spirati e per le facolta che si sogliono dare a i Vescoui in partib[us] da Sua Santita di S[an] Offitio, che sono spirate e mi fu risposto di uolermi mandare solecitam[en]te noui Breui, doue che sino a q[uest]a hora non ho riceuuto niente. Per tanto supplicano l'E[minenze] V[ostre] di ordinare, che si mandano qua[n]to p[rim]a le sopradette Indulgenze acciò questi xpini non siano priuati del tesoro sp[irit]uale.

Rapresentai nella mia gia dui anni fa il bisogno della Miss[io]ne di tre Ville nouam[en]te instituita dalla Sac[ra] Cong[regazio]ne per un Calice e qualche pianeta e sopralettili d'atare et in risposta mi fa detto che l'E[minenze] V[ostre] benignam[en]te hanno condescendutodi prouedere al soprad[ett]o bisogno e quanto p[rim]a e sino a quest'hora no[n] sie uisto cosa alcuna p[er] ta[n]to si supp[lica]no l'E[minenze] V[ostre]

prouedere [f. 374] la relatione douuta che si deue dare secondo il mio obligo della mia Diocese, il tempo non permette, perche tutte le saette sopra di noi si scaricano etc per tanto humilm[en]te baggio le purpurate fimbrie d'E[minenze] V[ostre] di Chiprouaz. Li 25 di Luglio 1686.

Di V[ostre] E[minenze] Deu[otissi]mo et Oblig(antissi]mo Seru[ito]re fra Gio[anni] Stefano Conti Arciu[escov]o di Soffia

Сиятелни господа,
най-достойни за почит мои покровители,

Неколкократно съм съобщавал на Свещената конгрегация, че срокът на декретите за мисиите в България привърши[1], а именно: на Давуджево, Калачлии, Клисура и в трите села Хамбарлии, Доганлии и Селджиково. Декретите на Свещената конгрегация са от 5 май 1681 г. В отговор на моето писмо получих едно най-мило писмо от Свещената конгрегация по силата на горните декрети аз да утвърдя [мисионерите] за още три години, а междувременно Свещената конгрегация ще прати декретите. Умоляват се Ваши Превъзходителства да пратят декретите, [та мисионерите] по-всеотдайно да работят в лозето господне, понеже привършват вече шестте години откакто служат.

В друго писмо информирах Ваши Превъзходитества, че съм извадил от мисията на Давуджево отец брат Блазио от Босна поради оплаквания от страна на тези нови християни, че вместо да ги въздига и обучава в светата вяра, със своя лош живот ги е скандализирал и на негово място назначих дон Димитър Миркович от Янево, та тези християни да не останат без духовен баща, поради което умоляват се Ваши Превъзходителства да утвърдите споменатия дон Димитър с декрет.

В същото писмо писах на Ваши Превъзходителства за мисията в Клисура как отец брат Йосиф от Янево бе отзован от своите духовни началници, защото им е нужен, а аз веднага обявих (по силата на писмото на Свещената конгрегация) отец Антоний от Чипровец за мисионер на Клисура, с разрешение на началниците на Ордена, за да могат да бъдат подпомогнати в духовните неща християните и да не се заблуждава мисията.

Този е вторият път, когато съобщавам на Ваши Превъзходителства, че дон Винченцо Матеевич от Янево, учител в училището в Чипровец, е напуснал училището, като казва, че болестта не му позволява да изпълнява длъжността в спомена-

тото училище, за да не казва друго; и аз обявих за учител на училището отец Иван Радоич от Чипровец, бивш мисионер в Клисура, за да запазим училището и така не се измамват намеренията на Свещената конгрегация в очакване на нови разпореждания на Ваши Превъзходителства.

Направих постъпки за нови грамоти пред Ваши Превъзходителства за опрощенията в моята епархия, чийто срок е минал, и за правата, които се дават на епископите в страните на неверниците от Негово светейшество чрез светата служба, чийто срок изтече скоро, а до днес не съм получил нищо. За това моля Ваши Превъзходителства да се разпоредите да бъдат пратени колкото може по-скоро споменатите опрощения, та тези бедни християни да не бъдат лишени от духовното съкровище.

Представих в мое писмо отпреди две години нуждата на мисията на три села, отскоро установена от Свещената конгрегация, за една чаша, някоя одежда, покривки за олтар. В отговор ми бе казано, че Ваши Превъзходителства благосклонно са се съгласили да се погрижат за горните нужди, и то в най-скоро време, но до този час нищо не е получено. Затова умоляват се Ваши Превъзходителства да ги доставите.

Времето не позволява да пратя съответния доклад, който трябва да се дава съгласно моето задължение за моята епархия, защото всички стрели се стоварват върху нас[2]. Засега смирено целувам края на пурпурите на Ваши Превъзходителства.

Чипровец, 25 юли 1686 г.

На Ваши Превъзходителства:
Най-предан и задължен служител брат
Иван Стефан Кнежевич — архиепископ на София

---

[1] Съгласно съществуващата практика назначаването на мисионерите се утвърждава с декрет на Конгрегацията за срок от 3 години. За следващия период, ако мисионерът трябва да остане в същата епархия, Конгрегацията издава отново декрет.

[2] Военните поражения на турската армия по това време и особено разгромът на турската армия при Виена (1683 г.) влошават още повече положението на българските францисканци поради засилената подозрителност на турските власти към тях, считайки ги за приятели и агенти на Австрия. По тези причини католическите духовници не могли да изпълняват свободно своите задължения. Оплаквания от този род се срещат и в докладите на никополския владика Антон Стефанов от 1680 и 1685 г.

КОПИЕ НА ПИСМО НА СТЕФАН КНЕЖЕВИЧ ДО КАРДИНАЛ БУОНВИЗИ ОТ 8 МАЙ 1689 Г.

Писмото е писано в Търговище (Влахия), където временно след Чипровското въстание се намира резиденцията на софийския архиепископ.

Стефан Кнежевич благодари за изпратените на католическите духовници църковни принадлежности и за предположението да се осигурят земи за емигрираните след погрома на Чипровското въстание католици. Той изразява тяхната готовност да се присъединят към императорските войски в борбата против общия враг за по-скорошното освобождаване на отечеството.

В писмото се съдържа и една лична молба — да бъдат откупени от робство при турците 7 негови близки.

Оригиналът на документа се състои от 2 ръкописни страници и се съхранява в APF, SC, vol. 1, Bulgaria — Vallachia (1638—1699), f. 398 rv.

Писмото е публикувано от Е. Ферменджин в Acta..., 306—307. Там обаче не е посочено, че това е копие и че оригиналът е изпратен до кардинал Буонвизи.

Copia di lettera scritta al Card[inale] Buonvisi da Mons[ig no]r Arciv[escov]o di Sofia da Targoviste 8 maggio 1689.

[f. 398 r] Ho ricevuto la benig[nissi]ma di V[ostra] E[minenza] con l'aclusa della S[acra] Congregatione per le mani dell'ill[ustrissi]mo Signore Pr[inci]pe di Valachia, mandategli dall'ill[ustrissi]mo conte Veterani, et ho inteso la begnissima pieta della sopradetta S[acra] Congreg[azio]ne sopra di noi altri poueri Xñi, prouedendoci di calici et habiti sacri, essendo totalmente spogliati dal comun nemico d'ogni cosa. Fra tanto si supplica humilmente V[ostra] E[ninenza] di consolarci con le sopradette robbe acciò questi poveri Padri habinano comodita di calici, et habito farsi da poter amministrare i S[antissimi] Sacram[en]ti a questi poveri Xñi. Sarebbe bonissima occasione e sicura d'inuiare le soprad[ett]e robbe per Monsignor di Nicopoli; sa forse il suo ritorno a tempo per queste parti, se nò, con ogni sommissione si supplica Vostra Eminenza di dar l'ordine,

[1] Кардинал Франческо Буонвизи е апостолически нунций на Виена. Чрез него са уреждани някои от църковните и советски въпроси на емигрираното българско население, вж. Дуйчев, Ив. Софийската католишка архиепископия през XVII век..., 47—49.

che siano inviate all'illustrissimo Signor Principe di Valachia o vero al Signor Constantino Cantacuseno, zio del sopradetto Pr[inci]pe e fratello carnale del defonto Pr[inci]pe di Valachia, n[ost]ro benefattore e protettore dei n[ost]ri ni, il quale con la prudenza sua governa il Pr[inci]pato di Valachia, Signor degno d'ogni honore. Infinite grazie rendo con tutti li christiani alla pietosissima offerta di procurarci li terreni ove potrebbero vivere; ma tutti noi altri speriamo nella S[ua] D[ivina] M[aestà] e nella fortuna dell'Augus[tissi]mo S[ua] M[aestà] C[esarea] di ritornare in breve tempo nella propria Patria, benchè sia destrutta, mettendosi in ordine li sopradetti christiani di unirsi con le milizie cesaree contra l'inimico comune, essendo huomini civili e pratici del paese. Capisco la buona e santa disposizione della S[acra] Congreg[atio]ne, che S[ua] Em[inen]za mi significa contro ogni mio merito, in espuonere a V[ostra] E[minenza] il n[ost]ro bisogno fuor delle soprad[ette] robbe. Emin[entissi]mo Signore, mi trovo in grand[issi]mo travaglio, poichè i miei nepoti e nepote, in tutto 7 anime, si ritrovano in captività nelle mani de Turchi, non essendo possibilità di redimerli; acciò non si perdino le soprad[ett]e anime, humilmente supplico V[ostra] E[minenza] di haver misericordia sopra li sud[ett]i schiavi, con qualche sussidio e con la sua benig[nissi]ma raccomand[atio]ne alla S[acra] Congr[egatio]ne, di poterli liberare, che tutto si riceverà da V[ostra] E[minenza] e per fine le bacio le purpurale vesti etc.

(Seguita la nota delle robbe che richiede per suo servizio)

Per Monsignor arciv[escovo] p[er] poter celebrare pontificalmente è tutto necessario fuor dell pallio.

Per il R[everendo] P[adre] Elia a Craiova e ville vicine, calice e suppelletili del'altare.

Per il R[everendo] P[adre] custode Pietro a Ribnick e le vicinanze calice e suppelletili dell'altare.

Per il P[adre] Mattia a Madan e Tismen il simile.

Per i P[adri] Michele e Giacomo a Campului et alle vicinanze, ove si ritrovano la maggior parte de cattolici, il simile.

A Targovicte, ove si ritrova Monsignor arciv[escovo], risiede il P[adre] Marco e P[adre] Luca è necessario simil parato e calice.

Per Bucuresct e le vicinanze ove risiede P[adre] Paolo Diffinitore trovasi il simile bisogno.

КОПИЕ НА ПИСМО, ПИСАНО ДО КАРДИНАЛ БУОНВИЗИ ОТ МОНСЕНЬОР АРХИЕПИСКОПА НА СОФИЯ ОТ ТЪРГОВИЩЕ

8 май 1689 г.

Получих добросърдечното писмо на Ваше Превъзходителство с приложено писмо от Свещената конгрегация чрез ръцете на пресветлия господин княза на Влахия[1], изпратено му от пресветлия граф Ветерани[2], и разбрах доброжелателната милост на споменатата Свещена конгрегация над нас, клетите християни, като ни снабди с чаши и църковни одежди, понеже сме напълно оголени от всичко от общия враг. Умолява се сега смирено Ваше Превъзходителство да ни утешите с казаните вещи, та тези нещастни отци да имат удобството с чашите и църковните одежди да раздават светите тайнства на тези бедни християни. Би било отличен и сигурен случай да пратите горните вещи чрез никополския владика[3]. Може би знаете за неговото предстоящо завръщане в тези страни, ако ли не, с всяко почитание умоляваме Ваше Превъзходителство да се разпоредите да бъдат пратени на пресветлия господин княза на Влахия или на господин Константин Кантакузено, чичо на споменатия княз, кръвен брат на покойния княз на Влахия[4], наш благодетел и покровител на нашите християни, който с благоразумието си управлява княжество Влахия, господин достоен за всяка чест. Безкрайни благодарности отправям с всички християни на всемилостивото предложение да ни набавите земи, където биха могли да живеят; но всички ние се надяваме с божественото величие и с щастието на императорските войски да се завърнем скоро в нашето отечество [Чипровец], макар и разорено, като казаните християни се подредят и съединят с императорските войски против общия враг, понеже са хора образовани и запознати със страната. Разбирам доброто и свето разположение на Свещената конгрегация, за което Ваше Превъзходителство ми съобщава, без никаква моя заслуга, да изложа на Ваше Превъзходителство моята нужда извън гореспоменатите вещи. Ваше Сиятелство, намирам се в най-голяма мъка, защото моите племенници и племенница, общо 7 души, се намират в робство в ръцете на турците, без да има възможност да бъдат откупени; за да не се погубят гореказаните души, смирено моля Ваше Превъзходителство да се смилите над споменатите роби с някоя помощ и с благосклонната си препоръка на Свещената конгре-

гация, за да могат да ги освободят. Дано всичко се получи от Ваше Превъзходителство. Накрая целувам пурпурните дрехи и т. н.

Следва бележка за вещите, които [архиепископът] иска, за да служи.

За монсеньор архиепископа, за да може да служи понтификално, има всичко необходимо освен палиума.

За преподобния отец Илия в Крайова и близките села [са нужни]: чаша, предмети за олтара.

За преподобния отец кустос Петър в Римник и околностите [са нужни]: чаша и предмети за олтара.

За отец Матия в Медян и Тисман [е нужно] същото.

За отците Михаил и Яко в Къмпулунг[5] и околностите, където се намира по-голямата част от католиците, [е нужно] същото.

В Търговище, където живее монсеньор архиепископът, където се намират отец Марко и отец Лука, са необходими същите предмети и чаша.

За Букурещ и околностите, където се намира дефиниторът отец Павел, има същата нужда.

---

[1] Княз Константин Бранкович Бесараб II (1688—1717).

[2] Генерал граф Ветерани по време на Чипровското въстание е военен комендант и командвал навлизащите в България австрийски войски, а след това взел под свое покровителство бежанците и им позволил да се заселят в градовете Сибиу, Алба Юлия, Медян и др., вж. Телбизов, К. Разселване на чипровчани след въстанието от 1688 г. — В: Чипровци 1688—1968. С., 1971, 65—79; Списаревска, И. — В: Чипровското въстание..., с. 125, 133—137.

[3] Става въпрос за Антон Стефанов, който по това време се е намирал с дипломатическа задача във Виена.

[4] Княз Щербан Кантакузин (1678—1688).

[5] Къмпулунг — град във Влахия (дн. Румъния).

АНТОН СТЕФАНОВ

За живота на Антон Стефанов има оскъдни сведения. Знае се, че е роден в Чипровец, където получава първоначалното си образование. По-късно изучава богословие и философия в Италия.

Антон Стефанов работи като мисионер, главен викарий на архиепископ Петър Богдан за Влахия и от 1677 г. до края на живота си (1693 г.) — като никополски епископ.

Мисионерската дейност на Ан. Стефанов протича при много тежки условия. Продължителните войни, които Османската империя води с Венеция, Австрия, Полша, Русия и др., засилват до краен предел политическия и икономически гнет над поробеното население. Връзките на Конгрегацията за разпространение на вярата с католическите мисионери на Балканите в този период са по-слаби, не достигат средства за тяхната издръжка, лошо е снабдяването с инвентар и т. н.

След Петър Парчевич и Петър Богдан Антон Стефанов се явява най-яркият изразител на политическите тежнения сред българските католици. Като викарий, а по-късно и като никополски епископ, той развгръща активна дипломатическа дейност, поддържа близки връзки с политически дейци на Влахия и Австрия.

Погромът на Чипровското въстание слага край на неговата дейност в нашите земи. Принуден да прекара последните години от живота си в изгнание във Влахия, той с цената на много усилия и жертви продължава патриотичната си дейност вече предимно като политическо лице. „Три пъти ходих от Влахия във Виена, макар и болнав, но го правя от любов към Бога и от полза за цялото християнство“ — пише Ан. Стефанов на 30 януари 1689 г.[1]

Антон Стефанов се грижи за емигриралото българско население. Установява връзки с много дейци на западните държави, между които е и видният учен и политически деец от

италиански произход Луиджи Марсили. Антон Стефанов представя на австрийския император специален план за освобождението на Сърбия, Босна, Херцеговина и България от турците[2].

Малкото достигнали до нас документи от Ан. Стефанов са богат източник за историческата епоха и единственото макар и косвено свидетелство за неговата личност и убеждения.

---

[1] Acta..., с. 305.

[2] Цветкова, Б. Нови документи за историята на освободителните движения в българските земи през XVII век. — ИИИ. Т. 19, 1967, 243—262.

ДОКЛАД НА АНТОН СТЕФАНОВ ОТ 22 ЮЛИ 1680 Г.

Това е първият доклад, който Антон Стефанов пише след назначаването си за никополски епископ. Той представлява интерес не само защото се публикува за пръв път, но и със своето съдържание. Голямото богатство на исторически факти и изводи го прави ценен източник за изучаване на обстановката в нашите земи през втората половина на XVII в.

Антон Стефанов нарушава традицията на пищните описания и словесните еквилибристики на своите предшественици. С делови въпроси и почти суров тон той разкрива тежкото състояние на епархията. По-щедър е когато дава описание на павликяните, на техните селища, демография, бит и душевност, което прави доклада особено ценен за историците, занимаващи се с павликянството.

Ценни са сведенията и за редица селища в Северна България — Търново, Русе, Никопол и др., данните за упадъка на дубровнишките колонии в нашите земи.

Оригиналът на доклада е от 22 ситно написани страници. Съхранява се в APF, fondo di Vienna, vol. 482 (1681), f. 141—155.

[f. 141 r] Relatione e la Visita del Vescovo di Nicopoli:

[f. 142 r] San[ctissi]me ac Beatissime Pater D[omi]ne ac Patrone mi semper Honoratissime, post Sac[ris] Pedis devotissima oscula, semper humillimam, reuer[enti]am promptissimam, obedientiam, honorem, deuotissima uota nec non condigna obsequia etc.

Emin[entissi]mi ac Reu[erendissi]mi Patres D[omi]ni et P[atro]ni mei Col[endissi]mi, post humillimam reuer[enti]am ac sac[raru]m purpurarum V[ostrae] E[minentiae] decentem exosculationem, iugiter paratissima obsequia.

Frat'Ant[oni]o Stephani dell'ordine dè Minori Oss[ervan]ti di San Fran[ces]co, all'istanza della Sac[ra] Cong[regazione] de fide propaganda, (anchorch'indegno) senz'il suo sapere, et all'improuiso fu eletto Ves[cov]o di Nicopoli della Santità del N-[ostro] Signore, Signore Innocentio Papa XI alli 16 di Marzo 1677, e per la sua povertà non potendo mandar'il huomo apposta per le Bollé Ap[osto]licae à Ragusa, con tant'interpollatione, Anno 1679, alli 20 d'Agosto fù consecrato à Chiprouaz d'un solo Vesc[ov]o, cioè dal Monsignor Arciu[escov]o di Soffia, con assistenza dè duoi sacerdoti in dignitate ecclesiastica constituti; conforme la dispensa, o uer'il Breue Ap[osto]lico concedeua e commandaua. Et essendo del tutto bisognioso et non trouando il meglior modo, ac urgentibus periculis, fù anche per forza necessitato (come di sotto si chiarirà) a mandare le sue copie delle formae juramenti et professionis fidei, de verbo ad verbum, che l'ha fatto publicamente e solemnamente nelle manni del suo consecratore, mandategli sub plumbo, conforme commanda la Bolla del N[ost]ro Signore. Per certum Nuntium etc. Con la lettera sotto scritta dal Consecratore, e consecrato, cioè per il Pad[re] fra Georgio Jurascich bosnese, perch'essendo qua scarsissimo de sacerdoti et hauend'a mandare lui per la causa, che si dirà di sotto; tanto più che di questi Sacerdoti, chi si trouano qua, non ui è un altro, chi sa parlar'italiano, ne meno latino. Mente che la pouertà, causa efficace non permette altrimente. Il detto P[adre] Georgio partij di Nicopoli per uenir a Roma alli 10 di Maggio 1680.

Il sup[radett]o Ves[cov]o, subito che fu auisato della sua promotione, sapendo bene le necessità, ch'occureuano in sua Diocesi, se ne partij di Chiprouaz alli 2 d'Agosto 1677, et arriuò a Nicopoli alli 9 del medesimo e subito quando uiene, incominciò ad impraticarsi del tutto e con li proprij occhi a uedere quello, che non credeua, che primo haueua sentito con'l'orechia. Le sue miserie, quante n'ha sofferto e patito per la breuità si lasciano.

Quand'il detto Vescovo fu nella sua Diocesi, trouò in tutto sacerdoti n[umer]o 5, duoi de loro pretti secolari, Dom Pietro bosnese, e Dom Christo di Cinquefonti, natiuo di questi nouelli cattolici, e 3 fratti dell'ordine de Min[or]i Oss[ervant]i di San Fran[ces]co, cioè P[adre] Gerolamo di Ragusa, e P[adre] Philippo di Luxani Superiori con la facultà del P[adre] Custode di

Bulgaria, allora Vicario Sardicense, et il P[adre] Georgio Jurascich bosnese, con l'obedi[enz]a del P[adre] Vicario G[enera]le d'Araceli. La qualita di supradeti sacerdoti, tanto dalli pretti, quanto delli fratti, è pocho profitteuole in questi paesi, perchè eccetto P[adre] Georgio bosnese, chi sa almeno parlare, tutt'altri apena, dicono la Messa; Quanto delli lor portamenti, molte uolte è stata auisata la cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne, e si trouarano costi le lettere de superiori passati, le quali chiariscono le lor conuersationi.

Qui il supradetto Ves[cov]o ingemisce, e si lamenta e desidera d'd'esser udito tanto di V[ost]ra Santità, quanto dall'Lor E[minenze] Dice dunque cosi.

Io(bench'indegno) mandato dalla S[anta] Chiesia, son uenuto qua in questo Paese straniero tra gl'huomini più tosto barbari, ch'altro a fin che facia [f. 142 v] qualche frutto sp[iritu]ale con aggiustare questa misera gente nelle cose pertinentent'alla lor salute, ma trouando qua tante miserie, primo li sacerdoti affatto ignoranti e parechi di lor guastati del uino. 2° la gente ostinitissima. 3° la mia estrema pouerta, 4° pa pouertà di questa meschina natione, perchè non ha con che sustentare li suoi sacerdoti, cosa dunque farò? Oleum, et operam perdere? Seminare super arenam? Jo solo non poss'esser il Ves[cov]o et in ogni luogo del questo paese il sacerdote; e se sar'in un, in altro nò.

Se li sacerdoti hauessero la comodità di passar'un puocho commodamente, si trouarebbere molti; ma stantibus terminis, se non sarano aggiutati dalla Sac[ra] Cong[regazio]ne con ti[tu]lo e sussidio de missionarij ap[osto]lici, questi poueri nouelli catholici miserabilmente si perderano.

Il Vesc[ov]o ha fatto ogni possibile, non solo con ammonire li suoi sacerdoti, ma anche con mutarli in qua, in l'acciò s'emendino, ma ha fatto nulla. Perchè quando si ammoniscono di corregersi, loro minaccion'a farsi turchi. Il pouero Ves[cov]o p[rim]o non ha l'altri sacerdoti e senza loro sarà peggio, perch'almeno battezzano li ragazzi; e se confessano qualche moribono. 2° Il detto ves[cov]o sta tra quelli barbari, e se l'occurrerà qualche sciagura, non si trouarebb'almen'una persona, che l'accompagniass'al tirannico tribunale. 3° Il detto ves[cov]o è nudo e crudo et il Turcho cerca li denari. Come dunque poueretto potrà governare la simil gente? Come si farà qualche profitto sp[itu]ale, tra quelli poueri nouelli Xpiani, quando li sacerdoti uiuon'a modo d'Etnici e megliori non si possono trouare? Li pretti secolari non ui sono, similmente et altri fratti; e se qualche fratte uiene in questi paesi, è de Minori Oss[ervan]ti di San

Fran[ces]co delle Prouincie di Bulgaria, e di Bosna, ma quelli buoni stano nelli lor conuenti.

Qui altro rimedio non si potrà far'eccetto che la man'et assistenza della cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne, con mandar qua li missionarij ap[osto]lici con solito sussidio, et il ves[cov]o, che sia in più sicuro luogo e che non sia tant'esposto a tanti pericoli della lui propria uita, e ch'attenda continuamente a dare l'occhiata, gouernando l'in ogni rigore e strettezza, perchè „stetit populus meus edere et libere et surrexerunt ludere". Altrimente quando li sudetti non hanno timor di Dio, e li lor superiori non hann'il braccio seculare, si burlano d'essi, ma moltre uolte, quello, che non si farebbe per amor di Dio, si far per interesse.

Si trouano parecchi pretti secolari di Seruia, alunni della cotesta Sac[ra] Cong[regazione], ordinati ad tit[ulum] missionis; quelli ueramente potrebbero seruire in questi Paesi e fare qualche profitto.

La causa perchè uari sacerdoti si trouano ad administrare li san[tissi]mi sacram[en]ti a questi nouelli X̃piani, più tosto barbari et rustici ch'altro. P[rim]o, perchè non hanno con che sustentarsi e da che h'incomminciata questa guerra di Kamenizza, li supradetti huomini si sono del tutto estenuati, et anche nelli megliori tempi passati sono stati pocho diuoti e meno limosinieri, e per hor'affatto niente. 2º essendo loro la gente barbara e rustica e senza la uirtù, non ui è con chi conuersase. 3º. Da questi nouelli X̃piani li lor sacerdoti non sono rispettati, nemen riueriti, ma spesse uolte d'ingiurie incaricati, quante uolte lor in faccia hann'ingiuriato [f. 143] il ves[cov]o. 4º Perchè si patisc'assai dalli turchi, tanto di Pascialie, q[uan]to dalli soldati, e s'alcun de sacerdoti, chi si portarebbe da religioso seruisso a questi nouelli X̃piani, sarebb'uno di quelli, chi si portauano da-uero X̃piano nelli tempi del Diocleziano. Per il che.

Il detto ves[cov]o prostrato avanti li Sac[ri] Piedi di V[ostra] Santità et auanti le lor E[minenze] diuotamente et humilmente prega, et cum lachrymis supplica, per la misericordia del n[ost]ro Sognore Giesu X̃po, non solamente che sia udito, ma anche che s'imponga fin'a tant'incancarito et inuechhiato male, e che sia il detto ves[cov]o auertito et insegniato dalla S[anta] Chiesia, acciòche sapia quomo de opporteat cum in domo D[omi]ni conuersari.

Et essendo il ves[cov]o soprauidente, cioè l'occhio della S[an-

ta] Chiesia, il detto ves[cov]o auanti la sua consec[ratio]ne scriss'alla Sac[ra] Cong[regazio]ne, pregand'humilmente quelli E[minentissimi] Padri, acciòche con un lor decreto, o uero con un Breve Ap[osto]lico li fosse assegniata ouero limitata la diocesi Nicopolitana, ma non li fu risposto. Perilche pregando replica con dire le sue ragioni.

Nella Bolla della sua elettione La Santità del N[ost]ro Signore cosi dice, acciò non sia qualche preiuditio al Metropolitano, al quale iure metropolitico Ecclesia Nicopolitana subest, qua se s'intenderà solamente che quel paese, che tien'il Kadia di Nicopoli, cioè giudice turchesco, ch'è solamente la città di Nicopoli con suo territorio, che fara intorn'a 50 villaggi, il ves[cova]to di Nicopoli, il ves[cov]o di Nicopoli per hora non ha altra villa de nouelli Xpiani, eccetto che dieci case in Tarniceuizza; se uero s'intenderà il vesc[ova]to di Nicopoli, quelli tutti paesi, che governa il Pascià di Nicopoli et in spititualibus il metropolita greco di Tarnoua, allor in Vesc[ova]to di Nicopoli sarebba tutt'uno con Arciu[escova]to di Tarnoua, sotto il quale sono tutti li vilaggi de Paulianisti nouamente battezzati. Et essendo questi paesi in diuersi tempi dalle uarie nationi posseduto in spiritualibus dalli greci sono stati governati. Perilche, o che si diuidono le diocesi, conforme le diuidono li greci, cioè per la prouintie; cos'anche li turchi li Pascialako overo secondo li Kadilaki delli turchi. Il Pascialako di Nicopoli ha sotto se 20 Kadilaki, il Kadilako di Nicopoli haurà o men'o più di 50 ville.

Quando fù eletto di B[eata] mem[ori]a Monsingnor Philippo, ves[cov]o di Nicopoli, si sognosce per quel decreto della Sac[ra] Cong[regazione] de prop[aganda] fol. 39 ato Cong[regazioni] 78, die 30 Martij 1648, che la mente et intentione della detta Sac[ra] Cong[regazio]ne fù et è, ch'il ves[cov]o di Nicopoli gouerna tutti quelli Paulianisti, cioè nouelli Xpiani, chi si trouano in Dacia ripensi, o uero nella Missia, da certi detta, inferiore, et d'altri superiore, cioè tutti quelli, chi sono in mezzo del Danubio e monte Hemo.

La città di Nicopoli o dalli Bulgari, ouero dal Nicephor Imperatore fù destrutta, e di nuo[vo] è stat'edificata, ma nel tempo, quando li Bulgari signioreggiauano è stato humile e uilipesa e nel tempo del Innocenzo terzo fu sublimata la città di Ternoua, overo Trimonitana [143 v] e dal detto Pontefice con Pallio di Primatura, o uero Tetrarchia ornata, e dall'allor' in qua, la città di Nicopoli non ha hauuto il proprio vescovo ma il suo vescovo e stato Arciu[escov]o di Tarnoua. Ma a questi tempi

nostri, il gran Turcho ha uoluto honorare la città di Nicopoli, per abbassare quella di Tarnova, con residenzia del Pascia, e cosi la città di Nicopoli s'è ampliata, et per hor'una Metropolis, et il honor della S[anta] Chiesia uole, che tutte le cose pertinenti al gouerno sp[iritua]le, etiam in remotis partibus, sijno ben composte et aggiustate, perche.

Compiacendos'a Sua Diuina Maestà, redita Ecclesiae pace, in questi paesi, all'hora sarà fatto l'arciu[escov]o di Ternoua e lui secundum ecclesiasticas regulas chiederà il suo e la Bolla Ap[osto]lica dice sine praeiuditio etc. E l'istessa città di Nicopoli dalla uenuta di Bulgari sin'in qua è stata fatta Diecesis Ternouiensis; ben uer'auant'era città Cathedrale, e cosi uno di questi duoi perderà, s'il p[rim]o ergo erit praeiudicium, ergo si farà torto alla Bolla, s'il 2-do, il ves[cov]o di Nicopoli con ogni raggione dirà: che nelli tempi d'Infedeli, quando sono stati persecuti li Xpiani, il ves[cov]o di Nicopoli e non altro, tamquam suam Diocesim ha gouernato tutti questi paesi, e perch'adesso; quando è già pace nella Chiesia, mi leuano quello, che miei Antecessori con gran lor sustento e discapito per tanto tempo hanno gouernato è conseruato? Che guistitia sarà questa? E cosi sarano le liti e non si potrà cosi facilmente aggiustare, perchè s'il Arciu[escov]o di Ternoua repigliarà sua antiqua iura, si farà gran torto al Vescovo di Nicopoli, perchè resterà senza Diocesi.

Le ville de Paulianisti non sono tutte ad ripas Danubij, nemeno circa Urben Nicopolitanam. Ben uero sono tutte nell'Arciu[escova]to di Tarnoua. Begliani et Orascye ad ripam Danubij. Vardin etiam, ma li non ui sono delli n[ost]ri, perche s'hanno fatti turchi e Luxani Inferiori, lontani dal Danubio circa 12 miglia, tutti questi sotto la giurisdittione e Kadia della città di Suisctoua.

Cinquefonti, Brestouec e Kociagouo già deserte, lontane dal Danubio circa 8 o 10 miglia, e Tarniceuizza di 10 case sotto la Giurisd[ittio]ne e Kadia della città di Nicopoli.

Luxani Superiori dis[tan]te del Danubio circa 17 o 18 m[iglia] Kalugerizza [dist[ante] del Danubio circa 36 o 38 m[ille] Sochieuo e Bahceuo dist[ante] del Danubio circa m[ille] 30, sotto la giurisdittione, e Kadia di Louac.

Marinopolzi dist[ante] del Danubio circa 38 o 40 m[ille] sotto Kadia di Tarnoua.

Il suddetto vescovo prostrato auanti li Sac[ri] Piedi di V[ostra] Santità et auanti le Lor'E[minenze], humil[men]te espone e prega a compiacersi, o con un Breue Ap[osto]lico, ouero con

uero dichiarla tutta una, acciòch'il pouero vescovo sappia sin doue stendersi.

[f. 144] Considerand'il tutto il detto ves[cov]o e con l'occhi proprij uedendo come uanno le cose e che sono le necessità importanti, supponendo che sia grato a Dio et honor a S[anta] Chiesia, o com'il Diecesano, o uero come conuicino, ha uisitato tutte le ville de Paulianisti con la Capelle di Rukcik e di Tarnoua cioè tutti questi Catholici chi si trouano nel Arciu[escova]to di Tarnoua, eccetto la città di Suman, perch'essendo il detto Suman lontano, la pouertà del vescovo non sia potuta arriuar sin la, perch'altrimenti sarebbe'una cosa troppo indecente, ch'il vescovo di Nicopoli, essend'instituito dalla S[anta] Chiesia per li Paulianisti, nouamente convertiti, li lascia che si perdino cosi miserabilemente tanto più, ch'il vesc[ova]to di Nicopoli è tutto uno con Arciu[escova]to di Tarnoua. Ma in questo conforme la S[anta] Chiesia dichiarirà (na che tocca non solum antiqua renouare, sed etiam recentia de nouo creare) cosi sarà.

Et auanti che si dirà la relatione della visita è necessario a narrare succintamente li costumi, o uer l'abusi di questi nouelli X̃piani. Et il supradetto ves[cov]o con questa narration'altro non pretende, solamente che sapia la S[anta] Chiesia, con che frutto sp[iri]tuale manten'il vescovo e li pretti in questi paesi. Perche si conosce per una fede fatta a Roma di q[uesti] Prelati an[no] 1650, che sin hor' altrimente delle cose di Paulianisti sia stata informata la Sac[ra] Cong[regazio]ne di propaganda etc. nella qual fede tra l'altre, ui sono queste precise parole:

Et hor' arriva (cioè la gente de Paulianisti) al numero di uinti millia anime, che ridotte al rito catholico con esempio di buona uita e di costumi meritano d'esser chiamati con nome di latini, fra turchi, tartari et altre barbare nationi. Et un pocho sotto:

Come siamo anche certificati dal Monsignor Thomaso, Patriarcha di Constantinopoli della Nation'armena e dal Monsignor Cordaso, arciu[escov]o di Mesopotamia, quali Prelati hanno raccontato, haver uisto et osservato gran deuotione et hospitalità singolare, anzi affermano con giuramento esser iui il primo feruore della primitiua Chiesa.

La sopradetta fede si troua fatta e con lor sigilli e con lor propria mano sottostritta dalli fratte Gioseppe Mana, arciu[escov]o d'Antiuari e Primate della Seruia, Marco Scura, Arciu[escov]o di Durazzo, fra Simeone Scontra, vescovo Sappatense, Gio[vanni] Battuta, Protonotario Ap[osto]lico, Thomaso, Patriarcha di Constantinopoli della Nation'armena, Cordaso, arciu[es-

un decreto della Sac[ra] Cong[regazio]ne a dichiarare li limiti delle diocesi Nicopolitana, o diuiderla di quella di Tarnoua, o cov]o di Mesopotamia,. Gio[vanni] Battista Battuta, vic[ari]o ap[osto]lico di Budua, et finibus Albaniae, fra Innocentio Medin, Ministro Prou[incia]le in Albania, e da fra Gregorio Fassina, vescovo di Scutari. Dunque la uerità della sopradetta fede, quantum ad mores et ad numerum si chiarira di sotto, e p[rim]o delle lor limosine.

Le limosine, che li Paulianisti nouelli Xpiani fann'alli suoi sacerdoti e il grano, cioè orzo, tritico e miglio. E nelli tempi antichi è stato uso a dar al suo sacerdote di due uolte più [f. 144 v.] del detto grano, ch'a subassa, cioè al turco provisoro della villa e cosi con processo temporis, quant'al turco, tant'al prette. Et auanti la guerra di Kaminizza, hanno dato ogn'un'anno d'ogn'un area, quasi 7 pesi romani del qualsiuoglia sorte di sopradetti grani. E la maggior limosina, che si daua, e che si da alli questi Pretti è questa.Ma da che s'è incominciata la guerra in Russia, sempr'ogn'un ano si uà calando. E molti di loro nemen' va peso del miglio, possono al detto prette dara, perchè non l'hann'et il più principali, chi 3, chi 4, ad summum 5, pesi, e questi al suo pretto, et il turcho piglia più che primo etc. Perchè ius in armis, e questo procede della gran lor pouertà; perchè con occasione di questa guerra di Polonia, questi tutti paesi già sono destrutti affatto, e per questo gli poueri Meschini lasciando li proprij nidi, fugono, che in qua, ch'in la. E quando non si fa il detto grano, il pouero prette muore de fame.

Ogni uolta quando fann'il lor Kurban, et amazzano qualch'agnello o uero castrato, la pelle d'essa uittima, dann'al suo prette; la pelle d'agnello uale 8 o 10 aspre, e di castrato 12 o uero al più 14, e 420 aspre, fanno un zechino Venetiano.

Nel battesimo, qualch'uno da, e più molti non, un braccio di tela grossa, che ualerà 7 o uero 8 aspre e 3 o uero al più 4 aspre in moneta.

In desponsalibus una pelle d'agnello. e 8 o 10 aspre.

Nella benedittione delle nozze, qualch'una delle spose vergini da un fazzuletto. che uale 10 o 15 aspre, e molte non lo danno et il sposo circa 10 o ad sumum 15 aspre.

Quando muore qualch'uno, certi danno un braccio di tela com'al battesimo e certi no, ma qualch'uno da aspre 14, altri 8 e altri molti nessuna.

Nel uisitare l'ammalati rare uolte qualch'uno dara 3 o 4 aspre, fanno la cerca delle can[n]abe: ch'il tutto sarà una aspra di casa, simil[men]te nella lana, ch'ha le pecore, dara un mezzo

tosate, ch'in piu grossa uilla, le cerche della can[n]abbe di lana non farano 200 aspre.

Nelli giorni del Natale e di Epiphania, quando si fa l'aspersdes, dan' una aspra et un pane di casa e molti un manipolo di can[n]abbe. E nella Pasqua, quando si confessano ogn'un persona dara un'aspra, e quando li danno la suppa nell'istesso giorno, dann' un pane con un ouo, et una aspra d'ogni cosa. Questa è tutta la limosina [f. 145 r] che loro fanno al suo prette. Conch'il pouero sacerdote potrà uiuere?

Molti abusi (bench'insupportàbili) si trouano fra questi nouelli catholici, e non si posson'eradicare, perchè iui non ui è ius gladij e loro dell'interdetto pocho si curano, ne meno della scomunica et eccetto quelli di Luxani superiori, pochi si uedeno in chiesia a sentir messa e particularmente da Pasqua sin'alla sera de morti.

La sera delle vigilie di Natale e di Epiphania et avanti il giorno della commemoratione de morti, si adunano tutti in chiesia, quanto li huomini, tanto le donne e doppo le litania, bacciano la croce, et hauendo portato il pane e uino, mangiano e beuano auanti la chiesia, o uero auanti la casa doue si celebra, ma non si fanno ebriachi.

Nel giorno di Pasqua non si confessano tutti, particularmente quelli di Begliani e sono molti d'eta 40 o 50 e più anni, chi mai non sono uenuti a confessarsi e quelli, chi si confessano nel giorno di Pasqua, come è? Solamente Iddio benedetto sa. Nel detto giorno di Pasqua, il sacerdote lascia un huomo aposta con la suppa di pane benedetto, con uino e distribuisce con cuchiaro ad ogn'uno delli ragazzi e li mette sopra li taleri per portarl'a casa un pocho di detta suppa. Cosi fann' anche li greci, Bulgari e Valachi. Primo, questi di Begliani, tanto moribondi, quant'ammalati mai non si confessauano, ma il vescovo ordinò; che chi non s'era confessato, il suo Cadauero non si portasse in chiesia e per questa paura molti moribondi et emalati si confessano.

Quando uogliono fare la pubblica procesione (loro non guardano li giorni di San Marco, nemeno delle Rogationi, etiam millies admoniti, ma al lorò piacere) auisano tutti della uilla e amezzan'un boue e molti agnelli; e lor pelli dann'al sacerdote e portando il pane, uino, pesce et altre cose mangiatiue, si adunano intorno la chiesia, o uero la casa doue si celebra, e cos'il sacerdote more solito esce dalla chiesia con la cotta e stolla e con la croce in mano, con cereo pasquale e loro portano qualch'Imagine della Madona, e cosi dicendo il detto sacerdote le letania, ua in campagnia accompagnato da pochi, ma uanno con esso quasi tut-

te cittelle e camminano per tutto il territorio 3 o 4 miglia. In tant' altra gente apparichiali cibi e le tavole intorla chiesia, e subito che sia ritornata la processione, uiene il prette e li benedice le tauole e cosi s'assentono separatamente li huomini delle donne e cosi mangiano e bevono sin quando s'inebriachano tutti.

E nel tempo della sicità, quand'esce il prette con la processione della chiesia, le donne pigliano diuersi uasi con l'aqua et buttan adosso ad ogn'un, etiam a prette, et a qualli chi portan l'Icona, bagniand'il tutto con la detta acqua. Et il vescovo non sapendo questo abuso and'una uolt'(in chiesia per far ringratianmente, more solito), e quando [f. 145 v] fù uicin'alla chiesa, li buttò ad osso una dona un sechio d'acqua, tanto rispetto portano loro al vescovo, quant' ad ogn'altro sacerdote e tanto al sacerdote, quant'ad ogn'uno, chi sa legere e scriuere.

Nel giorno d'Epiphania, il quale chiamano S[an] Gio[vanni] Battista, li giouani, hauendo ballato tutta la notte intorna la chiesia (e primo ballauano in chiesia, ma il vescovo con gran difficultà e ben incaricato d'ingiurie, prohibi). La mattina di buon'hora prendenn' altra gente per forza, etiam il sacerdote e chi non li dà il beueraggio, lo bagniano nel fiume, etiam nel giezzo etc.

Loro conttuto chio sijno battezzati al rito romano, tengono le feste secondo calendario greco, v[erbi] gratia, San Mich[ele] Arcang[elo] alli 10 di Novembre, et altre simili, e per consequens de feste mobili, il calendario ueochio, solamente parecchi di Begliani la Madona d'Agosto fanno con noi. Non osseruano 4-r tempora, ne meno le vigilie, n'anche le feste di precetto; ma solamente quelle, che circumuicini lor Bulgari osservano. E quanto riveriscon'il giorno della Dom[eni]ca, tanto quello di Venerdi. E molti d'essi mangiano la carne sabbatho. Nelli giorni festiui non si curano di sentir la Messa, ma a stare otiosi sopra li mucchi dell'immunditia, o ver'ad inebriacarsi et altri a sonar e ballar et a far la lor Ridda.

Parecchi tra loro non sono battezzati e fingono d'esser batezzati. Anno 1679, alli 3 di Maggio a Begliani il vescovo battezzò uno delli principali della villa ammalato di qual male e mori et era di età di più di 70 anni e molte volta auanti s'era confessato e communicato. Molti di loro non postano li fanciulli al battesmo sin' a 4 o 5 anni, e molti non li battezzano mai.

Lor vittime in turchesco „Kurban", in illirco „Xartua", cosa che s'osserua in questi paesi essatissim[amen]te, tanto dalli Turchi, Bulgari, Greci, Zingari, quanto d'essi Paulianisti, e se qualche uno direbbe incontrario, si scandalizarebero tutti, e lui

sarebbe punito tanquam blasphemus in deitatem.

Quando qualch'uno ha da far'il detto Kurban, ua il sacerdote ouero un altro chi sa legere e dice una delle benedittioni communi sopra la uittima uiua, e l'asperge con acqua benedetta, di nuouo lo chiamano di notte, a benedirl'et incensarli la tauola.

Quantum ad Matrimonia: Li gradi tanto della consanguinità, quanto dell'affinità lor osseruano strettamente ma nella bigamia pecanno assai. E giurano di non hauer la moglie, o uer'il marito uiuo, e pur si troua. E trouandos' il simil impedimento et il Pareco non li puol dare la benedittione e loro subito se ne vanno all'Hoxa de turchi, e scrivono il Chibino, cioè una cartella more turcico, e cosi uiuono concubinarij, e quand'è la sposa vergine, uengono doppo la mezza notte in chiesia a pigliare la solita benedittione.

Quando s'interrano fanno tante superstitioni e cose illie cite, ch'e un [f. 146 r] horror a guardarle. Li lor sepulchri sono fuora delle lor ville, more turcico; e quando sutterrano qualcheduno, allora non li mettono il segno sopra sepulchro, cioè una pietra sopra il corpo (perchè le croci non pongono), ma in termine di 7 o uero 8 anni conuengono tutti insieme e si tassano tra loro d'ogn'un morto tant'ê; per quel denaro comprano pane, uino et altre simili cose et amazzano molti agnelli, secondo possibilità della Villa, e s'adunano tutti intorno la chiesia et apparichian'a mangiare e per 3 gionri mangiano e beueno per li lor morti e ua il prette et ossequia li sepulchri, uno per un'o li danno due aspre di qualsi uoglia sepulchro e le pelli dell'agnelli e cosi leuano le pietre sopra lor sepulchri.

Nelle ville di Begliani et d'Orascye e s'usaua anche a Cinque Fonti, quando non erano fuggiti, si trouann'anchor quest'indecenze. Dal primo di Nouembre sin'al fin di Marzo, fanno certe case in terra senza la fenestra con un picciolo uscio, doue s'addunano tante le citelle e le spose giouane, che non lattano li putti, di lauorare di notte dentro e cos'anche uengono molti giouani per cianciare con esse, et occurre, che spesse uolt'essendo già il fuoco estinto affatto, si smorzano anchor le candelle. Il vescovo sapendo bene, che simil'abuso sia una sorte della setta dè Nicolaiti, ha fatt'il possibile per leuar quest'indecenza; ma non ha potuto, nemen si potrà, eccetto che con braccio de turchi. Ma il detto vescovo essendo tra loro, ha paura di farli male con turchi per non esser arrostito nel suo tugurio; perchè li turchi li bastonasebbero e pigliarebbero di loro molti denari.

Questi et altri simili costumi si trouano fra questi nouelli cristiani, e non conforme diceva la sopradetta fede di 7 Prelati.

E questi abusi mentre durerà questo tirannico dominio è quas'impossibile a leuarli, perchè lor'in chiesia non uengon'al men'ogni dom[eni]ca a sentir la parola di Dio, della morte, e delle 4-re nouissima non pensano. Le censure ecclesiastiche stimano per niente. Sono del tutto in uirtù gofi, procliui alli uitij, in malitia astutissimi, la gente ostinttissima; dalli turchi del tutto oppressa et ius gladij non est. Se li si farà qualche sforzo, di nouo diuenterrano Paulianisti, e loro più hanno paura dal suo Subassa, che da Dio bendetto.

Subito, dunque il detto vescovo doppo la sua consecratione s'ammalò e passando il suo male, sabbat'ante primam Dominicam Ad[ventue] 1679, da pouero, sopr'un humil cauallo, con P[adre] fra Georgio Bosnese e con un servitore, chi portaua le sarcine pur tutti duoi a cauale; levandosi da Begliani incominciò a fare la sua uisita.

Et essendo le ville sotoposte al giudice di Nicopoli tutti deserte, quel [f. 146 v] sabbato sera doppo molti trauagl'arriuarno a Luxani Inferiori.

La qual villa sottoposta al Kadia di Suistoua, lontano d'essa circa m[iglia] 12, da Nicopoli circa 22 situata nel piano alla ripa del fiume detto Ossam. Doue si trouano de n[ost]ri nouelli catholici circa case 15, e de renegati più di 30, et essendo il vescovo allogiato in casa d'un delli n[ost]ri, il sequente giorno celebrò, doue uenero solamente 7 persone et un pocho doppo, uenero a confermarsi fanciulli 5, alli quali et ad altri in dietro in qualsiuoglia uillaggio, ad ogni una persona chresmata, subito che fù conscritta. il vescovo con la propria mano distribbui una medaglietta di quelle mandategli dalla Sac[ra] Cong[regazio]ne di Propaganda.

La causa perchè poche persone uensero alla messa è questa, perchè lor'essendo nouelli nella fede et il sacerdote uedeno rare uolte; non c'é ch'indirizzarli nella strada di Dio e lor sono gente rustica, non tanto capiscomo. Quando staua Tarniceuizza in suo luogo il sacerdote d'essa ueniua a lor e li uisitaua e per hora li sacerdoti non ui son' e quelli sono, sono scarsi del tutto e per questo quelle pouer'anime uano perdendosi miserabilmente.

Di nuouo la Tarnicevizza si readuna, e si sono uenuti circa case 10, e si spera per l'avenire, che uenghino tutti. Da ch'il sopradetto vescovo prostrato auanti li S[acri] Piedi di V[ostra] Beatitudine et auanti le Lor E[minenze] humilmente supplica a compiacersi di prouedere le supradette duoi uille d'un Missionario Ap[osto]lico con solito sussidio, altrimente si perderano tutte e due.

All'hor essendo la detta Tarniceuizza deserta, non andò iui a

uisitarla, hauendol'il detto visitata altra uolta. Iui c'una chiesietta del legno assai picciola, circondata con sepe et un pocho lontano della detta chiesietta, la qual'è sut tit[ulo] S[anctissi]-mae Trin[itatis], u'era la chielia per sacerdote ma quando fu la uilla deserta, in detta chielia fu destrutta d'un turco.

La chielia si chiama ogn'una casa, doue sta il prette. Credo che questo nome prouiene dalli Monasterij del deserto di Celie, e doue non c'è la chiesia in chielia si celebra.

Delle suppellettili Sac[ri] si dirà sotto, perchè quantum ad hoc tutte l'infraditte ville uann'uguale.

In medesimi giorno della Dom[eni]ca sen'and'il detto vescovo à Luxani Superiori, lontan, circa 7 o 8 m[iglia], la quale villa è alla riuera del detto fiume Ossam, nella giurisdittione del Kadia della città di Louac, lontana dal Louac, cir ca m[iglia] 15 di Nicopoli intor[no] m[iglia] 30 similmente di Tarnoua, ma le strade per qualsiuoglia parte d'essa sono pericolosissime. Il vescovo fù riceuuto con maggior diuotione, ch'in nissun altra villa de Paulianisti battezzati, etalloggiò in chielia, la qual'è già dirutta e ua cascand' e non ardiscono di rifaria, perchè non essendo la chiesia, iui si celebra e per questo il turchi non permettono e questa villa è crudelmente tiranniggiata dalli turchi Bosnesi [f. 147 r] servitori del Pascia di Nicopoli detti Pascialie.

Nella supradetta Luxani Superiori si trouano circa 60 case de n[ost]ri nouelli cristiani e circa 30 de renegati, li qual'hanno la sua moschea. Li sta del continuo un sacerdote e per hor' il D[on] Pietro Bosnese, prette secolare, ma pocho utile per quelle pouer'anime, il quale qualche uolta all'anno ua a uisitare quelli di Kalugerizza, di Sochieuo e di Bahzeuo. Quelli poueri cristiani son assai megliori d'altri della qualsiuoglia villa de Paulianisti battezzatti. Vengono quas'ogni festa a sentir messa, osservano le vigilie, 4-r tempora e le feste di precetto, fanno dir le messe per li morti, si confessano, quasi tutti nel giorno di Pasqua. Et allora la maggior parte di loro, pregano il vescovo, che commandasse a tutti altri della villa, per far le feste secondo Calendario romano e riceuer anch'il nuouo. Piacque al vescovo e l'abbracciorono tutti, ma doppo un pocho tempo, di nuouo si sono ritornati in dietro. Li furon' esequiati li sepulchri, e cresmati 28 persone et haueva da far la detta chresma un'altra uolta nel suo ritorno, ma essendo uenuti li Pascialie, fu impedita ogni cosa. E doppo 3 giorni se n'andò il detto vescovo a Kalugerizza.

La qual'è nella giuriditione del Kadia di Louac, lontano d'esso circa m[iglia] 6, e di Luxani circa 15, sopra certe colline e bosch' e il sito d'essa. Li sarano circa 30 case de nouelli cristiani, e solamente due renegati e 3 o 4 de non battezzati;

quella gente è del tutto pouera, perchè sono montanari, ma buoni. Ingemuit E[pisco]pus, p[rim]a vidit eos, sicut oves sine pastore. Li non ui è chielia. Il vescovo allogiò in una casa d'essi. E lor poueretti con gran diuotione venero quasi tutti a lui, portando, che le lentiche cotte, chi li fassoli, chi poma, nuci, allune, corna, pane, uino, ma assai crudo. Et il ves[cov]o uedendoli cosi diuoti e semplici; li piacque assai e s'inteneri, considerando la lor spirituale necesità e la sua pouertà di non poter aggiutarli. Perilch' il detto ves[cov]o prostrato auanti li Sac[ri] Piedi di V-[ostra] Santita et avanti le Lor'E[minenze] con ogni deuotione et humiltà supplica a compiacersi di prouederli d'un missionario ap[osto]lico, con solito sussidio della Sac[ra] Cong[regazio]ne, ch'anche ch'habbia cura delle ville di Sochieuo e Bahzeuo, perch'altrimente lor poueretti si perderrano, o si faranno turchi, o Bulgari scismatici, perchè parecchi d'essi si seruono di pretti scismatici di Louac.

Nel giorno sequento furono battezzati 4 fanciulli, et un d'essi di 6 o 7 anni; cresmati 32, la messa fu detta in una Mandra d'animali, ma ben nettata et addobata aliquolibet perchè l'altro luogo non u'era al proposito.

Nell'istesso giorno il vescovo s'ammalò e cos'emmalato si parti e per la citta di Louac uien'alla villa di Socchieuo dell'altra parte del fiume Ossam, lont[ano] di Louac circa 4 o 5 m., la quale villa da pochi tempi nel territorio di Bahzevo nella possessione [147 v] d'un turcho di Louac è stata coadunata, e li fra turchi e Bulgari si trouano solamente 5 case de nouelli cristiani, e 2 altre de non battezzati. L'altro giorno, ch fù 8 del 10 bre, il vescovo sentendos'un pocho meglio, celebrò in una mandra; furono cresmati persone 8 e 2 battezzate, tra le quali una ragazza d'età di ll o 12 anni, invitis eius parentibus.

Istesso giorno il vescovo vien' in Bahzeuo, nella giurisdittione della Città di Louac, lont[ana] d'essa circa m. 6 o 5, in una pianura del fiume Ossam. Bahzevo antiquitus era il più gran villaggio de Paulianisti et è stato circa di case 1000 e si conosce per suo territorio ch'è stata grande; ma non volendo battezzarsi, un grand'odio hanno persequitato li n[ost]ri e cos'à pocho à pocho si sono fatti turchi, e quelli, chi si sono, battezzati per l'insolenza de renegati sono fugiti di là del Monte Haemo, nella diocesi Philippopolitana. A Bahzeuo dunque furono trouate solamente 3 case de n[ost]ri nouelli, ma dè renegati sarano circa 150 case. Iui non fù possibile di dir la messa nemeno di far la cresma, et il di seguente nascostamente il detto Ves-[cov]o sene ritornò di nuouo a Luxani Superiore.

Doue di nuovo haueua da cresmare; ma essendo uenuti li Pascialie, fù impedita ogni cosa. Li detti Pascialie, cioè sbirri del Pascià di Nicopoli pigliorno per forza il cavallo, chi portaua le sarcine del vescovo per condur'ad essi di 5 m[iglia] lontano le zingare inhoneste; e di mezz'hora di notte uien'un di loro in chielia al vescovo cercand'il beveraggio d'esso. (Lui non sapeva, che sia il ves[cov]o, ma pensava che sia il prette di Begliani, che è soprastante sopra l'altri pretti) e pocho mancò, che non lo menò alli compagni per legarlo; ma quelli huomini assai pregorno per lui, e cosi lo lasciò e quando passò la mezza notte, temend'il detto ves[cov]o che non au[v]enga peggio, mezzo morto di paura, nel soffio d'un gran vento con la neue, fù necessitato a partirsi di là; e cosi con duoi della detta villa, a piedi, chi lo accompagniorno a mostrarli strada e con sua compagnia avanti il mezzo di uenero a Marinopolzi, e quant'hanno patito quella notte, solamente Iddio benedetto sa.

La villa di Marinopolzi è stata assai grande seconda doppo il Bahzeuo, situata in una bella pianura, circa 2 m[iglia] uicin' al fiume Rossita nella giurisittione della città di Tarnoua. Distante d'essa cir[ca] 10 o 12 m[ille] è Luxani Superiori, cir[ca] 16 o 17 del Danubio cir[ca] 35 o 40; li saranno cir[ca] 30 case de nouelli christiani, li quali sono come quelli d'Begliani e d'Orascye e de renegati più di 120 case; et hano la sua Mesquita. Iui non cè chielia, il [f. 148 r] Vescovo alloggiò in una casa d'uno di quelli nouelli battezzati. Iui c'un secolare per nome Philippo; ch'hauend'hauuto la licenza delli vescovi passati, batteza li puti, assiste alle bened[ittio]ni delle spose e sepelisce li morti, ma ben vero con tutto ciò, che sia tante volte au[v]ertito, non si cura di sposare li bigami. Il vescovo iui non celebrò, nemeno fece la chresma, perchè un turcho hauend'amazzat'un altro turcho, tutta la villa era in bisbiglio, et allora uoleua il vescovo uisitate a città di Tarnoua; ma per paura di turchi, chi ueniuano per le strade fù necessitato di leuers'a buon hor'e cosi senza cibo a gran giornata per le strade asconse e pericolosissime, uenero alla villa d'Orascye e fecero stesso giorno circa 35 o uero 40 m[ille] et essendo arriuati ad Orascye cosi digiuni su montar del sole, ma il prette Dom Christo di Cinquefonti sen'era andsto al spasso à Begliani, e cosi non hauendo doue alloggiase, perchè la chielia era chiusa, furono necessitati ben di notte digiuni e strachi a uenir sin'a Begliani.

Il prette per li molti suoi deffetti fù leuato di quella villa e mandato al meglior luogo, perchè li mercanti ragusei di Sciu-

man, Prouato, e Varna instauano per un sacerdote, doue il supradetto D[on] Christo fù mandato.

Il povero vescovo alli sacerdoti deffettuosi, chi troppo eccedono li termini altra mortificatione non puol dare; eccetto che levarli delle uille de Paulianisti e mandarl'a servire li mercanti ragusei in qualche città. E questo è gran che. Che tra questi villani li detti sacerdoti sono quasi sempre incaricati dell'ingiurie, mal trattati di turchi, beffati d'ogn'uno, morono di fame, mal vestiti, e si contentono di uiuer con essi, e tra li signori mercanti ragusei, sono ben rispettati, a tavola decente, vestiti honoratamente, senza fastidio di turchi, e ben pagati, e non si contentan a servirgli, perchè tra mercanti il sacerdote bisognia che si porti da religioso, e tra quelli nouelli cristiani ogn'uno uiue al suo modo. Il vescovo sempre questo dice, meglio che siano nel numero puochi sacerdoti e buoni, che nella quantità in abundanza e nella qualità scarsi, m'a il male questo è, che siamo pochi e men fruttuosi.

Fù anche fatta la uisita in Orascy nella Domenica di Sessagesima, cossi sen'and'il detto ves[cov]o sopra un carro menato di duoi boui, d'un di quelli della villa, perch' haueua uenduto li cavalli et allogiò in casa d'un della villa, perch'a chielia non era commodità del fuogo.

Orascye sta nella costa d'un colle spartita di 2 ualli picole e di parte di sotto uerso oriente e mezza notte ui è una gran lagune del Danubio et è nella giurisd[ittio]ne della città di Suistoua lontano d'essa circa 3 o 4 m[ille] di Begliani circa 5 di Nicopoli circa 13 o 12. Iui si trouano delli nouelli cristiani cir[ca] 80 case, e de turchi renegati cir[ca] 30 et hanno la lor moschea. Li non ui è la chiesia ma solamente la chielia, e li sempre sta un]f. 148 v] sacerdote et in tanto che si troui il più habile, per hora sta il P[adre] Phillippo di Luxani Superiori; stete il vescovo 4 giorni esequiò li sepulchri e furono chrezmate 82 persone.

Et essendo molti di quelli poveretti, nouelli catholici dalle grauezze et angarie delli tiran[n]i dispersi in qua et in la, e uanno uagabondi per le ville de bulgari, turchi, e valachi, perdendo tanto le lor sostanze, q[uan]to le lor'anime, particularmente quelli delle ville di Cinque fonti, Brestouez e Kociagouo. La qual cosa vedend'il vescovo et hauendo lor compassione e recordandosi di quel detto di San Paulo: „Providemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus", pensando di far il suo obbligo, stimò per bene di tramettere qualcheduno de suoi Religiosi al Prencipe di Valachia per trattar con esso, e con li

suoi Baroni, per poter astanzare li supradetti poueretti in qualche luogo di Valachia, con pagar'al detto Prencipe ogn'uno d'essi un certo tributo una volta tant'all'ano; e che loro potessero fabricare le sue chiesie e uiuer con li suoi sacerdoti liberamente al rito romano. Anzi il detto vescovo fece una copia in latino, ponendo dentro le molte conditione, e molti punti de Privilegij, mandandola con altra lettera al fr[at]ello del Prencipe per il P[adre] F[ra] Georgio Jurascich, Bosnese, per ch'altro de sacerdoti non era atto ad tal negotio, il quale ritornad'indietro con la risposta. Ch'il tutto, ch'il detto vescovo domandaua si farà, quando compiacendos'a Dio sarà ritornato il Prencipe della guerra di Russia, doue era in procinto q'andare, anzi la S[ua] Eccelenza haueu'ordinato ad un apposta ad attendare sopra quel negotio. Hauuta ch'heb'il vescovo questa risposta, quando senti ch'il detto Prencipe sen'era ritornato in Valachia, di nuovo mandò il detto P[adre] Georggio, et in breue ch'il detto Padre ritornò con altra lettera del fr[at]ello del Prencipe, al quale pregava vescovo che lui in persona sen'andass'in Valachia, e di più mandò l'ordine che da lor prouisore fossero al Vescovo sumministrati li caualli et altro necessità per strada fin'a Bukurescti, e ch'esso prouisore in persona o vero il suo figliolo accompagniasse il vescovo sin' alla corte. Quand'intense questo il vescovo pensò di non andare, perchè la sua povertà non permetteua, d'altra parte se non andaua quel negotio s'impediva anzi tanto il Prencipe, q[uan]to li Baroni lo stimarebbero per un superbo. Quid faciendum? della necessità virtù. S'indebitò e si fece le uesti all'uso valacho 2-do la sua dignità aliqualiter honorati, benchè poueri e per paura di turchi, che non sia inteso, non per quella strada doue era l'ordine d'esserli dati li caualli, et altre necessità per uiaggio, ma per il Danubio con istesso P[adre] Georgio varcò sin'alla città di Russi.

Russi, o uero Ruscik, alla ripa del Danubio, città sotto la metropoli di Ternoua, et il Pascia di Nicopoli, lontana d'esse [f. 149 r] circa 45 o 50 m[ille], e da Bukurescti circa 35 o 40. Li si trouano solamente 6 case di mercanti Ragusei et 3 altre d'ammogliati iui, doue sempre sta un sacerdote alle spese di loro. E per hora ui è il P[adre] F[ra] Gierolamo di Ragusa e loro sono contenti d'esso, non hanno la Capella, ma si celebra in una casa d'un d'essi: ma la camera è decente e ben ornata; e tutti li venerdi quando non cè festa si celebra in altra casa, acciò che le donne auscultino la messa, perch'altrimente è il pericolo da turchi. Le suppellettili ecclesiastiche iui sono basteuole, furono cresmate persone 13, delle quali 3 de scismatici conuertiti.

Il 3º giorno il detto vescovo passand'il fiume, trouò un carro con 3 caualli con detto padre e con un giouane seruitore, che li dedero quelli mercanti, uien'a Bukurescti, doue allora si trouaua Mons[ignor] Arc[ivesco]vo di Soffia. Et istesso giorno arriuò anche li un turcho grande di Nicopoli et acciò non sospettasse qualche cosa, non uols'il vescovo caminare publicamente et essend'inuitato alla audienza del Prencipe non uols'andare, ma di notte andaua à visitare il fr[at]ello del Prencipe et altri Baroni grandi suoi amici et con ess'hebbe da parlare sopra detto negotio.

Tutti i priuilegij, tanto temporali, quanto sp[iri]tuali, che chiedeua il detto vescovo li furono concessi, eccetto che, se qualch'uno del rito greco al rito romeno uolesse venire, che non sia impedito et e contra li fu risposto, che se si concederà questo, in breue tempo tutti li valachi abbracerebber'il rito romano; perch'essendo li religiosi romani più dotti dalli greci, farebbero in pocho tempo gran profitto per lor rito. Et altri priuilegij si concederano (quantunque graui per li greci) ma quando si partirà di Bukurescti il Patriarcha Gierusalimitano. E cosi il vescovo con publica uettura fece il suo ritorno sin'a Begliani.

Doue, ritornati che fossero, il buon P[adre] Georgio (pensando che da qui inanzi non sarà ripreso) incominciò a scoprirsi' che era, cioè ad inebriacharsi publicamente senza uergognia, con beuere nelle publiche tauerne, et essendo ripreso dal vescovo, non solamente non si curò della correttione, ma anche minacciaua al vescovo di farli male avanti li turchi.

Et trovandol'il vescovo nel giorno delle ceneri del tutto oppresso dal uino, la sequente mattina lo riprese e sopra quell'antiphona „Emendemus in melius, quae ignorantes comissimus", li fece una caritatevole correttione. E lui subito alzò il capo, dicendo che da qui inanzi si farà cognoscere, chi è, e subito leuandosi di casa, perch'era anchor nel letto, se n'andò in villa [f. 149 v] et incominciò a subornare quelli poveretti contra il vescovo, pensando di fare gran che e menaua molti d'essi per le tauerne dandol'a beuer e promettendol'a darli sempre beueraggio, solamente che scacciassero fuori della villa il vescovo et andaua da turcho in turcho a subornarli contra il pouero vescovo e uedendo che faceua nulla, suborn'uno simile s lui con darli a beuere e con le promesse ad inganar'il vescovo, che fugisse. Viene guell'astuto e diss'al servitore del vescovo che dicesse al vescovo che fugisse della villa perchè li turchi raggionando tra loro, diceuano mal di lui et in breue tempo l'hanno d'imprigionare. La quale cosa intesa che l'hebbe il vescovo, chiamò l'huomo e conobbe di ch'era

quella farina e quando il detto fra Georgio si parti di Beglian'il detto huomo confessò il tutto. Andaua anche ad ogni turcho e da turcho a turcho, caminando li stizzaua contr'il vescovo. Ad ultimo uiene con 3 principali della villa et in facia del vescovo disse che si uoleua far turcho. In somma faceua tanto ch'al fine fu sforzato il vescovo a leuarlo di se et mandarlo alla villa di Orascye. E trovando'esso collà, incominciò aperto marte contr'il vescovo e cercaua un pocha occasion'a farsi turcho. Tra l'altre, giouedì doppo la Pasqua essend'ebriacho in publica tauerna, auanti tanti huomini alzando la uoce ha gridato: „Il vescovo perchè non mi tene appresso [di] Iui, non per altro, solamente, perchè non ho uoluto transportare di là del Danubio li sudditti si Mussaip Pascia, cioè del Genero di Gran Turco. E di più, hauendo detto non solamente perch'et ache fin'erà stato in Valachia, ha transparlato molto falsità e bugie, quae sunt crimen laesae maiestatis, et ha minaciato d'impicar o uero impallar il pouero vescovo.

Quand'il vescovo intese questo, pensò di fuggir'in qualche luogo, ma primo tentò di poterlo mandar'in cotesta alma Urbe. E se non era quell'occasione con la lettera e copie delle forme etc., a mandarl'ad pedes Sanctissimi, sin'hor ello renegaua e faceua qualche male, non solamente al vescovo, ma anch'ad altri catholici. Il pouero vescovo s'indebitò per darli le necessità per viaggio, perchè questo stimò per meglio, che d'esser ligato et imprigionato e con pericolo della vita dare dieci uolte più.

Come s'è portato a Tarnoua e del calice ch'ha tolto, si dirà sotto.

Perilche, il detto vescovo prostrato alli piedi di sua Santità et auanti le Lor'E[minenze] supplica humilmente a compiacersi di non lasciarlo ritornar'indietro, perch'ha detto per la strada nell'andar a Ragusa. S'io sapessi ch'il vescovo habbia scritto qualche cosa a Roma di me, subito ritornasei indietro e lo salutarei con un archibussata nel petto [f. 150 r]. E fuor di questo, lui se si ritornarà in Turchia, si farà turcho; e fuor di scandalo potrà fare qualche notabil'danno, non solamente al vescovo et alli Eclesiastici, ma anchor alli tutti catholici. Ma sarà molto bene e per di lui anima profitteuole di mandarlo in qualche conuento della sua religione, in una delle coniacenti insole, doue si uiue religiosamente et non ui è tanta commodità d'inebriacharsi. E che li sia dato il conuento per carcere, acciò non scampi; perch'altrimente e lui stesso si perderà, et al vescovo et ad altri molti nocerà.

E per questo le cose di Valachia restorno indietro, perchè non

ci sono li religiosi, non c'in chi fidarsi, nemeno con chi fare qualche cosa grata a Dio.

Quanto per le cose di Ternoua, anchorch'questo anno del tempo della visita il vescovo non sia stato in persona li, ma primo, che fù consecrato è stato, et etiam il detto P[adre] Georgio quaresima passata si trouò li in quel punto, quando fù abbruciata la detta città. Et in quella parte doue è la n[ost]ra chiesetta, salue del fucco sono restate, la chiessetta con la sua chielia, et una casa d'un catholico et altra d'un greco. La detta chiestà è piccola e bella fatta e coperta di legno, con due porte et una fenestra, un'altare, con la sua Imagine della Madona et un Card[ina]le sotto. C'un balcone dentro e fuori un verone; le suppellettili eccleciastiche, tanto li sacri uasi, quanto li uestiti ui son'abastanza, et honorati. Dentro nella cheisia sono due sepulture, e fuor di chiesia nell'horto molti sepulchri. La chielia un pocho lontana della chiesia; ma tanto la chiesia, quanto la chielia et il horto, tutti una clausura linge la qual'essendo di legno s'è disfatta affatto.

Il P[adre] fra Georgio Jurascich Bosnese essendo stato missionario ap[osto]lico in Tarnoua, mentr'era la chiesia Nicopolitana senz'il suo pastore, in tempo nella quaresima, essend'ad un conuitto, e beuendo con l'instrumenti turcheschi, fu insieme con un altro, l'ammogliato da Voyuoda della città preso, impriggionato e ben per li piedi bastonato et hauend'incominciati la lite con detto Voyuoda, hanno ruinato quella chiesia, hauendo spesi tanti denari d'essa chiesia; e questo non fù al detto P[adre] Georgio abbastanza, ma essend'andato quaresima passata a Tarnoua per administrare li s[an]ti sacram[en]ti, a quella gente promulgare la scomunica, che chi tene apresso se qualche cosa della chiesia, ritorni in dietro. [f. 150 v] E lui ha rotto la cassia della sacristia, et ha tolto un calice con sua patena tutti duoi d'argento, benchè tutti duoi vasi piccoli. E doppo di lui partenza uerso Roma, quelli di Ternova, essendosi scandalizzati del fatto, pretendono il detto calice dal vescovo, dicendo ch'il vescovo ha mandato lui che lo troui. Il detto fra Georgio diceua, che il calice li fù donato d'una donna di Ternoua. Ma il vescovo testifica d'hauer sentito dalla bocca di detto fra Georgio dicendo, che la detta donna l'haueua dato l'argento e li denari per far il calice con la sua patena, e seruirse n'in questi paesi d'esso, sin'alla sua morte, ma ad ultimo che lo lascía in chiesia di Ternoua. Ma quelli di Tarnoua cosi dicono, ch'esso fratte solamente sia stato procuratore ad attendere per farlo per la detta chiesia di Ternoua, e quand'era suo perchè non l'ha pigliato publicamente, ma ha rotto la cassia

in dietro? Benchè in calice sia assai piccolo, ma l'atto e più ch'infame.

Iui a Tarneua sono 3 case e 2 botteghe della detta chiesia; ma per hora tutte dal fuoco consunte e trovandosi la detta chiesia con sua chielia senza clausura d'intorno e senz'il sacerdote uanno periclitando.

Il vescovo già eletto, q[uan]d'arrivò a Begliani, fù informato del stato della detta cheisia, e scrisse per questo alli signori amabasciatori ragusei etc. Perchè sono certi denari della detta chiesia sparsi in quà et in la a diuerse persone de quelli di Tarnoua, e non si possono rihauere. Li detti s[ignori] amabasciatori dedero l'ordine alla colon[n]a de mercanti di Russi sotto pena di cento scudi, che faccesser'il possibile di rihauer'il detto denaro, ma loro non fecero altro. Ma il vescovo q[uan]do fù a Russi instò caldamente appresso quelli mercanti e fecero duoi procuratori di loro, ch'essi uedino le cose della chiesia di Ternoua e se sar'il bisognio, etiam con braccio turchesco. Et anch'il vescovo fece la scomunica, ch'in termine di 40 giorni, ogn'uno, chi si sentiua d'hauer qualche cosa della chiesia di Ternoua, confesass'alli detti procuratori e s'aggiustasse con essi etc. La qual cosa farà qualche profitto per qued Sac[ro] luogo.

In Ternoua p[rim]o staua un missionario ap[osto]lico con annuo sussidio di 30 scudi, chi residend'a Ternoua, haueua anche cura di Marinopolzi e per hor'a Ternoua non ui sono più di 6 case de n[ost]ri, e quelli poueri. Perilche.

Il detto vescovo prostrato alli Sac[ri] Piedi di V[ostra] Beatitudine et auanti le Lor E[minenze] supplica diuotamente a compiacers'a rinouare la detta missione, e si troua buon per quest'effetto il s[ignor] D[on] Andrea Paulouich, alunno della cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne di Fermo, ordinato ad titulum missionis. Perch'altrimente si perderà quella bella chieseta et anche quella [f. 151 r] villa di Marinopolci, andarà male.

Sapend'il detto vescovo ch'a Begliani non si poteuano cosi facilmente congregare li fanciulli in chiesia, aspettò le feste della Pasqua e fece la solita uisita.

La villa di Begliani alla ripa del Danubio in un luogo bello, piano, et alto, doue anticamente è stata una città assai grande con la sua fortezza e sotto giurisd[ittio]ne della città di Suistoua, lontano d'essa circa 8 o 10 m[iglia], similmente di Nicopoli; li aranno cir[ca] 120 case de n[ost]ri nouelli catholici, li quali son'il più barbari, rustici, e villani d'altri di loro. E circa 15 case de turchi, e hanno la sua moschea; de valachi cir[ca] 20, similmente de zingari. Li nostri nel numero saranno

in tutto circa 1600 ouero 1700 persone e nel giorno di Pasqua si confessarono 120 persone; nemeno quel giorni tutti già d'età maturi vengono a sentir la messa. Iui ce la chiesia di legno, fatta a modo lor'senza la fenestra con due portelle, sub titulo S[anctae] Mariae Asssumptionis; è couerta con le tauolette, ma il tetto d'essa è già guasto, dentro dispartita con certi legni, la maggior parte uerso l'altare per li maschi et altre per le donne. L'altare è fatto delle tauole, e sopr'ess'una imagine picola dell'Assum[p]tione della Madona, con li SS. Ap[osto]li Pietro e Paulo di sotto. Et c'un altr' Imagine della Madona con suo Bambino, fatta da di bona m[emoria] da Monsignor Philippo, vescovo di Nicopoli; con suo ritratto di sotto. Vi c'anch'un altre con'altare, ma non si celebra, ne mano si puol celebrare sopra. Iui di sopra c'un'altra Icona di B[eato] Bogomilo, arciu[esco]vo di Gnesda. Non ui sono dentro il tabernaculo per Santissimo, nemeno la fonte del battesmo, ne li confessonarij, ne men'altra cosa sacra; fuori della detta chiesia, intorno da tutte le 4 parti, (ma da quella di mezzo di il maggiore) ce com'un portico del tetto, e li sotto sono le tauole delli trabi del legno, doue essi mangiano, ut supra etc. La chiesia non ha nessuna clausura, ma sta in loco di tutte 4 parti. E di la della chiesia, un tiro di Balestra sta la chielia, doue per hor'abita il vescovo, con chi e come sta, si dirà di sotto.

In tutto questi nouelli christiani, detti Paulianisti, chi si trouano fra Danuio e monte Hemo, con quelli, chi sono fugiti e uanno uagabondi, non so s'arriuarano a cinque millia anime e come dice il fede di 7 prelati, altri 150 000 doue sono? D'allora sin'adesso di peste non sono morti, di [f. 151 v] fame no, nemeno fatti schiavi dunque etc. A Begliani furono cresmati 150 fanciulli et essequiati li sepulchri con canto.

Nicopoli, città titulare del vescovo è situata álla ripa del Danubio, doue sono due fortezze, un'in un colle assai erto, et altra attaccata ad essa di sotto, la quale bagnia il Danubio, ma tuttedue mezzo destrutte; iui stano solamente li Turchi, la terra è dispersa per li uali e per le colline. Li reside il Pascia di Nicopoli, chi gouerna tutto l'Arciu[escova]to di Ternoua, cioè in temporalibus [tantum] quasi 20 Kadilake, e quando lui ua in guerra in suo luogo sta il suo luogotenente, detto Musselim; e la sbiraria del detto Musselim fa male e destrugge affatto quel misero paese. E iui tra turchi, bulgari, valachi, hebrei et zingari sono delli n[ost]ri duoi mercanti ragusei, un di loro con la sua donna, e sta li solamente pro interim et altro con duoi seruitori, pur catholici et un altro di quelli di Begliani con la sua moglie e duoi figlioli. Iui c'una cassa della Chiesia unita con un altro

luogo doue e stata un'altra casa e ho sentito di molti, che quel luogo doue s'anche troua l'infradetta speloncha sia comprato col dinaro della cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne e se sarà uero, questo si trouarà nelli atti della S[acra] Cong[regazione] di Propaganda dal tempo di felice mem[ori]a di Clemente VIII, sin'ad Urbano VIII inclusive. E sopra quella casa cè un pocho più in su una chiesia de Bulgari scismatici e sopra detta chiesia cè una costiera, o più tosto rupe, ouero balzo di tremend'aspetto. E li di sotto c'una grotta, ouero spelunca, ecisa in pietra uiua, ma non assai dura e nell'istessa grotta c'un fonte d'acqua uiua. La detta spelunca è commoda, puol capire più di cento persone. Iui c'altare di pietra, ma cooperto con tauole, per la gran humidità, intitualato in honorem S[ancti] Stephani Protomartyris e li nella detta grotta non si puol celebrare publicamente perchè li turchi non danno. Solamente si celebra com'in una casa d'un mercante. Ma essendo mancati li detti mercanti ragusei, la supradetta casa con la sua spelunca si troua per hora deserta; e le tauole del saraglio della corte d'essa sono putride e cascato, però s'Iddio benedetto non ispirarà qualch'uno de detti mercanti a stare li et accomodarla, tanto la casa, q[uan]to la grotta andarano male, tanto più che per quel acqua molti de turchi stano intorno di hauerla.

[f. 152] Quanto delle suppellettili sac[re], in tutti li luoghi mancon'ugualmente, e primo.

Tutti li calici e le patene, che si trouano in qualsiuoglia luogo de supradetti (eccetto Russi e Tarnoua) sono mandati dalla cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne et per consequens sono d'ottone, e dal tutti s'è levato l'oro. E cosi con pocho honore della Diuinità e con pericolo di nausea si celebra in ess'et in ogni luogho di supradetti, si sono rotti et affatto destrutti li Turribuli, si sono stracciati li missali, rituali, evanelistari illyrici, e quelli stracciati che sono, tutti dalla felice memmoria di Paulo V. Si sono stracciati l'amitti, le camisie, e l'antependij, e le pianete, quelle che sono a molte mancano le stolle e manipulli. Non si troua alcuna croce d'ottone, eccetto che una d'argento a Begliani: In nissun luogo de supradetti non si trouano li vascoli per oglio sac[ro].

Sono dunque necessarij almeno 7 turibuli d'ottone con sue nauicelle e cuchiari, 7 croci d'ottone, 7 vascoli p[er] oglio sac[ro], 7 missali, 7 euangelistari illyrici, e 7 rituali illirici del P[adre] Kassich della Compagnia di Gesù, 7 antipedij e 7 camissie con suoi amitti. Perchè d'altra parte non si possono procurare. Quanto per li calici e patene: a Begliani et a Luxani Supe-

riori si trouano per un paro; et in altri luoghi uno solo; ma unc di quelli a Luxani è rotto. A Nicopoli anch'è rotto et in Orescye. Dalchè, quelo che comandarà la Sac[ra] Cong[regazio]ne si farà d'essi, ma non sarà male di quelli rotti far fare li uascoli per oglio sac[ro]. Et è necessario che quell'altri chi non sono rotti si facino indorare, perch'altrimente fuor dell'indecenza, puol occurrere qualche caso tremendo.

La Sac[ra] Cong[regizio]ne di Propag[ande] ha mandatc (non so) quanti calici con sue patene, missali, breuiarij, rituali picoli e pianete al di b[uona] nemoria Mons[ignor] Soymirouich, arciu[escov]o d'Achrida, per distribuirle in questi paesi secondo il bisognio delli luoghi, ma occurrendoli la morte, si trouano nel monasterio di Chiprouaz. Perilchè si aspetta l'ordine della medema Sac[ra] Cong[regazio]ne. Perilchè.

Il supradetto Vescovo prostrato auanti li sac[ri] piedi di V[ostra] Santità et auanti le lor E[minenze] humilmente e diuotamente supplica a compiacersi di prouedere li supradetti luoghi di quelli sacri arnesi necessarij al culto Diuino, perchè d'altra parte non si puol sperare; e senz'essi etc.

Essendo le supradette ville dè Paulianisti sotto posto a diuersi tiranni, le lor forze secondo la qualità e del tiranno spesse uolte si mutanto; [f. 152 v] e molte uolte una uitta sta bene per qualche tempo, nel quale quell'altra s'erra affatto indebolita et econtra. E per questa causa nel passato la Sac[ra] Cong[regazione] della Propag[anda] mandaua l'annua prouisione di scudi 80 al P[adre] Custode di Bulgaria per occurer e succurer alle necessità dè sacerdoti bisogniosi, chi seruiuano in questi paesi. E pur allora sono stati altri tempi, li turchi non sono stati cosi turchi, come sono adesso, auari astuti e del tutto tiranni. Allora non è stata guerra in Polonia. La Kameniza ha destrutta tutti li questi paesi. Perhora ci sono qua, miserie ubique et undique in tal maniera, che la maggior parta di questi villani lasciando li proprij nidi fugono uagabondi de villa in villa; e coal de malo in peius si precipitano.

Nelli tempi antichi la Sac[ra] Cong[regazio]ne ha mantenuta in questi paesi assai sacerdoti, ma li vescovi pochi e le cose sono state anadate bene, perchè tanto li vescovi, quanto li sacerdoti hann'hauuto con che sustentarsi. Ma perhora li vescovi assai, li sacerdoti pochi, e cosi ne primi, nemeno li secondi hanno con che uiuere.

Si trouano anch'in molti luoghi de n[ost]ri catholici dispersi in qua in là, sin' al Ponto Euxino. Cioè li mercanti ragusei e molti ne sonn'ammogliati et hanno li lor figli de quali

molti parechi uolte uengono al vescoso cercando d'esso l'aggiuti spirituali. Ma essendo loro nelle diecesi Dorostorense, Tomense, Varnense, e Martianopolitana, et altri di là del Danubio in Moldauia, nelle terre doue inhabitano li turchi, cioè Smail, Brail, Tomareua, Chielie etc., ma il vescovo non hauendo l'ordine della S[anta] Chiesia, non se'intrigato, ecetto ch'habbia mandato il Dom Xpo a Prouato, perch'essi erano restati senz'il parocho, et il detto D[on] Xpo non poteua stare nelle ville dè Paulianisti. Tanquam conuicinus lo mandò, acciò mutand'il paese muti anche li suoi costumi, poichè non ui è tanta licenza nelle citta e capelle tra li mercanti, quanta ce nelle ville fra li rustici. Perilche.

Il detto vescovo prostrato alli sacri piedi di V[ostra] Santità et avanti le lor E[minenze] divotamente et humilmente supplica a compiacersi d'auisarl'ha da ingerirsi in quelle parti, o uero no. Perch'ingerendosi senz'l'ordine della S[anta] Chiesia, non conuiene e non ingerendos è scrupolo della conscienza, che non sia contra la carità etc.

Essendo gia deserta (come si è detto di sopra) la villa di Cinquefonti, la qual'è stata prima dell'altre a battezarsi, e li fù primamente fabricata una chiesia di San Pietro Ap[osto]lo dal di b[ona] memoria Monsignor f[ra] Pietro Salinate, vescovo di Soffia e quella fù la sola delle [f. 153] pietre, tra tutte queste ville, tanto dè Paulianisti, q[uan]to. dè Bulgari. E perchè non era coperta di sopra, la uolta d'essa era già cascata e li, la villa annexa al detto Cinquefonti per nome Stexarorr, che uol dir quercio e inhabitata da turchi e bulgari, occorseche poch'anni fa passand'un turcho con li boui e carro, ha tolto una pietra della uolta della detta chiesia, et hauendola portata a casa, li sono subito in 3 giorni morti la moglie et un figlio et esso essendosi sbigotito, di nouo ha reportato la detta pitra al suo luogo. E questo anno 1680, genaro passato sul fine d'esso, un turcho di Nicopoli, capo di Janiceri di detta città, hauend'da fabricare l'una sua moschea, ha tolto le pietre delli sepulchri del cemeterio intorno la detta chiesia, in pochi giorni morse e non arriuò al fin di febraro. E nel uenir a Nicopoli il Pascia di Nicopoli fù allogiato in detta villa Stexarorr in casa d'un turcho grande, patrono d'essa villa e de molt'altre; e quand il Pascia fù partito et esso turcho andaua a corteggiarlo e mentre passavano per Cinquefonti, hebbe la licenza di Pascia a buttare giù le mura della detta chiesia, e portare le pietre d'essa a casa sua per fabricar una torre, acciò sia sicuro dè ladri et assassini. La sua madre et il suo fr[at]ello con tutti lor forze si sonn'affaticati di resisterli a non destruggere quella chiesia, e lui misero facendo le beffe, ha

commandato alli suoi suditti, ch'andasser con li lor carri a condure le dette pietre, ma anche li datti suditti, tanto turchi, quanto bulgari, l'hanno detto, che loro li portarano l'altre pietre e megliore d'esse da più lontano luogo, solamente che lui lasciasse quelle mura della già cascata chiesia. E lui ridendo s'è inuiato a cauallo verso quella chiesia, et l'incominciato con le proprie mani a destruggerla; e cosi funditus l'ha destrutto, e quelle pietre ha fatto portarle a casa sua. E questo è stato nel mezzo di febraro, quando fù il principio del Marzo, esso con tanti seruitori sen'andò per uisitare l'altre sue ville et in una d'esse fù amazzato dalli ladri, lui solo, con uno de suoi seruitori et il fratello di lui essend'anch'esso li, non hebbe mal alcuno. Et a casa [f. 153 v] sua, doue già furono portate quelle pietre si mostrano di notte uarie sorti de phantasme e de spiriti in forma dè religiosi uestiti sacerdotalmente, in tal maniera che quelli di casa non ardiscono dormire dentro. E cosi le detto pietro stano intorno la lor Corte, ne meno sanno cosa far d'esse, riportarl'al suo luogo e contra lor lege e saranno castigati del giudice, tenerle cos'è flagello diuino etc. Il che tanto li Bulgari quanto li turchi et anche li n[ost]ri questo tengono e credono per un gran miracolo, come di uer'è.

E molti di quelli di Cinquefonti si trouano di là del Danubio, doue stanno li turchi in una villa per nome Flamanda nella giurisdittione del Kadia di Nicopoli, ma essendo li molti bulgari e 4 case dè nouelli cristiani di Marinopolci, chi già hanno riceuuto il prette valacho; anch'essi con loro obediscono al prette scismatico. E di due uolte il vescovo ha uoluto mandarli un sacerdote per confessarli e loro non hanno uoluto, dicendo, che sin quando saranno li, non possono far'almeno, se non abbracciare il prette valache.

Il detto vescovo reside a Begliani nella chielia, doue prima staua il prette e uiue da pouero religioso, non puol stare a quel modo, come si conuien ad un prelato, perchè non ha con che; primo staua un sacerdote con esse, ma per hora per la mancanza de sacerdoti, e perche non ha, con che mantener'il sacerdote, sta solo con un seruitore; e se non sarà aggiutato dalla S[anta] Chiesia, ne meno lo seruitore potrà hauere. Tanto è pouero, che molte uolte non ha con che comprarsi le scarpe; e per sustentars'aliqualiter nel suo grado ha uenduto li cavalli, e da qui inanzi, s'occurrerà qualche cosa del bisognio non potrà viaggiare, perchè non ha con che. S'è indebitato assai, perch'ecco si finiscono 3 anni, da che si troua in questi paesi, non si hauuto altro della Sac[ra] Con[gregazione] de Propag[anda], eccetto cen-

to scudi, per l'anticipata del p[rim]o anno, et altri dieci per lo viaggio da Chiprouaz a Nicopoli. E lui, essendo uenuto da Chiprouaz a Nicopoli, e da Nicopoli a Chiprouaz per consecrarsi e nella consecratione è andata un pocho spesa e di nouo di Chiprouaz [f. 154 r] a Nicopoli e per viaggio della uisita e per li uestiti, al modo del paese e per altre spese, s'è indebitato più che si potra credere. E per questo è pouero del tutto e nemeno si congnosce che sia vescovo; camina positiuamente non ha li uestiti turcheschi condecenti a tal dignità, nemeno l'altre cose necessarie per stare nel suo grado; nemeno le suppellettili, ouero le massaritie in sua casa. Molte uolte occurre, che uenendo qualche frustiero, ch'ha uisto il mondo, o che sia catholico, o uero greco, per non essere uilipesa la dignità vescoual'il detto vescovo, con gran suo rossore, non si scopre d'esser vescovo, ma o s'asconde, o uero dice ch'un altr'è vescovo, ma lui è solamente un suo prette.

La Sac[ra] Cong[regazio]ne della Propag[anda]ha ben ponderata a sumministrar'alli poueri vescovi in partibus scudi ducento ogn'anno, acciò possino uiuerè (contuttociò da poueri) aliqualiter honoratamnete e stare nel suo grado della dignità vescouale e monstrarsi in qualche cosetta d'esser prelati, perch'essend'il grado vescouale sublime, non è l'honore della S[anta] Chiesia, che li vescovi sijno cosi uilmente abbassati e puocho stimati, perchè la pouertà sempre fù et è uilipesa dal mondo. Ma perchè solamente al più pouero vescovo, chi si puol chiamare pouerissimo dè tutti li vescovi del mondo, il qual non ha altro aggiuto, e serue a gente più barbara, ch'altro, è prouisto dalla detta Sac[ra] Cong[regazio]ne solamente del i cento scudi annui? Come potrà il poueretto uiuere da prelato nel suo grado, quando non ha perche comprar'il sapone e far lauare li necessarij indumenti? Il nome del vescovo è grande e la gente in questi paesi è pouera del tutto, elli dal vescovo e dalli suoi sacerdoti cercano d'hauer qualche limosina, come potranno farla ad essi?

Nelli tempi passati, quando alla richiesta et alle preghiere de signori mercanti ragusei, fù eletto per il vescovo di Nicopoli di b[ona] memoria il Monsignor Philippo mio antecessore, allora da Nicopoli sin'al Mare Maggiore li detti mercanti sono stati più di 40, eccetto li lor seruitori e per hora non so s'arriuaran'a dieci, et in qualità sono stati richissimi et adesso, quasi tutt'indebitati et il detto quondam Monsignor Philippo non hauendo con che stare in un luogo, nemeno mantenersi con quella annua prouisione della Sac[ra] Cong[regazio]ne di Prop[aganda], andaua uagando doue [f. 154 v] trouaua maggior commo-

dità delli detti mercanti a poter uiuere con ess'alle lor spese, e per questo fù suspeso dalla S[anta] Sede Ap[osto]lica per tanti anni a Pontificalibus. Perilche

Il supradetto vescovo di Nicopoli prostrato alli sac[ri] piedi di V[ostra] Beatitudine et auanti le Lor'E[minenze] humilmente e diuotamente supplica a compiacersi di prouederlo come l'altri vescovi poueri in partibus de scudi ducento dell'annuo sussidio, accio che possa uiuere honoratamente dal pouero prelato nel suo grado; o uero insegnari' et ammonirlo in che modo e maniera ha da stare e da portarsi con conseruar l'honore della dignità vescouale, perch'ad impossibile nemo tenetur quod tantum, quam deus etc.

Quantum ad locum. La villa di Begliani (quanto a questi tempi, perchè questo paese è assai e più ch'altri, sogetto all'instiblilità) sin'al mar maggiore sopra tutte le ville; città e luoghi stantibus terminis, è il più opportuno luogo, et il più megliore per astanzare l'il vescovo, perch'a Begliani, (quantumque miserabilmente e con la continua paura). Ecco sono tre anni, da che sta il detto vescovo, sin'hora non è stato legato, nemen impriggionato, ma se fosse stato in altro luogo, Iddio benedetto sa, cosa sarebbe stato sin'hora d'esso. Ma nemen'esso Begliani, è luogo conuèniente per la residenza del vescovo. Perch'astanzar'il vescovo tra quelli barbari villani, est mittere margaritas etc. Et anch'e il pericolo, al detto vescovo che non sia amazzato qualche notte di ladri. Anch'astanzard'il vescovo tra quella gente barbara, ha paura di riprehedergli, per non esser abbrucciato in casa, conforme sia detto di sopra delle cose dè Nicolaiti. No meno stando l'a Begliani puol castigare li mancamenti delli sacerdotti deffetuosi perchè con braccio turchesco essi la possono far'ogni male. Ma se la Sua Beatitudine e le Lor'E[minenze] sarano contente a conceder la licenza al detto vescovo di poter residere in quell'altra parte del Danubio sottoposta al Prencipe di Vallachia; e nelli tempi delle uisite passar'il fiume e uisitare questa pouera natione, sarebbe meglio per tutti. Per il vescovo, perchè non sarebbe in continua paura, [per] li sacerdotti, li portarebbero rispetto et haverebbero riguardo e paura di non [f. 155 r] esser castigati d'esso. E quelli poueri nouelli cristiani vedendolo rare uolte, li portarebbero maggior honore e riuerenza. Et il detto vescovo vedendos'in saluo con tutti, procederebb'in altra guisa. Ma quello che la Sua Santità e le lor E[minenze] commandaranno, adamussim s'osseruarà. Etiam se commandassero, ch'il detto vescovo con periculo euidente di dal lui propria uita,

andasse in qualche villa dè turchi ad astanzare li, il detto vescovo è prontissimo ad adimpire.

Di nuouo il detto vescovo con ogni summissione e riuerenza uiene prostrare alli sac[ri] piedi di V[ostra] Santità, et auanti le Lor'E[minenze] e diuotamente et humilmente supplica a compiacersi d'insegniarl'ammonirlo et auertirlo com'ha da portarsi nella chiesia di Dio.

Perch'ch'ess'essendo stato fratte de Mi[no]ri Oss[ervan]ti di San Fran[ces]co, non ha atteso a studiare lo cose pertinèati al gouerno vescovale. E subito, quand'h'udito all'insperata la sua elettione, è uanuto in questi paesi, doue l'altri libri, chi trattano delle cose pertinenti all'officio vescovale non si trouano, eccetto ch'il pontificale, sa ben il detto vescovo, ch'abbia in molte cose errato, e nelle molt'occorenze spirituali ha fatto, o qualch'eccesso, o qualche defetto. E per questo prostrato in terra humilmente chied'il perdono, e supplica d'esser compatita e scusata la di lui ignoranza e supportati li mancamenti d'esso. Tanto piu ch'essendo questa visita la prima ch'ha fatto. Ma per l'auenire con gratia di Dio benedetto, con patrocinio di V[ostra] Santità et assistenza delle Lor E[minenze] conciòsia che sara auertito et insegniato dalla Chiesia, imparará e sarà più pratico e cos'il suo gouerno crescorà de uitute in uirtutem, usquequo uidebit Deum Deorum in Sion. Mentre per fine di nuouo prostrato alli Sac[ri] piedi di V[ostra] Beatitudine li baccia con ogni riuerenza e diuotione, similmente le Lor Sac[re] Porpore. Begliani li 22 di luglio 1680.

Della V[ostra] Santità e delle Lor E[minenze]
Humil[lissi]mo, Obedientissimo, Diuot[issi]mo
et Oblig[antissi]mo Cliente e Seruitore
Frat'Antonio Stephani, Vescovo di Nicopoli
m[anu] p[ropria].

ДОКЛАД И ПОСЕЩЕНИЕТО НА НИКОПОЛСКИЯ ЕПИСКОП

Пресвети и преблажени господине и покровителю мой, винаги достоен за почит, след най-предана и най-смирена целувка на светите Ви нозе приемете най-старателно почитание, послушание, чест, най-сърдечни пожелания и подобаващо уважение и прочие.

Сиятелни и високопреподобни господа отци, мои най-ува-

жавани покровители, след най-смирено почитание и благоговейна целувка на свещените пурпури, приемете най-усърдни почитания.

Брат Антони Стефанов от Ордена на миноритите обсерванти по настояване на Свещената конгрегация за разпространение на вярата, (макар и недостоен) без негово знание и неочаквано бе избран за епископ на Никопол от Негово светейшество господин папа Инокентий XI[1] на 16 март 1677 г. Заради бедността си, не можейки да прати нарочно човек за апостолическата вула в Дубровник, с особена молба в годината 1679, на 20 август, бе посветен в Чипровец от само един епископ, т. е. от софийския архиепископ[2], с помощта на двама от неговите свещеници, поставени в църковно достойнство, съгласно разрешението, както апостолическата грамота даваше и заповядваше. И понеже се намираще в голяма нужда и не намирайки по-добър начин и при надвиснали опасности бе заставен по необходимост (както по-долу ще се обясни) да изпрати образци от клетвата и символ верую, дума по дума, които направи публично и тържествено, в ръцете на своя посветител, пратени му с печат, както заповядва Булата на папата, чрез определен пратеник.

Писмото, подписано от посветителя и от посветения, бе изпратено по отец брат Георги Юрашич от Босна по липса на свещеници, а пък трябваше да пратя него поради причини, които ще се изнесат по-долу; освен това поради факта, че измежду тукашните свещеници няма друг, който да говори италиански или латински. Сиромашията, [тази] силнодействаща причина, не позволява другояче. Споменатият отец Георги замина от Никопол, за да дойде в Рим на 10 май 1680 г.

Гореспоменатият епископ веднага щом бе уведомен за своето повишение, познавайки добре нуждите на своята епархия, замина от Чипровец на 2 август 1677 г. и пристигна в Никопол на 9-и същия месец и с пристигането си започна да се запознава с всичко и да вижда с очите си онова, на което не вярваше и което по-рано бе чул с ушите си. Изоставят се страданията, които е изпатил, за да бъде по-кратък.

Когато споменатият епископ отиде в епархията си, намери всичко 5-ма свещеници, от които двама мирски: отец Петър от Босна и отец Христо от Петокладенци, роден сред новите католици, и трима братя от Ордена на миноритите обсерванти на св. Франциск, т. е. отец Джероламо от Дубровник, отец Филип от Горно Лъжане, с разрешението на отец кустоса на България, тогава сардикийски викарий, и отец Георги Юра-

шич от Босна, с разрешение на отец генералния викарий на Арачели[3]. Качествата на гореспоменатите свещеници[4], било мирски, било монаси, не са много полезни за тези страни, защото, като изключим отец Георги от Босна, който поне може да говори, останалите знаят да служат само литургията. А що се отнася до тяхното поведение, за него много пъти е била уведомявана тази Свещена конгрегация и там ще се намерят писмата на предишните началници, които изясняват техния начин на живот.

Тук споменатият епископ стене, оплаква се и желае да бъде изслушан от Ваше Светейшество, както и от Ваши Превъзходителства. И така.

Аз (макар и недостоен), пратен от светата църква, дойдох в тази чужда страна, всред хора твърде некултурни с цел да извърша някои духовни дела, като оправя този беден народ в нещата, отнасящи се до неговото спасение. Намерих обаче толкова мизерии тук: първо, свещениците, напълно невежи и някои от тях покварени от виното; второ, хората най-упорити; трето, моята крайна бедност; четвърто, бедността на клетата нация, защото нямат с какво да издържат своите свещеници. Какво да сторя? Олиото и делото да загубя? Да сея върху пясъка? Аз не мога да бъда епископ и едновременно свещеник на всяко място, понеже ако съм в едно, не мога да бъда в друго.

Ако свещениците биха имали възможност да живеят малко по-удобно, биха се намерили мнозина; но при сегашното положение, ако не бъдат оправени от Свещената конгрегация с титла и издръжка на апостолически мисионери, тези клети нови католици ще се загубят мизерно.

Епископът направи всичко възможно — не само като предупреди свещениците, но и като ги смени, та да се поправят, но не постигна нищо, защото като се мъчиш да ги поправиш, те се заканват, че ще станат турци. Клетият епископ: първо, няма други свещеници, а без тези ще бъде по-лошо, защото поне кръщават децата и изповядват някой умиращ; второ, същият епископ се намира между такива некултурни хора, че ако му се случи нещастие, не би се намерило нито едно лице, което да го придружи до тираническия съд; трето, споменатият епископ е гол като сокол, а турчинът търси пари. Как тогава бедният ще може да управлява подобен народ? Какъв духовен напредък ще може да се постигне сред тези бедни нови християни, когато свещениците живеят като езичници, а по-добри не могат да се намерят? Няма други мирски свещеници и други монаси. И ако някой монах дойде в тези

страни, той е от миноритите обсерванти от българската провинция или от Босна, но добрите остават в манастирите си.

Тук друго средство не ще се намери освен ръката и помощта на Свещената конгрегация, която да изпрати тук апостолически мисионери с обичайната издръжка, а епископът да бъде на по-сигурно място и да не бъде изложен на толкова опасности за своя живот, всякога да бъде нащрек, като управлява строго и стегнато, защото „стана моят народ да яде и пие и станаха да играят". Инак, когато подчинените нямат страх божи, а техните началници нямат сила, хората се подиграват с тях, а много пъти онова, което не би се направило от любов към Бога, ще се стори от интерес.

Срещат се мнозина мирски свещеници в Сърбия, ученици на Свещената конгрегация, ръкоположени със задължението да бъдат мисионери. Такива наистина биха могли да служат в тези страни и да постигнат някакъв успех.

Причините да няма достойни свещеници да раздават тайнствата на новите християни, доста необразовани и простовати, са: първо, защото няма с какво да се издържат, а откакто започна войната за Каменица[5], споменатите хора са напълно изнурени; и в най-добрите минали времена са били слабо набожни и малко склонни към милостиня, а сега — никак; второ, понеже са народ необразован и простоват и без добродетели, свещениците няма с кого да разговарят; трето, свещениците не са уважавани от тези нови християни, нито почитани, дори често са обиждани, а колко пъти са обиждали и самия епископ; четвърто, защото се страда много от турците, било от пашалиите, било от войниците и ако някой от свещениците би се държал като истински монах и служеше така на новите християни, би приличал на онези, които се държаха като истински християни във времената на Диоклециан[6]. Поради това:

Епископът, прострян пред нозете на Ваше Светейшество и пред Ваши Превъзходителства, предано и смирено моли и със сълзи проси заради милосърдието на нашия Господ Исус Христос не само да бъде изслушан, но и да се наложи на това толкова гангренясало и старо зло, да бъде епископът поучен от светата църква, та да знае как следва той да живее в дома Господен.

И понеже епископът вижда всичко отгоре, т. е. той е окото на светата църква, той преди своето посвещаване писа на Свещената конгрегация, умолявайки смирено сиятелните отци, та с техен декрет или с апостолическа грамота да бъдат

определени границите на Никополската епархия, но не получи отговор. Сега повтаря молбата си, като излага причините си.

Във вулата на неговото избиране папата казва този избор да не бъде в ущърб на митрополита, на когото по митрополитско право е подчинена Никополската епархия. Ако се разбира само онази страна, която държи кадията на Никопол, т. е. турският съдия, и която обхваща град Никопол със своята територия, съставена от около 50 села, Никополската епархия и никополският владика нямат друго селище от новите християни освен десетте къщи в Трънчовица. Ако обаче в Никополската епархия се включат онези земи, които управлява граждански никополският паша, а в духовните неща — гръцкият митрополит от Търново, тогава Никополската епархия ще има простори като Търновската архиепископия. В нейната територия се намират селата на отскоро кръстените павликяни. И понеже тези места в различни времена са били под властта на много народи, в духовните неща са ръководени от гърците. Поради това, понеже епархиите се делят, както ги делят гърците, т. е. по области, така и турците делят пашалъците и кадийствата. Пашата от Никопол има подчинени 20 кадийства, а кадията от Никопол има подчинени приблизително 50 селища.

Когато бе избран монсеньор Филип[7], света му памет, за епископ на Никопол, знае се от декрета на Свещената конгрегация за разпространение на вярата, фолио 39 от том 78 на Актове на събранията от 30 март 1648 г., че намерението на Свещената конгрегация бе и е никополският владика да управлява всички павликяни, т. е. новите християни, които се намират в Крайбрежна Дакия или Мизия[8], от някои наричана Долна, а от други Горна, или всички онези, които са между Дунава и планината Хемус.

Град Никопол е бил разрушен или от българите, или от император Никифор[9] и отново бил изграден. Обаче по времето, когато господствали българите, бил скромен и незначителен. По времето на папа Инокентий III[10] бил издигнат град Търново или Тримонитана. Споменатият папа даде (на търновския владика) палиум на примас измежду владиците и го украси с тетрархия[11]. Оттогава насам Никопол не е имал собствен независим владика, а никополски владика е бил търновският архиепископ. В наши дни султанът поиска да уважи град Никопол с резиденцията на пашата, за да понижи Търново. И така град Никопол се уголеми и сега е един метрополис[12]. Честта на католическата църква изисква всички

неща, отнасящи се до духовното ръководство, също и в далечните страни, да бъдат добре оправени и уредени. Защото:

Щом се понрави на божественото величие, като се върне мирът в църквата в тези страни, тогава ще има търновски [католически] архиепископ. И той съгласно църковните правила ще поиска своето. А пък и самата апостолическа Була казва: „Без ущърб“ и пр. Град Никопол от идването на българите до днес е подчинен на Търновската епархия, въпреки че по-рано е бил катедрален град. И така, едната от двете епархии ще загуби. Ако губи Търново, тогава ще се говори, че има ущърб, и така ще се наруши вулата. Ако стане другото, никополският епископ с пълно право ще каже, че по време на неверниците, когато християните бяха преследвани, никополският епископ и никой друг е ръководил като своя епархия всички тези села. „А защо сега, когато има мир в църквата, ми отнемат това, което моите предшественици с тяхна голяма мъка и вреда са ръководили и запазили? Каква правда ще бъде тази?“ И така ще има спорове и не ще може правилно да се уредят, понеже търновският архиепископ ще поеме своите стари права и ще се извърши голяма неправда спрямо никополския епископ, защото той ще остане без епархия.

Селищата на павликяните не са всички на брега на Дунава, нито около град Никопол. Всички са обаче в Търновската митрополия. Белене и Ореше са на брега на Дунава, Вардим също, но тук няма наши, защото са станали турци. Долно Лъжане е далеч от Дунава около 12 мили. Всички тези селища са подчинени на правосъдието на кадията на град Свищов.

Петокладенци, Брестовец[13] и Кочагово[14] вече са пусти, отдалечени от Дунава около 8 или 10 мили, и Трънчовица е от 10 къщи, подчинени на властта на кадията на град Никопол.

Горно Лъжане е далеч от Дунава около 17—18 мили. Калугерица е далеч от Дунава 36—38 мили, Сокиево[15] и Бъсцево — далеч от Дунава около 30 мили, те са подчинени на властта на кадията на Ловеч.

Маринополци е далеч от Дунава около 38—40 мили, подчинено на кадията на Търново.

Споменатият епископ, прострян пред нозете на Ваше Светейшество и Ваши Превъзходителства, обяснява и моли да благоволите или с апостолическа грамота, или с декрет на Свещената конгрегация да обявите границите на Никополската епархия, или да я отделите от Търновската, или да я

обявите, че е една и съща, та горкият владика да знае докъде трябва да се простира.

Епископът обмисли всичко и видя със собствените си очи как вървят нещата, а също, че нуждите са много големи. Той предположи, че е угодно на Бога и чест на светата църква като епархийски владика или като съседен да посети всички селища на павликяните с параклисите в Русчук и Търново, всички католици, които са от Търновската митрополия, освен град Шумен, тъй като този град е далеч, а бедността на епископа не му позволява да стигне дотам. Защото не би било добре никополският епископ, избран за павликяните, отскоро обърнати във вярата, да ги остави да се погубят така мизерно. Още повече, че епископията на Никопол е едно и също с архиепископията на Търново. Но по този въпрос, както се произнесе светата църква (на която се пада не само да възобновява старите неща, но и модерни отново да създава), така ще бъде.

И преди да изложи доклада за посещението, необходимо е да разкаже накратко за нравите или недостатъците на тези нови християни. С този разказ епископът не цели нищо друго, а само да знае светата църква с какви духовни плодове епископът поддържа свещениците в тези страни.

От едно свидетелство, дадено в Рим от някои прелати, се знае, че по въпросите на павликяните Свещената конгрегация за разпространение на вярата е била погрешно информирана. В свидетелството между другото има следните дословни думи:

„Сега павликяните достигат на брой до двадесет хиляди души, които, доведени на католическия обред с примера на добър живот и нрави, заслужават да бъдат назовани с името на латини сред турци, татари и други необразовани народности.“ И малко по-долу:

„Също така сме осведомени от монсеньор Томазо, патриарх на Цариград, по народност арменец, и от монсеньор Кордазо, архиепископ на Месопотамия, които прелати са разказали, че са видели и забелязали (сред павликяните) голямо благочестие и особено гостоприемство, дори твърдят с клетва, че там съществува ревността на първоначалната християнска църква.“

Гореказаното удостоверение е издадено, подпечатано с техните печати и собственоръчно подписано от: брат Джузепе Мана, архиепископ на Антивари[16] и примас на Сърбия; Марко Скура, архиепископ на Дураццо[17]; брат Симеоне Сконтра, епископ на Сапа; Джовани Батута, апостолически протонота-

риус; Томазо, патриарх на Константинопол, по народност арменец, Кордазо, архиепископ на Месопотамия, Джовани Батиста Батута, апостолически наместник на Будуа и Албания; брат Инокентий Мадин, областен настоятел в Албания, и брат Грегорио Фасина, епископ на Скутари[18]. Истината на горното удостоверение относно нравите и броя ще се поясни подолу. А сега първо за техните милостини.

Милостините, които новите християни павликяни дават на своите свещеници, са зърното, т. е. ечемик, пшеница и просо. Някога имало обичай да дават на своя свещеник от горното зърно двойно повече, отколкото на субашата, т. е. на турския управител на селището, а после с минаването на времето — колкото на турчина, толкова и на свещеника. Преди войната за Каменица даваха всяка година за всяка обработваема площ почти 7 римски тегла от какъвто и да е вид от горното зърно. И тази е най-голямата помощ, която се даваше и се дава в тези страни. Но откакто започна войната в Русия[19], тя намалява всяка година. И мнозина от тях нито мерят просото, нито могат да дават на свещеника, защото го нямат, а някои от по-заможните дават кой 3, кой 4, кой най-много 5 тегла на свещеника, а турчинът взема повече от порано, защото правото е на по-силния, а нашите са много бедни. Защото поради тази война с Полша всички тези села са унищожени напълно и заради това, изоставяйки своите гнезда, клетите бягат кой тук, кой там. И когато зърното не става, клетият умира от глад.

Винаги, когато правят курбан и колят агне или овен, дават кожата на свещеника. Агнешката кожа струва 8—10 аспри, овнешката — 12 или най-много 14 аспри. 420 аспри правят един венециански цехин[20].

При кръщението някой дава, а повечето не, лакът дебел плат на стойност 7 или 8 аспри и 3 или най-много 4 аспри в пари.

При годеж — една агнешка кожа и 8 до 10 аспри.

При благославянето на брака някои от невестите девици дават кърпа, която струва 10—15 аспри. Мнозина не дават нищо и младоженецът дава 10 или най-много 15 аспри.

Когато някой умира, едни дават лакът плат както при кръщението, а други — не, а някои дават 14 аспри, други — 8, а мнозина други — нищо.

При посещението на болни рядко е някой да даде 3—4 аспри. Събират коноп, равно на една аспра на къща. Също събират вълна от ония, които имат овце, и получават полови-

ната от вълната, добита общо от една овца. Всичко събрано в по-големите селища от конопи и вълна не прави повече от 200 аспри.

През коледните дни и Богоявление, когато се благославят къщите, дават една аспра и един хляб и мнозина по една връзка конопи. А по Великден, когато се изповядват, всеки дава по една аспра. Когато му дават (по дежурство) дневната храна, прибавят един хляб и едно яйце и една аспра отгоре, това е всичката милостиня, която дават на своя свещеник. Как може с това да живее бедният свещеник?

Много лоши (дори непоносими) обичаи се срещат сред тези нови католици и не могат да се изкоренят, защото не разполагаме с правото на меча, а те не се тревожат нито от интердикт[21], нито от афоресване. Ако изключим онези от Горно Лъжане, малцина се виждат на църква да слушат литургия, особено през сезона от Великден до навечерието на умрелите[22].

На Бъдни вечер, вечерта преди Богоявление и преди възпоменанието на умрелите се събират всички в църквата, както мъжете, така и жените, и след литанията целуват кръста и понеже са донесли хляб и вино, ядат и пият пред църквата или пред къщата, където се служи, но не се напиват.

В деня на Великден не се изповядват всички, особено тези от Белене. Мнозина са на 40—50 и повече години, които никога не са идвали да се изповядват на Великден. Пък как е с ония, които се изповядват? Само благословеният Бог знае. На Великден свещеникът поставя нарочно един човек на вратата с благословен хляб във вино, който раздава с лъжица на всяко дете, като слага и в чинии, за да занесат по малко в къщи. Така правят също гърците, българите и власите. Порано тези от Белене, било умиращи, било болни, никога не се изповядваха. Епископът обаче нареди тялото на неизповядания да не се носи в църква. Поради страх от това мнозина умиращи и болни се изповядват.

Когато искат да правят публично шествие (те не спазват дните на свети Марко, нито молитвените дни за дъжд, макар и хиляди пъти предупредени, а действат на своя воля), известяват на всички в селото, заколват един вол и много агнета, кожите дават на свещеника; и с хляб, вино, риба и други съестни продукти се събират около църквицата или къщата, където се служи. Свещеникът, както е възприето, излиза от църквата с одежда и епитрахил и с кръст в ръка, с пасхална свещ, а хората носят иконата на Мадоната.

Свещеникът казва литаниите, отива на полето, придружен от малцина, като с него отиват почти всички жени, и извървяват по̀ землището 3—4 мили. Междувременно другите хора приготовляват яденето и масите около църквата. Веднага като се завърши шествието, свещеникът идва и благославя трапезите; и седнат отделно мъжете от жените и така ядат и пият докато всички се напият.

По време на суша, когато свещеникът излиза с шествието от църквата, жените вземат различни съдове с вода и заливат всички, и свещеника, и ония, които носят иконата, мокрейки всичко с водата. И епископът, не познавайки този лош обичай, отиде един ден в църквата за благодарствени молитви, както му е обичаят, и когато бе близо до църквата, една жена хвърли върху него една кофа вода. Толкова почит имат към своя епископ, колкото към всеки друг свещеник, и толкова към свещеника, колкото към всеки друг, който знае да чете и пише.

В деня на Богоявление, който наричат свѐти Иван Кръстител, младежите, след като бяха играли цяла нощ около църквата (по-рано играеха в църквата, но епископът макар трудно и натоварен с обиди забрани), рано сутринта хващаха и други хора със сила, и свещеника, и тези, които не ги черпеха, ги къпеха в реката, макар и заледена.

Те, въпреки че са кръстени по римски обред, имат празници по гръцкия календар, примерно свети Архангел Михаил на 10 ноември и други подобни като последица от подвижните празници по стария календар. Само някои от Белене честват Богородица с нас. Не спазват с нас 4-те времена, нито навечерието на празниците, нито заповяданите празници, а само ония, които техните съседи българи спазват. И колкото почитат неделята, толкова и петъка. Мнозина от тях ядат месо в събота. Не се грижат да присъстват на литургията в празнични дни, а безделничат върху купища тор или пият до напиване, а други свирят и танцуват и играят хоро.

Мнозина измежду тях не са кръстени и се преструват, че са кръстени. В 1697 г. на 3 май в Белене епископът кръсти един от главните в селото, разболял се от някаква болест, който почина. Той беше на повече от 70 години и многократно по-рано се беше изповядвал и причестявал. Мнозина между тях не носят децата на кръщение до 4—5 години и мнозина никога не ги кръщават.

Тяхното жертвоприношение е по турски „курбан“, на сла-

вянски „жертва“. Това се спазва в тези страни с най-голяма точност както от турците, българите, гърците, циганите, така и от павликяните. И ако някой каже нещо напротив, всички биха се скандализирали и [той] би бил наказан като богохулник.

Когато някой трябва да прави курбан, свещеникът или някой друг, който знае да чете, отива, казва една от обикновените благословии над живата жертва, ръси я със светена вода. Отново го викат през нощта да благослови и кади трапезата.

Относно брака: Степените на кръвно родство и роднинство спазват най-стриктно, но в двубрачието грешат много. Дават клетва, че нямат живи съпруга или съпруг, а те са живи. При такова препятствие енорийският свещеник не може да им даде благословията; тогава те отиват веднага при ходжата на турците и взимат „кибино“, т. е. документ съгласно турския обичай, и живеят като прелюбодейци. А когато невястата е девица, идват след полунощ в църквата да получат обичайната благословия.

При погребението вършат толкова суеверия и непозволени неща, че е ужас да ги гледаш. Гробовете им са извън техните селища по турския обичай. Когато погребват някого, тогава не поставят знак върху гроба, т. е. един камък над тялото, понеже не слагат кръстове. Всеки 7—8 години обаче събират [пари] помежду си според броя на умрелите. С тези пари купуват хляб, вино и други неща и колят много агнета, според възможностите на селото. Събират се всички около църквата, приготовляват за ядене и в продължение на три дни ядат и пият за своите покойници. Свещеникът отива и опява един подир друг гробовете, като му дават две аспри за всеки гроб и агнешките кожи. И тогава издигат камъни над домашните гробове.

В селата Белене и Ореше, а и в Петокладенци, докато не бяха избягали, имаше и такива неприлични неща. От първи ноември до края на март изкопават в земята къщи без прозорец, с малка вратичка, където се събират старите моми и младите невести, които не кърмят деца, за да работят заедно през нощта. Идват и много младежи, за да побъбрят с тях. И случва се често при угаснал вече огън да угасват и свещите. Епископът, знаейки добре, че подобно злоупотребление е нещо от сектата на николаитите[23], направи всички възможно да премахне това неприличие, но не можа, нито ще бъде възможно освен с ръката на турците. Но споменатият

епископ, живеейки всред тях, се страхува да им навреди с турците, за да не бъде опечен в своята къщурка; понеже турците ще ги бият и ще вземат много пари.

Тези и други подобни нередни обичаи се срещат сред тези нови християни, казваше гореказаното удостоверение на 7-те прелати.

Докато трае тази тираническа власт е почти невъзможно да се премахнат лошите обичаи, защото те не идват на църква дори в неделя, за да слушат словото божие, а за смъртта и последните истини не се замислят. Църковните наказания смятат за нищо. В добродетелния живот са недодялани, склонни към пороци, най-хитри в лукавството и най-твърдоглав народ. Напълно потиснати са от турците, а нямаме правото на меча. Ако им се окаже малко натиск, отново ще станат павликяни. Те се боят повече от субашията[24], отколкото от благословения Бог.

Веднага след посвещаването му за епископ той се разболя. Когато оздравя, в събота преди първата предколедна неделя [на] 1679 г. скромно, на беден кон, заедно с отец Георги от Босна и един слуга, който носеше на кон вещите на двамата, епископът тръгна от Белене и започна своето посещение.

И понеже селата, подчинени на кадията в Никопол, бяха изоставени всички, онази събота вечер подир много мъки, пристигнаха в Долно Лъжане. Това село е подчинено на свищовския кадия, отдалечено от града около 12 мили, от Никопол около 22 мили. То се намира на равно място на брега на реката, наречена Осъм. Тук има към 15 къщи от нашите новопокръстени католици и от вероотстъпниците повече от 30 къщи. Епископът се настани в къщата на един от нашите, където следния ден отслужи литургия, като дойдоха само 7 души. После дойдоха 5 деца за миропомазване. На тях и на другите във всички села на всяко миропомазано лице след записването му епископът лично раздаде по едно медальонче от ония, пратени от Свещената конгрегация за разпространение на вярата.

Причината да дойдат малцина на литургията е тази, че те са нови във вярата, а свещеник са виждали много рядко. Няма кой да ги насочва по пътя господен, а те са прост народ, не разбират много. Когато Трънчовица не се беше разбягала, тамошният свещеник идваше тук и ги посещаваше, а сега свещеници няма, а когато ги има са малко и затова ония клети души плачевно се губят.

Трънчовица се събира отново, върнаха се [хората от] около 10 къщи и има надежда за в бъдеще да си дойдат всички. Споменатият епископ, простян пред нозете на Ваше Блаженство и пред Ваши Превъзходителства, смирено моли да се разпроредите да има един апостолически мисионер в двете горни села, с обичайната издръжка, инак ще се загубят и двете.

Тогава, бидейки Трънчовица изоставена, епископът не отиде да я посети, понеже я беше посещавал друг път. Там има една дървена и доста малка църква, заградена с плет, а малко далеч от църквата, която е в чест на най-светата Троица, имаше килия за свещеника. Когато обаче селото опустя, килията бе унищожена от един турчин.

Килия се нарича всяка къща, където се помещава свещеникът. Смятам, че това име произхожда от манастирите в пустинята Челия. Където няма църква, служи се в килията.

За църковната покъщнина ще се каже после, защото относно това всички споменати села са на едно ниво.

В същия неделен ден епископът пристигна в Горно Лъжане, отдалечено около 7—8 мили; това село се намира на брега на същата река Осъм, подчинено на властта на кадията на Ловеч. Отдалечено е от Ловеч около 15 мили, от Никопол около 30, приблизително колкото и от Търново, но пътищата отвсякъде са извънредно опасни. Епископът тук бе приет с повече преданост, отколкото в кое да е село на кръстените павликяни, и се настани в килията, която е полусрутена и заплашва да рухне, но не смеят да я поправят. Като няма църква, служи се в нея и поради тази причина турците не позволяват. Това село е жестоко тиранизирано от турците [дошли] от Босна, пашови хора подчинени на никополския паша.

В споменатото Горно Лъжане има 60 къщи на нашите новопокръстени християни и около 30 вероотстъпници, които имат своя джамия. Тук има постоянен свещеник, сега е дон Пиетро от Босна, мирски свещеник, но малко полезен за тези души; той посещава понякога през годината онези от Калугерица, Сокиево и Бъсцево. Тези бедни християни са много по-добри от всички в селищата на кръстените павликяни. Идват всеки празник да присъстват на литургията, спазват постите пред празниците, 4-те времена и заповяданите празници, дават служби за покойните, почти всички се изповядват на Великден. По-голямата част от тях помолиха епископът да заповяда на всички останали от селото да честват празниците по римския календар и да приемат и новия[25]. Това се

понрави на епископа и всички го възприеха, но после се върнаха отново назад. Бяха опети и гробовете. Бяха миропомазани 28 души и щеше да миропомазва още веднъж при завръщането си, но като дойдоха пашовите хора, всичко бе възпрепятствано. След три дни епископът отиде в Калугерица.

Калугерица е подчинена на властта на кадията на Ловеч, отдалечена е от града около 6 мили, а от Лъжане около 15, разположена е върху възвишения и гора. Има около 30 къщи на новопокръстените християни, две на вероотстъпилите и 3—4 на още некръстени. Тези хора са много бедни, защото са планинци, но добри. Владиката заохка, защото ги видя като овце без пастир. Те нямат килия. Епископът се настани в една тяхна къща. И те горките дойдоха почти всички при него, носейки кой варена леща, кой фасул, кой ябълки, орехи, сладко вино, дренки, хляб, вино, но доста кисело. И епископът, виждайки ги така предани и простодушни, остана много доволен и се разчувства, [но] като установяваше тяхната духовна нужда и [виждаше] своята беднота, не можейки да им помогне. Поради това епископът, простян пред нозете на Ваше Светейшество и пред Ваши Превъзходителства, с най-голяма преданост и смирение моли да благоволите да пратите един апостолически мисионер с обичайната издръжка от Свещената конгрегация, който да се грижи също и за селата Сокиево и Бъсцево. В противен случай те, клетите, ще се загубят и ще станат турци или българи схизматици, защото мнозина от тях си служат с православни свещеници от Ловеч[26].

Следващия ден бяха кръстени 4 деца, едното от които на 6—7 години, миропомазани — 32 души. Литургията бе отслужена в един обор, но добре почистен и донякъде украсен, защото друго място не отговаряше за целта.

Същия ден епископът се разболя и така болен замина и през Ловеч дойде в село Сокиево, на другата страна на реката Осъм, отдалечено от Ловеч около 4—5 мили. Това село е образувано отскоро в землището на Бъсцево, във владението на един турчин от Ловеч, и там сред турци и българи се намират само 5 къщи на новопокръстени християни и две на още некръстени. Миналия ден, който беше 8 декември, епископът, като се почувства по-добре, служи в един обор. Миропомазани бяха 8 души и 2-ма кръстени, от тях едно момиче на 11—12 години, като родителите й бяха против.

Същия ден епископът пристигна в Бъсцево, подчинено на властта на град Ловеч, отдалечено от него около 5—6 мили,

в равнинно място до реката Осъм. Бъсцево някога е било най-голямото селище на павликяните, било е богато, броило е 1000 къщи; от землището му се вижда, че е било голямо. Но тези, които не искали да се покръстят, с голяма омраза преследвали нашите и постепенно станали турци. А покръстените поради нахалството на вероотстъпниците избягали от другата страна на планината Хемус, във Филипополската епархия. В Бъсцево бяха намерени само 3 къщи от нашите нови християни, но къщите на вероотстъпниците ще да са около 150. Тук не бе възможно да се служи литургия, нито да се раздаде миропомазването. На следващия ден епископът тайно се завърна отново в Горно Лъжане.

Там той имаше още да миропомазва, но понеже пристигнаха пашовите хора, всичко бе възпрепятствано. Пашовите хора, т. е. сбирщина полицаи на никополския паша, взеха насила коня, който носеше багажа на епископа, за да им докарат от 5 мили далеч нечестни циганки. В полунощ идва един от тях в килията при епископа за бакшиш за пиене (той не знаеше, че той е епископ, а мислеше, че е свещеникът от Белене, който е над другите свещеници) и още малко оставаше да го заведе при другарите си, за да го върже. Но местните хора много се молиха за него и така онзи го остави. След полунощ, като се боеше да не се случи нещо по-лошо, епископът, полумъртъв от страх, в голяма снежна буря бе принуден да си отиде оттам. И двама души от това село го придружиха пеша, за да му показват пътя. Те заедно пристигнаха предобед в Маринополци. Колко са страдали тази нощ, само благословеният Бог знае.

Село Маринополци е било много голямо, второто подир Бъсцево, разположено в хубава равнина, на около 2 мили от реката Росица, подчинено на властта на град Търново, отдалечено от него около 10—12 мили, от Горно Лъжане — към 16—17 мили, а от Дунава — към 33—40 мили. Има около 30 къщи на новопокръстени християни, които са като онези в Белене и Ореше. Но вероотстъпниците са повече от 120 къщи, те имат своя джамия. Тук няма килия. Епископът се настани в къщата на един от новопокръстените. Там има един мирянин на име Филип, който, като е получил разрешение от предишните владици, кръщава децата, присъства при благославянето на младоженците, погребва мъртвите, но все пак, въпреки че е бил много пъти предупреждаван, не внимава и венчава двуженците. Епископът не служи там, нито миропомаза, защото един турчин беше убил друг турчин и цялото се-

ло беше неспокойно. Епископът искаше да посети град Търново, но поради страх от турците, които прииждаха по пътищата, стана необходимо да се дигнат много рано и така, без храна и посред бял ден по вътрешните и най-опасни пътища стигнаха до село Ореше, като изминаха този ден 35—40 мили. Пристигнаха така в Ореше гладни към залез слънце. Свещеникът обаче, дон Христо от Петокладенци, беше отишъл на разходка в Белене. Като нямаше къде да се настанят, понеже килията беше заключена, бяха заставени през нощта, гладни и уморени, да дойдат до Белене.

Свещеникът заради многото си недостатъци бе преместен от онова село и пратен на по-добро място, защото дубровнишките търговци от Шумен, Провадия и Варна настояваха за един свещеник, и там бе изпратен дон Христо.

Клетият епископ, на несъвършените свещеници, които преминават границата на доброто поведение, не може да даде друго наказание, освен да ги махне от селата на павликяните и да ги прати да служат на дубровнишките търговци в някой град. И това става така, защото сред тези селяни споменатите свещеници са почти винаги обиждани, третирани като турци, осмивани от всекиго. Умират от глад, лошо са облечени и се задоволяват да живеят заедно с тях. А между господа дубровнишките търговци те са добре почитани, на прилична трапеза, облечени са почтено, не са обезпокоявани от турците и са добре платени. Не са доволни обаче да им служат, защото сред търговците свещеникът е задължен да се държи като монах, а сред новите християни всеки живее както си иска. Епископът повтаря винаги същото: „По-добре е малцина, но добри свещеници, отколкото количествено изобилни, а качествено с недостатъци; но лошото е това, че сме малцина и по-малко плодотворни."

Бе направено посещение в Ореше в неделя в „сексаджезима"[27]. Епископът отиде с кола, теглена от два вола, [които бяха] на един човек от селото, защото беше продал конете. Настани се в една къща, защото в килията не можеше да се пали огън.

Ореше се намира върху склона на едно възвишение, разделено от две малки долини[28]. На изток и север има едно голямо блато покрай Дунава. Подчинено е на властта на гр. Свищов, отдалечен от него 3—4 мили, от Белене — 5, от Никопол — 12—13. В Ореше се намират от новите християни около 80 семейства, турци от вероотстъпниците — около 20 и имат своя джамия. Тук няма църква, а само килия и има

винаги свещеник, и докато има такъв, той е най-способният, засега е отец брат Филип от Горно Лъжане. Епископът стоя в Ореше 4 дена, опя гробищата и бяха миропомазани 82 души.

Много от нещастните нови католици са разпръснати тук и там от тираните заради налозите и ангарийната работа. Те ходят като скитници по селата на българите, турците и власите, губят както имотите, така и душите си, особено онези от селата Петокладенци, Брестовец и Кочагово.

Като гледаше това, владиката изпитваше милост към тях. И спомняйки си думите на св. Павел: „Доставяме прочее добро не само пред Бог, но и пред хората", той сметна, че трябва да изпълни своя дълг. Намери за добре да прати някого от своите монаси до княза на Влахия[29] да преговаря с него и неговите барони, за да бъдат настанени казаните нещастници в някои места във Влахия. Те да плащат на княза веднъж в годината определен данък, но да могат да си построят свои църкви и да живеят свободно със своите свещеници по римски обред. Освен това епископът писа писмо и на латински, включвайки вътре много условия и други точки за привилегии, като го изпрати с друго писмо до брата на княза чрез отец Георги Юрашич от Босна, понеже друг от свещениците не беше способен за такава работа. Последният се завърна с отговора: „Всичко, каквото епископът искаше, ще се направи, когато с божията помощ князът се завърне от войната в Русия, където се готвеше да заминава[30]. Дори Негово превъзходителство беше наредил определен човек да проучи въпроса." Като получи този отговор, епископът прати отново споменатия отец Георги, когато научи, че князът се беше завърнал във Влахия. За кратко време този отец се завърна с второ писмо от брата на княза, с което молеше лично епископът да отиде във Влахия и още заповяда техният домоуправител да осигури коне и всичко необходимо за из пътя до Букурещ и лично самият домоуправител или синът му да придружи епископа до двореца.

Когато разбра това, епископът мислеше да не отива, защото неговата бедност не му позволяваше; от друга страна, ако не отидеше, онази работа се спъваше и било князът, било бароните ще го сметнат за високомерен. Какво да се прави? По необходимост добродетелен. Задлъжня и си уши дрехи по влашки, донякъде подобаващи на неговото достойнство. Въпреки бедността поради страх от турците, за да не научат, той не мина по оня път, където беше наредено да му бъдат дадени

конете и други подробности за път, а през Дунава. Със същия отец Георги той стигна до град Русе.

Русе или Русчук, на брега на Дунава, е град, подчинен на търновския митрополит и никополския паша, отдалечен от тях 45—50 мили, а от Букурещ — около 35—40 мили. Там има само 6 къщи на дубровнишки търговци и други 3 на задомени в Русе, а има винаги един свещеник на разноски на търговците. Засега е отец брат Йероним от Дубровник, и те са доволни от него; нямат параклис, но се служи в къщата на един от търговците: стаята-параклис е прилична и добре подредена. Всички петъци, когато не е празник, се служи в друга къща, за да могат да слушат службата и жените, инак има опасност от страна на турците. Църковната покъщнина е задоволителна. Бяха миропомазани 13 души, от които три са прекръстени схизматици.

На третия ден епископът намери една кола с три коня и с отец Георги и с един млад служител, когото му дадоха търговците, мина реката. Той пристигна в Букурещ, където тогава се намираше монсеньор архиепископът на София. Същия ден пристигна и един турски големец от Никопол и за да не се усъмнеше той в нещо, епископът поиска да не излиза на показ. Като го поканиха на аудиенция при княза, не искаше да иде, но през нощта дойде да го посети братът на княза с други барони, негови първи приятели, та говори с него върху споменатия въпрос.

Всички привилегии, както материални, така и духовни, които епископът искаше, му бяха дадени, освен привилегията ако някой от гръцки обред поиска да мине на римски обред да не бъде възпрепятстван. Беше му отказано и отговорено, че ако се позволи това, за кратко време всички власи бяха приели римския обред, тъй като римските монаси са поучени от гръцките, те ще постигнат голям успех за своя обред. И други привилегии ще се отпуснат (макар и тежки за гърците), но това ще стане когато замине от Букурещ ерусалимският патриарх. И така епископът с обществена кола се завърна в Белене.

Щом се завърнаха оттам, добрият отец Георги (мислейки, че отсега нататък няма да бъде укоряван) започна да разкрива какъв е, т. е. да се напива публично без срам, като пиеше в кръчмата. И когато беше смъмрен от епископа, не само не си взе бележка за да се поправи, но дори заплаши епископа, че ще му причини зло пред турците.

Епископът, като го намери в деня пепеляна сряда[31] на-

пълно пиян, на другата сутрин го смъмри и му държа една изпълнена с братска обич поука, говорейки му с думите: „Да се поправим към добро от делата, които сторихме от незнание.“ А той веднага дигна глава, че тепърва ще се разкрие кой е, и излизайки от къщи, защото още беше в леглото, отиде в селото и започна да настройва ония бедни хорица против епископа. Той смяташе да извърши големи работи и водеше мнозина от тях по кръчмите, черпейки ги и обещавайки им да ги черпи винаги, само да изпъдят от селото епископа. И ходеше от турчин на турчин да ги надъхва против горкия епископ. Като видя, че не успяваше в нищо, подбуди един подобен на себе си да измами епископа, като му каже да бяга [от селото]. Заблуденият дойде и каза на слугата на епископа да му предаде, че уж турците, като приказвали помежду си, говорели лошо за него и че скоро ще го арестуват. Когато епископът чу това, повика човека и позна чие беше това брашно. А когато отец Георги по-късно замина от Белене, споменатият човек призна всичко.

Отец Георги ходеше при всеки турчин и от турчин до турчин, отивайки при тях, ги надъхваше против епископа. Накрая дойде с трима първенци от селото и в лицето на епископа каза, че иска да стане турчин. Въобще вършеше такива неща, че в края на краищата епископът бе принуден да го отдалечи от себе си и да го прати в село Ореше. И като се намери там, той започна открита война против епископа и търсеше всеки малък случай да стане турчин. Между другото, в четвъртък след Великден, пиян, в обществена кръчма, пред толкова мъже, дигайки глас, извикал: „Защо епископът не ме иска при себе си? Не за друго, а само за това, че не поисках да прехвърля зад Дунава поданиците на Мусаип паша, т. е. зетя на султана.“ И още повече, като казал не само защо е бил във Влахия, наговорил много измислици и лъжи, които са оскърбление на величеството, и се заканил да беси или да разстреля бедния епископ. Когато епископът чу това, помисли да избяга някъде, но първо се опита да го прати в безсмъртния град. И ако не беше случаят с писмото и копия на образците и пр. за изпращане пред нозете на папата, досега той щеше да вероотстъпи и щеше да причини зло не само на епископа, но и на други католици. Горкият епископ задлъжня, за да му осигури необходимите средства за пътуването. Това намери за по-добре, отколкото да бъде вързан и затворен и с опасност за живота да даде десет пъти повече.

Какво поведение е имал отец Георги в Търново и за чашата, която е отнесъл, ще се каже по-после.

Поради горните неща епископът, простян пред нозете на Ваше Светейшество и пред Ваши Превъзходителства, моли смирено да благоволите да не пращате обратно отец Георги, защото той казал из пътя към Дубровник: „Ако аз зная, че епископът е писал в Рим нещо за мен, веднага ще се завърна обратно и ще го поздравя с един изстрел с аркебуз[32] в гърдите.“ Освен това, ако се върне в Турция, той ще стане турчин. Освен скандала той може да стори голямо зло не само на епископа и на църковните служители, но и на всички католици. Ще бъде много добре и полезно за душата му да бъде изпратен в някой манастир на своя орден, в някой от съседните острови, където се живее благочестиво и няма такова удобство човек да се напива. И манастирът да му се даде като карцер, за да не избяга. В противен случай и той сам ще се погуби, и ще навреди на епископа и на много други.

Поради тази причина нещата с Влахия останаха на заден план, защото няма монаси, няма на кого да имаш доверие, нито някого, с когото да извършиш нещо угодно на Бога.

А относно нещата в Търново, макар тази година по време на посещението епископът да не отиде лично там, но преди да бъде посветен, е бил там. Споменатият отец Георги през миналите пости се намери там точно, когато градът изгоря. А в онази част от града, където се намира нашата църквичка, спасени от огъня останаха църквичката с килията, една къща на един католик и друга на един грък. Казаната църква е малка и хубава, направена и покрита е с дървета, има две врати и един прозорец, един олтар с икона на Мадоната и един кардинал отдолу. Вътре има един балкон, а отвън една тераса. Църковната покъщнина, както свещените съдове, така и одеждите, са достатъчни и ценни. В църквата има два гроба и вън от църквата, в градинката — много гробове. Килията е малко далеч от църквата, но и църквата, и килията, и градината са с една ограда, която е от дърво и се е разрушила напълно.

Отец брат Георги Юрашич от Босна, като беше апостолически мисионер в Търново, когато Никополската епархия беше без свой пастир, по време на постите се намерил на банкет и пиел с турски съдове, [и] бил взет заедно с един задомен от войводата на града и арестуван и бит по петите! И като започнал спор с войводата, развалили църквата, за която бяха похарчени толкова пари. И това не било достатъчно за отец

Георги, а като отишъл миналите пости в Търново да раздава светите тайнства на ония хора, обнародвал афоресване за ония, които имат при себе си църковни неща и не ги върнат.

А той разбил касата на сакристията и взел една чаша с патената, и двете сребърни, макар и малки. След неговото заминаване за Рим католиците от Търново, скандализирани от случилото се, искат чашата от епископа, твърдейки, че владиката го бил пратил да я вземе. Споменатият брат Георги твърдеше, че чашата му била подарена от една жена от Търново. Епископът обаче удостоверява, че е чул от устата на брат Георги, че въпросната жена била дала среброто и парите да се направи чашата с патената, като си служи с нея в тези страни до смъртта си, но накрая да бъде оставена на църквата в Търново. Хората от Търново твърдят обаче, че отец Георги е бил само пълномощник за направата на чашата за църквата в Търново. Защото, ако е била негова, защо не я взе пред очите на хората, а разби касата? И въпреки че чашата беше много малка, деянието е повече от позорно.

В Търново има 3 къщи и 2 магазина, собственост на църквата, а сега всички са унищожени от пожара; а тъй като църквата със своята килия е без ограда наоколо и без свещеник, всичко е в опасност.

Когато епископът бе вече избран и пристигна в Белене, бе информиран за състоянието на споменатата църква и писа за това на господа посланиците от Дубровник, защото има едни пари на тази църква, раздадени тук и там на различни лица от Търново, но не може да се съберат. Казаните посланици заповядаха на търговците в Русе под заплахата да заплатят глоба сто скуди да направят всичко възможно, за да се получат тези пари, но те не постигнаха нищо. Епископът, когато беше в Русе, настояваше горещо пред ония търговци. Те избраха двама свои представители, които да обследват нещата на църквата в Търново, ако е необходимо и с помощта на турците. И епископът се закани да афореса всеки, за който се знае, че притежава неща на църквата в Търново и в срок от 40 дена не признае на казаните представители и не се оправи с тях. Това нещо може да отбележи някакъв успех за онова свето място.

По-рано в Търново имаше един апостолически мисионер с годишна издръжка от 30 скуди. Установен в Търново, той се грижеше и за Маринополци; а сега в Търново няма повече от 6 къщи наши, и то бедни. Поради това:

Споменатият епископ, прострян пред нозете на Ваше Бла-

женство и пред Ваши Превъзходителства, моли предано да благоволите да възобновите тази мисия. За тази цел е добър господин дон Андрей Павлович, ученик на Свещената конгрегация във Фермо[33], ръкоположен за мисиите. В противен случай ще се загуби онази хубава църквичка и ще пострада и село Маринополци.

Епископът знаеше, че в Белене не можеха така лесно да се събират децата в църква, изчака великденските празници и направи тогава обичайното си посещение.

Село Белене се намира на брега на Дунава в едно хубаво, равно и високо място, където в старо време е имало доста голям град със своя крепост, подчинено е на властта на град Свищов. Отдалечено е от него около 8—10 мили, както и от Никопол. Има около 120 къщи на наши нови католици, които са по-некултурни, прости и невъзпитани, отколкото другите. Има към 15 турски къщи и си имат джамия; къщи на власи има почти 20, както и на цигани. Броят на нашите е около 1600—1700 души. На Великден се изповядаха 120 души. Дори в онния дни възрастните не идваха да слушат литургията. Има дървена църква, направена по техен начин, без прозорец, с две вратички, в чест на Успение Богородично. Покрита е с плочки, но покривът е вече повреден, вътре е разделена с летви, по-голямата част към олтара е за мъжете, а другата за жените. Олтарът е от дъски и върху него има една малка икона на Успение Богородично със светите апостоли Петър и Павел отдолу. Има още една икона на Мадона с младенеца, поръчана от, добра му памет, монсеньор Филип, никополски епископ, с неговия портрет отдолу. Има още един олтар, но там не се служи, нито може да се служи. Над него има една икона на блажения Богомил, архиепископ на Гнезно[34]. Няма дарохранителница за причастието, нито кръщелна купел, нито изповедални, нито други свети неща. Вън от църквата около четирите страни има навеси с покрив (но на изток е най-големият) и там са дървените маси, където те ядат, както бе казано по-горе. Църквата няма никаква ограда и стои открита от всички страни. Отстрана на църквата, колкото един изстрел от арбалет[35], е килията, където засега живее епископът, с кого и как ще се каже по-долу.

Общо тези нови християни, наречени павликяни, които се намират между Дунава и планината Хемус, с онния, които избягаха и ходят като скитници, не зная дали ще достигнат до пет хилядй души, а както говори удостоверението на 7-те прелати, другите 150 000 къде са? А оттогава досега не са

умирали от чума, от глад, нито са поробени, следователно? В Белене бяха миропомазани 150 деца и опети гробовете на мъртвите.

Никопол, град, който дава титлата на епископа, е разположен на брега на Дунава. Там има две крепости, едната на едно доста стръмно възвишение, а другата, свързана с нея, отдолу обливана от Дунава, но и двете са полусрутени. Там живеят само турци. Земята е пръсната по долини и възвишения. Там има резиденция пашата на Никопол, който управлява цялата архиепископия на Търново, т. е. понастоящем [в светското управление] има почти 20 кадилъка. Когато пашата отиде на война, неговото място заема заместникът му, наречен муселим. Сбирщината на муселима причинява зло и унищожава напълно онази бедна страна.

И тук сред турци, българи, власи, евреи и цигани има двама наши дубровнишки търговци, единият е с жена си и остава тук временно, а другият е с двама служители, също католици; има и един друг от Белене с жена си и двама сина. Там има една къща на църквата, съединена с двора си с една друга къща, и съм слушал от мнозина, че онова място, където се намира пещерата, е закупено с пари на тази Свещена конгрегация. И ако е така, това ще го има в актовете на Свещената конгрегация за разпространение на вярата от времето на Климент VIII, щастлива му памет, до Урбан VIII включително. И над онази къща има малко по-горе една църква на българи схизматици и над тази църква има един бряг или скала или издатина на скала с ужасен изглед. И там долу има пещера, издълбана в живия камък, немного корав, и в същата пещера има извор на жива вода. Пещерата е обширна, може да побира повече от сто души. Там има олтар от камък, покрит с дъски поради голямата влага, в чест на светия първомъченик Стефан. Там в споменатата пещера не може да се служи публично, защото турците не позволяват. Служи се в къщата на един търговец. Но тъй като отсъстваха споменатите дубровнишки търговци, къщата и пещерата са засега изоставени, а дъските на оградата на двора са гнили и изпадали. При това положение, ако благословеният Бог не вдъхнови някого от тези търговци да живее там и да поправи оградата, както къщата, така и пещерата ще се разрушат, още повече, че за онази вода мнозина турци се въртят, за да я имат. Относно църковната покъщнина, както и на други места, липсва. И първо.

Всички чаши и патени, които се намират навсякъде в го-

реказаните [села] (освен в Русе и Търново) са пратени от Свещената конгрегация. Те са от месинг и от всички златото се е изтрило. И така, с много малка чест към Бога и с опасност от отвращение се служи с тях. По всички места кандилниците са напълно почупени или износени; литургийниците са изпокъсани; обредниците както и илирийските требници, всички са на папа Павел V, щастлива му памет. Покъсани са кърпите, дългите бели ризи, предните покривки на олтарите, одеждите; липсват епитрахили и манипули. Няма нито един месингов кръст, освен един сребърен в Белене. Никъде по гореспоменатите места няма малки съдчета за светите масла.

Ето защо са необходими поне 7 комплекта кадилници от месинг; 7 месингови кръстове; 7 съдчета за светите масла, 7 литургийници, 7 илирийски книги с Евангелието и Посланието, 7 илирийски обредници на езуита отец Кашич, 7 предни покривки, 7 дълги ризи комплект. Защото отдругаде не може да се доставят. А относно чашите и патените: в Белене и Горно Лъжане имат по две; в другите места само една, но едната в Лъжане е разбита. В Никопол и в Ореше също са повредени. Така че онова, което Свещената конгрегация заповяда, ще се направи от тях; няма да бъде зле обаче от повредените да се направят съдчета за светите масла. Необходимо е ония, които не са повредени, да бъдат позлатени, защото освен че са непристойни, може да се случи нещо много страшно.

Свещената когрегация за разпространение на вярата изпрати не знам колко чаши с патени, литургийници, бревиари, малки обредници, одежди на, блажена му памет, монсеньор Соимирович, охридски архиепископ, за да ги раздаде в тези страни според нуждата на местата. Но тъй като го постигна смъртта[36], тези неща се намират в Чипровския манастир. Затова се очаква заповедта на Свещената конгрегация. Поради това:

Епископът, прострян пред нозете на Ваше Светейшество и пред Ваши Превъзходителства, най-смирено моли да благоволите да снабдите гореспоменатите места с оная света утвар, необходима за божествения култ, защото отдругаде не може да се очаква; „без тях“ и т. н.

Понеже гореспоменатите села на павликяните се намират подчинени на различни тирани, тяхното положение се променя често според качествата на тиранина; много пъти едно село е добре за известно време, докато друго отслабва и обратното. Поради тази причина в миналото Свещената конгрега-

ция за разпространение на вярата изпращаше годишна помощ от 80 скуди на отец кустоса на България за подпомагане на нуждаещите се свещеници, които служеха в тези страни. И все пак бяха други времена, турците не бяха такива турци, каквито са сега — скъперници, хитри и преди всичко тирани. Тогава нямаше война в Полша. Каменица унищожи всички тези страни. Засега има беди навред и навсякъде дотолкова, че по-голямата част от тези селяни, изоставяйки своите гнезда, скитат от село на село и така падат от зло в по-голямо зло.

В стари времена Свещената конгрегация е издържала много свещеници, а епископите бяха малко, и нещата вървяха добре, защото както епископите, така и свещениците имаха от какво да се изхранват. А сега епископите са много, свещениците малко, и така нито първите, нито вторите имат от какво да живеят.

Намират се на много места наши католици, пръснати тук-там чак до Евксинското море[37]. Това са дубровнишки търговци. Мнозина са задомени, имат и свои деца. Такива много често идват при епископа, като търсят от него духовна подкрепа. Те обаче са от Доростолската, Томинската, Варненската и Марцианополската епархии и от други, отвъд Дунава, в Молдавия, в земи, където живеят турци, като Смаила, Браила, Томарева, Килия и др. Епископът, който няма разпореждането на светата църква, не се е намесвал. Той само прати дон Христо в Провадия, защото тамошните католици бяха останали без свещеник, а казаният дон Христо не можеше да живее в павликянските села. [Епископът] го прати като съсед, та сменяйки селото, да промени и нравите си, понеже в градовете и църквичките между търговците няма толкова разпуснатост, колкото има в селото между простите селяни. Поради това:

Споменатият епископ, простян пред нозете на Ваше Светейшество и Ваши Превъзходителства, предано и смирено моли да благоволите да го информирате да помага ли в онния епархии или не; защото не е редно да се меси без заповедта на светата църква, ако пък не се меси, идват угризения на съвестта да не би да сгреши против братолюбието.

Както вече се каза, село Петокладенци е изоставено, а то първо от другите се покръсти и там първо бе построена една църква в чест на светия апостол Петър от монсеньор брат Петър Солинат, блажена му памет, софийски епископ. И тя бе единствената църква от камък из всички тези села, както сред

павликяните, така и сред българите. Понеже църквата не беше покрита отгоре, сводът беше паднал. Селото, прикрепено към Петокладенци, се казва Стежерово[38], което значи дъб, населено е от турци и българи. Един турчин [от Стежерово], минавайки преди няколко години с волска кола, взел един камък от свода на споменатата църква и като го занесъл вкъщи, след три дена му умрели жена му и един син; и понеже много се уплашил, върнал камъка на мястото му. И тази 1680 година, към края на януари, един турчин от Никопол, началник на еничарите в този град, искайки да построи една джамия, задигнал камъните от гробовете в гробищата около същата църква и за няколко дена умрял и не доживял до края на февруари. И като идвал към Никопол, никополският паша се настанил в Стежерово в къщата на един големец турчин, който бил управител на селото и на много други. Когато пашата си заминавал и турчинът тръгнал да го придружава, като минавали през Петокладенци, получил разрешение от пашата да срине стените на църквата и да дигне камъните в къщата си, за да построи една кула, та да бъде осигурен от крадци и убийци. Майка му и брат му се помъчили с всички сили да му се противопоставят да не разрушава опази църква. А той нещастникът се присмял и заповядал на подчинените си да отидат с колите си да пренесат камъните. Обаче и подчинените турци и българи му казвали, че те ще доставят други камъни, по-качествени от тези, от по-далечно място, само и само той да остави ония стени на вече падналата църква. А той, хилейки се, отишъл на кон към църквата и започнал с ръцете си да я събаря; и така я развалил из основи и наредил камъните да се пренесат в къщата му. Това било по средата на февруари, а в началото на март той със служителите си отишъл да посещава други свои села и в едно от тях бил убит от крадци — той и един от служителите, а брат му, който също бил там, не пострадал никак. А в къщата, където били пренесени ония камъни, се показвали нощно време различни привидения и духове във вид на монаси, облечени в свещенически одежди, така че хората от къщата не смеели да спят вътре. Така казаните камъни стоят около двора им, те не знаят какво да правят от тях; да ги върнат на тяхното място, е против закона им и те ще бъдат наказани от съдията; да ги държат, е нещо като бич божи. Както българите, така и турците, а и нашите поддържат и вярват, че това е голямо чудо, каквото наистина е.

Мнозина от ония от Петокладенци се намират от другата

страна на Дунава, където живеят турци, в едно село на име Фламанда[39], подчинено на юрисдикцията на кадията на Никопол[40]. Но понеже там има много българи и четири къщи от новите християни от Маринополци, те са приели един свещеник влах и заедно с другите се подчиняват на схизматичния свещеник. Два пъти епископът искаше да им прати свещеник, за да ги изповядва, а те не поискаха, като казват, че докато бъдат там, не могат да не приемат влашкия свещеник.

Епископът има седалище в Белене в килията, където порано живееше свещеникът, и живее като беден монах, не може да се държи по начина, както подобава на един прелат, защото няма с какво. По-рано живееше с него един свещеник; сега обаче по липса на свещеници и защото няма с какво да издържа свещеник е сам с един служител. Толкова е беден, че понякога няма с какво да си купи обувки. И за да може да се крепи донякъде в своя сан, продаде конете и тепърва ако потрябва да си служи с коне, не ще може да пътува, защото няма с какво. Доста е задлъжнял, защото ето вече три години откакто е в тези страни, не е получил от Свещената конгрегация друго освен сто скуди като аванс за първата година, и други десет като пътни от Чипровец до Никопол. А той дойде от Чипровец до Никопол и от Никопол до Чипровец за посвещаването, а за посвещаването се направиха немалко разходи, и отново от Чипровец до Никопол, и за пътуването при посещението, и за дрехите по модата на страната и за други разходи се натовари с дългове повече, отколкото може да се повярва. Затова именно е съвършено беден и не се познава, че е епископ. Пътува просто, няма турски дрехи, признати за такъв сан, нито други неща, за да се държи подобаващо на своя сан, нито покъщнина в своята къща. Случва се много пъти да дойде чужденец, който е видял света, било католик, било грък, за да не бъде оскърбено владишкото достойнство, епископът, за голям негов срам, не казва, че е епископ; или се крие, или казва, че друг е епископът, а той само един свещеник.

Свещената конгрегация за разпространение на вярата е пресметнала добре да дава на бедните епископи в страните [на неверниците] двеста скуди на годината, за да могат да живеят (макар скромно) донякъде прилично и да се намират в своя сан на епископско достойнство и да се покажат в нещичко, че са прелати. Тъй като епископският сан е толкова възвишен, не е чест за църквата епископите да бъдат така нисko поставени и малко зачитани, защото немотията е била и е

винаги презирана от света. Но защо само на бедния епископ, който може да се нарече най-бедният от всички епископи на света, който няма друга помощ и служи на народ най-необразован, е предвидено от тази Свещена конгрегация само сто скуди годишно? Как може клетият да живее като прелат в своя сан, когато няма пари да купи сапун, за да даде да се изперат необходимите дрехи. Името на епископ е велико, а тукашният народ е много беден, та търси да получи милостиня от епископа и от неговите свещеници. А как могат тези хора да помагат на свещениците?

В миналите времена, когато по искане и молби на господа дубровнишките търговци бе избран за епископ на Никопол монсеньор Филип, блажена му памет, мой предшественик, тогава от Никопол до Голямото море[41] имаше повече от 40 търговци извън техните служители, а сега няма да се стигне и до десет; и онези бяха пребогати, а сега почти всички са задлъжнели. Споменатият монсеньор Филип, нямайки с какво да се препитава на едно място, нито да се издържа с онази годишна помощ от Свещената конгрегация за разпространение на вярата, ходеше там, където намираше по-големи удобства при споменатите търговци, за да може да живее с тях на техни разноски; и заради това от Светото апостолическо седалище за толкова години му бяха отнети епископските права. Ето защо:

Никополският епископ, прострян пред нозете на Ваше блаженство и пред Ваши Превъзходителства, смирено и предано моли да благоволите да му дадете както на бедните епископи в страните [на неверниците] двеста скуди годишна помощ, за да може да живее прилично като беден прелат в своя сан; или да го научите и предупредите по какъв начин трябва да живее и да се държи, като пази честта на епископското достойнство, защото никой не е задължен на невъзможни неща.

Относно мястото [за резиденция на епископа]: доколкото се отнася до тези времена, понеже тази страна чак до Голямото море е твърде обширна и повече от другите подчинена на променливост във всички села, градове и места в тази граница, най-подходящото и най-доброто място за местожителство на епископа е село Белене. Защото в Белене (макар мизерно и с постоянен страх) епископът живее вече от три години и досега не е бивал връзван, нито арестуван. Ако беше обаче другаде, благословеният Бог знае какво щеше да стане с него. Но и Белене не е достатъчно подобаващо място за рези-

денция на епископа. Защото да живее епископът сред тези некултурни селяни, е равностойно да се хвърлят бисери [на свинете] и пр. Съществува опасността епископът да бъде убит от крадци нощно време, Като живее сред тези необразовани хора, епископът се страхува да ги укорява, за да не бъде изгорен вкъщи, както се каза горе за нещата на николаитите. Като стои в Белене, той не може да наказва грешките на свещениците, защото те с помощта на турците могат да му причинят всякакво зло. Но ако Ваше блаженство и Ваши Превъзходителства бъдат добри да позволят на споменатия епископ да може да се настани на другата страна на Дунава, подчинена на княза на Влахия, а по време на посещенията да минава реката и да посещава тази бедна нация, би било по-добре за всички; за епископа, защото няма да бъде в постоянен страх, а свещениците ще го почитат и уважават от страх да не бъдат наказани. А тези бедни нови християни, като го виждат по-рядко, ще му оказват по-голяма почит и уважение. И епископът, виждайки се в безопасност от всички, ще постъпва по друг начин. Но всичко онова, което Ваше Светейшество и Ваши Превъзходителства заповядат, ще се изпълни най-точно. Дори ако заповядат на епископа с явна опасност за собствения му живот да отиде в някое село на турци, за да живее там, той е готов да го изпълни.

Епископът отново с всяко подчинение и почит, прострян пред нозете на Ваше Светейшество и пред Ваши Превъзходителства, предано и смирено моли да благоволите да го поучавате, укорявате и съветвате как да се отнася в божията църква.

Защото, бидейки минорит обсервант [духовен син] на свети Франциск, той не се е посвещавал да изучава въпросите, свързани с епископското управление. И веднага, когато чу за своя избор, той дойде в тези страни. Тук освен „Понтификале“ не се намират книгите, които пишат за делата, отнасящи се до епископската длъжност. Споменатият епископ знае добре, че в много неща е грешил, че в духовните обстоятелства е допускал крайност или недостатъци. Именно затова, прострян на земята, проси смирено прошка и моли да се погледне към него със снизходителност, да бъде извинено неговото незнание и с търпение да се отнесете към него. Още повече, защото това посещение е първото, което направил. За в бъдеще обаче, с милостта на благословения Бог, под покровителството на Ваше Светейшество и съдействието на Ваши Превъзходителства, с надежда да бъде предупреден и по-

учен от църквата, ще се научи и ще бъде по-практичен, така неговото ръководство ще расте от добродетел към добродетел, докато той види Бога на боговете в Сион[42]. Накрая, отново прострян пред нозете на Ваше блаженство, ги целува с цялата почит и преданост, както и свещените пурпури на Ваши Превъзходителства.

Белене, 22 юли 1680 г.

На Ваше Светейшество и
на Ваши Превъзходителства най-смирен,
послушен и предан и задължен привърженик
и служител брат Антони Стефанов, никополски епископ
(собственоръчно)

---

[1] Инокентий XI — папа (1676—1689).

[2] Софийски архиепископ по това време е Стефан Кнежевич.

[3] Генералният викарий на францисканския орден в манастира „Арачели" в Рим.

[4] Мирски свещеници (или черно духовенство) — свещеници, които не принадлежат към монашески орден.

[5] Войната за Каменица — има се предвид войната на Турция с Полша (1672—1676), започнала със завладяването на важната крепост Каменец Подолски от турската армия през 1672 г.

[6] Диоклециан — римски император (284—305), известен като жесток гонител на християните.

[7] Монсеньор Филип — епископ Филип Станиславов.

[8] Крайбрежна Дакия или Мизия — земите по десния бряг на долното течение на р. Дунав — дн. Северна България.

[9] Никифор I Геник — византийски император (802—811).

[10] Инокентий III — папа (1198—1216).

[11] Тетрархия — провиция, съставена от четири административни или военни единици.

[12] Метрополис — престолен или главен град на други по-малки градове.

[13] Брестовец — изчезнало павликянско село, намирало се в землището на дн. с. Новачене, Плевенско.

[14] Кочагово — изчезнало павликянско село, намирало се по средното течение на р. Осъм между селата Стежерово и Българене, Плевенско.

[15] Сокиево или Сотево — през 1939 г. Сотево се слива със съседното село Зълково, Ловешко, под името Симеоново, което през 1950 г. се преименува в Славяни.

[16] Антивари или Бар — гр. в Албания.

[17] Дурацо (Дирахиум) — дн. гр. Драч на Адриатическо море в Албания.

[18] Скутари (Шкодра) — гр. в Албания.

[19] Войната с Русия — през 1678 г. Турция започва война с Русия за Украйна, която приключва през 1681 г. с Бахчисарайския мир.

[20] Венециански цехин — златна монета от 3,491 г.
[21] Интердикт — църковно-наказателна санкция за налагане на известни ограничения, без да има тежестта на отлъчване.
[22] От Великден до навечерието на умрелите — 2 ноември.
[23] Николанти — еретици от I в., отричали божествената същност на Христос.
[24] Субашия — началник на град или голямо село, чиновник, който събира данък.
[25] Новият календар — има се предвид преустроения християнски календар след реформата на Григорий XIII (1572—1585), въведен на 4 октомври 1582 г.
[26] Това предупреждение на Ан. Стефанов се потвърждава. Павликяните от с. Калугерица (дн. с. Горно Павликени, Ловешко) принадлежат към православието, вж. Йовков, М. От едно предание до версията за поп Богомил. — Векове, 1981, № 2, 86—91.
[27] Неделя в „сексаджезима" — шестата неделя преди Великден.
[28] Ореше — до 1816 г. се е намирало на около 3 км североизточно от сегашното си местоположение, край жп спирка Иваново до Никопол.
[29] По това време воевода на Влахия е Шербан Кантакузин (1678—1688).
[30] Във войната, която водят Турция и Русия за Украйна, Влахия участва на страната на Турция.
[31] Пепеляна сряда — първият ден след карнавала, който е в началото на постите.
[32] Аркебуз — вид средновековна пушка.
[33] Фермо — гр. в Италия.
[34] Гнезно — гр. в Полша, дълго време резиденция на полския примас.
[35] Арбалет — лък за изстрелване на тежки стрели.
[36] Архиепископ Фр. Соимирович умира през октомври 1673 г.
[37] Евксинско море — Черно море.
[38] Стежерово — съществува и днес със същото име в Плевенско.
[39] Фламанда — селище на левия бряг на Дунава, срещу Никопол.
[40] Павликяни от Петокладенци по това време имало и в Северозападна България в с. Буковец, Михайловградско, вж. доклада на Петър Богдан от 1670 г.
[41] Интересно е, че в един и същи доклад Ан. Стефанов споменава Черно море и като Голямото море.
[42] Сион — един от хълмовете на Ерусалим. Често с това име се нарича самият Ерусалим.

ДОКЛАД НА АНТОН СТЕФАНОВ ОТ 30 АВГУСТ 1685 Г.

След обстойния доклад за състоянието на Никополската епархия от 1680 г. тук Антон Стефанов е по-кратък, тъй като нещата почти не са се променили. По много от отправените към Конгрегацията въпроси и искания не е получен задоволителен резултат, затова епископът е принуден отново да напомня за нуждата от мисионери, за издръжката на съществуващите и мизерията, в която се намират. И тук Антон Сте-

фанов поставя въпроса за границите на Никополската епархия. Докладът съдържа ценни демографски и други сведения.

Докладът е публикуван от E. Fermendzin в Acta... 298—301. Между неговия текст и откритото от нас копие съществуват различия, които отбелязваме при публикувания италиански текст.

Оригиналът на доклада е от 4 ръкописни страници. Съхранява се в APF, SC, vol. 1 Bulgaria, Vallachia (1638—1699), f. 368—369.

[368 r] Sanctissime et Beatissime Pa[te]r, D[omi]ne, D[omi]ne ac P[atro]ne mi semper Venerandissime,

Post sac[rorum] pedum deuotissimo osculo semper humillimam, reuer[endiss]imam ac promptissimam obedientiam, debitum honorem, deuotissima vota nec non condigna obsequia.

Emi[nentissi]mi et rev[érendissi]mi d[omi]ni, d[omi]ni patres; d[omi]ni ac p[atro]ni mei semper obs[ervandissi]mi, post humillimam reuer[enti]am et sac[rarum] purpurarum decentem osculationem iugiter paratissima obsequia.

Frate Ant[oni]o Stephani dell'Ordine de Minori Oss[ervan]ti di San Fran[ces]co all'instanza della cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne, (anchorchè indegno) fu eletto Vesc[ov]o di Nicopoli dalla Santità del mio Signore Innocenzo, per la Di[vi]na Providenza Papa XI ali 16 di Marzo 1677 et anno 1680 havendo finito la sua prima visita, ne diede dal suo carico la vera et sincera relatione a cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne e da quel tempo sig'hora (conforme parecchie volte, ha riferito a cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne) per la sua povertà, non ha potuto, come si conuiene, l'altra visita reiterare. Ma anch'io in tutto non ha tralasciato à far il suo obligo, benche con interpolatione, secondo l'occurenza et opportunità la maggior parte della Ville de Paulianisti, quasi ogni anno personalmente li ha visitato. E quello ch'è il più necessario al governo sp[iritua]le de quelli poveri nouelli xristiani con ogni humiltà, è sincerità rapresenta à cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne.

Quelle Ville de' Paulianisti secondo la volubilita del governo temporale sonn'instabili, et in pochi anni si muta lor stato, hora si adunaho in questa Villa, hora fugono in altra. Dalchè non si puol dire certemente del loro stare.

Essendo quelle Ville povere, e'non trovandosi Sacerdoti, e particolarmente del Paese, sofrono assai per il governo sp[iritua]le. Perilché se compiacerà a cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne

che questi Casali de Paulianisti sino governati douutamente in sp[iri]t[ua]libus, è necessario che sestenga almeno duoi Missionarij, uno p[er] Tarniceuizza, chi nell'occurenza potrà haver cura anche de'Luxani Superiore, è di Cinquefonti, et altro a Kalugerizza, che haverà cura anche di Bahceuo, Sochievo. Ma questo di Kalugerizza non potrà viver con soliti 20 scudi della cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne, perche altro non ha, essendo quella gente in montagna, é del tutto povera à bisognosa.

In Cinquefonti se fosse qualche sacerdote simile alli Santi Martiri, potrebbe vivere anche altro se non hauesse é benche per hora sia Villa grande mà essendo sita nella strada lublica, si patisce giornalmente et anche grabem[en]te tanto dalli sbirri del Pascia, è dalli soldati publici, quanto dalli altri viandanti, li quali per forza, è con insolenza deuorano il tutto, è usano mille crudeltà. Ma se fosse il Sacerdote del Paese, potrebbe soferire ogni oltraggio.

A Belani doue reside il sopradetto Vescovo benche miseramente, è con grand sustento e patientia potrà viver in Sacerdote. Similmente à Orescye. Ma se fossero li Sacerdoti del Paese si contenterebero supportare ogni miseria.

A Nicopoli si trouano duoi catholici Neophiti; dalli qual'un'è amogliato. Li c'una capella in una grotta, dove secretamente si celebraua et una casa anexa alla detta grotta. La quale nel suo testamento fu lasciata d'un certo Nicolo Mercante Raguseo alla detta Capella, con questa Conditione: chel'habitasse qualche Mercante Raguseo, con l'affitto 15 reali nell'anno al Sacerdote chi havesse cura di Nicopoli per applicar le Messe egni festa e Dom[eni]ca per le anime del Purgatorio. Ma un certo Fioro Fiori pur Raguseo hauendo nelle sue mani li Hoxeti, cioè l'instrumento turchesco del Kadia la pretende d'esser sua. La quale ua destruggendosi; è la detta Capella si perderà, perche l'estranei ocuparan il tutto.

Nella Città di Ternoua c'una Chiesetta già delli Mercanti Ragusei, dove antiquitus sono stati molti l'ammogliati, ma per hora si troua un solo: Haxi Martino, il qual'essendo debitore alla detta Chiesetta di nuouo senza far noto al Vesc[ov]o, ha uenduto certe botteghe della detta Chiesa et impegnato turibulo d'argento ad un Turco. Il Ves[cov]o ha fatto istanza alli Mercanti Ragusei habitanti a Russi accioch'asportassero l'argenteria, e l'altre Supellettili Sac[re] di maggior prezzo della detta Chiesa a Russi nella lor Capella ma essi non hanno voluto. Et il Vesc[ov]o, secondo lor privilegij, non si intriga nelle lor sacristye. Etiam dato, che s'intrigasse, non le potrebbe levare

perchè detto Haxi Martino non le lascerebbe, anche sarebbe pericoloso nella strada, ne meno c'un altro luoco più sicuro di lasciarle; com'anche la nuda vita del Vesc[ov]o si trova in pericolo, multo magis aggravata dal'argento.

A Ternova c'un missionario della cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne, D[on] Stephano Matteovich di Bosna della Seraglia, chi si troua al presente nella Villa di Tarniceuizza. Et ecco già quinto anno della sua missione, solamebte è stato a Ternoua un'anno e mezzo; e questo per due cause p[rim]a: perche più tosto à nocivo, ch'utile per quelli paesi, o se starà [368 v] nell'auenire? per se solo, non so cosa s'elegerà di lui.. Beue troppo transparla e lo bastonano, e rare uolte celebra. Et altro, ne meno esso D[on] Stephano e un altro che sia con soliti uenti scudi all'anno della cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne potrà mantenere quella Chiesetta.

Et in quell' anno e mezzo trovandosi esso D[on] Stephano l'a Ternoua ha uenduto il Vasculo d'olij Sac[ri] d'argento indorato, un'antependio, un fazzoletto di brocato fino e verti vasi d'arame di casa. E mentré esso era a Roma venero dal Monsignor Arciv[escov]o d'Antiuari certi denari della sua Missione dalli quali cinque zecchini il Vesc[ov]o non l'ha dato, sin quando havrà risposta dalla cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne o sarà giusto, mentre esso D[on] Stephano non resideua nella sua Missione, che li sijno consegnati. O vero che si rifacia che ha uenduto, se non in tutto almeno in parte. Perilche s'aspetta la sentenza della cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne*.

Nell'istessa Città di Ternoua (forse per la diuina Prouidenza essendo stata già Metropolis, Tetrarchia, libera et regalis) si trouano molti Mercanti d'honore: Greci et Armeni, tanto più che quasi duo miglia d'essa Citta c'un gra e nobil Casale de Greci, Albanesi per nome de'diversi linguagi: Arbanasi, Arnautchioe, Androhoria. Il quale tene il p[rim]o luoco della Dacia trouandosi li Mercanti Greci chi hanno commercio in Italia, Hungaria, Polonia e particolarmente in Moscouia. Sonno anche nella Citta l'Armeni assai ricchi e non essendo li il nostro Sacerdote lor'in nostra absenza, fanno li suoi officij in quella Chiesetta. E dunque conveniente che il sia un Missionario sauio, e prudente, chi possa rispondere nelle occurrenze ad ogni uno, e possibilmente a regere s'istesso** perchè più vale il buon esempio, che la scienza d'Aristotele.

---

* Текстът от Beue troppo до Cond[regazio]ne липсва у Ферменджин.

** У Ферменджин липсват последните три думи.

Non è anche senza frutto quella Missione, perche trouandosi nella Villa di Marinopoli circa 30 o uero 35 case di Paulianisti, et istesso Missionario è obligato a gouernarle in sp[iri]t[ua]libus.

Nelli tempi passati, cioè auanti le guere di Polonia, sono stati quelli Paesi in altro essere, e li xpiani, tanto Mercanti Ragusei, quando l'altri habitanti di quelli contorni in altro stato. Et a Ternoua si trouauano circa 10 o 12 case d'ammogliati li, da quali il Missionario sempre na hauuto qualche sussidio. Et il detto Missionario anche li tempi di felice memoria Alessandro 7 n'hauuto la maggior prouisione della cotesta Sac[ra] Cong[regazion]e, conforme si potrà vedere nel registro della medema.

Hora dunque è conueniente, che in questi miserabili tempi (se a cotesta Sac[ra] Cong[regazione] compiacerà) a proueder quella poueretta Chiesetta d'un Missionario utile e d'honore della S[anta] Chiesa con attribuirli un pocho più di quelli tempi passati. Lazaro non si poteua mouer dal luoco, benche resuscitato, fin quando fu detto: Solvite illum, e sinite abire.

E terminandosi il quinquenio di D[on] Stephano, il quale per l'auenire non è utile a confermarsi, il detto Vesc[ov]o, quantum in illo est stima per buon a questo effetto il D[on] Andrea Paulovich, il quale si troua presente in cotesta alma Urbe, o un'altro megliore, conforme si compiacerà a cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne.*

Nella Citta di Russi, o Ruhcik si trovano due o 3 case di xpiani amogliati et altre 4 o 5 de'Mercanti Ragusei; ma questi pretendono di viver a modo suo, e d'eleger Parocho conforme a lor piace, il quale non sia soggetto al Vesc[ov]o, che è contra il decreto della cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne emanato [369 r] nel tempo della felice record[atio]ne di Urbano 8 che li Mercanti Ragusei habitanti in quelle parti com'Belgrado, Sofia, et in altri simili luochi havessero li lor Capellani approuati dall'Arciu[escov]o di Ragusa, ma che fossero soggetti all'Ordinarij de'quelli luochi doue habitassero.

La moderna Nicopoli in Dacia Ripensi ad Ripam Danubii avanti l'anno 1648 quando li fu dato il proprio Vesc[ov]o, mai l'ha hauuta, ben vero l'Antica Nicopoli: la quale è stata destrutta dalli Bulgari, sita tra fiumi Jetro e Rossita, non lontano da Ternova, di cui Vesc[ov]o è stato suffraganeo all'Arciv[escov]o di Martianopoli. Ma nella uenuta de'Bulgari furono destrutte mol-

* Текстът от conforme до Cong[regazio]ne липсва у Ферменджин.

te Città, tra quale la missera Martianopoli e Nicopoli; et altre nove in altri luochi fatte. E cosi mutandosi l'ordine del gouerno secolare, s'é mutato anchor quello del governo ecclesiastico; ed essendosi fabricate di nuovo due città nella antica Diocesi Nicopolitana, una circa 15 miglia dalla antica Nicup, cioè Nicopoli, e questa e Ternoua, la quale con particolare privilegio è stata fatta Metropolis, Tetrarchia e libera; et altra moderna Nicopoli ad ripam Danubij, lontana dalla antica Nicopoli quasi da Roma a Viterbo. La qual'in questi tempi è più illustre in quella Prouintia. Et la medema Diocesi antica. essendo tra due Città, sin hora dalla Santa Chiesa non è declso, o che sia tutto una o vero spartita, et ogni una sin doue si stende.

Li Greci dalla venuta de Bulgari sin al presente di tutte queste due città tengono una Diocesi, cioè Arciv[escova]to di Ternova e la Nicopoli non h'il proprio Vesc[ov]o. Perilche, il supradetto Vesc[ov]o con ogni riuerenza et humiltà, supplica V[ostra] Santità, e le Lor'E minenze a prefinirli con decreto o vero Breve Ap[osto]lico, sin doue sarà la Diocesi Nicopolitana, accioch'anch'esso sappia quello che si conviene a tal carica; e che non interuenga qualche errore.

Si trouano anche nella Diocesi Martianopolitana anchora di quelle di Dobrucia, cioè Varna, Tomi e Dorostoro in molti luochi $\overline{xi}$ Mercanti Regusei, et altri amogliati, dispersi, in qua in la. E loro molte uolte hanno bisogno del soccorso sp[iri]t[ua]le et il detto Vesc[ov]o al possibile li soccorre, ma non totalmente, perchè non ha expressa commissione della cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne, ma come il più vicino non li lascia affatto. Ma sin hora non l'ha visitato, ne meno cresmato la lor giuventù Perilche con ogni summissione, e modestia, il sopradetto Vesc[ov]o supplica a cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne a compiacersi di dar li l'ordine che cosa farà con quelli poveri $\overline{xpiani}$.

Nell'ultimo li sopradetto Vesc[ov]o con ogni humilta, riuerenza é deuotione supplica la cotesta Sac[ra] Cong[regazio]ne a compiacersi a concederli le solite facultà: che s'usano a concedersi dalla Sac[ra] et uniuersale Inquisitione dell S[an] Officio alli Vesc[ovi] in partibus. E che potra visitare per il suo procuratore che si troua presente a Roma Dom Andrea Paulovich. Sacra limina Ap[osto]lorum. Che il tutto sarà ad maiorem Dei gloriam, quom Deus etc.

30 Agosto 1685
Bulgaria

Supplica anche con ogni douuta humiltà e deuotione a cotesta Sacra Congregatione, che si compiacia ad insegnarlo, avertirlo, ammonirlo o corregerlo; acciò che con maggior auertenza, solicitudine et industria possa essequir quello che sarà più espediente alla salute dell'anime de X̄piani, et ancora scusarlo e compatir le lui ignoranza, tanto più che dach'è fatto Vesc[ov]o sta solo tra gli rustici senza la conuersatione delle persone dotte, priuato de libri necessarii, ch'insegnano l'officio del Vesc[ov]o e di ogni altra commodità pertinente alla simil carica. E per fine. Ecco già prostrato in terra con ogni diuotione e riverenza baccia humilmente li Sac[ri] piedi di Sua Santità e l'estremità delle lor Sac[re] porpore. Belani 30 Agosto 1685.

Della S[ua] Santità e delle lor E[minenze]

Vilissimo, humilissimo, diuotissimo
et obligatissimo Seruitore
frat'Antonio Stephani
Vesc[ov]o di Nicopoli.

Пресвети и преблажени отче господарю, господарю и покровителю мой, винаги най-достоен за уважение. След най-предана целувка на светите нозе, винаги най-смирено, изпълнено с обич и най-бързо послушание, полагаема чест, най-искрени обещания и напълно достойни почитания.

Сиятелни и високопреподобни господа, господа отци, господа и покровители мои, винаги най-уважаеми, след най-смиреното уважение и благопристойно целуване на свещените пурпури, всякога най-старателни почитания.

Брат Антонио Стефанов, от Ордена на миноритите обсерванти на св. Франциск, по настояване на тази Свещена конгрегация за разпространение на вярата (макар и недостоен) бе избран за Никополски владика от Негово светейшество Инокентий, по божие провидение папа XI, на 16 март 1677 г. Като завърши през 1680 г. своето първо посещение, представи от своя страна истинен и искрен доклад на тази Свещена конгрегация[1], (от онова време до сега, както много пъти е докладвал на тази Свещена конгрегация) за своята бедност, [но] не можа, нито подобава да направи друго посещение. Все пак той не е изоставил да изпълнява своето задължение, макар и от време на време, е посещавал според нуждата и благоприятния случай по-голямата част от павликянските села лично почти всяка година. Онова, което е най-нужно за духовното ръководство на тези клети нови християни, той представи с цялото смирение и искреност на тази Свещена конгрегация.

Тези села на павликяните не са постоянни, а се менят според променливостта на държавното управление и положението. За кратко време се променят — ту се събират в едно село, ту бягат в друго. Поради това не може да се каже нещо сигурно за тяхното състояние.

Понеже тези села са бедни и нямат свещеници, най-вече местни, страдат много относно духовното ръководство. Ето защо, ако бъде угодно на тази Свещена конгрегация, тези селища на павликяните да бъдат управлявани както трябва в духовните неща, необходимо е тя да издържа поне още двама мисионери, един за Трънчовица, който при нужда може да се грижи и за Горно Лъжане и Петокладенци, другия в Калугерица, който ще се грижи и за Бъсцево и Сокиево. Но този от Калугерица не ще може да живее с обичайните 20 скуди на тази Свещена конгрегация, защото друго [там] няма, тъй като ония хора са планинци, съвсем бедни и нуждаещи се.

Ако в Петокладенци имаше някакъв свещеник, подобен на светите мъченици, би могъл да живее дори и да нямаше друго, засега това село е голямо[2], но се намира на обществен път, поради което страда ежедневно и тежко както от полицаите на пашата и от редовните войници, така и от други пътници, които насилствено и нахално изпояждат всичко и употребяват хиляди жестокости. Но ако свещеникът е местен, би могъл да понесе всяка обида.

В Белене, където споменатият епископ пребивава, макар мизерно, много трудно и с търпение би могъл да живее един свещеник, също и в Ореше. Ако свещениците са от страната, биха се задоволили да понесат всяка мизерия.

В Никопол се намират двама католици от новопокръстените, от които един задомен. Там има един параклис в една пещера, където тайно се служеше, и една къща, прикрепена до пещерата. Тя бе оставена със завещание от някой си Никола, дубровнишки търговец, на този параклис с условие там да живее някой дубровнишки търговец и да плаща 15 реали наем на годината на свещеника, който се грижи за Никопол, за да служи литургията всеки празник и в неделя за душите от чистилището. Но някой си Фиоро Фиори, също от Дубровник, притежава хюджет, т. е. турски документ от кадията, и претендира, че къщата е негова. А къщата отива към развала и така и параклисът ще се загуби, защото чужди хора ще завладеят всичко.

В град Търново има една църквичка, някога на дубровнишките търговци, там в предишни времена ги имаше мнози-

на, някои задомени, но сега има само един — Хаджи Мартино, който, бидейки длъжник на църквичката, отново без знанието на епископа продал някои църковни магазини и заложил една сребърна кадилница на един турчин. Епископът настоя пред дубровнишките търговци, живеещи в Русе, да пренесат сребърните предмети на споменатата църква и другата свещена покъщнина с по-голяма стойност в Русе в техния параклис, ала те не поискаха. Епископът, съгласно техните привилегии, не се меси в техните сакристии. Но дори и да се намесеше, не би могъл да ги вземе, защото споменатият Хаджи Мартино не би ги предал. От друга страна, ще има опасност и по пътя, а пък няма и друго по-сигурно място, където да бъдат оставени. Не бива да се излага [на риск] и самият живот на епископа, това ще е по-голямо усложнение на въпроса за сребърните предмети.

В Търново има един мисионер на тази Свещена конгрегация, дон Стефан Матеович от Сараево, Босна, който в момента се намира в Трънчовица. И той е в петата година от своята мисионерска работа, а е бил в Търново само година и половина поради две причини: първо, защото повече е вреден, отколкото е бил полезен за тези места, където беше, в бъдеще не знам какво ще се реши за по-добре. Пие много, приказва и го бият и рядко служи. И друго има, нито дон Стефано, нито някой друг ще може да поддържа с обичайните двадесет скуди годишно от тази Свещена конгрегация тази църквичка.

По време на онази година и половина, когато същият дон Стефано се намирал в Търново, продал съда за светите масла от позлатено сребро, една предна покривка, една кърпа от фин брокат и някои домашни съдове от мед. И когато той беше в Рим, дойдоха от монсеньор антиварския архиепископ[3] едни пари от неговата мисия, от които епископът не даде пет цехини, докато не получи отговор от тази Свещена конгрегация дали ще бъде правилно да бъдат дадени на дон Стефано, докато не живее в своята мисия. Той трябва да възстанови продаденото, ако ли не изцяло, поне отчасти. Затова се очаква решението на тази Свещена конгрегация.

В същия град Търново (може би по божие провидение, понеже беше метрополия, тетрархия, свободна и царска) се намират много почтени търговци — гърци и арменци, още повече, че на почти две мили от този град има едно голямо и благородно селище от гърци и албанци с име на различни езици: Арбанаси, Арнауткьой, Андрохория[4]. То държи първо мя-

сто в Дакия, като има гръцки търговци, които водят търговия в Италия, Унгария, Полша и най-вече в Московия. В града има също много богати арменци. Понеже нашият свещеник не е там, те в наше отсъствие извършват своите обреди в споменатата църквичка. Правилно е прочие да има един учен и благоразумен мисионер, който да може да отговаря при случай на всеки, а най-вече такъв, който умее да ръководи себе си, защото повече струва добрият пример, отколкото знаенето на Аристотел.

Тази мисия няма да е безплодна, защото в село Маринополци се намират около 30—35 къщи на павликяни, а същият търновски мисионер е задължен да ги ръководи в духовните неща.

Някога, т. е. преди войните в Полша[5], тези селища са се намирали в друго състояние; също и християните, дубровнишките търговци, както и другите жители на ония места. В Търново се намираха около 10—12 къщи на задомени, от които мисионерът винаги получаваше някаква издръжка. Споменатият мисионер през времето на Александър VII, щастлива му памет, имаше най-голяма издръжка от тази Свещена конгрегация, както може да се види от регистрите на същата.

Сега следователно подобава в тези нещастни времена (ако на тази Свещена конгрегация се понрави) да снабди тази бедна църквичка с един мисионер, полезен и с чест за светата църква, като му се определи издръжка малко по-висока от миналото. Лазар не можеше да се движи от мястото, макар и възкръснал, докато не бе казано: „Развържете го и го оставете да върви."

И понеже свършват петте години на дон Стефано, който не е полезно да бъде утвърден за в бъдеще, епископът, доколкото зависи от него, смята за добър за тази цел дон Андрей Павлович, който понастоящем се намира в този благодетелен град[6], или някой по-добър, както ще се понрави на Свещената конгрегация.

В град Русе или Рухчик се намират две или три къщи на задомени християни и други 4—5 на дубровнишки търговци, но тези претендират да живеят по своя начин и да избират енорийски свещеници, както на тях се харесва, който да не е подчинен на епископа. Но това е противно на декрета на Свещената конгрегация, издаден по време на Урбан VIII, щастлива му памет, че дубровнишките търговци, живеещи в градове като Белград, София и други подобни места, трябва да имат

свои капелани, одобрени от архиепископа на Дубровник, но да бъдат на подчинение там, където живеят.

Днешният Никопол в Крайбрежна Дакия, на брега на Дунава, до годината 1648, когато получи свой епископ, не е имал никога такъв, а е имал древният Никопол, разрушен от българите[7], разположен между Петро[8] и Росица, недалеч от Търново, чийто епископ е бил подчинен на марцианополския архиепископ. При идването на българите обаче бяха унищожени много градове, между които нещастните Марцианопол и Никопол и други девет, изградени по други места. Така при промяната на държавното управление се промени и църковното управление и бяха изградени в старата Никополска епархия два града — единият на около 15 мили от древния Никюп, т. е. Никопол, и това е Търново, който е бил провъзгласен за метрополия, тетрархия и свободен с особени привилегии, другият е сегашният Никопол на брега на Дунава, отдалечен от стария Никопол почти колкото от Рим до гр[ад] Витербо[9]. В тези времена той е по-важен в тази област. Същата стара епархия, намирайки се сред два града, не е решено от Светата църква дали е само една или разделена и какви са границите на едната и другата.

От идването на българите до ден-днешен гърците от тези два града имат една епархия, т. е. Търновското архиепископство, а Никопол няма свой епископ. Поради това гореспоменатият владика с всичкото уважение и смирение умолява Ваше Светейшество и Ваши Превъзходителства да му определят с декрет или апостолическа грамота докъде се простира Никополската епархия, та и той да знае онова, което се полага на тази длъжност, за да не се допуска някоя грешка.

В Марцианополската епархия и Добруджа, именно във Варна, Томи, Доростол и на много места се намират християни — дубровнишки търговци и други задомени, пръснати тук и там. Те често се нуждаят от духовна помощ. Споменатият епископ, доколкото е възможно, им помага, но не цялостно, тъй като няма изрично нареждане от тази Свещена конгрегация, а като най-близък епископ не ги изоставя напълно. Досега обаче не ги е посвещавал, нито е миропомазвал тяхната младеж. Ето защо с всичкото подчинение и скромност епископът моли Свещената конгрегация да благоволи да заповяда какво да прави с ония бедни християни.

Накрая епископът със смирение, почит и преданост умолява тази Свещена конгрегация да благоволи да му отпусне обичайните пълномощия, които обикновено се отпускат от

Свещената и универсална инквизиция на Светата служба на епископите в страните [на неверниците]. Също така да може да извършва посещения чрез своя пълномощник дон Андрея Павлович, който се намира сега в Рим. [От] свещените апостолическа граница. Нека всичко бъде за по-голяма слава божия.

30 август 1685
България

Умолява също с подобаващо смирение и преданост тази Свещена конгрегация да се удостои да го учи, съветва, предупреждава и поправя, та с по-голямо внимание, грижа и умение да може да изпълнява онова, което ще бъде по-полезно за спасението на душите на християните; и още да го извинните и съжалите за неговото незнание, още повече, че от както е избран за епископ, се намира всред простовати хора, лишен от разговори с учени лица, лишен от нужни книги, които обучават за службата на епископа, и от всяко друго удобство, полагащо се на такава длъжност. И да завърша. Ето вече прострян на земята с цялата преданост и почит целува смирено светите нозе на Ваше Светейшество и краищата на Вашите свещени пурпури. Белене, 30 август 1685.

На Ваше Светейшество и Ваши Превъзходителства
Най-незначителен, най-смирен, най-предан и най-задължен служител

Брат Антони Стефанов
никополски епископ

---

[1] Става въпрос за публикувания тук доклад на Ан. Стефанов от 23 юли 1680 г.

[2] В доклада си от 1680 г. Ан. Стефанов съобщава, че Петокладенци е запустяло, тъй като жителите му се разбягали. Следователно по-голямата част от тях са се завърнали.

[3] По това време антиварски архиепископ е Андрей Змаевич, вж. Acta..., с. 295.

[4] Дн. с. Арбанаси до Велико Търново.

[5] Ан. Стефанов има предвид войната от 1672—1676 г. и войната на Свещената лига, започнала през 1683 г.

[6] Т. е. Рим.

[7] Никопол — всъщност става дума за Никополис ад Иструм, който е разрушен в началото на VII в. от аварите, а не както пише в доклада от българите. Същата грешка е допусната и с Марцианопол.

[8] Йетро — вероятно р. Янтра (Етър).

[9] Витербо — гр. в Италия.

СТЕФАН ОТ ЛЮДБРЕ

Стефан от Людбрег[1] е мисионер на францисканския орден, който служи в Тракия (с. Калачлии и с. Балтаджии) от ноември 1680 до 1696 г. Роден е вероятно около 1647 г. в Людбрег, областта Склавония (Северозападна Сърбия). Голяма част от неговата дейност е свързана с най-тежкия период за католическата пропаганда у нас.

Изтощителните войни и пораженията, които претърпява Османската империя, и особено Чипровското въстание, тази спонтанна изява на народния гняв, оглавен от българските католици, довеждат до засилване на терора. Францисканските свещеници се считат от османските власти за агенти на Свещения съюз, затова и биват жестоко преследвани. По време на въстанието много от тях са избити, а оцелелите емигрират. След 1688 г. сред покатоличените павликяни в Тракия и по поречието на р. Осъм остават да служат само четирима свещеници, лишени от непосредствено ръководство и издръжка. Те са изложени на непрекъснати издевателства от поробителя и са принудени да споделят мизерията, в която тъне българският народ.

Стефан от Людбрег има непосредствени впечатления за ужасите, които съпътстват погрома на Чипровското въстание, защото и самият той е засегнат от тях. Неговите писма и докладът му съдържат ценни сведения за жестоката разправа на поробителя с католическото население и неговите духовници.

Двете писма и докладът на Стефан от Людберг, поместени тук[2], са единствените достигнали до нас известия от католически духовници, изпратени от вътрешността на страната наскоро след Чипровското въстание.

Написани с красив обработен почерк и на един повече публицистичен, отколкото административен стил, докумен-

те разкриват солидна подготовка, богата култура и будна гражданска мисъл.

[1] Биографичните данни за Стефан от Людбрег са крайно оскъдни. Единствен източник на сведения засега са неговите писма от 1692 г. и докладът му от 1696 г. В тях той се подписва „брат Стефан от Людбрег".

[2] В своя продължителен престой в нашите земи Стефан от Людбрег е имал значителна преписка, от която открихме само публикуваните тук документи.

ПИСМО НА СТЕФАН ОТ ЛЮДБРЕГ ОТ 9 МАРТ 1692 Г.

Писмото на Стефан от Людбрег от 9 март 1692 г. разкрива незавидната съдба на католическите мисионери в България след погрома на Чипровското въстание и същевременно има стойност на автентичен документ за крайно тежкото положение на българския народ по това време.

От съдържанието става ясно, че повод за написване на писмото е продължително задържаната издръжка от Конгрегацията, която Стефан от Людбрег е трябвало да получи, но определено може да се каже, че писмото има повече граждански характер. То съдържа критични бележки по някои страни от действителността и от дейността на редица институти.

Оригиналът на писмото се състои от 2 ръкописни страници. Съхранява се в APF, SC, vol. 1, Bulgaria, Vallachia (1639—1699), f. 445 r. v.

Il[lustrissi]me et R[everendi]ssime Domine, Patrone mi semper hono[rati]ssime et col[endi]ssime.

[f. 445] Binas litteras supplices transmisi D[ominationis] V-[estrae] Il[lustrissi]mae Anno praeterito 1691 quarum unam per Imperium alteram vero per Tabellarium Ragusinum; ignorans utrum aliqua earum ad manus husque D[ominationis] Il[lustrissi]mae peruenerit; qua de causa iterato hac mea disturbo aures D[ominationis] V[est]rae Il[lustrissi]mae, ob calamitatem maximam his in partibus infidelium nos oprimentem, spatio aliquot annorum ca[us]a bellorum et belluarum uias undique occludentium; et post uastationem Ciprovatii persecutione in nos sequente uix vita comite sumus, dicentes nos esse in eodem loco Rebellium Maestati Otomanae: per gratiam autem Omnipotentis adhuc retinemus has tres Missiones ego et D[ominus] Demetrius;

Nunc uero sumus necessarii elemosinae, id est prouisionis solita dari Missionariis App[ostolic]is a S[acra] Cong[rega]tione quarum per sexennium completum D[ominus] Demetrius nec obulum percepit; Ego uero per duodecim annos (computando currentem) sollumodo tres prouisiones percepi, a pie defuncto D[omino] Archiepiscopo f[rat]re Joanne Stephano a Comitibus; caeterarum autem nouem prouisionum neque unum quidem solidum: Perveni etenim ad Missionem Anno 1680 die prima Nouembris cum litteris patentibus D[omini] pie defuncti Archiepiscopi Soffiensis, sequenti uero anno, a S[acra] Congregatione Decretum sub 5-ta die mensis Maij Anni 1681 scriptum, fuit mihi transmissum a supranominato pie defuncto D[omino] Archiepiscopo Soffiensi, cuius facultas se extendebat ad triennium, caeterorum autem annorum teneo Litteras patentas ab ipso bonae memoriae pie defuncto Archiepiscopo Soffiensi; data et impartita hac in parte ipsi facultate a S[acra] Congregatione confirmare Missionarios in hoc Ap[osto]lico Officio, quarum omnium copias tam Decreti S[acrae] Cong[regation]is quam Litterarum patentium nunc transmitterem V[estrae] D[ominationi] Il[lustrissi]mae, meae servitutis testimoniis et veritatis ca[us]a, sed non possum eas recopiare, propter debilitatem corporis; iam enim tribus septimanis ualde infirmus, data autem occasione altera recopiabo et transmittam ad manus D[ominationis] V[est]rae Il[lustrissi]mae. Superinde defuncto D[omino] Florio di Andrea Missionario Ap[ostol]lico in Doghanlia Anno 1686 die 4 8 bris, a quo tempore usque ad praesens et ipsius Missionem administraui et per praesens administro, cuius Missionis prouisiones sex, iustitia adstante, non alter sed ego percipere deberem; cum ita S[anctus] Paulus Ap[osto]lus iudicaverit (qui laborat ipse et manducat). Quade ca[us]a poplite flexo, precor eandem D[ominationem] V[est]ram Il[ustrissi]mam; dignetur insinuare S[acrae] Congregationi ratione harum n[ost]rarum prouisionum; ut habeat compassionem nostri, sine quibus non possumus subsistere; quia hi infideles non volunt argumenta, neque rationes; sed pecunias; Nunquam enim tributum soluerunt Missionarij in his partibus. Nos autem praeterito et hoc anno solvimus Ego pro me 8 aureos hungaros, et pro scholari meo Michaele de Elia 8 aureos, quos commodaui ab uno Mercatore Ragusèo, quia ab his christianis non habemus aliud p[rae]ter panem et illum absentio comixtum; pro quo supranominato Michaele meo scholari dep[re]cor D[ominationem] V[estram] Il[lustrissi]mam dignetur referre S[acrae] Cong[regatio]ni ut faciat ipsum ordinare supra unam harum Missionum, qui pro his partibus est sufficiens quinque enim annis stu-

det apud me, bonae indolis iuvenis Bosnensis, et annos aetatis habet, et hi Xtiani omnes ipsi bene uolunt. Episcopum autem non habemus viciniorem p[rae]ter Constantinopolitanum id est residentem in Pera, Galata uulgo dicta; quod si assentiret, S[acra] Cong[regatio] ordinet ipsi Il[lusrissi]mo id est D[omino] Episcopo di Pera et mihi significet; Ego ipsum mittam Peram ad ordinationem. 8 enim dierum itineris hinc Peram habentur.

[f. 445 v] Sufficit enim mihi duodecim annis tunsiones Turcarum supportare et timorem leporum die noctuque sustinere, aetatis meae complendo 45 annos; ut residuum temporis vitae meae in aliquo conventu in pace et oratione complere possim: uideo enim ex quatuor mundi partibus miserias undique confluentes, et quod superest, qui nunquam servierunt remunerantur, servientes autem pro apportato lucro nihil percipiunt. D[ominus] Archiepiscopus Soffiensis pie defunctus nunquam servivit in S[acra] Missione, neque fuerat tanta scientia praeditus, condecoratus est sede Ep[iscopa]li D[ominus] fr[ater] Antonius Stephani, sine ullo merito, consecratus est Ep[isco]pus Nicopolitanus et absque ca[us]a Legatum Principis Vallachiae gerens, Viennae residet, in carpento vehitur, sine cura et sollicittdine vitam beatam ducit. Et hae miserae partes remanserunt tamquam Vidua sine Marito; et filii sine Matre. Quindecim enim annis non fuit Sacra[men]tum Chrismatis administratum, sex autem elapsis annis sanctum Oleum non habuimus; omnes fugitivi excusationem habentes, sollumodo nos remansimus hoc persecutionis tempore, si ita ueritati competit, indicet D[ominus] D[eus] inter nos et ipsos: ut nos laboremus et alij manducent, ignorantes utrum n[ost]ras provisiones Procuratores Missionum detinuerint, uel D[ominus] Archiepiscopus pro his necessitatibus expenderit. Hoc solum novimus quod paulisper ante obitum suum D[ominus] pie defunctus Archiepiscopus Soffiensis Sibinio mihi sripserat quod aliquot prouisiones suae et nostrae sint retentae Raguae in manibus D[omini] Francisci Riccardi Abbatis, quae nullomodo possunt huc transmitti, possunt tamen recuperari ut ex mandato S[acrae] Congregationis eas transmittat Romam; nisi forsitan rescribuit quod Legati Serenissimae Reipublicae Raguseae uellent exire uersus Adrianopolim; sic assignata quantitate prouisionum per manus eorum, possent nobis transmittere Filipopolim: cuius rei ca[us]a scribimus, et auxilium tanquam ad Purgatorij speramus.

Confidentes tamen et in sua ipsius D[ominationis] V[est]rae Il[lustrissi]mae gra[ti]a, petitionis nostrae non oblitum iri, remunerationem expectando ab Altissimo. Nos quoque pro impertita nobis gratia obligati remanemus D[ominum] D[eum] ter poten-

tem exorantes pro sua bona salute. Datum Filipopoli in Tracia, die 9 mensis Martij, Anno 1692.

Il[lustrissi]mae Dominationis V[est]rae

Servus humillimus
fr[ater] Stephanus a Liudbregh, Ord[inis] Min[orum] Reg[ularis] Obs[ervantiae], Concionator et Lector, Pro[vinci]ae S[ancti] Ladislai Regis in Sclavonia Filius; M[issiona]rius Ap[ostoli]cus in Chalacslija et Dughanlija. m[anu] p[ropria].

Светлейши и високопреподобни господине, мой винаги всепочитан и всеуважаем покровителю[1],

Миналата 1691 година предадох на Ваше Сиятелство две писма за прошение, от които едното чрез чиновник, другото чрез дубровнишки разносвач. Не зная дали някое от двете е достигнало до ръцете на Ваше Сиятелство, затова с настоящото писмо обезпокоявам повторно Ваше Сиятелство поради най-голямото бедствие, което ни притиска в тези страни на неверниците в продължение на няколко години: войни[2] и зверове, затварящи отвсякъде пътищата. Подир разорението на Чипровец едва оцеляхме, защото казваха, че и ние сме на страната на непокорните на Османската империя. Поради милостта на всемогъщия обаче аз и дон Димитър[3] още запазваме тези три мисии. А сега се нуждаем от милостинята, т. е. от обичайната издръжка, която се дава на апостолическите мисионери от Свещената конгрегация, от която за 6 години дон Димитър не е получил нищо, а аз наистина за 12 години (като броим текущата) съм получил само три издръжки от блаженопочитания господин архиепископа брат Иван Стефан Кнежевич, а от останалите девет издръжки нито една не ми е била броена. Пристигнах в мисията на първи ноември 1680 г. с пълномощни писма[5] от покойния софийски архиепископ, а следващата година писах и ми бе предаден от гореспоменатия блаженопочинал софийски архиепископ декретът на Свещената конгрегация от 5 май 1681 година, които пълномощия се простираха за три години, а за останалите години притежавам пълномощни писма от същия, добра му памет, блаженопочинал софийски архиепископ. Нему бе дадено от Свещената конгрегация правото за тази страна да утвърждава мисионерите в тази апостолска служба. Бих препратил копия на Ваши Сиятелства било от декретите на Свещената конгрегация, било от пълномощните писма, свидетели на моето слу-

жене и на истината, но не мога да ги препиша поради слабостта на тялото си. Лежах прочее три седмици доста болен, но при друг случай ще ги препиша и ще ги препратя до ръцете на Ваше Сиятелство. Освен това след смъртта на дон Флорио ди Андреа[6], апостолически мисионер в Доганлии, от 4 октомври 1686 г. до днес се грижех и за неговата мисия и понастоящем се грижа. Неговите шест възнаграждения, пред лицето на правдата, не друг, а аз следва да получа, понеже и светият апостол Павел така е отсъдил: „Който работи, той и да яде." Поради това на колене умолявам Ваше Сиятелство да благоволите да внушите на Свещената конгрегация за тези наши възнаграждения да се смили над нас. Без тях не можем да съществуваме, защото тези неверници не искат аргумент, нито разсъждения, а пари. Никога мисионерите не са плащали данък в тези страни, а ние плащаме, като тази година платихме: аз за себе си 8 унгарски жълтици и за моя ученик Михаил Илиев 8 жълтици, които заех от един дубровнишки търговец, защото от тези християни не получаваме нищо друго освен хляба, и той [е] смесен с пелин. Моля Ваше Сиятелство да докладвате пред Свещената конгрегация за гореспоменатия мой ученик Михаил, за да се разпореди той да бъде ръкоположен за една от тези мисии; за тези страни той е достатъчно подготвен, учи вече пет години при мен, има добри нрави, от Босна е, има необходимата възраст и всички тези християни го обичат. Нямаме по-близък епископ от константинополския, който пребивава в Пера, наричана от народа Галата. Ако Свещената конгрегация се съгласи да го ръкоположи самият епископ на Пера, нека ми се съобщи. Аз ще го пратя в Пера за ръкополагане. От тук до Пера има 8 дена път.

Стига ми прочее дванадесет години да понасям ударите на турците и страха на зайците денем и нощем, като навършвам 45 години, за да мога да завърша в мир и молитва остатъка от живота си в някой манастир. Виждам от четирите страни на света да се стичат злощастията и което е най-тъжното, тези, които никога не служиха, биват възнаграждавани, служителите пък нищо не получават от спечелената награда. Господин софийският архиепископ, светла му памет, никога не е служил в света мисия, нито пък беше надарен с големи знания, а бе посветен на епископския престол. Господин брат Антони Стефанов без никаква заслуга бе посветен за никополски владика и без причина като делегат на влашкия княз се намира във Виена, вози се на кола с два коня, без-

грижно води блажен живот. А тези нещастни страни останаха като вдовица без съпруг и синове без майка. Петнадесет години вече не е било раздадено тайнството миропомазване[7], през шестте изминали години не сме имали свети масла. Всички бегълци[8] имат извинение, само ние останахме през това време преследвани, дали това съвпада с истината, нека Бог отсъди между нас: ние да работим, а други да ядат, като не знаем дали представителите на мисиите задържат нашите възнаграждения или господин архиепископът [ги] е употребил за свои нужди. Само това знаем, че малко преди смъртта си господин набожно починалият софийски архиепископ ми бе писал от Сибин[9], че някои възнаграждения негови и наши са задържани в Дубровник в ръцете на господин Франческо Ричарди абат, защото по никакъв начин не могат да се препратят; могат обаче да се получат отново, като по нареждане на Свещената конгрегация [той] ги препрати в Рим; освен това [може] да се пише на пратениците на Дубровнишката република когато пожелаят да тръгнат към Адрианопол; така поверената сума за възнагражденията чрез техните ръце да може да ни бъде препратена във Филипопол; пишем по причина на тези работи и очакваме помощ както от Чистилището[10].

Като се осланяме на благосклонността на Ваше Сиятелство нашето прошение да не попадне в забрава, очакваме отплата от всевишния. Ние също ще останем задължени за оказаната нам милост да молим Бога, три пъти могъщ, за Вашето добро здраве. Написано във Филипопол в Тракия на 9 март 1692 г.

На Ваше Сиятелство

Най-смирен служител

бр[ат] Стефан от Людбрег, от Ордена на миноритите обсерванти, проповедник и лектор, син на провинцията на крал св. Ладислав[11], в Склавония[12], апостолически мисионер в Калачлии и Доганлии

собственоръчно

---

[1] Писмото вероятно е адресирано до секретаря на Конгрегацията.

[2] Има се предвид войната, (1683—1699), която водят страните от Свещената лига — Австрия, Полша, Венеция и Малта, а от 1686 г. формално и Русия с Османската империя.

[3] Става дума за трите енории на католическата църква в Тракия, запазени след Чипровското въстание: селата Калачлии и Балтаджи, Ду-

ванлин с Хамбарлии и Селджиково и отделно Давуджево.

[4] Стефан Кнежевич починал на 28 окт. 1691 г.

[5] Пълномощните писма на софийския архиепископ установяват правата и задълженията на мисионера или енорийския свещеник.

[6] Дон Флорио дн Андреа — мисионер от Дубровник, вж. Acta..., с. 301.

[7] Миропомазването и смяната на светите масла се извършва от епископ или архиепископ.

[8] Имат се предвид онези католически духовници от чипровския край, които след погрома на въстанието успяват да емигрират във Влахия и Трансилвания. Тяхната участ споделят и част от свещениците от павликянските села по поречието на Осъм, вж. Милетич, Л. Заселването на католишките българи в Седмиградско и Банат. — СбНУ, XIV, 1897, с. 25 и сл.; Милетич, Л. Нашите павликяни. — СбНУ, XIX, 1901, с. 20.

[9] Сибин, дн. град Сибиу в Румъния.

[10] Според католиците след смъртта душата може да попадне на едно от трите места: рай, чистилище и ад. В чистилището душата се пречиства, за да стане достойна за рая.

[11] Францисканска провинция, наречена на името на унгарския крал Ладислав I (1075—1095), който завладява Склавония.

[12] Склавония или Славония — име, давано през средните векове на сръбските земи, включени между реките Сава и Драва, източно от Хърватско.

ПИСМО НА СТЕФАН ОТ ЛЮДБРЕГ ОТ 15 АПРИЛ 1692 Г.

Това писмо се явява продължение на писаното на 9 март 1692 г. Главният повод и за него е искането да бъде изплатено задържаното възнаграждение от Конгрегацията. Стефан от Людбрег отново споделя преживяванията си по време и след Чипровското въстание.

Оригиналът на писмото е от 4 ръкописни страници. Съхранява се в APF, SC, vol. I, Bulgaria, Vallachia (1639—1699), f. 449 r — 451 r.

Il[lustrissi]me et reverendissime domine, patrone mi semper hono[ran]dissime ottime,

Ante duos menses infirmitate coreptus detinebar, non potendo rescribere copias, Decreti et litterarum Patentum meae servitutis, per nos duodecim Annos Vineam Domini excolendo cum pauore et miseriis undique me opprimentibus hoc persecutionis tempore; gratia autem Omnipotentis convalui, et rescripsi copias enominatas, quas D[ominationi] V[estrae] Il[lustrissi]mae mitto Testimonij ca[us]a; uti in prima ante hanc transmissa promisi, quam dubiotenus percepit, cum altera mense Novembri scripta Anno elapso: salvae enim Ragusam pervenerunt, indeque Anconam transmissae fuerunt, prouti mihi Ragusa rescriptum est. Quade-

ca[us]a ternis vicibus antea, et per p[rae]sens iterum himi prostratus supplex oro Do[min]ationem V[estram] Il[lustrissi]mam, (adstante amore Dei et caritate proximi) ut digneatur instare apud S[acram] Congreg[ationem] ratione provisionum, a S[acra] Congrega[tione] Missionarijs mandari solitarum, per duodecim enim Annos (computando currente, computando usque primam Novembris advenientis p[rae]sentis Anni), praeter tres provisiones, nec obulum percepi, et per quinquennium elapsum Missionem Dognanliae administrans, nullum penitus denarium uidi, sicuti melius explicui D[ominationi] V[estrae] Il[lustrissi]mae in mea priori ante hanc transmissa. Scripsi etiam in priori Littera D[ominationi] V[estrae] Il[lustrissi]mae, quatenus dignaretur insinuare S[acrae] Congreg[ationi] ratione mei scholaris, juvenis maturi, annos aetatis habentis; ut daret ipsi facultatem in scripto, Titulo mensae adhibito unam harum Missionum, ordinandi in Sacerdotem, ad obsequim horum Christianorum; sufficiunt enim suae litterae in his partibus, quas per annos quinque apud me didicit, ser uiendo in Ecclesia et studendo; non enim regnirita sci[enti]a; ut in Christianitate inter hos rudes agricolas, sed sufficit praxis Sacra[mentorum] Ecclesiae et bonae vitae Testimonium, pro quo testem me appello ubicumque necessarium fuerit: Hoc autem requirit maxima penuria Sacerdotum, cum ego solus remanere debeam; D[omi]nus enim Demetrius Mirchovich Missionarius in Dauugevo per triennium cum litteris patentibus pie defuncti D[omini] Archiepiscopi Soffiensis, et per aliud triennium absque ullis litteris, mansit in Missione, nunc autem, expetans suae servitutis provisiones, determinauit se transferre quam primum in Patriam suam id est in Jagnevo. Mater quippe sua et sorores incessanter instantiam faciunt; un ueniat et ipsas adiuvet in summa paupertate egentes: has autem 3 missiones impossibile est uni Missionario administrare; quapropter hac occasione meliorem non invenio modum de Sacerdote providendo cum nullibi reperiantur, et Ciprovatienses Patres paucissimi, et ipsi dispersi per Vallachiam et Transilvaniam. Refero autem notandum bene; Quod si S[acra] Congre[gatio] elegerit aliquem Patrum di Ciprovatio in Episcopum nullo commodo, nobis et $\overline{X}$[risti]anis hic degentibus erit: quia nullus edrum sub poena captivitatis audet transmeare in has partes; nisi Omnipotens aliter disposuerit cuius nutui omnia subsunt. Ultra non uolens offendere aures benignissimas D[ominationis] V[est]rae Il[lustrissi]mae solummodo supplex oro, petitionis meae memento iri; et si placuerint S[acrae] Cong[regationi] mea seruitia non recuso laborem, exorando Omnipotentem pro ipsius et sua bona

salute; Decretum quoque pro Missione et provisiones sunt necessaria, cum nos urgeat tributum, et serbet asce qualiben die. Scriptum in villa Chalaclia, Territorio Filipopolitano, die 15 Aprilis 1692.

Illustrissimae D[ominationi] V[est]rae

Humilimus Servus
Fr. Stephanus a Liudbregh, fr[at]rum minorum minimes, Missionarius Ap[ostoli]cus in Chalaclia et Doghanlia m[ano] p[ropr]ia

P. S. Nomen scholaris mei — Michael de Elia Bosnensis.

[f. 450 r] Nos fr. Joannes Stephanus a Comitibus, Ord[inis] Minorum de Obs[ervantia], Dei miseratione et Apostolicae Sedis gratia, Archiepiscopus Sardicensis, Soffiensis nuncupatus, Traciae, Daciaeque ripensis administrator; necnon in Valachia Transalpina Vicarius Ap[ósto]licus.

Harum serie et authoritate Sacrae Congreg[ationis] de fide propaganda, constituimus te R[everendum] P[atres] fr[atr]em Stephanum a Liudbregh, Minoritam Reg[ularis] Obs[ervantiae] et Alumnum Pro[vinci]ae S[ancti] Ladislai Regis, Missionarium Apostolicum inter Paulianistas in Tracia: Concedimus quoque tibi omnes casus ab eadem S[acra] Congreg[azione] caeteris Missionarijs solitis concedere, etiam Bulla Coenae Domini, ubi necessitas expostulaverit. Quapropter destinamus tibi locum residentiae in pago Chalaclia, et tuae jurisdictioni submittimus alios circumvicinos chatolicos, quos tibi in Domino commendamus, pro quibus tamquam bonus Pastor, si necessitas erit ad Christi imitationem debeas etiam a[nim]am ponere; hac enim nostra Authoritas tibi suffragabitur, quousque ab eadem Sacra Congreg[atione] Decretum, et alia necessaria pro huiusmodi missione transmittantur. In quorum omnium fidem p[rae]sentes n[ost]ra manu subscriptas no[stro]que sigillo roboratas tibi praenominato Patri dari curavimus.

Datum Ciprovatij in nostra solita residentia die prima Novembris. Anno post Virginis partum. 1680.

Fr. Joannes Stephanus qui supra.

L[ocus] S[igilli].
De mandato suae Il[lustrissi]ae et R[everendi]ssimae Do[minatio]nis — fr. Mattheus de Jagnevo Secretarius,

Decretum Sacrae Congregationis Generalis de Propaganda Fide habitae sub die 5. a Maij 1682..

Referente E[minentissi]mo D[omi]no Card[ina]li Spada, S[acra] Gong[regatio] Missionarium Ap[osto]licum ad triennium declaravit P[atrem] Stephanum a Liudbreg, ordinis Minorum [de] Obs[ervantia], in Chalaclia, sub directione tamen R[everendissimi] P[atris], D[omini] Archiep[isco]pi Sophiae, cui omnino parare debeat, ac necessarias facultates ad missiones exercendas ab eodem iuxta sibi tributam Authoritatem in totum vel in parte recipiat, seruata semper ipsius Archie[pisco]pi tam circa facultates, quam circa loca et tempus easdem exercendi moderatione, nullo modo uero extra fines huius missionis ipse uti queat, ad quam donec et quousque pervenerit, nulla prorsus exemptione aut privilegio gaudere possit. Datum Romae die 5. a. Maij, 1682.

D. Card[ina]lis de Alteri
Prot[onata]rius.
D. An. de Seleced Secre[tar]ius

L[ocus] S[igilli]

[f. 450 v] Nos fr. Joannes Stephanus a Comitibus, Ord[inis] Min[orum] de Obs[ervantia] Dei miseratione, Ap[osto]licae Sedis gratia, Archie[pisco]pus Sardicensis, Soffiensis nuncupatus, Traciae Daciaeque ripensis administrator; necnon in Vallachiä Transalpina Vicarius Ap[osto]licus. Dilecto nobis in Christo R[everendo] P[atri] fr[atr]i Stephanó a Liudbregh, Min[orum] de Obs[ervantia] Concionatori et Lectori, Pro[vinci]ae Ladislái Regis Alumno, Missionario Ap[ostol]ico in Tracia, salutem in Domino sempiternam.

Cum P[aterni]tas V[est]ra ex nobis notis se bene et laudabiliter per sexennium completum in Sacra Missione Ap[osto]lica gesserit, et portaverit, cum Decreto S[acrae] Cong[regationis] Propagandae fidei ad triennim, et facultate nobis ab eadem tradita confirmare Missionarios ad aliud triennium; modoque de nouo te exposueris ad aliud triennium servire et exercere in hoc Sacro Officio: vigore p[rae]sentium et Authoritate praenominatae Sacrae Cong[regationis] hac in parte nobis tradita, te supradictum Patrem Stephanum, constituimus ad triennium, Missionarium Ap[osto]licum inter Paulianistas in Tracia locumque tibi residentiae destinamus in Pago Dauugevo, tuaeque jurisdictioni submittimus Missionem Doghanliae, usque dum alium Missionarium ad praelatam Missionem transmittamus; concedentes quoque tibi omnes casus ab eadem Sacra Congreg[atione] caeteris Missionarijs solitis concedere, etiam Bulla Coenae Domini ubi necessitas expostulaverit; aliosque catholicos circumuicinos inuisere

et eisdem Sacr[amen]ta Ecclesiae administrare, facultatem tibi tribuimus, pro quibus et omnibus tuae jurisdictioni submissis si necessitas fuerit tamquam bonus Pastor debeas etiam animum ponere: hac enim nostra Authoritas tibi suffragabitur quousque a Sacra Congreg[atione] Decretum et alia necessaria pro huiusmodi Missione tibi transmittantur. In quorum o[mn]ium fidem p[rae]sentes n[ost]ras No[stro]que sigillo roboratas et manu n[ost]ra propria subscriptas tibi antelato Patri dari curavimus. Datum Ciprovatij in solita n[ost]ra residentia. Die 5 Martij Anno 1687.

Fr. Joannes Stephanus qui supra.

L[ocus] S[igilli]

De mandato suae Il[lustrissi]mae et R[everendi]ssimae Do[minatio]nis

Fr. Joannes a Ciprovatio Cancellarius

Ante completos nouem Annes secundum Authoritatem harum litterarum patentium; facta est Nex, captiuitas et vastatio Ciprovatij; unde D[ominus] Archie[pisco]pus pie defunctus uix aufugit in Valachiam, ego autem cum D[on] Demetrio, latitabamus ubi melius novimus, quaesierunt enim etiam nos in captivitatem abducere quousque cessavit Tirandidis Infidelium, fuerunt enim 18 000 millia congregati ad hanc necem: postmodum mansimus in Omnipotentis Dei dispositione, et hucusque perseuerauimus, et ad tempus litteras confirmationis in hoc officio, a pie defuncto D[omino] Archiepiscopo Soffiae habere non potuimus, remeaverat enim Sibinium in Transilvaniam, et suum Vicarium reliquerat in Buchorest in Valachia, a quo iterato accepi nouas litteras ad seruiendum in Sacra Missione, sed post multum temporis elapsum finitis nouem Annis; prouti sequitur:

[f. 451] Fr. Marcus Peiacsevich, Minorum de Obs[ervantia] Concionator, Lector, Theologus, Pro[vinci]ae Bulgariae et Valachiae, Vicarius Pro[vinci]alis; necnon Il[lustrissi]mi et R[everen]dissimi D[omi]ni f[rat]ris Joannis Stephani a Comitibus Archiepiscopi Soffiensis Vicarius Gen[era]lis: R[everen]do P[atri] f[rat]ri Stephano a Liudbregh eiusdem Ord[inis] Concionatori, Lectori et Missionario Ap[osto]lico salutem in Domino sempiternam.

Cum P[aterni]tas V[est]ra in munere Missionarij Ap[osto]lici, cum Decreto Sacrae Cong[regationis] et binis litteris patentibus Il[lustrissi]mi D[omi]ni supranominati Archie[pisci]po Soffiensi, te laudabiliter et religiose gesserit, et iterum se exposuerit ad hoc sacrum munus obeundum. Nos Authoritate Religionis Seraphicae et Il[lustrissi]mi D[omi]ni Archie[pisco]pi Sof-

fiensis freti, hac in parte nobis tradita, mittimus V[est]ram P-[aternita]tem et constituimus Missionarium Ap[osto]licum in Pago Chalaclia, et V[est]rae jurisdictioni submittimus Missionem Doghanlia quousque de alio Religioso pro dicta Missione providemus, concedentes uobis ratus similibus Missionarijs concedi solitis, etiam Bullae Coenae Domini ubi se necessitas expostulaverit: christianos quoque circumvicinos invisere et eis Sacra[men]ta Ecclesiae administrare facultatem impertimur; pro quibus et omnibus V[est]rae jurisdictioni subiectis, tamquam bonus Pastor debeas etiam a[nim]am ponere. Hae litterae nostrae V[est]rae P[aternita]ti suffragabuntur, quousque a Sacra Congreg[atione] Decretum et alia necessaria uobis transmittantur. Eat cum benedictione Dei et Seraphici Patris nostri S[ancti] Francisci ad operandum in vinea Domini, quem pro nobis exorare mementote. Datum in Buchorest. die 11. mensis Julij. Anno Domini 1691.

L[ocus] S[igilli]

Fr. Marcus qui supra.

Habeo etiam a Superioribus Ordinis Seraphici facultates et Ob[oedient]ias plures, quarum copias non descripsi, cum non sint de essentia Testimonuj super Missionem Ap[osto]licam, has enim quaternas copias in simplicitate cordis mei sicuti sunt, ex originali ipsorum descripti ante Deum et nomines, veras et fideles, quas transmitto D[ominationi] V[estrae] Il[lustrissi]mae; ut videat, si rectum ipsi videbitur servire, et fidem Catholicam, cum maximo labore et timore inter hos Infideles propagare absque ulla gratiarum actione, nec quidem necessaria ad uitam sustentandam habere; taceo promotionem alicuius Oficij uel dignitatis Ecclesiasticae.

Scripsi Ego fr. Stephanus a Liudbregh
Ord[inis] Min[orum] Reg[ularis] Obs[ervantiae],
Concionator et Lector, Pro[vinci]ae S[ancti]
Ladislai Regis in Sclavonia Alumnus, Mission-
[arius] Ap[osto]licus in Calaclia et Doghanlia.
Die 15 Aprilis 1692.

Сиятелни и високопреподобни господине и мой най-достопочтений и най-добър покровителю,

Преди два месеца сграбчен от болест бях възпрепятстван и не можах да направя копия на декрета и пълномощните писма — удостоверения за моята служба за тези дванадесет го-

дини в обработването на лозето господне по това време на гоненне ме потискаха отвсякъде, със страхи и лишения. Но по милост на всемогъщия поваякнах и преписах споменатите копия, които пращам на Ваше Светлейшество за свидетелство, както обещах в предишното писмо, което положително сте получили ведно с другото писмо през месец ноември миналата година; те са пристигнали безопасно в Дубровник и оттам са били препратени в Анкона, както ми бе писано от Дубровник. Поради това три пъти преди и с настоящето [писмо] отново простран на земята покорно моля Ваше Светлейшество (при наличието на любовта към Бога и към ближния), да благоволите да настоявате пред Свещената конгрегация за обичайните възнаграждения, които се дават от Конгрегацията на мисионерите, тъй като за дванадесет години (смятайки настоящата година броена до идещия първи ноември от същата година), освен три заплати нищо [друго] не съм получил, при това и като се грижех за мисията на Доганлии за миналите пет години не съм видял никакви пари, както обясних по-добре на Ваше Светлейшество в писмото, пратено преди настоящето. Писах също в предишното писмо до Ваше Светлейшество да благоволите да намекнете на Свещената конгрегация за моя ученик, зрял младеж, на години, да му се разреши писмено, като му се повери титулярна духовна длъжност на една от тези мисии, да бъде ръкоположен свещеник, за да го уважават тези християни. За тези места е достатъчно неговото образование, което в продължение на пет години [той] придоби при мен, като служеше в църквата и учеше; сред тези необразовани земеделци не се изискват знания, както в християнските страни, а е достатъчно свидетелството за практическо запознаване с тайнствата на църквата и на добрия живот, за което аз се призовавам свидетел където и да стане нужда. Това [го] изисква крещящият недостиг на свещеници, тъй като трябва да остана самичък, понеже господин Димитър Миркович, мисионер за три години в Давуджево, с пълномощни писма на благочестиво починалия софийски архиепископ и за още три години без никакви писма, остана в мисията, а сега в очакване на възнаграждението за своето служене реши да се премести колкото може по-скоро в родината си, т. е. в Янево. Майка му и сестрите му непрекъснато го молят да се върне и да им помогне в крайната бедност. А тези три мисии е невъзможно да се обслужват от един мисионер; поради това в случая не намирам по-добър начин за набавяне на свещеник, тъй като никъде не се намират. Отци-

те от Чипровец са крайно малобройни и са разпръснати из Влахия и Трансилвания. Казвам обаче добре да се отбележи, че ако Свещената конгрегация избере за епископ някой отец от Чипровец, няма да бъде удобно за нас и живеещите тук християни, защото никой от тях под заплаха на робство не смее да премине в тези места, освен ако всемогъщият, на чиято воля всичко е подчинено, не разпореди другояче. Не искайки повече да оскърбяваме благосклонните уши на Ваше Светейшество, само коленопреклонно се моля да си спомните за молбата ми; и ако са се понравили на Свещената конгрегация моите услуги, не се отказвам от труда, молейки се на Бога за вас и доброто Ви здраве. Удостоверението пък за мисията и възнаграждението са необходими, защото ни предстои да плащаме данък и шербет акче всеки ден. Писано в село Калачлии, на филипополска територия, на 15 април 1692 г

На Ваше Светейшество
Най-смирен служител
брат Стефан от Людбрег,
от най-малките братя минорити
апостолически мисионер в Калачлии
и Дуванлии
собственоръчно
П. П. Името на моя ученик:
Михаил де Илия, от Босна

Ние, брат Иван Стефан Кнежевич, от Ордена на миноритите обсерванти, по божия милост и благоволението на апостолическото седалище сардикийски архиепископ, наречен софийски, администратор на Тракия и на Крайбрежна Дакия и апостолически наместник на Трансалпийска Влахия.

По силата на настоящите [писма] и волята на Свещената конгрегация за разпространение на вярата назначаваме теб, преподобния отец и брат Стефан от Людбрег от Ордена на миноритите обсерванти и ученик на провинцията на светия крал Ладислав, за апостолически мисионер сред павликяните в Тракия. Даваме ти също власт за всички случаи, за които Свещената конгрегация има обичай да дава на всички мисионери, както в случаите, предвидени във вулата „Чене Домини“ и когато нуждата би го изисквала. Ето защо определяме ти място за резиденция Калачлии и на твоята юрисдикция подчиняваме и други околни католици, които ти препоръчваме в Господа, за които като добър пастир, ако е не

обходимо, по примера на Христа, си длъжен и душата си да жертваш. Тази наша заповед ще ти помага, докато ти препратят от Свещената конгрегация постановлението и другите необходими неща за подобна мисия. За истинността на всичко се погрижихме настоящите писма, подписани от нашата ръка и подкрепяни с нашия печат, да бъдат дадени на теб, гореспоменатия отец. Дадено в Чипровец в нашата обичайна резиденция на първи ноември, годината на рождението [на Христос от] девицата 1680.

Брат Иван Стефан, както горе — място на печата

По поръчение на Негово сиятелство
и високопреподобно господство
брат Матей от Янево, секретар

Постановление на Свещената генерална конгрегация за разпространение на вярата, издадено в деня 5 май 1682 г.

По доклад на сиятелния господин кардинал Спада Свещената конгрегация обяви за апостолически мисионер за срок от три години отец Стефан от Людбрег, от Ордена на миноритите обсерванти, в Калачлии, под управлението обаче на високопреподобния отец господин софийския архиепископ, когото да бъде длъжен във всичко да слуша и да получи нужните разрешения да упражни длъжността от същия съгласно дадената му власт цялостно или отчасти, като се запазва винаги управлението на същия архиепископ, било относно разрешенията, било относно местата и времето да се ползва от тях, но никога да не си служи с тях извън границите на своята мисия, в която когато и докогато пристигне да не може да се радва на по-голяма свобода или привилегия.

Дадено в Рим на 5 май 1682 год.

Господин кардинал де Алтери
протонотарий
Господин Ап. де Селецед
секретар

място за печат

Ние, брат Иван Стефан Кнежевич, от Ордена на миноритите обсерванти, по божия милост и благоволението на Светото седалище, сардикийски архиепископ, наричан софийски, администратор на Тракия и Крайбрежна Дакия, както и апостолически наместник на Трансалпийска Влахия, на обичания ни в Христа син, преподобния отец брат Стефан от Люд-

брег, минорит обсервант, проповедник и лектор, ученик на [францискапската] провинция на [свети] крал Ладислав, апостолически мисионер в Тракия, вечен поздрав в Господа.

Понеже Ваше преподобие, както е известно, имахте добро и похвално поведение през тези шест години в Свещената апостолическа мисия, с декрет на Свещената конгрегация за разпространение на вярата и с властта, дадена ни от същата да потвърждаваме мисионерите за още три години, и [понеже] сте предложили да служите отново за още три години и да работите в тази свещена служба; по силата на настоящите [писма] и пълномощията на споменатата Свещена конгрегация, дадени нам в тази страна, назначаваме Вас, гореказания отец Стефан за срок от три години, апостолически мисионер сред павликяните в Тракия и определяме за място на Вашата резиденция село Давуджево и на Вашата юрисдикция подчиняваме мисията в Доганлии, докато поверим казаната мисия на друг мисионер, като Ви разрешаваме всички случаи, които Свещената конгрегация има обичай да разрешава на останалите мисионери, включително и вулата „Чене Домини", където нуждата ги изисква; разрешаваме Ви да навестявате и други околни католици и на същите да раздавате тайнствата на църквата; за тях и за всички подчинени на Вашата юрисдикция ако е необходимо като добър пастир сте длъжен да жертвате и душата си. Тази наша заповед да Ви помогне, докато ви бъдат препратени от Свещената конгрегация постановленията и всички необходими неща за тази мисия. За истинността на всички тези неща укрепваме настоящите писма с нашия печат и собственоръчно подписани се погрижихме да бъдат дадени на Вас, споменатия отец. Дадено в Чипровец в нашата обичайна резиденция. На 5 март 1687 г.

Брат Иван Стефан
както горе

място за печата
По нареждане на Негово пресветло
и високопреподобно господство брат Иван
от Чипровец, протосингел

Преди завършека на деветте години съгласно разрешението на тези пълномощни писма стана сеч, робство и разорението на Чипровец, откъдето господин архиепископът, блаженопочившал, едва избяга във Влахия, а аз и дон Димитър се укрихме, което сметнахме за по-добре; искаха наистина и нас

да откарат в робство, докато престана тиранията на неверниците. Бяха 18 000 души събраните за тази сеч. После останахме на разположение на всемогъщия Бог и до ден-днешен постоянствахме. И не можехме да получим утвърдителните писма за тази служба от блаженопочиналия господин софийския архиепископ. [Той] беше се преместил в Сибин в Трансилвания и бе оставил свой заместник в Букурещ, във Влахия, от когото на два пъти получих нови писма да служа в свещената мисия. Но след като мина дълго време, като изминаха девет години: както следва:

Брат Марко Пеячевич, минорит обсервант, проповедник лектор, богослов, от провинцията България и Влахия, заместник-областен настоятел, както и генерален викарий на пресветлия и високопреподобния господин Иван Стефан Кнежевич, софийски архиепископ: на преподобния отец брат Стефан от Людбрег, от същия орден, проповедник, лектор и апостолически мисионер, вечен поздрав в Господа.

Понеже похвално и с дух на редовник сте се държали в службата на апостолическия мисионер с декрет на Свещената когрегация и две пълномощни писма на пресветлия горе споменат господин софийски архиепископ отново се представяте да изпълнявате тази свещена служба. Ние, облегнати на властта на францисканския орден и на пресветлия господин софийски архиепископ, поверена на нас в тази страна, Ви пращаме и Ви назначаваме за апостолически мисионер на село Калачлии и подчиняваме на Вашата юрисдикция миснята на Доганлии, докато намерим друг редовник за споменатата мисия, като Ви разрешаваме законно в случаите, както се дава на такива мисионери, включително и вулата „Чене Домини", по силата на която, ако нуждата изисква, разрешаваме да посещавате околните християни и на същите да раздавате тайнствата на църквата, за които и за всички подчинени на Вашата юрисдикция, като добър пастир сте длъжен и живота си да жертвате. Тези наши писма да Ви помагат, докато ви бъдат препратени декретът и други необходими неща от Свещената конгрегация. Вървете с благословията на Бога и на нашия серафически баща свети Франциск да работите на лозето господне [и] като си спомните да се помолите за нас. Издадено в Букурещ на ден 11, месец юли. Годината господня 1691.

място за печата

Брат Марко
както горе

Имам също от настоятелите на францисканския орден многобройни разрешения и заповеди, чиито копия не описах, понеже не са от естество да свидетелстват за апостолическата мисия. Тези четири копия, инстинни и верни, както са от техните оригинали, записани пред Бога и хората, в простодушието и сърцето препращам на Ваше Светлейшество, за да видите дали ще Ви изглежда правилно да служиш и да разпространяваш католическата вяра с най-усилен труд и страх сред тези неверници, като нямаш дори и необходимото за поддържане на живота, като премълчавам повишението на някоя длъжност и църковно достойнство.

Писах аз, брат Стефан от Людбрег,
от Ордена на миноритите обсерванти,
проповедник и лектор, ученик от
[францисканската] провинция на свети крал
Ладислав в Склавония, апостолически
мисионер на Калачлии и Доганлии, на
15 април 1692 г.

ДОКЛАД НА СТЕФАН ОТ ЛЮДБРЕГ ОТ 1696 Г.

„Доклад за състоянието на католиците в България и Сърбия от отец Стефан от Людбрег, мисионер в Калачлии, написан в годината 1696“ е първият доклад, изпратен от вътрешността на страната за положението на католическата църква в България и Сърбия след нанесения тежък удар във връзка с Чипровското въстание. Неговата стойност се подсилва от факта, че Стефан от Людбрег лично посещава селищата с католическо население, за които пише, и сам отива в Рим, за да докладва впечатленията си.

Оригиналът на доклада е от 5 ръкописни страници. Съхранява се в APF, SOCS, vol. 526, f. 77 r — 79 r.

[f. 77.] Relatione dello stato delli cattolici di Bulgaria e Seruia del P[ad]re Fra Stefano Liudbreghi, missionario Calaclie, fatta del anno 1696.

La presente guerra con Turco hauendo con le ruine et incendij annihilato lo stato delli catolici in Bulgaria e Seruia, priuandoli di pastori e missionarij, ha disperso li medemi p[er] diversi luoghi, con infinito pregiuditio della Fede catolica, non vi essendo che ordini nuoui sacerdoti, consacri s[acri] ogli, facci la

santa cresima, e amministri li sacramenti, fuori di doi sacerdoti e 3 missionarij, li quali p[er] le distanze de luoghi, non potendo suplire alli loro spirituali bisogni, hanno comminciato abbraciare il rito greco, a ciamare li preti scismatici, et alcuni farsi Turchi. Onde fra Stefano Liudbreghi, missionario di questa Sacra Cong[regazio]ne da 16 anni in qua, doppo il viagio di quatro mesi di quelle parti, si è portato a Roma, p[er] representare lo stato delli medemi; e supplicare la Sacra Cong[regazio]ne di prouederle d'un Pastore e quatro missionarij almeno, acciò non patisca la fede catolica nelli seguenti luoghi.

Nella missione di Calaclije con la villa Baltagije vi sono da 792 catolici.

Nella missione di Doghanlije con altre doi ville, cioè Hambarlie et Selgikouo, ui sono da 638 catolici.

Nella missione di Dauugevo ui sono da 485 catolici.

In tutti li sudetti luoghi ui sono doi missionarij solamente, cioè D[on] Demetrio di Jagneva e D[on] Michele di Elia Bognese. D[on] Demetrio nella missione di Calaclije e D[on] Michele in quella di Dauugevo.

[f. 77 v] Questo D[on] Michele p[er] l'estrema necessità di sacerdoti fù ordinato da Monsignor Spigacense ad titulum missionis, non ui essendo doppo 12 anni vescovo alcuno, che facesse ordinationi et essendo ministro idoneo, si supplicano l'E[minenza] V[ostra] di confermarlo e mandarli le prouisioni di un anno e mezo, che ha seruito sudetto missionaro con gran carità, in compagnia anco del altra di Doghanlije, la quale richiede un missionario p[er] se sola, con le solite prouisioni, come si è praticato p[er] lo passato.

D[on] Demetrio missionario di questa Sacra Cong[regazio]ne da undeci anni in qua, serue p[er] adesso la missione di Calaclie, ma essendo egli di Seruia, doue ui è maggior bisogno, sarebbe meglio mandarlo in Jagneua sua patria, p[er] chè iui servirebbe meglio, e gli Turchi non lo molesterebbere, uedendolo suo sudito e del paese, e nel luogo suo alla missione di Calaclie si potrebbe mandara quelche P[ad]re Bosnese, il quale havrebbe facile ingresso in quelle parti, come suditto di Gran Signore. Intanto sudetto D[on] Demetrio supplica p[er] gli avanzi delle sue prouisioni: tanto per mantenersi nel seruitio della Sacra Cong[regazio]ne, quanto p[er] pagare li debiti, e graueze, che si deuono nelli presenti tempi alli Turchi.

Le sopradette doi missionarij con 3 missioni sono nella Bulgaria superiore, e le seguenti nella Bulgaria inferiore uicino et alle riue del Danubio.

In Begliane ui sono da 140 case de catolici, alli quali amministra li sacramenti fra Filippo Bulgaro.

In Orasse ui sono da 90 case de catolici, a questi serve D[on] Stefano Bosnese.

Li sopradetti operarij euangelici, se la pietà della Sacra Cong[regazio]ne non li assegna prouisioni, non potranno sosistere.

Nella seguenti cinque ville, cioè Lasane, Calugeriza, Baszio, Sotio, Terniceuiza, nelle quali sono sopra 2000 anime di catolici, senza alcun ministro euangelico; onde quando la S[acra] Cong[regazio]ne desiderasse prouederli, come richiede il bisogno, si potrebbe fare loro ministro [f. 78] fra Filippo, bulgaro, con ordinarli, che residendo in Lasane, sua patria, habbi cura di tutte sudetta ville; il che li riuscirebbe, per la uicinanza, delle medeme, e p[er] sigurezza di Turchi, che lo riconoscono p[er] nationale, ma a questo conuenirebbe a dare una prouisione doppia, douendo fatigare doppiamente del altri nella vigna del Signore.

In Rusi, Sumen, Provadia et Varna, ui saranno da 400 catolici senza alcun sacerdote, onde sarebbe necesario darli un missionario delli padri Bosnesi con assignargli idonia prouisione; altrimente tanto questi populi, quando li sopradetti di Lasane Calugeriza, et altre ville, essendo li più vicini et attorniti delli scismatici e mescolati con Turchi, stanno in grandissimo pericolo di perder la fede, p[er] mancanza di chi li mantenga nella medema.

Nella Seruia et arciu[escova]to di Scopia sono le seguenti città, terre e ville, cioe Scopia, Jagneua, Prisctina, Novoberdo, Wcitern, Zernagorra, Cratououo, Jacova, Prizren, et Peccia, nelle quali ue ne sono sopra 2000 catolici con un solo missionario D[on] Paolo Josich, il quale p[er]distanza delli luogi, non puole sovenire a tutti, ragione di che catolici di Scopia con lettera a parte supplicano la S[acra] Cong[regazio]ne per un altro missionario; p[er]ilchè sarebbe molto a proposito D[on] Demetrio di Jagneua, hora ad tempus missionario di Calaclie, essendo che in quelli paesi non puole altro religioso sosistere, se non è nationale p[er] crudeltà e persecutione di quelle genti, et in luogo di D[on] Demetrio mandare alla missione di Calaclie uno delli padri Bosnesi.

Il medemo D[on] Paulo Josich, sono etto anni che serve la S[acra] Congregatione a quelli popoli con gran carità, nel qual tempo ha patito molte tribulationi [f. 78 v], prigionie e scauitù, p[er] causa di persecutione et allogy di Turchi, e trouendosi in gran miseria e debiti, supplica per le prouisioni, che auanza come

missionario della Sacra Congr[egazio]ne, fatto del Monsignor Boghdani, suo arcivescovo, già sono otto anni in Pech.

Certo sta, se la pietà della Sacra Congregatione non accresce le prouisioni alli sopradetti missionarij, almeno a 40 scudi al anno, non potranno sosistere in alcun modo; per chè ogni anno li conuiene pagare il tributo al Gran Signore 4 zechini, regalare li patroni e signori delle ville, dare allogij alla militie, altrimente sono cacciati delle ville con bastonate; al che si agionge la spesa di viaggij, il proprio mantenimento del uitto e uestito e la povertà di quelli catolici, che sono più in stato di riceuere, che di dare elemosina al operario euangelico.

E perchè da molti anni in qua li catolici di una e dell'altra Bulgaria e Seruia si ritrouano senza alcun pastore, che ordini nuovi sacerdoti, facci Santa Cresima, la quale non à fatta 18 anni in qua, consagri S[acro] oglio, va peggiorando la causa della fede catolica; e quelli ogli che ne hanno gli missionarij, sono di noue anni, e gli altri conuiene li andere mendicando, sino a Constantinopoli. Onde la necessita richiede acciò li scismatici non si avanzino, di prouederli d'un pastore, che possi rissedere in quelle parti et intendo la voce delle sue pecorelle, con determinarli la residenza in Filippopoli, luogo il più proprio nelli presenti tempi, commetendoli di fare la uisita. Il che si puol fare col mezzo [f. 79] d'un priuilegio del Gran Signore per ottenere il quale si potrà scrivere alli signori di Ragusa, acciò col mezzo del suo Dragomano alla Porte lo ottengano, ne sarà ciò difficile, essendo sogetto accreditato e da quelli Signori ben ueduto.

Facendosi p[er] tanto un Arciuescouo di Soffia, questo con le solite prouisioni non potrà in modo alcuno sosistere, conuenendoli pagare fitto della casa, tributo a Gran Signore, alloggiare ij Turchi, mantenere se stesso con doi servitori, spender p[er] viaggij e p[er] bisogni di molta ingiuriose impositioni di turchi, senza solieuo di alcuna parte, fuer di quella prouisione, la quale li assegna la Sacra Congr[egazio]ne.

E sparamiandosi le prouisioni della S[acra] Cong[regazio]ne del arcivescovo di Soffia e Scopia e quelle di Nicopoli con missionarij, che non sono in numero di prima; si potrebbere appliore queste al nuouo arciuescouo, acciò prouedaa alli bisogni sopradetti, sino a tanto, che Iddio conceda la pace e tempi più fauoreuoli a quelli paesi, al presente tanto miserabili.

Finalmente Fra Stefano Liudbreghi oratore supplica la beneignità della S[acra] Cong[regazio]ne primariamente p[er] li avanzi della sua missione di Calaclie. Second[ariame]nte hauendo egli seruito nove anni li più calamitosi nella missioni di Dog-

hanlie in luogho di D[on] Florio di Andrea, che gli siano date le provisioni, che godeua suo predecessore nella detta missione di Doghanlie, mentre l'oratore con la speranza delle medeme, si è indebitato p[er] redimersi da Turchi e p[er] un si lungo uiaggio; ne ha altro modo di pagare; se la pietà della S[acra] Cong-[regazio]ne non li souiene con li auanzi sudetti.

ДОКЛАД ЗА СЪСТОЯНИЕТО НА КАТОЛИЦИТЕ В БЪЛГАРИЯ И СЪРБИЯ ОТ ОТЕЦ БРАТ СТЕФАН ОТ ЛЮДБРЕГ, МИСИОНЕР В КАЛАЧЛИИ, НАПИСАН В ГОДИНАТА 1696

Настоящата война с турчина унищожи с разорения и пожари положението на католиците в България и Сърбия, лиши ги от пастири и мисионери, разпръсна същите в различни места, за безкрайна вреда на католическата вяра. Като няма кой да ръкополага нови свещеници, да освети свещените масла, да миропомазва и раздава тайнствата, освен двама свещеници и 3-ма мисионери, които поради големите разстояния на местата, не можейки да задоволяват духовните нужди на католиците, и те започнаха да приемат гръцкия обред, да викат свещеници схизматици, а някои стават и турци. Затова брат Стефан от Людбрег, мисионер на тази Свещена конгрегация от 16 години насам, подир пътуването от четири месеца в ония страни пристигна в Рим, за да опише положението на същите и да помоли Свещената конгрегация да прати един пастор поне и четирима мисионери, за да не пострада католическата вяра в следните места.

В мисията на Калачлии ведно със село Балтаджии има 792 католици.

В мисията на Дуванлии ведно с други две села, т. е. Хамбарлии и Селджиково има 638 католици.

В мисията на Давуджево има 485 католици.

Във всички гореказани места има само двама мисионери, т. е. дон Димитър от Янево и дон Михаил Илия от Босна; дон Димитър в мисията на Калачлии и дон Михаил в тази на Давуджево.

Този дон Михаил заради крайната нужда от свещеници бе ръкоположен от монсеньор на [град] Спига с предназначение за мисиите, тъй като от 12 години няма никакъв епископ, който да ръкополага, и понеже е достоен свещеник, умолява

се Ваше Превъзходителство да го утвърдите и да му пратите възнаграждението за година и половина, защото споменатият мисионер е служил с голяма любов ведно с другия от мисията на Доганлии, която иска един мисионер само за себе си, с обичайната издръжка, както се е практикувало в миналото.

Дон Димитър, мисионер на Свещената конгрегация от единадесет години насам, служи понастоящем в мисията в Калачлии, но бидейки той от Сърбия, където има по-голяма нужда, би било по-добре да бъде пратен в Янево, негово родно място, защото там ще служи по-добре, и турците няма да го тормозят, като го виждат свой поданик и от селото, а на мястото му в мисията в Калачлии би могло да бъде пратен някой монах от Босна, който лесно ще влезе в ония страни като поданик на султана. Между това споменатият дон Димитър моли за вземане от своите възнаграждения, както за да се запази в службата на Свещената конгрегация, така и за да плати данъците и налозите, които се дават в настоящите времена на турците.

Споменатите двама мисионери с 3 мисии са в Горна България[1], а следващите в Долна България близо и по брега на Дунава.

В Белене има към 140 къщи на католици, на които раздава тайнствата брат Филип, българин.

В Ореше има към 90 къщи на католици и на тях служи дон Стефан от Босна.

Горните евангелски работници, ако милостта на Свещената конгрегация не им отпусне издръжки, не ще могат да просъществуват.

В следните пет села, т. е. Лъжане[2], Калугерица, Бъсцево, Сотево, Трънчовица има над 2000 души католици без нито един евангелски служител. Именно затова, когато Свещената конгрегация пожелае да им достави, както изисква нуждата, би могло да се прати за техен свещеник брат Филип[3], българин, с нареждане, като пребивава в Лъжане, негово родно място, да се грижи за всички споменати села, в което ще успее поради близостта на същите и поради сигурност от [страна на] турците, които го признават за свой поданик, но на този подобава да се даде двойно възнаграждение, понеже и двойно от другите ще работи в лозето господне.

В Русе, Шумен, Провадия и Варна има около 400 католици без никакъв свещеник, поради което би било необходимо да им се даде един мисионер от босненските отци, като му се определи подобаващо възнаграждение. В противен случай

тези хора, както споменатите от Лъжане, Калугерица и други села, като най-близки и заобиколени от православни и смесени с турци, се намират в най-голяма опасност да загубят вярата поради липсата на този, който да ги запази в същата[4].

В Сърбия и архиепископството на Скопие са следните градове, земи и села, т. е. Скопие, Янево, Прищина, Ново Бърдо, Вучитрън, Черна гора, Кратово, Якова, Призрен и Печ[5], в които има над 2000 католици само с един мисионер, дон Павел Йозич, който заради отдалечеността на местата не може да помага на всички, и затова католиците от Скопие с отделно писмо умоляват Свещената конгрегация за още един мисионер и именно за такъв би бил много на място дон Димитър от Янево, понастоящем временно мисионер в Калачлии, понеже в онния села не се допуска друг монах, ако не е поданик, по причина на жестокостите и гонението на онния народи, а на мястото на дон Димитър да се прати в мисията на Калачлии един от босненските отци.

Същият дон Павел Йозич от осем години служи на Свещената конгрегация сред онния хора с голяма любов, през което време е изпатил много мъки, затвори и беди, поради гонения и задължението да подслонява турци, и като се намира в голяма нищета и дългове моли за своите възнаграждения, които предявява като мисионер на Свещената конгрегация, ръкоположен от монсеньор Богдан[6], негов архиепископ, преди осем години в Печ.

Сигурно е, че ако милосърдието на Свещената конгрегация не увеличи възнагражденията на горните мисионери поне на 40 скуди годишно, те не ще могат да просъществуват по никакъв начин. Всяка година той [мисионерът] е длъжен да плаща данък на султана в размер на 4 цехини, да прави подаръци на господарите и управителите на селата, да дава подслон на войската, инак биват изгонвани от селата и налагани с тояги. Към всичко трябва да се прибавят разходите за пътни, собствената прехрана, облеклото и немотията на местните католици, които са в положение повече да приемат, отколкото да дават милостиня на евангелския работник.

И понеже от много години насам католиците от едната и другата България и на Сърбия се намират без пастор, който да ръкополага нови свещеници, да миропомазва — каквото [миропомазване] не е имало от 18 години насам — да освещава светите масла, което влошава каузата на католическата вяра и тези масла, които имат свещениците, са от девет го-

дини, а други се налага да си просят чак от Константинопол. Именно затова нуждата изисква да не би схизматиците да вземат надмощие, да се даде на нашите един пастир, който да може да живее и в ония страни и да слуша гласовете на своите овце, като му се определи резиденцията във Филипопол, най-подходящото място за сегашните времена, задължавайки го да прави посещения. Това може да стане чрез една привилегия от султана, а за да се получи такава, може да се пише на старейшините на Дубровник, та да получат чрез техния драгоманин при Портата[7], нито пък ще бъде трудно, когато избраният е акредитирана личност и добре гледан от ония господа.

Ако бъде избран един архиепископ на София, последният не ще може да се препитава по никакъв начин с обикновените възнаграждения, понеже ще плаща наема на къщата, данък на султана, ще подслонява турците, ще издържа себе си с двама слуги, ще плаща за пътни и за нуждите на многото несправедливи налози на турците, без помощ отникъде, освен от възнаграждението, което му определя Свещената конгрегация.

И като се спестят от Свещената конгрегация издръжките на архиепископа на София, на Скопие и на онзи от Никопол, и от мисионерите, които не са повече от някогашните, спестените средства могат да се дадат на новия архиепископ, за да се посрещнат казаните нужди, докато Бог даде мир и по-благоприятни времена за тези страни, понастоящем толкова окаяни.

Накрая брат Стефан от Людбрег, просител, умолява благостта на Свещената конгрегация, първо, за своите вземания за неговата мисия в Калачлии. Второ, понеже той е служил девет години, най-бедствените, в мисията в Доганлии на място[то] на дон Флорио ди Андрей, да му бъдат дадени възнагражденията, които получаваше неговият предшественик в доганлийската мисия, защото проситслят с надежда да получи същите възнаграждения задлъжня, за да се откупи от турците и за толкова дългото пътуване, нито има друг начин да се разплати, ако милосърдието на Свещената конгрегация не му помогне, като му заплати гореказаните вземания.

---

[1] Под Горна България Стефан от Людбрег има предвид Южна България, а под Долна България — Северна България.

[2] Лъжане — има се предвид с. Горно Лъжане — днес с. Чавдарци, Ловешко.

[3] Брат Филип — за същия отец Филип от Горно Лъжане съобщава Антон Стефанов в доклада си от 1680 г.

[4] Опасенията на Стефан от Людбрег се потвърждават. В Калугерица и Сотево преобладаващата част от павликяните преминават към православието; в Горно Лъжане и Бъсцево се помюсюлманчват, а тия, които остават верни на католическата църква, се изселват.

[5] Прищина, Якова, Призрен, Ново бърдо и Печ (или Ипек) са селища, които и сега съществуват в автономна област Косово и областта Метохия на СР Сърбия. Вучитрън — не е установено; Черна гора — селище в едноименната република (СФРЮ), Схатово — не е установено.

[6] Моисеньор Богдани (Петър Богдан) — скопски архиепископ (1677—1690), племеник на архиепископ Андрей Богдан.

[7] Драгоман — преводач на дипломатически представители при Високата порта.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ЛИЧНИТЕ ИМЕНА

А

Аврелиан, рим. император — 425
Айралдо, Карло Франческо, архиепископ — 380, 381, 384
Александър, влашки княз — 197, 206
Александър, син на воеводата Радул — 206
Александър VII, папа — 110, 111, 146, 147, 186, 196, 205, 271, 274, 279, 281, 512
Алтан, гарф — 192, 418
Алтиери, Палуцо, кардинал — 381, 530
Амброзий, архиепископ — 25
Ананий, пастор — 262
Ангел, свещеник — 197
Ангелов, Димитър С. — 147
ди Андреа, Флорио — 520, 522 540
Андреаши, М. — 23
Андреаши, Никола — 189
Андрей — 188
Андроник, владика — 183
Антони, влашки воевода — 352
Антоний, монах — 142
Антоний, свещеник — 193, 257, 283, 438
Арий, свещеник — 144, 147, 331
Аристотел — 512
дон Атанас — 152
Атанасий Александрийски, патриарх — 183, 206

Б

Балевски, Б. — 23
Бальов, Нечо — 88
Бандулович (Баидини), Марко, архиепископ — 30, 33, 34, 40, 43, 154, 210, 368, 369, 377, 378
Барбул — 144
Баро — 252
Бароний, Цезар, кардинал — 184, 206, 285
Батута, Джовани — 479
Батута, Джованн Батиста — 480
Бенкович, Франческо, свещеник — 373, 378
Бианки, Джорджо, архиепископ — 25, 27, 28
Бици, Марино, архиепископ — 11, 25
Блазио, свещеник — 438
Бобова, Митра — 86
Богдан, Андрей, архиепископ — 155, 541
Богдан, Петър, скопски архиепископ — 6, 9, 539, 541
Богдан Бакшев, Петър, софийски архиепископ — 7, 25, 30, 35, 36, 37, 43, 44, 85, 107, 108, 113, 141, 147, 148, 155, 159, 206, 207, 211, 212, 290, 291, 292, 352, 354, 355, 378, 281, 388, 434, 444, 503
Богомил, архиепископ — 494
поп Богомил — 291, 503
Бонавентура, свещеник — 386, 387
Братислав — 187
Бруно, Павел, свещеник — 197
Буонвизи, Франческо, кардинал — 430, 440, 442

В

Великова, Добра — 86
Великова, Рада — 86
Велков, Велизар — 33
Верузио, Джовани Доменико ди — 112
Веруо, Матей Белич — 112
Ветерани, Фредерико — 430, 442, 443
Виллалуц, Маргарита, Мария — 8
Вия, Антоний — 197

Г

Гавриил, вж. Томази, Гавриил
Гало, свещеник — 198
Гауденцио, Карло — 433
Гелазий Сизикенски — 183, 206
Георги — 144
Георги, свещеник — 484
Георги, син на Тома Инил — 384
Гергов, Иван — 86
Гинович, Стана — 152
Григорий I Велики, папа — 99, 137, 194, 279, 341, 420
Григорий XIII, папа — 503
Григорий XIV, папа — 381

Д

Даба, Лука, свещеник — 372
Данил — 144
Деодат, Петър, софийски архиепископ — 27, 29, 33, 42, 76, 77, 81, 82, 89, 90, 94, 95, 99, 101, 107, 111, 112, 131, 143, 144, 146, 185, 205, 211, 290, 323, 324, 352, 368, 416, 421
Дети, Йосиф — 198
Деций, рим. император — 183, 205
Джакомо, вж. Хомодей, Джакомо
Джакомо, Георги, свещеник — 376
Джерджичо, Франческо — 433
Джероламо, свещеник — 474
Дима — 187
Димитров, Божидар — 36, 37, 291
дон Димитър, вж. Миркович, Димитър
Диоклециан, рим. император — 205, 476, 502
Добра — 265
Доброва, Калина — 265
Доброва, Руса — 265
Доминик, основател на Доминиканския орден — 108
Доротей, епископ — 183, 205, 290
Дуйчев, Иван — 6, 9, 12, 25, 26, 33, 43, 147, 155, 379, 380, 381, 440
Дуриданов, Иван — 17, 23

Е

Ерколáно, Франциск, художник — 328, 329

З

Замойски, Йоан Баптиста, епископ — 40, 41, 43
Захариев, Иван — 23
Змаевич, Андрей, антиварски архиепископ — 514
Зосим, виз. летописец — 184, 206
Зосим, сардикийски епископ — 84

И

Ивантич (Иванчич) Ивановнч, Иван/Джовани — 275, 336, 433
Илиев, Михаил — 520, 529, 537
Илия, свещеник — 325, 326, 410, 411, 433, 434, 443
Илия, вж. Маринов, Илия
Иголи, Франческо — 44, 47
Инил, Тома — 384
Инокентий III, папа — 477, 502
Инокентий X, папа — 43, 133, 137, 147
Инокентий XI, папа — 407, 416, 417, 419, 420, 421, 423, 425, 429, 474, 502, 509

Й

Йероним, свещеник — 265, 271, 325, 326, 490
Йовков, Милчо — 8, 291, 353, 379, 426, 503
Йозич, Павел, свещеник — 539
Йосиф, свещеник — 438

К

Казанова, Йоан Батиста — 322
Калинеску, Г. — 30, 32
Кантакузин, Кантакузено, Константин — 430, 442
Кантакузин, Шербан, влашки княз — 430, 443
Капистран, Иван (Джовани дп Капистрано) — 333, 353
Капуинч, Абрахам — 385, 386
Капуцич, Петър — 385
Карл, V, император на Свещ. рим. империя — 17
Карл Велики, франкски крал и имперáтор — 262, 276, 291
Карло Франческо, вж. Айралдо, Карло Франческо
Кашич, свещеник — 496
св. Климент I, папа — 130, 147, 182, 183, 205, 290, 351
Климент VIII, папа — 11, 21, 22, 23, 41, 205, 286, 287, 290, 336, 351, 367, 495

Климент IX, папа — 290
Климент X, папа — 351, 352
Кнежевич, знатен род — 388
Кнежевич, Стефан (Иван Стефан Конти), софийски архиепископ — 7, 108, 111, 378, 388, 389, 408, 424, 425, 430, 431, 434, 436, 439, 440, 502, 519, 522, 529, 530, 531, 532
Койчев, Блазиус/Влас, архиепископ — 379, 380, 381, 384, 385, 386, 434
Константин I Велики, рим. император — 112, 184, 206, 286
Константин Бранкович Бесараб II, влашки княз — 443
Константин Кирил Философ — 147, 205
Конти, Иван Стефан, вж. Кнежевич, Стефан
Кордазо, архнепископ — 479, 480
Корейс, Гавриил — 81
Костова, Дода — 88
Кралиова, Кирко Банона — 144

Л

Ладислав I, унг. крал — 521, 522, 529, 531, 533
Левакович, Рафаил — 37
Лилов, Иван — 147, 275
Лициний — 184
Лука, свещеник — 443
Луканий — 408
Лутер, Мартин — 262, 291
Лъв I, виз. император — 184, 206

М

Мадин, Инокентий, свещеник — 480
Мазареки, Петър — 25
Макизич, Петър — 100, 108
Мана, Джузепе, архиепископ — 479
Маринов, Димитър — 23
Маринов, Илия, софийски епископ — 35, 36, 93, 94, 105, 287, 288, 367, 368, 375, 376
Марко — 265
Марко, свещеник — 443
Марнович, Иван Томко — 183, 205, 290
Марсили, Луиджи — 445
хаджи Мартино — 511
Марцел/Маркел, пеископ — 183, 206
Матевич/Матеевич, Винченцо — 418, 431, 435, 438
Матей, свещеник от Дубровник — 193, 345
Матей, всещеник от Янево — 530
Матей Бесараб, влашки воевода — 197, 206, 262
Матеович, Стефан (дон Стефано) — 511, 512, 538
Матия, търговец — 409, 410
Матия, свещеник — 443
Маткович, Лука — 277
Метцлер, Йозеф — 8
Мехмед Кьопрюлю — 352
Милев, Никола — 5, 8, 9, 12, 108, 159, 212, 291, 355, 356
Милетич, Любомир — 5, 6, 23, 31, 522
Мили, Томазо — 82
Миркович, Димитър, свещеник — 438, 519, 528, 531, 537, 538, 539
Мирчев, М. — 33
Мирчо — 328
Михаил, свещеник — 443
Михаил — 81
Михайлов, Купен — 8
Младен — 107
Мохамед IV Авджи, тур. султан — 352
Мусахип паша — 322
Мусиап паша — 491
Мутафчиев, Петър — 147

Н

Никифор I Геник, виз. император — 477, 502
Никола — 510
Николай I, папа — 276

О

Орбини, Мавро — 147
Д'Ория, Антоний — 256

П

Павел III, папа — 17
Павел V, папа — 21, 22, 23, 85, 104, 134, 191, 275, 337, 371, 416, 425, 496
Павел VI, папа — 291
Павел — 328
Павел, всещеник — 443
Павел, свещеник от Петокладенци — 141, 203, 323, 324, 423
Павел, свещеник — 83, 84, 88

Павел Дякон, лангобардски писател — 285, 292
Павел от Самосата, епископ — 269, 291
Павлов, Иван, свещеник — 374
Павлович, Андрей, свещеник — 494, 512, 514
Паисий Хилендарски — 36
Пана — 144
Парвлум — 144
Парчевич, Петър, архиепископ — 6, 9, 34, 369, 444
Пастрич, Иван (Пастрицио, Джовани) — 36, 37
Перикъл — 289, 292
Перотус, Петър Силвестри — 258
Петра — 187
Петров, Петър — 355
Петрова, Съба — 88
Петър, еквилински епископ — 183, 205, 290
Петър, свещеник в Римник — 443
Петър, свещеник от Босна — 474, 485
Пеячевич, Марко — 532
Писинова, В. — 44
Питцки, Енрико — 8
Плачков, Венко — 8
Примов, Борислав — 8
Протоген, епископ — 183, 184
Пруньоли, Умберто — 8
Птоломей, Клавдий — 284, 291, 408, 425

Р

Радишев, Рад — 86
Радишевич, Паоло — 573
Радов, Добре — 88
Радович, Атанас, свещеник — 141, 189, 190
Радоич, Иван, свещеник — 343, 439
Радаиова, Зора — 88
Раду Леон (Радул Перато, влашки воевода — 291, 330
Радул, влашки воевода — 197, 206, 282
Радул виночерпец — 144
Радул, тайник — 144
Радул, столник — 144
Ранина, Георги Франциск — 329
Рести, Радукано Марино — 329
Ричари, Франческо, абат — 521
Руско, свещеник — 88
Руфин — 814

С

Сабин — 184
Санта Северина, кардинал — 205
де Селецед, Ан. — 530
Сикст V, папа — 291
Сикст — 183, 205, 290
Симеонов, Павел — 256
Сконтра, Симоне, епископ — 479
Скот — 203, 206
Скура, Марко, архиепископ — 479
Славова, Добра — 88
Соимировнч, Франческо, архиепископ — 7, 30, 107, 108, 148, 155, 158, 292, 354, 355, 356, 369, 373, 379, 496, 503
Соимировичи, знатен род — 351
Солинат, Петър, софийски епископ — 7, 11, 12, 15, 17, 18, 20, 23, 27, 35, 93, 192, 197, 287, 292, 367, 374, 378, 497
Спада, кардинал — 530
Списаревска, Йоанна — 426, 443
Спонданус — 285
Станимирович, Станимир — 291
Станислав, свещеник — 374
Станиславов, Филип, никополски епископ — 34, 148, 154, 155, 206, 207, 292, 369, 373, 375, 378, 477, 494, 500, 502
Станьов, Добре — 88
Стефан — 256
Стефан, свещеник от Босна — 538
Стефан от Людбрег — 7, 515, 516, 522, 529, 530, 531, 532, 533, 537, 540, 541
Стефан Розата, протосингел — 387
дон Стефано, вж. Матеович, Стефан
Стефанов, Антон, никополски епископ — 6, 7, 9, 23, 439, 443, 444, 445, 474, 502, 503, 509, 514, 520, 541
Строян — 144

Т

Телбизов, Карол — 206, 443
Теодорет, епископ — 351, 408, 425
Терзийски, И. — 17
Тимотей, свещеник — 152, 268, 270, 271
Томази, Гавриил, свещеник — 260,
Томазо, царигр. патриарх — 479, 291
480

Тончева, Горанка — 33
Траян, Марк Улпий, рим. император — 33, 147, 183, 205
Трифония, рим. императрица, светица — 183

У

Урбан VIII, папа — 25, 40, 43, 81, 93, 101, 106, 108, 130, 131, 134, 136, 137, 154, 184, 197, 250, 287, 290, 351, 368, 434, 495, 512
Урбан, свещеник — 183

Ф

Фабиан, свещеник — 413
Фасина, Грегорио, епископ — 480
Фаустин — 183
Ферменджин, Евсевий — 5, 6, 11, 30, 44, 48, 50, 108, 147, 290, 379, 440, 506, 507
Филип — 327
Филип, свещеник от Горно Лъжане — 375, 474, 489, 538, 541
Филип от Маринополци — 487
Фиори, Фиоро — 510
Флорио, аЛвренти — 377
Фотий, царигр. патриарх — 367, 378

Х

Хермес, свещеник — 183
Херодот — 284, 292
Хомодей, Джакомо, свещеник — 85, 86, 88, 89
Христо, всещеник от Петокладенци — 474, 488, 497
Христов, Христо — 108
Хуниади, Ян — 353

Ц

Цветкова, Бистра — 6, 9, 445
Цезар, свещеник — 183

Ш

Шербан, Иван Константин, влашки воевода — 113, 142, 144, 147, 197, 206

Ю

Юлиан Апостат, рим. император — 205
Юлий I, папа — 130, 147, 183
Юрашевич (Юрашич, Георги, вещеник — 375, 376, 474, 475, 489, 490, 491, 492, 493
Юстиниан, виз. император — 184

Я

Яаз, Горчио — 385
Яко, свещеник — 443
Яков, свещеник от Чипровец — 423

ПОКАЗАЛЕЦ НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА

А

Австрия — 439, 444, 521
Адрианопол, вж. Одрин
Адриатическо море — 17, 25, 108, 291, 425, 502
Акерман, вж. Белгород Днестровски
Алба Юлия, гр. Румъния — 443
Албания — 206, 349, 480, 502
Александрия, гр. Египет — 291, 425
Андрохория, вж. Арбанаси
Анкира/Ангора (дн. Анкара) — 206
Анкона, гр. Италия — 269, 291, 528
Антивари, вж. Бар
Антиохия, рим. провинция в Мала Азия — 291, 425
Арачели, манастир в Рим — 35, 257, 291, 475, 502
Арбанаси (Андрохория, Арнауткьой), с. Великотърновско — 511, 514
Арнауткьой, вж. Арбанаси
Атина — 292, 349

Б

Баба, вж. Кюстенджа
Баковия, епархия — 154
Балкан, вж. Стара планина
Балкански п-в, Балкани — 11, 17, 108, 147, 444
Балтаджии, с., дн. кв. Секирово на гр. Раковски — 515, 521, 537
Балчик (Дионисополис), гр. — 372, 379
Банат, обл. Румъния и Югославия — 23, 522
Бар (Антивари), гр. Югославия — 25, 437, 479, 502
Белгород Днестровски (Акерман), гр. Украйна — 373, 379
Белград — 108, 112, 353, 430, 512
Белене/Беляне, гр. — 18, 23, 373, 378, 478, 481, 482, 483, 484, 487, 488, 490, 491, 493, 494, 495, 496, 499, 500, 501, 502, 510, 514, 538
Болоня, гр. Италия — 17
Босна — 11, 15, 17, 27, 153, 287, 368, 375, 378, 438, 445, 474, 475, 476, 484, 485, 489, 492, 511, 520, 529, 537, 538
Босфор, проток — 270
Браила, гр. Румъния — 373, 379, 497
Брестовец, с. Плевенско, изчезнало — 478, 489, 502
Буда, кв. на Будапеща — 272
Будуа — 480
Буковец, с. Михайловградско — 350, 353, 503
Букурещ — 113, 146, 200, 252, 255, 257, 259, 327, 328, 330, 331, 332, 333, 335, 443, 489, 490, 532
Бъкау, гр. Румъния — 33, 41, 43, 368, 430, 434
Българене, с. Плевенско — 502
България — 5, 7, 11, 12, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 29, 30, 34, 43, 107, 108, 111, 113, 130, 132, 135, 136, 147, 155, 159, 196, 197, 198, 276, 277, 284, 285, 287, 288, 291, 292, 323, 328, 335, 349, 353, 354, 355, 366, 367, 368, 369, 373, 378, 379, 384, 385, 386, 408, 409, 411, 425, 429, 433, 434, 438, 443, 445, 474, 497, 502, 503, 514, 516, 532, 533, 537, 538, 539, 540
Бъсцево, вж. Горан
Бяло (Егейско) море — 270

В

Вардар, р. — 147

Вардим, с. Свищовско — 18, 22, 23, 478
Варна, гр. — 372, 379, 488, 513, 538
Варненска епархия — 497
Варшава — 352
Ватикана — 6, 11, 18, 379
Велико Търново (Търново, Трнова), гр. — 15, 37, 197, 211, 375, 377, 445, 477, 478, 479, 485, 487, 488, 492, 493, 495, 496, 510, 511, 512, 513, 514
Великотърновско — 23
Венецианска република — 384, 444
Венеция, гр. Италия — 15, 43, 107, 183, 188, 205, 269, 322, 338, 352, 379, 381, 384, 385, 386, 521
Вердолия, неустановено — 15, 17
Ветрен/Ветарио, с. Пазарджишко — 82, 108
Виена — 258, 352, 429, 430, 439, 440, 443, 444, 520
Вит, р. — 33, 107, 425
Витербо, гр. Италия — 513, 514
Витиния, обл. в Мала Азия — 206
Влашко/Влахия — 33, 35, 36, 37, 46, 41, 42, 43, 76, 94, 108, 111, 113, 141, 142, 145, 146, 147, 155, 159, 196, 197, 198, 202, 212, 251, 259, 262, 263, 264, 272, 276, 284, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 323, 329, 331, 335, 352, 354, 368, 369, 370, 373, 388, 408, 428, 429, 430, 434, 440, 442, 443, 444, 489, 491, 492, 501, 503, 522, 529, 530, 531, 532
Воден (Едеса), гр. Южна Македония, Гърция — 381, 384
Волга, р. — 130, 147, 276
Вучитрън, гр. Югославия — 539, 541

Г

Галата, кв. в Цариград — 197, 206, 520
Галиполи (дн. Гелиболу), гр. Турция — 290, 368, 378
Галиполийски п-в — 290, 378
Галиполска църква, древна епархия — 250, 290
Генерал Николаево (Калачлий), с., дн. кв. на гр. Раковски — 85, 87, 108, 113, 141, 187, 265, 268, 271, 325, 326, 389, 410, 411, 433, 438, 515, 521, 529, 530, 532, 533, 537, 538, 539, 540
Герман/Герме, гр. ант. до дн. Сапарева баня — 107, 425
Германия — 206, 291, 369
Гнезно, гр. Полша — 494, 503
Говежда, с. Чипровско — 17, 23
Горан (Бъсцево), с. Ловешко — 356, 376, 379, 478, 485, 486, 487, 510, 538, 541
Горио Лъжане, вж. Чавдарци
Горио Павликени (Калугерица), с. Ловешко — 265, 291, 356, 375, 376, 478, 485, 486, 503, 510, 538, 539, 541
Гърция — 272, 349

Д

Давуджево, вж. Миромир
Дадия — 33, 76, 107, 111, 141, 146, 184, 276, 285, 290, 323, 352, 366, 408, 425, 477, 502, 512, 513, 529, 530
Далмация — 15, 17, 183
Дардания, рим. провинция — 130, 147, 184, 285, 366
Дионисополис, вж. Балчик
Дирахиум, вж. Драч
Днепър, р. — 379
Днестър, р. — 379, 425
Дборуджа — 33, 368, 379, 513
Долно Лъжане, вж. Малчика
Доростол, вж. Силистра
Доростолска епархия — 369, 497
Драва, р. — 522
Драч (Дирахиум, Дураццо, Дуръс), гр. Албания — 183, 206, 479, 502
Дрина, р. — 147
Дубровник (Рагуза), гр. Хърватско — 23, 40, 75, 81, 84, 133, 155, 193, 212, 268, 269, 272, 284, 325, 328, 329, 345, 347, 367, 373, 377, 474, 490, 492, 493, 510, 513, 521, 522, 528, 540
Дуванлии/Доганлии, с. Пловдивско — 187, 266, 267, 271, 326, 389, 412, 438, 520, 521, 528, 529, 531, 532, 533, 537, 538, 540
Дунав (Истър, Иструм), р. — 18, 21, 23, 33, 82, 107, 130, 147, 184, 187, 199, 201, 206, 251, 264, 268, 270, 276, 285, 325, 326, 327, 369, 371, 372, 373, 379, 408, 425, 426, 428, 429, 477, 478, 487, 488, 490, 491, 494, 495, 497, 499, 501, 502, 503, 513

Дурацо/Дуръс, вж. Драч
Дуросторо, вж. Силистра
Дъмбовица, р. — 332, 353

Е

Евксинско море, вж. Черно море
Европа — 8, 36
Егейско море, вж. Бяло море
Едеса, вж. Воден
Епир, обл. Гърция — 138, 276
Ефрат, р. — 291

Ж

Железна, гр. — 12, 18, 21, 23, 25, 27, 29, 30, 90, 94, 95, 113, 138, 140, 190, 196, 280, 286, 287, 344, 389, 420, 422, 424, 425, 428
Житница (Хамбарлии, Хамбарле), с. Пловдивско — 86, 89, 108, 113, 141, 187, 264, 265, 271, 326, 389, 412, 438, 522, 537

З

Загоре/Загория — 107, 108, 368, 378
Задар/Зара, гр. Хърватско — 15, 17
Зълково, с. Ловешко — 502

И

Иваново, с. Никополско — 503
Измаил (Смаил), гр. Украйна — 373, 379, 497
Илирик, рим. префектура — 147
Илирия — 130, 147, 182, 183, 276, 285, 292
Ипек, вж. Печ
Искър, р. — 33, 369
Испания — 367
Истър/Иструм, вж. Дунав
Италия — 11, 35, 108, 134, 137, 148 194, 198, 206, 279, 291, 354, 388, 419, 424, 425, 444, 503, 512, 514
Ихтиман, гр. — 147

Й

Йерусалим — 268, 331, 503
Йетро, вж. Янтра

К

Калабрия/Кабрия, обл. в Италия — 184, 206
Калабарово, неустановено — 15, 17
Калачлии, вж. Генерал Николаево
Калояново (Селджиково), с. Пловдивско — 89, 108, 113, 141, 267, 271, 326, 389, 412, 438, 522
Калугерица, вж. Горно Павликени
Каменица/Каменец Подолски, крепост в Полша — 476, 480, 497, 502
Каракал, гр. в Румъния — 251, 291
Карансебеш, гр. в Трансилвания — 33
Карпати, пл. — 425
Кембридж, гр. в Англия — 206
Килия/Келия, гр. в Украйна — 373, 379, 497
Кипровец/Кипровац, вж. Чипровци
Клисура, с. Чипровско — 12, 18, 21, 23, 30, 99, 100, 101, 108, 113, 140, 196, 276, 283, 342, 389, 422, 424, 425, 428, 438, 439
Комани, с. Румъния — 251, 291
Константинопол, вж. Цариград
Копиловски манастир — 23, 354
Копиловци/Копиловец, Копиловац, с. Берковско — 12, 15, 17, 18, 21, 25, 27, 29, 95, 99, 105, 113, 137, 141, 194, 212, 276, 278, 286, 339, 385, 389, 419, 424, 425, 428
Коринт, проток — 349
Косово — 541
Кочагово, с. изчезнало — 478, 489, 502
Крайна, обл. Херцеговина — 15, 17
Крайова, гр. Румъния — 264, 291, 443
Крайовска област — 291
Кратово, гр. Македония — 539
Крива бара, с. Михайловградско — 107, 108
Крива река, с. неустановено — 152, 155
Крим, п-в — 147, 205, 379
Крит, о-в — 43, 107, 147, 322
Кумпулунг, гр. Румъния — 113, 145, 147, 199, 201, 256, 260, 263, 334, 443
Кьолн, гр. Германия — 206
Кюстенджа (Констанца, Томи, Баба), гр. Румъния — 33, 369, 370, 372, 373, 379, 513
Кюстендил (Пауталия), гр. — 107, 425

Л

Ловеч, гр. — 356, 374, 375, 379, 478, 485, 486
Ловешка епархия — 374, 375
Ловешко — 291, 379, 502, 503, 541
Лорето, гр. Италия — 85, 108, 130, 374, 418, 425, 435
Людбрег, гр. Сърбия — 515, 516, 521, 522, 537, 540

М

Македония — 130, 147, 155, 183, 292, 322, 349, 380, 381
Мала Азия — 206
Малта — 521
Малчика (Долно Лъжане), с. Плевенско — 374, 379, 478, 484
Маринополци/Маринополи, вж. Павликени
Марцианопол, гр. ант. до дн. Девня, Варненско — 31, 32, 33, 154, 368, 369, 513, 514
Марцианополска епархия — 30, 31, 33, 34, 43, 153, 157, 210, 354, 355, 369, 372, 497, 513
Медян, гр. Румъния — 443
Месемврия, вж. Несебър
Месемврия, епархия — 372
Месопотамия — 479, 480
Метохия — 541
Мизия — 33, 82, 108, 130, 276, 284, 366, 477, 502
Милано, гр. Италия — 322
Миромир (Давуджево), с. дн. кв. на гр. Хисар — 87, 108, 142, 188, 265, 626, 271, 325, 389, 412, 438, 522, 528, 531, 537
Михайловград (Фердинанд), гр. — 17
Михайловградско — 23, 108, 353, 503
Молдова/Молдавия — 30, 33, 35, 36, 40, 41, 43, 154, 155, 198, 276, 291, 331, 368, 370, 373, 497
Монтеново, вж. Ново бърдо
Морава (Циабрус, Циус), р. — 27, 147, 284
Московия, вж. Русия

Н

Нахлоу, р. — 328, 352
Неапол, гр. Италия — 277
Несебър (Месемврия), гр. — 285
Никея, гр. Мала Азия, Турция — 147, 183, 206
Никопол, гр. — 33, 37, 82, 83, 85, 153, 154, 155, 157, 210, 265, 268, 285, 373, 445, 474, 477, 478, 479, 484, 485, 488, 490, 494, 495, 496, 498, 499, 500, 503, 510, 513, 540
Никополис ад Иструм, вж. Никюп
Никополска епархия — 23, 153, 155, 157, 209, 292, 327, 350, 354, 355, 373, 374, 389, 477, 478, 492, 503, 504, 513
Никополски санджак — 15
Никюп (Никополис ад Иструм), с. Великотърновско — 513, 514
Ниш, гр. Югославия — 107, 425
Новачене, с. Плевенско — 502
Нове, епархия — 373
Нове, гр. ант. до Свищов — 373
Ново бърдо (Монтеново), гр. Сърбия — 152, 155, 539, 541
Ново село, с. неустановено — 15, 17

О

Одрин (Адрианопол, дн. Едирне), гр. Турция — 256, 264, 291, 521
Оксфорд, гр. Англия — 206
Олово, с. — 413
Ореше, с. Свищовско — 373, 379, 478, 483, 487, 488, 489, 490, 496, 503, 510, 538
Османска империя, вж. Турция
Осъм, р. — 32, 43, 292, 355, 374, 484, 485, 486, 487, 502, 515, 522
Охрид, гр. Македония — 369

П

Павликени (Маринополци, Маринополи), гр. — 376, 377, 379, 478, 487, 493, 494, 499, 512
Падуа, гр. Италия — 134, 137, 261, 271, 279, 416, 425
Пазарджик, гр. — 83
Пазарджишко — 108
Панония, рим. провинция — 183, 259, 291
Париж — 206
Пауталия, вж. Кюстендил
Пера, кв. в Цариград — 197, 206, 254, 256, 520
Перуджа, гр. Италия — 388
Петокладенци, с. Свищовско — 12, 15, 17, 18, 22, 141, 323, 324, 350,

367, 374, 423, 474, 478, 483, 488, 489, 497, 498, 503, 510, 514
Печ (Ипек), гр. Косово, Югославия — 539, 541
Плевенско — 379, 502, 503
Пловдив (Филипопол), гр. — 15, 17, 82, 84, 90, 108, 141, 186, 264, 269, 270, 324, 325, 389, 409, 410, 413, 429, 521, 540
Пловдивско — 108
Полша — 198, 354, 444, 480, 497, 502, 503, 512, 521
Понте Евзино, вж. Черно море
Преслав, гр. — 31
Призрен, гр. Косово, Югославия — 539, 541
Прищина, гр. Косово, Югославия — 539, 541
Провадия/Провато, гр. — 372, 488, 497, 538
Прокупле, гр. Сърбия — 27

Р

Рагуза, вж. Дубровник
Разград, гр. — 371
Раковски, гр. — 108
Рам, с. Босна — 17
Рама, р. — 17
Рама, вж. Херцеговина
Рила, пл. — 270, 291
Рим — 5, 7, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 20, 24, 35, 41, 97, 112, 133, 148, 154, 188, 190, 194, 250, 253, 257, 269, 277, 291, 328, 352, 354, 355, 367, 369, 374, 413, 416, 423, 430, 433, 474, 479, 492, 493, 502, 511, 513, 514, 521, 530, 533, 537
Римска империя — 130
Римник (дн. Ръмникул Вълчя), гр. Румъния — 443
Родопа, пл. — 130, 270, 408, 425
Росица, р. — 487, 513
Румелия, геогр. обл. — 147
Румъния — 23, 33, 43, 147, 291, 352, 379, 522
Русе/Русчук, гр. — 371, 372, 445, 479, 490, 493, 496, 511, 512, 538
Русенска епархия — 371
Русия — 444, 480, 489, 502, 503, 512, 521
Руши де Веде (дн. Рошнори де Веде), гр. Румъния — 252, 291, 327, 352

С

Сава, р. — 522
Саксония, обл. Германия — 146
Салкуца, с. Румъния — 108
Сараево — 511
Сардика/Сердика, вж. София
Свищов, гр. — 17, 23, 379, 478, 488, 494
Седмиградско, обл. Румъния — 522
Селджиково, вж. Калояново
Серет, р. — 33
Сибиу/Сибин, гр. Румъния — 388, 443, 521, 522, 532
Сиена, гр. Италия — 183, 205, 290, 348
Силистра (Доростол, Дуросторо), гр. — 372, 513
Симеоново, вж. Славяни
Склавония, обл. Сърбия — 515, 521, 522, 533
Скопие — 152, 155, 539, 540
Скопска архиепископия — 285
Скутари (дн. Шкодра), гр. Албания — 840, 502
Славяни (Сокиево, Сотево, Симеоново), с. Ловешко — 478, 485, 486, 502, 503, 510, 538, 541
Смаил, вж. Измаил
Сокиево/Сотево, вж. Славяни
Солун, гр. Гърция — 322, 347
Софийска/Сардикийска епархия — 25, 26, 32, 33, 34, 43, 176, 112, 146, 147, 184, 205, 292, 355, 389, 407
София (Сердика, Сардика) — 17, 20, 32, 33, 37, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 93, 94, 107, 108, 112, 113, 130, 131, 132, 133, 141, 147, 155, 183, 184, 186, 202, 203, 205, 212, 264, 269, 271, 273, 285, 288, 290, 322, 329, 347, 348, 351, 367, 369, 378, 381, 386, 389, 408, 409, 413, 414, 416, 424, 425, 430, 436, 439, 442, 490, 512, 540
Стара планина (Хемус, Балкан), пл. — 17, 33, 82, 85, 107, 130, 187, 203, 268, 270, 285, 368, 369, 375, 377, 408, 410, 425, 477, 487, 494
Стежерово, с. Плевенско — 498, 502, 503
Схатово, с. неустановено — 541
Сърбия — 25, 27, 28, 33, 107, 130,

152, 285, 349, 409, 425, 445, 476, 479, 515, 533, 537, 538, 539, 541

Т

Тартария — 373, 379
Тесалия, обл. Гърция — 322, 349
Тир, гр. ант. — 205
Тиса, р. — 425
Тисман, гр. Румъния — 443
Томарева, гр. Румъния — 497
Томи, вж. Кюстенджа
Томиска епархия — 33, 369, 497
Тополица, р. Югославия — 27
Тракия — 33, 75, 76, 82, 85, 89, 111, 113, 130, 141, 146, 159, 184, 186, 187, 212, 250, 264, 268, 270, 276, 285, 290, 291, 323, 324, 349, 352 368, 408, 409, 413, 425, 515, 521, 529, 530, 531
Трансилвания — 33, 191, 199, 206, 262, 272, 275, 276, 334, 522, 529, 532
Траянови врата, проход — 147
Трето/Тридентиум, гр. Италия — 17
Тринова, вж. Велико Търново
Трънчовица, с. Плевенско — 373, 374, 379, 477, 478, 484, 485, 510, 538
Туза, гр. Босна — 11
Тулуза, гр. Италия — 108
Турция (Османска империя) — 15, 43, 107, 291, 338, 388, 444, 492, 502, 503, 519, 521
Търговище, гр. Румъния — 113, 142, 144, 147, 196, 200, 201, 256, 259, 260, 333, 334, 388, 430, 440, 442, 443
Търново, вж. Велико Търново
Търновска епархия — 369, 376, 477, 478, 479, 513

У

Украйна — 502, 503
Унгария — 323, 352, 512

Ф

Фердинанд, вж. Михайловград
Фермо, гр. Италия — 494, 503
Филипопол, вж. Пловдив
Филипополска епархия — 487
Фламанда, с. Румъния — 499, 503
Св. Франциск, манастир Влахия — 430
Франция — 425

Х

Халкедон, древен гр. в Мала Азия — 206
Хамбарлий/Хамбарле, вж. Житница
Хемус/Хемо, вж. Стара планина
Херцеговина (Рама) — 15, 17, 445
Хисар, гр. — 108
Хърватско — 17, 522

Ц

Цариград (Константинопол, Истанбул), гр. Турция — 81, 84, 85, 108, 198, 203, 206, 257, 272, 322, 338, 353, 410, 413, 479, 480, 540
Цнабрус/Цнус, вж. Морава
Ципровци, вж. Чипровци

Ч

Чавдарци (Горно/Голямо Лъжане), с. Ловешко — 374, 379, 474, 478, 481, 485, 486, 487, 489, 496, 510, 538, 539, 541
Челия, пустиня — 485
Черна гора — 25, 539, 541
Черно море — 33, 130, 284, 354, 372, 497, 500, 503
Чипровска планина — 23
Чипровски манастир — 12, 23, 27, 35, 141, 188, 350, 386, 496
Чипровско — 11, 212, 354
Чипровци/Чипровец (Кипровец, Киповац, Ципровци), гр. — 11, 12, 17, 18, 21, 23, 25, 27, 29, 30, 33, 35, 42, 75, 77, 85, 94, 100, 101, 107, 108, 111, 113, 131, 133, 136, 141, 143, 147, 148, 152, 155, 158, 185, 192, 193, 205, 211, 212, 250, 252, 257, 260, 264, 273, 276, 277, 278, 283, 286, 287, 290, 322, 324, 325, 326, 335, 339, 342, 343, 344, 351, 352, 354, 355, 367, 368, 369, 370, 378, 384, 385, 386, 388, 389, 408, 409, 410, 411, 414, 415, 416, 419, 423, 424, 425, 426, 428, 430, 433, 434, 435, 436, 438, 439, 442, 444, 474, 499, 519, 529, 530, 531

Ш

Шиотинг, с. неустановено — 143, 147
Шумен, гр. — 372, 479, 488, 538

Ю

Югославия — 147, 541

Я

Якова, с. Македония — 539, 541
Янево, с. — 418, 435, 438, 528, 530, 537, 538, 539
Янтра, р. — 377, 513, 514

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР 5

ПЕТЪР СОЛИНАТ 11

Доклад на софийския епископ Петър Солинат до Съборната конгрегация в Рим от 1612 г. 12

Доклад на софийския епископ Петър Солинат до Съборната конгрегация в Рим от 1622 г. 20

ДВЕ ПИСМА НА АНТИВАРСКИЯ АРХИЕПИСКОП ДЖОРДЖО БИАНКИ ОТ 1637 Г. 25

СПОРАЗУМЕНИЕ МЕЖДУ СОФИЙСКИЯ И МАРЦИАНОПОЛСКИЯ АРХИЕПИСКОП ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ ГРАНИЦИТЕ МЕЖДУ ДВЕТЕ ЕПАРХИИ ОТ 7 ФЕВРУАРИ 1644 Г. 30

ПЕТЪР БОГДАН 35

Писмо на архиепископ Петър Богдан от 30 януари 1647 г. . . 37

Доклад на софийския архиепископ Петър Богдан Бакшич за състоянието на неговата архиепископия, 17 февруари 1647 г. . . . 43

Копие от пълномощно дадено от Петър Богдан на Стефан Кнежевич на 5 септември 1658 г. 108

Доклад на Петър Богдан от 5 септември 1658 г. 113

Писма на Петър Богдан от 25 май 1663 г. 148

Доклад на Петър Богдан от 23 юли 1663 г. 159

Писмо на Петър Богдан от 6 септември 1663 г. 206

Доклад на Петър Богдан от 15 ноември 1667 г. 211

Доклад на Петър Богдан от 10 ноември 1670 г. 292

ФРАНЧЕСКО СОИМИРОВИЧ 354

Доклад на архиепископ Франческо Соимирович от 3 август 1666 г. . 355

ИНФОРМАТИВЕН ПРОЦЕС ОТ 1676 Г. ВЪРХУ БЛАЗИУС КОЙЧЕВ . 379

СТЕФАН КНЕЖЕВИЧ 388

Доклад на Стефан Кнежевич за Софийската архиепископия от 10 септември 1679 г. 389

Писма на Стефан Кнежевич от 2 януари 1680 г. 430

Писмо на Стефан Кнежевич от 25 юли 1686 г. 436

Копие на писмо на Стефан Кнежевич до кардинал Буонвизи от 8 май 1689 г. 440
Копие на писмо, писано до кардинал Буонвизи от монсеньор архиепископа на София от Търговище 442
АНТОН СТЕФАНОВ 444
Доклад на Антон Стефанов от 22 юли 1680 г. 445
Доклад и посещението на Никополския епископ 473
Доклад на Антон Стефанов от 30 август 1685 г. 503
СТЕФАН ОТ ЛЮДБРЕГ 515
Писмо на Стефан от Людбрег от 9 март 1692 г. 516
Писмо на Стефан от Людбрег от 15 април 1692 г. 522
Доклад на Стефан от Людбрег от 1696 г. 533
Доклад за състоянието на католиците в България и Сърбия от отец брат Стефан от Людбрег, мисионер в Калачлии, написан в годината 1696 537
ПОКАЗАЛЕЦ НА ЛИЧНИТЕ ИМЕНА 542
ПОКАЗАЛЕЦ НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА 547

ДОКУМЕНТИ ЗА КАТОЛИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ
В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ XVII ВЕК

Българска
Първо издание

Рецензент ст. н. с. к. и. н. Божидар Димитров
Научен редактор к. и. н. Свилен Станимиров
Редактор Парка Атанасова
Художник на корицата Петър Добрев
Худ. редактор Борис Драголов

Формат 59/84/16. Печ. коли 35,25. Изд. коли 32,32.
Университетско издателство „Св. Климент Охридски“